ספר

אורה ושמחה

חלק ראשון

והוא חיבור על התורה מאת כבוד הרב הגאון הגדול צדיק וחכם חסיד ועניו פאה"ד כקש"ת מוהר"ר **שמחה יאיר** זצ"ל אשר הי' רב ואב"ד בכמה קהלות קדושות בישראל, ה"ה קודזבארג, ראטשונז, ראדומין, אזארקאוו, ובפה **פיעטרקוב** יע"א ופה מנו"כ.

פיעטרקוב

בדפוס החדש של ר' חנוך הענוך בה"ר ישעי' וואלף פאלמאן נ"י
שנת **בא יבא לנו אורה ושמחה** לפ"ק

СЕФЕРЪ ОЙРО ВЕСИМХО
Соч. равв. С, Ю. Розенфельдъ

Тип. Эноха Фольмана г. Петроковъ 1913 г.

מנחה מזכרת אהבה להמאהב עדית נפשה
ומכבד אתו מאוד ומעריך הרה"ר ושינגער
היושב באהל כל ספרי תורה ושמחה משתה
של מלך הרב הגאון הצדיק ר' שמחה יאיר ג'ז'להה
המחבר פיעטרקוב והוא להמאהב תורה ושמחה
עד שלום ויקר
ממני ונשמעת לדר הנותן שלום מנחם

בשם ה' ית"ש ובעזרתו

כבוד אחב"י אוהבי תורה דורשי' ושוחרי', ד' עליהם יחיו.

הנני נותן לפניכם היום ברכה. חלק ראשון מספר הדרושים, פרי עשתנותיו של כבוד חותני המנוח הרב הגאון הצדיק חסיד ועניו מו"ה **שמחה יאיר** זצלה"ה האבדפ"ק, אשר מעודו הקדיש לילות כימים על התורה ועל העבודה, וכל כחותיו היו קודש לד', עד אשר גברו האראלים וכו' ונלקח מאתנו הוד תפארה, כלי חמדת ישראל, — וזאת הברכה אשר השאיר לנו, אוצר כתבים רבים בכל מקצועות התורה, מלאים ברכת ד' כן בפלפול הלכה כן בדרוש, וזאת תהי' נחמתינו שדבריו הטהורים והיקרים יראו אור, ויהיו שפתותיו דובבות בקבר, — ובחרנו להדפים על דרוש בתחילה, כי כן הי' רצונו הטהור, והנה זה יצא ראשונה קובץ' דרושיו כסדר פרשיות התורה, — אקוה כי לא תמנעו הטוב מלהביא ברכה אל תוך בתיכם, למען אשר יהי' לאל ידי להוציא לאור יתר חלקי ספר הזה, ושאר ספריו אשר הניח אחריו להפיצם עפ"י תבל בעזהשי"ת, — יקראו רבים והי' בפיהם כדבש למתוק, ויהנו מזיו חכמתו, וכאשר בחייו זרע אמונים באגלי טל מוסריו, והחיה לבבות נדכאים בחן לשונו ומתק שפתיו, כן עתה דבריו החרותים על הלוחות, מאירי עינים ומשמחי לב, יעשו פרי תבואה, לקרבם לתורה לאמונה וליראה את ד':

נאום **מנחם מענדיל** בהרה"ח מו"ה **דוב בעריש** יחי' **ווייס**. חתן הרב הגאון המחבר זצ"ל אבדפ"ק **פיעטרקוב**

פתח דבר

ולאשר המאמר הזה הוא אשר כתב כבוד חותני המחבר ז"ל באחרית ימיו בהתחלת הכרך האחרון המדבר בענין תועלת כתיבת חידושי תורתו, אמרתי להציגו בפתח הספר.

וז"ל, קהלת י"א, שלח לחמך — הורה בזה, כי הראשונים חלקו כל פעולות האדם לג' חלקים, וסימנם, טע"ם, טוב, ערב, מועיל, טוב הוא בעצם מתחילה ועד סוף, ערב, תחילה נעים ומוטעם, וסופו מר, כמו (משלי כ') ערב לאיש לחם שקר ואחר ימלא פיו חצץ, מועיל, אפילו כי המאכל מר, אבל תועלתו לרפא, — מעשי הסכלים לרוץ אחר הערב, והחכמים, אחר הטוב והמועיל, כי החכם עיניו בראשו, והכסיל בחשך הולך, [קהלת ב'] כי ההולך בחשך איננו רואה המכשול המונח לפניו, וכל זמן שהולך ואיננו נופל, משתבח בעצמו כי דרך ישר הוא הולך, עד כי נופל ונשבר, אז צועק שבר ל"ע, — שלח לחמך, אפילו שאתה צריך לו, והוא לחם שלך, ע"פ המים, ונראה לעין הכסיל שהוא הפסד, אבל החכם עיניו בראשו, כי יהי' מזה ריוח הרבה, [כמו במשל שבאים הדגים לכאן, שהוא מרגילם אצלו ויהבו סיארא] כי ברוב הימים כו', ואם לא היית משלח הלחם, הי' לך ממנו פרנסה ליום א', וע"י ששלחתיו, ברוב הימים, יום אחר יום, זמן הרבה תמלאנו, ואפ"ל כי הוא מלשון

מלשון ימלאהו בארץ מדבר, שהתרגום הוא ספק לרכיהון, וכמו יפאוני, יפאו ממני, כן תמצאנו, תספק ממנו, ואפ"ל עוד, כי ר"ל ע"פ המים, דווקא עפ"י התוה"ק [שנמשלה למים] לא פורנות של הכל, ויותר נראה וי"ל, כי ברוב הימים, הוא לזמן שהוא רוב ימים, [וכמ"ש התרגום לעלמא דאתי] כמו והארכת ימים, שדרשו רז"ל לעולם שכולו ארוך, —

וענין כולו ארוך, שלכאורה אינו מובן, לעולם הארוך הי"ל, [בשלמא כולו טוב ניחא, שאין בו רע כלל] אמנם אפ"ל, כי האריכות בדבר גשמי הוא שנוסף קצתו על קצתו ונעשה ארוך, יום על יום, ושנה על שנה, עד שנעשה זמן ארוך, כמו קושר חבל בחבל נימא בנימא עד שנעשה חבל ארוך, או שהאורג מוסיף באריגה עוד פשתים ועוד וכו', וכן בנין ארוך, שהבונה מוסיף ובונה, עוד לבנים ועוד עלים כו' עד שנעשה בנין ארוך, נמצא כל אלה בתחילתם אינם ארוכים, רק במשך הזמן והעבודה נעשים ארוכים, אבל אריכות ברוחניות הרי שהוא מהותו ארוך, בלי הפסק, א"כ כולו ארוך, מראשיתו ועד עולם, והבן, —כ' בסה"ק בשם הס"ח כי מי ששולחים לו מן השמים חידוש בתורה ואינו כותבה הוא גוזל וכו', נראה כי אפילו אם אינו מפרסם לרבים, אלא כותב ומצנע, כבר עשה המוטל עליו, ולכאורה אינו מובן התועלת, כי היגיעה להבין דברי תורה, כבר יגע ומצא בה כפי שכלו, ומהו התועלת בכתיבה, ולכאורה הוא הפסד הזמן, אבל ח"ו לומר כן, כי האדם אינו תמיד במצב א', והרבה פעמים, כי אחר זמן רב, רואה האדם הזה בעצמו את כתבו והוא מתפעל ממנו ומתרגש, ובא לידי הרהור תשובה, ויקרה עוד, כי כשרואה ומוצא דבר מושכל שחידש לפני שנים, והוא יודע בעצמו שאח"כ כבר עברו בלבו דברי הבלים רבים, והוא מתבייש בעצמו מאוד, איך אפשר כי במקום שיכולתי לחשוב דברים דקים וטובים כאלה, הכנסתי בלבי דברי הבלים ומכוערים כאלה, והוא מתמרמר מאוד ומתחרט, ועכ"פ לפי שעה, הרגעים האלה טובים המה יורגעו איש ישראל, ואינם ח"ו אבודים, —

אך ג"כ כמ"ש הרמב"ם ז"ל, כי יקרה אשר אדם יגע ועמל שנים רבות לאסוף כסף, ואח"כ בונה בכסף הזה בית גדול, והוא מסתלק לעת קץ שנותיו, ולא הי' לו שום תועלת ביגיעה הזאת, אבל אחרי שנים רבות, כאשר איש חסיד עובר לפני הבית הזה, והשמש קודרת על ראשו והוא מצטער מאוד, וכשבא לפני הבית הגדול הזה, יש לו קורת רוח מן הצל שעושה הבית, או גם שיושב שם להרגיע ולהשיב דעתו, ובזה כבר נגמר התכלית של העמל והיגיעה שעמל האיש ההוא, ויש לו זכות בעולם העליון, וניצל עי"ז מן עונש חמור, כן אפשר להיות בענין הזה, כי הכותב חידושי תורה בהלכה או באגדה, הנה אחר זמן רב, בהיותו נידון למעלה על עוונות ופשעים, הנה כאשר רצונו של יוצר בראשית ית"ש, לרחם על הנשמה הזאת, מגלגל הדבר ע"י סיבובים, ובא דף א' או שורה אחת מן הכתובים האלה ליד איש ישר, והוא משעשע עצמו בחי' התורה, ומרחיב הדבר בדבר ההלכה, או שנתעורר להרהור תשובה קצת ע"י דברי האגדה והחידוש, ועי"ז נזכר הנידון ההוא לטובה ולזכות, כמשרז"ל בפסיק אגורה באוהלך עולמים, ושפתותיו דובבות בקבר וכו' דובב שפתי ישנים, והוא התכלית מהיגיעה של האיש ההוא, ועי"ז יש לומר ג"כ הפסוק שלח לחמך על פני המים, כי ברוב ימים תמצאנו,

עב"ד :

בעזרת ה' ית"ש. היום אור ליום ב' א' דחנוכה. כ"ה כסלו שנת תרע"א לפ"ק. פיעטרקוב.

א. רבש"ע. רבונא דעלמא כולא. מודה אני ומשבח. ומברך ומרומם ומהדר. לשמך הגדול הגבור והנורא. תתברך לנצח צורינו. לעד ולעולמי עולמים. על כל הטובות. הנסים והנפלאות. רחמים וחסדים עד אין שיעור וערך כלל. שעשית עמדי. אנכי ברי' שפלה ואפילה. ושזכיתני. והחייתני עד היום הזה. [והיום נתקיים בי ב"ה המקרא שכתוב (בפרשת משפטים) את מספר י'מ'י'ד' אמלא. כי נולדתי ביום ועש"ק כ"ד ימים לחדש כסלו. שנת תקצ"א לפ"ק] לא בזכותי ולא בכשרון מעשי. כי אם ברוב רחמיך הפשוטים. כי פשעי אני אדע. וחטאתי נגדי תמיד. רק במתנה גמורה מאוצר מתנת חנם. כמ"ש בתורתך ע"י משה נאמן ביתך. והבטחתו. וחנותי את אשר אחון. ורחמתי את אשר ארחם, אעפ"י שאינו הגון ואינו כדאי, ובכן יהי"ר מלפניך האב הרחמן. החונן ומרחם כל ברי'. ברחמים וחסדים מרובים. אשר אין לשער ואין לספר. כי תחייני בעוה"ז עוד שנים רבות וטובות. ויקוים בי מקרא שכתוב (ישעי' ל"ח) הנני יוסף על י'מ'י'ד' חמש עשרה שנה. ותחזק אותי. ואת אברי וגידי, וחושי. וכוחותי. לתורתך ולעבודתך. ותזכני לשוב בתשובה שלמה לפניך. ולא ניעול ח"ו בכיסופא קדם מלכא קדישא. ותצילני מכל מכשול ומכל עון ומכל חטא. ומן הרהורים רעים. והרהורי דברים בטלים, ואזכה לראות זרע זרעי, עוסקים בתורה לשמה. ועובדים עבודתך בלבב שלם, ואזכה לראות במהרה בהתשועה השלימה. אשר אתה עתיד להושיע את בניך. בני אהוביך. אברהם יצחק וישראל אבותינו, בביאת משיח צדקך. ובבנין מקדשך. אשר כוננו ידיך. כי אתה שומע תפלת כל פה ואפי' פיות שאינם ראויות] עמך ישראל ברחמים. ברוך אתה שומע תפלה:

ב. כתב בסה"ק כי לעת מצוא הנה מתעוררים ח"ו המקטריגים. ומבלבלים הרעיונות עם מחשבות לא טובות, ר"ל. ע"כ עצה יש למסור מודעה מקודם ולבטלם וכן אני עושה:

רבש"ע. הנני אנכי עבדך בן אמתך. **שמחה יאיר בן אסתר.** מוסר מודעה ברורה וגמורה. אולי ח"ו לעת מצוא יתעוררו בלבי ובמוחי הרהורים לא טובים, והרהורים דברים בטלים, הנה אנכי מבטל אותם בפירוש. ע"י דיבורי וע"י מעשי כתיבתי זה. כי ח"ו, ח"ו אין רצוני בהם. ובע"כ שלא לרצוני באים ח"ו. ויהיו ההרהורים הלא טובים בטלים ומבוטלים. ולא יעלו. ולא יראו. ולא ירצו. בשום אופן כלל וכלל. וכמו שהבטיח עבדך דוד בן ישי. און אם ראיתי בלבי לא ישמע ד'. אכן שמע אלהים הקשיב בקול תפלתי [אפי' רק מחשבה בלב, כמ"ש בסה"ק כי יש קול נסתר גם במחשבה] ואני מקבל עלי, על כל רמ"ח (אברים) שלי. ושס"ה גידים שלי. ועל כל חושי וכוחותי, ועל זרעי וזרע זרעי עד סוף כל הדורות. אני מקבל עול מלכותו ית"ש. ויחודו. אשר אין לשער ואין לספר. וכל מצותיו. תרי"ג מצות דאורייתא. וז' מצות דרבנן. עם כל ענפיהם וענפי ענפיהם. ומשמרותיהם. וסייגים שלהם, לקיים את כולם. בכל לבבינו. בכל נפשינו. ובכל מאודינו. וכל זה אני מקבל עלי בקבלה גמורה וברורה. על דעת התנא רשב"י. ועל דעת רבינו האר"י ז"ל. וע"ד כל הצדיקים הגדולים והקדושים זי"ע. וכל מה שיבא ח"ו בלבי וברעיוני שום הרהור אשר הוא נגד דעת התוה"ק כפי דעת הקדושים האלה יהי' ההרהורים בטלים ומבוטלים, ולא יהי' להם שום ממש כלל. וכחרס הנשבר המה וכחירגא דיומא דלא שמי'. — כי רצוני וכוונתי. הוא. — לייחדא שמא דקוב"ה ושכינתי', לייחד שם י"ק בו"ק ע"י ההיא טמיר ונעלם בשם כל ישראל, ביחודא שלים. ואני משעבד את גופי וכל אברי וגידי. ונפשי ורוחי ונשמתי. וזרעי וזרע זרעי עד סוף כל הדורות. לעבודת השי"ת ולתורתו הקדושה ולמצותיו. והוא יעזור לי ע"ד כבוד שמו. ויזכה אותי לחיים טובים ארוכים ומבורכים בעוה"ז. שנים רבות שנות חיים. לעבוד אותו ית"ש עבודה שלימה עוד שנים רבות בעולם המעשה. ונשוב בתשובה שלימה לפניו ית"ש. כרצונו וכרצון כל יריאיו. אמן סלה:

ג. אנכי מזהיר באזהרה גדולה בגזירת וכו' שלא ילוה אותי שום א' מזרעי וזרע זרעי חלילה. כמ"ש בסה"ק. ושלא לשכוח מלפזר על הגוף מעפר ארץ הקדושה. [ומונח בתיבת השולחן] כמ"ש וכפר אדמתו עמו:

ד. אנשי עדתי תושבי עירי יצ"ו. בדעתי הי' לגזור שלא יספידו כלל שום הספד. לא קרובים ולא רבנים הסמוכים. אבל חזרתי בי, כי יהי' ח"ו בזיון לאנשי העיר יצ"ו. לעשות מה שכנגד הנהוג. אבל עכ"פ זאת הנני גוזר. ומזהיר באזהרה גדולה. שלא יאמרו ח"ו שום איש. שום דבר שבח.

וכבוד

וכביד. ותוארים. רק יוכלו להגיד דברי מוסר לעורר את העם בתשובה. או גם קצת פשטים. ודברי תורה. אבל לא ח"ו. ח"ו. שום דבר משבחים. או מדות. וכדומה. ואם חלילה יעבור מי מהם. ויגיד דבר להזכיר שום מעלה. או מדה. הרי זה כמו שיחבוט אותי ח"ו במקלות. ויש טעם נכון לזה כמ"ש בסה"ק. ותזהירו את כל אשר ירצה להספיד שיהי' נזהר מזה. ולא ישונה:

ה. אהובי חתָני ונכדיי שי'. אתם ידעתם כי מעולם. כל ימַי. הייתי מטיב אתכם בכל אופני היכולת. ויותר מיכלתי. כי בכל העיירות אשר הייתי. הי' לי ב"ה פרנסה. והייתי יכול לקבץ כסף קצת. לימי הזקנה. אבל מעולם סבלתי אתכם בכל הענינים. עד כי לא די שאין לי אפי' פרוטה אחת משלי. רק כי עודני עוד בע"ח גדול. לפי ערכי. וד' יעזור לי. שאוכל עוד לפרוע כל החובות. בחיים חיותי) עכ"פ יש לי זכות לבקש מכם. שתזכרו אותי. (ואהמ"ש) ובראשונה תודיעו תיכף ומיד לאדמו"ר שליט"א. ואתם תאמרו קדיש. ותלמדו משניות. ותתפללו על הנשמה שיומשך עלי' רחמי שמים. וזה משך שנה שלימה. שס"ה ימים. (והיינו י"א יום יותר מי"ב חודש. כמו שראיתי לרב א' שצוה כן. ונכון בעיני. כי רק מהסתם אין לומר יותר מי"א חודש. וזה כיבוד אב. אבל מי שיודע נגעי לבבו. ומצוה את בניו. לטובת הנשמה. הוא נכון מאוד לדעתי) גם אבקש כי במשך הזמן הזה. תלקטו מן הכתבים שלי דברים אחדים מה שנראה בעיניכם דבר נכון. הנוגע לתרץ ולסלק קושיא מן הראשונים. ומה שנוגע ליראת שמים. ותזכרו הדברים בפה א' לחבירו. או לפני אנשים שלמים וחרדים. וכולי האי ואולי. יועיל קצת להקל מדיני גיהנם. כי חסדי ד' מרובים:

ו. אתם חתניי ובנותיי ונכדיי. תחיו בטוב. ויתן לכם ד' בחסדו פרנסה בריוח. אבל למעה"ש. זכרו ושימו על לב. להתנהג בדרך הישרה עפ"י תורתינו הקדושה. וחלילה לומר כי העולם נשתנה מכאשר היתה בדורות שלפנינו. וצריכים ח"ו להתנהג כמנהג הדורות האלה. חלילה וחלילה. כי ד' אלקינו הי' הוה ויהי'. ותורתו הקדושה שנתן לנו היא נצחיית. לא ישתנה ממנה ח"ו אות או נקודה או קוץ א'. וכל מה שפירשו לנו התנאים ואמוראים והראשונים. וגדולי האחרונים. וכל הסייגים והמשמרות שעשו. הכל נאמר למשה רבינו ע"ה בסיני בארבעים יום שהי' שם. וכל אות ונקודה מכל אלה. הם חיינו ואורך ימינו. והפורש ח"ו מהם כפורש מן החיים. ומפני כי הנשים אינם מבינים עומק דברי אמת. לכן אדבר עמכם בדרך הרגיל בעולם. הלא ידעתי כי אתם כולכם. בנותי שיחי' ונכדי שי' כולכם רוצים לקיים מצות כיבוד אב. ולעשות לי קורת רוח. תדעו כי לא יהי' לי שום קורת רוח. רק כאשר תלכו בדרך הישרה עפ"י כל פרטי התוה"ק וספרי מוסר והיראה. וח"ו ע"י שום מעשה שהוא להיפוך. תגרמו לי ח"ו צער גדול בעלמא דקשוט. ואקוה כי כאשר תזכירו זה את זה. תשמרו ותעשו רצוני. שהוא באמת רצון יוצרנו ובוראינו ית"ש. וכאשר תזכו להשיא את בנותיכם למזל טוב ובשעה מוצלחת. חלילה להביט אל כסף אשר יהי' להמשודך. רק בכל האופנים תשתדלו בכל היכולת שיהי' הבחור בן תורה וירא שמים. כדי שישאר כל הדור שלנו. שלשלת התורה והיראה. ואין מעצור לד' להושיע ברב או מעט. וד' הטוב יצליח אתכם בכל אשר תעשו. ותגדלו בניכם ובנותיכם לטובה. אתם וזרעיכם וזרע זרעכם. באריכות ימים. בחיים טובים ומאושרים. אמן.

אות ז וגם אות ח לא הדפסנו מפני טעם הכמוס. ונשארו בכתובים. —

ט. ע"ד הכתבים שלי בחד"ת. הן בחי' הלכות או בחי' אגדות. אני מזהיר אתכם מאוד. כי תיכף ומיד. בלי עיכוב כלל. (אחמ"ש) תקבצו יחד כל הכתבים הן מה שיש בחבורים מכורכים. והן מה שיש כתובים קונטרסים גדולים וקטנים. או גם מה שבתוך אגדות ומכתבים. ותאגדו מהם אגודה אחת. ויהיו סגורים ומסוגרים בתיבה אחת. לבל יתפזרו הנה והנה. ויהי' כולם ביד חתני מוהר"ם נ"י. מפני שהוא פה בפיעטרקוב. רק אם ירצה איש מאנשים הידידים וחרדים. לראות בהם. או אפי' להעתיק מהם קצת. תוכלו להראות להם. או אפי' שיעתיקו להם. רק באופן ובתנאי גמור שלא להוציא מהם. היינו מגוף הכתבים שלי. חוץ לבית שהם מופקדים בו. יהי' האיש מי שיהי'. ואפי' אם יתן משכון או בטוחות. חלילה לתת אותם ולפזרם. ומקוה אנכי. אולי. ואולי. יהיו לי זכות לפני אבינו שבשמים. שיֻצאו הם. או מקצתם. לאור עולם. בדפוס. ואולי יהי' לי עי"ז שום זכות בעולם האמת. כי מקוה אנכי כי גם בחי' הלכות ימצאו דברים מעטים. אשר נאמרים בטוב טעם ואפי' אם לא כוונתי בהם לש"ש באמת. אבל בכל זאת המה עכ"פ פטפוטים דאורייתא. ואולי ואולי. ימָצא בהם גם מה שכוונתי קצת לדרך האמת.

בעזרתו

בעזרתו ית"ש . אמנם בדברי חי' האגדה אקוה כי ימצאו בתוכם הרבה דברים נכונים , וראוים שיהי' נאמרים לפני בעלי דעת ישרה . בעזרת הש"י . אם לא יהי' כוונתם ח"ו לקנטר . — אבל . בכל זאת , הנני מזהיר אתכם . כי באם בהזמן מהזמנים יהי' רצון שמים . כי יֵצאו לאור . הוא בתנאי מפורש . כי חי' ההלכות יהיו נתונים מקודם לאיש למדן . לעיין בהם . מפני כי יש הרבה דברים בתוכם הנאמרים בזמני הילדות והשחרות . ואפי' מה שנכתבו בימים המאוחרים . אבל מפני היותי כל ימי טרוד בעבודת הצבור הרבה . וביותר בעניני עוה"ז בעוה"ר . יוכל להיות שנכתבו בחפזון מבלי עיון שנית . ויוכל להיות בהם הרבה טעותים ושגיאות . וטעות בדבר משנה . ע"כ כל מה שיראה האיש הלמדן . טעות ושגיאה לפי דעתו ימחוק ויעבור הקולמוס עליהם . ורק מה שיראה קצת נכון . בסברא ישרה . או שיש ע"ז ראי' מהראשונים או גדולי האחרונים . אותם לבד יושארו . — ובחי' אגדה . אם כי לדעתי אין בהם ח"ו הרבה שגיאות . בעזה"י . רק שגיאות מי יבין . ובפרט שאינם מסודרות כלל . רק בתערובות . ומאמר אחד לפעמים מתחלק בהרבה מקומות . או לפעמים כפולות . ע"כ צריך איש מבין וחכם לסדר אותם כראוי . ושיהי' ראוים להוציא אותם לאור . — אבל בכל זאת יש מקצת מהם או אפי' הרבה אשר נקל לעשות מהם מאמר מיוחד ושלם . — והכל תלוי ברצון שמים . ותפלתי לפני אבינו שבשמים . כי הדברים הנכונים עפ"י עקרי . ושרשי יסודות האמיתים . יבואו לידי ידיעה לאנשים בָּרֵי לבב . אולי ואולי יהי' מסובב . שיתנוענע גיד א' מאיש א' מאלף . לבא לידי הרהור תשובה . או הרהור נכון בתוה"ק . אז אין לי הצלחה גדולה יותר מזה . כי עי"ז אוכל בעזה"י לזכות לרחמים וחסדים בעלמא דקשוט . — כמו שהבטיחו לנו רבותינו ז"ל באמיתות דבריהם . — עוד אזכיר לכם . כי באם אזכה שיצא מחיד"ת לאור . אזי יהי' השם הכולל לכולם **אורה ושמחה** למען להזכיר את שמי . כי מפני שלא זכיתי בעוה"ר להשאיר בן זכר . אולי יהי' הרצון מהבורא ית"ש . שעי"ז יהי' לי לזכרון טוב . — ובפרט כי רגיל אני לומר אחר השמ"ע הפסוקים המתחילים ומסיימים באותיות שמי . **ש**ומר כל עצמותיו . אחת מהנה לא נשבר**ה** .

 י' העלית מן שאול נפשי חייתני מיורדי בור . וגם הפסוק . **אור** זרוע לצדיק . ולישרי לב **שמחה** :

י. **חתניי** ונכדיי שי' . תחפשו ותמצאו בתוך פנקס קטן שנרשמו שמה החובות . בדף א' כתוב . קבלה . עם מספר . הכוונה הוא מה שקבלתי עלי ימים להתענות . והמספר אשר שם . הם הימים אשר עוד לא השלמתי . כי בזמנים שהייתי ל"ע חלש בגופי לא הי' בכחי להשלים הימים המחויבים . ואם (אחמ"ש) ישארו עוד ימי קבלות התענית שלא השלמתי . תראו למעה"ש לפדות את הימים האלה בממון . מן הנשאר בעזבון . כפי הקצוב בש"ע או"ח סכום פדיון יום של תענית . וד' הטוב ברחמיו המרובים . יאריך עוד שנות חיי בבריאות הגוף . שאוכל בעזרתו ית"ש להשלים הימים בשלימות בשמחה :

יא. **כל** הכתבים וגם וועקסלין של אנשים אחרים . המושלשים תח"י . תראו לקבוץ אותם יחד בתכריך א' . ולקשרם שלא יתפזרו מהם . ולמסור אותם ליד איש נאמן . שהוא מופלג ויר"ש . כדי שלא להיות עלי תרעומות מאנשים הנותנים אותם תח"י . ולא יבוא לשום איש ע"י שום מכשול והפסד ח"ו . והאיש הנאמן אשר יתנו על ידו הכתבים . יהי' נבחר מן טובי הקהל . ביחד עם היראים וחרדים ולומדי תורה :

כל זאת כתבתי עפ"י הנהוג בעוה"ז . עולם כמנהגו נוהג . דור הולך ודור בא והארץ לעולם עומדת . אבל הרי אנחנו מאמינים מצפים ומיחלים ומקוים . בכל יום מימים . ובכל שעה משעות היום . לראות במהרה בישועת ישראל . בביאת משיח צדקינו . ובבנין בית מקדשינו . ונפוצות ישראל הנדחים ונפזרים בכל פנות העולם . אבינו בוראינו יוצרינו ית"ש יקבץ נדחינו . להיות הבנים סמוכים על שלחן אביהם . האב הרחמן ית"ש לעד ולנצח נצחים . ואולי נזכה ונחי' ונרש הטובה הזאת . ונראה עין בעין בשוב ד' ציון . הלא אז ישתנה כל סדרי העולם לנו לטובה . ויחד כולנו . אני . ואתם . וכל עדת בנ"י מקטנם ועד גדולם . נשמחה יחד כולנו . כמ"ש בתוה"ק בנביאים וכתובים עדות נאמנה ובטוחה . נגילה ונשמחה בישועתו .

אור זרוע לצדיק . ולישרי לב **שמחה** . בב"א :

[הרב הג' מחבר ז"ל שימש בכתר הרבנות בפה פיעטרקוב כ"א שנים שלימות [כמנין א"ך טוב לישרא"ל] (לישרא"ל גמטרי' אורה ושמחה) מפ' שלח שנת רנ"ת עד היום שנפטר בו בש"ט ה' בהעלותך **י"ט** לחודש **סיון** שנת תרע"א לפ"ק] .

אביע בזה תודה וברכה לכבוד הרבני הגביר
יקר רוח וטוב לב, מגזע היחס והמעלה,
כש"ת מו"ה ר' **אברהם אשר הענזיל** שיחי'
בה"ר יעקב משולם ז"ל **פרענקיל** מפ"ק, אשר
בנדבת לבבו הטהור עמד לימיננו בכל עת, והראה
אותות אהבה ורגש כבוד ויקר להרב הגאון המחבר
זצ"ל, מכבדו בחייו בכל ענינים, ובפרט בעת
חוליו השתדל מאוד בכל כחו בגופו ובממונו,
ומכבדו במותו, יהי' נא לו זאת לזכות עולם,
ישולם פעלו ומשכורתו כפולה מאת ד', להתברך
עם כל הנלוים אליו, ממקור הברכות בשפע
ברכה והצלחה עד עולם.

המו"ל

ב״ה פ׳ בראשית

ברש״י ז״ל. א״ר״י לא הי׳ צריך להתחיל את התורה אלא מהחדש הזה לכם וכו׳ עיי״ש.
הנה כבר עמדו בזה כל המפרשים. וכי ח״ו יש בהתורה תיבה א׳ או אות ונקודה א׳ יתירה. ורק כדי לסתום פיהם של הרשעים העכו״ם (ועי׳ במ״ש ב״ה במק״א באריכות דף ה׳) ועוד מה הועיל בתירוץ זה על שארי הפרשיות שמכאן ועד פ׳ החדש, וגם מה זה יאמרו לשטים אתם הרי אדרבה בחלקו של שם נפלה וכו׳ עי׳ בהרא״ם וגו״א ולבוש. ועי׳ בהרמב״ן ז״ל. וברש״י הסמוך. בראשית אין המקרא הזה אומר וכו׳. יש לדקדק כי מקודם הו״ל לרש״י ז״ל לפרש הל׳ של בראשית. ואח״כ הדרש של ר׳ יצחק כמבואר. ולמה שינה ז״ל להקדים דברי ר״י. ועוד יש דקדוקי׳ ע״ש:

ואפ״ל בהקדם דברי המדרש שמות בפ׳ החדש. הה״ד אשרי הגוי וכו׳ משברא הקב״ה עולמו קבע בו ר״ה וחדשים ומשבחר ביעקב ובניו קבע חודש של גאולה וכו׳ ע״ש. ומבואר כוונתם ז״ל. כי בעת בריאת העולם נקבע ענין הטבע אשר הקב״ה מנהיג את העולם כולו ע״י סדר הבריאה באמצעות הגלגלים מערכת השמים וטבעי הארץ הכל כגרזן ביד החוצב בו. אבל הכל בסדר מוטבע בהם ולא יעבטון אורחותם [ועי׳ בעק״י שער ג׳ קצת כענין זה ובשער כ״ו] ורק בעת נבחרה האומה הזאת להיות לעדה מיוחדה אז נראה הנהגה חדשה וזו מה שלמעלה מהטבע. ולמעלה מכל סדרי מערכת השמים [וכמו שנאמר לא״א ע״ה הבט נא השמימה כו׳ שהגביהו הקב״ה למעלה כמ״ש רש״י ז״ל ונאמר לו אז כה יהי׳ זרעך למעלה מכל אלה הסדרים וכן הי׳ יצי״מ נגד הטבע כמ״ש בזוה״ק דאתכפי׳ כל דרגין] קי״ס. והורדת מן ושליו ובאר וכל שאר הנהגות. וגם כל התורה כולה מלאה נסים נפלאים. כמ״ש הרמב״ן ז״ל כי אין בטבע שיורידו השמים טל ומטר אם יתענו ביוה״כ. ולא יאכלו ישראל דברים אסורים ואין בטבע להיותו השמים עצורים בהיפך ח״ו. רק הכל הוא בסדר הנהגה מה שחוץ לטבע. וזו מפני כי ענין האומה הזאת הוא באמת למעלה למעלה. וכל מקורם ומחצבם הוא ממקום גבוה ונורא מאד כמ״ש כי חלק ה׳ עמו וגו׳ וכאשר מבואר כ״ז בסה״ק. ונשלם ענין זה כאשר הי׳ האומה במספר ששים רבוא ונעשה עדה שלמה. כי כן שיערה חכמתו ית׳. אשר זה מספר הראוי לזה. כאמרם ז״ל אין השכינה שורה על פחות וכו׳ רבבות אלפי ישראל ולכן נשתנה סדר החדשים אז להורות ע״ז כי עד עתה התנהג העולם כפי סדר בריאתו. שהי׳ בתשרי התחלה. בראשית ברא וכו׳. והוא סדר הטבעי. ועוד כל ימי הארץ וכו׳ וקיץ וחורף ויום ולילה לא ישבותו. אבל כאשר נשלמה העדה הקדושה בשלימותה. אזי בטל בעבורם כל סדר הקודם ומתחיל חדשות. החדש הזה לכם וכו׳ חדשות. למעלה מהטבע. נסים ונפלאות עד אין מספר. והי׳ זה מפני קבלתם התוה״ק והמצוה והחוקים. אשר מקורם הוא למעלה הרבה מכל העולמות. וקדומה הרבה לבריאת עולם הטבעי. כאמרם ז״ל אלפים שנה וכו׳ חמדה גנוזה וכו׳ ענין טמיר וגנוז באוצרו ית״ש. ונתבטל כל העולם הטבעי. וכל סדרי הגלגלים ומשמרותי׳. לפני עם ד׳ אלה אשר תורתם בקרבם. כמו שנתבטל ניצוץ אור קטן לפני המדורה הגדולה מאד:

אבל לכאורה יקשה לפ״ז מה שמצינו בכל התוה״ק יעודים של זה העולם. והובטח עוד לאאע״ה ולשארי האבות ע״ה ליתן לבניהם ארץ חמדה טובה ורחבה. והרבה פעמים בתורה אזהרות ע״ז כי אם יעברו ח״ו על דברי התורה יקחו אותה ממנם. והלא מה כל זה חיבור ושייכות לעם ישראל שהם למעלה מכל הטבע. ורם ונשגב הרבה יותר מן כל העוה״ז:

והנה הענין הזה בעצמו טענו בני לבן נגד יעקב אבינו ע״ה. (בפ׳ ויצא) לקח יעקב את כל וכו׳ ע״ש. כי בפשוטו אינו מובן. כי בשלמא אם הי׳ לבן נתדלדל ויעקב ע״ה נתעשר הי׳ שייך לומר כי לקח כל אשר לו. אבל הרי הי׳ לו ללבן עושר עד למרבה. כמו שאמר בעצמו. נחשתי ויברכני וגו׳ ומה בכך כי גם יעקב הי׳ לו עושר. וכי שייך לומר ע״ז שלקח כל אשר לו. אבל יתכן שזה הי׳ טענתם. מפני שראו ענין יעקב כל אותן השנים שהי׳ בבית לבן שהי׳ מתבודד לילה ויום. וארמי אובד אבי רצה להטותו לדרכו ח״ו. והוא נטה ממנו הרחק מאד. והי׳ כל ענינו שלא עפ״י הטבע, ומסתמא שמעו ממנו הרבה פעמים שיחות קדושות כאלה. ע״כ טענו. כי מה יש לו שייכות וחיבור לקניני עוה״ז. ואיש כזה אשר כל דרכו בקודש. יפרח באויר השמים. ויניח להם ולאביהם

חפצי

חפצי העוה"ז. וזה אמרם. לקח יעקב את כל אשר שייך ונאה. לאבינו. וזאת לא זאת עכ"פ מה הכבוד והתפארת לו בהם. לפי ערכו ומדרגתו. וזהו ומאשר לאבינו בקנינים אשר שייכים לאבינו. עשה את כל הכבוד הזה. עוד מתכבד בהם. ולאיש כזה אשר כל דרכו והלוכותיו בעיני שמים לא לכבוד הוא לו. להחזיק בקניני עולם הזה:

אבל כאשר נבחון קצת נראה כי הבל יפצה פיהם של הטוענים טענה הזאת. ואין זה קושיא וטענה כלל. והוא כדמיון. שני אנשים הלכו בדרך יחד. אחד הי' פילוסוף חקרן וחכם והב' הי' כפרי פשוט. וימצאו בדרך ככר לחם. והנה בכל הדרך הי' החכם משיח עם חבירו וירצה להסביר לו דברי תורה קצת. ויהי כמצאם את הלחם אמר החכם להב'. דרך משל. אנחנו מצאנו לחם זה. הנה יש לאמור כי מצאנו לחם בפועל ממש. אבל יוכל להיות לפעמים איש אשר אין לו לחם ממש. אבל יוכל להבין ענין הלחם עפ"י שכל בציורו ודמותו ועניינו לגמרי. ויהי הם הולכים ומדברים וישבו לנוח. ויקח האיש הפשוט את הלחם הנמצא וישב לאכול. ויאמר הפילוסוף מדוע אתה לוקח לבדך הלחם תן גם לי ממנו. ויענהו. אתה איש חקרן וחכם והנך יודע גם בלעדי הלחם הזה של ממש עוד לחם עפ"י שכל. קח לך אותו הלחם השכלי. ואנכי איש כפרי אני איני יודע מדבר שכלי. אני לוקח הלחם הפשוט. ובראות הפילוסוף צרתו צרה ויחטוף הלחם מידו. ויאמר אדרבא לי הלחם לגמרי. וישאלהו מדוע. ויאמר. הנה כמה יגיעות יגע האדם עד שמצא פת לאכול. חרש וזרע וקצר וכו' והנה אנכי שמבין הלחם בכל עניינו בפעלי וגם בשכלי. לי נאה לאכול הלחם ובעבורי יגע החורש והקוצר וכו'. אבל אתה אם כפרי אתה באין מבין הנה אתה מעט הדומה לחמור ואתה והחמור שוים. למה לך לחם. אכול את עשב הארץ. די בעבורך. והנמשל מובן. כי היתכן שברא הקב"ה עולם ומלואה. רבבות יצורים. ואלפי בריות. לצורך הכפרים האלה החיים חיי הבהמה. וממלאים בטנם ועושים כל רע. ואינם יודעים ומכירים מי ברא ומי יצרם. ומה ענין חיותם. אלא ע"כ בהיפוך. כי כל העולם לא נברא אלא בשביל זה. כמאמרם ז"ל ע"פ כי זה כל האדם. בשביל זה כו' לצוות לזה. וכן אמרו ז"ל מי סני להו לצדיקי דאכלי תרי עלמא *) ואדרבה זהו עיקר הבריאה להיות איש צדיק עובד בוראו ית' ע"י אמצעית עוה"ז. וליקח כל עניני עולם השפל ומעלה אותם ומרוממם. ע"י קיומו על ידם מצות ורצון בוראו ית"ש. כמבואר כ"ז בסה"ק הרבה. ולכן נברא כל העולם בשביל ישראל המקיימים התוה"ק. ובהם תלוי כל קיום העולם ולולי זה הי' העולם מוחזר לתהו. כי מעשה האומות כולם באמת הוא תוהו. ומאפס ואין נחשבו. וכמ"ש הנביא ע"ה. [בהפטרה זאת] בורא שמים ונוטי' נותן נשמה לעם עלי' וגו' לפקוח עינים עורות וכו'. כי זהו תכלית כל הבריאה. וניתן לישראל בפרט הארץ הקדושה. מפני כי ישראל ראשית והתוה"ק ראשית, וא"י ראשית הבריאה. כאמרם ז"ל שממנה הושתת העולם. והוא ענין נסתר. אבל עכ"פ ידענו שכן הוא. ושם מקום הקדושה וכמו שישראל למעלה מן הטבע. כן עשרה נסים נעשו כו' וכל הנהגה אשר שם הי' ג"כ למעלה מטבע העולם כמבואר. א"כ אדרבה זהו שייך לישראל דוקא. רק כל זמן שלא הי' קהל העדה הזאת בשלימות ס' רבוא. וכל עוד לא הי' בידם כלי חמדה הגנוזה לא היו יכולין עוד לזכות במתנה היקרה וארץ חמדה. והי' ביני וביני הארץ ביד העבדים המשרתים הבונים ונוטעים ועובדים הארץ לבל תשם שממה. וכשהגיעה הזמן ניתנה לישראל. וכמ"ש רז"ל שלכן שהו במדבר כו' כדי שיהיו האמוריים בונים ונוטעים כו':

וספרנו ע"ז מעשה, כאשר היו היהודים בשפאניע. ידוע כמה הי' להם גזירות ושמדות ר"ל בזמנים הרבה עד כי נגרשו משם. ועל הרוב הי' הענין מפני קנאת הדת ובזמן א' הי' מלך אלפונ"ס אשר הטיב קצת עם היהודים והי' בזה מחסדי ה'. כי הי' להמלך יועץ א' אוהב

---

*) הגה"ה שוב ראיתי כי הדבר הזה מפורש מפי אלי' הנביא ע"ה. בספרו תדב"א בחלק אלי' זוטא פ' י"ט. שזה הי' טענת עשו נגד יעקב אבינו ע"ה. וז"ל: וכשבא עשו מבית לבן וראה עשו שיש ליעקב כו' וכסף וזהב כו' לא כן אחי אמרת לי שתטול אתה עוה"ב וכו' ע"ש מתק הדברים. ועי' בפי' זיקוקין שם שכ' שרש"י ז"ל כוון לזה באמרו „להיות" ועי' שם בענין הזה והתשובה שהשיב יעקב אע"ה ע"ש]:

אוהב יהודים וממליץ בעדם תמיד. ומלמד עליהם זכות וטובות ופעם נסעו יחד המלך והמשנה היועץ ההוא לטייל. והנה בדרך דברו ביניהם מענין היודים. ויפליג היועץ בחכמתם וטוב ידיעתם. ויאמר המלך „אבל לא אוכל להאמין כי כולם חכמים וכולם נבונים" ויאמר המשנה כי יוכל להבחין ויתודע לו. ובנסעם. ויפגעו איש יודי הולך לדרכו. ומקלו בידו. והאמתחת [סאקוועט] תחת אילי ידיו. ויצוה המלך לעמוד מרכבתו. ויקרא להאיש לבא אליו. ובתחלה פחד היודי מאד. אבל אמר לו המלך רכות „אין דבר. רק חפץ אני לדבר עמך איזה ענין. השלך מקלך ותרמילך ושב במרכבתי" ויעשה כן. מאין אתה ומה מלאכתך—ממקום פלוני. תחת ממשלתך אדוני המלך. ענין שלי ללכת בכפרים לקנות מאשר אמלא. עור. שער ד"א. ענל. וכדומה. ומזה פרנסתי ופרנסת אנשי ביתי.—אשאלך היודי. אתם אומרים ומאמינים. כי אתם העיקר בעולם. וכי כל העולם לא נברא רק בשבילכם. אבל היתכן זה. הלא נראה בפירוש שאתם רק טפל בעולם. שהרי אין לכם מנוחה תמיד. ואתם גולים ומטולטלים בכל כנפות הארץ. וכל אומה ולשון שולטים בכם ואתם נכנעים לכל. ומעט מזעיר שהי' לכם שלוה בארצכם. אחרי שיצאתם מעבודת המצריים. עבודת חומר ולבינים. ועדיין אתם זוכרים ומתפארים בהנסים של הישועה. [ועי' בזוה"ק פ' פנחס דף רכ"א שאלת הגוי להתנא ר"א] ואתם דומים בזה למה שראיתי בבית המשוגעים איש א' שהתחקה בדמיונו שהוא מלך אלפונ"ס. ובידו מלוכת היספאניע. ושומרי משמרת בית המשוגעים. אסרו אותו. והכוהו. ועשו לו כמה מן היסורים. והוא עמד בדעתו שהמלוכה שלו והוא מושל המדינה. כן אתם בדבריכם. ומה תענה יודי—„אדוני המלך. אחת אבקש להרפות לי עתה. כי ראשי וחושי אינם בי עתה. ומדוע? מפני ההפסד שהי' לי בדרך. הפסד מה? קמיעה אחת הי' לי יקרה מאד. ירושה מאבות אבותינו ונאבדה ממני. ומה מחיר קמיעה. דינר זהב או שלשה, אני אתן לך עשרה דינרי זהב. ואל תצטער. לא אדוני המלך. אפי' אם יתנו לי אלפי זהב אין זה תמורת קמיעה. שאיננה ממון. רק שמירת הגוף. ובפרט שהיא לי ירושה יקרה מאבותיי לפני מאות שנים. וההפסד רב מאד.—אבל אולי תדע המקום שאבדת אותה. אלוה לחפש אותה. יודע אנכי כי בלכתי בדרך הזה. עמדתי להנפש קצת במקום שבונים שמה בית חדש. ושם בעלי מלאכה ופועלים ושארי אנשים. ושם עמדתי גם אנכי לראות בעבודתם. ושם אבדתי הקמיעה. א"כ לא תדאוג מאומה. כי אצוה על כל האנשים האלה. ובפרט על בעל הבית בפקודה איומה. כי על כל האופנים יחזירו לך אבדתך. וכמעט רגעים בלי"ם יהי' לך שלך, טוב—ובנסעם. ויצוה המלך להמשנה שלו לעמוד לפני המקום ההוא. ולקרוא להבע"ב להגיד לו פקודת המלך. „אבל" אמר היודי, התדע אדוני המלך, מי זה כאן הבעה"ב. הלא תראה האיש העומד ומשגיח על העובדים בוודאי כי הוא הוא—סלח נא אדוני המלך. לי נראה כי האנשים העומדים למעלה על תקרת הבנין ועושים מלאכתם. המה בעלי הבית הזה. כי היתכן שאנשים אחרים זרים. המה יעמדו למעלה ועושים כפי רצונם, בונים וסותרים, ועושים כפי דעתם. והבע"ב הוא למטה עומד מן הצד? ועוד יותר ראיתי כי כאשר משכו קורה אחת למעלה. צעק א' מן האנשים האלה „הלאה הלאה" לכו כולכם מכאן. והוכרח גם זה האיש העומד ורואה. לברוח מן הבית. והיתכן כי הוא הבעל הבית? וישחק המלך אלפונ"ס. ויאמר להמשנה ויועץ שלו. הרי לפניך חכמת היודים, כי מדבר האיש הזה כאחד השוטים—„אבל אמר היודי" הבינני אדוני המלך ואדעה—שוטה—אתה רואה הענין בעת עבודת הבית. בוודאי שכן הוא. כי כל עוד אשר לא נגמר בנין הבית. הנה המייסטער והפועלים שלו, וגם הכפרים המסייעים במלאכה, המה עומדים למעלה. ויש להם דעה מה לעשות, ואיך לעשות. והבע"ב מוכרח להחריש. אבל כאשר יוגמר הבנין כולו. אז ישב בעה"ב על כסאו למעלה ראש. והכפרים יעמדו בפתח לבקש ממנו מה שיבקשו. ואם ידברו לו דבר שלא כהוגן. יצוה להשליכם חוצה, כן הוא—?—טוב.—ובתוך כך ויאמר היודי. אדוני המלך, כבר מצאתי הקמיעה שלי. ויעמוד המלך משתומם. מה זאת. אבד קמיעה. וכבר מצאה. בעודנו יושב במקומו. וישאל מה זאת כי התקלף כמעט אשר היודי עושה עמו תהפוכות דברים. ויען היודי ויאמר, סלח נא אדוני המלך. אנחנו עם ישראל יש לנו קמיעה טובה בירושה מאבות אבותינו, והוא מעט החכמה. ולדעת להשיב לשואלים אותנו דבר בענין שלנו, אבל כאשר באותה השעה לא יכולתי עוד אז להשיב על שאלתך. לכן אמרתי כי אבדתי הקמיעה שלי, והוא האמת כי לא מצאתי תחת ידי החכמה עוד. איך ומה להשיב. ועתה כי כבר מצאתי דבר. אומר כי מצאתי הקמיע. וירא המלך

כי

כי דבר חכמה דיבר גם בזה. וישכך חמתו. ויאמר. א"כ איפוא השב לי כעת על שאלתי. ויאמר היודי כבר השבת אתה אדוני המלך. כי אתה שואלני על מצב העולם בעוד שלא נגמר הבנין שלו, כי עתה בוודאי אנחנו עומדים בשפל המצב. והכפרים העובדים ועושים מלאכתם עומדים ברום עולם. ויש בידם כח לצעוק עלינו ,גשו הלאה' והמה כעת בעלי הבתים. אבל כאשר יוגמר שלימות העולם על מכונו כפי רצון בוראינו ית"ש. והבית יהי' נגמר. אז ישב היודי בעה"ב בראש והכפרים יעמדו בפתח, כמ"ש והי' בני נכר אכריכם וכורמיכם וכו'. וזהו באמת תשובה ברורה. על קושית האומות וכן עתה בעת הגליות. המה עומדים בראש עד יוגמר הבנין כרצונו ית"ש:

וזהו נוכל להעמיד בדברי רש"י ז"ל. אר"י לא הי' צריך להתחיל כו' כי התחלת הענין הוא מורה על עיקרו ושרשו. וכאשר מתחיל בבראשית מורה לכאורה כי עיקר הבריאה הי' שיהי' עפ"י סדר הטבעי. יום ולילה עפ"י סדר גלגלי ומערכת השמים. וכן יהי' כל עניני הארץ כל ימי העולם. ובאמת אדרבה הי' לו להתחיל מן החדש הזה לכם. שהוא המצוה הראשונה, ועל ידי המצוה והתורה מתנהג העולם ע"י ישראל למעלה מהטבע. וכל הבריאה וסדרה משתנה לפי רצונם. והי' צריך התחלת התורה להיות בזה. להורות כי זהו עיקר הרצון ממנו ית"ש. ואח"כ לספר מענין הבריאה של ענין הטבע. להראות כי הטבע הוא טפל. והתורה וישראל המנהגים ענין של למעלה מהטבע הוא העיקר. ומה טעם פתח בבראשית משום כח מעשיו וכו', היינו כי הגי"ד אשר כ"ח מעשי"ו בבריאת העולם הי' רק. לעמ"ו בשביל עמו. וע"ז לת"ת להם נחל"ת גוי"ם. שאם יאמרו אוה"ע לסטים אתם כו'. היינו שאם הי' ההתחלה החדש הזה שהוא מה שלמעלה מהטבע, יאמרו האומות טענות בני לבן מה לכם לעוה"ז. ואתם לסטים וגזלנים שלוקחים דבר שאינו שלהם. (ועי' רש"י פ' ויחי כלי חמס כו' אומנות זו חמס הוא בידיהם כו' חמסתם אותה ממנו עיי"ש) כי מה יש לכם שייכות בעולם שלנו. ואתם לכו המדברה. לאכול מן ושליו ,ומי באר. מה שיורד לכם למעלה. והארץ הטבעי הוא שלנו. ה"ם אומרי"ם לה"ם. כל הארץ ש"ל הקב"ה הו"א ברא"ה. והיתכן שפעולה נכבדה כזאת אשר פעל ועשה הקב"ה בכבודו ובעצמו ית"ש יהי' בשביל אומות העולם שחיים חיי בהמות כסוס ופרד אין הבין. אלא ע"כ ונתנ"ה לאשר יש"ר בעיני"ו. תחילת רצון הנתינה הי' רק למי שישר בעיניו. ומי הוא זה הישר בעיני אלקים בני בכורי ישראל. אהבתי אתכם אמר ד'. רק שלא ניתנה לנו עד זמן ידוע עד שנהי' על השלימות הראוי. א"כ ברצונ"ו נתנ"ה לה"ם וברצונ"ו נטלה מהם ונתנה לנו ר"ל לא שהי' ח"ו שינוי רצון רק אותו הרצון בעצמו שהי' כשנתנה להם באותו הרצון עצמו נטלה מהם ונתנה לנו. כי עיקר הבריאה בשבילנו, ועיקר הנתינה והרצון הי' ליתנה לנו וכנ"ל:

והנה כל זה נרמז במלת בראשי"ת כמ"ש רש"י ז"ל מיד אח"כ בשביל התורה כו' ובשביל ישראל שנקראו ראשית, לכן פתח דווקא בבראשית להורות ע"ז העיקר הנכבד העקרי. ורק מי יאמר לך שתיבת בראשית מורה ע"ז כי יוכל להיות פירושו בפשיטות כמו בראשונה, ולהורות על סדר הבריאה שאלו קדמו, לזה כתב רש"י ז"ל להכריח שאינו כן, ואין המקרא הזה אומר אלא דורשיני. ר"ל שאין מקום כלל לפרש בפשיטות רק עפ"י הדרש הזה. שאל"כ הול"ל בראשונה מפני כי ראשית לעולם סמוכה כו'. וגם מפני הקושי' שהרי המים קדמו כו' אלא ע"כ שהפירוש היא בשביל התורה וישראל. וממילא שפיר מתורץ קושיית ר"י מה טעם פתח בבראשי"ת וכנ"ל. ואם באת לפרשו כפשוטו כו' ויאמר כו' יהי אור כו' י"ל שגם בזה כוון רש"י ז"ל להכוונה הנ"ל. ורמז למה שאיתא במד"ר פ' זאת, יהי אור זה אברהם כו' זה מעשיהם של צדיקים כו' קומי אורי כי בא אורך ע"ש. היינו, שתוכל לפרש מלת בראשי"ת כפשוטו. אבל מ"מ נרמז כאן ענין זה. שכל הבריאה הי' בשביל מעשה הצדיקים ובשביל התורה וישראל כנ"ל אבל אם לא תפרש פי' הא' וגם לא פי' הב'. רק כפשוטו לגמרי, להורות סדר המוקדמים והמאוחרים יוקשה לשון בראשית. וגם הרי המים קדמו, וע"כ כא' מב' פירושים הנ"ל וממילא מתורץ קו' ר"י כנ"ל:

וכדי להוסיף נופך בדברי רבינו הקדוש רש"י ז"ל, נאמר שיוכל להיות שרמז בראיית הפסוקים שהביא תוכן דבר הדרש הנכבד ההוא. כי לכן נברא העולם בשביל ישראל והתורה, כי זהו גוף ענין פרסום מלכותו בעולמו כאמור אדון עולם כו' אזי מלך שמו נקרא. ומה שאמר לע"ת נעש"ה בחפצ"ו כ"ל. יוכל ג"כ להיות שרומז לזה. כי זהו באמת חפצו ית' בעולמו, וזה ענין כ"ל, התורה הקדושה הכוללת הכל, וישראל האומה הקדושה הכוללת הכלל.

ועיקר

ועיקר פירסום מלכות שמים הוא ע״ז מה שהאדם לוקח מטוב העוה״ז ומרימו משפל מצבו, לעבוד בו למלך הכבוד ית״ש. ולוקח ראשית הכל בעבור קיום רצונו ית׳. וזהו שרמז. כי בראשי״ת הנאמר כאן, הוא כענין ראשית ממלכת״ו. ועל ידי מה ע״י ראשית דגנ״ך והבן. ודומה לו תחלת דבר ד׳ בהושע וכו׳ עיי״ש ר״ל שההתחלה הי׳ בענין מרוחק ולבסוף נאמר ונתתי לה את כרמי׳ מש״ם. ואת עמק עכו״ר לפתח תקו״ה:

[**ובדרך** רמז עוד י״ל כי גם הפסוקים שהביא רש״י ז״ל להראי׳ בהקושי׳ של וא״ת להורות בא שאלו תחילה נבראו כו׳ יש ג״כ רמזים נפלאים. כי רז״ל אמרו בסוכה, ז׳ שמות נקראו ליצה״ר. אבן, שונא, וכו׳ עיי״ש. ואמרו עוד כי ניתן באדם משעה שיוצא מבטן אמו. כדכתיב לפתח חטאת רובץ. ואמרו רז״ל בראתי יצה״ר בראתי תורה תבלין נגדו. ותוכן הדברים הוא כי באמת היצה״ר הוא אבן נגף וצופה להכשיל ח״ו תמיד. ואמרו רז״ל טוב לו לאדם שלא נברא משנברא ועכשיו שנברא יפשפש כו׳. ורק העצה נגדו הוא התורה ומצות ומע״ט. וכל המצות המה עצות כמו שקראם בזוה״ק עיטין דאורייתא ועי״כ אדרבה מהפכין הרע לטוב ונעשה מחושך אור וממר מתוק. וזהו נ״ר לפניו ית׳ מאד והוא עיקר בבריאת העולם. כידוע ומבואר בספה״ק. והמלצנו כי זהו שאמרו רז״ל שיאמר כל אדם מתי יגיעו מעשי למעשי אברהם יצחק ויעקב. שהוא דבר פלא לכאורה. כי מי יוכל להתדמות לקצה א׳ מאלף אלפים למעשי האבות ע״ה. אבל אמרו במד״ר ריש פ׳ וישב. אברהם גייר גיורים. כו׳ יעקב גייר כו׳ יצחק כו׳ מגורי אביו כו׳ עיי״ש. נמצא כי זה הי׳ מעשי האבות לגייר גיורים ולהפוך הרע לטוב ולאכפיי׳ לסט״א וכו׳. וזה מחויב כל אדם מישראל לעשות; להפוך הרע שבו לטוב. וזה ענין גירות שמגייר את חלק הרע שבו ומכניסו תחת כנפי השכינה. וזהו הרמז כי לפי׳ זה לא דברה התורה כאן רק מסדר הנבראים. רמז כי הסדר הוא ג״כ כנ״ל. שנברא החשך תחלה כדי לעשות ממנו אור רק שהאדם הוא מתרעם. כ״י ל״א סג״ר דלתי בטני ויסתר עמל מעיני. כי נוח לו שלא נברא משנברא. מפני היצה״ר הניתן בו תיכף לפתח חטאת רובץ, ואפי׳ אם עושה לפעמים מעשים טובים. הרי אמרו בספרים שאם אח״כ חוטא. הרי הסט״א ח״ו לוקח כל הטוב כו׳. וזהו ישא [האויב] את חיל דמשק מה שדולה ומשקה ולומד. [כמו שדרשו רז״ל זה על דמשק אליעזר]. ואם תאמר הי׳ לך להשמר ולהטיב. ע״ז בא הכתוב הירוצון בסלע סוסים. אם יחרוש בבקרים. כי היצה״ר הוא סלע. וגוף האדם כעגל לא לומד. אבל בא ע״ז התשובה הכוללת. כי הכל גלוי וידוע לפניו ית״ב ולכן ברא תורה תבלין. והוא מגיד מראשית אחרית. אומר עצתי תקום. הוא העצות של המצות כנ״ל. וכל חפצי אעשה]:

ברש״י ברא אלקים. ולא אמר ברא ד׳ כו׳ עיין במפרשים שהקשו מה הקושי׳. דילמא באמת נברא במדה״ד. גם יש להבין קצת ענין במחשבה לבראתו כו׳ וראה שאין העולם כו׳ כי בפשיטות ח״ו לומר כן בחוקו ית״ש שינוי רצון. עוד יש לדקדק בדברי רש״י ז״ל מ״ש והקדים מדה״ר ושתפה למה״ד. כי כשנאמר ראובן שותף לשמעון בעסק פלוני. הרי מובן כי שמעון הוא עיקר בהעסק. וראובן שותף וטפל אליו וא״כ הרי סותר זא״ז. כי הקדי״ם מדה״ר. משמע שרחמים עיקר. ושתפ״ה למדה״ד. משמע בהיפוך. אבל אפ״ל כי גם זה מוסב אלמעלה. לפי׳ שהכריח רש״י כי בראשית בשביל ישראל והתורה א״כ למה אמר אלקים. כי מסתמא הישראל והתורה ממשיכין מדה״ר בעולם. רק באמת אדרבה. כי אם הי׳ כל ימי עולם כפי רצון הש״י בלבד. להיות כ״א קודש לד׳ ראשית תבואתו ולהתנהג בכל הענינים כפי דרכי ראשית התוה״ק. גם במדה״ד הרי הכל של ישראל. העוה״ז והעוה״ב. כי בשבילם נברא הכל. וכאמרם ז״ל על פסוק שמעו אלי כו׳ הרחוקים מצדקה. שכל העולם ניזון בצדקה והם ניזונין בזרוע. היינו עפ״י שורת הדין. בכח מעשיהם ותורתם. ורק מפני שהאדם נופל לפעמים ממדריגתו וחוטא. לכן צריך למדה״ר לכפר עליו. ולקבלו בתשובה ולהיטיב עמו. והנה אמרו רז״ל. בי״ג מדות ד׳, ד׳, א׳ קודם שיחטא. וא׳ לאחר שיחטא והקשו כי מה צריך לרחמים קודם החטא. רק כי מפני שגלוי וידוע לפניו ית״ב שהאדם יחטא. וזהו ממהד״ר שלא לדון אותו רק באשר הוא שם. וכמ״ש גבי ישמעאל. שקטרגו מה״ש כו׳. וזהו רחמיו ית״ש שאינו דן אותו כפי מעשיו שיעשה אח״כ. ולאחר החטא בוודאי צריך לרחמים. וזה שכ׳ רש״י שבתחילה עלה כו׳ במדה״ד. היינו כפי הרצון הגמור שבשבילו נברא העולם בשביל ראשית. הי׳ די מדה״ד וכנ״ל. רק ראה שאין העולם מתקיים. היינו. שלא יתקיים בזה האופן. רק ישתנה ממדריגתו הטובה. ויהי׳ חטאים בעולם. וצריך מדה״ר. ב׳

פעמים

פעמים. א' קודם החטא וא' אח"כ. לכך הקדי"ם מדה"ר. קודם החטא. וגם שתפה למדה"ד. אח"כ. והנה בהיות האדם כלול מחלק הנשמה. והגוף. שהוא חלק השמים וחלק הארץ. וראשית הרצון הי' שיהי' הנשמה וחלק השמים העיקר. וחלק הארץ טפל. אבל לא נתקיים כן. כי הבחירה האנושית הניתנה לו הפכה הענין ועשה הטפל עיקר ולכן צריך לרחמים. וזהו, בראשית ברא אלקים, במדה"ד. כאשר השמים עיקר וראשון ואח"כ את הארץ. אבל אח"כ נאמר ד' אלקים. רחמים בדין. מפני שראה הקב"ה שיהי' לפעמים בהיפוך. ארץ. ושמים. ארץ תחילה ועיקר. חלק הארצי. ואח"כ חלק השמיימי. צריך רוב רחמיו וחסדיו ית"ש. שגם אז מרחם עולמו ומשפיע עליהם כל טוב [ובמ"א כתבנו מזה באריכות]—:

בפסוק תוהו ובוהו. פירש"י תוהו לשון תמה כו' על בוהו שבה. ורוח אלקים מרחפת כו' כסא הכבוד עומד כו' כיונה המרחפת על הקן:

והנה אם כי הדברים האלה הם מסתרי התוה"ק טמורי' וגניזי' ואין לנו שום ידיעה ושום עסק בנסתרות. כנראה לכל כי הוא סוד מסודות העמוקים. אבל באשר כי ע' פנים לתורה. אפ"ל בדבריהם ז"ל כוונה פשוטה ג"כ לפי דלות דעתינו ואם שגיתי ד' יכפר:

והוא בהקדם דבריהם ז"ל. שית אלפי שני כו' ב' אלפים תוהו ב"א תורה כו'. ואמרו בפסוק יום הששי כו' שכולם תלוים ועומדים עד יום ו' בסיון עיין ברש"י לקמן. וברש"י בפ' האזינו. כנשר יעיר קנו. הנשר הזה רחמני כו' להעיר גוזליו שיוכל לקבלם. ע"ש. ובברכת הלבנה אומרים אשר במאמרו ברא שחקים וברוח פיו כל צבאם. וי"ל כי מאמר נקרא. הדבר שיוצא לפועל. כמ"ש רז"ל. בעשרה מאמרות נברא העולם כו' ליתן שכר טוב לצדיקים כו' היינו כי הצדיקים שהם עיקר הראשית, ועיקר רצון הבריאה. הם מקיימים המאמרים. היינו כי על ידם יוצא המחשבה לפועל. וכל זמן שאין הדבר עוד בפועל נקרא רוח פיו. כביכול. שהמאמר לא יצא עוד מהפה. דהיינו שהרצון הוא עוד בכח ולא נגמר עוד במעשה. והנה אמרו רז"ל למה נקרא שחקים ששוחקין מן לצדיקים. ואם כי כל הדברים האלה המה סודות נוראים אבל עכ"פ שטחיות הדברים בפשיטות כן המה שענין שחקים רומז לצדיקים. אמר אשר במאמרו ברא שחקים כי שייך ע"ז לשון מאמר. היציאה מכח לפועל. וברוח פיו כל צבאם כל עוד שאין הדבר בפועל. וזה נוכל לרמז בדברי רש"י הקדוש. כי באמת הוא ענין נפלא במה נתקיים העולם בב' אלפים של תוהו. כל זמן שלא נתנה תורה בעולם. ואמת כי הי' דורות שהי' בהם צדיקים הקדושים ואבות הקדושים אשר כל העולמות בשבילם נבראו. אבל שארי הדורות של תוהו במה נתקיימו זהו. תוהו כו' שאדם תוהה ומשתומם על בוהו שבה. איך אפשר להתקיים. רק ורוח אלקים מרחפת כו' ענין כסא הוא המלוכה כמבואר רק הכסא אגדל וכו' ופרסום מלכותו ית"ש לנצח שהוא ד' צבאות מלך הכבוד סלה. נוכל להמליץ בלשון כס"א הכבו"ד. פרסום מלכותו של מלך הכבוד ית'. אמר כס"א הכבו"ד עומ"ד באוי"ר ומרחף על פני המי"ם הוא התורה הק' כי הכל תלוי ועומד עד שיקבלו ישראל התוה"ק ויפרסמו כבוד מלכותו ית"ש בעולם. ברוח פיו של הקב"ה ובמאמרו היינו שיש דורות שלא יצא עוד הרצון לפועל. והוא נקרא רוח פיו כביכול. ויש דורות של אבותינו הקדושים ושארי הצדיקים. והם מאמרו. שכבר יצא לפועל מאמרי בריאת העולם וכל זה הוא ברחמים גמורים שיוכל התוהו להתקיים מפני מה שעתידין ישראל לקבל התורה. ויצא הרצון לפועל והוא כיונה המרחפת על הקן כנשר הרחמני" יעיר קינו וכו'. *) והוא רוב רחמיו וחסדיו ית"ש מעולם ועד עולם: והוא רחום יכפר. אם שגינו ח"ו. וברחמיו וחסדיו יטהר לבינו לעשות רצונו בלבב שלם. שלא לבלות ח"ו זמנינו בעניני התוהו. כ"א לדבוק בתורתו הקדושה ובמצותיו. אשר הוא רצון קדשו ית'. ונזכה ונחי' ונירש טובה וברכה וחיים ושלום עד העולם אמן:

ברש"י

---

*) הגה"ה ובזה י"ל דברי הנביא ע"ה בהפטורה זאת [ישעי' מ"ב] כה אמר כו' בורא שמים ונוטיהם כו' ואצרך ואתנך לברית כו' ע"ש שנראה כפל הדברים הרבה. ולהנ"ל יאמר. כי הנה גם עתה יש לתמוה. על מה מתקיימים המקומות הרחוקים. מקום שאין שם ישראל כלל. ואין מכיר ואין יודע כבוד יוצרינו ית"ש. וכולם בוערים וכסילים. אוכלים וזוללים כו' וכל מדות הרעות בהם. במה מתקיימים אותם המדינות. אבל אפ"ל כי הוא מרוב רחמיו ית"ש על בריאיו, מתקיימים במה שלעתיד

ברש"י ז"ל יהי הרקיע יחזק הרקיע שאעפ"י שנבראו השמים ביום א' עדיין לחים הי' וקרשו בשני כו' עמודי שמים ירופפו כו' מגערתו כאדם שמשתומם וכו'. ע"ש באמת אין לנו רשות להסתכל הרבה לחקור ולדרוש בדברים אלה שהם מעשי בראשית שאין לאפרוחים כמותו שום השגה בזה אפילו משהו כטיפה קטנה מן הים הגדול אלפי פרסאות אמנם כבר אמרנו ומבואר הדבר כי בכל נסתר יש נגלה ג"כ ע"כ אפשר לומר קצת עפ"י השערת שכלינו המועט עפ"י הקדמות אמיתות מרבותינו ז"ל. כי בפשיטות מה זה שהיו לחים בראשון והוצרך עוד יום אחד לחזקם ומהו הגערה וההשתוממות ואפ"ל עפ"י המבואר מדבריהם ז"ל כי בריאת העולם הי' בשביל אברהם אבינו ע"ה ודרשו אל תקרי בהבראם אלא באברהם. והוא כי הוא הי' ראש המאמינים המפרסמים בקול גדול יחודו ית"ש וגבורתו ורוב פלאי מעשיו והוא עיקר סיבת בריאת העולם ומבואר בסה"ק כי ששת ימי המעשה הם נגד שתא אלפי שני ויום השביעי הוא נגד אלף השביעי יום שכולו שבת [ועי' ברבינו בחיי בפרשה זאת] רמז בזה ביום ראשון הוא נגד אלף שנים הראשונים לחים היו הרקיע כי לא היו קיומם חזק עוד עד יום ב' הוא האלף הב' שבאחריתו נולד אברהם אבינו ע"ה אז נגמר קיומם וז"ש רש"י ויעש כו' את הרקיע תקנו על עמדו. והוא עשייתו וכו'. וי"ל עוד כי היא מלאכת המים כידוע. שהמים רומזים לימי החסד. וחסד לאברהם כמ"ש עולם חסד יבנה וז"ש עמודי השמים ירופפו. ובשני יתמהו מגערתו. י"ל כי הוא כת המלאכים. המקטרגים בבריאת האדם ואמרו מה אנוש כי כו'. תמהו ונשתוממו מאוד בראותם זה האדם הגדול בענקים שהוא עיקר הבריאה וסיבתה כאדם המשתומם מגערת המאיים עליו. והאיום הוא. כמ"ש אם לא בריתי כו' חקות שמים וארץ לא שמתי. כי היו מחזיר אותם לתוהו ובוהו. ורק הברית אשר כרת עם אברהם אע"ה הוא העמדת וקיום העולם. והוא הברית כי יצאו ממנו אומה מיוחדת לשמו ית'. אבל לא נאמר בשני כי טוב כי לא נגמרה מלאכת המים עד יום ג'. הוא האלף הג' שבו הי' קבלת תוה"ק. והוא גמר קיום העולם. כמ"ש יום הששי כו'. והוא גמר מלאכת המים. הוי כל צמא לכו למים. מי התורה ומי הדעת. וכאשר הי' ההתחלה חסד לאברהם הי' הגמר תורת חסד על לשונה. אז נכפל כי טוב. ע"י מרע"ה. ותרא אותו כי טוב יבא טוב ויקבל טוב. מטוב לטובים כמרז"ל:

ואפ"ל כי רמזו ז"ל ג"כ באמרם עובי הרקיע מהלך ת"ק שנים כי מעת לידת אאע"ה עד מ"ת הי' ת"ק שנים כידוע כי מלידת יצחק עד יצי"מ הי' ת' שנה ואברהם בן מאת שנה כו' [ומ"ת הי' בשנת ב' אלפים תמ"ח נמצא כי לידת אאע"ה הי' בשנת אלף תתקמ"ח] ובמשך הזמן הזה התחזק הרקיע עד שהי' על עמדו ותיקונו מעת שנקרש ונתחזק עד גמר תיקונו ת"ק שנים והבן *) [ואפ"ל כי

יחזרו כולם אל קצת דעת להכיר שיש בורא ויוצר ית"ש. כמ"ש בנביאים הרבה פעמים. ויחזיקו בכנף יודי לאמור נלכה עמכם כו' ובאו עמים רבים וגוים עצומים כו' [זכרי' ח'] ואמר דהמע"ה הללו את ד' כל גוים כו'. וכמו שנתקיימו ב' אלפים של תוהו. בשביל שבסוף יקבלו ישראל את התורה, כן המה מתקיימים עתה משום שלעתי"ל יקבלו קצת מן האור שלנו. וז"ש כה אמר כו' בורא שמים ונוטיהם. הם עם ישראל אשר בידם להטות השמים כרצונם. רקע הארץ וצאצאי'. הם תולדות הארץ. האוה"ע שאין מדרגתם כ"א בשפל הארץ. כמ"ש בני שעיר החורי יושבי הארץ. ופירשו רז"ל מפני שהיו טועמין העפר ובקיאים בישוב העולם. נותן נשמ"ה לעם עלי'. העם הידוע בעלי נשמה. וגם רו"ח להולכים ב"ה. בתוכה ממש שמתאחדים עם הארץ והם או"ה. ויוקשה במה מתקיימים ההולכים בה מפני כי ואצרך כו' לאור גוים. לפקוח עינים עורות כו' ישאו מדבר ועריו כו' ישימו לד' כבוד ותהלתו באיים יגידו. ונזכה לראות בב"א]:

*) הגה"ה [ועי' בסידור נהורא בסוף תפלת ואתה קדוש כ' בשם כתבים כי ר"ת למען צדק"ו יגדי"ל תור"ה כו' הוא שם של חתימת שם מ"ב ע"ש. ואם כי אין אנחנו יודעים בזה אפילו התחלה וקצת ציור. ורק ליודעים חן ידוע. אמנם כפי השערה קצת אפ"ל כי מפני כי השם של מ"ב הוא שם של בריאות העולם. כמבואר בסה"ק. ע"כ נרמז בזה ד' חפץ למען צדקו יגדיל תורה וכו' כמ"ש רש"י ז"ל כי כל הבריאה נשלמה ביום הששי של מתן תורה ועולה ת"ק והוא כמו שהי' מלידת אאע"ה

כי יש עוד רמז בתוה"ק בענין זה כי ידוע אשר ענין עשות חסד בין אדם לחבירו הוא ענין שכלי אשר גם בני בלי תורה מודים בו כי הוא נטוע בלב בטבע בריאתו אבל באשר כל הדברים יש להם שורש למעלה נראה כי גם זה שרשו מחסד אשר בשמים ממעל. רק שהוא כמו כל הדברים הגשמיים שמקורם ושרשם למעלה וירדו ונתגשמו למטה. אבל החסד אשר ישראל עושים זה עם זה מלד ליווי תוה"ק. הוא הוא החסד הגמור מלד תורת חסד:

והנה אמרו רז"ל ברומי' דשני מקראות כי גדול עד שמים חסדך וגדול מעל השמים כו' כי תורה לשמה היא מעל השמים. ושלא לשמה היא עד שמים. וכן אמרו בפסוק מה יתרון כו' שיעמול תחת השמש כו' כי כל הדברים אשר אינם לאמיתות רצונו ית"ש המה תחת השמש אבל תוה"ק הוא למעלה מהשמש [וכתבתי בענין זה במק"א באריכות] ובסוכה (דף מ"ח:) תורה לשמה הוא תורה של חסד כו' ע"ש וזה שי"ל ברמז דברי התוה"ק כי כאשר ביום ב' עשה והתקן הרקיע היינו ע"י לידת אאע"ה שהוא בעל החסד הגמור לשמו ית' ולעשות רצונו עי"ז ויבדל כו' בין המים אשר מתחת לרקיע ובין המים אשר מעל הרקיע היינו החסד אשר אנשי העולם הפשוטים עושים מלד טבעם ושכלם או לשם ענין מה הכל הוא מתחת לרקיע אבל אבינו ע"ה עשה חסד אשר הגיע מעל לרקיע כי היא תורת חסד לשמו ית' בלבד וביום השלישי כאשר נגמר בשלימות כל ענין ע"י מתן תוה"ק אז ויאמר כו' יקוו המים אשר מתחת השמים כל החסדים אשר בעולם יהי' מקובלים אל מקום אחד הוא רצונו ית"ש אחד יחודו של עולם *) ועי"ז. ותראה היבשה מקום לבנ"א לדור בו. ולכן אנשי דור המבול שהי' לגמרי היפוך עשות חסד כי מלאה כו' חמס ע"כ חזר המים אל מקומו ושטפם ולוה אל נח שיוכל להתקיים בעולם ע"י שיאסוף כל הבהמות וחיות ועופות ויאכילם ויתנהג עמהם כפי שילטרכו והוא חסד אל הברואים בעבור שהם נבראים ממנו ית"ש וכמו שארז"ל באמת שהי' עוסק בזה יומם ולילה עד שהי' גונח וכוהה כו' וישאר אך נח ומפני החסד ניצל ונתקיים] (כמ"ש עולם חסד יבנה).

ברש"י ז"ל שם עץ פרי שיהי' טעם העץ כטעם הפרי, והוא לא עשתה כן. לפיכך כשנתקלל האדם נפקדה גם היא ונתקללה ע"ש. כל המפרשים ראשונים ואחרונים כבר עמדו בזה מה ענין קללת האדם והאדמה. ולמה לא נענשה מיד. גם יש להבין מה זה העונש שניתן להאדמה שתהא מולידה יתושים ופרעושים. וקוץ ודרדר כו' כמ"ש לקמן בתורה וברש"י שם. אבל מה איכפת לה להאדמה בכך. וכי יש עונש להארץ הדוממת ואינה מרגשת. ועל כולם קשה מאוד מה שהקשה בג"א מה שייך חטא ועונש בהאדמה שאיננה בעל בחירה כלל ולמה שינתה באמת. ויותר יקשה כאשר נבין הרי לווי הש"י הוא ענין שנתן להאדמה בריאה כזאת ואיך שייך שינוי ששנתה. ורק באדם לבד ניתן מן השמים בחירה לעשות כרצונו אבל לא לדבר שאין בו רוח חיים ועי' במפרשי' שכ' הרבה בזה לתרץ:

ולדעתינו העני' אפ"ל ב"ה בהקדם מה שנבין עוד דברי רש"י ז"ל בסוף פ' נלבים בפסוק העידותי בכם כו' השמים ואת הארץ כו' אמר להם הקב"ה הסתכלו בשמים שבראתי לשמש אתכם שמא שינו את מדתם כו' הסתכלו בארץ כו' שמא שנתה מדתה. שמא זרעתם אותה ולא למחה כו' חטים והעלתה שעורים. ומה אילו שנעשו לא לשכר ולא להפסד כו' לא שינו את מדתם אתם שאם זכיתם תקבלו שכר כו' על אחת כמה וכמה ע"ש ויקשה ג"כ כנ"ל מהו הק"ו מן דברים שאינם בעלי בחירה. רק פועלים בטבע לכך אין משנים אבל

אאע"ה. שבשבילו נברא העולם. עד מ"ת שהוא גמר הבריאה. ושם בשם הכתבים כי הוא מלוי שם בל שי"ן דל"ת יו"ד. וי"ל כנ"ל כי ידוע מאמר רז"ל כי בשם זה אמר לעולמי די שלא להתפשט יותר. והמלוי שלו מרמז מה שהוא מן זמן הבריאה שהוא אברהם עד גמר הקיום שהוא מ"ת. ואפ"ל כי זהו נרמז במאמר וארא אל אברהם כו' ושמי כו' לא נודעתי. עד מתן תורה ואם ח"ו שגיתי והוא רחום יכפר] ועי' תו' חגיגה פ"ב כי הנעלם משם של שי"ן ד"י עולה ת"ק ע"ש::

*) הגה"ה כי כל מה שתחת השמש ואין לו חיבור וקישור לעולם האמת הוא רה"ר מקום ההתפרדות [ויתפרדו כל פועלי כו' רק מה שנוטה ומחובר למעלה לרצון יחידו של עולם היא רשות היחיד ומקום אחד:

אבל האדם הרי ניתן בו בחירה ויצה"ר כו' וגם אם נאמר כדעת הסוברים שהגלגלים המה בני דעת ובחירה. אבל הארץ בוודאי איננה רק דוממת:

אמנם אפ"ל כי הנה ידוע שענין הטבע אשר נתן הש"י בברואים כל אחד על אפנו ותיקונו יש טבע בכח ויש בפועל. היינו כמ"ש בבריאות העולם שהי' הכל כבר מוכן ועומד וציווי הש"ת כבר הי' תוציא הארץ וכו' ואעפ"כ נאמר וכל שיח השדה טרם יהי' כו' כי לא המטיר כו' ואדם אין לעבוד כו' ופירשו רז"ל כי הי' כולם עומדים על פתח קרקע לצאת רק כי אדם אין להכיר הטובה כו' עד שנברא אדה"ר וראה מה שנצטרך והתפלל וירדו גשמים וצמחו כו':

נמצא כי כבר הי' בטבע בכח לירד מטר. ושתצמיח הארץ כל מה שבכחה רק לצאת בפועל הי' תלוי בהאדם ותפילתו והכרת הטובה. ואחר החטא לא די גם בזה רק שצריך האדם לחרוש ולזרוע ולעשות התפעלות בעמל ועצבון. והוא המוציא לפועל כח הטבע ובאם לאו נשאר כח הטבע נסתר בכח בלבד, כי הטבע בעצם אין בכח שום נברא לשנות כ"א ברצון העליון ית"ש. כי לשון טבע י"ל שהוא כמו מטבע כמ"ש ז"ל מטבע שטבעו חכמים בגיטין או בברכות. והוא כמו מטבע שטובע מלך בו"ד ונותן לה שיווי כך וכך ואין בכח שום אדם לשנות רק המלך לבדו יוכל לשנותה ולפסלה. והנה רואים אנחנו מפורש בתוה"ק כן כי כל פעולות השמים והארץ אשר בכחם עפ"י טבע הבריאה יוצאים לפועל ע"י מעשי האדם והי' אם שמוע תשמע כו' ונתתי מטר ארצכם כו' ואספת דגנך כו' וח"ו בהיפוך כו' וכן והי' עקב תשמעון כו' וברך פרי בטנך ופרי אדמתך וכו' וכא' אם בחוקותי תלכו כו' ונתתי גשמיכם כו' ונתנה הארץ יבולה. — [ויש להמליץ בזה הפסוק בפ' שופטים כי תצור כו' לא תשחית את עצה כו' כי האדם עץ השדה לבוא מפניך במצור כו' אשר כל המפרשים נדחקו בפי' הכתוב הזה עי' עליהם. ולדברינו יאמר כי צוה לבל להשחית עץ מאכל לנדוח עליו גרזן בלי צורך כדרך אנשי המלחמה שעושים הפסדות והיזקות במקום אשר יחנו עליו ואמר הטעם כי האדם עץ השדה כי די והותר אשר עץ השדה תולה חיותו. ופעולתו בהאדם. לבוא מפניך במצור כי הרבה פעמים אשר הוא במצור ובמצוק מפניך ומפני מעשיך אבל לא שיהי' לך עוד רשות עליו. לנדוח עליו גרזן בידים בלי שום סיבה וטעם ויהי' פירוש כי כמו [תהלים קי"ט] כי הייתי כנאד בקיטור חוקיך לא שכחתי [עי' במל"ד] שהפי' הוא עם שהייתי כנאד וכו' מ"מ חוקיך לא שכחתי. [ויתורגם ווען אויך אמת הדבר] וכן אודך כי עניתני אעפ"י שעניתני אבל ותהי' לי זאת לישועה כן יפורש כאן עם היות אמת כי עץ השדה יסבול הרבה פעמים מהאדם ומעשיו ויבוא במצור ובלי הספקת פרנסתו ולא יעשה פירותיו הכל ע"י מעשה האדם אבל לא שיכרתנו עוד בידים בגרזן]:

וזהו שי"ל בדברי רש"י הנ"ל אמר הקב"ה הסתכלו בשמים כו' הסתכלו בארץ כו' שמא שנתה מדתה וכו' בוודאי לא שינו כי הדבר שבטבע הבריאה לא ישתנה מעצמו ואם ישנו לפעמים כי עץ השדה לא יתן פריו והאדמה לא תתן את יבולה הכל הוא מפני סיבת מעשיכם וגרמתכם אבל בלעדי זאת תשמור הטבע מהלכה וגזירת העליון בעת בריאתה. ומה אלו שאינם לא לשכר כו' לא שינו את מדתם. אתם אשר גם הנפש בטבעה שלא לחטוא כי הוא ממקור החיים חוצבה ומאור העליון [כמ"ש בזוה"ק ונפש כי תחטא בתמי'] ונוסף לזה שאם זכיתם תקבלו שכר אעפ"י שאין זה יתרון כי הזכות הרי הוא טבע הנפש אעפ"כ תקבלו שכר וממילא מובן בהיפוך ח"ו כו' על אחת כו"כ:

וזה שנוכל להעמיד בדברי רש"י הנ"ל. כי הנה בתוה"ק באמת נאמרו שני הלשונות. עץ פרי עושה פרי למינו. שהא' משמע שטעם עצו כפריו והב' משמע שרק עושה פרי לבד. יראה מזה כי עפ"י טבע הבריאה שנתן הקב"ה אל האדמה בכחה להצמיח עץ פרי טעם עצו ופריו שוה אבל צריך מי שיוציא זה לפועל ומפני שלא הי' שלימות האדם כראוי והיא לא עשתה כן ר"ל הרי ראינו כי ביציאה לפועל והוא העשי' הגמורה לא היתה כן רק עץ עושה פרי לבדו ונשאר אז מאמר וגזירת עץ פרי בכח לבד כי שלימות העץ תלוי בשלימות האדם כי האדם עץ השדה לפיכ"ך. כיון שכן שהכל תולה במעשי האדם לכן כאשר נתקלל האדם מפני שלא די שלא הי' בשלימות לגמרי רק קלקל עוד מעשיו וגרם קללה לעצמו גם האדמה הרגישה זאת שלא די שלא הוציאה עץ פרי אלא גם נתקללה והוציאה פרעושים ויתושים וקוץ ודרדר כו' וקללה הוא היפוך הברכה שהוא תוספות טובה וזהו חסרון מגדר הבינוני:

והנה

והנה אמרו רז"ל [שבת דף ל':] עתידה א"י שתוציא גלוסקאות וכו' והקשה לו והלא אין כל חדש תחת השמש נפק אחוי לי' קירא כו' עתידה אשה שתלד כו' אחוי לי' בילה כו' אחוי לי' צלף והוא ממש כדברנו הנ"ל כי דבר שאין בכח הטבע הוא חדשות ואין כל חדש תחת השמש רק באמת בטבע הארץ בכח הוא כל אלה להוציא גליסקאות וכלי מילת ולעשות פרי מדי יום רק מפני שאין האדם בשלימותו לכן אין בכחו להוציא לפועל הדבר ונשאר בכח האדמה כפי טבעה בעת הבריאה. ואפ"ל כי מפני שאין דור שאין בו כאברהם וכו' וכמאמרם ז"ל אם שנים הם כו' ובני עלי' מועטים מאוד לכן מקצת הדברים לבד מוציאים פעולתם והשאר נשאר בכח לבד וזה שנפק ואחוי לי' דברים שגם עתה יוצאים כן לפועל ולעת"ל אשר יהי' מלאה הארץ דיעה את ד' וישוב הכל לשלימות הגמור אז יצאו לפועל כל הדברים אשר בכח הבריאה [וי"ל כי נגד הרשעים הגמורים יש אלני סרק שאין מוציאין פירות כלל כמ"ש רז"ל במדרש שאין להם לא טעם ולא ריח. ערבה] וכן לעת"ל אשר הפושעים והמורדים יובררו ישיבו אלני סרק ויוציאו פרי. וכן י"ל בענין הזה כי הרי ראינו שמקצת פירות שגם עתה עצם שוה בטעם לפרים כגון אתרוג פלפלין ותלחן [עי' במס' סוכה דל"ה: ובתו' שם] מפני שגזירת הקב"ה היתה באמת עץ פרי על כרחך שבכח האדמה וטבעה כן הוא ורק כמו כל הדברים הנ"ל שלא יצאו לפועל מפני חסרון שלימות האדם ע"כ מעט מזעיר יצאו לפועל ואפ"ל כי לעתי"ל יצאו הדברים כולם לפועל ודבר אלקינו יקום לעולם [ואפ"ל עוד בדרך המושכל כי העץ עם הפרי שלו הוא כמו הגוף עם הנפש שהגוף הוא כלי אשר על ידו תוציא הנפש פעולותי' כן העץ הוא הכלי אשר ע"י יוציא פרי כל מין וכמו שעתה הגוף הוא חומר גס ורק הנפש רוחני כן גם העץ הוא בלתי טעם וחומרי מאוד רק הפרי לבד יש בה טעם וריח אבל כאשר הגופות יזוככו ג"כ לעתי"ל ישיבו גם העלים מחומרותיהם ויהי' בהם טעם וריח]:

ואפשר להמליץ הדברים בדברי הפסוק ועמך כולם צדיקים כאשר ישיבו הכל לשלימותם קטן כגדול ואימתי יהי' זה לעולם ירשו ארץ בעת שירשו את הארץ הקדושה ירושת עולמים שלא תפסוק עוד לנצח אז גם נצר מטעי הענפים בעצמם של הנטיעות יהיו מעשי ידי להתפאר כי אין תפארתו ית"ש לקרוא שמו על דבר שאיננו בשלימותו אבל כאשר יהי' הכל בשלימות הראוי ישמח ד' במעשיו ויתפאר בם כמ"ש הראשונים בפסוק ויטע ד' גן בעדן מקדם עי' ברבינו בחיי שם כי ייחס הכתוב הנטיעה כו' לבאר שהוא מטעיו מעשי ידיו להתפאר וכן קראם דהמע"ה ישבעו עצי ד' כו' ולעתי"ל אפשר שיהי' כל הנטיעות כן. — והבן כמ"ש כל הנקרא בשמי כו' לכבודי כו' וכמאמר רז"ל כל מה שברא הקב"ה לא ברא אלא לכבודו ית"ש. נזכה לזה בב"א:

בפרשת בראשית ויאמר ד' לא טוב כו' אעשה לו עזר כנגדו הנה בפשוטו המה ב' סותרים זא"ז כי עזר הוא לצדו ולא כנגד לכן דרשו רז"ל זכה עזר לא זכה כנגדו. אך צריך להבין איך סכינא חריפא פסקי' להאי פסוקא. כי הפשט לפ"ז יהי' או עזר או כנגדו. אך נראה לפרש בפשיטות כפי המבואר בכל סה"ק כי איש ואשה הוא ענין חומר וצורה והדברים המה כנים בכל ד' דרכי התורה פרד"ס והכל אחד כמובן. כי האיש המשפיע ונוטה אל הצורה והאשה מקבלת והיא חומריות וכל הבריאה הי' בשם זה כי הצורה יכניע את החומר ואז הוא השלימות גמור וע"ז נאמר ברצות ד' דרכי איש גם אויבי' ישלים אתו כי זהו השלום האמיתי כמובן וא"כ נעשה מהכנגדו העזר גמור ולזה אמר הקב"ה לא טוב היות אדם לבדו ירצה אין זה הטובה השלימה שיהי' לבדו בלי כנגד כי טובה הוא שלימות האמיתי וזה הענין בלי התנגדות הרי המלאכים וצבא מעלה כן הוא ואעפ"כ לא נברא העולם בשבילם רק בשביל ישראל כמאמר רז"ל בראשית וכו' לכן אעשה לו עזר מכנגדו רק הגמרא הקדושה מפרש זה אימתי הוא העזר ההוא אם זכה ויכול לנצח את הכנגדו [מלשון ולא זכיתי שפי' נצחתי] אבל אם לא זכה שלא נצחו הרי הוא באמת כנגדו בלי עזר ורק אם יזכה וינצח אז הכנגדו הוא העזר ופי' הפסוק לפ"ז כפשוטו:
ובמ"א כתבתי בזה באריכות. —

בפסוק המן העץ אשר צויתיך כו' האשה אשר נתת כו' ואוכל. ובמדרש אכלתי ואוכל עוד. בראשית ההשקפה הוא תמוה. — וכבר דברו ופרשו הגדולים ואפשר להמליץ בדבריהם ז"ל כי הנה באכילת האשה מן העץ אמרה התוה"ק כי התיישבה מחשבה היטב. ותרא האשה כי טוב העץ כו' וברש"י ראתה דבריו של נחש כו' וחשבה כי הצדק עם המסית ובאדה"ר לא נאמר כלל רק ותתן גם לאישה עמה ויאכל אמנם אין להאמין כי הוא

הוא אבל ח"ו בלי ישוב הדעת דבר האסור לו אבל התיבות הנזכרות. נ"ש. לא"ש"ה. עמ"ה מורה כי לכאורה מיותרות המה אבל י"ל כי מרמזים כי האשה פתתה אותו מן הדברים אשר היו עמ"ה והסבירה לו ג"כ שהוא יכול לאכול ובזה האופן הי' הנתינה לא הוספת המאכל לבד :

והנה מבואר בספרים כי עיותם הי' אשר הסית להם המסית כי טוב להיות בעל בחירה ולעבוד בבחירת הלב וזהו ונפקחו עיניכם כו' טוב ורע אבל באמת הי' זה טעות כי להיות בעל בחירה קצת עם מעט כח של היפוך הוא טוב ולזה הי' מספיק ראות. או גם ראית העץ מנגד. אבל לאכול ממנו זהו יצה"ר גמור. ורוב טובה. אשר יוכל להביא להשחתה ואיבוד. וכן כתבו. כי בימות המשיח יבוטל כח הנחש. וטומאה לא יהי' בארץ, ומלאה הארץ דעה. אבל בכ"ז יהי' קצת בחירה. שאל"כ אין חטא כלל בעולם ומבואר בפסוקים היפוך זה [ישעי' ס"ה] והחוטא בן מאה שנים כו' :

והנה כאשר היצה"ר מסית לעבור עבירה עיקר הסתה שלו יוכל ח"ו לפעול כאשר מסביר שהוא דבר מצוה. כמבואר וזהו דבר מצוה לאכול העץ ולהיות בעל בחירה ממילא מובן כי כאשר נתנה לו האשה האכילה בזה האופן הנה רצה אדה"ר לאכול שיעור אכילה כמו אכילת מצוה שמדקדקין המהדרין שיהי' שיעור אכילה בלי ספק כזית בריוח או שני זיתים וזהו שיש להמליץ כי השיב אדה"ר להקב"ה בהודותו אמת הדבר כי אכלתי אבל לא שידעתי שהוא עבירה. רק כי האשה כו' נתנה לי מן העץ בזה האופן אשר חשבתי שהוא מצוה ובעת האכילה רציתי לאכול עוד כמו אכילת מצוה באמת. וזהו אכלתי ואוכל עוד ועכ"פ הי' שוגג. — אבל באמת אין מועיל ואין טוב התחכמות האנושי בעניני היתר ואיסור והולך בתום ילך בטח. וכל התחכמות אשר היפוך התורה והמצוה הוא מכח הנחש הארור וד' יעזרינו על דבר כבוד שמו וישם בלבינו אהבתו ויראתו ולעבדו בלבב שלם כרצונו וכרצון יראיו אמן :

בעה"ית פרשת נח

אלה תולדות נח וכו' ברש"י הואיל והזכירו סיפר בשבחו וכו' מעשים טובים. — מובן הוא כי האדם הוא קיים במין לא כמו המלאך שקיים באיש רק גנאי הוא לאדם זה האופן שהרי בזה משתתף הוא עם כל הבהמות וחיות שג"כ קיימים במין הא' מוליד א' רק אם האדם נוטע בקרבו רוח השכל ומדות טובות אשר נשאר אחריו טבע נטוע בבניו אחריו מדור לדור. א"כ גם האדם קיים באיש כידוע בזה דברי המפרשים על מאמר יעקב אבינו לא מת וכו' עיין השלמת המאמר וכבר ביארנו בזה במקום אחר *) לכן זהו עיקר התולדה שלהם מעשים טובים שעי"כ קיים באיש לא כמו בהמות וחיות שרק במין קיימים:

והנה עמדו המפרשים בדברי רש"י. שכתב הואיל והזכירו וכו' שהרי הרבה פעמים שמזכיר בתורה האבות הקדושים ואינו מזכיר בשבחם

---

*) הגה"ה להרחבת המאמר נקדים בקיצור איזה הקדמות אמרו רז"ל בפ"ק דתענית דף ה' ע"ב ר"נ ור"י הוו יתבו בסעודתא א"ל ר"י לר"י לימא מר מילי דאגדתא כו' אין משיחין בסעודה כו' בתר דסיימו סעודתא כו' יעקב אבינו לא מת כו' אף הוא בחיים והנה כבר עמדו במאמר הזה כל המפרשים כי בפשיטות יקשה למה אמר המאמר הארוך של אין כו' שמא יקדים כו' ונמצא בא כו' והלא המאמר הב' יעקב אבינו לא מת כו' הוא מאמר קצר מזה — גם מה הי' לר"י לומר דווקא הך מימרא ומה שייכות לסעודה הוא אם יעקב אבינו לא מת. — וגוף המאמר מובן בפשיטות שהוא נאמר ברמז כמבואר ברשב"א המובא בע"י ועי' בעקידה שער ל"ב בפ' ויחי :

והקדמות ענינים להבין המאמר הוא לפי דעתינו ב"ה. — א') המבואר כי שלימות האדם וחיותו באיש הוא ע"י שישאר אחריו שלימות אם בטבעי דורותיו או עפ"י לימודיו הטובים לאחרים, כמ"ש רז"ל המלמד את בן חבירו תורה כו' וע"ז אמרז"ל צדיקים במיתתן נקראים חיים כי דבריהם הטובים

בשבחם. רק במקום א' בפ' וירא בפסוק ואברהם הי' יהי' לגוי גדול וכו' כתב ג"כ רש"י הואיל והזכירו כו' עי' מה שכתבו בזה:

ואפ"ל הנה ידוע כי הצדיק נמשל לעץ היש בה עץ וכו' אדם כשר שמגין עליהם מקום שיפול העץ וכו' והוא דמיון העץ העומד בענפיו ומיצל מפני החמה הקשה כן מגין על בני דורו אך יקשה לפעמים שהעץ עם רוב דליותיו ופארותיו הרבים אינו מציל על האדם והוא מפני שהאדם עומד מנגד ואינו נכנס תחת צלו ואין המניעה מצד העץ כן אם בני הדור מתנגדים להצדיק ואינם מתחברים אליו כלל. לכן הוא את נפשו הציל והמה בעונם ימקו. — והנה מצינו בפסוק בכל המקום אשר אזכיר את שמי וי"ל לומר אשר תזכור אך הפי' הוא אגרום שתזכור את שמי. זה אמרו אברהם אבינו ע"ה הי' הצדיק המגין על כל בני דורו ואעפ"כ מצינו שנחרב סדום והי' לגפרית ואש, הנה מילתא דתמי' מדברי אינשי ויזכירו הכל לדור דור ויאמרו על מה עשה ד' ככה ולא הספיק צדקתו להגין עליהם לכן צריך הכתוב לספר בשבחו ואברהם הי' יהי' וכו' רק הם הגורמים מפני שלא התחברו אליו והי' מתנגדים לו וכן כאן בנח איש צדיק יקשה למה בא המבול בימיו לשחת ארץ ולא הספיק צדקתו להגין עליהם ע"ז אמר הואיל והזכירו שגרם שיזכרו זאת
תמיד

הטובים וטבעי מדותיהם ושרת ארחותם עדיין חיים וקיימים לדור דור, — ובפירוש אחז"ל המעמיד תלמיד הגון כאילו לא מת מגלן ממשה כו' ואפ"ל שלזה אמרה התוה"ק למען יאריכון ימיכם כו' כימי השמים על הארץ כי הוא האריכות ימים שלהם עלמם. — וכן י"ל שזה הפי' יראת ד' תוסיף ימים. — ב') ידוע כי אנחנו עם ישראל הנה נקראים אנחנו ע"ש יעקב אבינו ע"ה שהי' מובחר שבאבות וכולם כלולים בו והוא בנה בית נאמן של י"ב שבטי כו' ונקראים בב' שמותיו יעקב וישראל והנה שם ישראל ניתן לו בעת שנלח את המלאך ויוכל לו אבל שם יעקב ניתן לו בעת הלידה מפני שהי' ידו אוחזת בעקב כו' ואפ"ל בעבור כי שלימות הגמור הוא בב' עניני' הא' הוא בעת שעוסקים בתורה בתפילה ויחוד שמו ית' והכחות המונעים עומדים נגדו והוא ברוב עוז מכניע אותם. וגובר עליהם ומכוין כל הענינים למלאות רצונו ית"ש ולפרסם כבוד מלכותו ית"ש ע"ש זה נקרא ישראל שרית עם אלקים כו' שנצח את המלאך אשר התאבק עמו. — אבל השלימות הב' הוא בעת עסקו בצרכי הגוף באכילה ושתי' וכדומה והוא ענינו של עשיו וכל קיומו כמו שראינו שהי' זולל וסובא וצוה להשליך הרבה לתוך פיו כמו שכינו אין אובסין כו' אבל מלעיטין כו' ואיש הישראלי נוטל ענין של האכילה לעבודת הש"ת להבריא גופו ולהיותו חי ובריא לעבודתו ית"ש ע"ש זה נקרא יעקב. כי ידו אוחזת בעקב עשו. ר"ל אותו הדבר שהוא רגלו של עשו וקיומו הוא צרכי הגוף יעקב אוחז אותו בידו וברשותו לעשות בו כרצונו למנוע ממנו או להרחיבו ולקצרו. הכל כפי שרואה שיהי' טוב לעבודתו עבודת שמים. — ובעבור כי שלימות אבינו הזקן ע"ה נשאר אחריו בכל האופנים עם כל השייך לזה בטבעי בניו ודורותיו הבאים אחריו ובתלמידיו שקבלו לימודי דרכי' לכן נקראים בב' השמות האלה — ג') מבואר כי כל מעשה שיעשה האדם צריך שיהי' לשום תכלית ובאם לאו הרי הוא פועל ההבל ושוא כמו שעושי' הילדים הקטנים המשחקים בצרורות וכדומה. — מבלי שיכוונו שום תכלית בזה רק מעשה הבל ובלוי הזמן אבל האדם המגודל הלא צריך שיהי' תכלית לכל דבר שעושה כמבואר כ"ז בדברי החוקרים הראשונים אבל נראה מה תכלית פעולת ההמון או"ה. בלילה מניח א"ע ליסן כדי שיוכל בבוקר ללכת לעבודתו בבוקר הולך להעבודה בזריזות כדי להיות לו עי"ז פרנסתו ואכילתו ואח"כ הולך לסעודתו ואוכל כחמור וסום כדי שיהי' לו כח ומנוחה ליסן ולשוב שנית לעבודתו וכן חוזר חלילה אוכל כדי שיוכל לעבוד ועובד כדי שיהי' לו אכילתו א"כ אין שום תכלית לפעולתו. ורק נראה נא. אם נשאל לא' מה יבחר יותר אם לאכול בלי שום עבודה או שיעבוד בלי אכילה כמדומה שיבחר לו האופן הראשון א"כ נראה שהוא הוא התכלית המבוקש. — אבל עם ישראל לא נברא לתכלית נבזה כזה שהוא תכלית השור והחמור אמנם נבראו לתכלית גבוה ורם מאוד כמ"ש הנביא ע"ה בשם ד' עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו וזהו תכליתם והשינה והעבודה והאכילה הכל להביא התכלית הזה להיות חי ובריא לספר נפלאותיו וחסדיו ולשבח שמו ית' ערב בוקר ולהרים וכל היום תמיד ודור לדור ישבח מעשיך ואעפ"י שהעבודה הוא להביא פרנסה ואכילה אבל גוף האכילה הוא לתכלית תהלתי יספרו. וחרפה ובושה גדולה הוא לאדם הישראלי אם ח"ו גם הוא יניח התכלית הנכבד הרם הזה וישים תחתיו
פחות

תמיד. ויקשו קושיא חזקה לזה בא בכתוב סיפור שבחו לומר ח"ו אין הוא הגורם כי הוא הי' באמת צדיק תמים וזכר צדיק לברכה רק שם רשעים ירקב הם הי' הגורמים שהי' מנגד לאיש צדיק הזה ושונאים אותו כמבואר שאמרו אנו שוברים התיבה והורגים אותו לכן בא עליהם הרעה אבל זכרון הצדיק לברכה ואף שהי' צדיק רק בדורותיו שלא נשאר ממנו כלום לדורות הבאים אבל אין המניעה מצידו כי זכר צדיק לברכה:

ברש"י ז"ל ד"א ללמדך שעיקר תולדותיהם של צדיקים מעש"ט ע"ש ולכאורה לפי"ז למה אמר הכתוב אח"כ ויולד נח ג' בנים כיון שהם אינם עיקר התולדות אך י"ל בכוונתו ז"ל כי מוסב ג"כ על הפי' הראשון שספר בשבחו לומר שהוא צדיק גמור רק כי בני דורו אשמים הם וכנ"ל והנה י"ל כי עיקר תולדות הוא מע"ט שמלמד לאחרי' שזה הוא כענין לידה כמ"ש רז"ל המלמד בן חבירו תורה כאילו ילדו וממילא כיון שהדור שלו לא רצו לקבל ממנו ממילא לא הי' לו עיקר תולדות ושאני אברהם אע"ה שרק סדום וחברותי' לבד לא קבלו ממנו אבל הרי הי' לו הרבה מאוד שגייר אותם והמה הי' עיקר תולדותיו אבל בנח שכולם

פחות ונבזה לבקש תכלית הראוי ומשותף להאו"ה ולבהמה וחי' ושרץ הארץ ובפרט כי על הרוב הנה כרנסת היודי הוא ע"י כח דיבורו במסחריו ובעסקיו ואם סוף תכלית עבודתו ודיבורו הוא כדי לאכילה הנה הוא לוקח הכלי היקרה הוא כח הדיבור שהוא החיות כמו שנאמר ויהי האדם לנפש חי' לרוח ממללא ולשעבד אותו אל תכלית נבזה ומאוס כזה, — וכמדומה לי שבאם רק הפסוק הזה לבד ירדוף אחרי היודי בעת לאתו לרחוב למסחרו ובעת שהוא רודף כסים. להבדיל עסוק וטרוד בעבודתו ומסחרו אם הוא יזכירהו וילעק באזניו בן אדם הלא אתה הוא מהנולדים לשמי ית' כדי לספר תהלתו ומה אתה ומי אתה ומה אתה רודף קדים כל היום כי אז לכה"פ יתביים מאוד כי יזכור להתפלל לכה"פ תפילתו במתינות ולכוונת תהלתי יספרו ולברך ברכת הנהנין תחילה וסוף בכוונה זאת. ובכל אופני היכולת לגזול לו שעות ביום ובלילה לעסוק בתורה במקרא משנה וכו' או לאמור מעט דברי תהלים ברצון הלב כי הם חיינו ואורך ימינו כו' והנה באברים הראשים של האדם המה הקנה והוושט כי בחיותם תלוי חיות האברים הפנימות וחיות כל האדם כמבואר והקנה הוא האבר אשר בו תלוי הריאה לדיבור והלב למחשבה והכבד להתעוררת הרוח אבל הוושט עשוי לאכילה ושתי' לבד. וידוע כי כל תכלית של פעולה הוא הבא במחשבה ראשון אבל במעשה הוא אחרון ממילא אם האדם משים תכליתו הדיבור והסיפור לשבחו ולפארו לממה"קב"ה והעבודה והאכילה היא משמש לו כדי להיות חי ובריא לעבודתו ית"ש להללו ולשבחו ולספר הודו אז הוושט הוא קודם והתכלית הבא באחרונה הוא הקנה כלי המחשבה והדיבור אבל אם בהיפוך כי עיקר התכלית הוא האכילה כמו שמבואר שזהו תכלית עמים או"ה אז הקנה קודם לוושט כי הוא משמש להוושט הבא אחרונה לתכליתו לכן כאשר יתבו בסעודה וא"ל ר"נ לר"י שיאמר תורה על השלחן אמר ר"י משום רבו ר' יוחנן מאמר נפלא אשר עפ"י פשוטו שייך לענין לימוד דרך ארץ איך להתנהג בסעודה אבל תוכיות המאמר הוא נרמז בו אמר אין משיחין בסעודה [והבי"ת של בסעודה הוא בי"ת בעבור כמו שבעים בלחם נשכרו בשביל לחם] אין מדברים ומשתמשים בדיבור רק בשביל האכילה והסעודה שאם יעשה ח"ו כן הנה יקדים קנה לוושט והוושט שהוא האכילה יהי' התכלית ונמלא בא לידי סכנה. באמת סכנה גדולה היא לקלקל כל ענין תיקון היודי ותכלית כוונת בריאתם ואחר הסעודה שב ר"י לבאר מאמרו הנ"ל בדרך רמז ג"כ אמר הכי אר"י יעקב אבינו לא מת ר"ל אנחנו עם ישראל לא די לנו שנשתמש בשם ישראל אשר מורה על נלחון המונע בעת התפילה ועבודה ליוצרינו ית"ש רק גם יעקב אבינו מה שמורה כי ידו אוחזת עקב עשיו גם זה הוא חי בקרבינו וא' מן השלימות הוא בעת הסעודה לקחת מאכלו של העשו ולעבוד ע"י למלך הכבוד ית"ש הוא העבודה הרמוזה בשם יעקב ולא מת ולא בטל הדבר עוד וכאשר שאל לו וכי בכדי חנטי חנטיא כו' פירש הדבר היטב ואתה אל תירא כו' מה זרעו בחיים אף הוא בחיים וע"י חיותינו בישרת ד' ובעבודתו הוא הוא חיותו של יעקב ע"ה. נמלא לפי"ז כי המאמרים המה ענין א' שניהם והמה שייכים לענין הסעודה וכנ"ל. ונחזור להראשונות כי השלימום הגמור הוא באם נשאר הטוב לדורות ולתלמידים וכן הי' ענין האבות הקדושי' ע"ה והוא הנאמר על כיולא בהם והי' כעץ שתול כו' כי הוא הענין. העץ העושה פרי וכו':

יהמלילו כי

שכולם אחשו בו א"כ לא הי' לו עיקר תולדות כלל רק התולדות הטפלי' היינו בניו וכן אמה"כ כי אף שהיה נח צדיק תמים מ"מ ויולד נח ג' בנים וכו' שרק אלה הוליד אבל תלמידים המקבלים ממנו לא הי' לו כלל ומזה ממילא נלמד כי עיקר תולדותיהם של צדיקים מעש"ט כיון שהוצרך הכתוב למעט.—בדורותיו יש מרבותינו דורשים לשבח וכו' לגנאי וכו' צריך להבין למה באמת נדרוש לגנאי ואפילו בגנות בהמה לא דברה התורה. וכן עמדו ע"ז במפרשים. ואפ"ל כתיב כי אדם אין צדיק וכו' ולא יחטא שהפי' הוא חסרון ובלא חסרון אי אפשר בגדר האדם כמעט וסיפרו ממלך פרס א' שהי' אוהב מאוד ענין הסוסים [געקאכעט זיך] וכאשר הביאו לו סוס נחמד וטוב נתן בעדו הון עצום פ"א הי' צריך לו סוס לרכובה ושמע כי במצרים יש סוסים טובים מובחרים היוצאי' מהמדינה ההוא רק עפ"י רשיון המלך [כידוע שאין פרה וכו' יוצאה וכו' ובמלכים א' י' ע"ש] ויכתוב אל המלך ההוא כתב בקשה לשלוח לו סוס מובחר שיהי' לו כל המעלות הטובות ושיהי' לרכיבה וגם מבקש שיוכל הסוס לדבר כבנ"א והוא ישלם כסף מחיר הסוס כאות נפשם בלי שיעור. ויכתוב לו מלך מצרים תשובה תדע כי סוס כזה אשר אתה מבקש אין תחת כל מלכותי רק שמעתי אשר בארץ פרס נמצא כזה סוס המדבר כבני האדם אבל יש לו חסרון שאינו ראוי לרכיבה כי הסוס ההוא איננו מניח לשום איש לרכוב עליו רק אדרבה הוא רוכב על גבי בנ"א ואם תבקש לראות את הסוס ההוא הסתכל במראה הזכוכית [שפיגעל] אשר בחדר משכבך [היינו כי יראה א"ע והוא הסוס המדבר כבנ"א ורוכב ע"ג אנשי המדינה] ובאמת השאלה המבוקשת הוא טפשות גדול כי הרי הוא מבקש סוס טוב עם המעלות הראויות לסוס וכאשר מבקש שידבר הרי כבר יוצא מגדר הסוס והוא גדר האדם. חי מדבר. וכן מי שמבקש אדם בו"ד בלי שום חסרון הוא ענין היפוך כי גדר האדם הוא שיש לו חסרון מה כענין כי אדם אין צדיק כו' ולא יחטא חטא ענין חסרון רק הצדיקים השלימים הנה חסרונם היא מעט מהמעט ומשהו בעלמא אשר בערכינו הוא ענין דק שלא ישוער. ועי' בזה בעקידה שער פ' באריכות. *) והנה אמרו ז"ל אל יספר אדם בשבחו של חבירו שמתוך כך בא לידי גנותו ואמרו כלל הדבר ולא יקשה הלא יש אדם שאין בו חסרון כלל ועליו הי' מותר לדבר בשבחו רק כנ"ל שבלי חסרון אין אופן. אך נראה עוד יש במדבר בגנותו של חבירו וזהו שבח יותר מהמספר בשבח למשל א' אומר על פלוני הגביר שהוא גביר עצום ובא חבירו ומתנגד לדבריו מה תאמר שהוא גביר והלא איננו מגיע עד קרסוליו של ראטהשילד. הנה זה השני סיפר בשבחו יותר מהראשון כיון שאמר שאיננו מגיע לעשרו של ר"ש עכ"פ נשמע מדבריו שהוא מיליאנער גדול כמובן זה נוכל להעמיד בדבריהם ז"ל יש מרבותינו דורשים לשבח בדורותיו הי' צדיק כ"ש

---

*) [והמשלנו ע"ז משל גביר א' הי' לו לעשות שידוך עם בתו והתחילו השדכנים לדפוק ולשקוד על דלתותיו והציגו לפניו בחור נחמד עם כל המעלות טובות כאשר ראוי לאיש כמוהו והנה שלח לשם איש לבחנו וישב האיש ויאמר אמת כי יש בהבחור כל המעלות אך גם חסרון יש בו שהחזיר שלום בשפה רפה והוא תנועת איש שפל. א"כ איננו רוצה ענה הגביר. והציגו לפניו שידוך אחר וגם שם הי' חסרון שבהליכה איננו הולך הבחור ברעש רק בנחת וכדומה עד שנקטה להשדכנים בפניהם מה יעשו עם השוטה הזה התיישב א' מהשדכנים ובא להגביר, ואמר אדוני כעת יש לי שידוך לפני כבודו אשר לא יוכל עוד לומר עליו שום חסרון רק הוא בריחוק מקום מזה. ע"ז אין להביט. ענה הגביר. ומה בכך כי יעלה הוצאות עוד שלשים רו"כ ואני בעצמי אסע לבחון הבחור וכן עשו והשדכן נסע עמו מרחק רב עד אשר באו למקום הנועד וילך השדכן את הבחור לפניו וכהביטו נרתע ונפל לאחור כי הי' ל"ע סומא ב' עיניו וחיגר ב' רגליו וחרש והילג וכל המעלות. מה זאת שאל הגביר ומה רמיתני. אתה הרמאי צעק בקול חרון. אל יחר אף אדוני ענה השדכן הנה אמרתי שיש לפניו שידוך שלא יוכל לומר עליו חסרון וכן קיימתי ואדרבה נראה מה חסרון אשר יוכל לומר ע"ז הבחור ויהי' הדבר לצחוק ובאמת הצדק עם השדכן כי דבר שכולו חסרון אין לומר עליו חסרון רק במקום שיש הרבה מעלות נוכל לומר אמת שטוב הדבר רק חסרון יש בו ומאז התיישב הגביר וראה כי הצדק עם השדכנים ומאז והלאה כאשר באו לפניו עם שידוך הי' השאלה הראשונה אם יש חסרון בהבחור ובאם לאו איננו רוצה וכן הזהיר לבניו אחרי' שלא יעשו שידוך כ"א עם בעל חסרון כנ"ל:

כ"ש וכו' והנה באמת בגוף הענין אין הדורשים מחולקים כלל כי בין הדורשים לשבח או לגנאי מודים כולם כי הי' צדיק כמפורש בתוה"ק וכי נגד אברהם אבינו ע"ה לא הי' נחשב כלל כי לולא זה הנה הי' הוא מהאבות שלנו שהרי הוא אבי זקינו של אברהם אבינו ע"ה והאחד הנשאר על פני תבל אחר המבול רק ע"כ ענין האבות הוא דבר אחר לגמרי וקדושה יתירה מאוד כמבואר בסה"ק רק הדורשים לשבח אומרים כי לולי הי' בדור צדיקים הי' צדיק יותר. והדורשים לגנאי אומרים ג"כ שהי' צדיק רק שהי' לפי דורו צדיק גדול ונגד אברהם אינו חשוב כלום. [ואמרנו להמליץ בזה מה שבתפלה של זכרונות במוסף ר"ה כל הפסוקים שנאמרו בקיצור שנאמר וכו' ונאמר וכו' וזכרון נח בא באריכות וגם את נח באהבה זכרת ותפקדהו כו' בהביאך כו' מפני רוע מעלליהם ע"כ זכרונו כו' להרבות כו' ויש להבין מה ענין האריכות הזה. ועוד יש להבין מה לשון „וגם" הנאמר בתחילתו. אבל י"ל כי אנחנו מזכירים לפניו ית' מלילה בעדינו כי הרי באמת נח לא הי' נחשב נגד אברהם כלום רק לפי דורו שהי' רשעים גמורים הוא הי' נחשב צדיק וזכה לכל הטוב ההוא ע"ז אמר וגם את נח באהבה כו' ר"ל הרי גם את נח שלא הי' צדיק כ"כ ואעפ"פ זכרת אותו באהבה בהביאך כו' מפני רוע מעלליהם מפני שהדור הי' רשעים גמורים ע"כ זכרונו בא לפניך להרבות זרעו כעפרות תבל וצאצאיו כחול הים א"כ אנחנו אשר אף שאיננו צדיקים אבל נגד הדור או"ה הרשעים גמורים ועושים כל תועבה הרי אנחנו צדיקים גדולים וראוים אנחנו לזכור אותנו מאוד באהבה ולהרבות זרעינו כו'] והנה הסיפור בשבח הי' יכול להביא לדבר בגנות כענין אל יספר אדם וכו' באו רבותינו הי"א ואמרו אנחנו נדבר בגנותו בדורותיו הי' צדיק אבל נגד אברהם אע"ה לא הי' נחשב לכלום זהו גנות אשר באמת הוא שבח עצום לומר עליו שנגד אאע"ה אינו נחשב א"כ עכ"פ הוא מאותו הסוג ודי בזה שבח להיות עכ"פ מזה האופן של אאע"ה שכל העולם נברא בשבילו כאמור בהבראם וכו' אברהם וכו' והי' אוהבו של הקב"ה:

ברש"י את האלקים התהלך נח ובאברהם הוא אומר אשר התהלכתי לפניו וכו' מתחזק ומהלך בצדקו מאליו. הנה לפי פשוטו ענין לפניו הוא שהי' הולך בלי סיוע וקשה באמת לומר כן כי מה שייכות לומר הילוך לפניו ומי אחריו. לכן נראה שבאמת הלשון כפשוטו ורק הא בהא תלי' דהנה ענין ההילוך הוא מובן שהוא הילוך השכל בשלימות המעשים מדרגא לדרגא כמובן והנה כל הדברים מתפעלים זה מזה. האבן משחיז את הסכין ואעפ"כ גם מהאבן נחסר מעט וכל הענינים כן המה וגם הצדיק שפועל להטיב באנשי רשע. הנה גם הוא מתפעל קצת מהם ונופל ממדריגתו ע"י שעוסק עמו כאשר מבואר בספר המגיד מקאזניץ זי"ע פי' על הפסוק טוב מעט לצדיק וכו' שפי' יש שרק טוב מעט לצדיק ונגרע משלימותו מפני המון רשעים רבים שעוטרים עליו והוא עוסק עמהם אך צריך לזה התחזקות לשוב לדרגא שלו וזה עבודה גדולה כמובן. והנה אמרו ז"ל הכרת תכרת וכו' מלפני יכול יכרת ממקום זה וילך למקום אחר ת"ל מלפני בכ"מ שאני א"כ הנה הפי' של לפני הוא בכל העולם בכל מקום משכן כבודו ית"ש. זה אמר. נח הי' צריך סעד לתמכו לכן את האלקים לבדו התהלך בהתבודדות עם הקב"ה לבדו סגור בחדרו שאם הי' עוסק עם הרשעים אנשי דורו הי' נופל ממדרגתו ע"ז ולא הי' יכול לשוב למקומו ורק ע"י שהי' מתבודד הי' זהו הסעד שלו. כי מדרגה אחת היא סעד למדרגה אחרת ושעה אחת בשלימות הוא מדרגה לשעה השני' ולכן התהלך במדריגות הילוך יפה אבל אברהם הי' מתחזק ומתהלך בצדקו מאליו לכן נאמר אשר התהלכתי לפניו בכל מקום שהוא בכל העולם כולו הי' יכול לעסוק עם ערביים ורשעים ועובדי ע"ז להשיבם מדרכם הרע והי' מתחזק בכל פעם מחדש ביתר שאת ויתר עוז:

הגה"ה להנ"ל

[**ברש"י** ז"ל (את כו' התהלך נח) כו' צריך סעד לתמכו וכו' ע"ש אפ"ל דהמע"ה אמר ד' לי לא אירא מה יעשה לי אדם. שהי' ל"ל ולא אירא. וי"ל במה שידוע מאמר החכם יראתי מאלקי העביר ממני יראת העוה"ז וכענין הפי' שפי' העבר חרפתי וכו' וירא יעקב ויצר לו. והנה אמרו רז"ל בפסוק מי האיש הירא כו' ילך וישוב לביתו הירא מעבירות שבידו. וקשה וכי זה הוא ענין רע שירא מהעבירות והלא זהו רע שאינו מתירא מהם. אך י"ל במה שאיתא בסה"ק כי באמת אין בשום איש כח להזיק ח"ו לחבירו. ומבלעדי רצון הבורא ית"ש ח"ו שיהי' שום דבר בעולם כמאמר מי זה אמר וכו' ד' לא צוה מפי עליון לא תצא וכו'. וע"ש ברש"י ובמדרש כי הרעה באה מאלי' לעושי רע וכו' וכ' בסה"ק כי הוא כענין והוכחתיו בשבט אנשים ובנגעי בנ"א שהוא כי העבירה שהאדם עושה

בורא עי"ז מזיק ר"ל והוא מתלבש באותו הרשע שבא לעשות עמו רע ח"ו וממילא מבואר כי אם האדם עושה תשובה גמורה ומבטל כח המזיק ההוא. וממילא אין עוד בכח האדם הרשע להזיק לו וזהו אמרם ז"ל צדיק ממנו בילע צדיק גמור אינו בולע כי כיון שעשה תשובה שלימה כענין של צדיק גמור לכן אין לו עוד שליטה עליו כלל וכן צריך להתיישב האיש שרוצה לעשות רעה לחבירו ולנקום ממנו כי ממנ"פ אם לא יוכל להרע עמדו הרי בוודאי שטות הוא הרצון ואם יוכל ויעשה רעה הרי הוא מלובש במלאך המשחית ומזיק ורע לו ולנפשו יותר מזה שהרע לו. גם ידוע כי החץ שיכה במגן חוזר לאחור ומזיק להמכה ע"כ אולי יש לזה זכות שיגן עליו ויהי' המשחית עושה רע להרוצה לעשות ע"כ מוטב לעשות טובות. והנה באמת אמרו רז"ל אע"ג דאיהו לא חזי מזלי' חזי לכן כל עוד שלא עשה תשובה בשלימות א"כ עדיין ח"ו כו' לכן מתיירא מן הרשע כענין פחדו בציון חטאים ורז"ל אמרו ג"כ בהאי תלמודא כו' דא"ל חטאה את. אבל צדיקים ככפיר יבטח ומגדול עוז שם ד' בו ירוץ צדיק ונשגב. והנה לשון בידו ידוע כי הוא דבר שבכחו וברשותו לעשות אמר הכתוב ע"ז מי האיש הירא כו' דהיינו מעבירות שבידי"ו שבכחו לעשות תשובה עליהם ואעפ"כ הוא ירא א"כ מסתמא לא עשה תשובה לכן ילך וישוב לביתו:

וזה אמר דהמע"ה ד' לי לא אירא ד' יהי' עמדי ויסייעני שלא אירא ואז אדע בטח כי כח המזיק בטל הוא ואז מה יעשה לי אד"ם. הלא האדם בעצמו בוודאי אין בכח לעשות מאומה. וזה י"ל שהי' ההפרש בענין נח ואברהם אע"ה כי אברהם הי' בדעתו תקיף וחזק לא יירא ולא ייחת מבוש אדם שבעולם וגם מנמרוד המרעיש הארץ והי' גבור צייד ואיש מרשיע בעזות לא נפל לבו מאימתו, וגם כבשן האש הבוער לא החריד אותו כלל, לכן הי' יכול לילך ולהכריז בעולם אמונת אלקי עולם אבל נח הי' ירא ומתפחד מהרשעים שבדורו והי' צריך תמיד סעד לתמוך בידו מפני יראת הרשעים לכן רק את האלקים לבדו הלך נח ביחידות והתבודדות ואברהם אע"ה הלך לפניו ית' להכריז שמו ברבים ובטח בטחון גמור כי ד' ימלא משאלות לבו לטובה ובכל אשר יפנה יצליח אחריתו ויהי' לו אחרית טובה וזה ענין מתחזק כמו במגדול עוז כי מגדול עוז שם ד' כו' ומהלך בצד"קו מאליו ירצה ממילא הי' יוכל להלוך בצדקו ממדריגה למדריגה שלא הי' לו שום מכשול בדרכו ולא הי' שום דבר אשר ימנע אותו ממה שגמר בלבו ללכת ולקרוא תמיד ברבים בשם ד']:

ברש"י התהלך לשון עבר וכו' קום התהלך וכו' הופכו להבא. אם כי דברי רש"י ז"ל נוגעים לדקדוק הלשון נראה להעמיד בדבריו הקדושים במה שנדייק כי הפסוק שמביא [ממלכים א'] ובא והתפלל צ"ע כי שם באותו הקאפיטיל רבו כמו רבו מלות והתפללו ולמה בחר בזה דווקא ואפ"ל ידוע כי בלה"ק יש פעל עומד ויש יוצא הוא אכל, בנה, וכיוצא שנוכל לומר. מה אכל. מה בנה. והתשובה אכל את הלחם. בנה את הבית. ופעל עומד הוא כמו עמד ישב הלך שאין שייך לומר מה עמד וכו' שהפעולה אינה יוצאה לדבר אחר אבל מצינו בזה הלשון ג"כ לשון כבד דהיינו שהפעולה הוא כבידה ומורגשת בדבר אחר כמו התהלך מתהלך צריך לומר באמת שענין ההליכה מורגשת ועושה פעולה בדבר אחר המקבל הפעולה והנה מצינו וישמעו את קול אלקים מתהלך בגן וכו' היינו שהמה קבלו הרגשה ונתפעלו מההליכה לכן ויתחבא האדם וכו' והנה ענין ההליכה בכאן שהוא תהלוכות השכל ושלימות המעשים באם עושה פעולה הנרגשת יאמר מתהלך בלשון כבד ע"ז אמרו ז"ל יש שהפעולה נרגשת להבא על דורות הבאים ויש שרק לשעבר אבל נפסק הכח על להבא ע"ז מביא ראי' קום התהלך בארץ הנאמר באברהם אבינו ע"ה הנה הליכתו בארץ פעל לקנות הארץ וליתן בה קדושת ארץ ישראל ועי"ז יוכלו זרעו אחריו לרשת אותה ולשבת בה בקדושה ובטהרה וכל הליכתו ומסעותיו הי' סימן לבנים כמבואר במדרש לא וכבוש את הדרך וכו' וברמב"ן פ' לך באריכות. א"כ ההליכה פעל על להבא אבל התהלך נח פעל על לשעבר בזמנו לבניו אבל לא להבא ומביא עוד ראי' מענין התפלה שנאמרה ג"כ בלשון כבד מפני שניכר פעולתה באחרים יש תפלה שפועלת להבא כמו התפלל בעד עבדיך הנאמר בשמואל הנביא שבל"ם פעל אותו הצדיק על דורות עולם כי נאמר עליו ושמואל בקוראי שמו ואומרים עד היום כמו ששמעת לתפלת שמואל וכו' ויש שאינו פועל להבא והוא הנכרי הבא בבית המקודש אשר מהדין הי' שלא לשמוע אליו כלל כי אין לו חלק ונחלה בנו ורק שהמע"ה התפלל ע"ז שאם יבא ויתפלל שיהי' דבריו נשמעים עכ"פ אינו פועל להבא רק שהוי"ו שבראשו

וי"ו הוא חיבור אם ראשיתו והתחלת ביאתו הוא ע"י חיבור וקישור לעם קדוש ומאמין בלב שלם שהשפעה למי ששוכן בבית הזה הופכו להבא יוכל לפעול על להבא גם כן ולא ישיב ההתפעלות לריק כי אם או הוא בעצמו יתגייר או שילא ממנו להבא דורות גרים כמ"ש בנירון קיסר והרבה דוגמתו. כן נראה לרמז בדבריהם ז"ל:

ברש"י ותמלא הארץ חמס. גזל שנאמר ומן החמס אשר בכפיהם. עיין ברא"מ וג"א שעמדו בזה שהרי באמת גזל וחמס שני ענינים המה כי חמסן יהיב דמי רק בדאורייתא חד נינהו עיי"ש. וי"ל כי זה מביא רש"י ז"ל ראי' מהפסוק כי הנה אם אחד גוזל דבר מחבירו כמו ויגזול את החנית הנה הדבר ניכר לרבים ותמיד הגזילה מוכחת העול שעשה. אבל אם יהיב דמי הנה למראית עין לא עשה שום דבר רע רק כמו לוקח ומוכר אבל לפני יודע מחשבות גלוי שזה לא רצה למכור את שלו רק בע"כ עשה כן שזה חמסו. עכ"פ אין הדבר לעין רואה ניכר זה שהביא ראי' שחמס נקרא גזל ג"כ שנאמר ומן החמס אשר בכפיהם משמע שבהכפים נראה עוד החמס מונח והידים ידי חמס מוכיחות זה אינו ע"כ בחמסן דיהיב דמי שהרי זה אין ניכר גזילתו בידים רק ע"כ גזילה ממש:

שם כי מלאה הארץ וכו' לא נחתם גז"ד אלא על הגזל. נראה ב"ה ליתן טעם לזה מה שהגזל ברא כולם. הנה האדם הוא חלוש מכל הברואים כידוע וכל תכונת אבריו ומזג גופו חלש ורפה בדבר מועט יחלש ר"ל יותר מכל הילורים ומכש"כ נגד המלאכים וכיתות המזיקין בלי ערך כלל רק כפי ענין חולשתו כן ענין שמירתו ששומרים אותו מן השמים כמבואר זה בספרים שכל ענין היותר חלוש יותר משתמר כדי שלא יאבד ח"ו. והדמיון כמו ילד קטן שאינו יכול לשמור א"ע ניתן הטבע באב ואם לשמרו מדי רגע ולהטפל בו ולעשות לו כל צרכיו ואם יגדל מעט ויוכל מעצמו ג"כ להשמר קצת מתמעט אהבתם אליו כי שמירתם כבר אינה נחוצה כל כך וכן כשיוגדל לגמרי אינו עוד כלל תחת שמירתם. וכן פירשו שומר פתאים ד' כי הפתאים יקראו החולים ר"ל מפני שרוצים דוקא מה שאין תועלתם, והקדוש ב"ה שומרם ביותר מפני יותר חולשתם. ולכן כל זה דוקא כשהאדם מתנהג כפי התורה ודרך איסר לבלי לעשוק ולחמוס. אבל אם גזל בעולם וחמס הנה כ"א בודאי רוצה לשמור את שלו רק שזה חזק ממנו וחומסו וכשיבא אחר חזק מזה הגזלן הרי הוא גוזלו וחומס אותו. א"כ כיון שניתן רשות לעשות לכ"א כפי הכח שיש לו ממילא מכ"מ ניתנין רשות להחזקים כיתות המזיקין ר"ל לעשות כרצונם ואחד מהם יכול לאבד עולם מלא ומה חשוב כח האדם נגד מה שלמעלה ממנו:

שם את הארץ כמו מן הארץ וכו' את רגליו ד"א אף ג' טפחים וכו'. צ"ע הראי' שהביא ז"ל מחלה את רגליו שאין הפירוש מן כמו את העיר שהוא יציאה מהעיר ולחוץ. ואפ"ל במה שמבואר במדרש בפסוק עוד כל ימי הארץ וכו' אמר הקב"ה מי גרם להם שימררו ע"י שהיו זורעים ולא קוצרים וכו' וזורעים א' לארבעים שנה וכו' הרי שזה הי' סיבת החטאים וגרם שלהם. ולפי זה נוכל לפרש את הארץ שהי' היא הגורמת והתחלת ההפסד הי' מן הארץ. וכן כצאתי את העיר כתב רש"י מפני שהיתה מלאה גילולים לכן יצא להתפלל. הנה העיר הגורמת להיציאה יפורש ג"כ מן העיר כי העיר גורמת וכן חלה את רגליו החולי הי' בכל הגוף ר"ל רק ההתחלה הי' מן הרגלים. ולכן כיון שהארץ היתה גורמת הרי כתיב והרגת וכו' ואת הבהמה כדי שלא יאמרו זו שבאה תקלה לאדם ע"י כמבואר שם. ממילא אף ג' טפחים של עומק המחרישה שהי' הגורם למרידתם נימוחו ונטשטשו. כי המחרישה גרם להם זה כנ"ל ולכן אח"כ כשהי' הברית שלא יהי' עוד מים לשחת נסתלק הגורם ונאמר עוד כל ימי הארץ זרע וקציר וכו':

בפסוק ויאמר ד' לנח בא אתה וכו' כי אותך ראיתי צדיק וכו' בדור הזה. הנה יש להבין על אמרם ז"ל כי לא אמר לו צדיק תמים מפני שאין אומרים כל שבחו בפניו. והנה יקשה לכאורה על אמרו בדור הזה כי בשלמא לפי דעת הדורשין לגנאי על בדורותיו שאם הי' בדור אברהם כו' ניחא שאין זה שבח ואדרבא "בדור הזה" ראיתי אותך צדיק. אבל לדעת הדורשין לשבח שאם הי' בדור צדיקים הי' צדיק יותר א"כ איך הזכיר שבחו זה בפניו [וי"ל בפשיטות כי די במה שלא הזכיר לו צדיק תמים לכן אמר לו השבחים האחרים]. אבל אפ"ל כי השבח של בדורותיו הנדרש לדעת הדורשין הוא. כי מפני שהי' דור המבול רשעים גמורים ואעפ"כ הי' דרכם מוצלח מאוד ומושפעים בכל הצלחות וטובות העולם כמו שדרשו רז"ל עליהם כל הפסוקים שאמר עליהם איוב ישלחו כצאן עויליהם וכו'. א"כ הוא נסיון גדול לנח הצדיק שלא נפתה ח"ו אחר דרכם ולא אמר כמו האומרים כשרואים

דרך

דרך רשעים צלחה כי ח"ו לית דין וכו' ועמד בצדקתו וזהו השבח כי הי' בדור של רשעים וראה הצלחתם הרב ולא נפתה ח"ו להם אבל באמת הנה מדור א' אינו נסיון כ"כ כי מה בכך שהוא רואה אותם מוצלחים, אבל אולי כאשר יתמלא סאתם כרגע שאול יחתו, וכאשר הי' באמת אח"כ כי בא המבול ושטפם. רק באמת הנה ראה נח הרבה דורות כי לפי החשבון הי' נח בן פ"ד שנים כשמת אנוש אם כן ראה את אנוש והדורות הבאים אחריו וראה אותם מוצלחים וברוכים ומלאו ימיהם בטובה ואעפ"י שהיו רשעים כמ"ש במשנה דאבות להודיע כמה ארך אפים לפניו. וזהו באמת נסיון גדול שרואה הרבה דורות רשעים וכולם מוצלחים ואינו נפתה לסור מדעתו וצדקתו. לכן נאמר בשבחו צדיק תמים הי' בדורותיו כי ראה דורות הרבה אבל כאשר אמר לו הקב"ה כי אותך ראיתי צדיק לפני אמר לו בדור „הזה" ולמה לא אמר בדורותיך מפני שאין אומרים כל השבח בפניו ודור א' אינו אלא מקצת שבח:

בענין דור הפלגה. אשר כפי פשטי הכתובים אינם מובנים מה הי' באמת ענין הבנין. ומה הי' החטא שלהם. ובמדרשים לרז"ל בזה הרבה דברים סתומים וחתומים ועמוקים, ורש"י ז"ל כתב ודברים אחדים באו בעצה וכו' ונעשה עמו מלחמה ד"א על יחידו וכו' ד"א וכו' אחת לאלף ותרנ"ו שנים וכו' נעשה לו סמוכות עיי"ש. והנה כל מי שיש לו עינים לראות יראה שיש כאן רמזים גבוהים ועמוקים, כי פשטי הדברים לא יובנו כלל. כי מי פתי ובער יחשוב כן שיעשה בנין עד השמים ממש. מהלך ת"ק שנה. ומובן כי מהלך יום אחד צריך לבנות כמה שנים ואי' איפוא יספיק שנותם. וגם אם לא ידעו כי אין באפשרות למין אנושי לבא לחלק העולם הגבוה ביותר מפני שינוי האויר. ומה ענין המלחמה. הכי טפשים כאלה היו ולא ידעו אשר ברעם וברק א' יוכל לכלותם כולם וברגע אחד יחתו. וענין סמוכות לרקיע מהו. האם חשבו שהוא כלי פלג מלא מים וכשמתמוטט נשפכים מימיו. וגם מה יועיל הסמוכות במקום אחד לחזקו. והנה הרמב"ן ז"ל כתב בזה בדרך הקבלה האמתית עיי"ש. ואין אתנו יודע עד מה. והרב הגו"א ז"ל כתב גם כן בזה עיי"ש:

ומה שנראה לענ"ד קצת בפשיטות הענין כאמור ב"ה. כי הנה רש"י ז"ל כתב בפסוק ומשם הפיצם. וכי איזה קשה וכו' שדור המבול היו גזלנים והי' מריבה ביניהם כו' שנאוי המחלוקת וגדול השלום עיי"ש. הנה גילה לנו בזה מה שנזכר בתוה"ק בענין דור המבול. כי מלאה הארץ חמס כו'. ואף שהי' בהם הרבה עבירות חמורות. ע"ז. וג"ע. ולא נחתם גז"ד רק על הגזל. הוא מפני שזה גרם להם מחלוקת ומריבות ועי"כ נשחתו כולם. ובאמת כי מצינו כן הרבה לרז"ל שאמרו. כי האחדות מציל מהשחתה אף אם יש עבירות החמורות מאוד. ודרשו כן בפסוק חבור עצבים וכו' חלק לבם עתה יאשמו. וכאשר מפורדים שוב נדונים כפי מעשיהם. והוא כמבואר בסה"ק. יען כי תכלית ורצון השם יתברך בבריאת העולם הי' להיות כל פרטי הנבראים מתאחדים ומשולבים זה בזה. וזה שלימות הבריאה וקיום העולם. ובאמת לא יושלם הענין הזה עד אחרית הימים. כי יהי' נכון הר בית ד' בראש ההרים וכו' והיה ד' אחד ושמו אחד. ויכירו וידעו הכל אמתת האמת ויפנו כולם לתכלית אחד. ואז יהי' שלימות וקיום העולם לגמרי. אבל עכ"פ אם בנ"א מתאחדים ויש שלום ביניהם. הוא מקצת מאותו הענין שהוא קיום העולם ותכלית מציאותו. ולא ישלוט בו בהשחתה הגמורה. אף שכפי מעשיהם ראוים להשחתה. בעבור כי הוא דבוק בענין אחד שהוא קיום ומציאות העולם. שהוא היפוך ההשחתה וההעדר. וכבר הארכתי בענין זה במק"א. והנה זה הענין הוא המבדיל בין העליונים והתחתונים. כי צבא השמים המה בענין האחדות כולם מקושרים ומאוחדים זה בזה. וכולם מקבלים עול מלכות שמים זה מזה. ונותנים באהבה רשות זה לזה. לכן הם בתקפם וקיומם מימות עולם. ואין נופלים תחת גדר ההשחתה. אבל העוה"ז הוא עולם הפירוד ועלול להשחתה. עד אשר יתוקן העולם במלכות שדי וכל בני בשר וכו'. אז אדרבה יהי' קיומם קיום גמור וישמח ד' במעשיו וכו'. כידוע מסה"ק אשר עיקר הבריאה הי' בשביל עולם השפל שלנו. וכל צבא השמים המה טפלים ומקושרים לבריאת העולם. וזה הוא כבודו ית' וישתבח להיות נשלם ענין שלימות הרצון משפל הברואים. ובכל מקום שאתה מוצא גדולתו וכו' אתה מוצא ענותנותו. והכל ברא לכבודו ית'. ולכן אם יש ח"ו השחתה בזה העולם גורם גם לצבא העליונים ענין בלבול והפסד. כמו שאחז"ל שכל י"ב חדשים של שנת המבול לא שמשו המזלות. וי"ל כי לכן נאמר ויקרא וכו' לרקיע שמים. ופרש"י שם מים. אש ומים שערבן זה בזה וכו'. היינו כי הרקיע הוא דבר המבדיל בין העליונים והתחתונים כמפורש בפסוק. אמר כי זה הוא ההבדל. כי בעליונים הוא

האחדות

האחדות הגמור שאפילו ההפכים מתאחדים. אש ומים ביחד. וכמבואר שעל זה נאמר עושה שלום במרומיו. והוא היפוך מענין זה העולם שהאחדים ג"כ מתפרדים:

והנה י"ל כי זה הי' דעת דור הפלגה. באשר שידעו אשר עיקר ההשחתה שנעשה בדור המבול הי' מפני התפרדותם. וחמס ומריבה שלהם. לכן התחכמו לעשות אחדות ביניהם בכל מין האדם באופן גמור. וממילא אף שיעשו כל הרעות והרשעות שבעולם. אבל בטוחים הם שלא ישלוט בהם ההשחתה. כיון שמתאחדים. והנה זה באמת הוא מלחמה ומרידה נגד רצונו ית'. לחשוב עצה איך להיות רע מעללים. ולא יירא מן הפסד והשחתה. וזה שי"ל בכוונת רש"י ז"ל באו בעצה אחת וכו' לא כל הימנו שיבור לו את העליונים. דהיינו כי לעולם אפילו חלש למעלה וכו' וכ"ש גבור למעלה וכו' להיות גזירתו מקוים גם להשחית ולכלה. והעצה הוא [עצת נפתלים] הלא כל הענין הרקיע המבדיל בין העליונים לתחתונים הוא האחדות והפירוד. אבל כאשר אנחנו נהי' באחדות א"כ נעלה לרקיע. שלא יהי' עוד רקיע למעלה מאתנו. ועי"כ נעשה עמו מלחמה, כנ"ל. שאף אם נעשה רעות לא ישלוט בנו הפסד והשחתה. ד"א על יחידו של עולם. כי הקב"ה נקרא כן. אף כי לאחדותו ויכלתו ית' אין שיעור וערך כלל ואין ציור והשגה כלל וכלל לשום נברא שבכל העולמות. אבל מפני שרצונו ית' להיות הכל מחובר ומקושר יחד. ובזה כבודו ית' מרומם כי הוא רצון הבריאה. לכן נקרא הוא ית' יחידו של עולם. כי רצון קדשו ית' שיהי' ניכר היחוד שלו בעולם שברא. וחשבו האנשים האלה כי במה שהם מקשרים אחדות להם זה הוא יחודו ית' ואין עוד שייך כי אם קיום ומציאות. ונגד מה שע"י הפירוד שבזה העולם יבא ההשחתה. הנה גם בעליונים בא בלבול הסדר כנ"ל. אמר, ד"א אמרו אחת לאלף ותרנ"ו שנים הרקיע מתמוטט. ע"י ריבוי השנים וריבוי בנ"א שנתהוו מימות אדה"ר ועד אז נעשה פירוד הרבה. ועי"כ נעשה שינוי גם בעליונים. וע"י האחדות שלנו בואו ונעשה לו סמוכות:

והנה יש להבין מדוע באמת אחרי שכ"כ התאחדו והתקשרו יחד למה באמת לא הי' להם קיום. והלא כלל גמור הוא חבור עצבים וכו' אפילו עושים רשעות וכו': **אבל** נסביר הענין עפ"י דמיון קלת. לחייט שלקח לו נער על [הטערמין] ללמדו מלאכת החייטות. והנה בימים הראשונים התחיל לחנכו וחפץ לדעת אם מסוגל הנער למלאכה. ויתן לו לתפור בתחילה תפירה פשוטה איזה חתיכות בגד יחד. ויעשה הנער מלאכתו ויבא אותה אחר גמרו לאדונו. הילך אדוני כבר השלמתי מלאכתי. אבל הביט החייט והנה שכח הנער ולא קשר קצה החוט בהתחלת התפירה כנהוג. ויאמר החייט להנער. אינני רואה שום תפירה שתפרת. והנה עמד הנער משתומם כי לא ידע החסרון. ויראהו החייט כי תפש החוט בקצהו ובפ"א משך אותו מהבגד כולו. וכן בהתפירה הב' והג', ונשארו החתיכות מפורדות כבתחילה. והחסרון הי' מפני מניעת הקשר בקצהו. כן הענין בזה. הנה אמרו רז"ל בסנהדרין (דף כ"ו) דמשתפי חזקי' דלמא ח"ו נטי' דעתי' דקוב"ה בתר רובא וכו', בא נביא ואמר לו לא תאמרון קשר וכו' וקשר רשעים אינו מן המנין עיי"ש. וכן הוא בזה. אם האחדות הוא באמת ובתמימות עכ"פ. אהבת איש לרעהו. והוא קשר החוט המחבר אותם. הנה אף שהתפירה עקומה ועקושה. מ"מ מחבר אותם ויש לו קיום. ואפילו אם עובדים ע"ז ושארי עבירות. מ"מ אינם נשחתים לגמרי. אבל אם גוף האחדות הוא כדי לעשות רע. אם כן קשר רשעים אינו מן המנין ואינו קשר כלל. והאחדות אינו אחדות. ומפני חסרון הקשר נפרד כל התפירה, והוא פירוד. לא אחדות. לכן אנשי דור הפלגה שכל עצתם בהאחדות הי' כדי למרוד ושיוכלו לעשות רעות בע"כ של יוצר בראשית, א"כ קשר של רשעים הוא ואינו קשר כלל. ועל זה ארז"ל כינוס לרשעים רע להם ורע לעולם: וזה שנוכל להעמיד בפסוקי התוה"ק ויהי כל הארץ וכו' ויאמרו הבה נבנה וכו'. המאחד אותנו כולנו. ומגדל וראשו בשמים. הנה הראש הוא התחלה ועיקר להגוף. אמרו כי עיקר כוונת המגדל הוא בשמים, קשר השלום כמו בשמים ממעל. אש ומים. חבור ואחדות. וממילא יהי' נוגע הדבר לשם. ונעשה לנו שם. כי על הרבה אומות הי' צריך לומר שמות. אבל כיון שכוונתם הי' האחדות אמרו שנעשה לנו לכלנו שם אחד. וזה יהי' סבה והכרח לקיום שלנו. פן נפוץ וכו' וירד ד' לראות כו'. כמ"ש רש"י ז"ל ללמד לדיינים וכו'. היינו להשגיח במעשה ההוא עד עמקו. ומה כוונתם בזה. אם באמת אחדות בתמימות ובפשיטות. או ענין אחר בבנין העיר והמגדל. ויאמר ד' הן עם אחד ושפה אחת לכלם. הן אמת כי יש להם אחדות בכל הענינים במעשה ובדיבור. אבל החסרון הוא. וזה החילם לעשות. כי תחלת ועיקר עשייתם בזה הוא, כדי. ועתה לא יבצר מהם כל אשר יזמו לעשות. כדי שכל התאוות והרשעות

שיחשבו

שיחשבו הכל יוכלו לעשות ולא יהי' להם מונע ויהיו נמלטים מהשחתה. וא"כ חסר הקשר בקלהו. כי קשר רשעים הוא ואיננו אחדות כלל. על כן הבה נרדה ונבלה וכו'. ורבות מחשבות וכו' ועצת ד' היא תקום. ורק האחדות הגמור בצדק ובמישור הוא המביא טובה ברכה ושלום לנו ולכל ישראל אמן:

ב"ה פרשת לך.

ברש"י להנאתך ולטובתך וכו'. אין לומר שבא למעט הנאת המצוה ח"ו. רק יש דברים שנהנין מהם כל איש בשר צלי וכוס יין וכיוצא אבל מן תפילין מהודרים וס"ת של קלף צבי אין נהנה רק האיש הישראלי המחבב מצות אלקיו. רצה להבטיח ית' לאבינו אברהם כי יהי' לו הנאתו וטובתו מה שאלו נקרא הנאה וטובה דהיינו שיזכה לבנים ממלאים מקומו לפרסם אמתת שמו ית' ויתודע טבעו בעולם:

ואברכך בממון. ידוע דברי הרמב"ם ז"ל ומשכל הוא שאין מחנכין לתורה רק כפי דרכו חנוך לנער על פי דרכו בתחילה על ידי מגדים ומתיקה ואח"כ כשיוגדל מעט ויש לו בינה יותר ע"י מלבושי כבוד וכו' ואח"כ לעוה"ב ואח"כ שלא על מנת לקבל פרס. הנה להכניס גרים תחת כנפי השכינה צריך להטעימם מעולם הזה ובזה יומשכו לעבודה ואם הי' ביתו של אברהם אע"ה חסר וריקם והגרים הולכים ומטולטלים הי' קשה מאוד להשיגם. לזאת הי' ההבטחה ואברכך „בממון" כדי שיהי' ביתו ממולא כל טוב, א'ש'ל' פונדק ואוכלים ומשבחים למי שברא המזון וכשנפטרים מלפניו מברך אותם וברכתו נתקיים שיהיו ממולאים כל טוב. והי' ברכה. שכל מי שיתברך ממך יקוים בו והברכה מברכיך וכו' הכל לתכלית זה כדי שידובקו אליו הגרים ויכירו כח מלכותו ואחר כך יעבדו לשמה:

עוד י"ל על הרש"י הנ"ל להנאתך ולטובתך וכו'. הנה ידוע כי כל אומנותו של אברהם אבינו ע"ה הי' כדי לפרסם שמו של הקב"ה ומסר נפשו על זה ברדתו לכבשן האש וכל חייו וחיי בניו ומאודו ורכושי הקדיש לזה אך מה הנאה יש לו בשבתו במקומו שהיו כבר פגרים מתים ואין מי שישמע לו דבר. וכענין המעשה שסיפר מאביו של הקדוש רד"ב זללה"ה שאמר המשל שנפח קנה לו על פי עצתו מפוח חדש וטוב ולא נהנה ממנו מפני שלא נתן ניצוץ אש בגחלים ומה מועיל המפוח הטוב אם ניצוץ אין כאן. כן מה מועיל דיבורו אם כבר הם פגרים מתים. לכן הי' לו בשורה טובה כמואה שלא רב בהתבשרו כי יש עוד מדינה בארץ כנען אשר שם הי' עוד מבני שם שיש בהם עוד ניצוץ אחד ויועיל לו להכניסם תחת כנפי השכינה ע"פ דיבורו ופעולתו וממילא יבין כי טובה גדולה והנאה הוא מה שלא הי' לו נולדים בנים בארץ הטמאה ההוא. כי אולי מפני רוע מעשיהם וגרועות מדותיהם ודעותיהם הי' הבן ח"ו נשחת קצת וטוב טוב לו שיהי' נולד שמה בארץ שיש לחלוחית קדושה. והנה ידוע כי יש 'ערב 'מועיל ו'טוב ר"ת ט'ע'ם'. וטוב נקרא אף שאינו נרגש לשעתו. והנאה הוא מה שנרגש לשעתו. אמר כי יהי' לו הנאה וטובה מהליכתו זאת. ומפרש ההנאה הוא מה שדוקא „ושם" אעשך לגוי גדול וכאן אי אתה זוכה לבנים. זה גופא מה שלא זכה כאן לבנים יהי' לו להנאה כיון שעתיד להיות בארץ קדושה ולהוליד שם. והטובה הגמורה הוא מה שיודיע טבעו בעולם כי זהו כל ענין טובתו ותקות נפשו מעולם:

ואעשך לגוי גדול וכו' לפי שהדרך גורמת וכו'. עיין במפרשים שעמדו בזה שדברי רש"י ז"ל סותרים א"ע שלמעלה אמר כאן אי אתה זוכה לבנים וכו' וכאן נראה שרק הבטחה הי' שלא יוזק מענין ההליכה בג' דברים שהדרך גורמת וכ"ש שבאם הי' נשאר במקומו לא הי' צריך להבטחה כלל והוא באמת פלאי. ואפ"ל בהקדם דברי רש"י ז"ל בראשית א' כ"ב בויברך אותם לפי שהדגים צדין ומחסרין אותן ואוכלין אותן הוצרכו לברכה עיי"ש. וביאור הדבר נראה באמרם ז"ל עשרה דברים נבראו בע"ש בין השמשות וכו' ופירשו בו הראשונים כי הנה הקב"ה ברא את העולם שיהי' מתנהג על פי דרך הטבע כפי משטרי המזלות בפקודת יוצר כל ואין הקב"ה חפץ בנקל לשנות הטבע. לכן כל אותן עשרה הדברים שיצאו מכלל הטבע אמרו על זה כי מיד בהתחלת הבריאה הי' כן שיהי' משתנים אלו הדברים. וכן אמרו ז"ל וישב הים לפנות בוקר לאיתנו לתנאו הראשון שכך התנה הקב"ה עם הים וכו' שהפירוש גם כן כנ"ל שהי' ניתן בתחילת הבריאה להשתנות

מטבעו

מטבעו. והנה בהיות כי בדבר ד' שמים נעשו א"כ מאמרו עושה בריאה כרצונו ית' מה זה אמר ויברך אותם. למה הוצרך לברכה מיוחדת ומאמר מיוחד. לזה תירץ מפני שצדין אותן וכו' ועל פי דרך הטבע הי' נחסר המין לכן הוצרך למאמר מיוחד להשתנות הטבע:

והנה מבואר כי כל ג' הדברים. הבנים. השם הטוב. והממון. הי' נצרך לאבינו אברהם ע"ה כדי להוציא לאור אומנתו היקרה לפרסם שמו של הקב"ה כי ע"י שמו הטוב מתחברין בנ"א אליו ולא בורחים ממנו. והממון כי להנותם ולקרבם במאכל ומשתה כמבואר למעלה עי"ש שדבר נחוץ הוא להמתחילים בעבודה להנותם בדבר שמרגישים מיד הטעם. והבנים כדי שתשאר הירושה היקרה הזאת במקומה לעבוד עבודת השי"ת. ורק הי' קשה למה הוצרך הקב"ה להבטיח לאבינו ע"ה כל הנ"ל ולהודיעו מקודם הלא בל"ס בלתי הבטחתו הי' הולך לשם בכל לב מפני הצווי של הקב"ה. ואם הרצון הי' ליתן לו ג' המתנות הנ"ל הי' יכול ליתן לו בלי הודעה והבטחה מקודם, על זה תירץ רש"י ז"ל לפי שהדרך גורמת וכו' והי' על פי דרך הטבע חסר אלו השלימות הנחוצות לו. לכן הוצרך הבטחה מיוחדת ועל פי מאמרו של הקב"ה הנה נשתנה הדבר ונעשה היפוך הטבע. וזהו רצונו ז"ל באמרו לכן הוצרך לג' הבטחות וכו':

עוד אפ"ל על רש"י ז"ל לפי שהדרך גורמת וכו' לפיכך הוזקק לג' ברכות וכו'. הדקדוק מבואר. ונראה כ"ה בהקדם לפרש אמרם ז"ל בפסוק ברכת ד' היא תעשיר וכו' זה שבת. מאין הוציאו זה שאינו רמוז לשארי ברכות רק ברכת שבת. ויובן גם כן מה שסיפרו חז"ל מעשה בחסיד אחד שהי' בלבו לגדור שדהו וכו' ועלה בו צלף וממנו פרנסתו וכו'. והוא. הנה אמרו רז"ל יכול יהי' יושב ובטל ת"ל בכל אשר תעשה. מבואר כי ברכת ד' היא באה רק ע"י מעשי בנ"א ועל זה אמר הכתוב וברכך בתנאי בכל אשר תעשה. וצריך להבין באמת ענין זה כי למה הוצרך לעבודה האין די בברכת ד' שתבא בלי שום עבודה ומלאכה וח"ו לומר כי העבודה גורמת ההצלחה כי זהו ח"ו כחי ועוצם ידי וכו'. רק באמת זהו נגזר על אדה"ר אחר החטא ארורה האדמה בעצבון תאכלנה כו' ותרגום בעמל תיכלנה וזה הי' הקנס שלא יהי' עוד כמו קודם שהי' ברכה בלי עבודה רק צריך עבודה ועמל ואז תבא הברכה. והנה ידוע כי כשבא שבת ואדה"ר עשה תשובה ואמר מזמור שיר ליום השבת. הנה יום השבת נשאר כמקדם ברכה בלי שום עבודה ואדרבה ע"י השביתה בא הברכה כאמור בתוה"ק ויששבות וכו' ויברך כו' אם כן נקשר הברכה בשביתת עבודה. וזה פירוש הכתוב ברכת ד' היא תעשיר ולא יוסיף עצב עמה [עצב הוא כמו עצבון עמל ועבודה] היינו שתנאי הברכה הוא דוקא על ידי שביתת עבודה זהו שבת שהברכה נקשרת על ידי השביתה *) והנה ממילא מובן

---

*) המשל הוא בעיירות הגדולות נוהגין להיות להם אוצר של עשיית וגם מכירת מלבושים [קלידער מאגאזין] והבעה"ב של האוצר קונה לו סחורות שונות מכל המינים ויש לו פועלים ומכונות [מאשינען] לתפור ולעשות כל מלאכה ועושה בגדים מתוקנים לחנות שלו. והנה אחד עשה לו כזאת ויניח בהעסק סך הרבה והשתדל לקחת לביתו פועלים ומכונות טובים והי' בתוך הפועלים איש אחד מחוץ למדינה [אויסלענדער] וכמשך איזה זמן הנה הבין הבעה"ב כי האיש הזה הוא מהיר במלאכתו ובלעדי זה שיודע היטב האומנתו הנה הוא יכול לחדש מדעתו אופנים שונים בקישוטי המלבושים ואופן עשייתם [מאדעס] וגם יכול לצייר על הגליון עניני הקישוטים. ויאמר אליו הבעה"ב. יקירי מהיום אין עוד רצוני שתעבוד בהאומנות כלל רק אני אשלם לך שכרך במיטב ואתה תעסיק בזה לחדש ולצייר כל מלאכת מחשבת. ויאות האיש לזה ויתן לו הבעה"ב חדר מיוחד וכל הכלים שצריך לאומנות הציור ומאז היתה מלאכתו כל היום רק לחשוב ולחדש ולצייר. ויתקנאו בו הפועלים מאוד כי ראו אותו כל היום הולך בטל ופונה בחדרו הנה הנה והציגאר בפיו ולפרקים מתקרב אל השלחן ולצייר קוא וירשים על גליון כענין ילד המשרט שריטות לפי תומו. וראוהו אוכל ושותה והבעה"ב נותן לו שכרו הטוב. ובאמרם יום אחד אל האדון למה מלא זה הפועל חן בעיניך, ועלינו אתה נוגש לעבודה והוא הולך ובטל ומקבל שכר. וישחק הבעה"ב ויאמר להם תדעו כי יש לי יותר שכר וריוח מביטולו של זה מאשר יש לי מעבודתכם. ובאמת כן הי' כי האיש עשה דברים חדשים נפלאים בענין הזה עד שנתפרסם בכל המדינה שם המסחר ההוא כי עושים שמה [מאדים] יפים מאוד ואחר כך נדפסו גם הצלים של ציור האיש ויצאו במדינה [זשורנאלען] ויתעשר הבעה"ב מכל זה. ויהי היום הנה התקלקל דבר מה באיזה מכונה אשר לא יכלו האומנים

מובן כי לפי זה מה שהשביתה היא יותר הברכה היא יותר. וזהו מעשה של אותו חסיד כי באמת הרהור מותר רק אותו חסיד הי' נזהר כ"כ שמפני שהרהר לעשות נמלך עי"ז ולא גדר וזה שביתה בענין היותר נאות ואפשר שאפילו המעשה שבא על ידי הרהור של שבת לא רצה לעשות. ולכן כיון שהשביתה הי' בגדר נפלא לכן הי' גם הברכה בזה האופן שעלה אלף להיות גדר וגם ממנו הי' פרנסתו וכו'. וזה יוכל להעמיד בדברי רש"י ונאמר כי מלת הוזק"ק הוא מלשון זקוקה ליבוש. כבתה זקוק. שפי' הוא קשורה לדבר. אמר כי ד' ית' הבטיח לאברהם אע"ה ברכה הו"א לומר כי היא כדרך ברכה שנאמר וברכך בכל אשר תעשה על ידי עבודה. אבל באמת הצדיק הוא כענין שבת כמבואר בסה"ק שבת דכולא שתא שהברכה קשורה בו ע"י שביתה וכענין אמרם ת"ח אסור לעשות מלאכה כשנתמנה פרנס כו' [רק הענייס הגדולים שלא רצו ליהנות והיו שפלים בדעתם כמו הלל וכדומה עשו מלאכה כי לא היו חושבים את עצמם לצדיקים כלל]. ולאברהם אבינו ע"ה הובטח עוד יותר כי הברכה קשורה ע"י הילוך הדרך כאמור לך לך וכו' ואברכך. וזה אמר רש"י ז"ל לפי שהדרך גורמת וכו' לפיכך הוזק"ק לג' ברכות שנקשרו שלשה המעוטים בג' ברכות א"כ אדרבה כל מה שהדרך יגרום יותר מיעוט יהי' יותר ברכה וכנ"ל והבן:

ברש"י ז"ל ד"א ואעשך וכו' אלקי אברהם וכו' בך חותמין, הי' קשה לרש"י שהיל"ל ויצאו ממך גוי גדול. אבל אמרו ואעשך לגוי גדול היתכן שיעשה ממנו גופו גוי רב. ומיחיד לא יעשה רבים. אבל באמת באמרנו ד"מ מלך רוסיא עשה מלחמה עם מלך צרפת וינצחהו אין הכוונה ששני בנ"א הללו נתאבקו והכו זה את זה רק החיל ההולכים לרגלו ופקידת זה המלך. ובאמרינו. מלך רוסיא הכוונה עברה ריבוא ד"מ. א"כ נקרא הפרט על שם הכלל. כן מה שאומרים אלקי אברהם והכל ניזונין בצדקתו ומזכירים זכותו ומתנהגים על פי מדותיו על כן יתכן לומר על גוף אחד שהוא גוי גדול. ואברכ"ך זהו שאומרים אלקי יצחק. ברכה היא תוספות טובה שיש לו בן שיוכללו בו גם כן ריבואות. ואגדלה שמך וכו' יעקב אפשר היא לפי זה הדרש מלשון גדילים תעשה לך והחוט המשולש לא במהרה ינתק וכל מי וכו' אין תורה פוסקת מזרעו לא ימושו מפיך. ידוע כי אאע"ה הי' מדתו אמונה והאמין בד'. יצחק יראה. יעקב תורה ומדות. אבל העיקר היא יסוד האמונה וצדיק באמונתו יחי' בך חותמין:

ואפ"ל עוד על הרש"י ז"ל ד"א ואעשך לגוי כו' אלקי אברהם כו' אין חותמין אלא בך. הנה אמרו רז"ל בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא רק במזלא תליא מילתא. והקשו כל הראשונים הלא אמרו רז"ל אין מזל לישראל. וכבר נאמר בזה הרבה. אבל המבואר בסה"ק כי אין זה ענין מזל ממזלות השמים וכוכביהם. רק הוא ענין מזל העליון היורד ממקור הברכות וענין מקור החסדים מלשון יזל מים שנוזל ממקור העליון, והוא מפסוק 'נוצר 'חסד 'לאלפים שר"ת שלו הוא נח"ל. ואם כי הוא מדברים העומדים ברומו של עולם וידוע למארי קבלה ואין אתנו יודע עד מה כי אין לנו עסק בנסתרות. אבל עכ"פ גוף הדבר כן הוא כמאמרם ז"ל. ויש לומר כי זהו חסדי האבות שמזכירין בתחילת שמ"ע ולכן אומרים אלקי אברהם יצחק ויעקב כי בני חיי ומזונא הכלול בתפלת שמ"ע מתפללין שיהי' בזכות האבות הקדושים גם שאין זכות שלנו מספקת כי האבות מקור החסדים. והנה מלינו ג' אלה בג' האבות. בני הוא נאמר באברהם אע"ה שלא הי' בטבעו להוליד ונעשה לו נס בזה כאמרם מה דעתך דקאי לדק וכו' וכמפורש בתוה"ק. חיי

הפועלים לתקן. ויבואו החדרה אל זה האומן לבקש כי הוא ישים עין לתקן מכונת האדון. אבל הוא פונה כאן וכאן ואין עונה דבר וכאשר הפצירו בו אמר להם לכו לדרככם כי אין לי פנאי. ויתקצפו האנשים וירוצו בכל כחם להבעה"ב לאמר ראה משרתך ועבדך הנאמן אשר אתה מטיב עמו ביתר שאת. הנה דבר קטן כזה לא רצה לעשות בבית עבודה שלך בעבורך. וישחק הבעה"ב ויבא להאיש הזה מתנה נכבדה. וכאשר התודעו מזה הפועלים וישאלו פתרון הדבר להבעה"ב. אז הבין להם „הנה אתם מקבלים שכר בעבור העבודה לכן כל מה שתעבדו יותר הנה שכרכם יותר. אבל האיש הזה הלא אנכי נותן לו שכר בעבור ביטולו כי שעה א' מביטולו עולה לי שכר יותר מעבודת עשרה פועלים כל היום כי הוא מחדש במחשבתו דברים נפלאים ויוצא שם מרכולתי במדינה על ידו וע"י ציוריו היפים. ממילא כל מה שמתבטל יותר ואינו רוצה לעסוק בשום דבר אפילו לדבר קטן במלאכת היד זה סימן שעסוק במלאכת מחשבתו וכל זה היא לטובתי ולכן נתתי לו מתנה יקרה כי אני רואה עבודתו השלימה". כן ענין שלנו כו';

חיי מלינו ביצחק ע"ה כמ"ש בילקוט שבשעה שלקח אאע"ה המאכלת לשחטו פרחה נשמתו וכאשר הקיש הקול בין שני הכרובים אל תשלח ידך כו' חזרה נשמתו אליו ועמד ואמר בא"י מחי' המתים עיי"ש בילקוט. מזונא נאמר ביעקב ע"ה מפורש בתוה"ק אם יהי' כו' ונתן לי לחם וכו' ונאמר לו כי לא אעזבך וע"ש ברש"י. ובזכות שלשת האבות אנו מזכירין ומעוררים זכותם לזכור לנו חסדי אבות הקדושים. אבל הלא אמרו רז"ל כי הבוחר בדרכיהם ועושה כמעשיהם כו'. אך הלא יש בכל אחד מישראל קצת מדרכיהם כמ"ש רז"ל ג' סימנים באומה זו ביישנים רחמנים גומלי חסדים. אבל עיקר הכל הוא בטחון והאמונה בד'. ואברהם ע"ה הכולל וראש האבות הקדושים נאמר בו והאמין בד' וממנה באה הבטחון הגמור ואמרו על זה במדרש על הפסוק אל תירא וכו' אנכי מגן לך הה"ד אמרת ד' צרופה שצרפו הקב"ה בכבשן האש. מגן הוא לכל החוסים בו. אנכי מגן לך. שהרצון הוא שעל ידי זה שבטח בהקב"ה לבדו ומסר נפשו עליו עי"ז הי' באמת הקב"ה מגן לו, ככתוב ברוך הגבר אשר יבטח בד' והי' ד' מבטחו. לכן אף מי שאין לו זכות אבות כלל אם יש לו עכ"פ אמונה בהקב"ה ובטחון בישועתו ית' יוכל לבוא להזכיר זכות האבות ולהתפלל על בני חיי ומזונא בזכותם. וזה נוכל לרמוז ואעשך לגוי גדול. מה שהובטח לאאע"ה מה שאומרין אלקי אברהם היינו עי"ז יש בכח להאיש הישראלי להזכיר זכות אברהם. וע"י שנאמר לאברהם ואעשך לגוי גדול שיצאו ממנו בנים רבים כן אנחנו מזכירים זכותו על שאלת בני. ואנחנו הגוי הגדול כמ"ש ומי גוי גדול אשר לו וכו'. וע"י שנאמר לו ואברכך שהיא הברכה שניתן להם אחרי העקדה כי ברך אברכך ליצחק בזכות זה מתפללים על חיי. וע"י ואגדלה שמך שרומז על יעקב שהי' לו שם גדול יעקב וישראל וישורון בזכותו מתפללין על מזונא. יכול שצריך שיחתמו עלמם בניו במדות כל האבות ת"ל כו'. יכול חותמין בכולם שיהי' בזה כבר החתימה בלא שום זכות כלל ת"ל וכו' בך חותמין מגן אברהם. שזהו ענין הבטחון בו ית' וזה עכ"פ צריך להיות ומי שיש בו מדה זאת יוכל להשען בזכות האבות. וי"ל שלכן נרמז בו האושפיזא הא' בחג הסוכות כי כל ישראל יוצאין מבתיהם ומתלוננין בסוכה והוא כענין החסד שנזכר להם תמיד זכרתי לך חסד נעוריך וארז"ל שהאמנת בי ויצאת כו' והוא מדת אברהם ע"ה והוא החסד הגמור:

ברש"י יען ואגדלה שמך הריני מוסיף וכו' כנגד אבריו של אדם. צריך להבין למה נתוסף דוקא אות ה"א ולא ב' וג' שגם כן יהי' עולה רמ"ח ומה זה הברכה שהשם מרובה באותיות. ואפ"ל הנה אמרו ז"ל קול מראה וריח אין בו משום מעילה והוא מפני שג' חושים אלו עושים פעולתם שלא ברצון האדם. אך כתבו בספרים שהאדם השלם אשר כל אבריו ותנועותיו מזוככים גם אלו החושים אינם עושים פעולתם במקום האסור ואיננו רואה ואיננו שומע ומריח דבר שאינו מותר על פי תוה"ק. וזה הובטח לאבינו אברהם ע"ה כי מפני שהוצרך ללכת מארצו ויהי' לו עסקים רבים עם כל מיני בני אדם אנשים ונשים וטף גוים ועע"ז אולי ח"ו יכשלו חושיו בפעם מן הפעמים שלא ברצונו לראות לשמוע או להריח דבר שאינו רוצה. הובטח שיהי' אלו האברים ג"כ ברשותו והם ה', ב' עינים ב' אזנים וחוטם. והנה ידוע כי כל האותיות המה יוצאים מכלי המבטא עפ"י תנועת אבר מאברי הדיבור לבד מאות ה"א שאינה צריכה שום תנועה והבל פה לבד עושה תנועת והברת האות כמ"ש בשיר אקדמות ובאתא קלילא דלית בה משכותא. לכן נתוסף אות ה' על שמו לאמור גם הדבר הנעשה בלי תנועה כלל דמיון ה' האברים הנ"ל ג"כ נתונים נתונים המה לו לרשותו ומעתה יהי' שלם בכל רמ"ח אברים:

והי' ברכה הברכות נתונות בידך וכו' תברך את אשר תחפוץ. צ"ע הי"ל ותהא מברך לא ברכה שהוא שם דבר. ואפ"ל בפשיטות. הנה יש דבר שהוא בעצם ויש במקרה. האש יש לו חמימות בטבע אבל המים הרותחין עצמיותם קר רק שנולד בהם מקרה התמימות על ידי התקרבותם וקבלת פעולה מהאש. וההפרש היא שהאש יוכל בטבע להרתיח ולחמם כל הדברים המקורבים אליו. לא כן המים הרותחים אף שקבלו רתיחה אבל אין בכחם כל כך לחמם אחרים. וכמו שהביאו הפוסקים דברי הירושלמי דכלי נחשת עד שיהי' האש מהלך תחתיו. ועיין בפמ"ג יו"ד סימן ס"ח. זהו אמרו והי' ברכה פירוש מדלא כתיב ותהי' מברך רק והי' ברכה שהוא יהי' עצם הברכה לכן הברכות נתונות בידך עד עכשיו היו בידי הברכות רק שברכתי לאדם ונח. ולכן כיון שהם קבלו רק הברכות במקרה לא הי' בידם לברך אחרים אבל אתה תהי' עצם הברכה לכן אתה תברך את אשר תחפוץ:

ברש"י ונברכו בך כו' אדם אומר לבנו תהא כאברהם. זהו הבטחה גדולה לאבינו אברהם ע"ה שיתפללו כולם להיות עובדי ד' כאברהם. והענין כמו שפי' מצרף לכסף וכור לזהב ואיש לפי מהללו

מהללו. כפי הענין שהוא מהלל יוכל להודע מה מהות עצמו שאם מהלל העשירות ידענו שזה כל חפצו ותשוקתו. ואם מברך את בניו בתורה נודע כי זה כל תקות הצלחתו. והראי' שהביא רש"י ז"ל מהפסוק בך יברך ישראל ג"כ הוא על זה האופן. אמר יעקב אבינו ע"ה אם אדם יהי' אומר לבנו תהא כיוסף יש לומר שכוונתו על ממשלתו שהי' משנה למלך ורביד הזהב על צוארו הגם שהי' יסוד צדיק אבל מפני שנזכר בתוה"ק רוב פרשת גדלו יש מקום לטעות שהכוונה של המברך מוסב על זה. אבל הבטיח ובירך אותו אביו שיתברכו ישראל ויאמרו תהי' כאפרים ומנשה וכפי' רש"י ז"ל על ואולם אחיו וכו' שעתיד גדעון לצאת ממנו שעשה תשועה לישראל ומאפרים יצא יהושע שהנחיל הארץ הקדושה ולמד תורה לישראל:

לזרעך אתן כו' ויבן שם מזבח. לבשורה שיהי' לו בנים שיהיו ראוים להארץ הקדושה ולא תקיא אותם הארץ כאשר קאה וכו':

בפסוק ויהי רעב בארץ. רבינו הרמב"ן ז"ל כתב כאן וז"ל. ודע כי אברהם אבינו חטא חטא גדול בשגגה שהביא אשתו הצדיקת במכשול עון מפני פחדו שיהרגוהו והי' לו לבטוח וכו'. גם יציאתו מן הארץ שנצטוה עלי' בתחילה מפני הרעב עון אשר חטא וכו'. ועל המעשה הזה נגזר על זרעו הגלות בארץ מצרים כו' במקום המשפט וכו' עיי"ש:

והנה רבינו הרמב"ן הקדוש ז"ל אשר גלוים לו סתרי התוה"ק ועומק מצפוני' הי' לו רשות להגיד דעתו הרחבה. אבל אנחנו טריטי העינים וסתומי הלבבות נאמר ב"ה כפי הפשט הנגלה. כי ח"ו לא חטא אבינו אברהם ע"ה חטא אשר עון כל שהוא. לא בשגגה ולא באונס. וכל דרכיו צדיקים וישרים. כי מה שיצא מן הארץ מפני הרעב אפ"ל. כי ידע אשר כל תכלית לכתו אל ארץ אחרת הוא כדי לפרסם שמו ית' ולגייר גרים להכניסם תחת כנפי השכינה. וגם אותם שלא יתגיירו עכ"פ יהי' להם ידיעה כי יש סבה הראשונה. ית"ש. אשר ברא כל העולמות ומשגיח עליהם ומנהיגם כרצונו ית"ש. והנה כל ענין מלאכת העבודה הזאת לא תוכל להיות רק באשר כל המדינה שוקטת ובטוחה ובנ"א מתפרנסים שלא ביגיעה גדולה אז לבם נכון לשמוע דברי איש המדבר חכמות, ושום שכל ויודע לדבר על הלבבות דברי חן יכנסו אז דבוריו באזניהם. ורבים מהם אשר נתפעלו מאוד ויהיו נכנעים לקבל האמת ויקבלו הדת האמת. אבל בעת הרעבון ל"ע. אשר כל העם מקטנם ועד גדולם יתעו מבלי אוכל ויתנו מחמדיהם באוכל להשיב נפש וירוצו וייגעו למצוא שורש עשב או גרגרי תבואה מבין הגלל. האם אזנם פתוחה אז אל דברי הדובר חקירות וחכמות. וגם לקול שרות ושרות אל יתנו אוזן, וכל דברי חמדה לא יחשבוהו. כמ"ש ב"ה לפרש במ"א במגילת רות כי שמעו וכו' כי פקד וכו'. וכתב רש"י על ידי רוכלים המחזירים בעיירות. כי בזמן הרעב ל"ע אין רוכלים מחזירים בעיירות כי מי יפנה להם ולמרכלותיהם. על כן הבין אאע"ה כי בזמן הרעב אין לו מה לעשות בארץ ההוא. לכן ירד מצרים מקום שיש להם מנוחה ושבעים לחם אולי יוכל שם להזריע זרע אמת לפרסם שמו ית'. והנה נעשה רצונו של צדיק. כי על ידי שנלקחה שרה אל בית פרעה וינגע ד' את פרעה ואת ביתו. אז נתפרסם במדינה כי יש צדיקים עובדי ד' ונביאיו. וכל הנוגע בהם כנוגע באישון עינו ותבא עליהם ע"י החוטאים רעה מן השמים. ולא יוכלו להציל אותם כל האלילים וכל החרטומים וכל הוברי שמים. כי כולם אפס ואין נגדו ית"ש. וכגרזן ביד החוצב בו. וגם מה שאמר על אשתו אחותי היא. הי' לבו נכון בטוח כי לא יארע לה ח"ו שום מכשול ועון. כי ידע גודל צדקתה וכי היא נביאה. וכמו שאמרה התוה"ק בעת שהי' הענין עם הגר. וישמע אברם לקול שרי ואחז"ל לקול רוה"ק שבה. וידע והאמין כי הקב"ה רגלי חסידיו ישמור. ולא יתן ח"ו מוט להצדיקת הזאת. ויפול מצדה אלף וכו' אלי' לא יגש. כי מלאכיו יצוה לה לשמור אותה בכל דרכי'. כמו שהי' באמת הענין בפרעה שרצה ליגע באותה הצדיקת. אבל אי"ע חשד שאין ראוי לכנס במקום ששכיח היזק. כמו כל הצדיקים כמותו שיראים ומתפחדים שמא אינן ראוים לנסים. וכמו שירא יעקב אע"ה אפילו אחרי הבטחון שהבטיחו השי"ת. אבל שמא בזו הרגע נתלכלך בחטא. כי כל רגע המה יראים אולי אין עובדים אותו ית"ש כפי הראוי להם. על כן חשש על נפשי, פן ואולי, בטרם יתקרבו להצדיקת הזאת יעשו תחבולה ח"ו להרגו, כדי שתהי' פנוי' להם. [ואפ"ל עוד כי רמז לה באמרו הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את. והי' די כי יפת מראה את ולמה אמר אשה. אבל הצדיקים אינם מדברים מהחיצונית כי שקר החן וכו'. רק הנשמה היפיפי' [כמו שפי' וראית בשביה אשת וכו']. אמר הנה ידעתי לדקתך ונשמה יקרה שבך. על כן לא יזיק לך מאומה. כי נגע לא יקרב אליך. אבל עלי אני חושש כו']. והצדיקת עשתה רצון בעלה. אפילו שידעה לדקתו ואפילו אם אחר כך לא יהי' להם תועלת בזה אבל הוא את נפשו צריך להציל. וכמו שאחז"ל כי

באחרי

באתרי שסכית היזקא אפילו שלוחי מצוה אינם ניצולים. כמ"ש בשמואל הנביא ע"ה עגלת בקר תקח בידך וכו'. לכן עשה התחבולה הזאת באמת ובצדק ומשפט מישרים. ומ"ש והי' כי יראו אותך וכו'. תיכף ומיד, ואמרו וכו'. כי יטעו א"ע ויחשבו כי כאשר תהי' פנוי' ח"ו אתה מוכנת להם ויעשו מה שיעשו. על כן אמרי נא אחותי את [נא הוא עתה בכמה מקומות]. לעת עתה בבואינו שם אמרי אחותי את, למען לא ימהרו לשפוך דם. כי אדרבה יחשבו לקרב אותי כדי שאהי' להם לסיוע. ואקוה כי לא יבא ח"ו לידי מכשול. כי צדקתך תגן עליך, ונוכל להשתמט מהם. וח"ו אם יגיע לידי כך הלא תאמר אז האמת כי אתה אשתי. או בין כך ובין כך נברחה מכאן כי יעברו ימי הרעב. אבל זה לא עלה על דעתו כי המלך אשר בידו המשפט הוא יעשה עול בפירסום לקחת אשה בע"כ. אבל לקח שלו מתחת ידיהם. וגם הצדיקת נתרצה לזה לעשות רצון בעלה. וישרים דרכי ד' וצדיקים ילכו בם. כנ"ל ב"ה נכון בעזרת החונן לאדם שפל דעת. ית"ש לעד. [אחר כך ראיתי בהאלשיך הק' בפסוקים האלה מביא דברי הרמב"ן ז"ל וכתב עליו כי רז"ל לא אמרו שהוא חטא. ואדרבה נסיון מהעשרה הנסיונות. ועל הקושיות שהקשה הרמב"ן כתב שם לתרץ כדרכו בקודש עיי"ש. והתוה"ק כפטיש יפוצץ וכו' מתחלק לכמה ניצוצות. ואולי זכינו כי גם דברינו הם ניצוץ קטן מניצוצות הקדושות אז מה טוב חלקנו. והוא גרגיר לקט בכרם ד"ל והוא לעניים]:

ברש"י בפסוק אמרי לי אחותי את למען ייטב לי בעבורך כו' וכתב רש"י ז"ל יתנו לי מתנות. ועמדו כל המפרשים בזה. כי באמת תמוה. וכי רצון אאע"ה שיתנו לו מתנות והלא כתיב ושונא מתנות יחי':

אמנם לדעתי הדבר נכון בפשיטות. כי הנה גם בפסוקים שבראש הפרשה יש להבין שאמר לו הקב"ה הבטחה ואברכך וכו' ופרש"י בממון. וכן כתב רש"י לפי שהדרך ממעטת וכו' הממון וכו'. וצריך להבין מהו ההבטחה הגדולה לאברהם אע"ה ענין קניית העוה"ז. אמנם באמת מובן. כי כל חפצו ורצונו של אבינו ע"ה וכל רעיוני לבו הי' רק לפרסם כבוד מלכות שמים בכל העולם. על כן אמר לו הקב"ה לך לך מארצך וכו' וכמ"ש במדרש עיי"ש. והנה דרכו בקודש הי' להיות מכניס אורחים ומאכילם ומשקם ונותן להם מקום מרווח לנוח. ועי"ז משך את לבם ולמד אותם והדריכם והכניסם תחת כנפי השכינה. והנה לדבר הזה צריכים לעשירות גדול להיות לו בתים מרווחים וכלי הבית ומשרתים וצרכי אוכל ומשקה לרוב. כי יבואו גם שרים ופחות וגבירים וכדומה. על כן העשירות בממון הי' נחוץ לו מאד למסחרו העיקרי ואי אפשר לו מבלעדי זה. על כן הי' ההבטחה שיהי' לו כל צרכו לענין הזה בלי מחסור כלל. אבל באיזה האופן יבא לו העשירות לא נאמר לו. אם בדרך נס או על פי דרך הטבע. אבל לא חקר על זה רק האמין. וכאשר בא למצרים ופחד משרה אשתו נפל בדעתו עצה נכונה. אמרי לי אחותי את. ויהי' הריוח בשני דברים. הא' למען ייטב לי בעבורך יתנו לי מתנות. ויקוים דברי הבטחתו ית'. ואברכך. על פי דרך הטבע כי למעט בניסא עדיף [כאשר פירשנו ב"ה ביעקב אע"ה גם כן בענין המקלות שהי' רצונו שלא יצטרך לנס רק יהי' על פי הטבע]. ועוד, וחיתה נפשי בגללך:

ויהי כבוא אברם וכו'. ברש"י ז"ל כבואם הי' לומר וכו'. לכאורה בלא"ה קשה כבואם הי"ל שהרי הי' לוט עמו וכל הנפש אשר עשו בחרן. רק כל אלו טפל לאברהם והוא העיקר. אבל שרי שנאמר עלי' כל אשר תאמר אליך וכו' שהי' אברהם טפל לשרה בנבואות א"כ היא ברי' בפ"ע. על זה תירץ שהטמינה בתיבה וכו' והיתה עושית רצון בעלה וכו' כעת היא טפילה לו:

בפסוק וילך למסעיו. וברש"י ד"א בחזירתו פרע הקפותיו. והוא קשה ע"פ פשוטו כמבואר, וראיתי בספרים שמעמידים בדבריהם ז"ל רמזים. ואפ"ל ג"כ רמז ע"פ מה שכתב הרמב"ן והוא במדרש ג"כ כי כל הנסיעה של אברהם אע"ה הי' מרומז בכל מדרך כף רגל ענין מה שיהי' לבניו וכמ"ש אתה סימן לבניך. וירידה למצרים הי' בו ענין ירידת הבנים שמה. וגם הנגעים של פרעה ורוב המתנות וכסף בצאתו, הוא ענין יצי"מ כמבואר ברחבה. והנה ענין ירידת ישראל למצרים הי' סיבוב שלא הי' מפורסם כלל בעולם כי הי' מעוטף בדרך הטבע. כי ע"י מכירת יוסף לשם וע"י הרעב ירדו שמה קצת ואח"כ הביא שמה גם כולם. וכן כל ענין הסיבובים הי' הכל בחשאי אבל ענין יציאתם ממצרים כבר הי' ענין מפורסם בעולם הנגעים והמכות המופלאות למצרים. ובנ"י יוצאים ביד רמה וקי"ם אשר שמעו עמים ירגזון וכו' ואח"כ קבלת תוה"ק שכל העולם זעו וחרדו מהקולות כו' וכמ"ש רז"ל במדרשים. וכן נראה שהי' הענין באברהם אבינו ע"ה כי כל הזמן שהי' סובב והולך ונוסע ממקום למקום לא הי' ענין שלו מפורסם כלל באין יודע מהו רצונו בהסיבובים האלה ומי הוא ומה ענין מבוקשו. וכן ירידתו למצרים מעוטף בטבע מפני

הרעב

הרעב, אבל כאשר ראו הניסים שנתנגע פרעה וביתו והוכרח ליתן לו מתנות רבות ופיוסים ולשלחו וללותו נתפרסם כי האיש הזה איננו איש פרטי מהמון העם וכי כל תהלוכותיו הם מושגחים מן השמים ויצא משם ביד רמה ובגבורה מפורסמת. וזה שיש לרמז כי בחזירתו פר"ע הקפותי"ו [מלשון ופרע ראש האשה גלוי] אז כבר גלה כל הסיבובים שלו וידעו כולם כי איננו סובב על לא דבר ויש לו תכלית נכבד והוא הקריאה והפרסום בשם ד' לפרסמו בעולם ולהפיץ בעולם מאורי אור האמונה הקדושה ויקרא שם אברם בשם ד':

בפסוק ויהי ריב בין רועי כו' וברש"י והוא מדברי רז"ל שהיו רועים בשדות אחרים כו' לאברם נתנה הארץ ולו אין יורש ולוט יורשו כו' עיין שם. והיא תמוה וכמ"ש הרמב"ן כי המתנה היתה מיד בבשורת הזרע ג"כ לך ולזרעך כו' וע"ש ברמב"ן שכתב כי אולי טעו הרועים. ובאמת לפי פשוטו נראה כמבואר כי כן היא דרך העולם ההולכים בשרירות לבם כי כל דבר אשר הוא להם לתועלתם ויוכלו להוציא עי"ז מאויי רצונם הוא הדבר ששומעים. ומה שכנגד רצונם זה אינם שומעים כלל ואינו נכנס לאזנם והרצון גובר על החוש [ע"כ הנה הזהירה התוה"ק תמיד על השמיעה שמע ישראל להגביר הרצון שיהי' הרצון באמת לעשות ולשמור הדברים וממילא ישמע ויקבל אותם לכן שמיעה הוא לשון קבלה כי אם אין הרצון לקבל גם אזנו איננו שומע והי' אם שמוע תשמע וכו'. ואמר דהמע"ה שמעי בת וראי והטי אזנך כו']. לכן ברצון הרועים לגזול מרעה השדות שמעו רק מהמתנה לבדה ולא מהבנים כדי להיות להם לאמתלא על רוע לבם. ורועי אברם הצדיק הוכיחו אותם על זה:

בפסוק ושמתי את זרעך כעפר כו' אשר אם יוכל כו' גם זרעך ימנה. ופי' הפשוט הוא כמ"ש בתרגום וברש"י שכשם שאי אפשר למנות עפר הארץ גם המה לא ימנה. ובאמת קשה מאוד להבין למה באמת כ' תוה"ק בלשון חיוב שיהי' משמע מזה השלילה ולא כתיב בלשון שלילה אשר אם לא יוכל כו' גם זרעך לא ימנה. ואפ"ל בהקדם בפרשת בלק כי מראש צורים כו' ובגוים לא כו' מי מנה עפר כו'. והוא יש מספר פרטי ויש מספר כללי. ד"מ תוכל לומר זה יש לו עשרה חמורים עשרה סוסים כך וכך בהמות טהורות וכדומה הוא מספר פרטי. ומספר כללי הוא לומר זה יש לו ארבעה מינים חמורים סוסים כו' שכל מין הוא מספר א' כולל. וכן הענין באו"ה תוכל לספור אותם לאחדים כמה אנשים פרטים במדינה זאת. או תוכל ג"כ לומר כמה מדינות יש בעולם מדינה פ' ומדינה פ' וכדומה בכלל. אבל לפעמים תוכל לספור רק הפרטים ולא הכללים. דהיינו כשהמינים חלוקים בסוגיהם לא שייך לעשות מהם מספר. ד"מ לא שייך לומר זה יש לו ארבעה מינים עבדים. חמורים. בתים. יערות. כיון שכל מין הוא מסוג אחר דלא"מ. ויש בהיפוך שיש לומר רק הכלל ולא הפרטים. דהיינו אחד שיש לו ארמון מפואר בנוי לתלפיות בהרבה חדרים נפלאים עם הרבה אכסדראות ציורים גזוזטראות וכדומה לא שייך לומר זה יש לו כך וכך לבנים כך וכך חתיכות עצים כך וכך חתיכות ברזל "זכוכית וכו'. אף כי באמת בהארמון נמלאו הפרטים האלה אבל כבר בטל מספר הפרטים נגד שיווי וערך הארמון בכלל. כי ע"י חיבור הפרטים באופן נפלא כבר עלה שיווי הפרטים למעלה הרבה והרבה יותר משיווי הפרטים כשהי' כל אחד מהם בלבדו. אך הארמון תוכל לספור בכלל עם שארי ארמונות כאלה הנמצאים בעולם או במדינה. והנה אנחנו עם בנ"י אין לנו לא מספר כללי ולא פרטי. כי לספור הפרטים אין באופן. כי אנחנו נקראים בכלל בית ישראל והוא הבית הנאמן אשר בנה הקב"ה בעולמו והוא הארמון המפואר אשר התיסד למען ישכון בתוכנו שכינת קדשו כמ"ש ושכנתי בתוך בנ"י וכולנו בכלל אנחנו הארמון של מלך מה"מ הקב"ה. אמת כי יש גם בזה הארמון בתים מיוחדים בית אהרן בית הלוי וכו' אבל הכל בכלל הוא בית ישראל כנ"ל. ומיום שברא הקב"ה העולם נתאוה לדור בתחתונים כמ"ש במדרש ונתעלה על ידי זה כל פרטי האומה עילוי רב וגדול מאוד ביום מתן תורתו בעת שנעשה העם עם אחד וקרבנו המקום לעבודתו ית"ש, ושכן כבודו במקהלות רבבות עם בני ישראל. ולספור הכלל ג"כ אין באפשרות כי איך נאמר אומה ישראלית ולהבדיל אומה פלונית ופלונית אם הוא מסוג אחר לגמרי, כמו מספר אדם חמור וכו', וז"א כי מראש צורים וכו' הן עם לבדד ישכון. כי לחשוב אותם בכלל הלא בגוים לא יתחשב כי אין זה מסוג אחד כלל. והפרטים בודאי לא כי מי מנה עפר כו' ומספר את רובע ישראל. ואין זה דבר הנחלק למחצה ולשלים ולרביע כי הכל הוא ארמון אחד מפואר ומהודר בבנינו וכו'. והנה ענין זה מה שהאומה בכללה הוא בית א' כנ"ל יש בו מעלה וחסרון. המעלה הוא כי כמו בהארמון יש גם דברים קטני הערך מאוד כשהם בפ"ע ורק על ידי הצטרפם אל בנין מהארמון המה חשובים. כן בהאומה הזאת אף הקטנים והקלים שלהם מצורפים

לכלל

לכלל בנ"י ויש להם חשיבות גדול מאוד כי על ידם נשלם ג"כ הבנין כי ארמון צריך לקורות ולגזוזטראות וגם לרצפה ולמפתחות וכדומה. כן בבנ"י יש בעלי תורה בעלי מע"ט בעלי רוה"ק בעלי מדות טובות ופשוטים בעלי מעשים בתמימות וכדומה. אבל החסרון הוא כי אם יהי' בהארמון דבר אחד מכוער ונבזה הוא מקלקל ומשחית כל יופי הארמון ועל ידו הנה המלך מתרחק מדור בהארמון ההוא. והוא מוסר השכל למי שמתבונן בזה. כי ע"י מעשה מכוער שעושה אחד מהפרטים ח"ו נאמר רומה על השמים וכו' ואין אני והוא יכולין לדור וכו' ודוחק רגלי השכינה וכו'. ואם נתבונן בזה הלא הוא חוצפא גדולה לקחת חתיכת עץ מבוזה המטונף מבה"כ ולקבעו בארמון המלך ח"ו. [בכאן המללנו ענין התוכחה שמחויבים להוכיח אחד לחבירו כמ"ש בתוה"ק. ואמרנו בדרך מליצה כי זהו אמרם ז"ל תמה אני אם יש בדור הזה מוכיח אדם אומר לחבירו טול קיסם מבין שיניך אומר לו טול קורה מבין עיניך. כי בפשיטות קשה ממנ"פ אם באמת זה המוכיח יש עליו עבירות יותר חמורים למה באמת מוכיח לזה והעזה הוא לאיש כזה לפתוח פיו. ואם שקר הוא מה איכפת לי' אם זה יאמר לו טול קורה וכו' מה שהוא שקר יענה לו אדרבה הראה לי קורתי שאתה אומר לי ואסלקנו ואתה טול הקיסם שלא תוכל להכחישו. אך יש לומר כי זהו החסרון כשאחד מוכיח לחבירו עונה לו זה מה לי ולך ואתה מה לך לבדוק אותי ולהוכיחני ואין אני צריך אותך למוכיח וכדומה. והנה ענין בי"ן עיני"ך הוא בתוה"ק המו"ח כמ"ש בתפילין והיו לטוטפות כו' שהוא במקום שמוחו של תינוק כו' וענין קורה הוא דבר המכביד. זהו תשובתו כשזה מוכיחו אומר לו בבקשה ממך טול קורה ומשא זה והשליכהו מעל מוחך ואל תדאג אתה בעבורי וכו'. אבל כפי הנ"ל אין זה תשובה כלל כי בית ה' לכולנו וארמון ה' לשכון בו כבוד מלכותו ית"ש. ואני מוכיחך לטובתי כי על ידך נפסד ח"ו הבית ועל ידי הדברים המאוסים אשר תכניס אל הארמון הנה יוכל ח"ו אדון הבית ממה"מ הקב"ה להתרחק ממנו וזה הפסד שלנו מאוד ח"ו. על כן נטיב דרכינו ונרחוץ הדבר המאוס כדי שישכון בו אורו ית"ש. ואם תשיבו הלא הגמ' אומר ומלא במדרשים כי דברים היוצאים מן הלב המה נכנסים ללב ואם כן ע"כ שאני הגורם שאין הדברים יוצאים מן הלב. אבל על זה יש תירוץ בענין המשל המובא בילקוט פרשת וארא בפסוק כבד לב פרעה באריי' וחיות ושועל שהלכו בספינה וכו' שגנב השועל את הלב של החמור ואמר להארי' אדוני המלך אם הי' להשוטה הזה לב לא הי' אומר הדברים האלה כו' ע"ש. כן אין זה קושיא מה שאין נכנסין ללב כי אי' יכנסו והרמאי היצה"ר כבר גנב הלבות של השוטים וכו'], ונשוב לדברינו בענין המספרים ונאמר כי מספר אחד יש לנו מספר הכללי והוא כענין הארץ הזאת אשר אם תרצה לספרה בכלל תוכל לספרה בזה האופן כדור הארץ נגד כדור השמש הירח כוכב פ'. והנה בכלל הארץ יש דברים קטני הערך אשר אין להם מספר ושיווי כלל כמו עפר ואבק של הארץ אבל כאשר תמנה כדור הארץ בכלל הרי גם המעט אבק ועפר הוא נכלל וממילא הוא נמנה ביחד עם כדור השמש. כן ענין האומה הזאת. כי אמרו רז"ל באבות פ"ו חמשה קנינים קנה הקב"ה כו' וישראל קנין אחד וכו'. וזהו המספר החשוב לבד אשר אנחנו נספרים בו קנין מהחמשה קנינים הנכבדים מאוד וממילא בזה האופן נכלל מספר של בנ"א הפחותים ופשוטים ג"כ שהוא בכלל ישראל ובכלל קנין כנ"ל. וזה שנתבשר אברהם אע"ה ושמתי זרעך כעפר כו' אשר אם יוכל איש למנות כו' בזה האופן גם זרעך ימנה בכלל כמו עפר הארץ יחד במספר עם הכדורים הגבוהים כנ"ל. כן כלל ישראל עם שארי הקנינים החשובים ונכבדים. והנה כ"ז נכלל בהברכה שנתברך אברהם אע"ה ואעשך לגוי גדול וכו'. אבל בלעדי זה אין זה טובה לאברהם אע"ה שיהי' לו בנים אם ח"ו לא יהיו במדרגה כראוי. וי"ל שלכן לא מצינו שהתפלל אברהם אע"ה על הבנים לפני המעשה שנאמר לו הבטחת הארץ רק במד' אומר כי ענין ארץ מולדתו איך הי' זה בתכלית המאום והריחוק והתבשר כי בארץ כנען ימלאו אנשים אשר עוד מעט רוח בקרבם וקבל יקבלוהו בעין טובה והוא ילמדם וידריכם ושם יהי' לו בני"ס מוכן במקום אשר יוכל להדריך את בניו דרכי התורה והיראה. לא כן אם התילדו בעודו בארץ מולדתו אז ח"ו הם היו מהפכים גם דעת התינוק. ונוכל לכוין זה בדברי רש"י ז"ל פי' זאת. כי זכי' יאמר על דבר שהאדם נולפה עליו כאן אי אתה זוכ"ה לבנים ורצה גם אם יהי' לך אין זה זכי' אצלך:

(בפסוק) **הרימותי** ידי כו' אם מחוט ועד שרוך נעל כו' בלעדי רק אשר אכלו כו' הם יקחו חלקם. כי המפרשים כולם נתחבטו בפירוש הרימותי ידי. התרגום פי' ארימית ידי בצלו וכו'. ואינו מובן מה ענין התפלה כאן ורש"י והראב"ע פירשו לשון שבועה. והרמב"ן כתב שהוא לשון הקדש עיין בדבריהם. גם יש להבין הלשון מחוט ועד שרוך הנעל.

כי

כי מלינו בפסוקים כשרולה לכלול הכל אמר מקטן ועד גדול [במגילה] או בהיפוך מן הארז אשר בלבנון ועד האזוב אשר יולא בקיר [מלכים א׳ ה׳]. וכן כשרולה לכלול כל המינים אמר [משפטים] משור עד חמור עד שה. וכן [שמואל א׳ ט״ו] מאיש ועד אשה מעולל ועד יונק משור ועד שה מגמל ועד חמור. אבל כאן הרי חוט ושרוך נעל שניהם מין אחד ושניהם דברים קטנים חוט שוה פרוטה ושרוך נעל ב׳ פרוטות. אבל יש לומר כי אמר אברהם אע״ה כי הוא החליט בדעתו להיות ידיו נקיות מכל ממון שאינו כשר לגמרי שלא יהי׳ בו ח״ו שמץ חשש וס״ס של שום דבר שבעולם מתחילת הויית הכסף ולהבא. ודוקא נקיות גמור שיעיד הבורא ית״ש על זה שידיו נקיות. וזה שאמר דהמע״ה [י״ח] כבור ידי לנגד עיניו בדרך מלילה. כי הגם שאינו שייך לפניו ית״ש כי אם כדי לשבר את האוזן שיהי׳ נקיות ידיו לנגד עיניו ית״ש [כי מהו החילוק אם מה שבנסתר או בנגלה הכל גלוי וידוע לפניו ית״ש רק בדרך המורגל בבנ״א אמר כן שמראה לנגד העינים הנקיות של ידיו]. וכן כאן י״ל כי אמר בדרך הנהוג הרימותי ידי וכו׳ כי אנכי מרים ידי כלפי מעלה להראות אותם ואת נקיות שלהם כי לא התגאלו בממון של אחרים עד קלה האחרון [ועל היפוך מזה אמר הנביא ישעיה ע״ה ובפרישכם כפיכם אעלים עיני כו׳ ידיכם דמים כו׳] אם מחוט שאינו שוה כמעט כלום ועד שרוך נעל השוה פרוטה או ב׳ כי שרוך נעל של אחרים כבר הוא דבר גדול שבגדולים אללי והוא כמו מקטן ועד גדול, ואפילו. ולא תאמר אני העשרתי כו׳ כי מה שייך עשירות או נתינה בדבר מועט של שרוך נעל ויכלתי ליקח דבר קטן אבל כבר ילאו ידי מגדר הנקיות. אמנם אולי תאמר כי אם כן אוותר גם משל חלק של ענר או״מ. על זה אומר לך כי אני בשלי אוכל לוותר אבל לא בשל אחרים כלל. ורק אשר אכלו הנערים מה שהוליאו על לרכי אכילה. וכן וחלק האנשים כו׳ המה יקחו חלקם בשלימות בלי וויתור כלל:

אחר הדברים האלה הי׳ דבר ד׳ וכו׳ אל תירא אברם אנכי מגן לך שכרך הרבה מאד. וברש״י בשם המדרש שהי׳ דואג שמא קבלתי שכר על לדקותי וכו׳. שלא תענש על אותן הנפשות אשר הרגת וכו׳ עיי״ש. ועיין עוד במד״ר ובתרגום יונתן שהי׳ ירא שמא יתקבלו הקרובים של אותן הנהרגים וילטרפו בלגיונין וכו׳ ולו לא יהי׳ זכות אז להתגבר עליהם עיין שם. על כן אמר לו הקב״ה על הדאגה שמא הי׳ לדיקים בהם. אל תירא אברם. ועל הדאגה שמא יתקבלו עליו. אנכי מגן לך. ועל הדאגה שמא קיבל שכרו אמר לו שכרך הרבה מאד עיי״ש. ואנכי בעניי עמדתי משתומם מבלי הבין דבריהם הקדושים. כי בשלמא הפחד והדאגה שמא הי׳ בתוך הנהרגים איזה לדיקים ניחא. כי הי׳ לו מזה דאגה גדולה. כי יוכל להיות אשר היו מחויבים גם המה לעשות בהם משפט. אבל למה בא העונש על ידו והלא מגלגלין זכות וכו׳. ואפילו אם לא היו לדיקים רק הי׳ עתיד ללאת מהם איש וכו׳. כמו שהי׳ במרע״ה ויפן כה וכה וירא כי אין איש עתיד לעמוד ממנו כמו שארז״ל. והולרך הקב״ה להודיעו שלא יירא כי קולים כסוחים היו כולם. וכמ״ש במדרש. וגם הדאגה שמא יתקבלו כל הקרובים כו׳ ג״כ ניחא. כמו שירא יעקב מעשו ויירא וילר וכו׳. הגם שהי׳ לו הבטחה. אבל אין הבטחה ללדיקים בעוה״ז. כי תמיד חושדים א״ע ויראים אולי ח״ו נתלכלכו בחטא. וכן הי׳ ירא יעקב אע״ה אחרי מעשה דשכם ונאספו עלי וכו׳. אבל הפחד והדאגה שמא קיבל שכרו ע״י הנס. זה אינו מובן כלל. וכי קס״ד אשר אברהם אע״ה אשר הי׳ עובד להקב״ה מאהבה גמורה מפני שהכיר מהוד מורא מלכות שמים וגודל רוממותו וחסדו ית״ש אשר בלי שיעור וערך כלל. כמו שהעיד עליו היודע תעלומות לב ית״ש וקרא אותו אברהם אוהבי. היתכן שיעלה על לבו שיש לו שכר על עבודתו ולדקתו. והלא הוא יודע ומבין כי זהו גופא שכרו מה שהוא זכה להיות עובד למלך הכבוד הגדול הגבור והנורא ית״ש. ושירע בעיניו מה שקיבל שכרו ואבד אותו בעוה״ב ואין לו עוד שכר. ומה בכך שאין לו שכר לאיש כזה העובד מאהבה כמוהו. והפלא הוא מה שילטער על זה והולרך להבטחה כי לא אבד שכרו. רק שכרך הרבה מאד. וגם יפלא למה ומה הוא זאת ההודעה שיש לו שכר הרבה. ומה תועלתה [ואפ״ל כי הי׳ זאת ההבטחה כמו שהבטיח לו בעת שלוה עליו ללכת מארלו כו׳ ואברכך ואגדלה כו׳. והתועלת מזה כדי שתגדל מעלתו כאשר לא ילך בשביל ההבטחה של עושר וכבוד. רק בלב שלם לעשות רלונו ית״ש כמ״ש וילך אברם כאשר דבר אליו ד׳ [שפירשו כן כל המפרשים ז״ל]. כן הי׳ הבטחה זאת שיש לו שכר על עבודתו ותגדל מעלתו כאשר יעבוד בלב שלם שלא על מנת לקבל פרס]. אבל דאגת אברהם אע״ה על אבידת השכר. עוד אינו מובן. והלא ידוע מה שאמרו הראשונים ז״ל כי חסיד אחד הי׳ אומר לפניו ית״ש,. רבש״ע. גלוי וידוע לפניך כי אפילו אם הייתי יודע שבעבור כל עבירה יש שכר גדול. ג״ע וש״י עולמות וכו׳. ובעבור כל מלוה יש עונש גדול

גדול. גיהנם ויסורי עולם ח"ו. מ"מ לא הייתי עושה עבירות ח"ו רק מצות רבות. מפני שהוא רצונך יתברך שמך לעד לעשות מצותך. וכן כתוב בסה"ק על אחד מהגדולים [כמדומה שעל רבינו הבעש"ט ז"ל] ששמע אשר מכריזים עליו ברקיע כי אבד כל שכרו בעוה"ב מפני מעשה שעשה נגד הטבע. ונבהל בתחילה. אבל בתוך רגע התחיל לשמוח מאד ואמר כי מעתה יוכל לעבוד את ד' בלי תקות שום שכר. וברור הדבר כי אפילו אם הי' החסיד ההוא בתכלית החסידות. מ"מ לא הגיע עוד אל קרסולי אבינו אברהם ע"ה. ואיך נאמר על אאע"ה שידע שיש לו שכר על עבודתו ודאג והצטער על שכבר קיבל שכרו. אתמהה. גם יש להבין מה הענין אשר תיכף אחרי ההבטחה הזאת ביקש מהקב"ה מענין הבנים שאין לו. ולא התפלל מקודם על זה:

אמנם אפשר לומר. כי באמת אם הי' יודע אאע"ה ברור שאין לו שום שכר בעוה"ב כלל לא הי' איכפת לו כלל. כי אין זה תקותו ואינו מצפה על זה. וכל רצונו לעבוד למלך הכבוד מאהבה השלימה ויראה הטהורה יראת הרוממות לבד. רק באשר כבר השיגה דעתו לדעת מדרכי ד' ית"ש כי הוא שומר הברית והחסד לאוהביו וכו' [ואתחנן ז'] ומשלם לשונאיו אל פניו וכו' אל פניו ישלם לו [וכמו שפי' התרגום]. משלם להם מעט מצות שעשו תשלומין בעוה"ז כדי להאבידו ולהרחיקו בעוה"ב. ע"כ כאשר בא לו הנס הגדול שלא ע"פ דרך הטבע שיצלח הוא במעט האנשים את כל ההמון ההוא ולהחזיר כל השבי ובן אחיו וכל אשר לו. חשש אבינו ע"ה מה זאת הדבר הלא אין ראוי לזה [כדרך הצדיקים כאלה שהם שפלים בעיני עצמם]. רק יוכל להיות שהי' לו שכר קצת בעוה"ב ומיהר הקב"ה ליתן לו הטובה בעוה"ז כדי ח"ו להרחיקו כו'. ואם ח"ו כן הוא הרי אינו מאוהביו ית"ש. רק ח"ו להיפך ומר לו מר. והצטער מאד על זה [לא על השכר שאבד. רק על מה שרוצים ח"ו להרחיקו ונראה שאינו אהוב למעלה ח"ו. ושמחה גדולה הי' לו אם התברר שלא הי' לו שכר ולא יהי' לו!. רק כי מעשיו רצוים המה לרצון לפניו ית"ש]. על כן למען להשקיט את אותו הצדיק ולהעביר דאגתו וצערו. כי באמת הי' הוא ע"ה האוהב הנאמן והאהוב לפניו ית"ש כמ"ש זרע אברהם אוהבי. לא כמו שחשש ודאג אאע"ה. הי' דבר ד' אליו במחזה ואמר לו אל תירא אברם וכו'. והוא ע"פ מאמרם ז"ל על הפסוק וישובו ויבואו אל עין משפט הוא קדש כו'. אמרו במד"ר א"ר אחא לא באו להזדווג אלא בתוך גלגל עינו של עולם [זה אברהם אע"ה] עין שעשתה מדה"ד בעולם הם מבקשים לסמותה. הוא קדש כו' הוא שקידש שמו של הקב"ה כו' עיי"ש. ושם עוד בריש הפרשה חרב פתחו רשעים אמרפל וחבריו. לטבוח ישרי דרך זה אברהם עיי"ש. נראה מפורש שכל כוונת המלכים הרשעים הי' אודות אאע"ה. בפרט כפי מאמרם ז"ל כי אמרפל הוא נמרוד הרשע שהפיל אותו זה כבר לכבשן האש. ועכשיו הנה נודע בעולם ונתפרסם כי עלה לא"י האיש היחיד הזה הוא ואשתו והוא הולך וגדול ומקבץ אליו המון רבים ומפרסם להם כי כל העולם הזה הולכים בחשך והכל הבל ובהבל יהבלון וכולם יבערו ויכסלו ובהמה המה להם. כי יש אדון עולם אשר מלך בטרם כל יציר נברא. והוא הי' הוה ויהי'. והוא המציא ברא ויצר הכל מאין ליש. והוא ית"ש המשגיח ומחי' הכל. ולו ראוי לעבוד, וזולתו אפס ואין. וכבר יש להעברי ההוא גרים רבים ההולכים לרגליו. הוא מגייר אנשים. ואשתו מגיירת נשים. והוא נדיב גדול ועשיר גדול ומאכיל ומשקה לכל. ומדי יום באים אליו שרים רבים ונכבדים ומלכים מסכימים לפתחו. וירע הדבר הזה להרשעים מאד ורצו ח"ו לסמות העין היקר הזה. וכן כתבנו ב"ה במ"א כי גם ביאת עוג להודיע לו, ושילך למלחמה. הוא מרשעתו ושנאתו לאברם העברי. העברי הזה הבא לפרסם אמונתו והוא שוכן באלוני וכו' בשלום ובברית עם הנכבדים. אבל הרי הבטיחו הקב"ה בעת צאתו ללכת לארץ כנען ולפרסם האמונה הטהורה. כי לא יוכלו לו. וכי אדרבה יתפרסם ויצא טבעו בעולם [מטבע שלו האמונה האמתית] ויתגדל שמו ויהי' ברכה ואברכה מברכך ומקללך אאור. והי' ברכה. שיהיו חותמים בו מגן אברהם. אם כן כאשר באו הרשעים האלה ורצו להזדווג לו. הלא מוטל כביכול על הקב"ה להיות מגן לו ולתת אויביו לפניו ומלכים ירד. וממילא מובן שאין זה מענין שכר וטובה לו בעבור צדקת מעשיו. רק לקיים הבטחתו ית"ש. ושיהי' קיום ופרסום להאיש האהוב הזה. וינהיג מנהגו ויצא טבעו. והוא עיקר קיום העולם אשר נברא בשביל זה. כמאמרם ז"ל אל תקרי בהבראם אלא באברהם. ולכן כאשר חשש ודאג אבינו הזקן ע"ה כי אולי הי' לו שכר מועט ומיהרו לשלם לו כדי ח"ו להרחיקו. אמר לו הקב"ה אל תירא אברם. כי לא הי' כאן שום תשלומי שכר ולא טובה יתירה עמך. רק ההצלה והנס הי'. יען כי אנכי מגן לך. והרי חויבתי לקיים הבטחתי. מגן אברהם. אבל מענין שכר שלך הלא ידעתי כי זהו שכרך. הרבה מאד. התחזק והרבה עוד ועוד וקבץ אנשים ונשים והודיע

והודיע להם אור האמת. ושכר מלוה מלוה. כי כבר הפלתי אויביך לפניך. ולא יעיזו עוד הרשעים לקום עליך, כי נפל פחדך עליהם ותוכל לעשות מלאכתך בהשקט ובטובה. כאשר אמרו רז״ל כי השוו כל האומות בעמק השוה והמליכו אותו עליהם ויתפשט ויתפרסם האמת בעולם. וזהו שכרך. וזה שיש לך ויהי׳ לך. וכאשר שמע אברהם אע״ה הדברים האלה שמח מאד ונתפייס ונתרצה. כי אין לו באמת רצון אחר. כי אם לפרסם שמו ית׳ בעולמו ולהאיר במחשכות האפלות. אמנם מלא כעת את לבבו להתחנן ולשאול ולאמר. רבש״ע. אמת הדבר כי זהו כל מגמת לבי ושמחתי בהבטחתך ודרך הטוב. אבל עוד לי דאגה אחת. כי כל זה הוא בעודי בחיים ובכחי לפרסם ולהאיר עיני ההולכים בחשך. אבל הלא אנכי בו״ד היום כאן כו׳. ואנכי הולך ערירי. ואחרי כן ח״ו ישתכח הכל וישוב החשך ויאפיל העולם. כי בן משק ביתי הוא רק דמשק וכו׳. אין בטבעו ועצמותו ענין התורה ועבודה רק דולה ומשקה כו׳ [כמ״ש במ״א ב״ה. שהוא רק כדלי הזה אשר כל עוד יש המעיין לשאוב ממנו הוא דולה ומשקה וכו׳. אבל אם ח״ו המעיין יחרב ויבש מה מועיל הדלי]. ועל זה השיב לו הקב״ה והבטיחו. לא יירשך זה כי אם אשר יצא ממעיך. ויהי׳ לו דבריך בטבעו ועצמותו מושרשים ועושים פרי. ויצמחו ממנו ומן דורותיו אומה הישרה אשר תקבל התורה ויבנו בהמ״ק ויקרבו קרבנות. ויתגלגלו בעולם בהרבה אופנים עד אשר יתגלה האור האמתי ויאיר לכל העולם כולו. יכירו וידעו כל באי עולם וידע כל פעול כי אתה פעלתו וכו׳. יהי כבוד ד׳ לעולם ישמח ד׳ במעשיו. אורה ושמחה. כן נזכה לראות במהרה בימינו אמן:

ב״ה. **ויוצא** אותו החוצה ויאמר הבט נא השמימה וספור הכוכבים אם תוכל לספור אותם ויאמר לו כה יהי׳ זרעך. [כבר כתבנו ב״ה בזה המאמר ועתה ב״ה הרחבנו]. דייקו המפרשים למה הי׳ צריך להוציאו חוץ מאהלו. והלא הי׳ די שיאמר לו שבניו יהיו ככוכבים שאין להם מספר. ורז״ל אמרו שהוציאו למעלה מכיפת הרקיע. ועיין בהאלשיך הק׳ מש״כ בזה [וכוונתי ב״ה קצת לדבריו]. אמנם הדיוק היותר קשה. אמרו, ספור הכוכבים צווי ואח״כ אם תוכל לספור אותם. ולמה ל״א בפשיטות כמו שאינך יכול לספרם מפני ריבוים. כה יהי׳ זרעך:

אמנם אפ״ל. הנה אמר הנביא הושע ע״ה והיה מספר בני ישראל כחול הים אשר לא ימד ולא יספר. וארז״ל כאן כשאין עושין רצונו של מקום וכו׳. והנה צריכין לה בין מה זה שאמר שלא ימד. איך שייך מספר ל מדידה. אבל הנה באמת יקשה על אמרו כחול הים או כוכבי השמים אין להם מספר. והלא מבואר כי כל נברא יש לו גבול ותכלית. רק הבורא הכל הוא ית״ש לבדו הוא בלתי בע״ת. וכל מה שיש לו גבול יש לו מספר. אם כי קשה לספרו מפני רבוי שלו. אבל סוף סוף יש לו מספר [ומה שאמר הכתוב בפרשת מקץ ויצבור יוסף כו׳ כחול הים כו׳ עד כי חדל לספור כי אין מספר. עיין בספורנו שם. וי״ל כי הוא כמו ערים בצורות בשמים. דבר גוזמא. ואפ״ל עוד כי המספר הוא בדבר שיש לו חשיבות. אבל דבר רבוי מאד כבר בטל חשיבותו. ואין סופרים אותו עוד באופן הנהוג כמה כורים יש. רק דרך כלל כמה אוצרות יש מהם. כי אין דיוק אם אוצר זה קצת גדול מחבירו]: והנה בהשקפה ראשונה יראה כי חול הים באמת אי אפשר לספרו לומר כמה גרגרים פרטים יש בו. כי למשל אם הוא רחב איזה פרסאות ואורך אלפי פרסאות ועמוק ג״כ כמה וכמה פרסאות. הלא ילאו כל הסופרים פרטי הגרגרים. ויכלו שנותם טרם יכלו מספרם. אמנם אם רק נשים קצת לב נבין כי יש עצה קלה לספור פרטי גרגרי חול הים בזמן מועט מאד. היינו ד״מ. נעשה כלי קטן שהוא ברוחב ואורך וגובה אצבע [אצבע מעוקב] ונמלא אותו מחול הים ונספור פרטי הגרגרים שבו כמה הם. וזה בנקל מאד באיזה שעות. וממילא כשנמדד אח״כ אורך המקום של חול הים ג״כ מעוקב. נעשה חשבון ברור כמה גרגרים יש בחול הים. נמצא שהמספר הוא ע״י המדידה. ועל זה אמר אשר לא ימד ולא יספר. אמנם לפי זה איך אמר הכתוב באמת שלא ימד ולא יספר הרי נוכל לספור כנ״ל. אבל הנה יש ב׳ ענינים בכל דבר. הכמות והאיכות. ע״כ אפילו אם נספר הכמות של החול אבל האיכות אין לספור. וממילא גם מספר הכמות בטל. כי אין כל הגרגרים שוים בגדלם וקטנם. א״כ לא נוכל לשער ע״י המספר של האצבע מספר כל החול. ובפרט אם נאמר להביט אל שווי שלהם בודאי לא נוכל לספרם, כי מספר יאמר על דברים שוים באיכותם. אבל לא על מה שגרגיר אחד שוה כנגד אלפי רבבות גרגרים. היינו כי יש ספוני טמוני חול. גרגרי אבנים טובות. גרגרי זהב הנמצא בין החול. גרגרי זכוכית לבנה וכדומה [עיין ברש״י בפ׳ הברכה בפסוק ושפוני טמוני חול]. וי״ל כי לכן דימה את בנ״י שאין להם מספר כמו חול הים. כי או״ה יש להם מספר כי כולם שוים. ואין דיוק לכפרי קטן או כפרי גדול כמובן.

אבל

אבל ישראל כשהם עושין רצונו של מקום ב"ה. אין להם מצד איכותם מספר כלל. כי זה עושה רצונו ית' בפשיטות. וזה עושה רצונו באופן היותר נעלה. ויותר ויותר לאין שיעור כפי הבנתם ומדרגתם. גם. זה גדול בתורה. וזה בעבודה. וזה בגמ"ח וכדומה. וזה בכולם. וזה דרך פשוט. וזה דרך סוד כו'. והוא דמיון גמור לגרגרי חול. שיש חול פשוט. ויש גרגרי זהב. ויש גרגרי אבנים טובות כו' ולפיכך אין להם מספר באיכותם. ודוקא באם עושין רצש"מ. וזה שארז"ל כאן בעושין רצונו של מקום כו' כי גם באדם אחד ישתנה איכות ברגע. כי האדם בעל בחירה וברגע אחד יוכל להשיב בתשובה גדולה ולחשוב באמת במס"נ לד': ואיננו עוד האיש אשר לפני הרגע הזאת. ולפעמים יהי' נחשב איש א' כאחד. ופעמים שקול הוא כרבים. וכארז"ל יאיר בן מנשה הי' נחשב כל"ו אנשים. רובם של סנהדרין. ומרע"ה שקול כנגד כל ישראל. ממילא אין להם מספר. וזה אמר הפסוק שם והי' במקום אשר יאמר וכו' בני אל חי. היינו באותו מקום ברגע אחד כבר נשתנו ממספר לאין מספר. וכן הוא בענין הכוכבים כי אין להם מספר. ויהי' זה מפני איזה טעמים. הא' מפני כי העומד בארץ ומביט בכוכבים אפילו אם על ידי כלים שונים יוכל לראותם. אבל הרי רק רואה מה שנגד החצי כדור שהוא עומד עליו. אבל הצד השני הרי לא יוכל לראות. ואם יבא גם שמה לראות הרי הכוכבים אינם עומדים במקומם רק מתנועעים ושטים הנה והנה בגלגלי משטריהם ואין יוכל לספרם. אמנם אפילו אם יהי' עלה שיראה כולם כאחד ויוכל לספרם. אבל זה רק כמותם אבל לא עצמיות מהותם כלל. כי כל אחד מהם יש לו ענין אחר מה שנברא עליו. ויש גדולים וקטנים. ויש שפועלים בטבעי הארץ והצמחים כמ"ש רז"ל אין לך עשב בארץ שאין לו מלאך ברקיע כו'. ויש שפועלים על בני אדם. ויש שפועלים על אנשים פרטים. ויש על כללי אומה או אומות אשר בעולם. לכן אין באופן מי שיספור אותם כפי מהות איכותם. ורק הבורא ית"ש אשר ברא אותם יש מאין. והוא המסדר אותם במשמרותיהם ברקיע כרצונו. הוא ית"ש מונה מספר לכוכבים לכולם בשמות יקרא. כי השם הוא המורה על עצמיות מהותם ואיכותם לכל אחד מהם בפרטות:

וזה שיש לומר שרצה הקב"ה לבשר לאוהבו ואהובו אברהם אע"ה בשורה טובה ממצב בניו שיהיו ממנו, אמר. ויוצא אותו החוצה. וארז"ל למעלה מכיפת הרקיע. ושם הרי ראה כל הכוכבים ביחד מה שלא הי' יכול לראות בהיותו בארץ על מצב הכדור. ויאמר לו הבט נא כו' וספור הכוכבים, ר"ל הלא עתה בהיותך למעלה מכולם הרי אתה יכול לספרם בכמותם. אבל אם תוכל לספור אות"ם. אותם. עצמיות מהותם ואיכותם הלא זה אין בכחך שתספור. ויאמר לו כה יהי' זרעך. בזה האופן. היינו שיהיו עושין רצש"מ. ואז אין להם מספר שיספור איכותם ועצמיותם כנ"ל:

ואפ"ל שזהו פירוש הכתוב [בפרשת לך] ושמתי את זרעך כעפר הארץ אשר אם יוכל איש למנות כו' גם זרעך ימנה. ובפשיטות אין מובן כלל. כי למה יאמר בלשון חיוב אם יוכל איש כו' כדי להבין השלילה כיון שאין ביכולת למנות עפר הארץ כן זרעך לא ימנה. ולמה ל"א בפשיטות השלילה [וכבר כתבו המפרשים גם אנחנו ב"ה במ"א]. אמנם לדברינו הנ"ל אפ"ל. כי באמת יש מספר גם לעפר הארץ. היינו למי שיודע כל טבעי חלקי העפר ושווי כל חלקים שבה ויודע לשער יקרת כל מין המינים היקרים שנמצא בעפר. חלקי הזהב ואבני הבדולח ושארי האבנים. ושפוני טמוני חול וכדומה. הוא יכול לספור ולמנות גם העפר. אבל אין שכיח איש כזה. וד"מ הי' אחד מאנשים כאלה. שלמה המלך ע"ה. אשר נאמר עליו [מלכים א' ה'] ויתן וכו' חכמה לשלמה ותבונה הרבה מאד ורוחב לב כחול אשר על שפת הים. [ושם] ויחכם מכל האדם וכו' וידבר על העצים וכו' עיי"ש. ואיש כזה יוכל גם כן לשער יקרת עם ישראל כי יכיר לכל אחד מהותו ואיכותו לדקתו וחכמתו. כמ"ש בזוה"ק שיש סימנים בכל חלקי האיש לדעת מצב נפשו [ועיין ברמב"ן בהקדמתו היקרה לפירושו עה"ת]. וז"ש אשר אם יוכל איש למנות את עפר הארץ. היינו אם יקרה איש בדור מהדורות אשר יהי' לו חכמה כזאת. גם זרעך וכו' באותו האופן. וע"פ חכמות אלקים אשר בקרבו כו' יוכל למנות כו' כי הוא ענין אחד. והבן:

ב"ה. בהפטרת לך.

למה תאמר יעקב וכו'. הדקדוקים רבו. ואפשר כי הנביא בא לדבר על לב המתאוננים על אריכת הגלות. והנה יעקב מורה על אחיזת העקב שהרצון הוא שהגאולה יהי' בסוף ולכן רק אמירה רכה למהר הזמן. אבל ישראל שמורה כי שרית עם כו' ותוכל. זה יסבה דיבור קשה בטענה נצחת למה מעכב גאולתינו. ונסתרה דרכי וכו' מנזה"ר. ומאלהי

משפטי

מששי יעבור. כי החיוב הי׳ להיות בזמן מהיר. על זה בא התירוץ הלא ידעת כו׳ בורא קצות הארץ. האמת היא כי א״י העיקר וממנה הושתת העולם. אבל גם הקצוות צריכין תקון וזה רצון הגלות. כארבע רוחות השמים. פרשתי כשם שאי אפשר לעולם בלא ד׳ רוחות לטהר האויר המטופש. כן אנחנו. וכשנתקן הכל יהי׳ כמו במצרים מצולה שאין בה דגים. לא ייעף ולא ייגע, עייפות הוא דבר שאדם קץ בו מתיגע בו. כביכול שגם הקב״ה אינו חפץ באריכת הגלות ורק שאינו ייגע ועייף וסובל הכל מפני חטאים המבדילים. ואם תאמרו אבל אנחנו אין בנו כח עוד לסבול. נותן ליעף כח וכו׳. הכלל הוא הרץ אינו בטוח ממכשול כיון שע״כ יש בדרך מכשולים ופחתים. וכל עוד שרץ ביותר יותר יוכל להכשל. והולך אט ילך בטח. רק מי שהוא פורח באויר יוכל למהר. ואעפ״כ לא יכשל כיון שאינו מעכב כלום. זה הדמיון. מי שמדבק עצמו למעלה יוכל למהר מהלכו. אבל ההולך נמוך ע״כ צריך להתעכב כיון שיש שמה מכשולים. אמר וייעפו נערים כו׳ כשול יכשלו וקוי ד׳ יחליפו כח כו׳ כנשרים ילכו ולא יעפו. כן אם אתם תגביהו אתכם למעלה להדבק בקדושה תוכלו למהר הגאולה בלי מכשול כלל. אבל כל זמן שאתם הולכים בארץ ורוצים למהר ולרוץ זה אינו כי המכשולים רבו. והראה הדמיון החרישו אלי איים כו׳ מי העיר ממזרח וכו׳ ירדפם יעבור. איך אפשר שמתוך חשך כזה איש אחד בלי אב ואם מורה ומנהל יוכל להשיג וללכת מהלך רב כזה במהירות רב. ורק באמת מפני. אורח ברגליו לא יבא. לא הי׳ הולך ברגליו כ״א הי׳ מן הקווי ד׳. אשר יעלו אבר כנשרים. והי׳ הכל במהירות מפני התדבקות למעלה [ער איז געפלויגען ניט קיין פיס גייער געוועזען]. מי פעל ועשה כו׳ ואת אחרונים אני הוא. אם תזככו כדי להדבק למעלה. כנשרים תעופו מהר ויחיש גאולתכם. והנה אם אין בכח איש אחד לעשות מלאכתו בשלימות ובמהירות. העצה היא לבקש לו פועלים וחברים מסייעים זה עושה מעט וזה מעט ועל ידי כן נשלם במהירות. כן רצה הקב״ה שעכ״פ יהיו ישראל באגודה אחת ויהי׳ ע״ז מהירות הקץ. איש את רעהו יעזורו כו׳. זה מחליק פטיש במדות טובות ונעימים. וזה הולם פעם בכח לטחון הרים בסברות הלימוד וכיוצא. כפטיש יפוצץ סלע. אבל עכ״פ אם הנך רואה שאתה חסר מכל הנ״ל אל תתיאש. כי סוף סוף יבא ואם יתמהמה חכה. ואתה ישראל עבדי זרע אברהם אוהבי. הבוחר באהבה גם בלי סבה. ורק עכ״פ תפלה ובקשה אל תיראי תולעת יעקב שכחה בפי׳. הנה שמתיך למורג חרוץ וכו׳. כשדשין תבואה וצריכין גם התבן למלאכה רואים שהכלי הדישה תהי׳ באופן שלא יחתכו ויקלקלו התבן. אבל אתם רק עיקר והתבן והמוץ אין נחשב כלל וכלל. ורק אם יהי׳ תבואת זרעכם יוצא לאור אז נגמר כל הענין. לכן תהי׳ מורג חרוץ בעל פיפיות תזרם ורוח וכו׳ בקדוש ישראל תתהלל:

ב״ה. פרשת וירא.

ברש״י וירא אליו. לבקר וכו׳ ארחב״ח יום ג׳ למילתו הי׳ כו׳ בשלומו. עיין בהרא״מ וגו״א שהאריכו הרבה. מאין למדו הדרוש הזה. ועוד יש לדקדק מה הוסיף רש״י במאמר של ר״ח. הא כבר הזכיר שבא לבקרו ורק שהי׳ יום ג׳ למילתו כו׳. ואין זה כ״מ אל פירוש פשט הכתוב. ויותר מזה יש לתמוה. כי לשון ביקור הנאמר ברז״ל הוא לדרוש ולחקור כידוע. ובקור חולים הוא לדעת ולחקור מצבו ומה צריך רפואה וכדומה. וכן ענין שאילת שלום הוא גם כן לשאול מעמד ומצב חבירו. וכל זה אין שייך לפניו ית׳ החופש כל חדרי בטן ובוחן כליות ולב ויודע בראש מה שיהי׳ בסוף עד אין שיעור כלל. ורק בירלאת שמים אמרו רז״ל כי הוא בידי אדם. והבחירה חפשית. וכבר נאמרו גם בזה אלפי ענינים איך תהי׳ הידיעה בהם. אבל התירוץ האמתי כמ״ש הרמב״ם שאין אנו משיגין זה. ולא מחשבותיו ית׳ מחשבותינו כו׳. אבל כל מצבי הדברים והויתם וחילופם ופרטיהם הכל גלוי לפניו יתברך מראש. ומה ענין ביקור או שאילת שלום:

וי״ל על פי שפי׳ דרך מליצה דברי הנביא ירמי׳ [ט] מי יתנני במדבר וכו׳ למדו לשונם כו׳ הטוה כלאו כו׳ בפיו שלום ידבר כו׳. [וכבר כתבנו ב״ה במ״א בחיבורי על אבות בפירוש המשנה ר״א בן שמוע יהי כבוד תלמידך כו׳ וכאן להשלמת המאמר]. והדקדוקים המה מה לשון ועל כל אח כו׳ שמשמע שיש כמה מיני אחוה. ובפירוש הטוה כלאו עיין ברש״י

ובמל״ד

ובמל"ד. ולמה הזכיר כאן ד' באמצע הענין ולא בסוף פסוק כמורגל:

ואפ"ל, הנה מדרך מוסר וישוב העולם הוא. כאשר אחד פוגע בחבירו מברכו ודורש משלומו מה הוא. והכל כדי להביא שלום וחברה בין אדם לחבירו. אבל נראה נא כי הענין משונה בלה"ק מכל הלשונות. כי בלשון אשכנז ד"מ אומר לחבירו צפרא טבא. וערב טוב וכדומה. ובלכתו מברכו חיים טובים. והרוס"י יאמר על הרוב לשון של בריאת הגוף. בריא את. אבל בלה"ק מצינו בתוה"ק ובנו"כ, רק ענין שלום. השלום כו' לאבינו כו'. ובהפרד משרע"ה מיתרו. לך לשלום. והרבה מאד כיוצא בו. בא בשלום. ואתה שלום וכל אשר לך כו'. והבא מהדרך שלום עליכם כו'. ולכאורה אינו מובן. כי בפשיטות השלום היא היפך המחלוקה. וכי כל כך חוששים תמיד רק למחלוקה שדורשים רק השלום. ועל הרוב אין שום מקום חשש מחלוקה ואעפ"כ דורשים שלום. עוד מצינו בבועז שאמר להקוצרים ד' עמכם כו'. הרי שהי' מברכים בזה האופן. וכן אמר [תהלים קכט] ולא אמרו העוברים ברכת ד' אליכם כו'. משמע שכן המנהג. וחז"ל אמרו בברכות כי הוא מהתקנה שתקנו משום עת לעשות כו'. וצריך להבין זה. אבל הנה מבואר כי לה"ק איננו כמו שארי לשונות שהם הסכמת אומה [כמ"ש בר"ן ריש נדרים]. אבל זה הלשון היא שנברא בו העולם כמבואר במדרש. ובו דיבר הקב"ה עם אדם הראשון ועם כל הנביאים. ויש להבין מהיכן למד אדה"ר להבין הלה"ק ולהשיב גם כן בלשון הזה. אבל מפני שהלשון הזה יש טעמים נשגבים וכמוסים אל כל תיבה ואות מדוע נקרא זה הדבר כן. ומספרי האותיות המה בדיוק עצום. וכן צורת האותיות אינם כמו בכל הלשונות שהם רק הסכמי לעשות לסימן. שריטה ביושר או מעוקם יורה על המוצא ההוא. אבל בלשון הקודש הוא בכוונות עמוקות כל קוץ וקוץ שבאותיות שאי אפשר להיות רק בתמונה זאת כמו שהיא. ונוגעים הדברים לדברים הגבוהים ורמים. אשר על כן לא הי' באפשרות לקרוא הדבר בלשון אחר ובתיבות אחרות כי אם דוקא כמו שהוא בלה"ק. ולכן כיון שאדה"ר הי' יציר כפיו של הקב"ה כבי'. נתן בו דעה בינה והשכל. וממילא הבין כל שרשי הדברים והאותיות ומוצאות הפה. וידע מה ששאל לו הקב"ה „איכה". וידע להשיב את קולך שמעתי בגן וכו':

וי"ל שעל כן הביא הקב"ה כל הבריות לפניו וידע לקרוא להם שמות. יען הי' יודע כל שרשי הבע"ח ושרשי אותיות לה"ק. והעיד עליו הכתוב כי כל אשר יקרא כו' הוא שמו. האמתי. והנה אם כי אנחנו אין יודעים בזה מאומה מן הנוגע לתוכיות ופנימיות הענינים. אבל נדבר לפי ההשערה השכליות על פי פשוט. ונאמר. כי מלת שלום מורה בשרשה „שלם" על שלימות בלי חסרון כלל. ואות הוי"ו שבתוכה מורה על חיבור וקישור. כידוע כי וי"ו היא מחברת. ועפ"פ המבואר בסה"ק ידוע ביותר כי הוא האות המחבר ומיחד שמים וארץ. וי"ל שלכן אמרו רז"ל שהקב"ה שמו שלום כמ"ש ויקרא לו ד' שלום. יען כי הבורא ית"ש הוא השלימות הגמור האמתי של כל העולמות כולן בלי שיעור ובלי ערך כלל. והוא הוא היחוד הגמור המייחד ומקשר כל העולמות כולן ומחי' אותם תמיד. על זה מורה השם שלום. שלימות ויחוד גמור ואמתי. אבל גמר ענין זה ועיקרו עתיד להיות כאשר יעביר גילולים מן הארץ וימחה זרעו של עמלק המתקוממים נגד היחוד והשלימות. אז יהי' השם שלם והכסא שלם. והנה בהיות כי מדרך המברך את חבירו לברכו ביותר גדול מההצלחות. לכן נהוג באו"ה לברך אחד את חבירו. בחיים בבריאות ובממון. כי זהו כבר כל ענין ההצלחה שיוכל להיות וכל שלימות שלהם. אבל אנחנו עם ישראל אין מסתפקין בזה הענין לשלימות שלהם. ואפילו יש לו ליהודי כל טוב ואין חסר לו כלום. אם אין מושלם בעניני יהדות ש"ו על פי התורה. אין חייו ובריאותו וממונו חשוב כלום. וכן כ' על הפסוק ויבא יעקב שלם. שלם בגופו. בממונו. ובתורתו. כו' עיי"ש ברש"י. ומהיכן למדו כן והלא בפסוק כתיב רק שלם. אבל באמת בפשיטות כן הוא. שאם אין שלם בכל ג' אלה אינו שלימות של היהודי. ועיקר הוא שלימות תורתו כמובן. ועיין פרש"י פרשת ויצא שפי'. ושבתי בשלום אל בית אבי. שלם מן החטא שלא אלמד מדרכי לבן ע"ש. כי זהו השלום הגמור האמתי ושלימות המבוקש. לכן מנהג או"ה כשמברכין אחד לחבירו מברך אותו בשלימות שלו בריאות חיים וממון. אבל היהודי מברך אחד לחבירו בשלום. שהוא כולל הכל ושלימות התורה בפרט. ויחוד השי"ת על ידיהם. והוא עיקר השלימות והצלחת הישראלי. ועוד יש תועלת גדול בענין זה מה שמברכין אחד לחבירו בשלום. מפני כי העוה"ז הוא עולם השקר. וגם בעת ברכתו לחבירו. הרבה פעמים הוא רק מפה ולחוץ ובקרבו יקללו ויבקש רעתו. על כן כשמברך בשלום שהוא שמו של הקב"ה. גמירי דאפילו השמאלים לא מפקי שם שמים לבטלה:

וי"ל עוד כי לכן אח"כ שראו שגם לזה אין חוששים עוד תקנו שיברכו בשם. ואמר בועז לקוצרים ד'.

ד' עמכם. כי יהי' זה אולי סיבה שתהי' הברכה מלב שלם. וזה שיש להמליץ בדברי הנביא הנ"ל. שרואה שגם אחר כל התקנות האלה עוד מדברים במרמה ובשקר. אמר על זה מי יתנני במדבר כו' איש מרעהו השמרו. ועל כל אח. אפילו שהוא בכולו בראשו ורובו כאח עמך. אל תבטחו. כי כל אח עקב יעקב. כי זה שנראה לך כאח בכולו. זה גופא הוא כדי לארוב עליך ולעקבך. וכל ריע. מה שמתקרב אליך הוא כדי. רכיל יהלוך. וכו' למדו לשונם דבר כו'. יש להמליץ כי זהו עצת הרמאים. כאשר רוצה שתאמין לו הרבה, אומר. „ידידי מה שעבר אין. ואם העוינו הקב"ה ימחול. ומעתה כבר נלך בדרך ישר". זה שאמר למדו לשונם דבר שקר. זהו גופא מדברים שקר והאומרים העוה נלאו. כבר נלאינו להעוה ומעתה נטיב דרכינו. וזהו גופא שקר. ולזעק הנביא ע"ה בפיו שלום ידבר. והוא שמו של הקב"ה. ואעפ"כ ובקרבו כו'. וזאת לא די. רק. נאם ד'. שגם שמזכיר שם שמים גם אז מרמה מדבר וכו':

ונחזור לדברינו. ונאמר עוד כי ענין שלום הוא גם כן מה שמרוצה ומפויס ממה שעשה [צופרידען זיין]. וכתוב בספרים כי זהו בחינה גדולה לדעת על כל מעשה שעשה. אם הוא על פי דרך התוה"ק אם לא. להבחין א"ע אחר עשיית המעשה. כי אם ישמח על עשותו הוא סימן שנכון הדבר ע"פ התורה. ובאם יך לבבו ויהי' שלא ברצון. הוא סימן על פחיתות העסק. ולכן אמרו רז"ל רשעים מלאים חרטה. ולא דברו ז"ל כאן ברשעים גמורים ח"ו שנאמר עליהם. כי רעתיכי אז תעלוזי. רק בבינונים המלאים חרטה אחרי עשותם. רק היצה"ר משכית מהם החרטה מיד. וחוזרים ועושים כו'. עכ"פ אין שלום לרשעים כאלה. כי אינם מרוצים ומפויסים במעשיהם. וי"ל הפסוקים בפרשת נצבים פן יש בכם שורש כו' והתברך בלבבו כו' לא יאבה ד' סלוח לו כי אז יעשן כו'. וצריך להבין מה זאת כל הרע באמרו שלום יהי' לי שעי"ז כבר לא יהי' לו סליחה כלל כו'. אבל הוא אשר דברנו. כי עכ"פ סימן הוא מעי שמתחרט ואינו מפויס ומרוצה במעשה הרע שעשה.

שעכ"פ שורש לבו מדובק ביראת ד'. רק יצר מחשבות לבו הוא הגורם לרע. אמנם מי שמפויס ומרוצה על עשותו הרע זהו סימן רשעות ואפיקורסית ר"ל. זהו שאמר. פן יש בכם שרש פורה ראש ולענה. אשר גם בשרשו של הלב צומח שם הרשעות ח"ו. והבחינה לזה. שאחר ששמע כל דברי האלה. והתברך בלבבו לאמר שלום יהי' לי. ומרוצה אני ומפויס ע"ז [איז צופרידען]. על זה אמר לא יאבה כו'. והשמחה על מעשה הטובה שעשה הוא סימן גמור על טוב לב ורצונו ודבקותו בד'. כמ"ש הרבה פסוקים על זה שמחו צדיקים בד' כו', ולישרי לב שמחה כו'. ועיין ברמב"ם סוף הלכות לולב שכתב השמחה שישמח האדם במעשי המצוה כו' עבודה גדולה היא כו' עיי"ש דברים המתוקים. ועיין בהה"מ שם. וזה השלום האמתי מה שאדם מרוצה ומפויס מאד ושמח בלבו על מעשה המצוה. והוא השלימות הגמור ויחוד המעשה לאלקים ית"ש. וביותר יש בחינה. אם המצוה באה להאדם ע"י צער ויסורין ח"ו. ואעפ"כ הוא מקבל בספ"י ושמח בעשייתה מפני שזכה לעבוד למלך הכבוד. זהו סימן מובהק על טהרת הנפש. וזיכוך העבודה. ויחוד המעשה לאלקים *):

וזה שנוכל להעמיד בדברי רש"י ז"ל. וירא אליו. לבקר את החולה. והוקשה לרש"י מה ענין הבקור שהיא הדרישה. ואיך נופל לשון זה בהקב"ה. לכן הביא דבר רחב"ח לפרש זה. ארחב"ח יום ג' למילתו הי'. עת הכאב הגדול ויסורי המילה. ובא הקב"ה ושאל בשלומו. אם אברהם אע"ה מרוצה ומפויס ושמח במצוה. וזה שייך שפיר לומר. כי ביראת שמים הבחירה חפשית. ואין קושיא מידיעתו ית' כנ"ל. ורצה לראות כבי' אם הוא בשלום [אויב ער איז צופרידען]. והנה הבחינה הפשוטה הוא. אם אחד עושה לו מסחר גדול ואין אנו יודעים אם רואה ריוח במסחרו אם לא. אבל כאשר רואים שהוא מזרז א"ע וכל אשר לו לעשות בהמסחר יותר ויותר. בטוב לב ובשמחה. סימן הוא שרואה ריוח גדול בדבר. ובהיפוך העשיי' בעצלות ובעל כרחך יורה מיעוט הריוח. לכן סיפר הכתוב איך הי' אבינו הזקן ע"ה שמח וטוב לב בעשיית המצוה. כי בבוא הקב"ה לשאול

*) הגה"ה **ולכן** כשאומרים שמע ישראל כו' אחד. ואנחנו מיחדים שמו ית' ומקבלים עלינו עול מלכותו. ועול אחדותו. אמר אחר כן הבחינה לזה הוא. ואהבת כו' בכל לבבך ובכל נפשך. כמדרז"ל אפילו נוטל כו'. ובכל מאודך. בכל מדה שמודד לך. אם בכל האופנים תתקיים האהבה השלימה והיות בשמחה כמשפט העשיי' באהבה בכל המצבים והאופנים. זהו סימן טוב על היחוד שהוא בשלימות כראוי:

לשאול אם הוא מפוים במצוה ובאומנות שלו שלקח לו לעבוד למלך מה"מ הקב"ה. מצאו. והוא. יושב פתח האהל כו' לראות אם יש עובר ושב כו'. הוא עובד ועושה בעודו בחולשתו וכאבו באומנותו ומסחרו בזריזות הרבה. לגייר עוד גרים להכניסם תחת כנפי השכינה. זהו סימן מובהק על שלומו ושמחתו ורצונו הטוב. בתקותו כי יתנו לו מן השמים עוד מצות כאלה כו'. וכן הי' כי נתן לו בן ומולו בשמחה. ואח"כ מצות העקדה לשחטו. ועשה גם כן בשמחה וזריזות. וזה שלומו וצדקתו של אבינו ע"ה. זכותו יעמוד לנו ולכל ישראל אמן:

עוד על רש"י הנ"ל. לבקר את החולה. ארחב"ח יום ג' כו'. לפרש דבריו ז"ל נ"ל בהקדם דברי רש"י ריש ויקרא לכל דברות כו' הי' קריאה לשון חבה כו' וקרא זא"ז כו'. וביאור הדברים נראה. הנה יש פעולה שמסובב מכח מקבל הפעולה. ויש מסובב מהפעולה עצמה. למשל. כאשר נראה איש אחד אומר למשרתו קרא לי לפלוני. וכבא פלוני הביתה הנה נותן לו בעה"ב כסף וזהב. וצוו עוד לרתום המרכבה לשלחו בשלום. הנה נוכל לשפוט הדבר אחד מב' אלה. או שהאיש הנקרא הוא בנו אהובו אשר מפני אהבתו הוא נותן לו הכסף וגם מרכבתו לנסוע לטיול. או שהוא באמת איש נכרי רק שהגביר צריך לשלוח צרור כסף מסוים למקום אחר. על כן בהיות האיש הזה נאמן נותן הכסף על ידו וגם מרכבה לנסוע שמה למחוז החפץ להוליך הכסף ההוא שמה. והנה באופן הא' המסובב הוא הבן המקבל הפעולה. ובאופן הב' הסיבה הוא גוף פעולת השליחות שהוא צריך. והחילוק נוכל להכיר ולהבחין. שבאופן הראשון מזכיר בפירוש שם בנו. ואם הוא לא יבא לא יוכל להיות ע"י אחר. משא"כ באופן הב' מצוה לקרוא לו איש נאמן יהי' מי שיהי'. אם לא יבוא פלוני הנאמן יבוא אחר במקומו רק כדי שיהי' השליחות מקוימת. כן הענין. הקב"ה רצה לזכות את ישראל ליתן להם תורה ומצות ונתן להם על ידי משה נאמן ביתו ע"ה. הנה הי' בזה ב' ענינים. או שמרע"ה הי' הגורם להדיבור. או שעצם השליחות הי' צריך לזה. והבחינה היא אם הי' הקריאה בשם משה דוקא מוכח שהוא הגורם. אבל אם הדיבור בכלל לא ביחוד השם. רומז שענין השליחות בעצם הוא הגורם. לכן כיון שבאמת מרע"ה הי' בו ב' אלו הענינים. אמרה התוה"ק בדיבור הראשון מאהל מועד ויקרא אל משה. לומר שהקריאה הי' בסיבת עצם משה.

אבל וידבר ד' אליו בלא יחוד השם. כיון שגוף הדיבור הי' כדי להעשות השליחות. ורק אם כן הי' צריך בכל הדברות כן. לזה כתב רש"י ז"ל שבאמת לכל הדברות והצווים הי' כן בתחילה קריאה ואח"כ דיבור. והקריאה הוא משום חבה. זה הי' בגרמת עצם משה דוקא לכן הי' עם יחוד שמו. והדיבור הי' בסבת גוף השליחות. אבל לאוה"ע שהם בעצמם אינם שוים כלום רק גוף הענין גורם הדיבור. לכן לא הי' קריאה בשם רק לשון ארעי וטומאה. והנה אבינו אברהם ע"ה אחר שקיים המצוה של מילת עצמו אשר נאמר על זה והיה תמים. ומילת כל עבדיו אשר הכניסם בזה תחת כנפי השכינה בהגלות עליו כבודו של הקב"ה. יוכל להיות שהי' מפני גרמת אהבת אברהם. אבל רבותינו למדו מפסוק הזה שהקב"ה מבקר חולים ומצוה להדבק במדותיו לבקר חולים. ואם הי' ענין הזה בשביל מעלת אברהם לא הי' מזה לימוד לבקר את החולים מפשוטי העם. לכן כתבה התוה"ק וירא אלי"ו. לא וירא אל אברהם ביחוד שמו. רק אלי"ו. להורות שהפעולה עצמה היתה הגורמת. וזה כתב רש"י ז"ל וירא אליו. מזה נשמע שהתגלות השכינה היתה. לבק"ר א"ת החול"ה. לאו דוקא מפני שהי' אברהם אבינו ע"ה אוהבו של מקום. רק לבקר איש חולה. מפני שהוא חולה והמצוה לבקרו. והבחינה לזה. שאם הי' ההתגלות מפני שלימות אבינו ע"ה ועשיית המצוה. הי' להיות ההתגלות תיכף אחר המצוה מיד. ולזה מביא ראי' ארחב"ח יום ג' למילתו הי' כו' ולמה כן ולא מיד. אלא ע"כ שהמחלה היא הגורמת. לכן ביום הג' בהיותו כואב אז המצוה לבקרו. ונלמד מזה מצות ביקור חולים כמאמרם ז"ל:

ברש"י ז"ל באלוני ממרא הוא שנתן לו עצה על המילה כו'. והדברים מוקשים להבין כאשר כבר עמדו בזה. ובמד"ר פרשת לך סוף פ' מ"ב, ענר אמר לו מה אתה מצער עצמך כו'. ואפ"ל במה שנודע כי לפום צערא אגרא. והצדיקים רוצים לעבוד בוראם בכל היותר יקר והיותר קשה אצלו. כמו שאמרו המפרשים על המדרש קח נא את בנך כו'. שאמר אברהם אע"ה זה בני וזה בני. יחידך. זה יחיד לאמו כו'. אשר צריך הבנה. כי מדרך הטבע מי שמתעצל בדבר שואל שאלות הרבה וחוקר אולי יפטר א"ע. אבל מי שעושה ברצון שלם אינו חוקר כל כך. ועושה מיד. ועוד דקדוקים. ואמרו שהכוונה הי' להיפוך. שכשנאמר לו קח נא כו' רצה אברהם אע"ה שיהי' עבודה במסירת נפש. אבל לא הרגיש זאת

בנפשו: שהרי שני בניס יש לי. ומה זה עבודה לשחוט אחד מהם. אמר את יחידך. השיב גם על זה זה יחיד לאמו כו'. עד שאמר לו והסביר לו את יצחק אשר ילדת לך' ונאמר עליו כי ביצחק יקרא לך וכו'. אז הלך לעשות בכח גדול ובמסירת נפש. שכבר הרגיש בנפשו שהוא דבר שנגד הטבע. אז הי' מרוצה לעבודה כזאת. ועיין באוהי"ע שם דומה לזה. וזה נוכל להעמיד בדברי המדרש הזה. שכשנצטוה אברהם אע"ה על המילה התחיל לעבוד בנפשו להרגיש ענין העבודה ומהותה. והתיעץ עם בעלי בריתו על זה. אמר לו ענר אתה כבן ק' הולך ומצער עצמך. והנה אם הי' מסתפק בעצה זו לבדה למול א"ע אח"כ. לא הי' רק מכריח את גופו להצטער מעט. ואין זאת עוד עבודה שלימה. הלך לאשכול מה יאמר הוא. אמר לו אתה מסיים עצמך בפני אויבך. ואי הי' מסתפק בעצה זו ומל את עצמו הי' נכנס בספק סכנה לשמו ית'. ועוד אין זה עבודה גמורה. אבל ממרא אמר לו אלקיך שעמד לך בכבשן האש. במלכים. וברעבון כו', רצונו. דע לך אהובי שאין זה כדברי החברים האומרים שהוא צער מעט או ספק סכנה. רק הוא בפירוש כהולך לכבשן האש והוא בפירוש מסירת נפש וסכנה גמורה רק אעפ"כ מחויב אתה לעשותה. אז הוטב הדבר בעיני אברהם אע"ה שדבריו כבר פעלו אצלו. והעיר אותו שהוא נוס"כ גמור ובזה יעבוד את בוראו וכן ראוי ונכון לו:

והנה אברהם אע"ה קיים כל המצות עד שלא נתנו כמבואר ברז"ל. ובפרט הי' חביב בעיניו מצוה של מסירת נפש. כמו שעשה באמת בכבשן האש. אמנם הי' חסר לו ענין גדול והיא ברכת המצות שלא הי' יכול לברך ולומר אשר קדשנו במצותיו וצונו לקדש את שמו ברבים. שהרי לא הי' מצווה עוד ולא נאמר לו עוד מצות ונקדשתי בתוך בנ"י. עד שזכה עתה וניתן לו מצות מילה. הי' אצלו שמחה גדולה מאד. וסידר לו הברכה עלי' אשר קדשנו במצותיו וצונו לכנוס בבריתי [כמ"ש ואתה את בריתי כו']. וגם ברכת שהחיינו בודאי ברך. שהרי אין מברכין משום צערא דינוקא. אבל הוא הי' לו שמחה ולא צער. אבל הי' חסר לו שיהי' מסירת נפש. לכן כשאמר לו ממרא שהוא כמו כבשן אש כו' שמח מאד ועשה ברכה בשמחה. וי"ל כי לכן נאמר לו עתה שיהי' יושב והקב"ה כבי' עומד כאשר פי' ב"ה שניתן לו כח למשול על גזירתו ית'. כיון שהי' לו במצוה זאת צווי והוא חלק קבלת התורה שלו וממנה הבא הזה ונתן לנו את תורתו וכו':

ברש"י יושב ישב כתיב כו'. בפשיטות כי הלימוד היא מפני שהקרי הוא יושב משמע שיושב בקביעות אבל הכתיב היא ישב משמע שישב כבר וכעת עומד מזה נלמד שביקש לעמוד והקב"ה אמר לו שב. א"כ ניחא שבאמת עמד וחזר וישב. ובגוף דברי רש"י ז"ל ענין הישיבה והעמידה נוכל לומר ב"ה בדיוק דבריו ואתה סימן לבניך לשון סימן, ובהקדם הפירוש של הפסוק אלקים נצב וכו'. ואגב נפרש כל הקפיטל ב"ה. ונאמר הנה מדרך הוא כי הבעה"ב בביתו יושב במקומו ומשרתיו משמשים אותו. אבל אם בא אליו אורח נכבד והגון הנה עומד הבעה"ב ממקומו ומכבד את האורח בישיבה והוא עומד ומשמש וכן כשהבעה"ב הזה בא למקום אחר לבית איש נכבד הנה בעל הבית מאותו מקום מכבד את זה בישיבה והוא עומד. והנה מצינו כי עשר מסעות נסעה שכינה כו' עד כי נמצא כביכול לאורח בעוה"ז. וכאמרם ז"ל על הפסוק רומה על השמים אלקים. וכן מבורר בכמה מקומות המתגאה כאילו דוחק כבי' רגלי השכינה שיעקור מזה העולם. ודובר שקרים לא יכון וכו' אמר הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור בדירה אחת. וכן איתא במדרש יתרו קודם מתן תורה השמים שמים לד' כו' וכמשל בני רומי לא ירדו לסוריא כו'. וממילא כשאחד מכין לבו לדבר שבקדושה ומזמין את הבורא ית"ש להתארח בלבו צריך להיות בעמידה כמו בעל הבית שמזמין לאורח חשוב כביכול לכן תפלה בעמידה אבל מקום הדיינים מקום המשפט מקום שהוא מרוחק משקר ומרחיקין הגזל והעושק. אמרו ז"ל על זה אין לו להקב"ה אלא ד' אמות של הלכה. נמצא שזה המקום נעשה ביתו ומקומו של הקב"ה. על כן מזמין את הדיינים כמו אורחים הגונים ומכבד אותם בישיבה וכמו שהי' בבהמ"ק מקום משכן כבודו שהי' ישיבה למלכי ב"ד החשובים ומקורבים לכן אמר אלקים נצב כו' בקרב אלקים ישפוט שם הקב"ה נצב והדיינים יושבים. והנה זהו סימן ואות כי כאן הוא מקום הרחקת השקר הגזל והעושק. על זה צעק המשורר א"כ עד מתי תשפטו עול כו' סלה כי זהו היפוך המכוון כנ"ל. והנה אמרו רז"ל בפ"ק דברכות דאסור להתגרות ברשעים שהשעה משחקת להם. ובעוה"ר אין יד ישראל תקיפה וכל הרוצה לפשוע מחוץ למפתן הב"ד אין מוחה בידו. וכמבואר שעומדין עלינו בגופינו ומאודינו וזהו התנצלות שנוכל לפטור א"ע מהדין. אמר עכ"פ שפטו דל ויתום. כשאחד מבעה"ד דל והב' הוא יתום. ואז אין יד שניהם תקיפה. עכ"פ אותם הרי תוכלו לשפוט. עני ורש. כשאחד מהנדדים עני והב'

והב' רשע. הצדיקו. אמרו דברי צדק. והנה אמרו רז"ל מאן דאזיל מבי דינא ושקלי לגלימא מיני' לזמר וליזל. שגזלו אותו מגזל. אמר פלטו דל. עכ"פ דל ואביון. שלא יהי' המה להם יד רשעים. וזה מיד רשעים הללו. אמת הדבר אותם האנשים שלא ידעו [כדרשתם על הפסוק ישראל לא ידע. לא רצו לידע ועשו את עצמם כלא יודעים]. ולא יבינו. אין עוד עצה. רק בחשכה יתהלכו. ילכו באשר ילכו ואין אחריותם עלינו. שהרי ימוטו כל מוסדי ארץ. הרי הארץ מתמוטטת יום יום וידינו אזלה ומדלדלה. ומה לעשות עוד. והגם כי אני אמרתי בתוה"ק לא תכירו פנים כו' אזהרות רבות. על זה תירץ. אני אמרתי אלקים אתם. היינו שופטים ובעלי כח אימתי בתנאי ובני עליון כלכם. כשכל העדה יודעים כי המה בני העליון ואינם רוצים בעול וחמס ומשתעבדין לד"ת. אבל הדבר אינו כן. רק. אכן כאדם תמותון. בשעת מיתה אז כבר מבינין אתם כי כחכם הבל. ואדם אתם. אבל וכאחד השרים תפולו [לשון על פני כל אחיו נפל. שכן. יפול מצדך אלף. ישכנו] בשעה שאתם שוכנים בשלוה אז כל אחד מכם כמו אחד השרים (המיניסטורים). ואין בעולם מי שתכנעו לו ובהתרגש המשורר על זה אמר קומה אלקים שפטה את הארץ. כי אתה תנחל אותנו בתוך כל הגוים. ואין לנו תיקף. לכן עדיך תשוב המשפט:

נשוב לדברינו כי זהו ענין ישיבת הדיינים להורות כי כאן הוא מקומו וביתו של הקב"ה. והדיינים כאורחים חשובים לפניו ית"ש. והנה אמרו ז"ל בפ"ק דברכות משנברא העולם לא הי' מי שקרא להקב"ה אדון עד שבא אברהם אע"ה כו'. היינו שהקרא כבודו ית' ואדנותו בעולם ופרסם הדבר. והנה במצות מילה שמל א"ע וכל עבדיו וילידי ביתו והיא אות חתימת העבדות בבשרם לעבוד למלך הכבוד בזה כביכול נעשה הקב"ה אדון ובעה"ב. לכן כשנגלה עליו ית"ש וביקש אברהם לעמוד אמר לו הקב"ה שב. כיון שע"י נעשה המקום שלי ואנכי הבעה"ב והאדון. אם כן אתה האורח החשוב ומכבד אני אותך בישיבה. ואתה סימן לבניך. וענין סימן היא במוצא אבידה ע"י סימן יבורר אם אמת כדבריו של זה המבקשה. כן זהו סימן מובהק אם הקב"ה נצב בעדתם זה סימן כי הוא ד' אמות של הלכה ברורה ומקומו של הקב"ה לכן המה בישיבה וכנ"ל:

ברש"י כחום היום הוציא הקב"ה חמה מנרתיקה כו' ולפי שראהו מצטער כו' בדמות אנשים.

ענין חמה מנרתיקה נוכל להמליץ במה שידוע דברי הראשונים שפירשו המאמר מרגליות טובה היתה תלוי' בצוארו של אברהם אבינו כו' כיון שמת תלאה בגלגל חמה. שהפי' הוא שהמרגליות הי' בדבריו הנחמדים והי' מרפא כל חולי הנפשות. ותלאה בגלגל חמה השמים מספרים כו' לשמש שם אהל כו'. וכן אמרו במדרש כשאמר יהושע שמש בגבעון דום אמרה מי יאמר שירה אמר אני כו' וכן מרע"ה האזינו השמים ואדברה. נמצא שה' משתי אלה לא יחסרו. או סיפור גבורותיו ע"י עבדיו הצדיקים. או ע"י הילוך השמש. לכן נוכל לדמות הענין כמו שיש כלי שלפעמים צריכים לה לתשמיש ופעמים אינה צריכה. ואז מניחין אותה בתוך הנרתק שלה. והנה כל זמן שהי' אבינו אברהם ע"ה עוסק באומנתו לפרסם שמו ית'. ומקרב הרבה אנשים ומכניסם בביתו ומדבר על לבם דבריו המתוקים הי' החמה להיות בתוך נרתיקה. כי אין צורך להשתמש עמה. רק כיון שרצה הקב"ה למנוע האורחים כדי שלא להטריחו לאותו צדיק. א"כ בטל לעת כזאת ענינו. וצריכים להוציא החמה מנרתיקה להשתמש בה במקום עבודת הצדיק וכנ"ל:

ובפיום דברי רש"י ז"ל הביא הקב"ה מלאכים בדמות אנשים. עמדו המפרשים שהרי בלעדי זה הי' צריך למלאכים כדי לרפאותו ולבשר לשרה ולהפוך כו'. וכתבו שהפי' הוא שלולא זה היו באים בדמות מלאכים. ואנחנו ב"ה נמתיק הדברים. במה שאמרו ז"ל כשעלה משה למרום לקבל התורה אמרו המלאכים מה לילוד אשה כו'. אמר הקב"ה אין אתם מתביישים מזה שאכלתם אצלו. שהדיוק מבואר וכי זהו טובה להמלאכים שאכלו. וכי המה צריכים אכילה ושתי'. ופירש בספר אוהי"ע פירוש יפה על פי משל להשר שמתגאה נגד בן המלך לומר שהוא גדול ממנו במעלה. והבחינה הי' על היפוך הדבר שבעת שקרה לבן המלך חולשה על ידי מרה שחורה והוצרך השר להתלבש בדמות דוב ולרקד על כפיו כדי לשמח אותו. הרי שזה גדול ממנו. כן ראי' על מעלת האדם יותר מהמלאך. שהרי כדי לעשות קורת רוח לאברהם אע"ה הוצרכו המלאכים להתלבש בדמות אנשים ולאכול ולשתות היפוך דרכם ותנועתם עכ"ל. והנה במצות הכנסת אורחים יש מדרגות. יש מי שאוהב את האורח כמו לחם. ויש כמו בשר. ויש כמו דבש. הנה האוהבו כמו לחם אינו יכול להסתפק בלעדו מדי יום. והאוהבו כבשר די לו אחת לשבוע. אבל האוהבו כמו דבש הנה אוכל דבש הרבה לא טוב. ודי לו בקבלת אורח מדי

ג' וד' שבועות ויותר [ויש גם כן שאוהב את האורח כמו מכה טובה [ע"י פלעטניק של הקאזאק על כתפיו] שבכל רצונו הי' רוצה להשמט ממנו. אבל אין חכמה ואין עצה כשמניחין אותו על כתפיו מוכרח לקבלו]. אבל באמת האוהב אמיתי להמצוה הי' אבינו אברהם ע"ה שלא הי' יכול להתאפק אף רגע אחת בלעדה, כמו שא"א להתאפק בלי רוח חיים ואויר הנשימה. איש זקן בן ק'. חולה ביום ג' למילתו בהיותו כואב הי' פטור מהמצוה. ואחר כל אלה מה יכול לעשות אם אין אורחים באים אבל רגשות נפשו מחסרון המצוה כהן לער בלבו. ובראם זה שאינו יכול לעשות רגע אחד אומנתו לפרסם שמו ית' ולהגיד ברבים הי' מכאיב לבו מאוד. והנה עיקר החילוק בין עבודת המלאכים ועבודת בני אדם. כי המלאכים עובדים בתמידות בלי הפסק והאדם יש לו כמה מניעות מעוה"ז והפסקים רבים. אבל נגד זה המלאך עובד רק בטבעו אבל האדם עושה בבחירה כיון שיש לו נגדו יצה"ר וכחות המונעים. וזה נוכל להעמיד בכוונת דברי התפלה של יוצר, יוצר משרתים כו' כולם עומדים ברום כו' זהו המעלה שלהם שעומדים בלי הפסק. ומשמיעים ביראה דברי כו' ביתר שכל וביתר עוז מהאדם אבל נגד זה הרי כולם אהובים כ"ל שלהם כולם ברורים כו'. משא"כ האדם חציו אהוב וחציו יש לו שונא חציו ברור וחציו השני גוף עכור וחומר גרוע כו'. והבחינה על זה כי עבודת האדם יותר מרוצה ומקובל לפניו ית"ש שהרי גם המלאכים אומרים בשירתם קק"ק כו' מלא כל הארץ כבודו. ועוד לאל ברוך נעימות יתנו כו' בעל מלחמות זורע צדקות בורא רפואות כו' הכל דברים שאין שייך במלאכים שאין צריכים ישועה ורפואה כו'. אם כן הכל היא לשבח של עם ישראל הקדושים והם חביבים לפניו ית"ש. אבל זה אבינו הזקן ע"ה רואים אנחנו כי עבודתו ג"כ הי' בלי שום הפסק כלל. הנה יצא נוגדר האדם ונכנס בגדר המלאכים. ממילא מדה כנגד מדה מהדין הוא כמו שהוא נהפך מאדם למלאך כן יהפכו המלאכים לאנשים להשקיט נערו. וזה דבריהם ולפי שראוהו מצטער כו' לפיכך הביא המלאכים בדמות אנשים:

ברש"י הנה ג' אנשים אחד לבשר את שרה כו' שאין מלאך אחד כו' ורפאל שריפא כו'. בפשיטות היא כאשר כתבו המפרשים שרפואה והצלה חד היא. אך הדיוק מבואר בדברי רש"י ז"ל שבתחילה כתב אחד לבשר כו' ואחד כו' ולא הזכיר שמות המלאכים כלל. וכן כאן הול"ל ואותו המלאך שריפא את אברהם הלך להציל את לוט. וכתב רש"י כאן בפירוש שם המלאך רפאל: ואפ"ל ב"ה. הנה ידוע כי המחלה ר"ל אשר באדם הוא בא מפני כי האדם מורכב מד' מרות אדומה ירוקה שחורה לבינה. וכאשר המה ממוזגים בשוה הנה הגוף על מתכונתו. רק כאשר יתגבר אחד מהמרות אז נעשה ל"ע חולשה מאדומה יבוא חום. משחורה בלבול הדעת כו'. וענין הרפואה היא בטבע להחליש המרה הגוברת ולהעמידה על מזגה כמקדם [כי להגביר האחרות יהי' החולשה עוד יותר]. וי"ל שלזה תיבת רפא נמלא לפעמים בה"א [לעת מרפה ירמי' ח' ט"ו] מפני ששרשם אחד שעיקר הרפואה הוא על ידי שמרפה ומחליש את התגברות מרה. והמלאך אשר על זה נקרא רפאל ג"כ מטעם זה. והנה לפעמים יש שהרפואה אינה על פי הטבע רק בסגולה כמו שמצינו ויעש משה נחש כו' והי' כל הנשוך כו'. ובגמ' ר"ה וכי נחש ממית כו' כל זמן שישראל משתעבדין לאביהם שבשמים כו'. ועיין ברמב"ן שכתב כי ע"פ הטבע הראות בדמות המזיק הוא סכנה להנשוך עיי"ש. וכן בחזקי' נוה הנביא ויקחו דבלת תאנה וימרחו על השחין ויחי. אמרו רז"ל שענין היא היפוך הטבע. רק בסגולה על פי דבר ד'. והנה אם הי' ענין רפואת אברהם אע"ה על פי סגולה מסברא לא הי' ראוי להיות ע"פ מלאך רפאל [אם כי אין יודעים עד מה בזה הענין]. וממילא אין זה דבר אחד עם הצלת לוט וסדום שזה הי' על פי הצלת טבעית שהוציאו אותו מחוך ההפכה ויאמר המלט על נפשך. רק מפני שהי' הרפואה ג"כ ע"פ דרך הטבע הוא אחד עם הצלה. זהו אמרו ז"ל שאין מלאך אחד עושה ב' שליחות. וא"ת מי הי' המלאך להצלת לוט. על זה תירץ ורפא"ל שרפא את אברהם ירצה כיון שרפואת אברהם אע"ה הי' על ידי המלאך רפאל. שנראה שהי' רפואה בטבע לכן הי' יכול המלאך ההוא להציל. כי חד מלתא הוא. שמציל מתגבורת המרה ונשאר הגוף על מתכונתו:

ברש"י והנה ג' אנשים אחד לבשר את כו' שאין מלאך אחד עושה ב' שליחות כו'. אדם ילוד אשה יש בו יצה"ר ויל"ע יוכל לעשות דבר והפכו. אבל המלאך עושה בהכרח ולא ברצון. ורק למה שנשתלח. וזה שמו לדבר שנשלח כעת להורות שאין דבר אחר בכחו: יוצר משרתים כו' כולם אהובים כולם ברורים כו'. אפ"ל האדם אף כי נפשו אהיב וברור וגבור וקדוש. אבל גופו היפוך כל אלה נמלא מקלת אהוב כו'. אבל המלאכים כולים אהובים כ"ל חלקם בלי שינוי [אין גאנצען]:

ברש"י נצבים עליו, לפניו, אבל לשון נקי' כו' ובמוסגר כמו ועליו מטה מנשה. נ"ל כי ב' הפירושים מחולקים בב' הלשונות שכתב רש"י בסמוך אם עמדו המלאכים במקומם או שפרשו ממנו. כי ענין עליו הנאמר במטה מנשה הפי' הוא מיד בסמוך עליו ואיך שייך לפי זה וירץ לקראתם כיון שעמדו סמוך לו ממש. לכן נ"ל שבתחלה בסמוך. כיון שראוהו שרי ואסר פרשו ממנו לכן וירץ לקראתם. אבל לפי פירוש הב' כי עליו הוא לפניו ורק כי לשון נקי' היא כלפי המלאכים א"כ לא עמדו בסמוך ממש שפיר שייך שרץ לקראתם אבל לעולם שעמדו במקום אחד וכלשון הא'. וכן י"ל כי בזה מחולקים ב' הלשונות אם הוא חול או קודש. כי אם תאמר שפרשו ממנו שפיר מה שנאמר וירץ כדי להחזיק בהם. וללשון זה יהי' חול. אבל אם תאמר שעמדו במקום אחד אף כי הי' רחוק מעט ממנו אבל למה רץ. רק ללשון הזה הוא קודש. ואמר להקב"ה אל נא תעבור כו'. וכיון שבקש מהקב"ה שימתין אין מהד"א לעשות מעשהו במתינות כי אם לרוץ ולמהר הכל כיון שהקב"ה ממתין עליו עד שיכנים האורחין:

ויאמר כו' אם נא מצאתי כו' אל נא תעבור כו'. וברש"י ד"א קודש הוא והי' אומר להקב"ה להמתין לו עד שירוץ ויכנים את האורחים עיי"ש. ובגמרא ב"מ (דף פ"ו) למדו מזה כי גדולה הכנסת אורחים יותר מקבלת פני השכינה כו' עיי"ש. והנה נראה כי הוקשה להם ז"ל שאין זה דרך כבוד של מעלה. בהיות הקב"ה בא אללו ונגלה עליו והוא מניחו והולך לענין אחר לקבל האורחים. והוציאו מזה שהוא דבר גדול כל כך יותר מהקבלת פני השכינה. ואם כי כל דבריהם קודש קדשים. ואין בכחינו להבין אף קצה מעט מעמקות דברי קדשם וסודותם. אבל לפי עניות דעתינו נאמר. כי לפי הפשט אין קשה כלל. כי אינו דומה מלך בו"ד וכדומה אשר נוגבל במקום מיוחד. וכשהעבד עומד לפניו ומדבר עמו אין זה מדרך הכבוד להתרחק ממנו אל מקום אחר. ואפילו לעמוד במקום ההוא ולפנות עין מחשבתו מהמלך ולדבר לאיש אחר. גם זה אינו מדרך הכבוד והמוסר. אבל להבדיל בין החול ובין הקודש. מלך מה"מ הקב"ה אשר מלא כל הארץ כבודו וממלא כל עלמין וסכ"ע ולית אתר פנוי מני'. ואין מתקומם במקום מבלעדי מקום. כי הוא מקומו של עולם. רק כשיש רצון קדשו להתגלות לאחד מהנביאים. הנה מאיר עליו ביותר בשפע זיו קדשו ונותן לו מקום להשיג יקר אור יקרות ונתמלא כל חדרי נפשו שמחה ואור. ורואה בלי עיני הבשר. ושומע בלי אוזן את האמור לו. אבל אין שייכות להמקום ההוא אשר הוא עומד עליו הנביא. לומר כי השכינה נגלית במקום הזה. רק כי נגלית באור הכבוד על נשמת הנביא. ובפרט האבות הקדושים שהם מרכבתו של מקום כמ"ש ז"ל בפסוק ויעל כו' מעל אברהם. אם כן הם הם מקום גילוי השכינה. ונפשותם הם מקום האור ולא המקום החומרי אשר הגוף עומד עליו [אמת כי לפעמים גם המקום גורם. כמו שאמרו ז"ל כי א"י מקום מוכן להשראת השכינה יותר. וירושלים ובהמ"ק ביותר. ואמרו כי יונה הנביא ברח מא"י משום זה. והדברים עמוקים וסתומים. אבל כל זה אין לומר בהאבות שהם הם המרכבה. והם הבהמ"ק. ומקום הארון והכרובים אשר שם ד' שוכן עליהם]. ודהע"ה שגם כן הי' רגל ד' שבמרכבה הרגיש בנפשו דבקותו בהקב"ה כבי'. ואמר על זה ואני תמיד עמך כו' [תהלים עג] מי לי בשמים ועמך לא חפצתי בארץ. שאין שום דבר שבעולם שיהי' עוד חפצי בו מבלעדו יתי' לא בשמים ולא בארץ. ואמר [שם קלט] אנה אלך מרוחך כו' אם אסק שמים כו' ואליעה שאול כו' גם שם ידך תנחני [היד הוא כינוי אל רוח הקודש והנבואה. כמו היתה עלי יד ד' [יחזקאל ל"ז]. ובתחילת יחזקאל ותהי עליו כו'] גם חשך כו' וסיים על זה ונפשי יודעת מאד. כי מרגיש אני זאת בנפשי הדבקות העלום בנועם זיו קדשו יתברך: וראיתי שפי' הפסוק גם כי אלך בגיא צלמות כו'. כי הי' ע"ה בענות צדקו מתיירא שלא ילך להגיהנם. אבל התנחם א"ע ואמר כי אינו מתיירא משום דבר. כיון שמלא כל הארץ כבודו ובכל מקום אף בשפלי המדרגות מתנוצץ ונסתר שם כח אלקי יתי'. אם כן בכל מקום שהוא הרי הוא לפניו ית' ועמו. לכן גם כי אלך כו' לא אירא רע. כי אתה עמדי:

ונשוב לדברינו. ואמרו הראשונים שזהו פירוש הפסוק ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכ"ם. בתוך הצדיקים. כי היכל ד' המה. ויותר מזה עוד. בעת שהצדיק עוסק במצוה ומדבק א"ע באור החיים שבתוך המצוה. בודאי שאינו נפרד ח"ו מדביקות השכינה. אם כן אברהם אע"ה כשהלך לקיים מצות

הכנסת

הכנסת אורחים. ובפרט שכל רצונו הי' לקרב אנשים ולהכניסם תחת כנפי השכינה. וגם באותו הענין הרי הוא מקיים המצוה שנאמר לו, לך לך מארצך כו' ונברכו בך כו'. כמ"ש הראשונים ז"ל שהכוונה הי' כי באותה הארץ יקרב בני אדם לעבודת שמים. עיין ברמב"ן פרשת לך. א"כ הרי השכינה דבוקה עמו ביתר שאת. ובכל מקום שהולך מאיר לו, ודבוק עמו האור השופע ממנו ית'. ואין דמיון כלל למי שמניח את מי שמדבר עמו והולך לו. כי אדרבה. ח"ו שאינו מניח ונפרד כלל. רק מדובק יותר על ידי זה:

ואפ"ל שזהו פירוש הפסוק. כי אברהם אע"ה התפלל א"ע לפני המקום ב"ה במה שהוא הולך לקבל האורחים. ואמר. אם נא מצאתי חן בעיניך. להתגלות עלי ולהאיר עלי זיו כבוד קדשך. סלה. אל נא תעבור. ולא תפרד ח"ו. מעל עבדך. ובכל מקום שאני הולך אני תמיד עמך ואחזת ביד ימיני. על כן מלא עבדך את לבבו ללכת לקראת האורחים. יוקח נא מעט מים כו' לשטוף טינופת הע"ז כו' כמ"ש רש"י ז"ל. לפי דעתו שכסבור ערביים הם ולקרבם תחת כנפי השכינה: ודברי רבותינו ז"ל בגמרא שלמדו מזה כי גדולה הכנסת אורחים יותר מהקבלת פני שכינה. אפ"ל כמו שכתבו המפרשים. כי הנביא בעת אשר תחול עליו רוח אלקים הי' מופשט מכל עניני הרגשות. חוץ מרע"ה שנאמר עליו ודיבר ד' כו' פא"פ. א"כ בעת שנגלה האלקים על אברהם אע"ה לא הי' באפשרות לראות מה שלפניו. ומי נלב עליו. ואף שבאמת גם האורחים היו מלאכים רוחניים. אבל כבר כתב הרמב"ן כי ראיית מלאך הוא מדרגה פחותה מנבואה ע"ש. וא"כ איך היתה זאת כי בעת הגילוי שכינה ראה ודיבר עם האורחים. אלא ע"כ כי מצות הכנ"א היא גדולה מאד. ואברהם אע"ה אשר עשה המצות עד שרשם הי' זאת הענין מדרגה גדולה יותר מהקבלת פה"ש. ולכן לא מנע הא' את חבירו. כי מהמדרגה הא' באים להב':

וכן בדברי רש"י ז"ל יש לכוון ענין הזה. כי רז"ל אמרו מצוה גוררת מצוה כו'. והוא כי ענין האור והבהירות אשר משיג האדם ע"י קיום המצוה בעשותה כראוי. היא נותנת זיכוך וטהרה וקדושה בהנפש עד שמתלהב לעשות עוד ולעשות נ"ר ליוצרו ית"ש. והוא מפני אור המצוה כמ"ש כי נר מצוה כו'. כי היא נתונה ממנו ית' ושורש המצות הם ממקום רם מאד. וכולם אחוזות ודבוקות באור נצחות ובהירות נפלא. וכן להיפוך ח"ו עבירה מחשכת ומאפלת את אור הנפש ועי"ז מביאה וגוררה כו'. ומובן ממילא כי המצוה שעושה האדם בעת אשר נפשו מאירה ולטושה. היא נעשית ביתר שאת ויתר עוז להגיע בעשייתה אל שרשי המצוה ומקום דביקותה בשמי גבוה. לכן בעת אשר הי' גילוי השכינה על אברהם אע"ה ובאותו העת ראה לפניו מצוה של הכנ"א. ביקש מלפניו ית' שלא יקח ממנו האור הזך הנאצל עליו מן זיו כבודו ית'. עד שירוץ ויכנים האורחים כדי שיעשה המצוה בעוד שנשפע עליו זיו הקדושה. וממילא יוכל לעשות אותה בענין רם ונשא ובאופן וכוונה היותר נעלה. וכיון שהי' כל מבוקשו להכנים בלב האנשים מיראת שמים ולפרסם שמו ית'. חשב כי בעת הזאת שהוא במדרגה רמה ושופע עליו האור האלקי. בודאי דבריו יכנסו בלב האורחים ויקבלו ממנו וימלא מבוקשו. וזה הבקשה הי' לפי דברי רש"י ז"ל. אם נא מצאתי חן בעיניך. תפל נא תחינתי לפניך. אל נא תעבור כו'. ואל תקח ממני מדרגת האור והגילוי עד שאעשה המצוה בעוד שהאור שופע עלי. כדי שתהי' המצוה עשוי' לשמך ולזכרך כרצון קדשך בשלימות הגמור. ועי"ז אשים עניני לפרסם כבוד מלכותך ולהכניס דברים טהורים וקדושים בלבם. לכן המתן לי עד שארו"ץ כו'. כי זה הוא משלימות המצוה, השמחה והזריזות בעשייתה כמ"ש דהמע"ה [תהלים קיט] דרך מצותיך ארוץ. ועי"ז מתפשטות האור בכל חלקי גופו ונפשו. ואימת נקל לבא לזאת המדרגה, בעת. כי תרחיב לבי. בעת שהלב מתרחב והשכל ובינה מתיישבים בו כראוי. ועשה כן באמת כמ"ש וימהר אברהם כו' ואל הבקר רץ כו'. כי מלא את לבבו נרחב מאד, ושש ושמח במצוה. והרגיש את הענין ,כי תרחיב לבי': ונוכל להמשיך לזה גם דברי המד"ר שהביא רש"י ז"ל א"ר חמא לבבכם לא נאמר אלא לבכם מגיד שאין יצה"ר שולט במלאכים. ובפשיטות אין מובן שהרי לא הי' יודע שהם מלאכים [וכן הקשה בג"א ע"ש]: רק אפ"ל שאברהם אע"ה כיון שהרגיש בנפשו הרחבה לעשיית המצוה בשלימות עלהיו"ט. הי' מובטח לו כי עי"ז בודאי יכנים גם בלב האורחים כוונה טובה ושלימות גמור. עד אשר יעקר יצה"ר מלבם ויהיו במדרגת מלאכים. כיון שהי' הנלחתם שנזדמנו לו בעת שיש לו גילוי השכינה ומדרגה גדולה. וסיפר זאת להאורחים. אהובי. בואו אלי בואו. כי על יום טוב באתם. והרבה מעלות תשיגו. ומובטח אני כי. ואקחה פת לחם וסעדו לבכם. בודאי יהי' לכם סעד גדול ועזר משמים עד שיהי' נעקר היצה"ר מלבבכם

מלבבכם ותהיו כמלאכים בעלי לב אחד לעבודתו ית"ש. ולא לבד שיהי' לכם הפעולה על אותה השעה לבד. רק גם אח"ר תעבור"ו. אחר שתעברו מזה [כי בפשיטות קשה שאין זה מדרך המוסר לומר להם תיכף. שרק יתן להם פת לחם ואח"כ מיד ילכו לדרכם שנראה כמו ח"ו צר עין שאולי ירצו להתעכב יותר. והרמב"ן תיקן זה ע"ש]. ותדעו מפני מה אני אומר ומבטיח לכם. כי על כן עברתם. כעת. על עבדכם. כאשר רואה אנכי כי באתם בשעה מוצלחת ובעת מוכשרת בודאי דרכיכם יצליח ותקבלו הארה גדולה יותר מאשרי האורחים (אז איהר זענט פונקט גיקומען): והנה במד"ר ארז"ל בפסוק והוא שמד עליהם כו' עד שלא יצא ידי חובתם נצבים עליו כו'. מיכאל מרתת גבריאל מרתת ע"ש. נמצא שהוא הי' גדול מהם ואימתו עליהם. ומובן ממילא שהי' יכול להעלותם במדרגה שלימה. כענין שהגדול משלים להקטן ממנו. וכמ"ש בסה"ק שע"י פעולת הצדיק יש הדרגה ומעלה גם להמלאכים. ולפי זה אפ"ל שזה אמרו המלאכים אליו. כאשר אמר להם, לפי דעתו שהם אנשים. אמר להם שיהי' להם אצלו הדרגה ומעלה. אבל הם ידעו ואמרו לו. כן תעשה כאשר דברת. שיהי' לנו מעלה על ידך. והדברים נראים ב"ה נכונים לפ"ד. ואם שגיתי ד' יכפר:

ברש"י יוקח נא על ידי שליח והקב"ה שילם לבניו ע"י שליח שנאמר וירם משה כו'. ובגמרא הביא הפסוק והכית בצור ויצאו ממנו כו' שהוא פסוק של ברכה. ועיין במפרשים שעמדו בזה מדוע באמת עשה אבינו הזקן כן ליקח המים על ידי שליח ולא בעצמו. אשר נראה מפשוטו שהי' קצת שלא כהוגן שהרי נענש שלבניו ניתן גם כן ע"י שליח. אבל לחם שהביא בעצמו נתן הקב"ה מידו. כמבואר במדרש ובגמרא מפסוק הנני ממטיר לכם כו'. וכן הבשר. ע"י. ובאמת דבר פלא הוא. שלא התעצל מרץ אל הבקר ויקח בעצמו הלחם והחמאה וחלב. ומעט מים הי' קשה עליו ח"ו להביא. ועיין במפרשים שנדחקו:

ונ"ל ב"ה. הנה בכל מצוה הנעשית יש ב' חלקים, עשייתה בפועל ע"י אברי הגוף. וטוב כוונתה לשם מי שצוה עלי' שהוא רצון הלב וכוונתו. והנה שמעתי אומרים בשם גדול אחד לפרש הפסוק בעקידה וישלח אברהם את ידו ויקח המאכלת כו'. אמר כי הצדיקים הגדולים העובדים ויגעים תמיד בעבודת אלקים. כבר אברי הגוף שלהם כך מזוככים וטהורים עד שגם המה רצים לעשות דבר מצוה. כמו שנפש השלם תמהר ותחיש לזה. כן אברים שלהם רצים מעצמם לזה *). והנה כאשר בא אבינו ע"ה לקחת את המאכלת לשחוט את בנו. לא רצתה היד לעשות זאת. כיון שבאמת לא הי' השחיטה מצוה כלל שהרי הי' רק נסיון. ואם הי' השחיטה מצוה היתה היד ממהרת לזה. אבל אברהם אע"ה ברואותו זאת חשד א"ע אולי הוא מעלת היצר המכביד על ידו ומביאה לעצלות. לכן וישלח אברהם את ידו. בכח גדול ובחזקה נגד טבעו ויקח את המאכלת כו'. ויקרא מלאך כו' אל תשלח ידך כו' ר"ל הרפה ממנו ואל תעשה בכח. כי הצדק עם ידך. שבאמת אינו מצוה כלל ולא עלתה על לבי. רק אסקתי' אחתי'.

ודפח"ח:

והנה הרמב"ן ז"ל כתב כי לכך הי' ג' סאים קמח סלת. כי ידע הסתלקות המאכל ראשון ראשון והוא כמרבה עולות למזבח. והפי' כ"ל. שהגם שהי' סבור שאנשים המה. מ"מ גם באנשים שייך זה ושלחנו של אדם דומה למזבח ומאכלו של צדיק נקרא קרבן כמבואר כל זה בסה"ק. וממילא כיון שהיו מלאכים בודאי הי' כמקריב עולות למזבח. והנה א"כ הי' באמת כל עשיית אברהם הבאת הפת והבשר וכל המאכלים מצות גמורות כמקריב עולות. וממילא כיון שהיו אברי אבינו הזקן ע"ה מזוככים ורצים מעצמם למצות. הנה הידים והרגלים רצו במרוצה גמורה לעשות הכל על צד היותר מהיר. אבל לקיחת המים שכתב רש"י ז"ל בסמוך שהי' סבור ערביים הם שמשתחוים לאבק שברגליהם כו'. אם כן אם היו באמת ערביים הי' לקיחת המים מצוה כדי לרחוץ ע"ז. אבל כיון שבאמת היו מלאכים לא הי' הרחיצה מצוה כלל. לכן לא רצו אברי אברהם אע"ה לעשות זה [ובמאכלת התגבר עליהם כיון שנצטוה על זה מפי הקב"ה]. ורק אף על פי כן לפי הכוונה שסבר להכנים אורחים הי' מצוה. אבל כיון שהמעשה אינה צריכה רק הרצון אם כן גם ע"י שליח נשלם הרצון

הגה"ה. **ואמר** התנא במשנה דאבות פ"ד הוי רץ למצוה ובורח מן העבירה. יש לומר לא שזהו צווי לרוץ או לברוח. רק. הוי. שיהי' האדם כן בעצם שיהי' אברי גופו כבר מושלמים בתכלית. עד שבטבע מעצמם יהיו רצים למצוה ובורחים מעבירה:

הרצון. לכך אמר יוקח על ידי שליח. ומה שש"לם הקב"ה לבניו על ידי שליח יובן ממילא בזה שאין זה עונש כלל. רק טבע הענין כן הוא. כי הרמב"ן כתב בפרשת בשלח כי באמת הי' להם עוד מים בכליהם. רק רצו לנסות את הקב"ה אם רוצה ליתן להם מים. או יוכל ליתן להם. ולזה אמר מרע"ה מה תריבון עמדי מה תנסון כו'. וכן אמר אח"כ ועל נסותם כו' היש ד' בקרבינו כו'. ואם כן כיון שגוף המעשה לא הי' נצרך רק נסיון לדעת הרצון. ממילא זה גם על ידי שליח נשלם הענין וכנ"ל:

ברש"י ורחצו רגליכם כו' ערביים שמשתחוים לאבק שברגליהם. הדבר קשה לומר שיש מי שיסבור שאבק שעל רגליהם הוא אלהי. ואפ"ל במה שמבואר בחוה"ל שקורא להחונף עובד ע"ז. והוא העובד להרבה נעבדים. ומי שבוטח בידיו הוא עובד להם. ומי שבוטח ברגליו הנה הוא עובד להם. והערביים כל פרנסתם מה שהולכין ממקום למקום. ומדמין שבמה שהולכין ומתאבקין רגליהם ומטריחים א"ע זה עושה להם כל החיל. וזה ע"ז גמורה. ולזה צוה להם אבינו ע"ה בראשית רחצו רגליכם מאיתו אבק ע"ז. להבין שהכל נעשה בהשגחה. ואם ד' לא ישמר עיר שוא שקד שומר. ובפשיטות יש לפרש כן. כיון שראה אותם ממהרים א"ע לדרכם מאד [עד שהזהירו אותו כן תעשה רק כאשר דברת פת לחם לבד כו']. אם כן נראה שאינם מוותרים על עצמם אפילו שעה מועט. מפני שבוטחים על חיל וכח רגליהם במרוצתם ישיגו הצלחתם. לכן כאשר רצה לעכבם לסעוד אצלו הקדים להם. אחי. אל תמהרו והתעכבו מעט. כי לא לקלים המירוץ כי יש השגחה מבורא עולם. ורחצו הזכו מאבק שברגליכם והשענו מעט לפוש ולנוח. ואקחה כו' אחר תעבורו. כי לא תאחרו דבר ממה שנגזר פרנסתכם משמים. כי על כן עברתם על עבדכם. ואנכי אין דעתי נוחה במהירות וזריזות כזה:

ברש"י וסעדו לבכם. בתורה בנביאים כו' אר"ח לבבכם אין כתיב כאן כו'. צ"ע מאד הא הראי' שהביא רש"י ז"ל סותרת עצמה. שהם בשופטים לא הי' מלאך רק מאמר החותן לחתנו ואמר ג"כ לבך ולא לבבך. והנה בג"א הקשה כי הלא גם אברהם אע"ה סבר שאנשים הם ולמה אמר לבכם. וכתב כי הוא דרך כבוד לומר לאורח כי אין לו יצה"ר בודאי ושיש לו בל"ם רק לב אחד עיין שם:

ואפ"ל כי באמת קשה למה הוצרך רש"י ז"ל להביא ראי' דפתא סעדתא דלבא הא כל אחד ידע זאת מעצמו שאיך הטועם יטעם האוכל. אך מה שהוצרך להביא ראיות שפיתא סעדתא דלבא הוא ראי' שלחם יש בו כח להחיות הרוחני. כמש"כ המג"א בשם האר"י הק' שהנפש ניזונית מרוחניות המאכל כי לא על הלחם לבדו יחי' וכו'. ולפ"ז יהי' עיקר הראי' ממה שכתיב ולחם לבב אנוש יסעד. משמע ב' לבבות לב בשר ולב הרוחני. מוכח מזה שלחם מסעד גם הרוחני. ומה שכתוב בנביאים, סעד לבך, הוא דרך כבוד לאורח לומר הלא אין בודאי רצונו למלא בטן הגשמי רק סעד לבך הרוחני. וממילא יובן שאמר כאן לאורחים גם כן לבבכם דרך כבוד. אך הי' קשה תינח לאורח אחד. אבל הכא ג' אורחים הי"ל לבבכם. היינו שלש לבבות של שלש אורחים. על זה תירץ אר"ח לבבכם אין כתיב כו' שאין יצה"ר שולט במלאכים. ובמקום שאין יצר הרע שולט ממילא שלשה לבבות לב אחד הוא. ורק מפני היצר הרע יש פירוד לבבות. אבל בלא יצה"ר כל הלבבות לב אחד המה. וא"ש:

ברש"י כי על כן כמו על אשר כו' כי על כן באו כו'. בפשיטות. על כן. יש לפרש מפני זה. כמו כי על כן לא יאכלו בנ"י. והוא מן הקודם אל המאוחר מפני שהמעשה הי' כן. או מהמאוחר אל הקודם. ובאופן הא' צריך להיות בין על כן ובין הנאמר אח"כ, הפסק. ובאופן הב' נמשך העל כן על המאמר המאוחר [והנגינה מוכח על זה שבכל אלו הפסוקים הטעמים נמשכים ואין טעם מפסיק ביניהם]. וזה ראי' כי אי אפשר לומר באופן הא'. כי יעקב אע"ה בא לרצות לעשו אחיו בדברי פיוסים. ואם הי' הטעם מפסיק הי' משמע, באמת לא רציתי לראות פניך. רק על כן מפני שרציתי ליתן מנחה הוכרחתי לראות פניך. וזה יביא את עשו לכעס. רק להיפך אמר. הלא ידעתי כי אינך צריך למתנותי. רק מפני שראיתי פניך וזכיתי לכך תיטיב עמי לקחת המנחה. וכן לוט בא לפייס את אנשי סדום. ואם הי' בטעם מפסיק הי' משמע כי על כן מפני שיודעים שרשעים אתם ותרצו לעשות עמהם רעה לכן באו להסתתר אצלי. וזה הי' מביא אותם לכעס יותר. כי למה תסתיר אתה הצדיק אותם במכוון. רק להיפוך אמר. באמת הם כראים לעשות עמהם רעה. כי למה באו לסדום היפוך התיקון שעשינו בינינו להשבית רגלי אורחים מפה. ורק אעפ"כ מפני שכבר הם בביתי ולא ברחוב תטיבו

עמי

עמי להניחם שלא לעשות בביתי הצעקה הגדולה. וכן יהודה בא להצדיק את תמר. ואם הי' בטעם מפסיק. הי' הפירוש על כן. מפני שידעתי אותה לאינה צנועה לכן לא נתתי' לשלה בני. ויהי' זה עוד מביא עלי' טענה רעה. רק להצדיקה אמר כי עשתה זאת מפני שהי' לה עלי טענה נכוחה. וכן משרע"ה חפץ שיהי' חותנו נשאר אצלו. ואם הי' בטעם מפסיק הי' משמע כי על כן. הלא אני יודע כוונתך שאתה יודע שעתיד הקב"ה להיטיב עמנו ליתן לנו נחלה על כן באת אלינו למדבר. ויהי' זה דרך קטגור לא דרך כבוד לחותנו. רק להיפך הי' כבוד. ידעתי כי אין שוה לך מתנה שלנו. כי אתה שונא מתנות. רק אעפ"כ כיון שכבר היית עמנו עד כה אל נא תעזוב כו'. וכן כאן הפירוש הוא אם הי' בטעם מפסיק. כי על כן מפני שידעתם שאנכי נטעתי פונדק באתם הנה לאכול חנם. והי' זה דרך גנאי גדול. רק להיפוך דרך כבוד אני יודע שאינכם צריכים לסעודה שלי. כי עמכם מאכל ומשתה לרוב, רק מפני שכבר עברתם עלי יהי' לי לבושה אם לא תרצו לסעוד אצלי *):

בפסוק בן בקר כו'. ברש"י ז"ל ג' לשונות בחרדל אפשר להמליץ בדברי החוה"ל בראשונה בלום פיך כו' והנועת הלשון מהירה כו'. ובמדרש שומר פיו ולשונו כו' כל המעשה מרפואת המלך עם חלב

---

*) **הגה"ה עוד** יש לומר על רש"י הנ"ל ע"פ דרך הרמז כי רש"י ז"ל כיון בהפסוקים שהביא לראי' במה שמבואר בזוה"ק פרשה זאת במדרש הנעלם כי כל הפרשה רומזת על ענין הנשמה כשהיא נפרדת מהגוף ורואה את השכינה ומשתחוית לפניו [וכן אמרו במדרש על פסוק לך תכרע כל ברך לפניו יכרעו כל יורדי עפר כו'] ע"ש בזוה"ק: והנה לפי הרמז הנ"ל י"ל פירוש הפסוק ויאמר כו' אל נא תעבור מעל עבדך. כי הנשמה מבקשת מיוצרה ית"ש לבל יעזבנה ח"ו באשר הדרך מסוכן וכמה גרדינין כו' ח"ו מוכנים. וצריכה שמירה גדולה, וכאשר בכה על זה ריב"ז ואמר שא"י באיזה דרך מוליכין אותי. רק דהמע"ה התפלל על זה ואמר גם כי אלך כו' לא אירא רע כי אתה עמדי. לכן מבקשת הנשמה כי הש"ת לא יעזבנה ח"ו וישלח לה מליצים ופרקליטים ומנהיגים טובים ואורו ית' וטובו וחסדו ילוו אותה. והנה בזוה"ק שם כתב כי פירוש הפסוק לפי זה ואקחה פת לחם כו' בן בקר רך כו'. היא הזכרת זכות שהנשמה מזכרת לפניו ית"ש. ופת לחם הוא ענין גמ"ח. ובן בקר הוא הקרבנות. או התורה שבמקום הקרבנות עיי"ש. וי"ל שלזה רמז רש"י ז"ל גם כן. והפסוקים המה הזכרת זכות לכל כתות בנ"א. מה שכל אחד מזכיר זכותו כדי להנצל מכל רע. והנה נגד כת הא' העוסקים בתורה תדיר ואינם משים מתוך ד"א של הלכה ומאוהל של תורה. אמר, כי זכותם הוא מהפסוק כי על כן באו בצל קורתי. דשעי"ז ינצלו. ולאנשים האל אל תעשו דבר. מפני שבאו בצל קורתו של הקב"ה. ואין לו להקב"ה בעולמו רק ד' אמות של הלכה. ושם כבי' הוא ביתו ית'. והבאים שם וקובעים ישיבתם ראוים להצלה: הכת הב'. המה אנשים העובדים בתפלה ועומדים לפניו ית' בשבחות ובזמירות בתפלה ובתחנונים. והתפלה נרמזת בפסוק וישכם אברהם כו' אשר עמד שם את פני ד'. כמ"ש רז"ל. אמר עליהם הפסוק כי הזכרת זכותם הוא כי על כן ראית כו' כראות פני אלקים ותרצני. א"כ המה שרואים כבי' פניו ית"ש ועומדים לפניו. ראוים להיות נרצה מעשיהם וניצולים מכל רע. כי באור פני מלך חיים: הכת הג'. המה אנשים אשר מעשיהם אינם רצוים. אבל כוונתם רצוים. ואם כי גוף פעולתם הוא בעניני עוה"ז. אבל כל כוונתם ורצונם לעשות רצונו ית"ש. והזכרת זכותם הוא מהפסוק צדקה ממני כי על כן לא נתתי' לשלה בני. ידעה כי הנס שמעשי תמר בפועל הי' באופן שאינו נאות. אבל הצדיק אותה יהודה מפני שכוונתה רצוי'. וכמ"ש רש"י ז"ל שם בפסוק כי ראתה כי גדל שלה כו'. לפיכך הפקירה עצמה כו' להעמיד ממנו בנים ע"ש: הכת הד'. שאין להם כל מאומה מתגללים א"ע ומזכירים לפניו ית"ש טורח עבודת העוה"ז. וכובד שעבוד הגליות. וגודל מצוקת הינה"ר. ומבקשים מהקב"ה להורות להם דרך יבשון אור בחסדו ית' ובטובו. ועל זה הביא הפסוק כי על כן ידעת חנותינו במדבר. רבש"ע. הלא אתה יודע מקום חנותינו. במקום שממה. בין לסטים וחיות רעות ונחשים ועקרבים. על כן אין לנו על מי להשען. רק והיית לנו לעינים. להאיר עינינו ולהצליח דרכינו להצילנו ממוקשים. באברתיך תסך עלינו ותחת כנפיך נחסה: ועלינו לשבח לאדון הכל ששם חלקינו מיושבי בהמ"ד הוא ישים בלבינו אהבתו ויראתו ולעשות רצונו ית' בלב שלם. ולהיות מהשבים בתשובה שלימה לחסות בנועם ד' ולבקר בהיכלו ונירש טובה וברכה וחיים ושלום עד העולם אמן:

חלב לביאה כידוע. והתנא נוה לתלמידיו כן. הלשון אם טובה אין טובה ממנה כו' ולשון רכה תשבר גרם. לכן מפני שכל ענינו הי' להכניס אנשים תחת כנפי השכינה. על כן בראשונה הזהירם על הלשון שתהי' רכה ונוחה. ומטעם זקנים יהי' בה. ורמז להם במה שהאכילם לשונות בחרדל מוטעם וטוב [כמו שנצרך להכנס בעבודה]. וענין ג' לשונות י"ל שהראה בזה שנתן לכ"א מהם לשון שלם להראות כי חצי לשון אינו מדה רק לשון שלם כלבו כן פיו. לא כהנוהגים בלב ולב ידברו. וגם צריך להיות מוטעם ומבושם כנ"ל. ויתן אל הנער לחנכו במצות להראות לו שזה הוא חינוך והתחלת עבודה:

בפסוק וישקיפו. ברש"י ז"ל כל השקפה שבמקרא לרעה חוץ מהשקיפה כו'. וי"ל אם כח מתנת עניים גדולה לא הי' לו לומר באמת לשון השקפה. וכ"ל במה שמבואר בספרים שהברכה הבאה מכח הקללה טובה יותר. כמו שמצינו במדרש שברכו תזרע ולא תחגר כו' כדי להמתיק הדינים בשורשן. וכן יש הרבה צדיקים שאומרים לשון קללה והוא מתכוון לברכה לכוונה הזאת. ולכן הראה במה שאומר בברכה זאת השקיפה ממעון קדשך וברך כו' שגדול כח מתנת עניים שהופך מלשון קללה לברכה וזה הוא ברכה כפולה ומכופלת:

בפסוק זעקת סדום ועמורה כו'. יש מי שעושה עולה מעט אך כל העולם צועקין עליו שעושה רעה רבה וכן הדרך בעולם שמגדילין הדבר. אבל כאן אמר להיפוך. זעקת סדום ועמורה הלא היא רבה. מה שזועקין עליהם. אבל אולי תאמר שמגדילין הדבר ממה שהוא. לא כן. רק כל מה שאומרין עליהם. חטאתם עוד כבדה מאד. יותר מכפי הזעקה:

בפסוק ויבאו שני המלאכים סדומה כו'. וכל הפסוקים שם. ויאמרו האנשים אל לוט עוד מי לך פה כו'. וברש"י ז"ל פשוטו של מקרא כו'. ומ"א מאחר שעושין נבלה כזאת מי לך פתחון פה ללמד סנגוריא עליהם. שכל הלילה הי' מליץ עליהם טובות כו' עיי"ש. והנה קשה מאוד. כי בתחילת הפרשה כתב רש"י ז"ל. הנה נא אדוני. צריכים אתם לתת לב על הרשעים הללו שלא יכירו בכם כו'. ושם ורחצו רגליכם כו'. אם כשיבואו אנשי סדום ויראו שכבר רחצו רגליהם יעלילו עלי כו'. ושם טרם ישכבו כו' שהיו שואלים ללוט מה טיבם ומעשיהם והוא אומר להם רובם רשעים כו' עיי"ש. הרי שהציג לוט לפני המלאכים את אנשי סדום לאנשי רשע. וקרא אותם רשעים. וסיפר להם מדרכיהם ותהלוכות עלילות רשעתם. וכאן כתב רש"י שכל הלילה הי' מליץ עליהם טובות. אתמהה:

ואפ"ל, כי הנה למעלה בפרשת לך בפסוק ויבחר לו לוט את כל ככר הירדן ויסע לוט מקדם כו'. כתב רש"י ומ"א הסיע עצמו מקדמונו של עולם. אי אפשי לא באברם ולא באלקיו. גם לפני זה בפ' וישא לוט את עיניו כו'. כתב רש"י ומ"א דורשה לגנאי על שהיו שטופי זמה בחר לו לוט בשכונתם. ושם ואנשי סדום רעים כו' כתב ואעפ"כ לא נמנע לוט מלשכון עמהם. ושם אחרי הפרד לוט מעמו. כתב כל זמן שהרשע עמו הי' הדיבור פורש ממנו כו' ע"ש. הרי כי החזיקו רבותינו ז"ל את לוט לרשע. ודרשו עליו גנאי הרבה. ממילא כל מה שיכולין לדרוש עליו גנאי דורשין. וכן בפסוק אל תבט אחריך כו' כתב רש"י ז"ל אתה הרשעת עמהם כו': והנה אחד מדרכי הזיוף והשקר הנוהג בעולם אנשים המראים עצמם טובים ותנועות החיצונית שלהם נראה כמעשי הצדיקים ותוכם מלא מרמות ותוך רשעות ודרך רע. וכבר גינו רז"ל הכת הזאת מאד. ובספר הק' חוה"ל מאריך בגנותם. והזהיר מאוד מענין הזה ואמר כי החונף הוא גרוע מעובד ע"ז וכו'. ובאמת יש מהכת ההוא אשר בנעוריהם או בזמן מהזמנים היו מחוברים בבית הצדיקים. ואח"כ כשפירשו הנה רשעתם כפולה. ועוד שיודעים לרמות כי למדו שמה דרכי ותנועות הצדיקים ויודעים לעשות כמותם. רק שהצדיקים עושים באמת לאמיתו. לשמו יתברך. ומוסרים נפשם לעבודת שמים. ואלה, הם עושים הכל לפנים כדי לזייף ולרמות ולחנוף. והנה גם זהו מהזיוף. כי כאשר מדברים עמהם הם מגנים ומבזים דרך הרע ומספרים בגנות של אנשים רבים שאינם נוהגים כשורה. והשומע כסבור כי דרך הרע בזוי בעיניו. אבל הוא שקר גמור. רק הסיפור והדיבור הזה הוא להראות לבני אדם שהוא צדיק כיון שהוא מגנה הדרך הבלתי ישרים. והרשע הערום שבהם מתכוון עוד יותר. ואינו מבזה את הרשעים הגמורים העושים כל רע. כי מזה אינו מדבר כלל. כי לא הי' משמע מזה שהוא צדיק. ומהו רבותא שמבזה את המחלל שבת בפרהסיא ואוכל נבלות וטריפות. ומה ייתור לו בזה. כי הרי גם האיש הפשוט שאינו צדיק רק שאינו רשע יודע ומגנה את הרשעים הגדולים. ע"כ בערמתו של הרמאי אדרבה הוא מספר מן איש שאינו רשע ח"ו ומוחזק לאיש כשר

כשר. אבל הוא מגנהו כי אין דרכיו מוכשרים בכל. וכי הוא עושה לפעמים דבר שאין הגון. וכבר יקרה לו לדבר שקר וכדומה. ומהסיפור והגנות הזה הוא עומד ומכריז על עצמו. כי הוא איש צדיק תמים. אשר גם תנועה אחת של שקר כבר אינו יכול לסביל. ואומרים בשם האלשיך הק' שפירש הפסוק [תהלים יב] שוא ידברו איש את רעהו כו' בלב ולב כו' יכרת ד' כל שפתי חלקות כו'. כי זהו גופא הדבר שוא ושקר שמדברים בלב ולב ואומרים יכרת ד' כל שפתי חלקות כו'. מקללים את בעלי שפתות חלקות. כדי להשמיע שהדבר בזוי ורע בעיניהם. וזהו גופא הוא השקר והשוא שלהם:

וזה שנוכל להעמיד בדברי רש"י ז"ל. כי הוקשה לו על מה שנאמר בפסוק ויבואו שני המלאכים כו' וירא לוט ויקם לקראתם וישתחו אפים ארצה ויאמר הנה נא אדוני כו'. שכל הענין הזה מורה כי הי' צדיק ואיש תמים. ובראותו אורחים מסר נפשו עליהם. ולא הי' לו די לבקש אותם לבוא אל ביתו לסעוד. רק נפל על פניו לפניהם בהכנעה ובבקשה גדולה. כמו שמבקש מהם טובה הנוגע לו בנפשו. וקשה מהו זאת הלא הוא רשע ואמר אי אפשי לא באברם ולא כו' ובחר לו שכונת סדום מפני ששטופים בזמה. ומאין בא לו צדקות כזה. לכן כתב רש"י ז"ל מבי"ת אברהם למד לחזר על האורחים. לא שלמד מאברהם ולא הי' מתלמידיו של אברהם אע"ה. כי גם בהיותו עמו הי' הוא רשע כמ"ש רש"י לעיל. רק ממה שהי' בביתו למד התנועה הזאת וידע שדרך הצדיק לעשות כן. לחזר על האורחין ולמסור נפשו על זה. ועשה גם הוא כן התנועה החיצונית. להודיע ולהכריז כי לא אברהם לבדו הוא צדיק. כי גם הוא. הוא צדיק תמים. אבל אמר הכתוב תיכף ומיד. להורות לנו בחינה נאמנה כי אין הדבר אמת רק זיוף ושקר. והוא. כי אברהם אע"ה עם היותו יודע מרשעת סדום וחברותי'. אבל בכ"ז חמל עליהם וחשב אולי ישובו. או דלמא נפק מנהון זרעא מעליא וכדומה. ועמד לבקש בעדם בהרבה בקשות שאפשר יש מקום שינצלו ולא יאבדו. כמבואר בפסוקים הקודמים. אבל לוט התחלת דבריו מיד הי' לגנותם ולבזותם. שלא כמדת אברהם אע"ה ואמר הנה נא אדוני סורו נא כו'. כי למה לו כל ענין הזה אם הוא מתכוון באמת רק הכנסת אורחים הלא הם אנשים נכרים ממקום אחר ואינם יודעים מבואות העיר ואינם מכירין איזה דרך ישר וקרוב למקום פלוני ואיזה דרך עקום ורחוק. ולמה צריך לספר להם כי הוא הי' יכול להביאם אל ביתו בדרך ישר. רק מפני הרשעים הללו שלא יכירו כו' על כן סורו נא. עקמו את הדרך לביתי כו'. והלא יכול הי' לקחת אותם ולנהלם אל ביתו בלי שידעו כל זה אם הובילם בדרך ישר או עקום. והולך בתום עושה כן. אבל הרי זה סימן מובהק כי הוא זייפן ורמאי. וגם הנפילה על פניו הי' בשקר. והוא רוצה לספר כי הוא דר בין אנשים רשעים ואעפ"כ הוא צדיק תמים. וצריך התחכמות נגד אנשי העיר כדי לעשות צדקתו. ואע"פ שהוא ירא מהם והוא סכנה גדולה. אבל מוסר את נפשו בשביל המצוה. והי' לו הנאה גדולה מזה. שבתחילה אמרו לו. לא כי ברחוב נלין. ר"ל אין אנו רוצים להכניס אותך לסכנה ומוטב ללין ברחוב. והוא הפציר בהם עד שבאו אל ביתו. וגם נזכר שהיום פסח ויו"ט הנוהג בבית אברהם אע"ה. ע"כ ויעש להם משתה ומצות אפה ויאכלו [ויהי' מלת לה"ס מוסך עצמו ואחר עמו. כי המשתה הי' בשבילם. וגם המצות הי' להם.ובשבילם. ובאם לא הי' לו אורחים הי' יכול לאכול חמץ ושאור כנפשו די שבעו]. וידע כי האורחים האלה בכל מקום שיבואו יספרו ויגידו כי נמצא עוד צדיק מפורסם בעולם. ולוט שמו. טרם ישכבו ואנשי העיר כו'. וברש"י שהיו שואלים ללוט מה טיבם ומעשיהם. והוא אומר להם רובם רשעים כו'. דייק לומר רובם. כי מיעוט הרי יש שאינם רשעים. והוא ג"כ זיוף כנ"ל. כי באם הי' מחליט שכולם רשעים גמורים ועושים כל רע. לא הי' ראי' מדבריו שהוא צדיק במה שמגנה אותם. כי מה רבותא הוא שאינו סובל אותם. אבל עיקם את לשונו להמליץ עליהם ג"כ קצת. כי לא כמו שאומרים בעולם כי כולם רשעים גמורים. רק יש מקצת כשרים גם כן. וגם בכלל אומרים עליהם יותר רשעות מאשר הוא. וז"ש רש"י שכל הלילה הי' מליץ עליהם טובות. והוא מפני הרמאות לומר שאינם כל כך רשעים. רק אעפ"כ הוא מגנה אותם ואינו סובלם מפני שאינם צדיקים גמורים [והוא היפוך מה שמעידה התוה"ק עליהם. רעים וחטאים לד' מאוד. ולא נמצא בהם עשרה אנשים שראוים להיות ניצולים]. וכאשר באו כל העיר מקצה ואמרו דברים מכוערים כאלה. הוציאם אלינו ונדעה כו'. אמרו לו המלאכים עוד מי לך פה. ודרשו ז"ל שאין לו עוד פה לדבר בעדם. כי בלב גם עד עתה לא הי' להמליץ עליהם רק בפה לבד. כי הי' צריך לרמאות שלו. אבל עתה כבר גם הפה אין לך עוד. ורמזו לו כי המה מכירים

בערמתו

בערמתו. ואח"כ כאשר כבר הגידו לו שהם מלאכים ושנשלחו להשחית העיר ולהציל אותו. אמרו לו בפירוש אל תביט אחריך. וברש"י אתה הרשעת עמהם. כלומר אל תדמה בנפשך כי רמית אותנו בכל דבריך ותנועותיך. גם כי השלכת עצמך על פניך. גם כי אמרת עקמו עלי הדרך. וגם כי אפית מצות בפסח. אל תדמה בנפשך כי רמיתני. ואנחנו היינו סבורים כי צדיק אתה וכי בזכותך אתה ניצול. לא כן. אנחנו יודעים כי הרשעת עמהם ביחד וכמוך כמוהם. רק זכותו של הצדיק האמתי. קרובך אברהם. הוא עומד לך שתנצל ממהפכה. ואם הי' לוט באמת צדיק. הרי כתיב [תהלים נח] ישמח צדיק כי חזה נקם פעמיו ירחץ בדם הרשע. אבל כיון שאינך צדיק כמו שידענו. ורשע כמותם. א"כ אינך כדאי שתראה בפורענותם כו'. וקום ברח לך מהר. ויותר מזה מודיעים לך כי עוד אתה בסכנה. רק ההרה המלט. ואחוז בכנפי הצדיק קרובך אברהם. והמלט אליו, ושם אתה בטוח לא זולת זה. פן תספה: ובאשר ראה כי נתגלה נבלותו והוא עומד בסכנה. התחיל להגיד האמת. ואנכי לא אוכל להמלט ההרה. כי מתבייש אנכי לראות פני אותו הצדיק. או כמ"ש רש"י ז"ל כי יזכר לו שם רשעתו. ואלה הדברים שהגיד באמת, הי' לו לזכות. ויאמר אליו הנה נשאתי פניך כו'. ויש לפרש. כי אמר לו המלאך מעתה הנה יש לך זכות כמאמרם ז"ל העושה דבר עבירה ומתבייש כו'. ע"כ יש לך זכות יותר. א' זכותו של אברהם שעמד לך. וגם לדבר הזה. גם מפני שאתה מדבר באמת ומתבייש אתה ויודע אתה מרשעותך. זהו גופא עומד לך ג"כ. לבלתי הפכי וכו'. והאלקים ישים בלבנו אהבתו ויראתו באמת. שלא נרמה עצמנו. ולהנצל משפת שקר. ונעבוד עבודתו יתברך בלב שלם ואמת כרצונו וכרצון יראיו אמן:

ב"ה. פרשת חיי שרה.

ברש"י ז"ל בת ק' כבת כ' ובת כ' כבת ז' ליופי. הלא יופי הוא דבר הניתן מן השמים ואיך נוכל לשבח בזה את האדם. ובמד"ר איתא בת ק' כבת כ' לחטא כו'. ונ"ל במה שפירשו אל יתהלל החכם כו' הגבור כו' כי אם בזאת יתהלל כו'. כל המעלות כשמשתמש בהם לצורך גבוה זה הוא העקרי. אבל בהיפוך ח"ו כו' כשמשתמש בכל המעלות כדי להשכיל וידוע כי בזה חפצתי כשנתתי לו המעלות. והנה בענין היופי ח"ו שיוכל על ידי זה לבוא לידי מכשול. אבל אמנו ע"ה כשהיתה בת כ' השתמשה בכל עניני גופה רק לדבר הנאות ע"פ התורה ולא הי' לה ח"ו לפוקה היופי כמו בת ז' שאין בו יצה"ר עדיין. והוא כמו אומרם ז"ל בן שנה שאול כו' כבן שנה. ומאמרם בת ק' כבת כ' לחטא יש לומר במה שמבואר שאין לשבח את האדם שאינו חוטא רק כשעושה זאת בבחירה דהיינו שיש לו כל הכח והמקום המוכשר ח"ו לדבר עבירה והוא מתגבר על יצרו כמו ביוסף הצדיק רווק בן שלשים בארץ טמאה בבית גברתו המפתת ומאיימת עליו ורק מיראת וחטאתי לאלקים. ותשב באיתן כו'. וכאמרם ז"ל שלשה הקב"ה מכריז עליהם. רווק הדר במדינה כו'. אבל בן מאה שהוא כאלו מת ובטל מן העולם הכי זאת נוכל לשבח שלא חטא. אבל באמת שרה אמנו ע"ה חזרה לימי נערותה אחרי בלותה הי' לה עדנה ובת ק' הי' כבת כ' כמו שבנערותה לא חטאה מפני יראת אלקים כן בזקנותה שהרי גם אז הי' לה כח נערות ורק צדקתה עמדה לה:

עוד י"ל על הרש"י ז"ל בת ק' כבת כ' כו' לא חטאה שהרי אינה בת עונשין כו'. והנה ידוע דברי הרמב"ם ז"ל בפרקיו שכתב לתרץ הסתירה מה שמוכח מהפסוק נפש רשע אותה רע משמע שהמתאוה לרע הוא סימן על רוע הנפש. ובגמרא ז"ל אמרו אל יאמר אדם אי אפשי בבשר חזיר כו' עיי"ש מש"כ בזה. והנה אמרו רז"ל גדול המצווה ועושה וכו' ופרשתי בו מפני שאינו מצווה אין לו יצה"ר כלל. ובזה נוכל לבאר דברי רש"י מה בת כ' לא חטאה מפני שאינה בת עונשין ומסברא אין היצר הרע שולט בזה כך בת ק' כבר הי' לבה חלל בקרבה בלי שום יצר הרע:

והענין בזה הוא כי הכל מודים שהצדיקת הזאת הנביאה אשר אמרו עלי' רז"ל שהי' א"א טפל לה בנביאות בודאי לא חטאה. רק אופן וענין סיבת שאינה חוטאת ס"ל לרש"י שהי' לבה חלל בקרבה בלי שום יצה"ר והמדרש כבת ך' לחטא היינו

באברים

באברים שלימים ויצר הרע רק המניעה הי' מפני שאבי שבשמים גזר עלי. וענין אינה בת עונשין שכתב רש"י ז"ל הביא המזרחי בשם י"א שהיא מפני שלא נלטוית. ובאמת לפי דברי האומרים בן מ"ח שנים הכיר אברהם וכו' ושרה היתה רק עשרה שנים פחותה ממנו ממילא כשהיתה בת ך' לא קבלה עוד עלי' כלל מהמצות:

עוד יש לתרץ הקושיא החמורה אשר הקשו המפרשים מש"כ רש"י בת כ' בלא חטא שהרי אינה בת עונשין. והרי בדיני האדם נענש על עבירה ורק בד"ש אין עונש ועכ"פ הוא חטא ככל חטאת האדם. וע' במהרא"מ ובג"א. [וע' בתשובות חכ"צ סימן מ"ז מ"ט מה שכתב בענין הזה שאין עונשין פחות מבן כ' ופלפל בזה. ועיין בספר חסד לאברהם מעיין ה' נהר ג'. ול"ע על החכ"צ שכתב שם דעונשי גיהנם יש גם על פחות מבן כ' ע"ש והביא אח"כ דברי החס"ל הנ"ל. ובאמת מבואר שם בפירוש שדין גיהנם מכ' שנה ולמעלה ע"ש]. וגם ענין שבח היופי מה הוא:

ואפ"ל דהנה צריך להבין הלא מצינו בגמרא דברים שאין חייבים עליהם בב"ד ואעפ"כ בד"ש חייבים כמו גרמא בנזקין ושלד"ע וכדומה. הרי בב"ד אין מעניש רק על החמור ובד"ש גם על הקל. ובענין זמן השנים הוא בהיפוך דב"ד מכין ועונשין מעשה שנעשה גדול ובד"ש מבן כ' ומעלה:

אך אפשר לומר בטעם הדבר [אמת כי כל ענין זה הוא רחוק מדעתינו מאוד ומי כערכנו אשר יוכל לומר בזה מדעתו ענין ברור וכגבוה שמים מארץ כן גבהו דרכו ית' מדרכינו. ומכ"ש להפחותים וקטני הערך עד אין שיעור וערך כלל כמונו בלי דעת ותבונה לכן לא נאמר בזה דרך החלט רק דרך אפשרות לבד והוא רחום יכפר אם שגיתי כי התורה הקדושה ניתנה לידרש על פי הקדמות המבוארת בסה"ק]. כי זהו ברור לכל רואי השמש כי כל העונשין אשר מבוארים בתוה"ק ובשאר ספרי הקודש לעוברי עבירה ח"ו אינם חלילה כמו הנוהג בבנ"א אשר אם יעשה אחד לחבירו רעה ישיב לו גמולו דרך נקמה. חלילה וחלילה להעלות זאת על הדעת. כי טוב ד' לכל והכל ברואיו ומעשי ידיו ית"ש. ואם חטאת מה תפעל לו כו'. רק זה הוא אמת ואמונה כי הכל הוא לטובת האדם. וכאשר פירשתי ב"ה דברי דהמע"ה נאום פשע לרשע כו' חדל להשכיל כו' [תהלים לו]. כי בפשוטו הוא קשה להבין ומה חידש בזה והלא הכל יודעים כי היצה"ר מסית לחטוא ומה צריך לומר על זה בקרב לבו. עיין במפרשים שפי' הוא לבו אומר לו משמע שהוא דבר מחודש. אבל יובן כי הנה הרשעים אשר יש להם כל שלוה וטובת העוה"ז אין חידוש כי טפש כחלב לבם וטח מראות עיניהם. אבל יש רשעים שמגיע אליהם כמעשי הצדיקים כי סובלים יסורין ל"ע ובא עליהם מכות נאמנות. ואעפ"כ אינם שבים בתשובה כאמרם ז"ל רשעים אפילו על פתחה של גיהנם וכו'. ועל זה יוקשה באמת קושיא עצומה מדוע לא ירך לבם ולא יתיישבו. אבל התירוץ על זה הוא כי התוה"ק אמרה [בפרשת עקב] וידעת כו' כי כאשר ייסר איש את בנו כו'. ואמר מוסר ד' בני אל תמאס כו' כי את אשר יאהב יוכיח כו'. והוא האיש אשר יודע ומבין כי אין ספק כלל אשר מהשמים אוהבים לכל איש ישראל בכל אופן האהבה. והיסורין ל"ע אינם לנקמה ושנאה חלילה רק כייסר אב את בנו להדריכו ולייסרו מפני אהבתו אותו. אז כאשר ישיב האדם זאת אל לבו הנה מתעורר מאד ושב עד המכהו ומתחנן אליו וישוב ירחמהו. אבל מי שנדמה לו שהיסורין המה מפני שנאה ח"ו הנה עי"ז הוא מתרחק עוד יותר והי' כי ירעב והתקצף כו'. וכן הי' בענין המרגלים כמ"ש בעת התוכחה [דברים א'] ותרגנו באהליכם ותאמרו בשנאת ד' אותנו כו'. ועל זה אמר דהמע"ה נאום פשע לרשע בקרב לבי. ירצה אני היודע בקרבי מה שהיצה"ר אומר להרשע ומביאו לידי זה אשר אין פחד אלקים לנגד עיניו. ירצה אף בשעה שפחדים ממה"ד באים עליו. מ"מ אינו פועל בקרבו כלום להיות נפחד ונתפעל לשוב אל ד' ית'. ואם כי הוא באמת דבר פלא כי בראותו מעונש הי' צריך לשוב ולהתעורר. אך הטעם הוא כי החליק אליו בעיניו. היצה"ר מחליק את הדבר בעיני הרשע ומראה לו ראיות ברורות למצ"א עונ"ו לשנו"א שימצא כי עונו הוא העונש הבא עליו [עון עונש כנ"ל] הוא לשנוא מפני כי שונאים אותו ולא לאהבתו כאשר ייסר איש את בנו וע"כ אין פחד לנגד עיניו ואם הי' יודע כי הוא מפני אהבה הי' שב ומתפחד ומטיב דרכו:

והנה בעונשין שמענישין הב"ד מלקות או מיתה מפורש בתוה"ק הטעם במלקות כתיב ויסרו אותו שהוא לשון מוסר ולקח טוב שעי"ז ייטיב דרכו ויקבל מוסר להבא וכתיב והי' אם בן הכות כו' שיהי' ע"פ הבנה וישוב הדעת שהכל הוא היפוך דרך הנקמה ובעונש מיתה נאמר וכל ישראל ישמעו ויראו

ויראו שזהו טובת האומה ע"י שעושין דין בהרשעים לוקחים מוסר ולא יוסיפו לחטוא. והוא באמת גם כן טובת זה האיש לכה"פ שעל ידו נתגלגל זכות זה לכן מיתתו הוא כפרה כמבואר בגמרא. אבל בעונשי שמים גיהנם וכדומה לכאורה לא שייך כל זה. כי אין מקום עוד שייטיב דרכו אז. אבל באמת כפי המבואר בסה"ק הנה אין העונש ההוא גם כן דרך קנס. רק מפני כי החטא פוגם באברי הנשמה הטהורה ואין באפשרות שתשוב למקורה מקום האור הגדול והקדוש עד אשר תתכבס ותתלבן ותצוחצח להיות עכ"פ כמקדם טרם רדתה לעולם הזה. כאמור נשמה שנתת בי טהורה היא כו'. לכן י"ל כי ע"כ דוקא הב"ד מכין ועונשין מבן י"ג כיון שהוא כדי לייסרו או כדי לייסר השומעים. אבל עונשי שמים שהוא כדי לצרף ולזכך הפגמות. הנה כל עוד שאין האדם בן כ' [שאז הוא בדעת שלימה כאשר אמרו רז"ל למכור בנכסי האב עד שיהי' בן כ'] אין עוד הפגם גדול כ"כ. כי מבואר שגודל הפגם בנפש הוא לפי ענין החטא אם הוא בדעת ואין צריך עוד זיכוך. והגם כי הסברא נותנת כי אעפ"כ ע"י החטא שקודם בן כ' הנה נתקלקל יופי הדר הנשמה ולחותה [גלאנץ]. אבל הפגם בעצמותה אין כאן. וכן אם עושה תשובה ומדובק בתוה"ק הנה אור ואש הקדוש של התורה והמצוה מזככת את הנפש. ורק כשאינו חוזר בתשובה אז במקום אור ואש קודש צריך להזדכך ע"י אש של גיהנם שהוא חושך ולא אור צלמות ולא סדרים ר"ל:

ובזה י"ל דברי רש"י ז"ל שהנה מספר המאה נקרא כלל וכן עשרים מפני שהוא מספר הכולל.

אבל מספר השבע הוא מספר פרטי. לכן בשבע נאמר שני"ם ובמספר הכלל נאמר שנ"ה. רק הי' קשה היל"ל מאה ועשרים ושבע וממילא הי' תיבת שני"ם כולל הפרט והכלל. על זה מתרץ רש"י ז"ל לכן נאמר שנה בכל כלל וכלל היינו כלל המאה וכלל העשרים מפני שכ"א נדרש בפ"ע. ר"ל להורות כי כל המאה שנה היו שוים בכלל אחד. וע"כ שלא חטאה כלל. כיון שמספר העשרים נכלל בכלל המאה שהרי קודם המאה ע"כ צריך אתה לספור עשרים. וכשתאמר שהיא בת ק' הרי העשרים הראשונים נכללים. ובהעשרים הראשונים הרי אין החטא עושה פגם בנפש [וחטא נקרא חסרון ופגם] והראי' שאין ב"ד של מעלה עונשין כיון שאין צריך לזיכוך וכנ"ל. ואם היית אומר שאח"כ חטאה רק שעשתה תשובה אם כן הרי בשעת החטא הי' פגם רק שאח"כ נתקן והרי אין כל הזמנים שוים. אלא ע"כ כמו עד כ' שאין עוד פגם. כן ג"כ אח"כ לא התחילה לחטוא כלל כדי שלא יהי' אותה השעה עכ"פ פגם ולכן נכללו המאה בכלל אחד שנ"ה מפני שוין לגמרי כל הק' שנה. ואפשר תאמר שעכ"פ חטאה קודם כ'. על זה אמרה התוה"ק שנ"ה בכלל של עשרים כדי להורות שכל העשרים היו שוין. ואם כן כיון שנכלל בהוכן השבע שנים הראשונות מעת הלידה ואז הרי כל יופי והדר של הנשמה במקומו שהרי אמרו רז"ל כבר שית כבר שבע מחנכין ועד אותו זמן הוא הבל שאין בו חטא כלל. אם כן ע"כ שגם אח"כ לא חטאה כדי שיהיו כל העשרים באותו היופי ובכלל א' [והא שלא כללה התורה המאה לבד ונאמר בת ק' כבת ז' ליופי שהרי גם הז' נכללים בהמאה. ז"א שאין סברא לומר שהיו שוים עבודתה בנערותה עד בת ז' שאינה בת דעת ועבודתה בת ק'. כי בישישים חכמה וכנודע שעולים במדריגות גבוהות יותר ויותר. רק בזה נכללו עכ"פ לענין החטא ולענין היופי]. ורק לפי זה א"כ המאה והעשרים והשבע הכל הוא מן המאה הראשונות. א"כ חסר עוד כ"ז שנים משנותי' שאין אנו יודעים מה ענינם. לכן אמר שני חיי שרה שכול"ן שוין לטובה:

ברש"י בקרית ארבע כו' אחימן ששי ותלמי כו'. ד"א כו' ד' זוגות כו'. ע' בפרשת דברים בפסוק תופל ולבן מש"כ ב"ה בענין מרובע עיי"ש. והנה מספר מרובע הוא מספר שלם. השם הנכבד והנורא שמו של הקב"ה יתברך וישתבח לנצח נצחים, הוא בן ד' אותיות. ודמות הכסא ארבע חיות וארבע פנים לאחת. ארבע עולמות אבי"ע. ובכל אלה אין אתנו יודע עד מה. והנסתרות לד'. הארץ וכל אשר עלי' מורכבים מד' יסודות. סיבת כל מלאכה ארבעה חלפ"ת. דגלי המדבר היו ארבעה. ובלה"ק השרש של ארבעה הוא רבע. ובתרגום הוא רבילה. קביעות מקום. הנה האומות קראו העיר ארבע על שם ד' ענקים. גבורה שלימה. כי המה מתפארים בגבורתם. אבל באמת קראה התורה על שם ד' זוגות. צדקות שלימה. כי אל יתהלל גבור כו' כי אם בזאת כו'. והבחינה לזה כי היו הד', זוגות. וידוע דברי הסה"ק כי אין שלימות בנפרד כי אם בזוג. כמו כל תהלוכות השמים והארץ תמיד משפיע ומקבל ההשפעה. ולזה כ' בזוה"ק דנקרא פלג גוף בלא זוג. ואת זה לעומת זה כו'. כמו שהם היו ג' גבורים ואביהם. שהוא ההתחלה שלהם, משלים. כן ג' אבות. ואדה"ר התחלה משלים. ולראי' אמרה התוה"ק. הוא חברון.

עיין במדרש פרשת וישב שדרשו וישלחהו מעמק חברון חבר הנאה. הרי שהוא ענין חבור וזה השלימות האמתי. היפוך הרע שהוא פירוד. ורמז שבאותו מקום התפרדו ד׳ היסודות של אותה הצדיקת ונתחברה לעולם האמת:

עוד י״ל. הנה אמרו רז״ל לא גלו ישראל אלא בשביל שיתוספו עליהם גרים. ופי׳ בשה״ק כי הוא כדי להוציא נ״ק מהמקומות שגלו שם. וכפי המבואר מפי ספרים וסופרים. הנה יש בזה השגחה נפלאה מהבורא ית׳. כי במקומות אשר הסט״א יותר חזקה. מוליכים שמה את הצדיקים אשר להם כח יותר בצדקתם וקדושתם לכפות החיצונים. כענין תכסיסי המלחמה אשר במקומות היותר מסוכן שולחים את היותר גבורי חיל. ולכן במצרים אשר הוא ערות הארץ מאוד ומקום טומאה ביותר בכשפים. נשלחו לשם בראשונה האבות הקדושים. ויוסף הצדיק. וי״ב שבטים. כדי לטהר האויר ולכפות תחת רשות הקדושה את הסט״א החזקה. ואחר כך כאשר התחילו הדורות לאבד כח הקדושה. הי׳ סכנה עצומה שלא יגברו עליהם ח״ו כח הטומאה. לכן בחפזון הוציאם הקב״ה משם ולא יכלו להתמהמה. ואחר כך כאשר נתחזק כחם בקריעת ים סוף שראו גדולות ונפלאות. ובפרט ע״י קבלת התורה שעלו למדריגה גבוה מאוד יוכלו להיות במדבר השמם מקום הסט״א כדי לבער הקוצים. כמבואר בזוה״ק כי מקום נחש שרף ועקרב הוא ענין כח החיצונים ר״ל השולטים שם. רק כי הובאו שם בנ״י ובכח קדושתם לתקן הכל. לכן היו במקום אחד זמן הרבה. ויש אשר רק יומם ולילה ונסעו. הכל לפי המקום. ויש להמליץ שזה אמרו המתלוננים לשוב למצרים. כי לפי שסבר יש בכחם להיות במדבר גם במצרים יוכלו להיות. אבל אין זה אמת כמבואר.

והנה הארץ הקדושה אם כי נקי׳ היא זכה וברה. אבל ע״י אשר היתה בידי הכנענים הארורים אשר אמרה עליהם התוה״ק כי את כל התועבות כו׳ עשו אנשי הארץ כו׳. נתגבר שם גם כן כח הטומאה. ורק ע״י כניסת ישראל לארץ טהרו האויר המטופש וזככו אותה. וי״ל כי זה הי׳ ענין המרגלים שאמרו אפס כי עז העם כו׳. דהיינו שאין בכחנו לכפות את העזות ומקום המקולקל על ידי מעשיהם. כי אין אנו עוד ראוים לכך. ויהושע וכלב חלקו על זה ואמרו עלה נעלה כו׳. ועיין במה שכתבנו ב״ה בזה בפרשת שלח מאמר נכבד בדברי התרגום יונתן כד חמי משה ענותנותו וכו׳ עיין שם:

והנה אשר היו מיראים המרגלים ואמרו וגם בני ענק ראינו שם. וי״ל כי רמזו גם כן לזה כי הענקים המה מבני שמחזאי ועזאל הנפילים הראשונים. אשר מבואר כי המה הכחות של הסט״א. כמבואר בזוה״ק ובשאר סה״ק. וזה יש לכוון בדברי רש״י ז״ל שהי׳ המקום ההוא נקרא קרית ארבע על שם הד׳ ענקים והמה הנפילים הנ״ל. וזה הי׳ עצת אבינו אברהם ע״ה לקבוץ שמה קדושה יתירה וגבוה מאוד כדי להכניע את כח הסט״א. וזה על ידי שקבע שם מקום הד׳ זוגות הקדושים. אשר באור קדושתם יטהרו את המקום ההוא ויכפו את כח הנגדיי. וכמ״ש בספרים ומדרש כי לכן נקבר מרע״ה בגיא נגד בית פעור כדי לכפות כח הקלי׳ אשר שורה שם. ולכן כתבה זה התוה״ק כאן זה השם של העיר גבי מיתת שרה אמנו ע״ה. לומר כי זה הי׳ מעלת קדושים האלה מפני שהי׳ קרית ארבע. לכן דוקא שם נבחר להיות מקום מנוחת הקדושים ע״ה. ויש לרמוז זה בדברי רש״י ז״ל. וב״ה נראה נכון. ואם שגיתי ד׳ יכפר *):

ברש״י

---

*) הג״ה. בענין הענקים. ואפ״ל שזה הוא שאמרו ז״ל כי עוג נמלט מן המלחמה להגיד לאברהם אע״ה מן לוט שנשבה. וכוונתו הי׳ שיהרג אברהם וישא את שרה עיי״ש. ובפשיטות אינו מובן כלל. כי מה הי׳ הו״א של אותו הרשע כי אפילו אם ח״ו יהרג אברהם. כי שרה הצדיקת אשר נתפרסם שמה לצדיקת גמורה וגיירה נשים הרבה להכניסם תחת כנפי השכינה. כי תנשא ח״ו לגוי ערל וטמא כמוהו. ואם ח״ו הי׳ דעתה להנשא. הלא מלכים ושרים גדולים ונכבדים היו נותנים כל חיותם בעבורה. פרעה ואבימלך וכדומה כמבואר בתוה״ק. ואיך יעלה על לבו שטות כזה:

אלא אפשר לומר. כי אמרם ז״ל וישא את שרה אינו נשואין של אישות. רק כי ידע כי בקדושת אברהם ושרה נחלש כח טומאתו. וסבר כי אם ח״ו יהרג אברהם. כבר יהי׳ בכחו ח״ו לכבוש את קדושת שרה לבדה. ויתפשט ח״ו בטומאת כשפיו בעולם. וזהו וישא את שרה. כמו האיש שכובש את האשה. כמו שארז״ל בפסוק וכבשוה שתהי׳ נכנעת תחתיו. וכן פירש״י בפסוק ישא ד׳ פניו אליך. יכבוש כעסו עיי״ש. או י״ל גם כן כי הוא מלשון ורוח הקדים נשא את הארבה. שהעתיק אותו ממקומו אל הים האחרון. או

מלשון

ברש"י לספוד לשרה ולבכותה כו' ונסמכה כו' לפי שעל ידי בשורת כו' פרחה נשמתה ומתה. קשה לומר על אמנו הצדיקת שכ"כ הי' רע בעיני' הדבר למות מגודל הצער. בדבר שאברהם אע"ה הי' שמח והולך בחליל. והרי נביאה היתה כו'. וגם יש לדקדק שרש"י ז"ל הי' לו לומר הקושיא על התחלת הפסוק ותמת שרה כו' ולמה נסמך. ולא על הסוף לספוד כו':

ואפ"ל במה שמבואר כי מיתת הצדיקים שנדבק נפשם להכל על ידי רוב השעשועים. כי מראין להם חלקם בג"ע כמאמרם ז"ל. לר' אבהו אחזי י"ג נהרי כו' והרבה כיוצא. והוא דבר שבחייו לא יכול לראות כי עין לא ראתה כו'. וגם שרה אמנו ע"ה ע"י שהגידו לה הבשורה וכסבורה שנשחט. והתחילה לצייר את גודל השעשוע אשר ליצחק בנה בג"ע והתהלכו בעולמות העליונים ובהיכלות הנפלאות. ועמידת אביו הזקן העומד בשמחה ורואה הקרבן השלם הנעשה על ידו לאהבת בוראו. ומרוב התשוקה פרחה נשמתה ונדבק להכל. כמאמר דהמע"ה נכספה וגם כלתה נפשי. כי יוכל באמת להגיע עד כלות הנפש ע"י פלאי שעשועים כאלה, לצדיקים כמותם. וזה הספד נאה שהספיד אברהם אע"ה לאשתו הצדיקת שפירסם זאת מפני מה מתה ואופן השתמשה ברעיונה קדשה:

עוד יש לומר בהקדם מ"ש בתשו' חת"ם או"ח סימן ר"ח ענין נפלא בנסיון העקדה בד"ה יפה כתב. אברהם שמע מפי ד' ויצחק האמין כו' עיי"ש דבריו המתוקים מדבש ושפתים ישק דפח"ח. והיוצא מדבריו הוא. כי קרבן האדם הוא הנותן נפשו לשחיטה בלי שום צפוי שימלט. הרי זה עולה כליל לד' וא"צ שחיטה. כי אדרבה זהו היפוך הרצון. ועיין מ"ש על המדרש אברהם לא ניצל מכבשן האש אלא בשביל יעקב וכו' עיין שם. וזהו שנוכל לרמוז כאן. כי ידוע מסה"ק. אשר האבות שלשתן היו ביחד ע"ו שנים. ובודאי הי' זה לתיקון גדול ונורא מאוד. נמצא אף שאברהם אע"ה כבר השלים כל ענינו ואין לו עוד שום צורך בעוה"ז. אבל הי' מוכרח להתמהמה עד שיהי' ביחד עם ב' האבות. אבל שרה אמנו שכבר השלימה הכל עד סוף מדריגתה. אפשר שזה לבד הי' עוד חסר לה להצטרף יחד עם כוונת יצחק בנה במסירת נפשו לעולה. ולכן על ידי הבשורה טובה. שנזדמ"ן בנ"ה לשחיט"ה. היינו שהי' מוכן עם כל רצונו וכל אות נפשו להשחט בלי שום צפוי שימלט. וזהו גוף הנסיון. והעלתו לעולה כנ"ל. וכמע"ט שלא נשחט. ירצה זהו דבר קטן מאד ומעט הוא. זה שלא נשחט. כי אין השחיטה צורך עבודה כלל בקרבן האדם. אם כן מיד כששמעה זאת וקבלה גם היא ברצון את הענין הנכבד הזה. הרי אין עוד שום חסרון במדרגתה: מיד פרחה כו'. ועלתה למקום מדרגתה בעולם העליון לצרור בצרור החיים:

ברש"י גר ותושב וכו' ד"א אם תרצו הריני גר וכו'. עיין במפרשים שדברו בזה לפרש דבריו:

ואפ"ל

מלשון שריפה וביטול כמו וישאם דוד ואנשיו [שמואל ב' ה'] ובמשנה ר"ה משיאין משואות. עכ"פ כן י"ל כי הי' כוונתו לבטל חס ושלום כח הקדושה: ובזה מובן עוד לשון הפסוק שם ויבא הפליט ויגד לאברם העברי וכו'. וקשה מאד, כי כל הפרשה מדברת ממנו וקראו אברם בלי סימן. וכאן הצטרך לומר סימן איזה אברם, העברי, אתמהה. ועיין בספורנו שם שתירץ קצת עיי"ש. וברש"י שם ומתכוין שיהרג אברם כו'. העברי. שבא מעבר הנהר: ולפי דברינו אפ"ל. כי הכתוב רוצה להשמיענו סיבת ביאת עוג לבשר. ומה רץ ועל מה רץ. אלא לפי שהוא הי' רוצה להתפשט ברוב כשפיו וטומאתו בעולם. והנה בא איש עברי מעבר הנהר וקורא בשם ד' הוא ואשתו. ורוצה להפוך דעת כל העולם לדעתו. וחשב כי כאן מצא מקום כי ח"ו יהרג אברהם. ואת האשה לבדה כבר יהי' בכחו לכבוש ולבטל ח"ו. ותתפשט כחו כרצונו. וז"ש לאברם העברי. מפני שהוא עברי כו'. אבל נהפך לו על פניו. כי הקדושה גברה בעולם יותר ונהרג הוא עם סיחון אחיו ונתבטל כל ענינם. כן יאבדו כל אויביך ד'. ואוהביו כצאת השמש בגבורתו. [ואפ"ל כי מפני זה נקרא אברהם אע"ה האדם הגדול בענקים כמבואר במדרז"ל. וכי מה זה הרבותא והשבח לאבינו ע"ה. אלא יש לומר. שהענקים ידעו מגדולתו שהרגישו כי הוא מכניע את כחם. והוא כענין שאמר [מלאכי א] כי ממזרח שמש וכו' גדול שמי בגוים. היינו כי גם הגוים מכירים קצת בגדלות ורוממות שמו יתברך. כן יש לומר כאן. כי הי' גדול בענקים]:

ואפ"ל, הנה באמת נאמר לאברהם אע"ה קום התהלך כו' כי לך אתננה. ובמקום אחר לזרעך אתננה. רק הדמיון הוא כענין גביר אחד אשר לו חלקת אדמה גדולה. אבל הוא בעצמו אין לו פנאי להשגיח עלי' מפני טרדתו במסחרו עם אבנים טובות. מוסר הקרקע לכפרים לעבדה לחרשה וכו'. והפירות שלהם בעד מס לשנה דבר מועט כי אם כדי שתשתבח הארץ ע"י העבודה. וכמו שכתבנו בפי' דברי הרמב"ן פרשת שלח בפסוק וחברון ז' שנים כו' עיי"ש. כן ענין אבינו הזקן ע"ה. שהי' טרוד במסחרו להכניס אנשים תחת כנפי השכינה ועסק כל ימיו בזה לקרוא בשם ד'. וכן צוה את בניו ואת ביתו אחריו כו'. ואין לו פנאי לעבודת ושמירת האדמה. לכן נתנה לע"ע הארץ לכנענים שהמה אנשי האדמה לעבדה ולשמרה עד עת קץ שיפרו הבנים וירבו ויהי' בהם הרבה אשר יוכלו לעבוד האדמה. והנה כל ענין הליכתו מחרן הי' בשביל שהם היו שונאים אותו ואינם מקבלים דבריו. והי' לו הבטחה שבלכתו לארץ אחרת כולם יכבדוהו וינשאוהו. ועי"כ יהיו דברים שלו מקובלים והתפרסם האמונה השלימה. עיין בפרשת לך. וזה אמר ע"ה לבני חת שהם בני כנען העבד. אם תרצו. אם תהיו עמי ברצון טוב להשתעבד ולהיות נכנע לי. אז הריני גר. ואינני מקבל עוד הארץ לאחוזה ואני עוסק במסחרי. אבל אם לאו הרי (הקאנטראקט) בטל. כיון שאין מסחרי נוהג עוד הרי בעצמי אטלנה מן הדין. כי כל הענין שאין הארץ עדיין תחת רשותי תולה בזה כנ"ל. כששמעו זאת בני חת. השיבו לא, לא. חלילה (להיות הקאנטראקט) בטל. ואנחנו מרוצים שתהי' נשיא ומלך ושר וכל מה שתרצה רק לא תושב. נשיא אלקים אתה כו'. השיב להם אאע"ה אם יש את נפשכם. טוב הדבר אם רצונכם יש כרצוני (הקאנטראקט) במקומו. ואני עוד גר ואיני רוצה בחנם. רק פגעו לי וכו':

עוד י"ל דרך מליצה. כי לכאורה יש להבין. הלא כל ענינו של אאע"ה הי' להכניס גרים תחת כנפי השכינה. ולמה הי' צריך לכל ההשתדלות בדרך בקשה ותחנונים להאכיל ולהשקות האורחים ולבקש מהם דרך פיוס להכניס בתוכם דברי יראה. והלא הי' בידו לעשות ענינו בתוקף. כמו שמצינו בכיבוש הארץ והיה אם תשלים עמך וכו' למס ועבדוך. עיין שם במפרשים שהדין הי' לקבל עליהם מצות. ובלא"ה שלא הי' חסר לאאע"ה תוקף הצריך לזה. כיון שנאמר לו לזרעך אתן את הארץ כו'. והרי מצינו שרדף בחיל קטן אחרי ארבע המלכים ונצחם. ולדברי רז"ל אליעזר לבדו הי' עמו. אם כן הי' לו בודאי כח לכבוש את כל המדינה. וכמ"ש בגמרא על הפסוק יתן כעפר חרבו כו' שהשליך עפר ונעשה חרבות ומהקש נעשה קשתות. וממילא הי' יכול לכבשם ולכוף אותם לקבל גירות כדת:

אך יש לומר מפני שמדת אברהם אע"ה הי' מדת החסד. לכן הי' כל ענינו וכל דרכו בקודש ע"י רצון ואהבה. בטוב ונחת. והי' כפוף לכל כגר ואורח וביקש מהם בדברים טובים. אבל כאשר בא לחברון אשר שם הוא מקום הענקים הגדולים והאנשים בני חת קשים המה. וכמ"ש למעלה כי היו הענקים מקור הסט"א. דיבר עמהם דרך תוקף קצת. ירצה כי הוא מבקש מהם ענין קטן. למכור לו מעט קרקע בכסף מלא. ואם יתרצו על זה יוכל להיות כי יקבלו גם דבריו ויוכל להכניס בהם דברי יהדות ג"כ. אבל אם לזה הענין הקטן וקל לא יתרצו. אם כן בודאי לא יקבלו דבריו הטובים בעניני מדות אשר כבר הורגלו בהם. ובדעות נשחתות שלהם. ממילא הוא מוכרח לעשות היפוך דרכו. כי זהו ממדת החסד לכפות בתוקף את הרעים להטיבם. וזהו שאמר להם אם תרצו להתרצות לדברי. אז הריני גר כמקודם ואתם הבע"ב. כי אקוה שאוכל לפעול על לב הבעלי הבתים בטוב להיטיב דרכם. אבל אם אראה שאתם קשי עורף שלא לקבל ולציית בדבר קטן כזה. אם כן על כרחך מוכרח אני להיות תושב ואטלנה מן הדין:

ברש"י אחוזת כו' אחוזת קרקע לבה"ק. אפשר לכוין דברי רש"י ז"ל. כי אברהם אע"ה הרי לא נתרצה שיתנו לו מקום על דרך ארעי לבד רק שיהי' לאחוזה, כי עיקר רצונו הי' לעשות מזה מקום קדוש בקבורת ד' הזוגות כמ"ש לעיל. וזהו ענין בי"ת. דבר קבוע. כמ"ש במדרש אברהם קראו הר כו' יעקב קראו בית. וכן נקרא בי"ת הכנסת. שהוא מקום קבוע להכנסי להתפלל. ובי"ת המדרש מקום קבוע לדרוש וללמוד. זהו שהוסיף רש"י ז"ל אחוזת קרקע לבי"ת הקברות. מקום קבוע להיות מקום קדוש כנ"ל:

ברש"י לא יכלה לא ימנע כמו לא תכלא כו' אפ"ל בכוונתו ז"ל. כי ענין מניעה יאמר מי שמונע מחבירו דבר הראוי לו ע"פ הדין או ע"פ היושר. אבל המונע מליתן לחבירו מתנה אינו נקרא מונע ממנו. אל תמנע טוב מבעליו כו'. אשר מנע

ממך

ממך פרי בטן. והנה באמת רצון הקב"ה הוא תמיד להשפיע רחמים וטובה לעולם. רק ח"ו כשיש קטרוג אז כביכול נמנע הרחמים. וזהו הבקשה לא תכלא רחמך שלא יהי' רק מניעה. וממילא ע"פ רצון הראשון יהי' רחמים רבים. ולהיפוך ג"כ באנשי דור המבול שאמרה עליהם המשנה באבות להודיע כמה ארך אפים כו' עד שהביא עליהם כו' ע"ש. במ"ש במשנה הנ"ל אם כן על פי מעשיהם היו ראוים שיהי' עוד גשם ועוד למחות ח"ו כל העולם. רק אמר הפסוק ויעבר אלקים רוח על הארץ כו' וברש"י שם רוח תנחומין כו' עיין שם. אם כן מניעת הגשם הי' היפך הראוי, לכן אמר ויכלא הגשם. וזה הראי' שמביא רש"י ז"ל לפרש הפסוק. כי המה אמרו לו נשיא אלקים אתה כו' לא יכלה ממך כו' לא ימנע. היינו כי הכל שלך. ואם ירצה מי שלא ליתן אין זה כמסרב שלא ליתן מתנה. כי אם כמו שמונע מחבירו דבר הראוי לו. וזהו דרך כבוד ופיוס:

ברש"י נפשכם, רצונכם. ופגעו לי לשון בקשה כמו אל תפגעי בי. י"ל כי באמת פגיעה הוא לשון פגישה. רק הושאל על בקשה כאשר המבקש דוחק בבקשתו ופוגע בו במקבל הבקשה לעשות רצונו. וכן בענין התפלה אם כביכול מתפעל מתפלתו בכח. לכן נאמר אל תפגעי בי. וכאן ופגעו לי בעפרון. שהבי"ת מורה שנכנס הבקשה בתוך לב חבירו בכח ההפצרה גדולה. וזה שאמר להם אברהם אע"ה. הנה אתם אומרים נשיא כו' אתה בתוכנו ואיש ממנו כו' לא יכלה כו'. הרי דבריכם טובים ונכוחים. אבל אם יש את נפשכ"ם. רצונכם באמת. לבכם כפיכם. זהו הבחינה. ופגעו לי כו'. הפצירו בו עד שיקבל כי זהו האות על רצונכם. שבאם באמת כדבריכם לא תתפטרו בבקשה קטנה רק לצאת ידי חובתו. רק ופגע"ו:

בפסוק השדה כו' והמערה כו'. עיין ברמב"ן שכתב שאמר כן דרך מוסר או מרמה שאין דרך כו' ואברהם שמח בכך עיי"ש. והנה באמת כי אברהם אע"ה ברצונו הי' לקנות גם השדה. כי אין מהראוי שסמוך לקבורת הזוגות הנכבדות יוכל להקבר גוי ערל. רק שהלא כן דרך המוכרים הרמאים כשרואים שהקונה רוצה לקנות דבר מסוים. אז מראה עצמו כאילו אין ברצונו למכור זאת כדי שיוכל ליקח כמה שיחפוץ. אבל אבינו ע"ה החכים בזה שלא אמר בתחילה רק אחוזת קבר. משמע יהי' במקום שיהי' רק כדי לקבור כו'. ואח"כ כשנתרצו הוסיף המערה. ועפרון שהי' אותו היום שוטר ועולה לגדולה לא הי' נאות לפניו לעשות שותפות עם אחר. לכן הוסיף גם השדה. ונתמלא בזה רצון צדיק כי כן היה כוונתו:

ברש"י ז"ל נתתי לך הרי הוא כו'. ואברהם אע"ה השיב נתתי כסף השדה, מוכן הוא כו'. הנה כן דרך אנשים חכמים הרוצים לעשות מסחר עם איש נכבד בעיניו ורוצה שיעשה לו דבר מפני שוחד. לא נכון לדבר עמו בפירוש. רק מבקש ממנו שיעשה לו טובה בשביל רחמנות וגמילות חסד. ואחר כך גם הוא עושה חינות ונותן לו כסף למתנה. זה נותן לו וזה נותן לו. כן עפרון אמר נתתי. במתנה אני נותנו. השיב אאע"ה טוב הדבר. אתה נותן לי במתנה השדה לא במכירה. רק אני נותן לך ג"כ במתנה כסף השדה. כשמוע זאת עפרון נתירא שמא יתן לו אחר כך דבר מועט. התחיל מקשקש בלשונו. ארץ ד' מאות כו' ואת מתך קבור. הנה את המכר כו'. כי כן דרך הרמאים כשהוא קרוב למקח מצוה להקונה ליקח הדבר ולהשתמש בו ושוב בטוח שלא יחזירנו. ויהי' מוכרח [ליתן] לו כל רצונו. אבל השיב אברהם מיד למה התחבולות הילך הכסף מיד. וישקול וכו':

עוד על רש"י הנ"ל אך אם אתה כו' מוכן הוא אצלי והלואי נתתי לך כבר. ענין לשון הלואי אפ"ל. במה שכתבנו ב"ה כי כל ענין המו"מ של עפרון עם אבינו ע"ה הי' בדרך הפאליטיק הנהוג שהוא כולו שקר. וכמש"כ גם כן הרמב"ן ז"ל שאמר לו דרך מוסר או מרמה עיי"ש. ואבינו ע"ה הוכרח לדבר עמו לפי שיטתו בדרך כבוד. אבל כיון שהבין שרוצה הכסף. אמר לו הלואי נתתי לך כבר. ולא הייתי צריך לדברים של הבל ורעות רוח האלה. כי לא הי' לו קורת רוח רק על פי ההכרח. וכן אה"ת הפסד הוא להשחית דברים עם הכסיל במקום שנוכל לקנות הדברים בכסף. וכאשר ראה עפרון כי אברהם אע"ה רוצה ליתן לו הכסף. אמר לו ביני וביניך כו' הנה את המכר כו'. והוא כענין הנחתי לך מקום כו', שהפירוש הוא שמניח הדבר על להבא. כן רצה שלע"ע יעשה את החזקה לכרות הקבר. וממילא יוכרח אח"כ ליתן לו דמי המכר כרצונו. והצדיק לא רצה כן. רק בירר מקחו מיד וישקול כו'. והראי' שהביאו ז"ל שהיו קנטרין מהפסוק עובר לסוחר. אפשר כאמרם ז"ל דעובר לישנא דאקדומי הוא. כמו ויעבור את הכושי. שהשקלים האלה יש להם קדימה במעלה לכל סוחר:

ברש"י ויטקול אברהם לעפרן חסר וי"ו לפי שאמר הרבה כו'. הנה מה שחיסר האות במקום הזה. שכן משמע הלשון ויטקול אברהם לעפרן. משמע שהי' עפרון עומד על המשקל רואה ומדקדק שיהי' שקול ושלם כל לרכו. וזה ענין גרוע אחר כל לשונות של מתנה שאמר. ומה שחסרו הוי"ו ולא אות אחר כבר פירשנו ב"ה במ"א ועוד אפ"ל. כי הנה רש"י ז"ל אמר למעלה. ישב כתיב חסר וי"ו שאותו היום מנוהו שוטר ועלה לגדולה כו'. היינו שישב בלא וי"ו הוא אינו על דבר ההוה רק על העתיד. ישב. שמנוהו לשבת בשער העיר כאמרו באי שער עירו. מקום מושב הזקנים. ונתמנה לישב להבא. ומבואר בפ' שלמעלה כי ישיבה סתם הוא רק להיושב וממשלה בידו. והעומד עומד ומוכן לשמוע בקולו ולציית וכו'. אבל בזה הפסוק שהראה לכל גריעותו שאף שעלה לגדולה וראוי להיות נכבד אעפ"כ התבזה א"ע והי' נבהל להון. מה עשתה התורה חסרה וי"ו. לומר שאף בלא וי"ו נקרא עפרון וממילא כיון שוי"ו חסרה אינה משנה הקריאה. ממילא יושב בלא וי"ו גם כן נקרא יושב לא ישב והוא יושב הוה לא לעתיד ישב. כי לא הועילה ‥ לו ההתמנות הזה. וכמו שהי' ‥ כפרי גרוע כן הי' עוד אחר כך. ולכן כל הפסוקים כתובים עפרון מלא. לומר כי זה נקרא בחולם. ויושב בלא וי"ו נקרא ישב. והוא שוטר ודבריו נאותים עוד לשוטר. אבל ‥ כיון שעמד על המשקל ככפרי גרוע לא כשוטר. חסרו הוי"ו לרמז כי יושב בלא וי"ו ג"כ יושב נקרא לא ישב וכנ"ל:

בפסוק וד' ברך ‥ את אברהם בכל. ובמס' ב"ב דף ט"ז פליגי תנאי. ואחרים אומרים בת היתה לו לאברהם ובכל שמה עיין שם: והנה ידוע מש"כ בזה הרב אבע"ז ומה שהתרעם עליו הרמב"ן ז"ל. ובאמת ברור ונכון לאמיתה של תורה מש"כ הרמב"ן שרמוז בזה סוד עמוק מסתרי תורה. וכמ"ש דברי מדרש חזית ובמדרש רנב"ה. והמה דברים עמוקים ידועים ליודעי חן בלבד. אבל מפני כי ברור גם כן שכל נסתר יש בו דרך נגלה ג"כ בלי ספק. על כן נאמר מה שאפ"ל קצת דרך הפשוט לפי קט שכלינו ב"ה. והוא כאשר נדייק למה באמת נזכר שם הבת. ומאי נפ"מ בזה. ואם שהי' לרבותינו מקובל ענין זה בקבלה. אבל לפי פשוטו למה יזכיר לנו בתוה"ק ענין זה. גם נדייק דיוק גדול. כי בהפלוגתא של התנאים הלא מיירי מאאע"ה. ולמה הזכירו אחרים בת הי' לו לאברהם. והי' די באמרו בת הי' לו וכו':

אמנם יש לומר במה שכתבנו במ"א. כי מי שנזכר ביחוסו לאביו או אבותיו הצדיקים המפורסמים. הוא להורות כי התולדות התהלכו בדרכי אבותם. בצדקות. ובמדות טובות. ובכל המעלות טובות. שאם לא כן לא הי' היחוס אחריהם למעלה רק לחסרון גדול. והנה התנא דייק מלשון הכתוב שאמר וד' ברך את אברהם בכל. ולשון בכל הוא ריבוי ומה בא לרבות *). לכן מפורש שהברכה הי' דבר נפלא מה שאין שכיח בו ברכה. כידוע מה שהביאו ז"ל דברי בן סירא במילי מעלייתא דבי' [בפרק חלק דף ק':] בת לאבי' מטמון שוא מפחדה לא יישן כו'. עיי"ש כל המאמר ואמרו שם הא רבנן כמי אמרוה עיי"ש. הרי שהיות לאיש בת אין זה מענין ברכה רק מטמון שוא. אבל אם היא צדיקת גמורה. ומנשים באהל תבורך. הרי הוזכרו בתורה ובנ"ך ובדברי רבותינו ז"ל כמה שהיו נביאות וצדיקות מוסדי העולם. ואמרו ז"ל על אברהם שהי' טפל לשרה בנביאות. כן יש לומר כי הזכירה תוה"ק ברמז במלת בכל לרבות כמו שדרשו רבותינו ז"ל. את הבל. כי בא לרבות תיומה נולדה עמו וכן בכמה מקומות. כי נוסף מה שנולד לאברהם אע"ה ושרה אמנו. הבן הנחמד אחרי בלותם. והתיאשם מהיות להם זרע. אשר כבר ידענו מגודל צדקו בפרשה שלפני זה. בענין עקידתו. ושמירת זכותו עד סוף כל הדורות. כן ניתן להם גם כן בת. צדיקת מפורסמת. אשר הלכה בכל דרכי אבי' בכל המעלות ומדות טובות ורוב צדקותיו. וכמו שהי' אבינו ע"ה מפורסם בעולם. והכל ישיחו וידברו באהבה וחבה מגודל מעלתו והנהגותיו וצדקותיו. וכמ"ש ונברכו בך כל משפחות האדמה. שכל אדם מברך את בניו תהא כאברהם כמ"ש רש"י ז"ל. ולשמו ולזכרו תאות כל נפש

---

*) הגה"ה. וי"ל כי קבלו רז"ל שזכה אאע"ה לקיים פר"ו על פי הדין. וכדברי ב"ה דקיי"ל כוותי' ביבמות דף ס"א: בן ובת כברייתו של עולם [אדם וחוה כדפרש"י שם]. כי כיון שעיקר הבריאה בבריאת העולם הי' בשבילו. בהבראם. בודאי כן נשאר אחריו בנין העולם בשלימות. רק למדו מהכתוב ענין הבת. כי ענין הבן הרי מפורש. והבת נזכרת ברמז. ושהיתה גם כן ברכה שלימה;

נפש. כן הזכירו הכל שם הבת ההיא. ומפליאים ומפליגים בגודל צדקתה ומדותי' הטובים: וזה שיש לרמז בדברי רז"ל. בת היתה לו לאברה"ם. שהיתה מתיחסת במעשי צדקותי' אל אביה. ומתהלכת בעקבותיו תמיד. ובכ"ל שמה. רל"ל ובכל השבחית והילולים אשר הללו ונתברכו בשם אברהם. כן הי' שמה של הבת ההיא מתברכת. וכאשר הזכירו שם אביה לברכה. כן הזכירו בכל מקום שמה לטובה ולברכה. נמצא כי לא הוציאו רז"ל הכתוב מפשוטו. ורק הוציאו מריבוי הכתוב [כי הוא מי"ג מדות] לרבות ברעה שאינה שכיחא. אבל מה שם הבת ההיא לא נזכר כלל. כי אין נפ"מ בזה. רק נזכר כי היתה לתפארת אביה. והענף הי' דומה להען. מטע ד' ומעשי ידיו להתפאר:

ברש"י ז"ל. ברך את אברהם בכל. בכל עולה בגימטריא בן ומאחר שהי' לו בן הי' צריך להשיאו אשה עיין שם. והוא מאמר סתום מאד. כי בשלמא למ"ד שהי' לו בת. ומה שלא נזכר בתורה כלל בפירוש. י"ל שבא בדרך רמז וגמטריא. ומכ"ש למה שכתב הרמב"ן ז"ל שהוא מסודות התורה. בודאי ניחא שבא ברמז לבד כמו כל סתרי תוה"ק. אבל ענין הבן צ"ע מאד. כי אחר שכבר כתב בפרשה הקודמת כל עניני הבן יקיר. בשורת הולדו ולידתו. וכל עניני עקדה שלו. אמר כאן דרך רמז שבירך את אברהם בכל. היינו בן. אתמהה. וכבר עמדו המפרשים קצת בזה. וגם כיון שידענו ממנו ממילא ידענו שהי' צריך להשיאו. וי"ל עוד בפשיטות. כי מפני שחשש אברהם אע"ה מאוד שלא להשיב את בנו לארץ אחרת כמו שנזכר בפרשה. רק את בני וכו'. ולכן פירש הכתוב הענין. מפני שהי' הבן הזה כלול מכל המעלות טובות והמדות הנבחרות. לכן חשש עליו מאוד. וכמ"ש במדרש בפסוק שכון בארץ כו'. מפני שהוא עולה תמימה אין חו"ל כדאי לו. וז"ש וד' ברך כו' בכל. הבן הי' כלול הכל. על כן ויאמר אל עבדו כו'. [ובדרך הערה קצת ע"פ מה שנראה מדברי רבותינו הראשונים ז"ל אפ"ל. על פי מה שמבואר מדבריהם כי יצחק בלדתו לא הי' ראוי להוליד. כי הי' ממדרגת נוקבא. כמ"ש והנה בן לשרה אשתך. רק בעת העקדה שפרחה נשמתו וחזרה בדרך התחי'. קיבל מדרגת דכורא של אברהם. עיין באוה"ח הקדוש בפסוק ולשרה בן. ועוד בכמה פסוקים בפרשה שלמעלה. וז"ש וד' ברך את אברה"ם בכל גמטריא בן. שמעתה הוא הבן ממדרגתו. ומאחר שהי' "לו" בן והוא בגדר דכורא ובר לידה. שפיר הוצרך להשיאו אשה. וא"ש שבא בדרך רמז לבד. כי היא גם כן מנסתרי התוה"ק. אמנם במופלא מאתנו בל נדרוש]:

ואפ"ל בדרך פשוט. דהנה אמרו רז"ל בקידושין במשנה וגמרא שם מצות האב על הבן למולו. לפדותו. ללמדו תורה. ולהשיאו אשה. ויליף נשואין מהפסוק קחו נשים לבניכם וכו' עיין שם. אבל צריך באמת להבין ענין החיוב הזה שעל האב. דבשלמא כל החיובים האחרים המה בעוד בנו קטן ואינו מוטל המצוה עליו ומוטלת על אביו. למולו כו' וללמדו תורה או אומנות כו'. אבל נשואין הרי אינם בקטנות רק כשהוא גדול ומחויב בעצמו במצות פר"ו. ומה ענין חיוב של אביו להשיאו. והלא ידוע שכל מקום שאמר הכתוב בנך או בתך בקטנות מיירי כמו בשבת כו'. כי לגדולים התוה"ק מדברת עמם עצמם ומזהירם. או בן ינא או בת ינא, בקטנים. בן סו"מ, דרשינן ולא הראוי להיות אב. וכאן בנשואין הטילה התוה"ק החיוב על האב:

אמנם יש לומר. מפני כי הדעת של האדם אינו בשלימות עד בן כ' שנה. ומאז הוא יוצא בצבא ישראל. ואין מענישין בשמים פחות מבן כ'. וכן אמרו ז"ל כי למכור בנכסי אביו מבן כ' שנה. אם כן ענין הקידושין בודאי עדיף וחמיר מלמכור בנכסים. לא נתנה לו התורה החיוב עליו כי אם על האב. אשר ישיאו כפי הראוי לו וכפי דעתו השלימה. כי החיוב הרי הוא בן י"ח לחופה. ואם איחר יותר אינו משובח כארז"ל. על כן אין עוד החיוב על מי שפחות מבן כ' שנים:

אבל לפי זה יוקשה כאן ביצחק שהי' כבר בן ארבעים שנים בעת נשיאותו אשה. ובן ארבעים לבינה. וגם התחלה לבקש אשה הרי לא הי' פחות מבן ל"ז אחרי העקדה. ואם אמת נכון הדבר כי לא הי' יכול לישא קודם לזה. שהרי בעת אחרי העקדה נולדה בת זוגו. כמ"ש ויוגד כו' הנה ילדה מלכה כו'. וכמו שארז"ל כי הוצרך להמתין ג' שנה שתהי' ראוי' כו'. אבל יהי' איך שיהי'. הרי הי' בר דעת ובינה וממולא בכל המעלות הרמות שבצדיקים. ולמה הי' הדבר של נשואין מוטל עוד על אביו. [ואם להזהירו על בנות כנען. הי יכול להזהיר את הבן האהוב כמ"ש המפרשים]:

אך י"ל. כי מפני שבכל עניני הנהגותיו של יצחק אבינו ע"ה הי' אז גם כן כפוף תחת אביו. כמו שהי' הלווי קח נא את בנך כו' והעלהו כו'

וילכו

וילכו שניהם יחדו. וכששאל אי׳ השה לעולה כו׳ וילכו שניהם כו׳. ויותר מזה ראינו כי הברכה שאחרי העקדה הי׳ גם כן ברכת יצחק כלולה בתוך ברכת אביו אברהם. כי ברך אברכך כו׳ את זרעך כו׳ הכל בלשון יחיד. רק נרמז בכפל הלשון. ברך אברכך. והרבה ארבה כו׳. אחת לאב ואחת לבן [ובדברי המקובלים מבואר שהיו נכללים אברהם ויצחק יחד במדותיהם. וידוע ליודעי חן ואתנו אין יודע עד מה]. לכן שפיר מובן מה שהי׳ כל ענין הנשואין מוטל ג״כ על אביו. כי הנשואין הוא התחלת הברכה וקיומה על דורי דורות: וזה שיש לרמז בדברי רש״י הנ״ל. כי מפרש הפסוק וד׳ ברך את אברהם בכל [את כמו עם. כמו הנני משחיתם את הארץ ובכמה מקומות]. אמר כי ברך ד׳ עם אברהם, גם. בכל. העולה בן בגימטרי׳. וברכת הבן היתה כלולה בתוך ברכת האב. וז״ש ומאחר שהי׳ לו, בן. ר״ל כיון שהבן הי׳ לו. כלול בו וכפוף אליו בכל עניניו. הוצרך להשיאו אשה. ר״ל לכן החיוב של הנשואין הי׳ מוטל שפיר על אברהם. ע״כ ויאמר אל עבדו כו׳. [וניחא נמי לפי זה שהזכיר ברמז. כי ענין הברכה הכלולה באב ובן היא מרמזי התוה״ק]:

עוד על רש״י הנ״ל. ואברהם זקן כו׳ וד׳ ברך את אברהם בכל. וברש״י בכל עולה בגימטרי׳ בן ומאחר שהי׳ לו בן כו׳. הדברים סתומים. כי מה ענין הרמז כאן במה שמפורש כבר למעלה בפרשיות ביאור רחב. ועיין מש״כ בזה למעלה. וכאן יבורר יותר ב״ה. באשר נדייק עוד כי הרי הרמז של תיבת בכ״ל שעולה נ״ב כמנין בן. הוא עם הב׳ אשר בתחילתו. והוא לפ״ז כמו שהי׳ כתוב וד׳ ברך את אברהם בן. אבל הרי חסר עוד ב׳ בבן [וכמו שהקשה הרא״ע על הדרש של בכל. בת היתה כו׳ עיין שם]:

אמנם נראה ב״ה. כי יש להבין מה שראינו כי בברכה הנאמרה לאברהם אע״ה אחרי העקדה. כי ברך אברכך והרבה ארבה את זרעך כו׳. אחז״ל כי נאמרה כפולה אחת לאב ואחת לבן [עיי״ש ברש״י]. אבל נראה כי הברכה לאב מפורשת, אברכך. ארבה את זרעך. אבל ברכת הבן נאמרה ברמז לבד מכפילת הלשון. ולמה הענין כן:

אמנם אפ״ל [על פי השערה] כאשר ידוע מספה״ק אשר מדת אברהם אע״ה. ומדת יצחק אע״ה. היו לפי ההשקפה הראשונה ב׳ מדות חלוקות מדת אברהם אע״ה חסד. ובה הי׳ מתנהג תמיד בעשות חסד ונדיבות לאין שיעור. ומדת יצחק אע״ה הי׳ דין. ופחד יצחק כו׳. אבל באמת הפרישו רז״ל כי הכל אחד וכלולות זה בזה. ואמרו עוד, כי מדת יצחק בשרשו הוא חסד גמור. כי על ידי הדין, והאלקים עשה שיראו מלפניו, ועי״ז בא החסד הגדול כו׳. והראי׳ שהרי לע״ל יצחק אע״ה הוא הוא המליץ הגדול לפניו ית״ש על עם ישראל. כמאמרם ז״ל על פסוק כי אברהם לא ידענו כו׳ [במסכת שבת] והדברים עתיקין. וא״כ מדת אברהם אע״ה הוא חסד נגלה. ומדת יצחק אע״ה חסד נסתר [וכמו שכבר כתבנו והארכנו ב״ה בזה בכמה מקומות]. ע״כ אפשר לומר, כי באה הברכה אל כל אחד מהם כפי מדתו. כי אברהם אע״ה שהי׳ חסד נגלה ומפורסם באה הברכה אליו גלוי׳ ומפורסמת בתוה״ק. אבל יצחק אע״ה שהי׳ חסד נסתר ועמוק באה ברכתו בדרך רמז בתוה״ק. ורק נכללה בברכת האב. ברך אברכך והרבה ארבה כו׳. וגם אחר מות אברהם אע״ה כאשר בירך אותו הקב״ה [בפרשת תולדות] גור בארץ הזאת כו׳ ואברכך. נזכר גם כן והקימותי את השבועה אשר נשבעתי לאברהם אביך. ושם עקב אשר שמע אברהם בקולי כו׳. וכן [שם] ויעל משם באר שבע כו׳. אנכי אלקי אברהם אביך כו׳. והרביתי את זרעך בעבור אברהם עבדי. וכן ענין הבארות אשר מורים על ברכה ושפע טובה. נזכר גם אשר חפרו בימי אברהם אביו כו׳. כשמות אשר קרא להן אביו. [ואפ״ל כי לכן נאמר בפרשת חיי ויהי אחרי מות אברהם ויברך כו׳ את יצחק בנו. וישב יצחק עם באר לחי רואי. אשר אין מובן סמיכות ענין ישיבתו במקום הזה לברכתו. וגם דיוק תיבת בנו שהוא לכאורה מיותר. כי כבר ידענו מי הוא יצחק. אבל הכל לרמז. כי הברכה נמשכת בעבור שהוא בנו. וגם ישיבתו במקום אביו]. וכן אפ״ל כאן. כי אמר וד׳ ברך את אברהם בכ״ל נרמז בן. והוא כמו שהי׳ כתוב ברך את אברהם בן. היינו שהי׳ הברכה לאברהם מפורש. והרמז בנסתר. הברכה אל הבן, ואת, הוא, עם, או כמו שנמצא כמה פעמים שחסר וי״ו החיבור. כמו ראובן שמעון לוי כו׳. שהפירוש הוא ראובן ושמעון ולוי. שמש ירח עמד זבולה כמו שמש וירח. והרבה כן. כן הפירוש הוא ברך את אברהם. וברך גם את הבן. רק כי ברכת האב מפורשת. וברכת הבן ברמז ונסתר. כל אחד כפי מדתו כנ״ל. [כן אפשר לומר בדרך השערה. ואם חס ושלום שגיתי והוא רחום יכפר]:

עוד

עוד על רש"י הנ"ל. ואברהם זקן כו' וד' ברך את אברהם בכל ויאמר כו' ואשביעך כו'. וברש"י בכל עולה בגימטריא בן ומאחר שהי' לו בן הי' צריך להשיאו אשה כו'. ודברי רש"י ז"ל אין מובנים כלל. כי משמע שלא היינו יודעים שהי' לאברהם אע"ה בן רק על ידי הגימטריא אתמהה. הלא כבר מלאים הפרשיות שלפנינו מענין הבן הזה. הגעגועים שהי' לאברהם ושרה שיהי' להם בן. וההבטחה עליו מן השמים. והולדו. ומילתו. והמשתה ביום הגמלו. ואחר כך מעשה העקדה. וצריך אחר כל אלה לרמז וגימטריא עליו [וכבר כתבנו ב"ה בזה ברחבה קצת למעלה עיין שם]: ובעת כ"ל ב"ה שאפ"ל קצת בדרך מליצה. כי הנה מבואר שיש בעולם גדולי הדור אשר לכל אחד מעלה גדולה בענין א'. יש למדן גדול בקי בש"ס ופוסקים. ויש צדיק גדול עוסק במצות ומע"ט עד להפליא. ויש מקובל גדול ועושה פלאות. ויש גם גביר גדול המפורסם בעולם רכושו. ויש מיוחס גדול משלשלת היוחסין. והנה כל אחד מאלה הגדולים מפורסמים ידועים וניכרים ומצויינים בעולם. מכ"ש אם יהי' אחד שיהי' לו כל המעלות האלה ביחד. הלא לשמו ולזכרו תרעש הארץ ומלואה. וסיפרה לנו התוה"ק כי ד' ברך את אברהם [בבן יקיר] אשר הוא בכל. בכל המעלות שבעולם יחד. אבל אחר כל אלה הוא סגור ומסוגר אין רואה ואין שומע. ומתבודד עם בוראו ית"ש בהצנע לכת עד להפליא. כמ"ש במשיח צדקינו [במהרה יבא אלינו] שאמר עליו הנביא ע"ה [ישעי' מ"ב] לא יצעק ולא ישא ולא ישמיע בחוץ קולו כו'. ומי זה הוא ואי' הוא תדעו ממנו ברמז וגמטריא. כי הוא בכל שעולה בן. והוא הוא הבן הזה הממולא בכל המעלות הנחמדות שבעולם. הוא בעצמו אינו מרגיש כלל ואין מפרסם עצמו. כאילו לא הי' עיקרו בעולם רק טפל ונרמז ברמז לבד. אחרי הדיוק והחשבון תמצאהו. וזה באמת דבר נפלא עד למאוד. וכיון שהי' לו לאברהם אע"ה בן יקר והולד נחמד כזה. הרי צריך להשיאו אשה. כדי שיצא ממנו פרי צדיק כיוצא בו ויקוים מהם בנין בני ישראל. אבל גם עוד תנאי יש בדבר. כי לבן כזה אשר התקוה להיות מזרעו האומה הקדושה הרי צריך שמירה גדולה שלא ישא ח"ו מבנות הכנעני הארור. ותהי' האשה עכ"פ מיוחסת. על כן השביע לעבדו אשר לא תקח כו' [ועיין ברמב"ן בפסוק ולבני הפלגשים אשר לאברהם כו'. כ"כ כי לא הי' שומר רק את זרע יצחק אשר עליו נכרת הברית עיי"ש]. כי אם אל בית אבי ומשפחתי [כמ"ש בעת שהגיד אליעזר להם כל הענין. והגם שלא נזכר כאן מפורש. ילמוד הסתום מן המפורש]. וכל משפחת בית אברהם הרי היו כולם מיוחסים גדולים. [הגם שלא היו צדיקים. אבל שורש שלהם הוא מגזע הקדושה ויחוס גדול]. והוא ענבי גפן בגפן. והתורה מחזרת אחר אכסניא שלה. כי טמון בתוכם שורש קדושה. והוא. כי אבי אביהם הי' שם רבא. שם בן נח. והוא מלכי צדק מלך שלם [כדברי רז"ל]. והוא יסד הבהמ"ד הגדול לתלמוד תורה. והי' נביא גדול [שהלכה אל מדרשו רבקה אמנו ע"ה. ונתבשר לה על ידו כל הנבואה מהבנים שלה כמ"ש ברש"י בפסוק ויאמר ד' לה]. ונכדו הי' עבר שהי' שותף עם זקנו שם בבהמ"ד הגדול. כמו שנזכרים יחד שם ועבר גדולי הדור [והי' עבר ג"כ נביא. כמ"ש רש"י בפסוק בימיו נפלגה הארץ]. וכן באמת נגמרה עלת צדיק ויצא מגזע משפחתו רבקה אמנו ע"ה. אשר נאמר עלי'. האהלה שרה אמו כמ"ש רש"י. והיתה נביאה גדולה [כמ"ש התרגום בפסוק עלי קללתך בני [בפרשת תולדות] עלי אתאמר בנבואה כו']. ויצא מהם יעקב אע"ה מובחר האבות. שמאהבה שאהב אותו הקב"ה. ומשמחתו ששמח בו. קרא את שמו ישראל וישורון. ויצאו ממנו י"ב שבטי י' כל בנין בית ישראל:

ברש"י ויקח האיש נזם כו'. בקע רמז לשקלי ישראל כו' ושני צמידים רמז לשני לוחות כו' ויאמר בת מי את כו' לפי שהי' בטוח כו'. הנה הנותן לחבירו דבר מה. או שתהי' המתנה בעצם חשובה. או שיהי' החשיבות מצד הנותן. כאשר בארנו ברות שש השעורים נתן לי על שם רמז [לששה צדיקים שיצאו ממנה כו']. רמז שיצא ממנה בן שמתברך בששה ברכות. כי שש שעורים אינו דבר הראוי לנתינה. ורק על כרחך שהי' בזה כוונה אחרת. כענין מלך שנותן [ארדען] לכבוד אף שאינו שוה רק דבר מועט. והנה אם לא הי' אליעזר יודע שזאת בת זוגו של יצחק. רק נתן לה מתנות בשביל המים שהשקתו ולגמליו. הנה זה שכר מרובה נזם זהב וגם שני צמידים. וא"כ מהיכי ראי' שרמז בזה רמז. אבל לדברי רש"י בפסוק השני שהי' בטוח בזכות אברהם שהיא בת זוגו. אם כן קשה שבערך הזיווג הנעלה המיועדת לבן האדון. הלא המתנות מועטות המה. לזה על כרחך שהי' רמז בזה. וזה סמיכות הדברים של שני הפסוקי רש"י ז"ל. אבל לבן שלא הי' יודע מן הרמז ולא מן היעוד. וראה את הצמידים על ידי אחותו חשב כי היא שכר

הנזם

המים. לכן רץ לקראת העבד העשיר. כי ראה נדיבות עצום ממנו:

וירץ לבן כו' בא ברוך ד' למה תעמוד בחוץ ואנכי כו'. הנה אין מובן השאלה למה תעמוד בחוץ. ומה הי' לו לעשות. האם הי' נכון שיבא אליעזר עם עשרה אנשים [לכה"פ לעשרה הגמלים] והגמלים לבית בתואל בלי שיקראו לו ויבקשו ממנו. הלא אין זה מדרך המוסר כלל. וכי מפני שרבקה אמרה לו גם תבן כו' גם מקום ללין. על סמך זה יבא אליהם מבלי לדעת רצונם אם יבקשו אותו. וגם באמת הרי לא יצא בתואל בעצמו לקרוא לו. כי אם לבן אשר רץ. וכבר כתב רש"י ז"ל למה רץ כו'. רק כי אליעזר עשה רצון לבן לבא לביתם. מפני כי הי' מבקש בכל עוז התכלית מזה העיקרי ולדבר על דבר השליחות שלו:

אמנם אפ"ל. הנה אברהם אע"ה הי' הראשון בעולם. בגודל נדיבותו. וענין הכנסת אורחים בדרך הפלא. למד ע"י דיבורו הדרך המובחר בענין הכנ"א. והוא. כי זהו מן גוף הכבוד הראוי ליתן להאורח. כי יקטין המכניס אורח את מעשהו. ויאמר לו אעשה עמך דבר קטן. כי כפי ערכך אין בידי לעשות וכפי הראוי לך. רק בבקשה ממך כי תיטיב עמדי ליכנס לביתי. ותמחול על כבודך הראוי לך ותקבל מעט אשר עמדי ברצון. והנה דברים כאלה וכיוצא בהם כבר מפיקים רצון ואהבה. ויש להאורח מזה תענוג וקורת רוח גדול. וזה לבד הוא כבר מצות הכנ"א. ומכ"ש אם אח"כ עשה הבעה"ב עמו ברחבת ידים. וזה ראינו לאברהם אע"ה שרץ לקראת האורחים [המלאכים] וביקש בקשה גדולה [ד]. אם נא מצאתי חן כו'. וטובה גדולה יעשו עמו. יוקח נא מעט מים כו' ואקחה פת לחם כו' [דבר מועט מאוד]. וזה כבר הי' הגמ"ח והכנ"א גדול להאורחים. ואח"כ עשה להם יותר ויותר הרבה. שלשה פרים וחמאה וחלב כו'. והנה מאשר הי' רגיל אברהם אע"ה מעודו בענין הזה. למדו ממנו גם משפחתו וקרוביו קצת מזה. הגם כי יש חילוק ביניהם כיתרון האור מן החשך. כי אבינו ע"ה עשה הכל באמת ובכל עוז לבו ורצונו. והם עשו לפנים מעט אמת והרבה שקר. וגם לוט קם לקראתם [כמ"ש רש"י מבית אברהם למד] ויפצר בם כו'. וכן אפ"ל כאן. כי בא לבן אל האיש להכניסו לביתו [אשר הי' מלא שקר ועינו נתן בממונו]. אבל כבר ידע לשון המורגל בבית אברהם. אמר בא ברוך ד'. בוא אל ביתי. והגם כי אין בכחי להגות אותך כפי כבודך. אבל, למה תעמוד בחוץ. הלא עכ"פ בבואך עמדי תבא אל תחת צל בית ואתה וגמליך. טוב לך יותר מלעמוד בחוץ. ואנכי פניתי הבית כו'. והוא דרך הכנעה וכבוד. והגם כי אחר כך בבואו עשו עמהם יותר. ויפתח הגמלים ויתן תבן ומספוא כו' ויישם לפניו לאכול כו'. אבל הוא באופן אשר למדו והורגלו מבית קרובם אאע"ה:

ואנכי פניתי הבית. מע"ז ומקום לגמלים. כן דרך עובדי אליל בשביל הנאת כסף משליכים את הע"ז לחפרפרות ולעטלפים כו'. בשביל שחשב להרויח כסף אמר בחלקת לשונו להראות כי הע"ז אינה חשובה בעיניו כלום. כדי למצוא חן בעיני עבד אברהם. ואנכי פניתי הבית מע"ז ונתתי לה מקום בארות הגמלים. ומקו"ם. לע"ז לגמלי"ם. כי גם שם תוכל להיות. כי אין בה ממש:

ויפתח הגמלים כו'. וברש"י התיר זמם שלהם כו' שלא ירעו בדרך בשדות אחרים. והוא מד"ר. וכן בפסוק ויקח העבד כו' מגמלי אדוניו. כתב רש"י דברי המד"ר ניכרין היו משארי הגמלים שהיו יוצאין זמומים מפני הגזל עיי"ש. והרמב"ן ז"ל כתב על זה. אחר שהביא דברי רש"י בב"ר התיר זממיהם. ר' הונא ור' ירמי' שאיל לר' חייא ב"ר אבא לא היו גמליו של אברהם אבינו דומים לחמורו של ר' פינחס בן יאיר כו' עיין שם. והנה קשה מאוד. מדוע בחר רבינו רש"י ז"ל באמת הדעה הראשונה בב"ר ולא פנה אל קושית הסותרים בראי' ברורה. ורבינו הרמב"ן ז"ל פירש פירוש אחר. ויפתח הגמלים שהיו קשורים יחד או אל הקרון כו' עיין שם. והרא"מ והרג"א תירצו הקושיא שהקשו התנאים ר"ה ור"י כי אין סומכים על הנס עיי"ש. ואין מובן. כי אם כן במה פליגי:

ולי העני בדעת עפר אני תחת כפות רגלי רבותינו ז"ל. בעזרת הש"ת נראה לומר בזה. על פי מש"כ רש"י ז"ל בשה"ש [ז] בפסוק סוגה בשושנים וז"ל. גדורה ומסויגת בגדר שושנים. די לה בגדר קל ואין אחד מהם פורץ בו ליכנס. הרי חתן נכנס לחופה לבו מגעגעת לחופה ולחיבת חיתונו. בא ליזקק לה אמרה לו טיפת דם כחרדל ראיתי. הרי הופך פניו לצד אחר ולא נשכו נחש ולא עקרב עוקצו כו' הרי סוגה בשושנים עיי"ש. הנה המשילו רבותינו ז"ל הדבר כמו אם הי' בשדה או בחצר או בקעה דבר שבנ"א מתאוים אליו וצריך שמירה שלא יקרב איש זר לקחתו. הנה ענין השמירה הוא כפי ערך יקרת

הדבר

הדבר. וכפי גודל התשוקה אשר הריקים והפוחזים מתאוים אליו. כי דבר שאין התשוקה רב אליו די בגדר קטן מקנים או קוצים וכדומה. וכאשר התשוקה הוא יותר מזה צריך חומה סביב לבל יפרצו בו. ואם הוא דבר שמתאוים אליו בכל עוז צריך חומת ברזל. אמר המשורר הק' במעלות עם ישראל. כי האומה הזאת אינה צריכה אל גדר של חומה או ברזל. ולא גם אל גדר קנים דקים להפרישם מאיסור. כי הציווי של התוה"ק לבד הוא הוא הגדר והסייג החזק לבל לקרב ח"ו לדבר האסור. והאיסור שאסרה התוה"ק את האדם הישראלי לעשות דבר זה. הוא האוסר וקושר אותו יותר מכבלי ברזל. וכמו המשל בהחתן הנכנס לחופה כו'. ודי בגדר שושנים שנוא מאוד לדרוך עליו ולעבור הלאה. אבל ח"ו. כי די אשר הגדר רק מגביל את הענין. ומורה לו כי עד כאן מותר מכאן ואילך אסור. ותיבת „אסור" די מאוד להרחיק מדבר שכל תאותו נוטה אליו. כאילו ח"ו נחש נשכו או עקרב עוקצו. והוא רץ בכל כחו להציל את נפשו. חלילה חלילה. „אסור" הוא קישור שלו:

וזה שיש לכוין בדברי רבינו רש"י ז"ל. מגמלי אדוניו. ניכרין היו משאר גמלים [היינו, כי שארי הגמלים צריכים לזמם של ברזל. כמ"ש רז"ל במסכת שבת הנאקה בחוטם. וכלי המסגר הם אוכלים בדרך הילוכם מכל מה שימצאו. אבל גמליו של אברהם אבינו ע"ה. מרוב הקדושה שהי' בביתו נתקדשו גם הבהמות שלו. וחלילה לא היו נוגעים גם בשורש עשב אחד משל אחרים שהוא גזל. חלילה להם. ואין צריכים זמם של ברזל רק] שהיו יוצאים זמומים [בעצמם בטבעם] מפני הגזל. כי תיבת האזהרה של לא תגזול. די מאוד להרחיק אותם שלא ירעו ח"ו בשדות אחרים. וענין הגזל האסור על פי התורה. הוא הזמם הגדול והחזק מכל המסגרות. והיו כל האנשים רואים זה איך הולכים הגמלים בשדות אחרים. ושם נמצא לרוב ממאכל אשר ישתוקקו אליו הבהמות. אבל חלילה לגמלים האלה אפילו אם רעבים המה מאוד. חלילה להם לנגוע בשורש עשב אחד של גזל. כי גמלים של אברהם אע"ה המה והאיסור של גזל סותם את פיהם וסוגר אותם יותר ממסגר של ברזל. עד שבאו לבית בתואל וניתן לפני הגמלים ברצון טוב שלהם [של הבעלים] תבן ומספוא לאכול. ואז על ידי הנתינה להם. ויפתח הגמלים. התיר זמם שלהם [זמם האיסור של גזל] שהי' סותם את פיהם שלא ירעו בדרך בשדות אחרים. ועתה נפתח פיהם לאכול כרצונם כיון שניתן ברצון:

ואפ"ל עוד. כי גם ר"ח ור' ירמי' אינם סותרים הפירוש הראשון של המדרש. רק אדרבא אמרו סיוע לזה. כי המד"ר אומר התיר זממיהם [היינו זמם של עצמם. שהיו זמומים בטבעם מפני הגזל]. ועל זה אמר ר"ח ור"י שאיל לרחב"א [מהו הרבותא הגדולה הזאת שאמרו על הגמלים של אברהם אע"ה] וכי לא היו גמליו של אברהם אבינו דומים אל חמורו של רפב"י כו'. ופשיטא ופשיטא שאין על גמלי אברהם אע"ה חידוש כלל. ולא היו צריכין להשמיענו זה. כי הוא ברור ופשוט שהוא כן. ודברי רבינו רש"י ז"ל ברורים כשמש:

ב"ה. פרשת תולדות.

ברש"י ז"ל ואלה תולדות כו' יעקב ועשו האמורים בפרשה. ושם אברהם הוליד כו' [מוסגר] לאחר שקרא הקב"ה אברהם כו'. יש לדקדק מה צורך להוסיף האמורים בפרשה. גם מה הנ"מ אם נולד בעוד הי' שמו אברם או אח"כ. ועיין במפרשים שכתבו בזה. ואפ"ל בהקדם דברי רש"י ז"ל בפרשת לך בפסוק ולא יקרא כו' אב המון גוים כו' ונתתיך לגוים. כתב ישראל ואדום. והוא פלא דמה הבשורה שיהי' לו בנים עובדי ע"ז. וכן תמה הרמב"ן ז"ל לכן כתב שהשבטים נקראו כן עיי"ש. ואפ"ל ע"פ מה דאיתא במד"ר פ' ראה אמר ר"א הסייף והספר ירדו כרוכין מן השמים אם תקיימו כו'. ולהבין מהו הענין שאמר כרוכין. יובן. הנה יש דברים שהם עצמיים באדם. ויש נוספים מקריים. היינו אברי האדם שנולדו עמו המה עצמיים. שהמה מתעצמים עמו ובלעדם אינו בגדר האדם. כי אדם בלא גוף הוא מלאך ונשמה. ומחוסר אבר כבר אינו אדם שלם רק בעל חסרון וחסר מעצמיות האדם. אבל הדברים שמחוץ לאדם אף דברים שהם הכרחיים לו כמאכל ומשקה ובגדים אשר לא יכון בלעדם. מ"מ אינם

אינם מתעצמים בו ויוכל להיות בגדר אדם בלעדם. והנה שלימות העם הקדוש ע"י תורה ומצות הי' יכול להיות כי אינם מעצמות רק במקרה. אבל בזה הוא בחינה. כי הוא דבר עצמי להם במה שאם נוטים ח"ו מזה. כבר נופלים תחת הרבה רעות רח"ל ויגלו ממקומם ובטל כל ענייני מצבתם. זה מורה שהשלימות הוא עצמית שלהם ובלעדם יוצאים מגדרם שעלי' נבראו [הגה"ה. ולזה אמרו רז"ל בכתובות (דס"ו) מעשה בריב"ז כו' שאמר לבת נקדימון כו' אשריכם ישראל שבזמן שעושין רצש"מ כו' ובזמן שאין עושים רצש"מ מוסר אותם כו' עיי"ש. שקשה להבין מה לשון אשריכם על הצד הב'. ועיין במהרש"א בח"א שם. אבל לפי הנ"ל יובן. כי זה מורה על שלימותם. שכאשר אין עושים ח"ו רצש"מ אין להם קיום כלל. אם כן השלימות של התוה"ק ועשיית רצונו של מקום ב"ה הוא עצמי להם. עד כאן הגה"ה]. וכן אמרו שם במד"ר אר"א מיום שאמר הקב"ה כו' הטובה באה ממילא לעושי הטוב כו'. היינו שאין הרע הבא בסבת החטא דבר נוסף ומקרה מחולה לו. רק שהשלימות הוא גוף גדר הישראלי. ובהמונע ממנו כבר יצא מגדרו וממילא בא ח"ו הרעה *). וזהו אומרו הסייף והספר ירדו כרוכין מן השמים. היינו מתחילת נתינתן ירדו ביחד. אם תקיימו הרי ספר כו' זה מורה שהמה דברים עצמיים. ואם אינם מקיימים זה שבספר הרי מעצמו הוא דבר בטל. והסייף בא מעצמו ח"ו ומכלהו, כי הספר הוא גוף קיומו. ויש לומר כי לכן כשנולד יעקב אבינו ע"ה הבחיר שבאבות. אשר בו נשלם בנין בית ישראל בשלימות. תיכף בהולדו נולד שטנו עמו אשר עליו נאמר והי' כאשר תריד כו'. וזהו הסייף והספר. הסייף על חרבך תחי'. הרשע עשו איש הדמים. והספר הוא יעקב אע"ה הס"ת הקדושה איש תם כו'. וזה יורה על כי גוף קיום זאת האומה וגדרה הוא שלימות אחוזה בסתה"ק. ובהמנע ח"ו ממנה ממילא וכו'. ומהסייף הנולד נלמד כי הב' הוא הספר:

וזה נתבשר לאבינו הזקן ע"ה. לא יקרא כו' והי' שמך אברהם כי אב המון גוים כו'. לא שיולד ממנו צדיקים לבד שיוכל להיות הצדקות במקרה. רק שיצאו ממנו תיכף גם גוים. היפוך הצדיקים העומדים מוכנים לביטול והעדר הצדיקים ח"ו אם יסורו מצדקתם. וזה בשורה טובה שהי' לו. שהרי זה מורה שענין שלימותם הוא בעצם כנ"ל. ובסור רגע אחד ח"ו מן השלימות מוכנים להתבטל חלילה. והנה אם הי' עשו נולד בענין טוב רק אחר כך סר לרשעה. לא הי' זה שנולד עם יעקב מורה על שלימות יעקב. אבל באמת אמרו ז"ל ויתרוצצו וכו' זורו רשעים מרחם. ומן המעיים מתפרדים זה לתומו וזה לרשעו. זה מורה שתחילת בריאתו כך הי'. וממילא מורה על רב השלימות של יעקב אע"ה כנ"ל:

וזה נוכל להעמיד בדברי רש"י ז"ל. שהוקשה לו למה ייחס את עשו לתולדות יצחק. והרי גנאי לאותו צדיק שיצא ממנו בן רשע כזה. ואם תאמר שבעת לידתו הי' בטבעו טוב רק שנהפך אחר כך בבחירתו. על זה כתב שאינו כן. רק יעקב ועשו האמורים בפרשה: ירצה כמו שאמור מהם בפרשה. שיעקב הי' איש תם מרחם. ועשו אדמוני מרחם. שופך דמים. וכן הי' אח"כ יודע ציד. צד נשים כו' מכר הבכורה וביזה אותה. ואעפ"כ קראתו התורה תולדות יצחק. אתמהה. ותירץ על זה אברהם הוליד לאחר שקראו הקב"ה אברהם כו'. וענין הקריאה הי' כי אב המון גוים כו'. הרי שזה מורה על שלימות הענין. ומה שידו אוחזת בעקב כו' כשזה קם זה נופל. זה מורה על גדר יעקב שהוא ס"ת תמימה וכנ"ל. לכן נקראו שניהם תולדות יצחק. שאינו חסרון כלל לידת עשו. כיון שהוא מוכרח לענין שלימות יעקב. והבן:

עוד על רש"י הנ"ל יעקב ועשו האמורים בפרשה. כי בודאי בעיני פשוטי העם אשר אין בהם תבונה הי' קשה מאוד איך נולד מיצחק הצדיק ורבקה הצדקת

---

*) הגה"ה. **נמצא** כי זהו ההריסה והחורבן מורה על שלימותם. ויש להמליץ בזה מאמר הנביא ע"ה אהבתי אתכם כו' במה אהבתנו כו' ואוהב את יעקב. אהבה החלטית. אבל את עשו שנאתי ואשים את הריו שממה. משא"כ ביעקב שאפילו אז בעת שארציו והריו שממה. בטוה"ר. אעפ"כ זה גופא הוא האהבה. ועיניכם תראנה. ר"ל אם היו עיניכם רואות האמת. בעיני השכל לא בעיני בשר לבד. הייתם רואים. כי יגדל כו' מעל לגבול ישראל. אפילו אז בעת שישראל הם חוץ לגבולם וגולים ומטולטלים בעולם. גם אז הלא ניכר ונגלה גדולת בוראם ית"ש. כי אך הן גבורותיו כו'. וממילא אם תשימו לב יהי' מקוים באמת ושבו בנים לגבולם:

הצדקת. רשע כזה עשו הוא אדום. וזה ח"ו יסייע לדיבת ליצני הדור כי מאבימלך כו'. אבל באמת חלילה שיהי' ענין זה שמץ פגם להם. רק כמבואר בספרים שלכן נולד ישמעאל מאברהם לשאוב הזוהמא שהי' עוד קצת. היינו מתרח. כדי לצאת יצחק אע"ה נקי ומצורף, וכן עשו כדי לצאת יעקב ברור ונקי. ומד"ר בפסוק ויצא הראשון כו' כדי שיצא הוא וסרייתו עמו כו' משטף בית המרחץ כו'. יש לכוון ג"כ בדברי' כנ"ל. אך צריך להבין למה ישמעאל נולד זמן רב קודם. ומאשה אחרת. ועשו נולד ונוצר עם יעקב ביחד. ובשליא אחת. כמאמר הכתוב ויתרוצצו כו' וידו אוחזת וכו':

אך אפ"ל. כי הוא כמו ענין הצירוף שמצרפין ומזקקין את הזהב. כי בתחילה כאשר יש עוד עפרורית ופסולת בהזהב צורפין אותו באור ונפרד הפסולת מהזהב. אבל אם אחר כך כשכבר הוא זהב נקי רק שרוצין לזקקו ביותר שיהי' מסונן ומופז מאוד שלא ישאר בו שום שמץ סיג ופסולת. אז ההכרח הוא לתת בתוך הכור פסולת יותר, עופרת. ועל ידי ההיתוך שמתיכין יחד שניהם נפרד אחר כך כל אחד לבדו. והעופרת מקבל אליו את כל חלקי הפסולת אשר בהזהב ויצא הזהב נקי ומסונן היטב. נמצא שע"י שהי' העופרת הגם מעורב יחד ומהותך בכור אחד עם הזהב. זה הי' הפעולה לשאוב כל החלקים הדקים מהמעט זוהמא שהי' נמצא בהזהב. כן אפשר לומר. כי הצירוף והזיקוק הראשון הי' שנולד ישמעאל לקבל חלק זוהמות תרח. ויצא יצחק נקי. אבל ביצחק כבר לא הי' זוהמא כי אם מעט מהמעט. בפרט כי קודם לידתו כבר ניתוסף לאברהם אות ה"א. ושלט בכל האברים כמבואר. רק מפני שהי' הרצון שיצא יעקב אע"ה בחיר האבות תפארת ישראל נקי ומסונן בצירוף אחר צירוף. לכן ניתוסף זוהמת בתואל ומשפחתו בכור אחד עם הזהב הנקי. ועל ידי כן שאב עשו שיצא ראשון והי' הוא הפסולת של בית לבן. כל הזוהמא הדקה מן הדקה שנמצא עוד מיצחק. ויצא יעקב אבינו ע"ה מסונן ומזוקק [ועיין בספר באר מים חיים בפרשה זאת]:

וזה יש לרמז בדברי רש"י ז"ל יעקב ועשו האמורים בפרשה. ר"ל כמו שנזכר מהם לקמן שנולדו ונוצרו בשליא אחת. וצריך טעם למה הי' כן מה שלא הי' בישמעאל ויצחק, ומתרוצצים והראשון אדמוני כו' ואח"כ יצא אחיו כו'. ויהי עשו איש שדה וע"כ הי' יעקב איש תם יושב אהלי תורה. שמפני שזה שאב כל הפסולת לכן הי' זה נקי ותם בלי שום חסרון ותערובות כלל. אמר שהסיבה לזה הי' מפני כי אברהם הוליד כו' אחר שקרא הקב"ה שמו אברהם ונתן לו כל האברים. אח"כ הוליד את יצחק. זה הי' טעם שעי"כ הוכרח עשו להיות נוצר עמו ביחד וכנ"ל. כיון שכבר הי' ביצחק מעט מהמעט מהזוהמא לכן ניתן בכור אחד עם הפסולת. ד"א על ידי שכתב הכתוב יצחק בן אברהם כו' לפי שהיו ליצני הדור כו'. וכאן על ידי לידת עשו הרשע הי' ח"ו מחוזקת הדבה ההוא ולא יתלו הדבר בבית בתואל. מה עשה הקב"ה צר קלסתר פניו כו'. היינו שהי' האור והזיו של הקדושה מונח על פניו של יצחק אע"ה. אף כי ענינו ודרכו הי' בהסתר ובצנעה כמדתו. אבל האיר ד' את פניו שיהי' דומה לאברהם. שיהיו מוכרחים הכל להודות ולהעיד כי זרע קודש מחצבתו. וכמו שאמר באמת אבימלך ופיכול ראו ראינו כי הי' ד' עמך כו'. ואדרבה לפי זה ענין לידת עשו ביחד עם יעקב זהו מורה על קדושת יצחק וטהרתו וכנ"ל:

ברש"י ז"ל צר קלסתר פניו של יצחק כו'. בספר תולדות יצחק הקשה כי אין זה ראי'. כי אמרו החוקרים שהולד של הזונה דומה לבעלה מפני דמיונה בו ופחדה ממנו עיי"ש תירוצים. ובפשיטות נראה כי רש"י ז"ל נשמר מזה וכתב קלסתר פניו. והוא קירון עור הפנים. כענין שנאמר חכמת אדם תאיר פניו. ובאור פני מלך חיים. וכמו שאמרה רבקה מי האיש הלזה כו' וכתב רש"י ראתה אותו הדור ותמהה מפניו. שהי' מונח על פניו אור הקדושה ירא ומאוים. וכמו שאמרו ז"ל שופרי' דיעקב מעין שופרי' כו'. שבצל"ם כוונו על זה היופי מאור הקדושה אשר עליהם. כמו כי קרן אור פני משה. והעידו הכל אברהם הוליד את יצחק וזרע קודש מחצבתו. [ועיין מש"כ מזה לעיל]:

בפסוק ויהי יצחק בן ארבעים שנה כו' בת בתואל כו' לו לאשה. וכתב רש"י ז"ל והלא כבר ידענו כו' אלא שהיתה בת רשע ואחות רשע ומקומה אנשי רשע ולא למדה ממעשיהם. ויש להבין מה ענין להזכיר שבחה כאן. וראוי הי' כן בפסוק שאמר ויביאה האהלה שרה אמו. ודרשו ז"ל שהיתה צדיקת כמו שרה אמו. והי' הרבותא שאע"פ שהיא בת רשע כו'. אעפ"כ היתה כמו שרה אמו:

ואפ"ל בפשיטות, במה שמבואר בראשונים כי מפני שמדתו ית"ש הוא למדוד מדה כנגד מדה. על כן להצדיקים אשר עובדים יותר מכפי כחם וטבעם ומכריחים א"ע נגד טבע שלהם. הנה הם זוכים

זוכים ומצליחים להטבע ויוכלו לעשות ישועות ונפלאות בעולם נגד הטבע. לא כן אותם אשר טבעם מסייע אותם והם אינם עושים רק מה שבטבע. כן פעולתם גם כן כפי הטבע [וכמו שהארכנו בזה ב"ה בכמה מקומות]. וכן יש לומר כאן. כי מפני שהיתה רבקה אמנו ע"ה עקרה בטבעה והיתה צריכה להושע בדרך נס חוץ לטבע. ע"כ זה הי' תפלת יצחק אבינו ע"ה שיעשה הקב"ה בזכותה. שהרי היא בת רשע ואחי' רשע ומקומה אנשי רשע ולא למדה ממעשיהם. אם כן זהו עבודה גדולה מה שחוץ לטבע. על כן ראוי' להיות נושע במה שחוץ לטבע גם כן [כי הצדיקים בעצמם ענוים ומקטינים עצמם. ונראה ליצחק אע"ה שאינו ראוי להיות נושע בזכותו]. ולכן אמר ויעתר יצחק כו' לנוכח אשתו. שתבא הישועה להם בזכותה. אבל ארז"ל [ברכות פ"ק] כל התולה בזכות אחרים תולין לו בזכותו. וכל התולה בזכותו תולין לו בזכות אחרים עיי"ש. א"כ כיון שהוא תלה בזכותה. על כן ויעתר לו ד' וכו' בזכותו:

ברש"י ז"ל בת בתואל כו' שהיתה בת רשע כו' ולא למדה ממעשיהם. לכאורה אינו מובן. הלא אינו מזכיר במקום הזה כלל מענין צדקות שלה. ומהפסוק אינו נשמע כלל שהיתה צדיקת. ולעיל במקום שהזכיר כשרון מעשי' כמו בענין שאמרה שתה וגם לגמלך כו'. או בפסוק האהלה שרה אמו שדרשו רז"ל שהיתה צדיקת כמו שרה. שם הי' המקום להשמיענו הרבותא:

ואפ"ל שרש"י ז"ל סמך על מה שכתב למעלה מזה. בן ארבעים שנה *). שהרי כשבא אברהם כו' נתבשר שנולדה רבקה. וזה מוכח שהיתה צדיקת שהי' זה בשורה טובה לאברהם אע"ה. ועוד שהי' יצחק בן ל"ז שנים כו'. זה מורה על רוב קדושת יצחק שפשט צוארו לטבח ברצון [לא כמ"ש הראב"ע שהי' שלא ברצון]. ומסתבר כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים. ועוד בו בפרק מתה שרה ובו בפרק נולדה רבקה. מפני וזרח השמש ובא השמש. עד שלא שקעה כו'. ועוד שהמתין לה ג' שנים. והנה כשבא סוחר לקנות סחורה בסקלאד. הדרך הוא שקונה דברים הצריכים לו כעת. וגם אשר הוא חושב שאולי יוצרך להם. אבל אם כפי מסחרו כבר הי' נושע לביתו. רק שיש לו עוד חתיכה סחורה לקחת מהפאבריקאנט והוא ממתין עלי' ג' ימים. זה מורה שהסחורה ההוא נצרך לו מאוד ואין בכל הסקלאדים והפאבריקען להשיגה. כן זה ראי' מה שהמתין לה כו'. מכל זה מוכח שהיתה צדיקת גמורה:

והנה צריך להבין קושית רש"י ז"ל וכי עדיין לא נכתב כו'. משמע שהקושיא הוא מפני שכבר נכתב ולמה כפל. והלא בל"ז יוקשה למה ייחס את הצדיקת הזאת אחר אבי' הרשע ואחי' הרמאי ומקום הרשע

---

*) **הגה"ה** בן ארבעים שנה וכו'. עיין במפרשים שכתבו שכוונת רש"י ז"ל הוא לתרץ הקושיא למה באמת לא נשא אשה עד בן מ'. והלא אמרו רז"ל בן י"ח לחופה. ואם שהה יותר מבן עשרים כו'. לזה תירץ רש"י כי לא הי' לו עוד זווגו רק אז נתבשר וכו'. עיין במהרא"מ וג"א. ולכאורה איני מבין זה כי אפילו לפי דברי' יקשה עוד. שהרי ע"כ לא ידעו שזווגו איננו עוד בעולם. שהרי ברש"י ז"ל כתב שם שהרהר אברהם בלבו וכו' הי' לי להשיאו אשה מבנות ענר אשכול וממרא כו' עיי"ש. ואם כן מדוע באמת עד שנתבשר לו אחרי העקדה שנולדה רבקה בת זווגו. למה שהה עד בן ל"ז ולא נשא אשה. אמנם באמת לפענ"ד אין כאן קושיא כלל. כי האבות הקדושים רצו לעבוד את הבורא ית"ש בכל אופנים היותר קשים וכבדים על הגוף. ובענינים המתנגדים אל היצ"ע ויש להם סיוע ליצה"ר ורצו לכוף יצרם כדי לעבוד עבודה שלימה וברורה. וכמ"ש בזה ב"ה כמה פעמים. ופירשנו הפסוק שמח בחור בילדותיך כו'. נמצא אדרבה כיון שמי שלא נשא מבן עשרים הוא בהרהורי עבירה. רצו האבות הקדושים לכוף יצרם כדי שיהי' העבודה בשלימות. עד שעבר עליהם זמן הבחרות. וראי' לזה שהרי גם יעקב אבינו ע"ה שהה יותר עד שהי' בן פ"ד ולמה לא השיאו אותו קודם. ועוד ראי' ממ"ש רש"י בשם המדרש בפסוק ויהי עשו בן ארבעים שנה וכו' חזיר פושט טלפיו וכו' אבא נשא אשה בן מ' וכו'. הרי שזה הי' מעלה מאביו. שהרי הוא רצה להראות טלפיו בזה שגם הוא צדיק. ועיין בש"ע אהע"ז סימן א' דאף שבכל המצות החיוב הוא מבן י"ג בזה קבלו חז"ל וכו' כיון שצריך ללמוד תורה קודם שישא וכו' מותר להתאחר. ומי שחשקה נפשו בתורה כבן עזאי וכו' עיין שם. וכ"ש וק"ו בן בנו של ק"ו כיון שזה הי' ענין עבודה נבחרת מאוד לעבוד בטהרה נגד נטיית היצר הרע. אם כן זהו התורה והמצות:

הרשע. ורק בצדיקים מצינו שמייחסין בניהם וקרוביהם אחריהם. בת לוי. אחות נחשון וכיוצא: ואפ"ל בכוונתם. במה שכתב רש"י בפרשת חיי בפסוק אותה הוכחת כו' ראוי' היא לו כו' בביתו של אברהם אבינו ולשון הוכחת בירר[ת] וכן בסיפור העבד להם אשר הוכיח כו' כתב רש"י ז"ל בירר והודיע. וכן כל הוכחה כו'. וביאור הדברים כי אם נראה חתיכת עץ המצויר ומחוקק עליו ציורים נפלאים ע"י מעשה אומן. נאמר כי פלא הוא ואומנות נפלא לעשות כזאת מגולם פשוט דבר נחמד. וזה סיפור בשבח האומן. וגם בשבח העץ שהי' ראוי לקבל הציור והמחוקה. אבל אם נראה אבן טובה שהי' מונח בין אבני החול ואשפה ומבין אחד בכברה בכברה עד שמצאה והוציאה משם. הנה עיקר השבח יסופר על האבן בעצמו. והאיש ההוא רק עשה מעשה הברורה לברור היפה מתוך הרע. אבל גוף מהות האבן טוב לא נשתנה. וכמו שהוא עתה כן הי' בתולדתו דבר יקר ונחמד. כן הענין. הנה האשה ההיא אמנו רבקה הצדיקת נוכל לשפוט עלי' שבאמת לא היתה כן בנערותה. רק מפני שבאתה לביתו של אותו הצדיק. ונזדווגה לקודש הקדשים. ונכנסה באהל שרה אמנו ע"ה. על כן נעשית צדיקת גמורה. ואם כן השבח אינו אלא שהי' ראוי' לזה. ומנערה פשוטה הבאה מבית גרוע כזה וממקום רשעים יוכל להעשות צדיקת כזאת. אבל אם נאמר שהיתה מעודה צדיקת אף בבית אביה ובתוך מקומה. אם כן הענין הוא רק כמו בירור לברור האבן טוב מאבני החול והאשפה. זה אמר אליעזר עבד א"א. אם היא גומלת חסדים כו' ביררת לבן אדוני ואותה הוכיח ובירר כו'. והנה ענין הראשון היינו יכולים לידע מעצמו. על ידי שיודעין שהיא בת בתואל ואחות לבן ומפדן ארם. ורואין אח"כ שהיא צדיקת הרי שנעשה ממנה שינוי לטובה. על זה הקשה רש"י ז"ל וכי עדיין לא נכתב כו'. ירצה, זאת הרי ידענו משם. על זה תירץ להגיד שבח"ה. שבח עצמה שהיתה בת רשע כו'. רצונו גם אז כשהיתה עוד בת רשע. היינו בעודה בבית אביה. כי אח"כ כבר יצאה ממנו ואמרה לאביה ולאמה לא ראיתי ואת אחי' לא הכירה כי שמרה אמרתו כו'. והלך היחוס והשייכות שלה אליהם. רק אז בעת שהיתה עוד בת רשע והיתה עוד מחוברת לאחי' הרשע. ומקומה הי' עוד אנשי הרשע. אז לא למדה ממעשיהם. זה שבח עצמה. שהיתה תיכף ראוי' לו לאשה ליצחק אע"ה:

ברש"י ז"ל מפדן ארם. על שם שהי' ב' ארם כו'. י"ל בכוונתם ז"ל. הנה בסמוך לזה פירש רש"י ז"ל שלהגיד שבחה כו'. וצריך להבין, בשלמא שאביה רשע זה ידענו שנרמז שרצה לעכב ומת. ואחי' רשע שקפץ לדבר בפני אביו. אבל מהיכי יודעים שהמקום אנשי רשע. וצ"ל מפני שידוע שעיר ארם הי' מקומו של אברהם אבינו ע"ה וצוה לו הקב"ה לך לך כו'. שאין מקום לגייר שום איש במקום הזה כמאמר המדרש שכולם פגרים מתים. נלמד שהי' המקום אנשי רשע. אך יקשה הלא ב' ארם הי' ארם צובה וארם נהרים. וא"כ יוכל להיות שאברהם אע"ה דר באחד מהם. ורבקה היתה מעיר הב' ושמה לא הי' רשעים כ"כ. על זה תירץ רש"י ז"ל בלשונו קורא אותו פדן כו'. כי נראה אם אחד מנהיג בסוס ושור יאמר עליהם שנים. אבל אם ב' הבהמות ממין אחד יאמר עליו שהוא מנהיג בזוג [א פאהר שורים או סוסים] וממילא כיון שנקראו ב' העיירות פדן ארם שתרגומו כמו פדן תורין. צמד בקר. הרי ששניהם ממין אחד. וממילא כיון שידענו שא' מקום רשע ממילא גם הב' כן הוא. ויש פותרין פדן ארם כמו שדה ארם בלשון ישמעאל קורין לשדה פדן. י"ל בכוונתו גם כן. כי אין חולקים לומר שלא הי' שני מקומות. כמ"ש המזרחי שלא יחלקו במציאות. רק אפ"ל שבא גם כן לתרץ הקושיא הנ"ל מהיכי ידעינן שהיא אותה העיר הרשעה שדר שמה אברהם ונצטוה לצאת ממנה. על זה כתב בלשון ישמעאל קורין כו'. כי הנה הרשב"ם ז"ל כתב בפסוק ולבני הפלגשים כו' וישלחם קדמה כו' שהם בני הגר וקטורה ושלחם לירש נחלתו שהי' לו שם, א"כ ידענו שבני ישמעאל היו במקום מגורת אברהם אבינו ע"ה מקדם. וממילא כיון שהמקום נקרא פדן על שם לשון ישמעאל. הרי שזה בעצמו העיר הנ"ל:

ברש"י ז"ל ויעתר. הרבה והפציר בתפלה. ויעתר לו נתפצר כו' ואומר אני כל לשון כו'.

אפ"ל בכוונתו ז"ל. כי הנה יש רבוי בכמות ויש רבוי באיכות הדבר. אף שהיא דבר מועט אבל ענינו רב. כענין רב לך כו' רב לכם בני לוי. הרבה גדולה נטלתם דבר נכבד ורב. ויש עוד ענין שאינו רב לא בכמות ולא באיכות רק בערך המקבל הפעולה שאין סובל אותה נראה עליו כהרבה. זה כתב רש"י ז"ל ויעתר הרבה והפציר. שהי' כאן ב' הענינים. רב בכמות תפלות הרבה. וגם באיכות. כי דבר גדול ביקש כמאמר רז"ל במד"ר שעיקר מטרון לא הי' לה וצריך שינוי טבע לגמרי. ועל הכמות אמר הרבה. ועל האיכות אמר הפציר. אבל כדי שלא תאמר ת"ו שהי' רב בערך המקבל התפלה שלא סבלה

סבלה. על זה אמר ויעתר לו. אדרבא נתפצר קיבל ברצון ההפצר ונתפייס ונתפתה לו. ועל זה מביא רש"י ז"ל ראיות שלשון עתר נאמר על ג' ענינים הנ"ל. ועתר ענן הקטורת עולה הוא רבוי בכמות. ענן קטורת של שבעים איש כ"א מקטרתו בידו. והעתרתם עלי דבריכם הוא רבוי באיכות. על אמרו שתי הארצות לי תהיינה. וכן אמר בפירוש שם ותגדילו עלי בפיכם. שמדברים עתק ודברים גדולים. ונעתרות נשיקות שונא. אינו לא בכמות ולא באיכות. רק מפני שאין זה סובל הנשיקות דומות למרובות והנם למשא. הוצרך לומר כאן כי אדרבא הי' לרצון גמור הרבוי ונתפצר ונתפייס כו':

ברש"י ז"ל לנוכח אשתו. זה עומד בזוית זה ומתפלל כו' עיין שם. יש להבין ענין הזוית דוקא. וכי לא סגי בלאו הכי רק שיעמוד בזוית דוקא. וגם מהו הלימוד שאמרה התוה"ק שעמד במקום מיוחד לנוכח מקום שעמדה היא. ושם ויעתר לו כו' לו ולא לה כו' תפלת צדיק בן צדיק כו'. עיין במפרשים ועיין בספר ערבי נחל שעמדו בזה. כי מהגמרא מבואר שתפלת צדיק בן רשע יותר מקובל. מהאי דתענית שאמר ר"א כ"ד רננות ולא נענה ור"ע נענה. וכ' מפני שהי' בן גרים. והנה יש עוד לראות שגם בר"ע מצינו זה הלשון בגמרא (ברכות דף לא) כשהי' מתפלל עם הצבור הי' מקצר כו' אדם מניחו בזוית זה כו' מפני כריעות והשתחויות עיין שם ובתוס' שם:

ואפ"ל, כי ידוע אשר יסוד התפלה הוא ענין ההכנעה והשפלות אשר יש להמתפלל. והיא התפלה הנבחרה. כמו שארז"ל אין תפלתו של אדם נשמעת אלא אם כן משים א"ע כבשר כו' יבא כל בשר להשתחוות. והרבה מאמרים המורים על זה אל יעמוד אדם במקום גבוה כו' ממעמקים כו' את דכא ושפל רוח כו' תפלה לעני כי יעטוף. ובזוה"ק כי תפלת העני היא הנבחרת. קרוב ד' לנשברי לב כו'. ומעלה עליו הכתוב כאילו הקריב כל הקרבנות כולן. זבחי אלקים רוח נשברה כו': והנה כתוב בשה"ק כי באמת זהו נוסח התפלה שסדרו לנו אנשי כנה"ג ברוך אתה כו' כורע, וזוקף בשם. ד' זוקף כפופים. וכשאומר אלקינו יורה הכנעה ושפלות מאוד. והכרת חסד מבורא עולם המאציל ובורא ויוצר ועושה רבוא רבבות עולמות עד אין חקר. אשר נתן רשות לבנ"א חציר יתן דל כח וקצר שכל עטוף בחומריות ומלובש בגשמיות מאוד. להזכיר השם הנכבד והנורא

ובפרט ליחדהו ולאמר אלי אתה. ובאמרו אלקי אבותינו. הלא יזכור וישוח באיזה האופן עמדו אבותינו. האבות הקדושים. להתפלל לפני יוצרם ובוראם. מלאים תורה ועבודה מצות ומע"ט קדושה וטהרה וכל המדות עד אין שיעור וערך כלל. במס"נ בכל פרטי האברים. עד כי ילאה השכל להבין. ואיך הוא ענין עמידתינו. הן אמת כי נגד זה יש לסמוך את עצמו על זכות האבות ולהשען עליהם. כאמור וזוכר חסדי אבות כו' וזה מביא שמחה ובטחון וזה נוכל להמליץ. כי ר"ע שהי' בן גרים ולא הי' לו זכות אבות כלל. אם כן הי' לו רק לב נשבר ונדכא בלי שיוכל להשען על שום דבר. וזהו תפלת העני המקובלת ביותר. רק כשהי' מתפלל בצבור הי' מכניס את עצמו בתוכם ומתעטף בזכותם. אבל ביחיד כו'. וענין זוית נוכל לומר כי הוא ענין הכנעה ושפלות. כמי שאינו יכול להרהיב בנפשו עוז לעמוד במקום נגלה רק נחבא ונשמט אל זוית וחורי הבית. וזהו שאמרו אדם מניחו בזוית זה. היינו הכנעה אשר לכל איש העומד להתפלל. ומצאו בזוית אחרת. היינו הכנעה אחרת שהוא ראה א"ע מוכנע ומושפל יותר מכולם. מפני שכולם יש להם זכות אבות והוא אין לו. נמצא שזה הוא זוית אחרת היפוך הראשונה. כי הכנעתם הי' נגד גדלות האבות. והכנעתו הוא מפני שאין לו זכות האבות. ולכן נענה הוא יותר כי תפלת העני מקובלת וכנ"ל [ועיין בתענית באבא חלקי' ואשתו נזכר גם כן ענין זוית. ול"ע עיי"ש]:

וזה שנוכל להעמיד בדברי' ז"ל. כי יצחק אבינו ע"ה הי' תפלתו ברוך אתה ד' אלקי ואלקי אבי אברהם. וכאשר אמר והזכיר אביו נכנע מאוד. כי הצדיקים מקטינים א"ע ורואה א"ע מאוד שפל ונדכא נגד אביו הקדוש ונורא. אבל רבקה הצדיקת ע"ה הי' לה עוד ביותר מזה הכנעה ושפלות. באמרה רבש"ע הנה זה הצדיק יצחק הנה הוא עומד להתפלל בזכות עצמו ובזכות אביו הקדוש והנורא. אבל אני הנה אני באה לא זכות עצמי ולא זכות אבות. ובהיך אנפין אנא קאים קדמך. וזהו לנוכח אשתו. בענין היפוך זה מזה. כי זה עומד בזוי"ת זה ומתפלל. בהכנעה נגד גדלות אביו. וזו עומדת בזוי"ת זו ומתפללת. בהכנעה מפני שאין לה זכות אבות כלל. והנה נמצא לפי זה כי תפלת צדיק בן רשע יותר מקובלת כי היא תפלת העני כי יעטוף כנ"ל. וזהו אמרו ויעתר לו שנתרצה ונתפייס. לו ולא לה. שהרבה פיוסים ותפלות שהי' עד שנתקבלו זה דוקא

גו

לו. אבל לא לה. כי לא היתה צריכה להרבות ולהעתיר. כי תפלתה הי' מקובל מיד. שאינו דומה תפלת צדיק בן צדיק לתפלת צדיק בן רשע שזהו תפלת העני. וכן לע"ל אמר הנביא ע"ה והשארתי בך עם עני ודל כו'. ענין דל הוא מי שאין בידו כלום. ואם דל הוא ואין ידו משגת. ועני הוא מלשון עד מתי מאנת לענות מפני. עיין ברש"י שם מגורת עני ושפל ונדכא. זה והשארתי בך עם עני. מושפל מאוד. אף כי יהי' באמת דל מן המצות ומע"ט. כענין דלותי ולי יושיע. מ"מ כיון שיהי' שפל ונכנע וחסו בשם ד'. שידעו שאין להם על מה לחסות ולהשען רק בשם ד' כי הוא רחום וחנון ומרבה להיטיב. וזה יהי' תשועתם כי תפלת העני מקובלת. וד' ישמע שועתינו. ויקבל תפלותינו. ויחיש קץ פדותינו. במהרה בימינו אמן:

עוד על רש"י ויעתר לו. לו ולא לה שאינו דומה כו'. הדברים מוקשים להבין. כי למה נדרש בגנות להזכיר רשעת אבות הצדיקת ולומר כי לכן לא נתקבל תפלתה: **ואפ"ל** כוונה אחרת בדברי רש"י ז"ל. כי הנה אמרו בגמ' למה היו אמותינו עקרות מפני שהקב"ה מתאוה לתפלתן כו' [ע' חולין ד"ס וביבמות סד]. ובמד"ר אמרו ז"ל עוד טעם למה היתה רבקה אמנו עקרה כדי שלא יאמרו שמברכתם של רשעים שאמרו אחותינו את היי כו' עשתה פירות. והנה אם נאמר הטעם הב'. הנה הי' עיקר מה שהוצרכו לתפלה הרבה מצד רבקה. מפני שהיתה בת רשע והי' מהראוי להיות עקרה כדי שלא יתקיימו ברכותי'. אבל לטעם הא' יוכל להיות מצד יצחק שהתאוה הקב"ה לתפלתו. אבל החילוק ביניהם נראה שאם הי' הדבר מצדה הי' די בתפלה קצרה יספיק להורות שהתפלה פועלת ולא ברכות הרשעים. אבל אם הטעם מצדו שהתאוה לתפלתו. א"כ כל מה שהתפלה יותר מרובה יותר טוב כיון שעיקר התפלה נרצה. זה כ' ויעתר לו. שהקדים למעלה שעתר הוא לשון ריבוי. א"כ כיון שמצינו שקיבל הקב"ה ברצון תפלה הרבה. זה מוכח שלו ולא לה. שאם הי' הדבר לה היינו מצד שהיא בת רשע וכנ"ל. הי' די בתפלה קצרה היתה נענית:

בפסוק ויתרוצצו הבנים בקרבה ותאמר אם כן למה זה אנכי ותלך לדרוש את ד'. הנה כל המפרשים פירשו הפסוק איש לפי דרכו בקודש. מה זה אמרה למה זה כו' ומהו הדרישה. אמנם קשה לי מאוד. וכן עמדו כבר המפרשים על זה מה שפירש רש"י ז"ל שהם דברי המדרשים שהלכה לבית מדרשו של שם. וכי מה הי' חסר לה לשאול בצרת נפשה את בעלה שהי' ידוע לה לקדוש עליון ונביא גדול. ולמה היתה צריכה להטריח עצמה למדרשו של שם. ואם אולי אין זה מדרך המוסר לדבר עם בעלה מענין כזה. אבל הלא יש לה בביתה הנביא הגדול המפורסם חותנה אברהם אע"ה. ועיין מה שתירצו המפרשים על זה:

ואפ"ל כי הוא על פי מש"כ רש"י ז"ל בפרשת וירא במה שאמר לוט להמלאכים שהצילו אותו מסדום ואמרו לו ההרה המלט. אמר לא אוכל להמלט ההרה כו'. וכתב רש"י כי כל זמן שהייתי בסדום ראה הקב"ה מעשי ומעשה אנשי העיר והייתי אני הצדיק נגדם. אבל בבואי לבית אברהם היושב בהר נגדו אהי' רשע ויזכרו עונותי. והביא ראי' ברש"י מן האשה הצרפתית שאמרה כן לאליהו מה לי ולך כי באת אלי להזכיר עוני. שחשבה שבשביל כן מת בנה מפני שנזכרים עונותי' נגד המעשים של אלי' עיין שם. כן אפ"ל בענין הזה שחשבה אמנו הצדיקת ע"ה. כי כאשר ראתה אשר בבית הצדיקים האלה. אברהם ויצחק. הנה היא אינה נחשבת כלל ואדרבא נפקדים עונותי' [כנודע ענות ושפלות רוח של הצדיקים שחושדים עצמם הרבה]. וסברה שלכן היא עקרה ואינה ראוי' ללדת. וגם עתה שנפקדה בהריון ע"י תפלת הצדיק בעלה. אבל מפני עונות שלה היא עומדת בסכ"נ. כמ"ש המפרשים כי ע"י הרצוצה של הילדים היתה בסכנה גדולה ל"ע. על כן חשבה אולי טוב לפני' יותר שתתרחק מבית הצדיקים הגדולים האלה ותשיב לביתה לפדן ארם ושם תהי' היא נגדם צדיקת. וזה אפ"ל שאמרה. אם כן. שאני עומדת בסכנה. למה זה אנכי. כאן בבית הצדיקים המזכירים עלי עוני. ותלך לדרוש את ד'. למדרשו של שם הנביא אולי ייעץ אותה באמת שתתרחק מבית הצדיקים ותשיב לבית אביה ותחי' ותקיים את נפשה. ויאמר ד' לה ע"י הנביא כי לא תפחד כי שלום יהי' לה כו'. ולכן מובן שלא הי' לה מקום כי אם לשאול ולהתיעץ עם נביא אחר:

ויתרוצצו הבנים בקרבה כו'. וברש"י שם המקרא הזה אומר דרשוני כו'. והנה בתרגום מפורש הפשט. ודחקין בניא במעהא. בפשיטות שדחקו זא"ז כמו תאומים. וברש"י ב' פשטים. א' לשון רצה. כשהיתה עוברת על פתח בהמ"ד כו'. ד"א שהיו מריבין בנחלת ב' העולמות. ויש להבין דיוק הלשון. ויתרוצצו הוא מבנין התפעל כמ"ש רש"י בפרשת חיי ותקח הצעיף ותתכס לשון ותתפעל

ותתפעל כמו ותקבר ותשבר. ר"ל שמתפעל מאחר. ותתכם על ידי הלעיף. ותקבר על ידי אחרים. והנה לפירוש התרגום ודחקין בניא כו' ניחא. שהרי כל אחד מהם נדחק מחבירו. וכן לפירוש הב' ברש"י שהיו מריבין זע"ז כו' גם כן ניחא. שהמריב אינו מריב עם עלמו אלא ע"י אחר וכ"א רולה שחבירו יהי' מנולח ממנו. אבל לפירוש רילה איך שייך ויתרוללו שהרי הרץ הוא מעלמו רץ: אמנם יולדק מאוד. כי לפעמים בא לדיק עם רשע יחד. והשכרח מביא לזה אם לטובת תיקון הכלל וכדומה. אבל קשה מאוד ללדיק לסבול דברי הרשע ודרכו. אמנם השכרח יכריחו. אבל כל רגע שיפסוק השכרח בודאי רץ ונפרד ממנו. כי למה לו חברת הרשע. ואלישע הנביא ע"ה אמר אל יהורם בן אחאב [מלכים ב' ג'] מה לי ולך כו' כי לולי פני יהושפט מלך יהודה אני נושא אם אביט אליך ואם אראך. אמנם גם בהיפוך. כי הרשע איננו סובל את הלדיק ותנועותיו. ומפני דרך הכבוד או השכרח הנה מדבר עמו ולפעמים גם חונף אותו. אבל כאשר סר השכרח הוא רץ ונפרד ממנו כבורח מבית האסורים. כמאמר החכם בהמ"ד הוא מקום מנוח לירא' ד' ובית אסורים להרשעים. לכן כאשר היו במדור א' יעקב ועשו. בעברה על פתחי בהמ"ד יעקב רץ ומפרכס ללאת. פירכוס הוא תנועה של רלון בעת שרולה לעשות דבר שאין בכחו. כי ברלונו הי' רץ ונפרד מאותו הרשע רק השכרח יעכב אותו. וכן בהיפוך בעברה כו' עשו מפרכס ללאת. כי למה לו חברת הלדיק. נמלא כ"א מהם מתפעל ונעשה רץ מסיבת חבירו. [ויתורנס ויתרוללו. זיי זענין געוואָרין לויפענדיג]:

ברש"י ויתרוללו הבנים כו'. ע"כ המקרא הזה אומר דרשוני כו'. רבותינו דרשוהו לשון רילה כשהיתה עוברת על פתחי של שם ועבר יעקב רץ ומפרכס כו'. ד"א מתרוללים זה עם זה כו' ותאמר א"כ גדול לער העיבור למה זה אנכי מתאוה ומתפללת כו' עיין שם. והנה לפירוש הראשון שהביא רש"י לרבותינו אין מובן עוד אמרה. אם כן למה זה אנכי. הרי הבינה כי אחד מהם לדיק ואחד רשע ולמה התחרטה על ההריון. וגם אברהם אע"ה הי' לו בן אחד רשע, ישמעאל. אבל עיקר זרע הוא ילחק אע"ה. גם אין מובן מה נודע לה אחר כך יותר הרבה:

ואפ"ל, כי לפירוש הראשון לא היו הבנים מריבים כלל והיו במנוחה. רק שכל אחד מהם הי' מפרכס ללאת בעברה דרך השייך לכ"א מהם. ואפילו אם דוחקין זא"ז קלת זהו דרך הטבעי. כי לר להם המקום. אמנם מפני שהם נולדים תאומים בבטן א'. מדרך הטבעי הוא שהם אוהבים זה לזה אח"כ יותר משאר אחים. ועל זה הי' דאגתה ופחדה. כי כיון שהלדיק יהי' מחובר להרשע ושלום ואהבה ביניהם זה ענין רע מאוד. וזה הי' מלוקותה ודאגתה. כי נתפייסה מאוד ביודעה כי תלד לדיק אחד גדול בתורה וביר"ש. שהרי כבר בבטן הוא מפרכס לבהמ"ד של שם ועבר. אבל הי' לה שלימות השמחה אם לא הי' השלום בינו ובין הרשע. כמ"ש הטיבה ד' לטובים כו' והמטים עקלקלותם כו' את פועלי האון. אבל המנוחה והשלום שביניהם מר לה מאוד. [וכן אמר עוד דהמע"ה (קלט) הלא משנאיך ד' אשנא כו' תכלית שנאה שנאתים כו'. ואמר עוד (קא) לבב עקש יסור ממני כו'. ושם כל הקפיטל לבקרים אלמית כו'. על כן באשר המה תאומים ושכית שיהיו אח"כ אוהבים ומקורבים זל"ז נתחרטה. כי אינו דומה לאברהם אע"ה שהי' לו גם כן בן ישמעאל. כי הי' מאשה אחרת. וגם כי באמת שלחה אותו שרה אמנו ע"ה מביתה ואמרה כי לא יירש כו'. וכן עשה אברהם אע"ה. ולבני הפלגשים כו' וישלחם מעל ילחק בנו כו'. כי חברת הרשע מסוכן מאוד להלדיק. עד שנתבשרה רבקה אמנו ע"ה כי יתפרדו זה מזה. ולא ינוח שבט הרשע על גורל הלדיקים. אז אם הבנים שמחה] ואמרה. אם כן למה זה אנכי מתאוה כו'. הרי מסוכן ח"ו שבהתחברות הלדיק לרשע יסור גם הוא ח"ו מדרכו הטוב. כי יותר שכיח שיקבל הטוב דרך הרע מאשר יקבל הרע דרך הטוב כמובן. על כן נתחרטה מאוד ותלך לדרוש כו'. ויאמר ד' לה ע"י שם אל תפחדי ואל תדאגי כלל. כי אנות אשר שני גוים בבטנך. אבל ושני לאומים ממעיך יפרדו. ותיכף ומיד יתפרדו ואין להלדיק שום התחברות עם הרשע ח"ו. ולאום מלאום יאמץ. וכל מה שהרשע יתאמץ ברשעו הנה הלדיק יתאמץ יותר ויותר בלדקתו ויעלה למעלה למעלה כו'. אבל מה שנראה לך כעת מפני היותם תאומים בבטן אחד כי שלום ומנוחה יהי' ביניהם. זה מורה על מה שעתיד להיות בסוף כי יבא זמן אשר. ורב יעבוד לעיר. שעשו יהי' משועבד ליעקב. הוא זמן שלימות העולם. ועמדו זרים ורעו לאנכם והיו בני נכר אכריכם כו' והאלילים כליל יחלוף כו'. אז יהי' השלום ביניהם. ובזה שבה אמנו רבקה הנביאה ע"ה בשמחה אל ביתה בבשורה טובה.

ורבקה

ורבקה אוהבת את יעקב. כי ממנו יתבנה כל בית ישראל ויהי' מושלם כל תכלית הבריאה כולה בב"א:

בפסוק ויצא הראשון אדמוני כולו כאדרת שער כו'. ובמד"ר ויקראו שמו עשו הא שוא שבראתי בעולמי עיי"ש. הנה יש לדייק למה המשילה התוה"ק את עשו ביום הולדו עם שערות. כאדרת שער. שהוא מלבוש שעשוי בו כדמות שערות ואינם באמת שערות. וגם רק הוא מלבוש אחד שאינו שכיח כל כך. והלא לכאורה הי' להמשילו אל ענין שהוא באמת כן. כמ"ש ואת עורות גדיי העזים הלבישה על ידיו ועל חלקת צואריו. ועי"ז. ולא הכירו. כי היו ידיו כידי עשו אחיו שעירות. א"כ המשל של עורות עזים הוא יותר קרוב שהם שערות ממש. והי' עשו נדמה להם לגמרי. והי"ל ויצא הראשון כו' כולו כעור עזים. והוא דיוק גדול לכאורה:

ואפ"ל, הנה מבואר כי יעקב ועשו היו שני הפכים ממש מן הקצה אל הקצה. כי יעקב אע"ה הי' כולו אמת כמ"ש תתן אמת ליעקב. וכולו תורה דכתיב בה אמת. אמת קנה כו'. כמו שהעידה התוה"ק יושב אוהלים. אהלי שם ועבר. ועשו הי' כל ענינו היפוך מזה ממש שקר מוחלט וזיוף. עובר כל עבירות חמורות ומרמה את הבריות ואת אביו הצדיק. פושט טלפיו כחזיר ראו שאני טהור. צד נשים מתחת בעליהם. וצד אביו באמרי פיו איך מעשרים את התבן ואת המלח. ואותו היום שבא מן השדה עיף שהיו הנערים בני חמשה עשר שנה כפי החשבון. שהרי באותו היום מת אברהם אע"ה כדברי רז"ל. וכבר עשה רשעיות הרבה הרשע הזה. עיף משפיכות דמים. וגילוי עריות של נערה המאורסה כמו שאמרו רז"ל. וגם ביזה עבודתו של מקום כו'. וכפי דבריהם ז"ל נראה סימנים שלהם תיכף בעת לידתם כמבואר. וי"ל כי לכן גם כן הי' יעקב ידו אוחזת בעקב עשו [חוץ מה שדרשו רז"ל]. כי יסוד האמת ויסוד התוה"ק הוא מדת הענוה. כי הקטין והשפיל עצמו מאוד. [ואמר אדמו"ר זללה"ה מאלכסנדר כי זהו שדרשו רז"ל עליו בצאתו מבית אביו שאמר מאין יבא עזרי. היינו מאין ואפס כי אין לו משלו כלום. רק אשא עיני אל ההרים. זכות אבות ואמהות]. וכן נשאר מדתו בבניו. כי אתם המעט. כמו שדרשו רז"ל הממעטים עצמם. והנה מי שידו אוחז בעקב השפל של אדם אחר על כרחך צריך להשפיל ולכפוף קומתו עד עפר. ולכן הי' זה הסימן תיכף בעת לידתו. וידו אוחזת כו'. והוא יסוד מדת האמת והתורה הקדושה:

והנה אמר הנביא ע"ה [זכרי' יג] ולא ילבשו אדרת שער למען כחש. והיינו כמ"ש המפרשים שם כי הי' מנהג הנביאים הצדיקים המתבודדים ביערות ומדברות בעבודת ד' כל היום ללבוש את אדרת השער. [ואפשר בפשיטות, מפני כי היא לבד תספיק להם לצרכי ההכרח בלי צורך מלבושי תפארת. כי תגן עליהם מצנה וגשם ויכסו עצמם בה בעת השינה ויושבים עלי' כשהיא מקופלת ושמים תחת מראשותם אותה וכדומה]. והי' זה מנהג כל הנביאים הקדושים. וכן מצינו באלי' שהי' מלובש באדרת [מלכים א יט] וישלך אדרתו אליו. [מלכים ב ב] ויקח אלי' את אדרתו ויגלום כו'. [ושם] וירם את אדרת אלי' כו' ויקח את אדרת כו'. [ואפ"ל דרך השערה. כי מה שנאמר [שם א] באחזי' בן אחאב ששאל לעבדיו מה משפט האיש אשר עלה לקראתכם כו' ויאמרו אליו איש בעל שער ואזור עור אזור במתניו ויאמר אלי' התשבי הוא. ובפשיטות רחוק הדבר כי אלי' הנביא ע"ה הי' בעל שערות גדולות. וא' אמר כי אפשר שהי' נזיר. אבל מדברי רז"ל נראה קצת היפוך זה. כי אמרו שראו את אלי' עומד בבה"ק ושאלו לו ומר לאו כהן הוא כו' עיי"ש. ובתד"א אמר שאמר להם אין אני בא אלא מזרעה של רחל עיין שם. ואם הי' נזיר אסור לו גם כן להטמאות. על כן אפשר לומר כי קראו כן לכל הנביאים המלובשים כולם באדרת שער קראו בעל שער. רק אלי' הי' לו עוד סימן. ואזור עור אזור במתניו. ואפ"ל עוד כי הי' ענין זה כאשר ידוע אשר דרך ההולכים בזריזות ורצים והולכי דרך לאסור מתנם. כמ"ש בתוה"ק בי"מ מתניכם חגורים כו' נכונים לצאת לדרך. וכן כתיב באלי' [מלכים א יח] וישנס מתניו וירץ לפני אחאב כו']. על כן כאשר מבואר כי ענין אלי' הוא ללכת תמיד בשליחות לטובת ישראל לעשות להם נסים כמבואר בגמרא. ולבשר בשורות טובות. והוא מוכן לבשר גאולת ישראל בב"א. כמ"ש [מלאכי ג] הנה אנכי שולח לכם את אלי' הנביא כו' עיי"ש. לכן הי' זה סימנו, אזור עור אזור במתניו [ללכת בשליחות טובות]. על כן הנביאים השקרים אשר רצו לרמות את העם ולכשותם לשמוע דבריהם הכזבים. לבשו גם כן אדרת שער כמו הנביאים הקדושים ממש. ולכן כאשר ניבא זכרי' הנביא אשר בעת ההוא הנביאים [השקרים] ורוח הטומאה יעברו מן הארץ. אמר ולא ילבשו אדרת שער למען כחש:

וזה שאפ"ל כי מיד בעת שנולד עשו הרשע נראה בו סימני השקר והזיוף. ויצא הראשון אדמוני שופך דמים ובעל תאוה. וכולו כאדרת שער. במלבוש של הצדיקים הנביאים. מפני כי זה הי' ענינו זיוף ומרמה. ויקראו אותו עשו. ואמר על זה המדרש הא שוא שבראתי כו'. ר"ל שני הסימנים האלה שהם שני הפכים. אדמוני ובאדרת שער. הרי לפניך נגלה ענין השוא והשקר של הנולד הזה. רשע. ומראה עצמו צדיק גמור. וזה היפוך לגמרי מאחיו הצדיק יעקב אע"ה שמדתו מדת האמת הגמור ומדת התוה"ק. והיסוד שהם מדת הענוה כנ"ל. איש תם יושב אהלים:

ברש"י ז"ל ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו כו' בפיו כתרגומו בפיו של יצחק [ארי מצידי' הוי אכל] ומדרשו בפיו של עשו שהי' צד אותו ומרמהו בדבריו. ולעיל גם כן ברש"י יודע ציד. לצוד ולרמות את אביו בפיו ושואלו אבא האיך מעשרין את המלח ואת התבן כו' עיין שם. כבר עמדו במפרשים איך אפשר כי הרשע הזה הטעה את יצחק אע"ה לדמות שהוא צדיק יותר מיעקב ושהוא ראוי לברכה יותר. והלא בטרם כהו עיניו מיד כאשר נתגדלו והיו בני י"ג שנים זה פירש לבהמ"ד כו'. כמ"ש רש"י ז"ל בפסוק ויגדלו הנערים עיי"ש. ובודאי דיבר אביהם הצדיק עמהם ונודע לו תורתו של יעקב אבינו ע"ה וצדקתו ורוב יראתו. ובהיפוך מזה הרשע. גם קשה הלשון ברש"י כי שאל האיך מעשרין את התבן כו'. מהו השאלה. אם הי' ספיקתו אם צריכין לעשר תבן ומלח. אין הלשון כן. ומשמע שלפי דעתו יודע כי צריך לעשר. רק השאלה הוא האיך מעשרין. אבל אינו מובן מהו השאלה. הלא אחד מעשרה הוא מעשר ומהו הספק: ע"ב י"ל אשר באמת הכיר יצחק אבינו ע"ה צדקות בנו יעקב ותורתו ותמימותו. גם ידע אשר בנו הגדול עשו איננו צדיק ואיננו עוסק בתורה. כי אם יוצא לשדה וצד ציד. רק כסבור עכ"פ כי קצת מחזיק במצות. כיון שהביא לו מצידו כפירוש התרגום. דן אותו לזכות שהוא רוצה לקיים מצות כיבוד אב. על כן לקח מצידו כדי לגרום לו המצוה. וכן לפירוש השני הי' מטעהו כי הוא מדקדק בקצת מצות. ומצות מעשר שכיח שיקיימו כיון שסגולתה לעשר את בעליו. כאמרם ז"ל עשר בשביל שתתעשר. וענין הדקדוק שסבר עליו הוא כמו שאחז"ל על הכותים מצות שהחזיקו בהם הרבה מדקדקים עליהם יותר כו':

וי"ל עוד, כי ענין המעשר של המלח והתבן ששאל הוא הי' ערמה יתירה. והוא. כי לדעתו גם הנה מחויבים במעשר. רק הספק הוא האיך מעשרין אותם. היינו כי דגן תירוש ויצהר וכדומה יודע שהמעשר הוא אחד מעשרה. אבל מלח שאיננו מאכל בפני עצמו כלל רק הוא טפל למאכלים אחרים. אפשר לומר כי אין חייב במעשר רק אם הוא טפל אל דבר המחויב במעשר מעיקרו. אבל אם מתבלים במלח בשר ודגים וכדומה. מאכל שאין צריך מעשר. גם הוא בטל אל עיקר המאכל ואין צריך לעשרו. (ועיין בתוס' יומא דף פא: ד"ה שהפלפלין). או אפשר שמחויב במעשר כמו שאר הדברים. וכן בתבן הוא הספק הזה האיך מעשרים אותו. כי לעולם התבן טפל אל התבואה. כמ"ש מה לתבן את הבר. והוא רק שומר או יד לתבואה. ממילא י"ל כי אין צריך לעשרו בפשיטות מעשרה אלומות תבן, אחד. רק כפי התבואה של התבן הזה אם מעט ואם הרבה. וזהו השאלה אבא הי"ך מעשרין את המלח ואת התבן. והרמאות בזה הוא עוד יותר. שנראה מדבריו שהוא יודע כי הטפל הוא במעלה פחותה מן העיקר. וחושב א"ע לפחות וטפל. רצונו לומר כי הצדיקים ועוסקי התורה הם עיקר בעולם. והוא המספיק להם מצידו ונכנע להם הוא טפל להם. וזה באמת מעלה גדולה אם הי' דבריו באמת שלא בערמה. כי מי שיודע מפחיתת מעלתו זהו מעלה, על כן הטעה בזה את אביו. ואפ"ל כי נזכר בכתוב כן מפורש. ויאהב יצחק את עשו [ולא תאמר שאהב אותו בעצם. לא. כי הרי ידע שאינו צדיק]. רק כל האהבה הי' רק כי ציד בפיו. כי עכ"פ ראוי לאהבה קצת מפני קיומו כיבוד אב. או מפני שמדקדק בקצת מצות כנ"ל. כי האהבה האמתית העצמית אין צריך נתינת טעם. ולכן כתיב בלא טעם. ורבקה אוהבת את יעקב. בעצם אהבתה יען שהוא יעקב וראוי בעצם לאהבה:

וי"ל שלכן רצה יצחק ליתן לעשו ברכת עוה"ז ולא ליעקב. כי הצדיקים הולכים בדרכיו ית"ש. וכן בשמים נותנין להרשעים שעושים קצת מצות נותנים להם שכרם בעוה"ז. כמ"ש ומשלם אל שונאיו על פניו כו'. ועם הצדיקים מדקדקים כחוה"ש ונותנים להם שכר עבודתם בשלימות לעולם שכולו ארוך. וכמו שכתבו בזה הראשונים כמה טעמים נכבדים ואמתים. לכן רצה ליתן לעשו שכר קצת מצות. ובפרט מצות כיבוד אב ששכרה היא בעוה"ז. כמ"ש ז"ל בדמא בן נתינה. וגוה צ"ד ציד להביא

בעבור

בעבור תברכך נפשי כו'. כי מפני שכל הגורם לו להברכות הי' מצוה זאת כיבוד אב. לכן רצה שיעשה המצוה הזאת עתה בשלימות ויהי' מקום לברכה. אבל רבקה היתה יודעת כי עשו אין ראוי לברכה כלום. כי כל דרכיו דרכי רשע וכל דברי פיו ומעשהו הכל שקר ותרמה. וי"ל ברך מלילה. כי לכאורה נקל יותר להטעות לאשה שדעתה קלות להתפתות מלאים. אבל יצחק אע"ה שנולד מאברהם אע"ה אחרי קבלת ברית והי' תמים. ובהעקדה עוד נצטרף והי' עולה תמימה. לכן לא הי' יכול לצייר לו בשכלו שי"ש רמאות כזה בעולם. ושיוכל איש לעשות ולדבר דברי שקר כאלה. והי' דן לכף זכות בכל האופנים. משא"כ רבקה אמנו ע"ה הצדיקת. שהי' מולדתה במקום אנשי רשע. ואביה בתואל ארמי. ואחיה לבן הארמי. היא היתה יודעת מרמאות הרבה ושקרי והבלי עולם ההמון. ע"כ לא הי' יכול הרשע ההוא להטעותה. לכן ורבקה אוהבת רק את יעקב לבדו. ומנין רצונה שיהי' נתברך ברכת עוה"ז. כמו מי סני להו לצדיקים דאכלו תרי עלמי. ועל ידי עוה"ז נקל לו לבוא למע"ט לזכות יותר לעוה"ב. וכן ראתה בנבואה כי יעקב אע"ה יקח הברכות ועשתה פעולות להשלים הענין [ועיין לקמן מה שאכתוב בפרשת ויצא בענין המקלות] ומן השמים הסכימו לברכתו. אבל גם ברכת עשו שניתן לו אחר כך הוא מפני שהיא מעלה לענין עבודת יעקב. וכמו שבארנו לעיל בפרשה זאת על הפסוק ד"ה ואלה תולדות: ב"ה.

ראיתי ונתון אל לבי. במה שכבר כתבו כל המפרשים מה הי' באמת הענין אשר כ' התוה"ק ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו. וח"ו לאותו הצדיק ע"ה אשר הי' קודש קדשים עולה תמימה שאין חו"ל כדאי לו. רק בארץ הקדושה משכנו תמיד. וזכה לראות שערי השמים שנפתחו לו בעת העקדה כמ"ש רז"ל. וח"ו שנפתה להרשע הזה בשביל מה שהביא לו צידה. וח"ו לומר שמה שאמרו ז"ל במדרש קופרא טבא לפומי'. כסא טבא לפומי' שהוא כפשוטו. ואחרים אמרו שרימה אותו בדיבורו. גם זה קשה מאוד. כי הצדיקים הגדולים יודעים בהכרת פנים בשרטוטין וקריצות עין ומבינים פנימיות האדם. והרמב"ן ז"ל כתב שהי' יודע שאיננו צדיק גמור כמו יעקב רק שלא הי' יודע רשעתו. וגם זה איננו מובן כפשוטו. ובנסתרות מאתנו לא נדע. ולא הורשה לנו להתבונן כי אין אתנו יודע עד מה:

אבל אפשר לומר בפשיטות הדברים דרך השערה בעזרתו ית"ש עם מה שכבר כתבנו ב"ה בנ"א. במה שכתב רש"י ז"ל בפסוק וידועים לשבטיכם. שבאם בא לפניו מעוטף בטליתו אי' מי הוא כו'. שהפירוש הוא כי בעת שנכנס האיש לפני אדון הנביאים ע"ה הי' לו באמת רוח טהרה והרהור תשובה גמור. נמצא שבאותו הרגע הוא באמת צדיק. והטלית שמעוטף בו הוא באמת טליתו וראוי לו. אבל אח"כ כשיצא מלפניו יוכל להשתנות לענין אחר לגמרי. והוא כמו האדם הבינוני שבעת עמדו בתפלה ומתעורר לבו לשמים. הוא באמת איננו אותו האיש שהוא כל היום בעסקו במסחרו ובתהלוכות שלו עם אנשי השוק. וכן אמרו הגדולים כי בעת שהאדם עוסק בעשיית מצוה אז באותו העת מאיר עליו אור המצוה. כמ"ש רז"ל מצוה בעידנא דעסיק בה מגינה ומצלה. וכידוע ענין שהי' להרבי מלובלין זצללה"ה שאמרו לפניו ענין גנאי על איש אחד שהרשיע לאנשים. ושאל על שמו והגידו לו. אמר הלא זה מאיר מאוד. והי' לפלא בעיני השומעים. אבל נודע להם אח"כ כי באותו הרגע הנה האיש הזה הי' מדליק נר חנוכה. ולכן באותו הרגע הי' מאיר באמת. ויותר מזה נמצא בספרים על הצדיק בעל מדרש שמואל. כשהי' עוד בחור ונכנס פ"א אל האר"י זצללה"ה ועמד מפניו. וכאשר שאל לו הרח"ו. אמר האר"י ז"ל כי עמד מפני רפב"י שנכנס עמו. ואמר כי אם האדם עושה מצוה מה שהי' רגיל לעשות אחד מהגדולים. אז כל היום ההוא הנה נשמת הצדיק הגדול הולך עמו ללוותו. ונודע אח"כ כי הבחור הצדיק הזה עשה ביום ההוא גמ"ח גדול עם עני ונתן לו מלבושו מה שהי' עליו. ואמר הרח"ו שלכן נתלוה עמו נשמת רפב"י בעל החסד. וכ"כ אדמו"ר הזקן זצללה"ה מגור. שזהו סגולת המבקר חולים שעושה מצות אברהם אע"ה בעל החסד. לכן נכנס עמו אברהם אע"ה וכל הרואה אותו הרי מתרפא כמארז"ל: וזה שיש לומר כאן. כי יצחק אע"ה לא ראה את עשו רק בשעה שנכנס אליו עם ציד. וקופרא טבא וכסא טבא כדי לכבד לאביו. נמצא שבאותו הזמן עשה מצות כיבוד אב באופן הנאות והאיר עליו באותו הרגע אור גדול של המצוה הזאת. ולכן אהב אותו באמת שהרי הי' ראוי לזה באותו הזמן:

וזה שי"ל בכוונת הפסוק ויאהב יצחק את עשו כי ציד בפיו. שע"י הבאת הצידה מפני כיבוד אב ראה טובה ואורה. אבל רבקה אמנו ע"ה ראתה אותו

אותו הרשע תמיד. בעת אחרת לא היתה יכולה לאהוב אותו כמובן. רק אוהבת את יעקב. שהי' כל היום וכל הלילה בצדקות ובתורה ומע"ט. ומה שלא הגידה ענין זה ליצחק. י"ל שהוא ענין שכתוב אל תלשן עבד אל אדוניו [משלי ל]. ואפ"ל הפירוש פן יקללך ואשמת. כי קללה הוא בזיון וקלות כמבואר ור"ל כי האדון בעצמו שהלשנת לפניו את עבדו. הוא עצמו יבזה אותך ויאשים אותך. והקב"ה אשר חופש כל חדרי בטן ובוחן כליות ולב אין נוח לו כבי' אם אומרים לפניו דלטוריא על בריותיו וכמו שארז"ל. ואמרו ז"ל בפסוק [תהלים מה] אהבת צדק ותשנא רשע על כן משחך כו'. שאמר הקב"ה כן לאברהם אע"ה בעת אשר התפלל על סדום אהבת לצדק את בריותי ותשנא להרשיעם על כן משחך כו'. וחשבה אמנו הצדיקת ע"ה אולי יחזור בנה הרשע עוד בתשובה. או גם שראתה ברוח קדשה את הגרים הצדיקים שעתידים לעמוד מדורותיו. ואת המלך אנטוגינוס אשר כפף עצמו לפני רבינו הקדוש ולכן חסה עליו. אבל אהבה הגמורה הי' אל בנה הצדיק וקדוש יעקב אע"ה. וי"ל עוד שלכן בעת שנכנס עשו לאביו עם המטעמים שלא הי' אז כוונתו לכיבוד אביו כלל רק כדי להשיג הברכות ולטובת עצמו. אז באמת ראה יצחק אע"ה אותו כמו שהוא. ויחרד חרדה גדולה ויאמר מי איפוא כו'. וארז"ל שראה גיהנם נכנס עמו והוא עתיד לאפות בגיהנם. ונפל חרדה גדולה עליו. ורק ע"י צעקתו ודמעותיו נתן לו קצת ברכה. כמ"ש בקב"ה והי' כי יצעק אלי ושמעתי כי חנון אני. וכמ"ש הראשונים בפסוק ההוא. כן נלענ"ד בעזרתו ית"ש בדרך הפשוט. להצדיק את הצדיקים יצחק אע"ה ורבקה אמנו ע"ה. וצדקתם תעמוד לנו שימליצו טובה על בניהם. עם עני ואביון. ולהושע בתשועת עולמים בב"א:

בפסוק ויהי כי ארכו לו שם הימים וישקף אבימלך. כתב רש"י ז"ל כי מפני שארכו הימים לא נזהר עוד עיי"ש. וירא והנה יצחק מצחק כו'. הנה בפשיטות אי אפשר לומר כי ח"ו לאותו הצדיק שיהי' עם אשתו באופן שיוכל מי לראות. רק פירוש המפרשים כי וירא הוא ויבן. הבין כן ע"י שסגרו הדלתות והחלונות וכבו הנרות. ואז"ר לו אך הנה אשתך היא כו'. הגם שלא ידע עוד בירור. אבל הלא ישמע מה יענה על זה. אבל אין מובן עוד כי קרה המקרה הזה לראות ולהבין בעת אשר השקיף תוך חלון של יצחק [אולי מאת ד' היתה זאת כדי שלא יגעו בה עוד]. גם יש להבין מה שאמר כמעט שכב אחד העם ופירש"י אחד העם המיוחד. והוא המלך. אבל איך אמר על זהו כמעט, שמשמע שהי' הדבר קרוב מאוד שיהי' כן. כמו [תהלים ע"ג] כמעט נטיו רגלי כאין שפכו אשורי. ובישעי' כמעט כסדום היינו כו'. ואיך הי' קרוב הדבר אחרי כי כבר נתיאשו ממנה. כי ארכו הימים:

ואפ"ל בדרך הפשט, כי מעת אשר בא יצחק אע"ה לגרר. וישאלו כו' ויאמר אחותי. הנה הגם כי הי' אבימלך איש תם [כפירוש הרמב"ן ז"ל]. אבל אין זה עבירה אצלם כ"כ ובתואר אשה יפה רבים נכשלו. והי' המלך רגיל לעבור במכוון דרך בית יצחק אע"ה ולהשקיף לתוך חלונו. יען כי כל כבודה בת מלך פנימה. ולא יצאה חוץ לביתה וחצרה. על כן השקיף לתוך הבית לראותה [כאשר הסביר לנו רבינו רש"י ז"ל בפרשת וירא כי כל השקפה לרעה בפסוק וישקיפו על פני סדום עיי"ש. והיתה ההשקפה אולי יהי' מקום שיוכל לקחת האשה אצלו ע"י תחבולות שונות. וז"ש ויהי כי ארכו לו שם הימים וישקף אבימלך כו'. כי בכל הימים שארכו לו שם הי' רגיל אבימלך להשקיף לתוך חלונו [והמתרגם תרגם חרכא] תמיד בכל עת שהי' באפשרות לזה ע"י אמתלאות. עד שפעם א' קרה. וירא. ויבן כי יצחק מצחק כו'. אז אבד כל תוחלתו מהאשה. כי לחטוא באשת איש היא עבירה וחמס גדול. והמלך התם ויושר נזהר מזה. אז קרא ליצחק והוכיחו ואמר כי הי' יוכל לגרום חטאה גדולה בשוגג. ואמר לו עתה האמת כי ימים רבים הי' מצפה על האשה וכמעט וקרוב הדבר שישכב אותה. כי ע"י רוב התחבולות שלו. וע"י רוב המחשבות שחשב עלי'. ומה שראה והשקיף עלי' הרבה פעמים על ידי דרך החלון הי' קרוב שישיג רצונו. ואם הי' כן הי' חוטא בשוגג. אבל כעת שנתודע לו חלילה מנגוע בה כו'. אבל יצחק אע"ה הגיד לו האמת כי חשד אותם. את המון העם לעושי רעה רבה. והודה לו המלך כי יש לחוש. וצוה לכל העם הנוגע באיש הזה ובאשתו וכו':

בפסוק ויהי כי זקן יצחק ותכהן עיניו מראות. וברש"י. ד"א כשנעקד וכו' נפתחו השמים והיו המלאכים בוכין וירדו דמעותיהם ונפלו על עיניו וכו' עיי"ש. ועיין במד"ר הוא בשינוי לשון קצת. והוא מאמר תמוה מה הענין הוא של בכי המלאכים ואינם בעלי גשם לבכות. ולהוריד דמעות. ומה זה

שנפלו

שנפלו דמעותי' מכוון על עיניו לבד, וגם לא הזיקו לו הדמעות מיד. רק אחר זמן מרובה. ומובן לכל איש דעת כי יש בדברים אלה תוכיות ועמקות ועיין ביפ"ת שם במד"ר:

ובזה שנראה לדעתי השפלה, שאפ"ל בכוונת רש"י ז"ל כי הנה כבר כתבנו ב"ה בענין העקידה מה שהי' הנסיון גדול כ"כ. [וכבר דברו כל המפרשים מזה] וכי מה קס"ד שלא ישמע ח"ו לקול השי"ת. וגם אם ירצה הש"י ברגע א' רוחו ונשמתו אליו יאסוף, וכ' כי הנה אאע"ה הי' כל ימיו כל מגמתו וחפצו לקדש ולפרסם שם שמים בעולם. ומסר כל נפשו ורכושו וכל אשר לו ע"ז, אבל הי' עיקר דאגתו. כי בשביל שלא הי' בן ממלא מקומו. הנה כאשר יבא זמנו להסתלק מהעולם. הלא תשוב הארץ לתוהו וחשך וישכחו מלב כל לימודיו. וכל פרסום כבוד שמים. עד כי זכה לבשורה טובה כי יצא ממנו זרע צדיק. והוא יהי' הולך בדרכיו. וילמד לעם דרכי ד'. ויהי' לו בנים כשרים וטובים. ויהי' מהם אומה שלימה ומיוחדת. אשר יזכו לקבל התוה"ק מיד הקב"ה, ויהי' להם ארץ הקדושה למורשה. ויבנו ביהמ"ק ויקריבו קרבנות. וימלא כבוד ד' את כל הארץ. והנה הבשורה הזה הי' חיות שלו עד אין שיעור. ובאמת נולד לו יצחק וראה ממנו נחת. ושבע עונג גדול מצדקתו ותום דרכו. והי' לו התקוה המוצלחה שיולד יצחק בנים. ומהם תהי' האומה הקדושה כאשר נאמר לו ואת בריתי אקים וכו'. והנה פתאום הי' דבר ד' אליו. קח נא את בנך וכו' והעלהו שם לעולה וכו'. ובטל כל התקוה, ואין עוד בנים מיצחק. ואין עוד אומה המקודשת ואין עוד תורה מן השמים נתונה לארץ. ואין עוד ביהמ"ק וקרבנות. ועפ"י טבע האנושי הלא ענין זה נוגע בנפשו עד אין שיעור וערך כלל גודל היגון והצער. אבל באשר הוא רצון הקב"ה כן. השכים בבוקר בשמחה גדולה ויבקע עצי העולה בעצמו. ויחבוש בעצמו את החמור. ויקם וילך וכו'. בלי להרהר כלל ובלי לשאול שום שאלה. וזהו באמת נסיון אשר אנחנו לא נוכל להבין ולשער גודל הענין הזה. איך הוא בכח אנושי:

והנה אמרו ז"ל [ברכות ס"א] בשעה שהוציאו את ר"ע להריגה זמן ק"ש הי'. והיו סורקין את בשרו במסרקות של ברזל והי' מקבל עליו עול מלכות שמים. א"ל תלמידיו רבינו עד כאן, א"ל כל ימי הייתי מצטער על פסוק זה בכל נפשך אפי' נוטל את נשמתך. אמרתי מתי יבא לידי ואקיימנה, ועכשיו שבא לידי לא אקיימנו וכו' אמרו מלה"ש לפני הקב"ה זו תורה וזו שכרה ממתים ידך ד' וכו' אמר להם חלקם בחיים וכו' עיי"ש, ועיין במהרש"א ח"א מה הי' תשובת הקב"ה להמלאכים:

ואפ"ל כי התשובה הי' כי מפני שהי' ר"ע תמיד מצטער עצמו. שרצה בכל עוז לקיים המצוה בפועל ממש. ע"כ רצון יראיו יעשה שיהי' כן. וז"ש חלקם בחיים ר"ל זהו כל חלקו שניתן לו בחיים. כי כל רצון הצדיק הזה הי' שיהי' ניתן לו החלק הזה וכל רצונו בחייו של העוה"ז הי' תמיד שיהי' זה שכרו בעוה"ז. וראוי לעשות רצונו בזה וכן י"ל כאן. כי יצחק אע"ה [שהי' ממדה"ד] כאשר נודע שנבחר לעולה. הי' בשמחה גדולה ורצה בכל לבו שיהי' מקויים זה בפועל ממש. שיהי' ניטל נשמתו לרצונו ית"ש. והי' צריך להיות כן שיהי' נשחט ורצון יראיו יעשה. אבל מלה"ש צעקו על זה המעשה. ובכו בצערם כמ"ש במד' שאמרו נשמו מסילות שבת עובר אורח הפר ברית מאס ערים. אין רצונו בירושלים עוד וכו' עיי"ש, כי טענו זה הטענה מה יהי' אחרית העוה"ז. אם הכל בטל ואין עוד ברית ואין עוד ירושלים וביהמ"ק. ויחזור העולם לתוהו ותוהו. וא"כ איך יקיימו שני דברים הללו. אבל מי כהחכם יודע פשר דבר [שדרשו רז"ל בברכות י' על הקב"ה עיי"ש] ידע לעשות פשר. ויקרא מלאך ד' מן השמים וכו' היינו שלא יהי' נשחט בפועל ממש ויהי' יצחק בחיים ויולד עוד צדיקים ויהי' ממנו האומה הנבחרת ויהי' ירושלים וביהמ"ק. אבל גם רצון יראיו יעשה ונפלו הדמעות והבכי שלהם והבקשות שיהי' עי"ז הגזירה. על עינים של יצחק. היינו שיהי' מאור עינים. והסומא חשוב כמת. [כמ"ש רש"י שלפיכך נתייחד שמו על יצחק בחיים שכבר חשוב כמת] ולפיכך כהו עיניו. ונתקיים רצון צדיק. ונעשה ג"כ בקשת המלאכים. וענין של נפתחו השמים שאמרו. הוא ההשגה שלמעלה מהטבע כי השמים שמים לד' והארץ נתן לבני אדם. וכאשר בא ההשגה הגדולה הוא כמו פתיחת השמים להוריד דבר שאין בטבע הארץ. כן הי' בשעת העקידה מה שאין בטבע אנושית וכנ"ל. וכמ"ש בפסוק נפתחו השמים ואראה מראות אלקים:

ובזה שלא נעשה הגזירה והפשרה הזאת תיכף ומיד בשעת העקידה. והי' בזמן מאוחר. אפ"ל בזה כמה טעמים. א' כי הי' צריך שיתקיים הברית. וישא יצחק אשה ויולד בנים. ועפ"י הטבע [אשר אין

אין הרצון של הקב"ה לשנותו במקום האפשר כמ"ש בשה"ק] הי' צריך להשיאו אשה ולהביאה לכאן ורואים אנחנו שכמה טלדקאות הוצרך אליעזר עבד אברהם לעשות עד כי נתרצו לזה. בתואל וביתו. שהראה להם שטר מתנה והפליג בעשירות של אאע"ה הכל כדי שיתרצו לשלוח את בתם. ואם כבר הי' יצחק אז איש סומא. בוודאי לא הי' מרוצים. גם אפ"ל כי הי' צריך יצחק אע"ה לנהג אומנות אביו. לגייר גרים. ולהיות שמו גדול בין המלכים. ושיהי' נעשים הבארות וכל הענינים כמו שכ' הרמב"ן ז"ל, שהי' הכל מוכרח להיות לסימן קיום על הדורות הבאים. לפיכך לא נתקיימה הגזירה והפשרה עד כי זקן יצחק ותכהן עיניו. [ובדרך הרמז אפ"ל. כי מזמן העקידה עד שכהו עיניו הי' פ"ו שנים. כי הי' יצחק בעקידתו בן ל"ז שנים כמבואר במדרש. ובעת ברכו את בניו הי' בן קכ"ג. ס' שלו בעת לדת אותם וס"ג של יעקב. נמלא הי' משך של פ"ו שנים והוא מספר של השם שמורה על מדה"ד. מידתו של יצחק אע"ה. אבל לא נוכל לומר בזה שום ענין כי אין לנו עסק בנסתרות] ואפשר ג"כ שע"י כהיית העינים הרגיש הזקנה. והי' מה שהי' בענין הברכות, וי"ל שע"ז כוונו ז"ל. ד"א כדי שיבא יעקב ויטול הברכות:

בפסוק ויחרד יצחק חרדה גדולה עד מאד וכו' גם ברוך יהי'. הנה כבר עמדו רבותינו ז"ל במד"ר. מהו החרדה הגדולה הזאת שנפלה על יצחק אע"ה כשנודע לו שלא בירך את עשו רק את יעקב. וז"ל. א"ר יוחנן מי שיש לו שני בנים. א' יוצא וא' נכנס חריד אתמהה. אלא בשעה שנכנס עשו נכנסה עמו גיהנם וכו'. מי איפוא מי עתיד לאפות בגיהנם אני או בני יעקב. א"ל הקב"ה לא אתה ולא יעקב. אלא הוא הצד ציד עיי"ש. והנה דברי רז"ל אמיתים ומקובלים. אבל בדרך הפשט קשה מאוד. ועיין בהרמב"ן ושארי מפרשים שכתבו בזה. איש כפי דרכו בקודש. והרמב"ן הק' עוד על אמרו. גם ברוך יהי'. וז"ל אין דרך החרד חרדה גדולה עד מאוד וצועק ואומר מי איפוא וכו' שיסיים צעקתו במאמר גם ברוך יהי'. ועיי"ש שפי' פירוש אחר. ובמד"ר בפסוק ויען יצחק וכו' הן גביר שמתיו לך וכו'. ולכה איפוא מה אעשה בני. אמרו ז"ל ברם לך פיתך אפוי'. ואינו מובן כלל והמפרשים פירשו בכמה אופנים:

ואפ"ל ב"ה בישוב כל זה. כי הנה אמרז"ל עוד שם במד"ר ויחרד וכו' עד מאוד. א"ר חמא ב"ר חנינא מחרדה שחרד ע"ג המזבח עיי"ש. ופירשו כל המפרשים. כי היתה החרדה יותר מהחרדה שחרד ע"ג העקידה להשחט. ואינו מובן כלל. כי מה יוכל להיות יותר מחרדת מות ל"ע. ויותר מזה קשה לי מאד כי מאמרם מורה בפשיטות כי חרד בעת העקידה שהי' מתיירא מהשחיטה. והוא פלא. שהרי אמרז"ל היפוך זה. כי תיכף כאשר שאל את אביו ואי' השה לעולה. והשיב לו הא' יראה לו השה וכו'. ואם לאו לעולה בני. הבין יצחק אע"ה כי הוא יהי' הקרבן לעולה. ונתרצה וקיבל עליו ברצון ובשמחה. כמ"ש וילכו שניהם יחדיו. וכן כשבאו אל המקום. ויבן שם אברהם את המזבח. ויערוך את העצים הרי ראה יצחק כי אין כאן שה. והוא יהי' השה לקרבן. נשחט ונשרף ע"ג המזבח. ונתרצה בשמחה. כי אמר לאביו בשעת העקידה. קשור אותי יפה שלא אפסל הזבח. וא"כ מתי הי' החרדה, [כי חרדה הוא מדבר הנופל פתאום ענין מחריד מאד]:

ע"ב נ"ל ב"ה להיפוך. כי עד הרגע האחרון הי' יצחק אע"ה בשמחה ותענוג גדול. כי נבחר מהקב"ה להיות נשרף לקרבנו ע"ג המזבח. ולהיות ממנו קורת רוח כבי' לאבינו שבשמים. אבל פתאום כאשר כבר לקח אאע"ה את המאכלת לשחטו. פתאום. והנה קול מלאך ד' אל אברהם אל תשלח ידך אל הנער. אז נתמלא יצחק ע"ה חרדה גדולה עד מאד. מה זאת. אוי ואבוי נפסלתי מהיות קרבן לד' אוי לנפשי. לא בחר ד' בי. וח"ו נמאסתי ומרחיק אותי מעלות לריח ניחוח לפניו ית'. כי בודאי נמצא בי פגמים שאינני ראוי לקרבן. וכן אביו אע"ה עמד משתומם מכל השמחה שהי' לו שזכה לעשות רצונו ית"ש להעלות בנו יחידו לקרבן. וטען לפניו ית'. אפרש שיחתי וכו' כמ"ש רש"י ז"ל. עד שהודיע להם הקב"ה האמת, כי הרצון הי' כך להוציא לאור מחשבותם הטובים וכו' ואסקתי' אחתי' וכו':

וכן אפ"ל בענין הזה בפסוקים האלה כי הנה ידוע מש"כ רש"י בפ' חיי בפסוק ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק [ב"ר] א"ר נחמי' ברכת דייאתקי שאמר לו הקב"ה לאברהם והי' ברכה. הברכות מסורות בידך לברך את מי שתרצה. ואברהם מסרן ליצחק עיין שם. והנה על סמך זה קרא לבנו לעשו ואמר שיעשה לו מטעמים [כמו שכתבו המפרשים שהי' זה הכנה לחזק כחות הנפש] ויברך אותו. [ורבקה ע"ה אמרה ליעקב והוסיפה תיבות „לפני ד'"

כי

כי ידעה שהברכות יבואו ממקום גבוה מאוד כמ"ש הרמב"ן. ואפשר כי נכלל ענין זה מפני שלא אמר ואברכך. רק "תברכך נפשי" משורש נפשו הקשור בשרשים העליונים גבוהים ורמים]. ובת"י כתב כי הי' זה בליל פסח [וכ"כ רז"ל] שאמר הא ליליא דא עילאי משבחין למארי עלמא ואוצרי טלא מתפתחין בי' כו' עיי"ש. ועיין ברש"י בפרשת וילא בפסוק והנה ד' נצב עליו כו' שכתב שהקב"ה ייחד שמו על יצחק בחייו. שהי' כבר נחשב כאילו הוא בעולם האמת והוא מדרגה שלא הי' בשאר הצדיקים עיי"ש:

ואפ"ל כי לכן כאשר בא עשו אחר הברכות של יעקב ונודע ליצחק כי לא הי' עשו מקבל הברכות הראשונות רק יעקב בנו. אז חרד חרדה גדולה עד מאוד. כי ראה את עצמו כאילו ח"ו נתרחק מן השמים ונטלו ממנו של המדרגות שלו. והברכות שמסר לו אביו חזרו וניטלו ממנו. שהרי המסירה הי' שהוא יברך לכל אשר ירצה. וכאן הוא רצה לברך בנו הגדול ובא בנו הקטן ונטל אותם הברכות שלא מדעתו. ובודאי נמצא בו ח"ו פגם שאינו ראוי לכל דבר גבוה [וכמו שכל הצדיקים הגדולים חושדים את עצמן תמיד. כמו יעקב אע"ה גם אחר שהבטיח לו הקב"ה נתיירא שמא נתלכלך ח"ו בחטא כמשרז"ל. ומובא ברש"י פרשת וישלח בפסוק קטונתי מכל החסדים עיין שם]:

וזה שאפ"ל בדברי המד"ר א"ח בר חנינא מחרדה שחרד ע"ג מזבח. וי"ל כי המ"ם של מחרדה אינו מ"ם היתרון רק כמו מן [שמצינו כמה פעמים כן]. אמר כי החרדה הזאת היתה מעין החרדה שהי' לו ע"ג המזבח. ומאותו המין חרדה. כי כמו ששם חרד מאוד כששמע קול המלאך אל תשלח ידך כו'. וחשב שנפסל ח"ו ואיננו ראוי לקרבן (כמש"ל). כן הי' כאן החרדה מאופן הזה. שלפי דעתו ירד ח"ו מכל המעלות הגבוהות ואינו ראוי להם וניטלו הברכות מידו. וא"כ ראוי הי' באמת לחרוד ולהשתומם. [אבל באמת לא הי' כן ח"ו. כי הוא הי' ברום מעלה שלו כמקדם. רק מה שהי' ענין יעקב בנטילתו הברכות מאביו בלי דעתו. הרי הי' ע"פ הנבואה שנאמרה לרבקה אמנו ע"ה. וכבר כתבו כל המפרשים ראשונים ואחרונים [וגם אנחנו ב"ה כתבנו קצת מזה במ"א] טעמים רמים וגבוהים מאוד שהי' מוכרח להיות כן דוקא. אבל עכ"פ על פי דעתו וענות רוחו וצדקתו הי' ראוי לחרד]. אבל בתוך החרדה הגדולה הזאת התיישב עצמו. ודאי וברור כי אנכי אינני ראוי. אבל ב"ה כי זכיתי לבן צדיק כזה [יעקב בנו]. כי רואה אנכי עתה גודל מעלתו יותר ממני הרבה. [אמר בענות צדק] אשר בכח תורתו וצדקתו ותומתו הי' בכחו לקבל ברכות ממני בלתי רצוני ודעתי. וגם הנני משער כי יד רבקה אמו הי' בזה. והרי יודע אני את גודל צדקתה וכי היא מן הנביאות הגדולות. ובודאי מן השמים הוא ורצון קדשו ית"ש. וכן אמרו רז"ל במד"ר מי זה שנעשה סרסור ביני לבין המקום שיטול יעקב את הברכות. כלפי רבקה אמר כן:

והנה אמרו רז"ל עוד שם במד"ר לא יחרוך רמי' צידו. אריב"ל כל אותו היום הי' עשו צד צבאים וקושרם ומלאך בא ומתירם עופות כו' וכל כך למה. והון אדם יקר חרוץ. כדי שיבא יעקב ויטול את הברכות עיי"ש. והנה באמת כי יצחק אע"ה הי' באותה המדרגה שלו הרמה כמקדם. רק כי לפי שעה בשעת כניסת יעקב אע"ה לקבל הברכות הסתירו ממנו מן השמים כל הענין. אבל אח"כ הרי ראה ברוה"ק כל המעשה. כי יעקב הוא במעלה הגבוה מאוד. ורבקה הנביאה היתה המסבבת כל הענין. וכי המלאך הי' מתיר הצידה כדי להטריד את עשו ולאחר הזמן. וזה שאפ"ל פירוש הפסוק שאמר אחרי החרדה ויאמר מי איפוא הוא [תיבת מי הוא כמה פעמים להורות על גודל הדבר. כמו מי מלל לאברהם כו' ורבים כמוהו]. מי איפוא הוא הגדול שבגדולים, אשר. צד את הציד. ואיחר את עשו כדי שבתוך כך. ויבא לי ואוכל מכל בטרם תבא ואברכהו. מי זה. הלא יעקב בני הצדיק עם אמו הנביאה. וכיון שכן הוא הגם כי אנכי ניטל ממני מדרגתי ואנכי הדיוט נגדם [ברוב ענותו חשב כן. כנ"ל]. אבל רבש"ע. אל תהי ברכת הדיוט קלה. וגם אנכי מברך אותו ברצוני. גם ברוך יהי':

כשמוע עשו כו' ויצעק כו' ברכני גם אני אבי ויאמר בא אחיך במרמה [מפרש התרגום בחוכמתא. ובמד"ר א"ר יוחנן בא בחכמת תורתו] ויקח ברכתך. ר"ל לא אני נתתי לו הברכות. רק הוא על ידי גודל צדקת תורתו וחכמת אלקים אשר בקרבו לקח הברכות. כי הוא גדול ממני וא"ל לדעתי. ומובן כי כשמוע עשו הפלגת אביו לצדקת וחכמת יעקב בנו. חרה לו עד מות ומה הי' יכול עשות. רק כן דרך הרשעים בראותם כי לא יוכלו להרע להצדיק. עכ"פ מבזים המה ומגנים אותו. וכן עשה עשו ויאמר הכי קרא שמו כו'. כלומר אבי

מגזים

מגזים בצדקתו ואנכי רואה היפוך זה. ולדעתי תיכף
בקוראי שמו יעקב ראו בחכמתם כי כל דרכו יהי'
בעקבה ומרמה. מראה עצמו כתם יושב אהלים
ובקרבו הנה ארבו. כי הרי. ויעקבני זה פעמים.
את בכורתי לקח הצדיק הזה ועתה לקח ברכתי.
הכל במרמה וחמס. אבל יצחק אע"ה לא ענה לו
דבר על זה. כי לא שם לבו לדברי הנרגן. כי
הבין אשר בנו יעקב עושה הכל ע"פ חכמת תורתו
ולשם שמים לבד. כמו שהוא באמת. לכן נאמר
בפסוק ויאמר [שהוא כפול בפסוק א']. כי כראותו
שאין אביו מקבל על יעקב לה"ר כלל. בא עתה
בטענה חדשה בתוקף גדול ויאמר. הלא אצלת לי
ברכה. היינו הלא כבר הפרשת בעבורי ע"י דבריך
והבטחתך לי ברכה ודברך קודש המה. והדיבור הוא
כמו נתינה. וח"ו לשנות מוצא שפתיך. ועל הטענה
החזקה הזאת הוצרך יצחק אע"ה לפייס אותו ולרצותו
בדבריו. ויען יצחק ויאמר לעשו. ראה בני והבן.
הקב"ה יש לו בעולמו ב' מיני בנ"א. יעקב, ועשו
[ישראל ואוה"ע]. יעקב בחר לו. הוא אינו מסוגל
לעבודת עוה"ז ואין לו פנאי לזה. כי צריך ללמוד
ולהתפלל ולעשות מצות ומע"ט. ועשו ובניו עוסקים
בישוב העולם. כדי שיהי' ליעקב צרכי פרנסתו
בריוח. כדי שיהי' פנוי לעבודת שמים. וממילא
מובן כי צריכים ליתן להעובדים הפועלים בישוב
העולם פרנסתם [ועניניס הרוחניים הלא אין זה
מבוקשם]. ואנכי בברכתי אמרתי יעבדוך עמים וגם
הוה גביר לאחיך [ועבדים המה העובדים בחרישה
וזריעה וכדומה. אבל לאחיך יהי' רק גביר במעלה
ועומדים על העבודה תחת הגביר]. וז"ש הן גביר
שמתיו לך. אתה תהי' רק תחתיו ומראה לו כניעה
קצת. ואת כל אחיו, מבלעדיך. נתתי לו לעבדים.
ממילא כאשר יהיו עבדים רבים יהי' עבודה רבה
מקנה צאן מקנה בקר וכל בהמה. ודגן ותירוש
סמכתיו, ויהי' רב מאוד בביתו. ומה יקח הצדיק
הזה מכל אלה דבר מועט ההכרחי. ממילא, ולכה
איפוא כו'. ועל זה אמר המדרש ברס אגת פחך
הרי אפוי'. פרנסתך הלא תהי' ברחבה ומהו הצעקה
הגדולה: אבל הרשע הזה לא נתרצה עוד על זה.
ויאמר עשו כו' הברכה אחת היא לך אבי. רואה
אני כי רק ברכה אחת היא שנתת לו ליעקב. ותרצה
לפייסני כי מאותה הברכה עצמה אקבל גם אנכי
קצת. אי אפשי בכך, ברכני גם אני אבי, שיהי'
לי גם כן ברכה בפ"ע שלא אצטרך לקבל מיד אחר
פרנסתי. וישא כו' ויבך [כי גאותו וזדון לבו אשר
העיד עליו הנביא ע"ה [עובדי' א'] לא יתנו לו
להתפייס בזה]. לכן אמר לו אביו עוד. הנה משמני
הארץ כו' למה לא תתפייס בזה הלא יהי' לך טוב
מאוד. כי אתה יש לך ב' דרכי הפרנסה. הא' ועל
חרבך תחי'. כי ע"י כח החרב שלך כבר יש לך
מקום לחיות. כי תתגבר על בנ"א בחרבך ותקח
מאתם מסים וארנוניות ותצוד חיות ועופות ובהמות
כנפשך. וחוץ מזה. ואת אחיך תעבוד. ויהי' לך פרס
שלך מן השמים שכר עבודה. א"כ יהי' לך השפעה
רבה. וגם והי' כאשר תריד כו'. כי יעקב יש לו
תנאי, ויתן לך האלקים [כמ"ש רש"י בדין אם יהי'
ראוי. אבל הגוי ככל אשר יבקש עיי"ש]. וכאשר
לא יעסוק בתורה, הרי ופרקת עולו כו', ותקח
אתה כל השפעה. א"כ אתה בטוח בכל האופנים.
וכאשר שמע כי יש אופן אשר יעקב לא יהי' לו
ח"ו. נתרצה מאוד כי זהו נחת לו יותר מכל. אבל
המה כרעו ונפלו. ואנחנו קמנו ונתעודד ד' הושיעה
כו' יעננו ביום קראנו:

בפסוק וישלח יצחק את יעקב כו' אל לבן כו'
אחי רבקה אם יעקב ועשו. כתב רש"י
איני יודע מה מלמדנו עיי"ש. והמפרשים תמהו כי
למה הביא רש"י הק' שא"י הא רואים אנחנו שקשה
דברי הכתוב להבין. ורש"י לא מפרש כלל:
ואפשר להליץ בדברי רש"י ז"ל. דהנה צריכים
להבין ענין הברכה שברך יצחק את יעקב עתה אחר
שכבר בירכו ברכות הרבה ויתן לך כו' וכל הענין.
אך י"ל כי ידוע אשר להתחתן עצמו עם הכנעני לא
רצו לא אברהם ולא יצחק בנו. מפני שהוא ארור.
על כן הוכרח ע"כ לשלחו לבית משפחתו שנראה שיש
בהם שורש טוב. שהרי רבקה הצדיקת אשר נאמר
עלי' „שרה אמו" שהיתה צדיקת כשרה והיתה נביאה.
כמו שפירש התרגום בפסוק עלי קללתך בני. עלי
אתאמר בנבואה דלא ייתון לוטיא כו'. וכן בפסוק
ויוגד לרבקה את דברי עשו כו' פירש התרגום יונתן
וברש"י כי הוגד לה ברוה"ק מה שעשו מהרהר בלבו
והיא יצאה משם. אמת שהיא רבותא גדולה. שכ"כ
ברים הפרשה ברש"י בת בתואל הארמי כו' להגיד
שבחה שהיתה בת רשע ואחות רשע ומקומה אנשי
רשע ולא למדה ממעשיהם. אבל עכ"פ נראה
בפירוש שהשורש שלהם הוא טוב. אבל הרי רואים
אנחנו כי נולד ממנה יעקב וגם עשו. וכ' בסה"ק
שזה הי' מפני ששורשה מן אנשי רשע. א"כ השורש
הזה יש בו טוב ורע. אבל עכ"פ היא סכנה גדולה
לשלוח שם הבן יקיר. כי אם שידעו בו שהוא מלא
תורה

תורה ויראת שמים. אבל אעפ"כ יש חשש גדול. כי כן כתיב בהתחברך לרשע פרץ ד' את מעשיך. וכן באמת נתירא יעקב אע"ה מזה. כמ"ש בלכתו מבית אביו וידר יעקב כו' ושבתי בשלום אל בית אבי כו' ופירש"י שלם מן החטא שלא אלמד מדרכי לבן. ובמד"ר פרשת חיי ולרבקה אח ושמו לבן כו' מלובן ברשע. אפ"ל הפירוש כי החטאים נקראים בכתוב, כשני, כתולעת, אדומים. והצדקות כשלג ילבינו. וכן נקרא הבהמ"ק לבנון שמלבין עונותיהם של ישראל כדברי חז"ל. ועשו יצא מבטן אמו אדמוני שופך דמים. רק על דוד המע"ה נאמר אדמוני עם יפה עינים. ופירשו רז"ל שפיפך דמי הרשעים ע"פ הב"ד שנקראו עינים. היוצא מזה כי צבע האדמימות מורה על רשעות. והלבנונית על צדקות. אבל מי שהוא רמאי וזייפן ואין תוכו כברו הוא נמשל לבית שהוא רעוע וגרוע. וממסד עד הטפחות כולו מלא חסרונות. רק שמלובן מלמעלה מבחוץ שיהי' נראה יפה [אב געמאלטעוועט] וכן נקראים הרמאים לבועים. והנה ידענו מענין לבן הארמי שכל דרכו הי' ברמאות וזיוף, כמו שמבואר בתוה"ק הנהגותיו עם יעקב אע"ה. ותמיד הי' הצדק בימינו לפי דבריו [וכמו שבארנו ב"ה פרטים רבים בפרשתו]. ע"כ י"ל כי נקרא על זה "לבן" ופירשו במד"ר מלובן ברשע. כי הי' באמת כל דרכיו ברשע. רק שהי' בחוץ מלובן ונראה כצדיק. וזה יותר מסוכן הדביקות וריעות עמו. כי יוכל לרמאות ולהטות לב איש כדרכיו [וכמו שפירשנו ב"ה פסוק והמטים עקלקלותם התפלה הוא עליהם, יוליכם ד' את פועלי האון, שיהי' ידוע לכל שהם מחברת פועלי און. ולא יטעו הבריות ללמוד מהם]. וי"ל כי ע"כ כאשר הוכרחו אבותיו לשלחו לבית לבן הי' צריך ברכה אחרת חוץ הברכות שנתנו לו כבר. ויתן לך את ברכת אברהם כו' שנאמר בו והתברכו בזרעך כו'. וכמו אברהם אע"ה שהי' יחיד בין כל העולם טועים ולא למד מהם ח"ו. אדרבא הוא השיב רבים מדרכי טעות לדרך האמת:

וזה שאפשר לרמז בדברי רש"י הק'. כי רצה לתרץ מה ענין תוספות הברכה ברכת אברהם. לכן פירש מפני כי שילח אותו פדנה ארם אל לבן כו' אחי רבקה, אמת כי רבקה היא צדיקת גמורה. אבל בכ"ז היא אם יעקב ועשו. וע"כ כי יש שם שורש טוב ושורש רע, ואינו יודע מה מלמדנו. כי הוא חשש סכנה. כי אין ידוע מה אשר ילמד הלבן הזה את הבן יקיר. יעקב איש תם. אולי ח"ו ילמדנו דרכו הרע זיוף ורמאות וכדומה. מה שהיפוך התמימות והצדקות. ע"כ הי' צריך לברכת אברהם:

ברש"י סוף הסדרה. בפסוק אחות נביות. ולמדנו מכאן שנטמן בבית עבר י"ד שנים ללמוד תורה כו' אלא ודאי נטמן בבית עבר כו'. הנה מה שכתב רבינו רש"י ז"ל הלשון נטמן ב' פעמים בדיוק [וכן ג"כ הוא בלשון רז"ל] נראה בפשיטות שנטמן שם כל אותן השנים מפחד עשו שלא ימצאנו. אמנם באמת י"ל לפמש"כ רש"י בפסוק וישא את קולו ויבך [בפרשת ויצא] לפי שרדף אליפז בן עשו אחריו במצות אביו להרגו ולפי שגדל בחיקו כו' מה אעשה לצווי אבא כו' העני חשיב כמת [והוא מדברי רז"ל]. הנה זה שהקפיד לצווי האב להרוג נפש דודו אחי אביו. הנה נתפייס ע"י שלקח ממנו כל אשר לו והשאיר אותו ריקם ערום ויחף. בודאי כששב אל אביו בודאי אמר לו כי הרג אותו וקיים דברי אביו. ובפרט כי קלת הוא אמת שהרי העני הוא כמת, וא"כ כבר התנחם עשו ויאש עצמו מאחיו. ולפי דעתו נתקיים עלת לבו. ואביו ואמו אין יודעים דבר כי הם חושבים שהלך לפדן ארם. ועכ"פ נראה כי גם יעקב אע"ה הבין זאת וידע כי לא יתפש עוד אחיו הרשע אחריו בעולם. וא"כ לא הי' צריך להטמין עצמו כל כך. [ואפ"ל כי זה הי' ענין השילוח ששלח אליו מלאכים בשובו. כי ידע אשר אחר כי הרשע כבר התייאש עצמו ממנו. ותודע כעת אחרי עבור כ' שנים כי הוא בחיים וברוב טובה עם נשים ובנים ועושר וכבוד. יחרה אפו מאוד וירצה להתנקם ממנו. כמו שהי' באמת שהלך לקראתו עם ד' מאות איש. כי דבר פתאומי מעורר יותר כמובן]. ועכ"פ אינו מובן מה שהטמין עצמו ביותר:

ע"כ נ"ל ב"ה כי אפ"ל, אשר רש"י ז"ל [ורז"ל] רמזו בלשונם עוד ענין אחר. והוא, על פי מ"ש במד"ר בפרשת וישלח בפסוק ואני אתנהלה לאטי. ד"א בפנים כרוכות אני מהלך כמה דתימא והנה הוא לוטה עיי"ש [והמפרשים לא פירשו כלל כוונת המד"ר]. ולדעתי הוא בפשיטות כידוע מדברי הספה"ק. כי אחד מדרכי החסידות וגדלות המעלה של הצדיקים הגדולים הוא. שיהי' כל תורתם וצדקתם עם גודל מס"נ לעבודתו ית"ש הכל בהצנע. שלא יודע לאיש כל מה שאפשר. כדי שיהי' זך ונקי וברור וצלול רק לשמו ית'. כמו שאמר הנביא ע"ה [מיכה ו] הגיד לך אדם מה טוב ומה ד' דורש ממך

כי

כי אם עשות משפט ואהבת חסד והצנע לכת עם אלקיך. היינו כי גם עשיית המשפט גם אהבת החסד הכל יהי' באופן הצנע עם ד"א לבד. וכן פירשו המפרשים דברי דהמע"ה [תהלים קא] אשכילה בדרך תמים מתי תבא אלי [המדה הטובה] אתהלך בתם לבבי בקרב ביתי [בהצנע בתוך קירות הבית לבד]. ואפ"ל כי לזה כוון ג"כ שהמע"ה [משלי טז] טוב ארך אפים מגבור ומושל ברוחו מלוכד עיר. אשר כבר פירשו מקצת המפרשים, כי המ"ם של מגבור וכן המ"ם של מלוכד עיר. אינם מ"ם היתרון רק כמו מן. והוא, כי אריכות אפים שלא להנקם מן העושה עמו רעה הוא טוב מאוד. רק מן גבור שיש בידו להנקם והוא מאריך אפו ואיננו נוקם. הוא מדה טובה. אבל אריכות אפים של החלש אשר אין בידו כח להנקם אין לומר על זה שהוא טוב ומדה טובה כמובן. וכן טוב מושל ברוחו ואינו עושה רעה עם אנשי העיר הוא מדה טובה, מן, הלוכד עיר שכבר לכדה והיא כבר תחת ידו ויודע שהרי הם אויביו ומטיב עמם. הוא מדה טובה והוא נקרא מושל ברוחו. ואינו נפתה לתאות הכבוד והקנאה לשלם כרעתם אשר עשו לו בעת שהי' המלחמה והיתה במצור ממנו עד שלא לכדה:

אבל אפ"ל שכיון שהמע"ה עוד. כי הנה הוא המשיל את גוף האדם לעיר קטנה. כמ"ש בקהלת [ט] עיר קטנה ואנשים בה מעט כו' ומילט הוא את העיר בחכמתו. עיי"ש בפירש"י המשיל את הגוף עם כחותיו החומרים לעיר קטנה. והמלך הגדול אשר צר עלי' הוא היצה"ר. והחכם המסכן הוא היצה"ט עיי"ש. כן אפ"ל כאן, קורא את הצדיק אשר כבר גבר בכחו על חומריות גופו ולבו הוא כבר ברשותו, הוא נקרא לוכד עיר [שכבר לכד את העיר הקטנה מיד המלך הזקן וכסיל אשר עשה עליו מצודות וחרמים ללכדה]. אבל המדה הטובה העיקרית היא, אם הוא עוד מושל ברוחו לסגור בעדו ולהטמין מעשי צדקתו שלא להיות עבודתו מפורסם רק לפניו ית"ש היודע מחשבות וחופש כל חדרי בטן. זהו מדה טובה ומאושרת. וכן אמר דהמע"ה [צא] יושב בסתר עליון [עיין במצ"ד] האיש היושב [בקביעות] בסתר עליון [בסתר של הקב"ה, היינו שאינו נראה משום אדם רק בסתרו של הקב"ה לבד]. ושם במקום ההוא, בצל ש' יתלונן, זהו האיש המובחר. ואומר לד' מחסי כו' בשבילו ובעדו ית"ש. אומר ואבטיח, כי הוא יצילך מפח יקוש כו' וכל הברכות אשר כתובות במזמור ההוא. ואמר בסיום המזמור, אשגבהו כי ידע שמי. כי האיש האמתי הזה נותנים לו כח וסיוע משמים לדעת עמקות התורה, שהוא שמותיו ית"ש. יקראני ואענהו כו' ואראהו בישועתי. והנה זה הי' מדתו של יעקב אע"ה שהעידה התוה"ק עליו, איש תם יושב אהלים. תם ושלם בלי שום חסרון כלל בכל מיני השלימות. גם כשהי' יושב אהלים בסתר בהתבודדות עם ד' לבדו, בסתר עליון. [ואפשר לומר שלכן אמר אהלים בלשון רבים. להורות כי בהיותו יושב ועוסק בתורה באהל שלמטה הי' דבוק באהל שלמעלה] [כמ"ש רש"י בפרשת בלק בפסוק כאהלים נטע ד'. ל"א כאהלים כו' כשמים המתוחים כאוהל שנאמר וימתחם כאהל לשבת כו' ויטע אהלי אפדנו עיי"ש ובספורנו שם]. ויעקב הוא איש האמת וחותמו של הקב"ה אמת. והתוה"ק נקראת אמת. והעוה"ז הרי הוא עלמא דשקרא. ואם הי' ח"ו קצת משהו מעוה"ז מעורב במעשיו לא הי' עוד אמת. אבל הוא בר ונקי מאוד וכל מעשיו היו מעוטפים ונסתרים. כי הי' דבוק בנקודת האמת: וזה שי"ל בדברי המד"ר הנ"ל. כי כאשר אמר לו עשו נסעה ונלכה כו'. הנה לו השיב בפשיטות כמו שמבין עשו, ואני אתנהלה לאטי לרגל הילדים כו'. אבל המד"ר מגלה מה שהי' בלבו לאמר. מה לי ולך ללכת עמך יחד. אתה זדון לב וגאה וגאון ורוצה רק בפרסום כבוד ותהלה וברעש הדוכסים והאסטרטליטין. ואנכי הרי אני היפוך כל זה. כי בפנים כרוכות ומעוטפות אני מהלך לבל יכיר אותי אדם ולבל להודע ממני דבר. ואני יושב בסתר עליון ובצל ש' אתלונן:

וכן י"ל בדברי רש"י הנ"ל, כי בבוא יעקב אע"ה ללמוד תורה בבהמ"ד של עבר. אילו הי' יודע עבר מי הוא התלמיד הזה והי' יודע שהוא נכדו. והוא בן יצחק ורבקה הצדיקים הנביאים ע"ה. והוא הוא הבן יקיר אשר דרשה אמו אותו ואת שם ח"ז. והגיד לה שם דבר הנבואה כי שני לאומים ממעיך יפרדו ורב יעבוד לצעיר. והוא אשר עתיד להעמיד שבטי י' בנין כל בית ישראל. אילו הי' ידע מי הוא הרי הי' נוטלו ונשאו על זרועו ומחבקו ומנשקו ומכבדהו ומאכילו כו' מכל טוב. ובנסעו הי' מושיבו בקרון או על פרדים וגמלים ונותן עמו אנשים ללוותו עד פדן ארם. אבל יעקב אע"ה לא הי' רוצה בכל אלה. וכל י"ד שנים שהי' שם הי' נטמן כאדם המטמין עצמו תחת הספסל ואחורי תנור וכירים לבל לדעת שום איש מי הוא. רק

תלמיד

תלמיד הבא כמו שאר התלמידים מד' כנפות הארץ יהי' מי שיהי'. וגם בנסעו משם, וישא יעקב רגליו. הולך רגלי ומקלו בידו כמ"ש כי במקלי עברתי כו'. ונשכר ללבן לעבוד לשמור ולרעות לאנו. כדי שיתן לו אשה כמו שצוה אביו ואמו ולהעמיד שבטים שבטי י'. והכל באמת לאמיתו לשמו ית'. ולכן אהבו הקב"ה ושמח בו וקרא שמו ישראל וישורון. וצדקתו יעמוד לנו עד עולמי עד אמן:

ב"ה. פרשת ויצא.

ברש"י ז"ל ע"י שבשביל שרעות בנות כו'. עיין במפרשים שפלפלו הרבה בזה. ובפשיטות יש לומר, דהנה ענין הליכתו בלווי יצחק אביו נראה מהפרשה הקודמת שהי' רק למען להתרחק מעשו אחיו. וכן כתב בזה הרשב"ם בפסוק אם לוקח יעקב כו', דרך חכמה אמרה רבקה ליצחק להרחיק יעקב מעשו ולא גילתה לו שבשביל שטימת אחיו עשתה כן עכ"ל. והגם שבאמת רצו שיקח אשה משם. נראה שבלעדי זה הי' עלה לשלוח שם בעבור אשה כמו שעשה אביו. רק האם הצדיקת סבבה פני הדבר כן שילך בעצמו שנה כדי להרחיקו מאחיו הרשע. ולא הצטרך להגיד לבעלה מרשעת בנו שיהי' לו למורת רוח יותר. אבל יקשה כיון שאחר שילוחו של יעקב הלך עשו מבית אביו כאמור וילך אל ישמעאל. ובאמת לא פעל הענין יותר בלב עשו רק מפני שראה כי רעות בנות כנען כו' ויש לאביו מזה מורת רוח. הלך לו אל ארץ אחרת לעשות שם כחפצו. שהרי באמת לא גירש את הראשונות כאשר מבואר ברש"י ז"ל על נשיו הוסיף מרשעיות על הראשונות. והדמיון הוא כמו איש בליעל ופושע שראו אותו שאוכל בשר ובתכ"ד אכל גבינה ויצעקו עליו פושע ישראל מה אתה עושה, גבינה אחר בשר. אם כן אם און פעלתי לא אוסיף. ויקח חתיכת בשר ואכל עם הגבינה. אם גבינה אסורה לאכול הריני אוכל בשר. עכ"פ הועיל בזה קצת שהלך מבית אביו ולא תראה עוד האם הצדיקת תוגת לבה בעיני' מדי יום. אבל אם כן היתה יכולה אמו להשיב בנה הצדיק מדרכו לקחתו באהלה. כמו שהבטיחה לו ושלחתי ולקחתיך כו'. רק הרי בדרך הי' לו מראה הנבואה והוסכם מן השמים שילך, כמאמר והשיבותיך כו': וזה נוכל להעמיד בדברי רש"י ז"ל שהוקשה לו למה חזר וכפל ההליכה מה שכבר נאמר למעלה. על זה תירץ שבשביל שרעות כו' הלך עשו אל ישמעאל כו' אם כן ההליכה היתה שלא לצורך. גמר הענין שע"י שקרה לו בדרך הנבואה הזאת זה קיים ההליכה. אם כן הליכה הנזכר כאן הוא כאומר תדע שאעפ"כ אף על פי שכבר התרחק עשו מאביו. אעפ"כ הלך יעקב חרנה מפני המעשה שהי' ויפגע במקום כו':

ברש"י ויצא. לא הי' צריך לכתוב אלא וילך כו' ולמה הזכיר יציאתו, אלא מגיד שיציאת כו' וכן ותצא מן המקום כו'. עיין במפרשים. ובאמת נראה כפל דברי רש"י לא הי' צריך כו' ולמה הזכיר כו'. גם הקשו מה הראי' שהביא רש"י מנעמי ומה פשיטות שם יותר מכאן שיכריח זה הפירוש שנאמר על יציאת הוד והדר:

ואפ"ל שדברי רש"י בזה נמשכים ממה שלמעלה מזה. דהנה ידוע מה שפירשו על הפסוק מפני שרי גבירתי אנכי בורחת. שיש מי שיוצא ממקומו מפני איזה סבה אף שאינו יודע להיכן ילך ואין לו סבה לביאתו למקום אחרת כי אם היציאה מכאן. ויש בהיפוך כמו מי שנוסע למקום בדבר שתורתו ועסקיו שעיקר הסיבה הוא המקום שנוסע אליו. ולכן השיבה על ב' השאלות אי מזה באת כו' מפני שרה גבירתי כו' אני יודע רק ענין הליכתי משם אבל לא להיכן. והנה כאן בהליכת יעקב אע"ה לכאורה הי' ב' הענינים. סיבת התרחקו מכאן מפני אחיו. וענין הליכה לחרן לישא אשה בפקודת אביו, או בהסכם מן השמים כנ"ל. א"כ שפיר אמר הפסוק ב' הענינים. ויצא יעקב כו' וילך חרנה. על היציאה מהמקים והליכה להמקום. אבל כיון שכתב רש"י בסמוך שענין יציאתו לא הי' עוד נצרך כעת כיון שעשו הלך משם אל ישמעאל. רק עיקר הענין הי' ההליכה לשם. א"כ לא הי' צריך לכתוב אלא וילך ולמה הזכיר היציאה אלא מגיד כו'. והביא ראי' משם שכתב בפי' בפסוק ותשב משדי מואב כי שמעה כי פקד כו' לחם. מפורש שהסיבה הי' לשוב לארץ מגורתה לא להתרחק

מכאן

מכאן. אם כן למה נאמר ותלא מן המקום כו'. אלא ע"כ להגיד יליאת הוד ככ"ל:

עוד על רש"י הנ"ל, וילא. לא הי' לריך לכתוב אלא וילך יעקב כו' ילא משם פנה הודה כו'. והמפרשים עמדו מדוע לא נזכר ענין זה בשארי אבות הקדושים. ובאברהם שילא מחרן לא נזכר שפנה הודה כו'. וכן י"ל ביעקב גופא כשבא מלבן לא נזכר ענין זה. עוד יש לדקדק על הלשון ילא משם פנה הודה כו' ולמה ל"א ילא נשם ילא הודה ילא זיוה כו'. כי נראה שיש חילוק בין ילא למלת פנה. כי יליאה הוא לגמרי. ופנה הוא שמוכן ללאת רק שפניו מועדות למקום אחר [כי הוא מגזרת פנים] כמו עלה בכבש ופנה לסובב כו':

ואפ"ל, הנה החכם אמר הרגש הפועל בנפעל תשנה מקלת גדרו גם אחרי הפרד ממנו. דהיינו בעניני הטבעים אם דבר אחד יעשה פעולה בחבירו עד שיורגש השינוי. אז ילא ע"ז המקבל הפעולה מקלת מגדרו וגבולו אשר הוטבע עליו. ואף אחר אשר התפרד ממנו הפועל והרגש שלו. מ"מ כבר ילא מקלת מגדרו. היינו שנוח הוא לקבל עוד הפעם השתנות. למשל אם האש יעשה פעולה המורגשת במים קרים לחממם. אז אפילו אם תסיר הפעולה הנרגשת וישובו המים לקרירותם. מ"מ בכח כבר יש ענין החמימות. כי נקל כבר כעת לחמם אותם המים שכבר הוחמו פ"א. וכן השלג והכפור או השומן שהי' בתחילה קרושים ועל ידי אור האש הוחמו ונפשרו למים. אז אף אחר שחזרו לקרישתם. מ"מ בכחם כבר יש ענין זה. ונוחים להתפשר ע"י חום מועט יותר מאשר הי' הפעם הראשון. והנה אם זה הוא בטבעים אשר הרגש שלהם ופעולתם הוא פעולה ממשיית לבד. כש"כ שתהי' פעולת הרוחני יותר מזה. ובמקום אשר כבר עשתה הרגש תשאר אחרי' הכח ההוא. וכן אמרו רז"ל מלוה גוררת מלוה. שע"י הרגש עשיית המלוה ופעולת הרוחניית שבה. כבר תשוב להיות כח הגופני בטבעו ובכחו עלול יותר לקבל עוד פעולה. וכן ח"ו להיפוך עבירה גוררת כו' כי את זה לעומת זה עשה כו'. וכן אמרו משם הרב"ב זלל"ה שזה הי' כוונת אדה"ר לפי דברי המדרש אכלתי ואוכל עוד. שאם בעוד שלא אכלתי, אכלתי. נוכש"כ אחר האכילה הראשונה מתיירא אני שאוכל עוד ודפח"ח: אמנם באמת כח הקדושה והרוחניות שבה פועלים יותר מן ההיפוך. שהרי אין באופן שעל ידי פעולות רעות ח"ו תשוב הנפש להיות כולו חומרי. רק שעי"ז נעשה קלת נשהנה קלת מגדרו ולריך כיבום ותביטה ולירוף הרבה עד ישוב לטבעו. אבל אל ידח ממנו נדח ח"ו. אמנם היפוך ענין זה הוא בפעולת הרוחני. שהרי מלינו שכבר פעל כ"כ עד שנשב הגוף החומרי להיות רוחני ממש. כמו חנוך ואלי' ודומיהם. עוד מפעולות הרוחני שהוא מקשר ומאחד את הפועל עם הנפעל. והוא היפוך הגשמי שאין הנפעל עושה כלל בהפועל. אבל זה מאחד ומקשר שניהם. והרב נקרא אב והתלמיד בן. והוא כמו האב והבן שיש להם חיבור וקישור יחדיו. וכן מלינו שהתלמידים נקראו בנים, בני עתה אל תשלו [ד"ה ב' כ"ט] בני הנביאים אבי אבי רכב ישראל כו'. וכן כל משלי מלא מזה, בני כו'. וברז"ל המלמד את בן חבירו תורה כאילו ילדו. ואמרו ז"ל בפסוק מקום שיפול העץ שם יהי' פירותיו. לכן הלדיק שהוא בעיר ומלמד אותם ומדריכם דעה והשכל והמה מקבלים ממנו והולכים בדרכי ד'. נעשה הפועל עם הנפעל מקושרים. ולכן גם אחר הפרדו מהם נשאר הדרו וזיוו עליהם. לא כן המקומות הגרועים שישב בהם אבינו אברהם ע"ה שהיו שונאים אותו ורודפים ומוסרים אותו למלכות עד שנמסר לכבשן האש. וברלונם הי' תמיד להתפטר ממנו. על זה לא נאמר כי הי' זיו והדר שלהם. כי לא קבלו מזיוו והדרו כלל. וכן יעקב אע"ה בבית לבן. לכן לא נאמר בזה וילא כו': וזה שכתב רש"י ז"ל מלמד שיליאת לדיק מן המקום עושה רושם ורישומו ניכר בהם. אבל בתנאי שבזמן שהלדיק בעיר הוא זיוה הוא הודה כו'. אם באמת כן הוא שהוא זיו והדר שלהם ומתכבדים בו ובדיבורו ומקבלים זיו והוד והדר ממנו. אז גם כשילא מן העיר רק פנה הודו כו'. לא ילא רק פנה שפניו מוסבות למקום אחר. אבל עוד דעתו ושכלו מקושר ומתאחד עמהם:

וזה, שי"ל בנוסח שאומרים בסיום מסכת הדרן עלך כו' ודעתן עלך כו' לא תתנשי כו'. והגם כי נראה שהם דברים מקובלים וחתומים ויש להם סגולה. אבל גם לפי פשוטם נוכל לומר, כי ידוע אשר המחדש חידושי תורה בורא שמים חדשים ואורות חדשים כמבואר בזוה"ק. ויש בספרים כי גם מי שאין בכח שכלו לחדש. מ"מ אם בעת לימודו הוא משגיח ורואה ללקט מהלימוד התוה"ק מדה טובה על להבא. או דרך הנהגה טובה. או מוסר טוב לעורר לבו לתשובה, הוא כמו חידושי תורה. כי נתחדש בנפשו ענין חדש ע"י התורה. וממילא התוה"ק מתעטרת בו

ומתפארת

ומתפארת בלומדי'. וכתיב [משלי ח] אני אוהבי אהב ומשחרי ימצאונני. וע"כ התוה"ק פותחת אוצרותי' להאיש הזה ומגלה לו סתרי נעימות שבה ונעשה קישור וחיבור ביניהם. ולכן אמר הדרן עלך מסכת פ' והדרך עלן. אם בשעת הלימוד הי' כן שהדר שלנו הי' עליך והדרך עלינו. אז אחרי שכבר סיימנו והולכים ממסכת זאת. אעפ"כ דעתן עלך ודעתך עלן. והפעולה מזה הוא שעל זה נאמר [משלי ו] בהתהלכך תנחה אותך כו' והקיצות היא תשיחך. וכדרשתם ז"ל שהוא לעוה"ב לימות המשי'. ועל זה אמר לא תתנשי מנן לא בעלמא דין ולא בעלמא דאתי. הש"י יתן בלבינו ללמוד תורתו הקדושה לשמה וללמדה לשמור ולעשות כרצונו וכרצון יראיו אמן:

ברש"י ענין הודה זיוה הדרה. נ"ל כי הוד הוא ענין הודי' כמו אתה יודוך אחיך זהו ענין ההכנעה. וכל ענין הודאה כן הוא שנכנע לפני מי שיודע בו מעלה. או למי שקיבל ממנו טובה. ולכן כורעים במודים אנחנו לך שמשבחין הגבורות ונפלאות שעמנו תמיד מהבורא ית"ש. מראים סימני הכנעה לו ית' שראוי אליו להיות כל הבריות נכנעין לפניו [לא כמו שעושין ע"פ הרגל. כענין שאמר התנא מחזיקנא טיבותא לרישא דכרע מגרמי']. ונוכל להמליץ בזה אמרם ז"ל [בב"ק עז] שדרה של אדם אחר ז' שנים נעשה נחש והנ"מ דלא כרע במודים. שדרה הוא החוט שבתוכה הנמשך מהמוח. כלי הדעת. בהכריעה אמרו עד שיתפקקו החוליות שבשדרה. היינו להורות שכלי הדעת הוא המוח. והמעשים הנמשכים מזה שהוא כמו השדרה שנמשך מהמוח הכל נכנע ומשתעבד לו ית'. ומי שאינו נכנע הנה נעשה משדרתו נחש. ר"ל מהדעת שלו ומעשים הנמשכים לא די שאין לו תועלת מהם. אדרבה עוד נעשה מזיק לאחרים ולו לעצמו. כענין שאמרו כי הנחש שאין לו למי להזיק נושך בגופו. וזה ענין מי שאינו נכנע במקום שצריך הכנעה. וענין ז' שנים הוא אפשר כאמרו ז' יפול צדיק וקם. שעניני שבע לאו דוקא רק הרבה פעמים. ועיין ברש"י בפסוק כי שבעתים יוקם קין. אמר כי ברבות הזמן נעשה מזה מזיק. ועיין בחוה"ל פ"ד משער הכניעה. כי אחד מהכניעה לד' ית' הוא הכנעה נגד החכמים בדת אלקינו כו' עיין שם. והיפוך הדברים יורה על רוע הנפש. ועיין במה שפי' ב"ה דברי הגמרא מ"ט עזי מסגי ברישא כו' בפרשת קרח בח"ת:

נחזור להנ"ל כי הודי' הוא הכנעה במקום הראוי זיו הוא ענין בהירות. וידוע כי הדבר המזוכך כמו זכוכית או מתכות מלוטש. יש בו זה הענין שכאשר יגיעו עליו ניצוצי השמש הנה נעשה אור חוזר להאיר גם כן על הדברים הסמוכים. הדר הוא ענין תפארת השלימות. כמו פרי עץ הדר שדרשו חז"ל הדר באילן. שלימות בלי חסרון בלי כתמים חזזית וספחת. יאמר כי הוא הודה. היינו כאשר יודו ויכנעו ממילא הוא זיוה. שכאשר יזרח עליו נר המצוה ואור תורה כן יזריח ממנו להם. והוא הדרה לעשות להם הידור להיותם שלימים במדות בלי חסרון וכתמים מזוהמים לתהלה לשם ולתפארת. והכל ע"י שנכנעים לו ומשפילים שכלם ודעתם לדעתו. כאשר כתבנו במ"א בענין זה שההכנעה במקום הראוי זה ענין החרות הגמור. והדברים עתיקין:

ברש"י ויפגע במקום. לא הזכיר באיזה מקום כו'. אפ"ל שרמז רש"י ז"ל כאן. הנה בזוה"ק איתא על הפסוק וירא את המקום מרחוק כד"א מרחוק ד' נראה לי. ואם כי אין לנו עסק בנסתרות ואין אתנו יודע עד מה. אבל בפשיטות קצת אפ"ל, הנה רש"י כתב בפרשת בראשית ויצר ד' כו' עפר מן האדמה צבר עפרו מכל האדמה כו' שתהא קולטתו לקבורה. ד"א ממקום שנאמר מזבח אדמה כו' הלואי יעמוד. וצריך להבין לכאורה למה שהניח בפי' הא' שמוכרח להיות מכל האדמה כדי שתקלוט אותו. א"כ לפי' הב' לא הי' אלא ממקום אחד ואיך תקלוט אותו האדמה. אך יובן במה שאמרו ז"ל למה נקרא אבן שתי' שממש נשתת העולם. וכן אמרו בראשונים שהתחלת ויסוד הארץ הי' מקום המקדש והוא הראשון במחשבה ובמעשה כמו מרכז לכל העיגול. א"כ ממילא זהו כל העולם שנכלל בו הכל כיון שהוא המרכז. כידוע שהכל נכלל בו. וכן אמרו רז"ל שידע שלמה גידי הארץ ההולכים לכוש כו' מפני שציון משתיתו של עולם. והוא כמו שצבר עפרו מכל העולם. ונחר רש"י ז"ל בפי' הזה מפני הלשון שקראו התוה"ק מן האדמה בה"א הידיעה מורה שהוא מקום מיוחד דבר אחד בכל העולם הכולל הכל. וענין היחוד הזה נראה שהוא מה שאמרו רז"ל מקדש של מטה מכוון נגד מקדש של מעלה. כמ"ש רש"י ז"ל בפסוק וזה שער השמים. א"כ יש לזה המקום ענין מיוחד מה שאין במקום אחר. וכמו שהלב באדם הוא התחלתו ומרכזו ומתפשט מחיותו בכל הגוף. כן מקום המקדש מפני ששם שופע ביותר ממקדש של מעלה האור העליון הוא חיות העולם

העולם כולו. והנה מלת רחוק נאמר על ריחוק הגשמי נרחק כו"כ אמות או פרסאות. וגם מרחק בציור דבר רחוק הוא. כמאמר שהמע"ה רחוק מה שהי' ועמוק עמוק מי ימצאנו, שהוא עמקות הדבר ברוחניות. אמר הפסוק, כי אברהם אע"ה כשהלך לעקדה עם בנו לקח ב' נעריו עמו, אליעזר וישמעאל. והנה אם כי כבר למד עמם והדריכם קצת. כידוע שכתב רש"י ויתן אל הנער זה ישמעאל כדי לחנכו במצות. ואליעזר דולה ומשקה מתורת כו'. אבל ביום הג' וישא את עיניו וירא את המקום. ראה שזה הוא המקום המובחר הידוע. מרחוק, השיג כי רחוק ועמוק מה שנראה בעיני הגשמי יש במקום הזה. אמר להם שבו לכם כו' לזה כבר אתם אינכם מסוגלים רק אני והנער כו' וזהו כד"א מרחוק ד' נראה לי. ענין ריחוק הרוחני ועמקות הדבר: וזה אפשר לרמז בדברי רש"י ז"ל ויפגע במקום לא הזכיר באיזה מקום. על כרחך הוא מקום מיוחד מה שאין מקום אחר דומה לו והוא נבדל מהם במקום הנזכר במקום אחר. ירצה אותו המקום נזכר במקום רחוק וגבוה ממנו. והמקום הזה נכלל במקום ההוא [ואין הכוונה על מקום אחר שנזכר בתורה] והוא הר המורי'. שמקדש של מעלה מכוון נגדו. והראי' שנאמר בו וירא את המקום מרחוק. וכדברי הזוה"ק הנ"ל כד"א מרחוק ד' נראה לי. ואם ח"ו שגיתי והוא רחום יכפר. ויתורץ קו' המפרשים שמא מוסב על חברון או המקום אשר עמד שם הנאמר באברהם. ובהנ"ל ניחא:

ברש"י ויפגע כמו ופגע ביריחו כו'. בפשיטות מפני שענין פגיעה משמע שזה הולך לקראתו וזה הולך ופוגע בו. כי פגע ופגש אחד הוא, ויפגשהו בהר כו' הנאמר במשה ואהרן. לזה מביא ראי' שיאמר ופגע גם על דבר שהוא במקומו שגם מדבר בגבולין שנחלקו ביהושע עיי"ש. שענין ופגע שהגבול יסוב דרכו סמוך להעיר ההוא והעיר הלא היא במקום אחד. ולפי' רבותינו שויפגע הוא תפלה ורק שינה הלשון ללמד שקפלה לו הארץ. אם כן היא באמת פגישה דבר בדבר זה לקראת זה כמבואר במפרשים [מצאתי אחר כך בס' לבוש האורה שכתב כן]:

ברש"י ולמדנו שתקן תפלת ערבית כו' שקפלה לו הארץ, ושם כי בא השמש כו' ששקעה לו חמה שלא בעונתה כו' עיי"ש. ענין תקון התפלה צריך להבין. שלכאורה רק מצינו שהתפלל לעצמו ומצאן ענין זה שתיקן לדורות. וגם דקדוק הלשון שקעה לו' חמה כו'. וברש"י לקמן פסוק י"ז כי אם בית כו' אני אומר שנעקר הר המורי' כו' יהב דעתי' למהדר כו' ע"ש. צריך להבין מפני מה באמת עבר על המקום שהתפללו אבותיו ולא התפלל עד שאח"כ יהב דעתי' כו':

ואפ"ל, הנה אמרו רז"ל בברכות תפלות אבות תקנו. וח"א כנגד תמידין תקנו. ולהבין נאמר, כי זמני היום הם, זמן שחרית המתנוצץ בו האור בכל מקום. זמן מנחה כי כבר ינטו צללי ערב. זמן ערבית וחשך. וכן יש זמנים האלה בכל אדם בכל שעה. יש שמתנוצץ בדעתו אור ישר, אור הדעת והבינה. ואז נקל לו לעבוד בוראו יתברך בשכליות ובדעת שלימה. אבל יש שהאור כבר מתחיל לשקוע והוא הזמן אשר העוה"ז מטרד אותו. וממילא כיון שהעוה"ז והעוה"ב המה ב' הפכים ממילא בעת שזורח עליו עניני עוה"ז והוא מוטרד בהם מאוד. אז שוקע אור התורה והדעת שהוא אור של עוה"ב. וצריך אז להתגבר יותר אם ירצה לעשות עבודת בוראו ית"ש. ויש שכבר שקע בתוך העוה"ז הרבה עד למדי וכבר נשכח כמעט מלבו עניני עוה"ב. זהו דומה לזמן הערבית. אבל נודע כי גם בלילה זה מעט שמאירה הלבנה וגם אור הכוכבים הכל הוא מן האור השמש המאיר ביום בעצם אורו. כן מי שבזמני השחר והמנחה שלו הוא עושה עבודתו בשלימות הראוי, באהבה ובהתגבורת. אז נשאר לו מזה כח על זמני הערבית שלו. [וכן בענין האבות הקדושים כפי המבואר בספרים הנה יעקב אע"ה הי' הכולל משני האבות הקודמים. אהבה ויראה, ונעשה מזה תפארת. והדברים מובנים ליודעי דעת ואנחנו אין לנו עסק בנסתרות]. וכן ענין הקרבנות מן תמיד של שחר ושל בין הערבים מה שנשאר אברים ופדרים שלא נתעכלו זה מקריבין בלילה. וכן בעניני שנות האדם בכלל. יש זמנים האלה, העלי', העמידה, והירידה. ומה שהוא מסגל בימי העלי' והעמידה זה עומד לו גם בימי הירידה. ומבואר בזה פסוקי תהלים ימי שנותינו בהם כו' ורהבם עמל כו' למנות ימינו כן הודע. שנדע למנות הימים שלו שלא ילכו ח"ו לעמל ואון, ונביא עי"ז לבב חכמה. שבעינו בבקר חסדך כו' בכל ימינו כו'. שמה שנשבע בבוקר הילדות זה עומד אחר כך כנ"ל. וכן בשנות העולם הי' ענין הבחירות של האומה הקדושה ימי צאתם ממצ"ל וקבלת התורה, והיותם במדבר שרוים על שלחן אביהם שבשמים ומסובבים

בדגלים

בדגלים כמחולת המחנים כו'. ובמדרש קהלת אמר בפסוק וזכור את בוראך עיי"ש בטוב שהבחו"ר שלכם קיימת עיי"ש כל הענין. וזמני בית השני הוא כנגד עת המנחה אשר כבר נטו צללי ערב והתחיל האור לשקוע. וזמנים שלנו בגלות המר הוא כנגד זמני הערבית. כידוע שנקרא הגלות לילה. וכל הכח הוא מראשית הכח של ימי הבחרות כנ"ל: **אבל** מה יעשה האיש אשר אין בידו מאומה מימי בחרות שלו הכי ח"ו אבדה תקותו. חלילה. רק זהו חסד גדול מאבינו שבשמים, כאמור תשב אנוש עד דכא כו'. ותפלה הוא ענין פלול, כאמרם ז"ל ויעמוד פינחס ויפלל שעשה פלילות עם קונו. והוא ענין חשבון ובירור הדברים. וגם תפלה הוא ענין דבקות, מלשון נפתולי נפתלתי כמבואר בשה"ק. וגם בזמני החשך הגמור יש מקום להתפלל, לעשות חשבו"ן עם נפשו, ולהדב"ק באור החיים. והועילו לנו בזה אבותינו הקדושים ע"ה. ובפרט יעקב אע"ה כי עבר ממקום המקדש ולא התפלל שם. וזה הי' סיבה מן השמים כדי להשאיר לבניו זה הענין, כי הכל הוא סימן לבנים. ופועל הדמיון כדברי הרמב"ן ז"ל כידוע. ועל זה נוכל להמליץ איהו עד חרן מטא כו' אפשר שעברתי על מקום שהתפללו אבותי כו' יהב דעתי' למהדר קפלה לו הארץ שבא הר המורי' לקראתו. ונשאר זה לבנים שאף אם אחד עובר על מקום המקדש, ומתאחר השנים הטובים זמני השחר והצהרים ואינו מתפלל ודבוק במקום הראוי. אבל אם לעת ערב ולילה הוא מתיישב ואומר מה זאת עשיתי שעברתי כו' ולא התפללתי והוא שב ומתחרט. אז אם יהב דעתי' למהדר. מיד נעשה לו זה הענין שמתקר"ב לו מקום המקדש. היינו שמשיג אור קדושה מן השמים יותר הרבה מכפי הכנתו והכנתו. וזה ענין קפילת הארץ שיש לכל אחד מישראל. שהשמים מתקרב לו פתאום ומאיר עליו הרבה יותר מכפי אשר מתקרב הוא אל ענין שלימות שלו. וזהו פתחו לי כחודה של מחט כו' כפתחו של אולם. וזהו בכל זמן ובכל מקום, ערבית היום, ערבית השנים, וערבית העולם, כנ"ל. וזהו חסד גדול וסייעתא דשמיא ומורשה לנו מאבותינו עליהם השלום: **וזהו** שנוכל להעמיד בדבריהם ז"ל, שיעקב אע"ה תיקן תפלת ערבית. תיקון גדול וקדוש על הדורות הבאים. ושנה הכתוב כו' שקפלה לו הארץ. היינו כמו שפירש"י לקמן התקרבות מקום הקדוש פתאום. ועי"ז מה שמקרבין אליו את הקדושה עי"ז יוכל להתפלל לעשות חשבו"ן של נפשו ולהדב"ק באור החיים, גם בזמני הערבית שלו. וזה שסמך רש"י ז"ל כי בא השמש כו'. כי ממילא מובן שללורך יעקב ע"ה לבדו לא הי' לריך לכל זה. ובודאי לא הי' עובר על מקום המקדש ולא הי' כל זה הענין. רק שסקעה „לו" חמה שלא בעונת"ה. ללרכ"ו הי' באמת שלי"א בזמנ"ו. רק שהי' ללורך בני"ו בעתו ובזמנ"ו כדו שיתפלל שם אחרי ביאת השמש. כדי שישאר לבניו הענין ההוא שיוכלו להתפלל גם בזמני החשך כנ"ל. וד' יאיר חשכנו ונוכל להתפלל בלבור עם כל ישראל העומדים במלוק ר"ל. ונעורר מקום הקדושה להתקרב אלינו לעבדו בלבב שלם עד כי יבא האור הגדול. כמובטח והי' ד' לך לאור עולם במהרה בימינו אמן:

ברש"י וישם מראשותיו. עשאן כמין מרזב כו' התחילו מריבות כו'. דברי רש"י במקום הזה אומרים דורשני. כי בפשיטות אין להבינם כאשר דברו בזה המפרשים. וכי בשביל להשקיט מריבת אבנים יעשה דבר היפך הטבע לעשות מאבנים הרבה אחד. ועוד כי הרולה לריב לא ימנע גם עתה כי ירלה כל חלק להיות תחת הראש דוקא. ומה הי' הפעולה של מרזב סביב הראש. וכי בשביל זה לא יוכלו עוד החיות לבוא אל גופו. ולמה אמר מרזב ולא גדר. וכבר דברו בזה כ"א מהפרשנים ובעלי הקבלה:

ואפ"ל, הנה ידוע ומפורסם בפסוקי נ"ך ובשה"ק כי כל ענין קיום ומלב האומה הישראלית הוא ע"י התאחדם יחד. ובזה המה כלי שלם לקבל השפעת קדשו ית' מידו ממש ואינם נכנעים תחת ידי אחרים. וההיפוך ח"ו בהיפוך. כאשר הארכנו בזה ב"ה במ"א. ובית הראשון בתחילתו הי' ע"י אחדות. ולהורות על זה גבה דהמע"ה הכסף לקנות הגורן מארונה מכל שבטי ישראל ואחר כך נחלקה מלכות ב"ד ע"י מחלוקת ר"ל עד שנחרב בעוה"ר. ועזרא וב"ד עלה מבבל וחזר וקבלם ובנה בית ב'. וחזר הדבר ע"י שנאת חנם ומחלוקת האחים בדבר המלוכה ונפל בידי זרים. ויותר קשה שמחלוקה כשהיא באה מלד מלוה כמו שהי' בבית א' שכל אחד רלה להיות המקדש בחלקו. וכן בית ב' ע"ד מלוכה על עם ישראל שהוא באמת דבר הנוגע ליסוד התורה כאמור והיתה עמו וקרא כו'. ומחלוקת קין והבל לדברי חד מ"ד במדרש הי' בדבר בנין בהמ"ק. וקרח ועדתו בדבר כהונה גדולה. שבזה וכיולא בו יש מקום ליצה"ר לאחוז בו ולהכניס בלב כי מתכוין לש"ש. ועי"ז מעורר שנאה בלי יש מקום להשקיט

הריב ר"ל. והאי הוא דאקלי בית מקדשא בנורא ואגלי יתן לבין אוה"ע ועדיין מרקד בנו. עד יסיר הקב"ה בעצמו לב האבן ויעביר גילולים כו' וישלח נביאו מלאך הברית לעשות שלום בעולם והשיב לב אבות כו' ושמו להם ראש אחד כו' ויעשו כולם אגודה אחת לעשות רצונו כו' אפרים לא יקנא את יהודה כו': והנה מבואר בסה"ק כי הגלות נמשל ללילה. ופסוק מפורש הוא שומר מה מלילה כו'. ועל זה אמרו תשת חשך כו' הכפירים שואגים כו' רק ברחמי הקב"ה מציל מידם. וידוע כי כל מעשה אבות הוא סימן לבנים כמבואר בפרשיות שלפנינו. אמר על זה הכתוב כי כאשר בא יעקב אע"ה למקום המקדש וראה שזהו מקום קיום בניו ועמידתם וקבלת השפעתם מידו הרחבה ית"ש. אבל ראה כי באה השמש שלא בעונתה. להראות כי אין עוד השלימות בתכלית ועתיד בעוה"ר לשקוע מעט שמש הצלחת בניו. והי' מר לו מאוד ל"ע. והי' מתירא מפני חיות רעות השולטים בגליות ארבע חיות נוראות. מה עשה לקח מאבני המקום. הרמוז במדרש לשבטים כדאיתא שלקח י"ב אבנים נגד י"ב שבטים. וישם מראשותיו. לומר אם יהיו כל האבנים, השבטים, תחת ראש אחד זהו עצה לקיום שלהם. ובזה עשאן מרזב וצנור לקבל השפעה ממנו ית'. ושיהי' הצנור של השפעה סביב לראשו. שא"י נקרא ראש עפרות תבל. וישראל ראש העולם. בראשית ברא כו', היינו שלא ילך השפעה ח"ו למקום אחר רק סביב הראש וסמוך לו מידו ית' לידינו ממש. אבל ראה כי גם זה אין עוד קיום גמור. מפני שהתחילו מריבות זו עם זו ונעשה ביניהם מחלוקה. ואם הי' המריבה בעניני עוה"ז הי' מקום להשקיט הריב. אבל בעוה"ר היתה המריבה בענין מצוה. זה אומר עלי יניח צדיק כו'. במקומי יהי' המקדש ואני אקבל כל היראה והעבודה וכיוצא. וזה אומר עלי יניח. בראות זה הצדיק תמים נשתומם מאוד וראה כי זה מקלקל המרזב וצינור ההשפעה בעוה"ר ומהרס כל מצב העדה. והי' מתירא מפני חיות רעות אשר שולטים בלילה, והכפירים שואגים לטרף. וארבע היון אמתנו ודחילו כאשר ראה אותם דניאל. עד שניחם אותו הקב"ה והראה לו כי בעצמו ית"ש ישים כל האבנים לאבן א' והוא בזמן הגאולה העתידה. שיעקור יצה"ר מלבם ואין עוד שנאה ותחרות. ויהי' הכל שלום ואין עוד פחד מחיות רעות. וגר זאב עם כבש כו' והיו מלכים אומניך כו' עפר ארץ כו'. ויקח יעקב את כו' וישם אותה מצבה, לאמר זה קיום נצחי ומצב נכון אשר לא ימוט עוד. ויצוק שמן על ראשה, ואמרו במדרש מאין הי' לו שמן אלא שירד לו שמן מן השמים. ידוע כי שמן מורה על אור. כי בזמן ההוא ירד מן השמים אור גדול יאיר לנו לא יבא עוד שמשך כו' והי' ד' לאור עולם. ויזהירו כזוהר הרקיע על כל פני הארץ והלכו גוים לאורך כו' כי החשך יכסה כו' ועליך יזרח כבוד ד'. נזכה לזה בב"א:

ברש"י וישכב במקום ההוא. לשון מיעוט כו' כל י"ד שנים שהי' בבית עבר כו'.

וצריך להבין למה באמת שכב כאן. ומסתמא הי' שגור בפיו ש"ס ומשניות לגרוס בע"פ. ועוד ראינו כי הי' מתחרט על השכיבה כמבואר ברש"י לקמן. ואנכי לא ידעתי, שאם ידעתי כו' במקום קדוש כזה. משמע שבאמת אין ראוי לישן במקום קדוש ולמה בא זאת לידו:

אך בפשיטות נראה, דהנה אמרו במד"ר על הפסוק ויפל כו' תרדמה על האדם ויישן, ג' תרדמות הן כו' תרדמה של נבואה כו'. והנה אין ספק כי הרגיש אותו הצדיק בבואו אל זה המקום כי הוא קדוש. אם כי לא ידע כי הוא מקום בהמ"ק אבל עכ"פ הרגיש קדושת המקום. לכן הכין א"ע לתרדמת נבואה. ועל זה אמר וישכב במקום ההוא. כי המקום הי' גורם לישכב שמה כדי לבוא לידי שינת נבואה. וראי' על זה שלא הי' שינה פשוטה שהרי כל י"ד שנים שהי' כו' לא שכב רק המקום גורם. אבל כשראה בחלומו כי כאן הוא מקום בהמ"ק ממש נתחרט ואמר אילו ידעתי לא ישנתי. לא הייתי צריך לתרדמת נבואה במקום קדוש כז"ה. כזה דייקא. כי בזה המקום שהקדושה מרובה הייתי בא למדרגת נבואה בהקיץ שהיא גדולה מן תרדמת נבואה בחלום:

ברש"י עולים תחילה כו' אין יוצאים ח"ל ועלו לרקיע כו'. והנה הרמב"ן ז"ל תמה בסוף הסדרה על פסוק ויפגעו בו מלאכי כו' על פירש"י שפירש שבאו מלאכי א"י לקראתו כו' וז"ל, ואני תמה בזה שהרי לא הגיע יעקב עדיין לארץ ורחוק הי' משם כו' עיין שם. וגם עמדו בזה המפרשים מדוע באמת לא המתינו המלאכים העולים ממנו עד שירדו אחרים אליו. עיין ברא"מ וג"א:

ואפ"ל, הנה ידוע כי יש ב' מיני עבודות בעבודת ד' ית'. א' עבודת הגיון בתורה ועשיית מצות וכל הענינים כאלה המקרבים לרצונו

לרלונו ית״ש, ודביקות הנפש אליו. ב׳ לדיקים העוסקים בעוה״ז ומבררים ממנו כל הלורך לעבודתו ית׳. וכפי המבואר בסה״ק זה העבודה הב׳ היא גדולה יותר וגבוה מאוד: כי הוא עבודת גדול להוליא יקר מזולל ולקרב ענינים החומרים למקום הגבוה. וזהו באמת עבודה המיוחדת ללדיקים גדולים אשר בעבורם נברא העוה״ז והעוה״ב. ומיחדים המה ביחוד גמור כל הבריאה לרלונו ית״ש. ומכל הדברים הנמוכים לוקחים ומקרבים בקירוב גמור לרלון קדשו. ואמרו רז״ל על הפסוק כי כארבע רוחות כו׳ כשם שאי אפשר לעולם כו׳ כך א״א לעולם בלי ישראל. ירלה שזה שנפרדו עם קדוש בכל הארלות הוא הכרח לקיום העולם. כדי לברר משם כל הנ״ק וליחד הכל לו ית״ש:

ואפ״ל שלזה הסיבה הי׳ אשר הוכרח יעקב אע״ה ללכת לח״ל למקום הטומאה לבית לבן הארמי. מפני שהוא ע״ה הי׳ הבחיר שבאבות. והשלם אשר יחבר כל הקלוות לייחד אותם אין די לו במה שהי׳ בבית אביו הקדוש ובבהמ״ד של שם ועבר ועסק בתורה ועבודה. רק הוכרח לירד למקום הנמוך מאוד כדי לברר משם הקדושה ולייחד הכל ביחוד גמור להאחדות הכולל. וכמו שכתבו הספרים בענין ירידתו עם בניו למלרים, כידוע ומבואר. ואפשר שנרמז זה בתוה״ק במה שאמר לו ילחק אביו קום לך פדנה ארם כו׳ ביתה בתואל כו׳ ושם הרבה פעמים זה הלשון פדנה ארם. אשר מבואר כי ה״א בסוף הוא במקום למ״ד בתחילתו. ועיין בג״א שכתב בפרשת וישלח בפסוק שעירה, שה״א בסוף מורה שבא לתוך הדבר ממש עיי״ש *). זה יורה כאן שהענין הי׳ לבוא לתוכן ממש לפדן ארם ובית בתואל כו׳ כדי לברר משם כל הלריך ולייחד הכל ביחוד שלם: והנה זה ענין ארץ ישראל שמופרשת בעשרה קדושות והיא היחוד מכל העולם. שממנה הושתת העולם והיא המרכז ומתמלית ארץ ישראל כל העולם שותה [ועיין במה שכתבתי מזה לעיל בפסוק ויפגע במקום]. והלדיק המייחד העולם ומברר מכל מקום שהוא את הרלון הגמור זהו בחינה גבוה מאוד כמבואר. והנה בטרם הלך יעקב אע״ה לח״ל והי׳ עבודתו רק בענינים גבוהים בבהמ״ד ואהלי שם ועבר, לא הי׳ לו עוד זה השלימות. רק כששב משם והי׳ שלם בגופו וממונו ושלם בתורתו, זהו היחוד הגמור. גוף ממון ותורה הכל אחד רק לשמו ית׳, זהו העלאת כל הדברים למקורם ושורשם ושלימות הבריאה. ועל זה אמרו במד״ר אמר הקב״ה עולמי עולמי מי ברא יעקב כו׳ עיין שם. שהוא השלים כל סדרי הבריאה וכנ״ל. לכן כשילא ללכת לח״ל היו מלאכי ארץ ישראל יכולים רק ללוותו בארץ. אבל אין יולאין ח״ל. וענין שעלו תחילה ואח״כ ירדו מלאכי ח״ל. י״ל בפשיטות, שאם היו יורדין אלו בתחילה לא הי׳ מוכח שזה שנסתלקו מלאכי

---

*) הגה״ה **עיין** בהרב גו״א שכתב טעם שלזה הה״א באה בסוף התיבה מפני שמורה על תוך הדבר. ולמ״ד באה בתחילת התיבה שאין פירושו לתוך אלא אל הדבר עיי״ש. והנה לא נתן טעם על גוף האותיות למ״ד וה״א:

ואפ״ל קלת. הנה מבואר כי אות למ״ד מורה על דבר שיש לו שייכות לדבר אחר. כמו למי אתה [בפרשת וישלח] שהפירוש הוא שלמי אתה. מי הוא שאתה שייך אליו. אף שאינו בפנימיות שלו רק שליח שלו או קרובו וכדומה, עיין ברש״י שם. וכן הדבור שמדברין לאיש, אם כתב בלמ״ד הפירוש אינו דוקא אליו ממש. רק אם מדברים לאחר דברים השייכים לאותו האיש. וכ״כ רש״י בפירוש בפרשה זאת בפסוק דברתי לך, כל לי ולך ולו ולהם הסמוכים לדיבור כו׳ עיי״ש. ל״גרך בשבילך. עכ״פ הרי אות זה מורה על דבר השייך לדבר וסמוך אליו: וענין אות ה״א שמורה על פנימיות י״ל כי אמרו רז״ל שהעוה״ז נברא בה״א שנאמר כי כו׳ לור עולמים. וידוע כי עיקר קיום כל דבר הוא פנימיות שלו. וכיון שהאות הזה הוא קיום העולם לכן מורה יותר על פנימיות הדבר. [ויש ע״פ זה לפרש הרבה ענינים אלא שהוא מורא גדול לכנוס בדברים הנעלמים מאתנו. וד׳ הטוב יכפר]. וי״ל כי ע״כ כאשר נשלמו לאברהם אע״ה כל רמ״ח אברים וכבר הי׳ פנימיות שלו בלי שום חסרון כלל, אז נוסף לו אות ה״א. ושרה אמנו הי׳ לה בתחילה אות י׳ שבו נברא עוה״ב. והיוד הוא אות המחשבה כמבואר ברש״י בפסוק אז ישיר עיי״ש. לכן שרי לא תלד. אבל שרה באות שנברא עוה״ז, עולם המעשה, תלד וילדה. ורא״ לדברי המהר״ל זל״ה נראה מפרשה זאת. שאמר ויעקב נסע סכותה בה״א אחרי׳. ואח״כ אמר ויבא יעקב כו׳ עיר שכם. ולא שכמה מפני שנאמר ויחן את פני העיר ולא בתוכה:

מלאכי ארץ ישראל הוא מפני מניעת יכלתם ללכת הלאה. רק כמו שדרך שומרי ההיכל שמשתנים המשמרות. כשאלו באים אלו מסתלקים. אבל במה שאלו עלו ונסתלקו מקודם בטרם בא הכת השני'. הורה לו השי"ת שזה שנסתלקו אלו אינו מפני ביאת השניים. רק מפני מניעת יכלתם ללכת לח"ל. והראה ליעקב אע"ה שהוא במדרגה גדולה מהמלאכים. שהוא יכול לילך לח"ל ולברר משם הקדושה. ואדרבה זה הוא השלימות הגמור. אבל כששב והי' כבר בשלימות הכולל. א"כ כל מקום שהוא הי', הי' ענין ארץ ישראל, שהוא מרכז העולם ויחודו. ולכן באו מלאכי ארץ ישראל לקראתו. ורק כ"ז שהי' בבית לבן לא הי' עוד השלימות כראוי, כאשר ארז"ל על פסוק אחרי הפרד לוט כו' מחובר כו'. אבל אח"כ כאשר שב לבן למקומו ויעקב הלך לדרכו דרך הקודש. אז ויפגעו בו מלאכי אלקים, בו. היינו מפני עניני שלימותו ויחודיו הקדושים פגעו בו המלאכים אף מלאכי ארץ ישראל. ורק מפני שהצדיקים ענוים המה לא תלה הדבר בעצמו. רק, ויאמר יעקב כאשר ראם, והכירם שהמה מלאכי ארץ ישראל. אותן שלא היו יכולים אז לצאת לח"ל ועכשיו באו. אמר על ילדיו ואנשי ביתו, מחנה אלקים זה, ר"ל מחנה קדושה הוא ובזכותם וקדושתם יכולים אלו המלאכים לבוא כאן. כי בי ובעצמי איני מרגיש מדוע יכלו לבוא. וכדי לקבוע זאת בנפשו קרא שם המקום מחנים. ירצה שמחנה שלו גרמה למחנה של המלאכים לבוא ולהתראות. [ועיין מה שכתבתי ביתר ביאור לקמן בפרשת וישלח בפסוק וישלח יעקב מלאכים ברש"י מלאכים ממש]:

ברש"י ויִשק יעקב לרחל וישא את קולו ויבך. למה בכה מפני שראה שאינה נכנסת עמו לקבורה. ד"א מפני שבא בידים ריקנית. אמר אליעזר עבד אבי אבא הי' בידו כלי כסף וזהב ומגדנות כו' לפי שרדף אליפז כו' עיי"ש. והתמי' הוא כי אי אפשר לומר בפשיטות אשר אבינו יעקב ע"ה נתפעל ממה שאין בידו מחמודות עוה"ז, חלילה, וכבר דברו בזה המפרשים:

ואפ"ל בפשיטות. הנה שהמע"ה אמר [משלי יט] רבים יחלו פני נדיב וכל הרע לאיש מתן כל אחי רש שנאוהו אף כי מרעהו רחקו ממנו מרדף אמרים לו המה. והנה רואים זאת בעין כי האיש הגביר גם אם הוא בדרך או בארץ נכרי' מקום אין מכירו. אבל לפזרון הכסף יתנו אותו תמיד לראש. והכל נכנעים לפניו ויוכל הוא לעשות כרצונו ולהתנהג בצדקו אם איש צדיק הוא ללמוד ולהתפלל ואין איש מכלימו. כי אינו נכנע לאיש ואדרבה הכל נכנעים מפניו. לא כן איש עני ח"ו אף אם בביתו מתנהג כשורה. אבל כאשר בא במקום אין מכיר והוא צריך להכנע ולבקש טובה מאחרים. או אם הוא בין אנשים רעים וחטאים קשה לו מאוד לשמור דרכי יהדותו כמו בביתו. כי כולם מלעיגים עליו ונראה בעיניהם כמשוגע וחסר דעת. וצריך מאוד חיזוק גדול להתחזק על דבר צדקתו. ולכן כאשר בא אליעזר עבד אברהם לחרן. הגם כי בתואל ולבן בנו היו עובדי ע"ז. אבל נכנעו מפניו בראותם פזרון כספו. ויהי כראות את הנזם ואת הצמידים על ידי אחותו כו'. רץ ריצה גדולה, למה רץ, אמר עשיר הוא זה ונתן עיניו בממון. ויאמר בא ברוך ד' כו' ואנכי פניתי הבית ומקום לגמלים [ופירשתי ב"ה לעיל בפסוק ואנכי פניתי הבית עיין שם]. פניתי הבית מע"ז ונתתי להם מקום במקום הגמלים. הנה ביזה את הע"ז שלו ועשה כל החניפות הכל בשביל הכסף. וכאשר בא אליעזר הביתה ויושם לפניו לאכול ויאמר לא אוכל עד אם דברתי דברי. ופירשו המפרשים שנתנו לו מאכל איסור. ויאמר לא אוכל עד אשר אגיד מי אני. ויאמר עבד אברהם אנכי. ואין אני רשאי לאכול דברים אסורים רק מאכלי היתר. ויש שפי' לא אוכל עד אם דברתי דברי. דברי תפלה, שאין אני אוכל רק אחר התפלה ונט"י וברכה. ודיבר בגודל לב כמו איש שהוא בביתו וברשותו. והכל מפני פזרון הכסף שעי"ז הוא מושל בהם והכל נכנעים לו. אבל יעקב אע"ה כאשר בא לחרן וראה את רחל וצפה ברוה"ק כי היא זיווגו. אבל אם הי' לו כסף וזהב ומגדנות כמו שהי' לאליעזר עבד אברהם. הי' מדבר עמהם בצדקה ומפזר להם מכספו ולוקח את רחל והולך לו משם. כי כבר הי' י"ד שנים בבית עבר ובודאי תשלח אמו אחריו מיד. אבל כיון שבא בידים ריקנית ע"כ שיהי' מוכרח להשאר כאן ולעבוד עבודה קשה כמו שהי' באמת, ולהיות נכנע ללבן הרשע. ח"ו מי יודע אם יוכל להתחזק ולעמוד בצדקתו. כי הצדיקים הם חושדים א"ע מאוד. וכמ"ש בצאתו מבית אביו אם יהי' אלקים עמדי כו'. חשש פן יגרום החטא ח"ו ואחר הבטחון לא יוכל לקבל הטובה. על כן בכה בכי רב בתפלה להקב"ה שיעזרהו:

ואפ"ל כי הפירוש הראשון שכתב רש"י שצפה שאינה נכנסת עמו לקבורה. הוא שייך

ג"כ

גם כן להפירוש הב' כי זה גרם לו הבכי יותר. כי כאשר ראה יעקב את רחל והכיר בפניה רוב צדקתה ורוממות נשמתה הטהורה. וצפה ברוה"ק כי אינה נכנסת עמו לקבורה. חשד א"ע כי אולי ח"ו יטה הוא מדרכו הטוב ויגרום חטאו שלא יזכה להקבר עם צדיקת כמותה. והגרם לזה הוא מפני שבא בידים ריקנית. לכן בכה ויתחנן להשי"ת שיעזור לו בהיותו עני ואביון שלא יהי' ח"ו צדיק מט לפני רשע. ויהי' עומד בצדקו ומתחזק בתורה ומע"ט ויזכה לקבל ההבטחות שנאמרו לו:

עוד על רש"י הנ"ל וישק יעקב לרחל כו' שראה שאינה נכנסת עמו כו' ד"א לפי שבא בידים ריקנית כו'. הדקדוקים מבוארים לעיל: **אמנם** י"ל שהי' הבכי תפלה לפניו ית"ש. כאשר ראה ברוה"ק שהיא זיווג שלו, אבל איך אפשר ע"פ דרך הטבע כי הרי הוא בין רמאים ולהוטים אחרי הממון. שהרי אליעזר עבד אבי אבא בא והי' טעון עשרה גמלים כו'. והי' צריך לבקשות גדולה שיתנו לו את רבקה. ואני בא בידים ריקנית ובמה יתרצו האנשים האלה להשיא לו את זיווגו. ודבר שאינו ע"פ הטבע צריך לרחמים. ובכה והתפלל על זה להמזווג זיווגים שיכין לפניו דרך לזה. ובאמת הי' כן שלבן רץ לקראתו ויחפש אולי כסף וזהב או שמא מרגליות הוא טעון. וכאשר ראה שאין לו מאומה נדר לו איזה ימים עד חודש ימים ולא יותר. אבל מאת ד' היתה זאת שעלה בידו זיווגו. וגם לזה הי' העצה שיתן ללבן שוחד גדול עבודת שבע שנים קודם שיתן לו עוד בתו. תשלומין מיד קודם לקיחת הסחורה. וחשב הרמאי כי טוב הדבר לפניו. שהרי בידו עוד לרמותו כאשר עשה באמת. והוציא ממנו עוד עבודת שבע שנים אחרות ועוד אח"כ. וכל זה כאין נחשב שהרי אמר לו טוב תתי אותה לך, במתנה. [וכן פירש האלשיך] מתתי אותה כו'. כי אין דרכי לקחת תשלומין וכל העבודה כאין נחשב. אבל יהי' איך שיהי' נתקיים רצון הקב"ה להיות נשיאות להצדיק הזה שתי נשיו הצדקניות, אשר בנו שתיהם את בית ישראל:

בפסוק ויאמר טוב תתי אותה לך מתתי כו', שבה עמדי. יש להתבונן שינוי הלשון כי בתחילה כתיב וישב עמ"ו חודש ימים. ובלבן כתיב שבה עמד"י ול"א שבה עמי. וכן אח"כ אמר גם כן בעבודה אשר תעבוד עמדי כו': **ואפ"ל** כי בדיוק נאמר כן. באשר נראה כי תיבת עמי ותיבת עמדי אינם בענין א'. כי תיבת עמד"י היא מיוחדת בלה"ק. כי מן עמי יאמר ג"כ עמו, עמך, עמם, עמכם וכדומה. וגם יאמר עם, שהוא שורש התיבה. אבל תיבת עמדי לא נמצא ממנו בלשון אחר. ולא יאמר עמדך, עמדכם, עמדכה וכדומה. וכ"ש שלא יאמר כמו עם פלוני יאמר עמד פלוני [ועיין בהראב"ע בפרשת בראשית בפסוק האשה אשר נתת עמדי ובפי' להראב"ע] ולא נזכר רק זה בלבד, עמדי, שהוא יחיד המדבר בעדו. ויראה כי הונח על יחיד אשר ירצה לומר על דבר שהוא עמו מיוחד יותר. היינו עמי יוכל לומר על דבר שאינו מיוחד כ"כ, כמו שיאמר פלוני דיבר עמי. אבל דיבר גם עם איש אחר. אבל דיבר עמדי היינו ביחוד [ומצאתי ראי' לזה הדיוק מפסוקים הרבה שמובנים בענין זה, האשה אשר נתת עמדי היא נתנה לי כו'. ר"ל האשה אשר נתת לי עמדי ביחוד, לטובתי ולהיות לי לעזר, היא נתנה לי כו' ואוכל. וכ"כ המפרשים שזה הי' טענתו, מפני שניתנה לו לעזר כסבור כי מחויב לעשות כדיבורה. ובפי' הזאת אם יהי' אלקים עמדי ושמרני בדרך כו' מובן כן. ובפ' זאת הכר מה עמדי אפילו המיוחדים לי וקח לך. וכן אמר [בפרשת וישלח] ונקומה ונעלה בית אל כו' העונה אותי כו' ויהי עמדי בדרך אשר הלכתי. [ובפ' וישב] ועשית נא עמדי חסד, ביחוד והזכרתני אל פרעה כו'. [ובפ' בשלח] מה תריבון עמדי כו', [ובפ' ואתחנן] ואתה פה עמוד עמדי, כפי' ביחוד ונפרש ונבדל מכל צרכי העוה"ז. [ובפ' האזינו] ואין אלהים עמדי כו'. כי יש כחות ומלאכים הנקראים אלהים. אבל הם רק נבראים ממנו ית"ש ואינם מתייחדים עמו ח"ו רק שלוחים ופועלים כגרזן ביד החוצב בו. ועוד פסוקים הרבה]: **וזה** שי"ל כאן כי אמר לו טוב תתי אותה לך כו'. אבל באופן שבה עמד"י ביחוד. כי כל החודש הזה שאתה בביתי אינך יושב עמדי. רק ישבת עמי בביתי אבל הי' מתבודד בפני עצמו לומד ומתפלל ומתהלך ברעיונות נשגבים. אבל מבוקשו של לבן הי' העיקר שיתחבר ח"ו עמו. ומפני שיעקב אע"ה לא רצה להתחבר אליו הי' כל השנאה של לבן עליו. ועל זה אמר הכתוב, ארמי אובד אבי. וכמאמר בעל מסדר ההגדה כי לבן ביקש לעקור את הכל ח"ו. להטות את יעקב מדרכו הטוב. וכן אמר יעקב אע"ה לשתי נשיו רחל ולאה וא' אבי הי' עמדי, ביחוד. ולא נתנו א' להרע עמדי. ומפני שלא עשיתי רצון לבן להיות עמדו ביקש לעשקני. וד' עזרני, ביחוד. ולא עלה

ביד הרמאי לעשות עמו רע. ולכן גם אח״כ כשנתן לו את רחל אמר ג״כ בעבודה אשר תעבוד עמדי. כי זה הי׳ עיקר מבוקשו. והצדיק נתרחק מזה:

בפסוק וללבן שתי בנות כו׳ ועיני לאה רכות ורחל היתה יפ״ת ויפ״מ. קשה למה הזכיר הכתוב גנות אותה הצדיקת. ורז״ל עמדו על זה ודרשו ארוכות במתנותי׳. ורש״י כתב מדבריהם ז״ל שהיתה בוכה שמא תפול בגורלו של עשו שכך היו אומרים הגדולה לגדול כו׳. אבל לפי פשוטו יקשה מאוד. כי נראה מהפסוק כי רחל היתה יפ״ת ויפ״מ ולאה לא כן היתה. ואח״כ מיד כתיב ויאהב יעקב את רחל, שמשמע מפשוטו שבשביל כך אהב אותה. והוא רחוק מאוד מדרך האמת. וח״ו לומר כן על יעקב אע״ה אשר הי׳ מובחר שבאבות שיהי׳ בעינו חילוק דבר אשר הוא הבל היופי. ורק אשה יראת ד׳ היא תתהלל: ויעבוד יעקב ברחל שבע שנים ויהיו בעיניו כימים אחדים באהבתו אותה. הקשו המפרשים כי למה תלה הכתוב הטעם שלכך הי׳ בעיניו כימים אחדים מפני אהבתו אותה. והלא בטבע הדבר הוא בהיפוך. כי באהבה לדבר ישתוקק אל זה ויום לשנה יחשב כשיצטרך לחכות. ולקמן בפסוקים ויבא גם אל רחל ויאהב גם את רחל מלאה כו׳. משמע שאהב את לאה רק את רחל יותר ממנה. ואח״כ אמר וירא ד׳ כי שנואה לאה כו׳. ורז״ל פירשו אמורה לשנאה, ועל פי פשוט יקשה. ויותר מזה אין מובן, כי מתוך פשט הכתוב כי בשביל שאהב את רחל יותר מלאה לכן נפקדה לאה בבנים. ורחל היתה עקרה. ואין מובן כלל, כי מה פשעה רחל בזה במה שבעלה אוהב אותה. הרי אדרבה מסרה הסימנים לאחותה. ולא אמרה דבר מהסבלנות שלה שנתן אבי׳ ללאה כמ״ש במדרש. והעונש של מניעת הבנים הרי הוא נוגע רק לה לבדה. שהרי לבעלה הי׳ בנים מכשיו. ומה חטאה ומה פשעה הצדיקת הזאת: ויבא יעקב מן השדה ותצא לאה לקראתו כו׳ וישכב עמה בלילה הוא. כתב רש״י הקב״ה סייעו שיצא משם יששכר. וכן פירשו במד׳ יששכר חמור גרם, שהחמור נהק לפני אהלה. וכן בפסוק וישמע אלקים אל לאה. כתב ברש״י שהיתה מתאוה להרבות שבטים. מכל זה נשמע שלא הי׳ ח״ו שום גנאי בענין יציאתה לקראת בעלה כי לש״ש נתכוונה. ולקמן בפרשת וישלח ותצא דינה בת לאה לראות כו׳. כתב רש״י בת לאה ולא בת יעקב כו׳ יצאנית כמ״ש ותצא לאה לקראתו, ועלי׳ משלו כאמה כבתה, משמע כי ח״ו הי׳ ביציאת אמה דבר של גנאי. וזה סותר למ״ש בפרשה זאת, נתן אלקים שכרי אשר נתתי שפחתי לאישי, ולא״א שכר של הדודאים:

ולוישב כל אלה הדקדוקים נראה לדעתי השפלה ב״ה מה שאפ״ל בזה. והוא, ידוע ומבואר בכל הספ״ק ובדברי הראשונים ז״ל כי יש ב׳ מיני עבודות בענין עבודת הצדיקים לשמו ית׳. יש מי שנולד בטבע הנוטה למדות רעות, כעס חימה וקנאה וכדומה. והוא ברב כח ועוז עובד וכופף את טבעו למדות הטובות מפני רצונו ית״ש. וכל רגע ורגע הוא עומד על המשמר כאיש חיל הערוך למלחמה ולוחם עם יצרו ועם טבעו ומתגבר עליהם [וכתבו המפרשים שעל זה אמרו ז״ל על א׳ שהוא מעביר על מדותיו]. אבל יש בהיפוך גם כן, א״ם אשר נולד בטבעו ממוזג אינו נוטה לשום מדה רעה. ולהתנהג במדות טובות אינו צריך עבודה כל כך. כי אין לו מלחמה כי אם עם יצרו לבד. אבל עבודה שלו מתחיל מכאן והלאה לאהבת הבורא ית״ש וללכת בכל יום יותר להשגות ולהדרגות גדולות לאהבה וליראה אמתית ובפרישות גדול וכדומה. והנה שני מיני העבודות חביבות הנה לפניו ית״ש ויש לו כבי׳ קורת רוח מעבודת ב׳ מיני הצדיקים האלה. אמנם לפניו ית״ש גלוי וידוע, וברצונו הפשוט איך לברוא את זה ואת זה. ומה לבקש מכ״א מהם בענין העבודה כל אחד לפי דרכו. והכל הוא בטעם כמוס ונעלם מנבראים. רק הוא ית״ש לבדו בוחר לו עבודת תמימיו וצדיקיו: והנה מבואר עוד, כי החילוק הוא בין ענין תואר לענין מראה. כי תואר הוא שווי האברים כולם כמו במחוגה יתארהו לא ארוך. ולא קצר. ולא רחב. וכדומה. אבל המראה הוא צבע ומראה הפנים כמו שכתבו המפרשים גם כן. אבל נראה נא ונאמר כי ענין התואר איננו ביד האדם כי הוא דבר הנברא ונולד ואין ביד האדם לשנות אבריו. אבל ענין המראה של הפנים זהו תלוי בתכונת הלב ובמעשי האדם ומחשבותיו. כמ״ש [קהלת ח] חכמת אדם תאיר פניו ועוז פניו ישונא. ואמר [תהלים קד] ויין ישמח לבב אנוש להצהיל פנים משמן. ואמר החסיד בחוה״ל הפרוש אבלו בלבו וצהלתו בפניו. וכן בהיפוך כשתכונת הלב בדאגה או בכעס וכדומה נשתנה מראית הפנים. וכמ״ש בקין ויחר לקין ויפלו פניו. וכן [בפרשת וישב] וירא אותם והנם זועפים כו׳ מדוע פניכם רעים היום. [בשמואל ב יג] והכיר יונדב את אמנון בפניו, כי יש לו ענין

המילר

המיצר לו ושאל לו. מדוע אתה ככה דל בן המלך. ובנחמי' [ב] ויאמר לו המלך מדוע פניך רעים ואתה אינך חולה אין זה כי אם רוע לב והרבה בפסוקים. על כן אפשר לומר בדרך האפשרות [לא בהחלט כי מי יודע אמיתות הדברים. והשי"ת יציל אותנו מלומר ח"ו דבר שאינו אמת בעניניס כאלה]:

וי"ל כי שני הצדיקות ע"ה, אמותינו רחל ולאה היו חלוקות בענין עבודתם. כי לאה הי' טבעה נוטה אל היפוך הטוב, בטבע, קנאנית, כעסנית, ורגזנית, וילאנית. ורק היא ברב כח ועוז עבדה תמיד לכוף את יצרה ואת טבעה והפכה הכל למדות טובות עודפות. וע"כ היתה תמיד מתחננת ומתנפלת ובוכה לבל תפול ח"ו בידי יצרה הרע ובדרך טבעה. לכן אמר הכתוב ועיני לאה רכות [פערוויינטע אויגען] מן הבכי תמיד והתחינות והתפלות הרבות יומם ולילה בלי הפוגות. אבל רחל היתה היפוך זה. ורחל היתה יפת תואר. כי נולדה בתואר שיוי המזג [ואין הכוונה על תכונת הגוף]. ממוזגת מלידה ומבטן בשיוי מזג המדות כמו במחוגה. ורק עבודה שלה הי', ויפת מראה. חכמתה תאיר פני' וטוב לב משתה תמיד. עובדת בצדקות ופרושות להשגות והדרגות ולעבוד ד' בשמחה, כמ"ש ולישרי לב שמחה. היינו [יש לומר הפירוש] אותם הנולדים בישרת הלב עובדים בשמחה, והבן. כמצא לפי זה כי ב' אמותינו הנביאות ע"ה הצדיקות הי' להם ב' מיני העבודה בעבודת ד'. ויש לומר כי ע"כ מפני שהי' יעקב אע"ה גם כן ממין הב' כי נולד מבטן תם וישר. ובבטן התרוצץ עם אחיו הרשע. ואמר הכתוב עליו איש תם יושב אהלים. כי בעניני המדות הי' תם מלידה שלם וממוזג. רק יושב אהלי שם ועבר ומכדד שינה מעיניו ביגיעה גדולה להשגות התוה"ק ולהדרגות גדולות מאוד. ע"כ ויאהב יעקב את רחל. כמו שנוהג בין הצדיקים אשר הצדיק יש לו נטי' ואהבה להצדיק הב' אשר דרכי עבודתו ג"כ כענין עבודה שלו. ולצדיק אשר אין דרכי עבודתו כמוהו והוא באופן אחר ממנו. אם כי בודאי אוהבו כנפשו. אבל יותר אהבה ונטי' יש לו להראשון. כמאמר החכם האהבה הוא בדומה. ולכן ויאהב גם את רחל מלאה, אהב את שניהם. כי ח"ו לצדיק שיהי' שונא להצדיק שאינו כהדרגה שלו ואינו בדרכי עבודתו. רק כי לרחל אשר היא מעין טבעו ודרכי צדקתו אהב יותר. והנה עשו הי' בטבעו היפוך מיעקב כי נולד אדמוני שופך דמים וכולו כאדרת

שער [שער הם מותרי הגוף כמבואר בספרים] רודף המותרות והתאות. ואם הי' עובד להפוך את טבעו ולהיות צדיק ללכת בדרכי ד', הי' בדרכי צדקתו משוגה מעבודת יעקב אחיו שהי' איש תם. אבל לא כן בדיו ולא כן הרשעים. כי הלך בדרכי טבעו והוסיף רשעות מדי יום. כי עבירה גוררת עבירה והי' איש יודע ציד לרמאות ולעסוק כו'. וכמו אשר יעקב הוסיף בכל יום צדקות והדרגות והי' ענותן ושפל ברך. כן הי' עשו בהיפוך מדי יום הוסיף ברשעתו והי' בעל זדון לב וגאות. כמ"ש הנביא [עובדי' א] זדון לבך השיאך כו' אומר בלבו מי יורידני כו'. ויש לומר כי על כן היו הבריות אומרים הגדולה לגדול והקטנה לקטן. כי עשו הי' נולד בטבעו כמו לאה. ויעקב כמו רחל. אבל לאה היתה בוכה ומתחננת ומתנפלת בתפלה תמיד שתוכל להתגבר על טבעה ועל יצרה. ועלה בידה ונעשית צדיקת ונביאה. ולא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים. וזכתה להיות עם רחל יחד להדבק עם מובחר האבות ובנו שתיהם את בית ישראל. כי ב' מיני העבודות חביבות ויקרות לפני הבורא ית"ש:

ואפ"ל עוד [גם כן בדרך האפשרות בלבד], כי בני יעקב השבטים אשר היו מלאה היו כולם צדיקים וברורים. אבל הי' להם טבע אמם מלידה ומבטן והי' עבודתם בקדושה באופן הא'. אבל יוסף הצדיק הי' לו טבע אמו. לכן כתיב ביוסף גם כן כי הי' יפה תואר ויפה מראה כאמו. וכמ"ש למעלה שהי' לו שיוי המזג במדות ורק חכמתו תאיר פניו. ולכן וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקונים הוא לו. ופירש"י שזיו איקונין שלו דומה לו. שהי' מעין טבעו ודרכי צדקתו כמוהו. והנה הי' נראה ליעקב כי הדרך הזה יותר טוב. שהרי זה מתחיל ממקום שזה פוסק. כי יש לו מנוחה מעבודת המדות ויוכל ללכת בהדרגות והשגות יותר. ולכן כל מה שלמד משם ועבר מסר לו, כל סודות ועמקות התוה"ק [כי בלעדי זאת אין טעם למה לא למד להם כל מה שלמד משם ועבר. וגם מהו המעלה מה שזיו איקונין שלו דומה, והבן]. ולכן אמר בברכת השבטים מעין עבודתם. בראובן יתר שאת ויתר עז כי צריך לעבודתו הרבה כח ועוז כאיש מלחמה תמיד. בשמעון ולוי כי באפם כו' ארור אפם כו'. וביהודה ידך בעורף אויבך כו' גור ארי' יהודה כו'. וכן כולם שבחם בכח עבודתם ובענין יגיעתם כחיות השדה בעוז ובגבורה ובעבודה ביגיעה בלי ליאות. אבל על יוסף

אמר

אמר בן פורת יוסף, בן חן. והנה אם כי בענין המדות אין לזה יגיעה גדולה כל כך. אבל בענין פרישות וקדושה יש לזה עבודה יותר. כי במדות השוות הרי אהבה וחסד לכל. אם כן יוכל ח"ו לבא לאהבה רעה. וכמו שהי' באמת ליוסף הצדיק עבודה גדולה בענין המרשעת. וזה שאמר ותשב באיתן קשתו וכו':

ונשוב ב"ה לפירוש הפסוקים, ויעבוד יעקב ברחל שבע שנים כו'. הנה הגעגועים אשר לאדם לדבר הוא רק בהיותו קרוב לדבר ההוא. אבל לא כאשר הוא רחוק ממנו. וכמו שכתב הראב"ע במלות לא תחמוד, שהמצוה הוא להיות מרוחק מאוד מדבר שאינו שלו וממילא לא יבוא לידי חמדה. כמו שלא יחמוד הכפרי את בת המלך בעבור כי הוא רחוק מאוד מזה ואין התחלה מזה בלב עיין שם. והנה כמו שהוא בענין קירוב וריחוק הדבר בעלם. כן הוא ג"כ בענין ריחוק וקירוב בזמן. ד"מ, באיש שניתן עליו ל"ע עונש לשבת בבכ"א שנה שלימה מיום ליום. הנה בחדשים הראשונים אינו מגעגע כלל על החירות. בעבור כי הוא מרוחק מזה ומיואש הוא על שנה שלימה ואינו עולה בדעתו ענין החירות כלל. אבל כאשר באים החדשים האחרונים ויודע כי לא ימשך עוד הרבה זמן מאסרו. אז כבר עולה בדעתו ענין החירות ומצפה הוא ומגעגע עליו. והחדשים בעיניו כשנים. ובחודש האחרון כבר הימים הם כחדשים או כשנים ומונה אותם ומדקדק בחשבונם מאוד. וביום האחרון אשר יודע כי בצאת הכוכבים יצא לחירות, הנה מגעגע מאוד והרגעים הם בעיניו כמו ימים וחדשים. כן אם הי' ח"ו אהבת יעקב לרחל מכח ענין עוה"ז אהבה טבעית. הנה בשנים הראשונים אין עוד הגעגוע עלי'. כי מיואש הוא ממנה עד שבע שנים. אבל בסוף הזמן הרי ירבו הגעגועים מיום ליום. אבל כיון שהי' אהבתו אלי' מצד זכות נפשה ודרכי צדקתה כמוהו. אם כן כל השנים וכל החדשים וכל הימים והרגעים כולם בענין א' שוים. וז"ש ויעבוד יעקב ברחל שבע שנים. והעידה התוה"ק על אותו הצדיק ע"ה ויהיו בעיניו כימים אחדים באהבתו אותה. היינו בענין אהבתו אותה הי' גם כל השנים כולם בענין א' כמו הימים האחדים. והם הימים הראשונים מן שבע השנים עד שלא באו למספר עשיריות המה נקראים ימים אחדים שעוד הם יחידות ואח"כ המה ימים עשיריות ואח"כ מאות. והימים האחדים המה ימי התחלת העבודה. כיון שהי' אהבה זכה כאהבת צדיק אל צדיק הדומה לו בעבודת ד'. אין חילוק בימים רחוקים או קרובים וכל הימים והזמנים שוים:

וירא ד' כי שנואה לאה ויפתח את רחמה כו'. איתא בסה"ק כי בריאת הזכר הוא מדה"ר והנקבה מדה"ד. והזכר הוא בחי' חסד והנקבה בחי' דין [ואם כי אין אנחנו יודעים בענין הזה מאומה. אבל שטחיות הדברים לאמתם כן הוא]. וכמו שנברא העולם במה"ד כמשרז"ל ונאמר בפסוק ראשון את השמים ואת הארץ. היינו עם כל נאצאיהם. וכן בכל מעשה בראשית שם של אלקים. ובזה הכח תוצא הארץ דשא וכל הנבראים ותולדותיהם. כן האשה שהיא במדה הזאת היא ראוי' להוליד בנים. והטעם לזה כפי דעתי השפלה בעזרת החונן לאדם דעת, הוא כמ"ש בסה"ק כי השם של אלקים הוא בגימט' הטב"ע. והשם של ד' אותיות הוא שם הרחמים והוא מה שלמעלה מן הטבע. לכן התוה"ק נמשכת מן ד' אותיות השם של רחמים. והטבע הוא מן שם אלקים, דין. לכן בשם זה נברא העולם וכל נאצאיהם. ומהנשים שהם מכח הטבע הם ראוים לולדות. וי"ל שזהו כוונת הכתוב בבראשית ויברך אותם אלקים ויאמר להם אלקים פרו ורבו. וכן בפרשת נח כי בצלם אלקים עשה את האדם ואתם פרו ורבו כו'. וכמו שדרשו רז"ל סמיכות הפסוקים בזה. [ודעתינו בזה פחותה מטיפה בים הגדול]. ולכן לאה שנולדה בענין הזה היתה בעלת בנים. אבל רחל שנבראת בבחינת הרחמים והחסד והיא בחינת זכר לכן היתה עקרה. [ואפ"ל כי רמז לזה התנא שאמרו בגמרא שהי' לו אשה רגזנית וקנטרנית. ואמר בזכותה דיית שמגדלת את בנינו כו'. ר"ל שסיבת היותה בזה הטבע הוא גורם שראוי' לגידול בנים.] [כן אפ"ל בדרך האפשרות]. ואפ"ל כי זהו שאמר הכתוב וירא ד' כי שנואה לאה. כי דרכי צדקתה ועבודתה מרוחקים מענין עבודות יעקב אע"ה. אבל ויפתח את רחמה. גלו ליעקב אע"ה זה הסוד שזהו סיבה שהיא בעלת בנים. אבל ורחל עקרה. וע"כ כשהפצירה רחל אמנו על יעקב אע"ה הבה לי בנים כו'. אמר לה התחת אלקים אנכי אשר מנע ממך פרי בטן. שנבראת בזאת הטבע שהוא היפוך הולדת בנים. [ואפ"ל כי לכן נזכר כאן שם אלקים. כי הוא השם אשר נזכר בכל מעשי בראשית וכנ"ל] עד כי ברחמים גדולים ותפלות נזכרה גם היא ונפקדה:

ותצא לאה לקראתו כו' כי שכר שכרתיך כו'. הנה כפי השקפה החיצונית הוא דבר מגונה

אבל

אבל המידה עלי' התוה"ק שעם שכפי טבעה היתה יצאנית וכטבע הנשים. אבל אותה הצדיקת אמנו לאה ע"ה הפכה הכל וכפפה את טבעה רק לעבודת שמים בלבד. וכמו שהי' ביעקב אע"ה כשאמר ללבן הבה את אשתי ואבואה אלי'. והלא אפילו הקל שבקלים אינו אומר כן. אלא שכוונתו הי' רק לשמים לבד להעמיד תולדות. כוונה זכה וטהורה להעמיד עבדים להבורא ית"ש, צדיקים וישרים שבטים שבטי י'. ומאמרו בזה הי' כמו שאדם אשר הטו"ת שלו מונחים ביד אחר וכשבא זמן התפלה אומר לו תן לי הטו"ת שלי כי אני צריך להתפלל. כן הי' יציאת לאה לקראתו כמו כוונת יעקב אע"ה וכפי מדתו וצדקתו בענות רוחו. והעדות על זה הוא, שהרי כתיב בלילה הוא שהקב"ה סייע לזה. וכמו שארז"ל בענין חמורו של יעקב שנהק בבואו לפני אהל לאה ליתן לה סימן ליציאתה. וכן כתיב וישמע אלי' אלקים שהתפללה על זה תמיד להוליד מן הצדיק הזה בנים צדיקים. וכן אמרה אח"כ נתן אלקים שכרי אשר נתתי שפחתי לאישי. ולא שכר הדודאים. אלא, הנה ידוע כי האשה אין ברצונה שיהי' עוד צרה אחרת לבעלה. ואין האשה מתקנאת אלא בירך חברתה. ובשלמא שרה ורחל אמותינו הכניסו צרות לביתם כי היו עקרות וצרותיהן היו מסייעות לשיפקדו. אבל לאה שהי' לה כבר בנים למה הכניסה צרה לביתה. אבל זהו סימן מובהק על טוב כוונתה להעמיד צדיקים מאותו הצדיק ויהי' באיזה אופן שיהי'. לכן אמרה אשר נתתי שפחתי כו'. ר"ל אם כי הענין של יציאה נראה מגונה. אבל לפניו ית"ש גלוי וידוע כי כוונתי לטובה, שהרי נתתי גם שפחתי לאישי. [וראיתי אחר כך בתאלשיך הקדוש שפירש כן], ונתן לי שכרי:

והנה דינה היתה בת לאה [ולא יחסה הכתוב ליעקב] מפני שהי' לה ג"כ טבע של אמה יצאנית, כאמה בתה: אמנם החילוק הוא, כי לאה שהיתה מן האמהות הצדיקות הנביאות הפכה כל טבעה רק לדבר מצוה לבד ולא לדבר הרשות ג"כ. ודינה עשתה ג"כ כטבעה. אבל התירה לעצמה לדבר הרשות, לראות בבנות הארץ. אבל לא ח"ו לדבר עבירה לראות בבני הארץ, רק בבנות הארץ. והמליץ עלי' הכתוב בשבחה. כי אם שהיתה בת לאה ובטבעה יצאנית. אבל לא יצאה כי אם לראות בבנות הארץ. רק בכ"ז הלא הקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוה"ש. וכיון שהיתה בת צדיקים כמותם גם ע"י דבר הרשות בא לה כשלון. אבל עכ"פ אין כאן גנאי לה ולא לאמה הצדיקת רק שבח טוב כראוי להם. כן נראה לענ"ד ב"ה כפי' הפסוקים האלה. ואם שאין לי ידיעה בעמקי הדברים. אבל התוה"ק כפטיש יפוצץ סלע, אולי הוא ניצוץ אחד מניצוצי האמת:

ברש"י ז"ל ותרא רחל כי לא ילדה כו' ותקנא רחל באחותה. קנאה במעשי' הטובים אמרה לולא היתה צדיקת ממני לא זכתה לבנים. ותאמר אל יעקב הבה לי כו' ויחר אף יעקב כו'. הנה קשה להבין האם סברה רחל אמנו ע"ה כי רק הצדיקים זוכים לבנים. והלא רואים מעשים בכל יום כי יש צדיקים חשוכי בנים ל"ע. ויש רשעים שיש להם בנים רבים. ומי יודע מחשבות ד' כי עמקו בכל הנהגות העולם. צדיק ורע לו רשע וטוב לו. אשר נתחבטו כל גדולי עולם להבין. ואחאב הי' לו שבעים בנים וכדומה. ועוד אם כן מה טענה אל יעקב אע"ה הבה לי בנים. כיון שבעצמה אמרה הטעם שזכתה לאה לבנים. ולא יתכן לומר שזה שהשיב לה יעקב אע"ה אשר מנע ממך פרי בטן. ח"ו לומר כן. כי הרי באמת ידע יעקב שהיא צדיקת גמורה כמו לאה. גם יש להבין מה החרי אף שחרה ליעקב אע"ה עלי'. ולא הצדיק אותה כי מרוב שיחה וצרת לבה מדברת:

ואפ"ל, כי הנה דבר ברור אשר כל בני אדם מבקשים שיהי' להם בנים. כל מיני וסוגי אנשים מקטן ועד גדול. אבל עיקר מטרת כוונתם יתחלקו לג' ענינים. כי הכפרי החומריי הוא מבקש שיהי' לו בנים שיהיו עוזרים לו בעבודת העוה"ז לחרוש ולזרוע כו'. הבינונים מלפים שיהי' להם בנים אשר ינחלו נחלתו ולא יהיו יגעים לזרים כמ"ש והניחו יתרם לעולליהם. וגם שיהי' להם לעת זקנותם לעזר מה. כמו שאמרו רז"ל כי גם הנשים שאינם מצווים על פו"ר יכולה האשה לטעון בעינא חוטרא לידא ומרא לקבורה: אמנם הצדיקים הגדולים מתאוים לבנים כדי להרבות כבוד שמים. שיהי' להקב"ה בעולמו עוד עבדים עושי רצונו ית' שמו. ושיתפרסם ע"י כבוד מלכות שמים. והנה חשבה רחל את לאה אחותה שכל כוונתה בתפלתה והשתדלותה לבנים הוא מפני הטעם של הצדיקים הגדולים ולכן זכתה לבנים. כי הוא כמו שאמר דוד המע"ה קרוב כו' לכל אשר יקראוהו באמת. ואמרה התוה"ק כי מי כו' בכל קראנו אליו. היינו שהקריאה תהי' במה שנוגע כבי' אליו ית'. ואת עצמה חשדה שהיא רחוקה מזה [והנה מה שחשבה על אחותה הוא

אמת

אמת וצדק. אבל חשדה א"ע הוא מפני ענוות צדק ושפלות הצדיקים]. וזה שטענה אל יעקב אע"ה הבה לי כו'. ר"ל הנה אחותי לאה זכתה לבנים מפני צדקתה מה שאנכי רחוקה מזה. אבל אנכי מבקשת כענין הבינונים. מפני כי, ואם אין מתה אנכי. כי מי שאין לו בנים חשוב כמת [וכמו שאמר התנא רבי פרנסני ככלב וכעורב, מפני שפלות עצמו]. אבל אם כי יעקב אע"ה ידע מגודל צדקתה ורוב ענות צבה והי' צר בצרתה. אבל נגע לו הדבר מה שאמרה הלשון, הבה לי בנים. שמשמע שהוא דבר ברור שאם רק יחפוץ ויתפלל, תיכף ומיד הקב"ה רצון יראיו יעשה [כמו שהוא באמת] אבל הרי הי' שפל בעיניו מאוד אמר לה, התחת אלקים אנכי. והוא כמו שארז"ל אשר נשיא יחטא כו' ד' אלקיו, מי שאין ע"ג כ"א ד' כו'. כן הצדיקים הגדולים המה באמת קרובים אליו ית"ש. ואין מסך מבדיל כבי' ביניהם. והמה תחת אלקים ממש, לפנים ממה"ש ומחיצתם. אבל הצדיקים עצמם אין מחזיקים א"ע לזה המדרגה אמר לה, התחת כו'. האם תחשוב שאני בגדר צדיק כזה. והגם אשר מנע ממך כו' יעשה תיכף ומיד רצוני ליתן לך בנים, טועה אתה בזה. וענין חרי האף שלו י"ל שהוא כמו שארז"ל לעולם ירגיז אדם יצ"ט על יצה"ר כו'. ואמר אדמו"ר מאלכסנדר זצ"ל זי"ע שיכעס ויתרגז על היצה"ר שרוצה להאבידו, ודפח"ח. כן אפ"ל כי הי' ירא יעקב אע"ה פן ע"י דברי' יהי' נכנס בלבו קצת התנשאות. על כן הרגיז את עצמו וכעס כדי להרחיק ממנו הדבר. וכאשר ראתה רחל כן הרפה ממנו ובקשה עצות אחרות:

בפסוק ויקח לו יעקב מקל לבנה כו'. עיין ברמב"ן שכתב כיון שהסכימו כו' ואולי התנו כו' עיי"ש, שהוא לתרץ שלא יהי' נראה ח"ו כרמאות כדי להרוית הכבשים. ובפשיטות יש לומר שהצדיק הזה אבינו הזקן ע"ה הי' כוונתו כענין כוונת אמו הצדיקת ע"ה במה שהשתדלה ליתן המטעמים ביד בנה ולהלבישו עורות גדיי העזים שנראה לכאורה ח"ו דרך רמאות. אבל יראה באמת כי הנה היתה נביאה והי' נגלה לה ברוה"ק ברור הדבר כי יעקב אע"ה יקבל הברכות. כמ"ש התרגום אונקלוס בפסוק עלי קללתך כו' עלי אתאמר בנבואה דלא ייתון לווטין עלך ברי עיי"ש. והרשב"ם כתב שם כי היתה בטוחה בנבואת ורב יעבוד לצעיר עיי"ש. ובהיות כי היתה יודעת כי דעת יצחק אע"ה היתה קרובה אל בנו הבכור ורצונו לברכו. אם כן ע"כ יבואו הברכות ליעקב ע"י נס יהי' באיזה סיבה שיהי'. כי בודאי לא יפול מדברי הנבואה צרור ארצה ח"ו. והנה מצינו כי הדרך הוא שכל מה שנוכל להקטין הנס ולקרב הענין ע"פ דרך הטבע הוא יותר נוח. כמו שמצינו בכל מלחמת ישראל שבאמת בקשתם לא בטחו ח"ו וחרבם לא הושיעם רק בדרך נסים ונפלאות. ועכ"ז היו יוצאים חלוצים בחרב בקשת ובחנית שיהי' נראה קצת כדרך טבע העולם. וכמ"ש ב"ה בזה במ"א. ובמלחמות יהושע בעי עם ענין האורב, ע"ש מש"כ בזה גם כן כנ"ל. ולעולם למעט בניסא עדיף. וכמבואר כל זה הרבה בסה"ק. לכן התחכמה אמנו הצדיקת ע"ה למעט הנס ולעשות סיוע ע"פ דרך הטבע קצת. ולכן בתחילה כל זמן שלא גילתה לו אמו הנביאה הי' בעיניו הדבר רחוק מאוד. כיון שהי' איש תם כלבו כן פיו ואינו חריף לרמות. וכבר נעשה מההרגל טבע שני שאין באפשרות עוד לעשות דבר שאין בתמימות. ע"כ אמר אולי ימושני אבי. ירצה הגם שלא ידבר לי דבר כלל ולא יהי' בדעתו שיש כאן שינוי. אבל והייתי בעיניו כמתעתע כבר ידמה לי שנתפרסם הדבר ויפול לבי עלי מאוד. אבל אחר שאמרה לו אמו עלי קללתך בני, וגילתה לו שבנבואה נדבר לה והוא דבר ברור. הנה עשה יעקב אע"ה כל ההשתדלות נגד רצון עצמו ונגד טבעו. רק בכח ועוז כדי להשלים ולסייע רצון השי"ת. ונכנס גם בכל אופן סכנה וכדומה. כי אין שום דבר עומד כנגד הרצון למלאות דבר ד' ומה שיהי' יהי'. ד' הוא הטוב בעיניו יעשה. ולא הי' ח"ו שום נוגע בענין כאילו לא נגע דבר זה אותו כלל. רק כמו שמשתדל לטובת חבירו מפני רצון המצוה על זה ית"ש. והי' הדבר ההוא באמת כן. כי תתן אמת ליעקב כתיב. וזהו אמת גמור שעושה הדבר שהוא לטובתו או שמדבר מעצמו ואינו נוגע לזה וכאילו עשה או דיבר בעבור אחר. כמ"ש אדמו"ר זצללה"ה מגור זי"ע, שזה הי' כוונת התנאים והאמוראים שספרו ממדותם. כמ"ש מעולם לא הלכתי ד"א בלא תורה כו' וכיוצא בזה הרבה. ואמר ע"ה בזה"ל באמת כשאינו נוגע כלל הוא ענין נאה לספר בשבח מדות מאיש ישראל ודפח"ח. והתוה"ק העידה על טוב כוונתו שאמרה וילך ויקח ויבא לאמו. היינו שלא הי' ההליכה והקיחה לשום כוונת עצמו ח"ו. רק לדברי אמו שגילתה לו הסוד. וענין שאמרה לו „אך שמע בקולי" י"ל כמ"ש ז"ל בפסוק וישמע אברם לקול שרי שפירשו לרוה"ק שבה. וכן מורה עוד הפסוק ותתן את המטעמים כו' ויבא אל אביו וגו'

כו' כמו שהולך בשליחות מלוה לבד בלי שום כוונת תועלת עצמו כלל. וזה שנרמז במד"ר בשעה שאמר לו אביו, גשה נא ואמושך נשפכו מים על שוקיו כו' ושני מלאכים כו' אל תשתע כו' עיי"ש. היינו כי הי' נתבטל באמת מכל עניני גופו רק התחזק ע"י המלאכים שמחזיקים בו. והם המלאכים המלוים את האדם תמיד, יצ"ט ויצה"ר, אשר הצדיק עושה ע"י שניהם רצון בוראו ית' ככתוב בכל לבבך ובכל נפשך וכדרשתם ז"ל. וע"י הכח הזה התחזק במסירת נפש ממש. ואמרו רז"ל במד"ר שם בפסוק אנכי עשו בכורך, אנכי עתיד לקבל עשרת הדברות. כי באותו הכח נכנס יעקב אע"ה לאביו. כמו שהעמידו ישראל בניו א"ע במעמד הר סיני לקבל הדברות במסירת נפשם וביטול כל כחותם ורצונם נגד רצון בוראם ית"ש. ולא לכוונת עצמם ותועלתם כלל. שזה הוא באמת העבודה הרצוי' שלא על מנת לקבל פרס בעוה"ז ובעוה"ב [ואפשר שהוא נרמז קצת במה שאמרו רז"ל שכפה עליהם ההר כגיגית. ולמה נמשל הדבר דוקא לגיגית. אך הנה הגיגית הוא חבית שנותנין לתוכה יין ושארי משקים טובים. ועניין מלאכתה היא כשעומדת ביושר על שולה ואז שופכין בתוכה המשקה. ויש לה תועלת מזה שבולעת מהמשקה ומתחזקת שלא יתפרדו חלקי'. אבל כאשר מריקים אותה והופכים אותה בשולי' למעלה ופני' למטה. אז אינה עושה עוד מעין מלאכתה כלל ואין לה תועלת מזה. ואעפ"כ כאשר יש ברצון הבעה"ב להגן על שום דבר ולהצילו מהפסד וכדומה הנה כופה הגיגית על הדבר ההוא. כן נרמז להם שכן הרצון שלא להביט אל תועלת עצמו לעמוד ביושר ושלא ביושר. ישר והפוך. לתועלתו ושלא לתועלתו. הכל כפי הרצון של בעה"ב של כל העולמות כולם, בוראם ויוצרם ית"ש]. וכן באותה הכונה עשה יעקב אע"ה הענין במקלות. כי הנה מבואר ברמב"ן ז"ל בפסוק י"ג ד"ה אנכי כו' כי מה שסיפר לנשיו מהחלום לא הי' חלום א'. כי מאמר שא נא עיניך וראה הי' הרבה קודם באחת מהשנים הראשונים. ומאמר אנכי כו' הי' בעת הנסיעה ומיד קיים זאת ונסע עיי"ש:

וי"ל כי החלום ההוא הי' מיד בראשית הענין. כאשר התחיל לבן להחליף את משכורתו ולעשות לו חמס, הראו לו מן השמים כי לא יירא כלל. וכי כל העתודים מובאים ע"י נס מעדר לבן כו' וילדו כל הצאן כמו התנא'. וכיון שהתברר זאת ליעקב אע"ה התיישב כי אין מהראוי שיהי' הנס נפלא כ"כ. ועוד כדי שלא ינכו לו מזכיותיו. והשתדל בהמקלות לסייע דרך הטבע קצת להנס. כיון שכבר נאמר לו הדבר בהחלט בנבואה וראה המעשה בפועל ממש. באופן שאין ספק עוד שיקוים הענין. רצה למעט בניסא ולסייע בדרך הטבע קצת להוציא לפועל רצון יוצרו ית"ש. אף כי הי' נגד טבעו כי הי' תם כלבו כן פיו כו'. אבל אין דבר העומד נגד עשיית רצון הבורא ית"ש. ויען כי בנבואה הראו לו עתודי"ם העולים על הצאן והם הכבשים הגדולים והחזקים. עיין ברמב"ן שכ"כ [כי יקראו הגדולים עתודים]. לכן התיר לעצמו שלא לעשות שום דבר השתדלות בענין לידת הכבשים החלושים. על כן בהעטיף הצאן לא ישים [עיין ברמב"ן] כיון שעל זה לא הי' מראות הנבואה רק העתודים. ומסתמא כל מין מתחבר אל מינו החזקים והקשורים למינם ועליהם הי' הנבואה. וסיפר זאת לנשיו גם כן שח"ו אין כוונתו בעשיית השתדלות לתועלתו ח"ו. רק מפני שהראו לו בנבואה, ותתן אמת ליעקב. אח"כ מצאתי בהראב"ע שכתב בפסוק ויצל כו' מקנה כו'. שמן השמים הראו לו לעזור גם בלא המקלות. וכתב שם המפרש כי יעקב אע"ה התכוין למעט הנס עיי"ש. וכן ראיתי אח"כ ברבינו בחיי שכתב כן. וב"ה שהכנתי בדרך אמת:

ברש"י ותגנוב רחל את התרפים אשר לאבי'. להפריש את אבי' מע"ז נתכוונה עיי"ש. ובהראב"ע הקשה על זה כי אם כן למה הוליכתם עמה הי' לה לקבור אותם בדרך עיי"ש. אבל עוד יקשה למה לא עשתה כן רחל לפני זה. כי בודאי כמה פעמים הי' בתוך הזמן שלא הי' לבן בביתו למה לא לקחה אותם ושרפתם וכדומה:

ואפ"ל כי כדברי הרמב"ן ז"ל יש באמת בהתרפים כח הטומאה ויגידו לפעמים אמת ולפעמים שקר עיי"ש. אבל י"ל כי כ"ז שהי' יעקב אע"ה עם רחל ולאה בבית לבן. ובפרט אחרי שנולדו הבנים הקדושים. הי' כאן מחנה שכינה. עדת צדיקים ברורים העוסקים בתוה"ק ומייחדים שמו ית' בכל רגע. על כן לא הי' כח להתרפים מאומה. כי במקום האור נתבטל החשך. וכאשר הופיע אור ישראל וקדושו ית"ש במצרים, נשברו ונתבטלו והיו לאפס ואין כל אלהי מצרים האלילים. כמ"ש ובאלהי מצרים אעשה שפטים. וכן אמר הנביא ע"ה [ישעי' יט] הנה ד' כו' ובא מצרים ונעו אלילי מצרים מפניו. על כן לא רצו יעקב וביתו לבער התרפים.

כי

כי אדרבה עי"ז שיראה לבן שאין בהם כח. הנה מוכרח להודות שהכל בא מסיבה הראשונה ית"ש. וכן רפרף קצת באמת בלשונו, נחשתי ויברכני ד' בגללך. ר"ל נחשתי ונסיתי הרבה [כי קוסם ומנחש הי'] אבל ראיתי כי אין בהנחשים והתרפים כח כלל רק, ויברכני ד' בגללך. הוכרח להודות בכח כל הכחות. אבל עכשיו שהלך יעקב עם כל ביתו משם חששה רחל כי אולי עתה יהי' כח קצת להתרפים ויתחזק אבי' בהם, על כן לקחתם עמה. ול"ק ג"כ מה שהקשה הראב"ע שהי' לה לקברם בדרך. כי יש לומר שבכוונה השאירה אותם, כדי להראות לכל הקוסמים והמנחשים בתרפים כי במקום הקדושה המה אלילים אלמים, לא יוכלו לנבוא. אולי יתעשתו ויראו וישובו מדרכם כסל למו וישובו לדרך האמת. אבל הרשעים קשה שישובו מדרכם הרע. ואמר לבן למה גנבת את אלהי. ר"ל כאשר הייתי עמך ואתה היית בביתי לא הוצרכתי להתרפים וגם לא הועילו לי מאומה. אבל, ועתה הלך הלכת כו'. השאר לי עכ"פ הכח שלי ולמה גנבת את אלהי. ויובן עוד הענין כי כאשר לקחה רחל את התרפים ותשימם בכר הגמל ותשב עליהם ואמרה לאבי' אל יחר כו' כי דרך נשים לי. יקשה, הנה הלא הי' אב הרמאים לבן הארמי. איך לא עלה על לבו כי היא יושבת עליהם. ולאחר שעה הי' לו לצוות שתקום משם ויחפש. כי גם הנשים אשר אורח להם אבל לא ישבו כל היום במקום אחד:

אמנם יש לומר כי הוכרח לשתוק ולשום יד לפה. כי אפילו אם אמת הדבר שהם תחתי' בכר הגמל. כבר לו די בזיון וקלון ובושה גדולה כי לקחו את אלהיו מעמו ונתנו אותו בכר הגמל ויושבת עליהם אשה נדה. על כן הי' כמחריש ולהודות כי אין התרפים בבית יעקב. כדי שלא להשיג כלימות ורוק מהאנשים אשר עמו. והוכרח להתפייס ולאמר לכה נכרתה ברית כו' *).

בפסוק ויגנוב יעקב את לב לבן הארמי על בלי הגיד לו כי בורח הוא. התמי' מבוארת. ומי מהבורחים אומרים כי יברחו הרי ישמרו אותם. והעולם אומרים כי הגיד לו תמיד כי בורח הוא ולא הי' דבר וע"כ לא נשמר לבן. והאלשיך פירש כי לב לבן הארמי לא הגיד לו כי יעקב בורח עיין שם. וכ"כ בפי' על הראב"ע:

ואפ"ל בפשיטות ע"פ דברי הראב"ע שפי' בפסוק ויגד ללבן את הדברים האלה. היינו רק הברכות שקיבל [ועיין בפי' הראב"ע שם שלא סיפר מענין שנאת עשו]. וי"ל לפ"ז כי הי' מחכמת יעקב אע"ה שלא סיפר לו כל הדברים כהויתן. ולא נמלט מפיו בכל הזמן שהי' אצלו שום דבר נפרטי הדברים. ורק אמר שהוא טעון ברכות מאביו ושבא לכאן מפני שהוא קרובו. וכסבור לבן שכעת מלב אביו הוא רד ויעלו ללכת לביתו וכאשר ישוב למלכו יקחנו לביתו. עכ"פ איש שהוא יודע לעבוד ובבטחון כי יתברך טוב לקחתו לביתו. אבל אם הי' יודע

כי

---

*) **ואפ"ל** כי גם רחל אמנו ע"ה עשתה כן בכוונה. כי בפשיטות מן הזמן אשר ראו את לבן שתקע אהלו בהר הגלעד ועד החיפוש. הי' זמן להסתיר את התרפים באחת המקומות מחוץ לאהלם. רק הי' כוונתה לבזות אותם ולשומם במקום בזיון כדי שלא ירצה אבי' עוד לחפש אחריהם. וי"ל כי זה שאמר אח"כ הבנות בנותי כו' וכל אשר אתה רואה לי הוא. תמי', אחרי שהוכיח לו יעקב אע"ה כי אין אצלו חוט משלו. [בפשיטות כן דרך עמי הארץ אחרי כל מה שבררו להם עומדים בדעתם. אמנם י"ל עוד] כי רמז להם התרעומות שלו. אני נקרא לבן הארמי, והמה יודעים לרמות יותר ממני ומרמים אותי. וגם הצדיקת הכפופה הזאת [רחל אמנו ע"ה] רמתה אותו בטוב [ובאמת הצדיקים יודעים בחכמתם איך להתפל עם העקשים] במעשי התרפים. וז"א הבנות בנותי. ע"פ דרך מוסר קצת לא רצה להגיד על יעקב כי רימה אותו. רק אמר על הבנות וילדיהם, הבנות בנותי. כבר יוכלו לייחם אותם לי. כי יודעים הם ברמאות טוב ממני. והבנים בני, גם הם כבר רמאים קטנים. וכל אשר אתה רואה לי הוא, כי ע"י רמאות לקחו הכל ממני. רק מה דהוי הוי וכבר הוא כן [פערפאלען]. ולבנותי מה אעשה כו' ועתה לכה נכרתה ברית כו'. היינו שמכאן והלאה לא יהי' עוד טענות ותביעות בינינו. אני בודאי יש לי טענות. ואתה לפי מחשבתך אולי יש לך טענה עלי. אבל אני מוחל שלי ואתה תמחול שלך, ושלום. אבל עוד בקשה אחת. אם תענה את בנותי, לזלזל אותם באונאות דברים, בנות הארמי הגזלן. ואם תקח נשים על בנותי, על פי טענה זאת. אין איש עמנו [כמאמר העולם עס הערט דאך קיינער]. וביני לבינך [אינטער פיער אויגען] נוכל להגיד האמת. כי אנכי יכול ואתה יכול יותר ממני. על כן ראה כי כו' ובינך, נשכח כל העבר וכלא הי'. וישבע יעקב כו', כי חלילה לו מחשוב עוד עליו רעה. ומכ"ש על בנותיו הצדיקות. ודי לו שניצל ממנו ויצא בשלום:

כי הוא בורח מבית אביו ע"י מעשה שעשה בערמה וכמו שהי' באמת בורח. כמ"ש קום ברח לך אל לבן אחי חרנה. וכן אמר הנביא ע"ה ויברח יעקב שדה ארם. ואם הי' לבן יודע מזה הי' נשמר מאוד ממנו · באמרו הלא את אחיו עקב פעמים ויברח. כן אותי ירמה ויעשוק ויברח. אבל כאשר לא ידע מאומה מכל המעשים ובאמת ראה צדקתו ותומתו בטח בו. וז"א ויגנוב יעקב את לב לבן הארמי על בלי הגיד לו. כל אותם כ' שנים שהי' בביתו לא הגיד לו מעולם ולא גילה לו, כי בורח הוא, מבית אביו. לכן בטח בו לבן וניצל יעקב הצדיק ממנו עם כל הונו ורכושו ונשיו וילדיו הברוכים:

בפסוק עם אשר תמצא את אלהיך לא יחי' נגד כו'. הנה קשה ענין לא יחי'. הראב"ע אמר שיהרגנו וקשה לומר כן. כי סוף הפסוק נגד אחינו הכר לך כו' משמע שזה רק כל כוונתו שיקח לו את שלו לא להרוג את הנמצא אתו. ורבותינו ז"ל דרשוהו מלשון קללה:

ואפ"ל בדרך מליצה, כי חרה ליעקב אע"ה ב' דברים. א' מה שחשד אותו לבן שגנב מחפציו. כמו שפירשו מה עשית ותגנב כו'. ירצה, על כרחך עשית לי דבר עול גדול שמפני זה ברחת. הב' מה שלבן הזכיר את התרפים אלמים בלשון אלהי. לכן השיבו עם את אשר תמצא כו', ירצה לאו דוקא אללי רק אפילו עם כל אחד מכל אנשים שלי שתמצא אללי את אלהיך לא יחי'. ר"ל אלהי שלך שאינו חי [דיין גאט דער נישט לעבעדיגער]. אני קונם עלי קנס גמור שומעים זאת הכל. נגד אחינו אני אומר לך כי אז לא אדבר לך שום דבר. רק אתה לבדך, הכר לך מה עמדי. משלי אפילו. וקח לך, כי כל אשר תאמר שהוא שלך ואתה מכירו טוב קחהו:

בפסוק מה פשעי מה חטאתי כי דלקת אחרי כו'. קשה לכאורה למה התפלא על רדיפתו אחריו. והלא כבר אמר בבואו כיון שנחבא לברוח וחושד אותו שגנבו אלהיו ויוכל עוד גם שאר חפצים על כן רדף אחריו לחפש:

ואפ"ל בדרך מליצה, כי בכל הזמן שהי' אבינו יעקב ע"ה בבית לבן הלא עשה לו כמה וכמה רעות והתנהג אתו ברמאות והחליף את משכורתו. והתוה"ק העידה בכלל, ארמי אובד אבי. אבל יעקב אע"ה בודאי התנהג כדרך כל הצדיקים הגדולים המקבלים הכל ברצון ומאמינים כי הכל מן השמים ושוטבים שיהי' לכפרת עון. ועכשיו כשגילו לו מן השמים שישוב לבית אביו. הלא גלוי וידוע כי קמי שמיא ניחא שיהי' מעתה במנוחות בלי יסורין עוד. כי מלא צבאו ונרצה עונו. אבל כאשר ראה כי לבן רודף עוד אחריו ולא הניחו בשלוה. אמר יאע"ה בדרך הצדקות הדין, מה פשעי [מ"ה יאמר לפעמים להגדיל הדבר, כמו מה אמולה לבתך] מה גדול מוכרח להיות הפשע. מה חטאתי. מה גדול מוכרח להיות החטא שלי. אחרי אשר לא נתכפר לי בכל היסורין שסבלתי בביתך. רק כי עוד דלקת אחרי, ורדפת אותי להכאיבני עוד וכנראה שלא נתמלא אז עוד סאתי. וראוים הדברים לענוות אבינו יעקב ע"ה וצדקתו:

בפסוק הייתי ביום אכלני חורב וקרח בלילה ותדד שנתי מעיני. לכאורה אין מובן הטענה הזאת שהי' ליעקב אע"ה על לבן מנדידת השינה. כי בשלמא ענין חורב ביום וקרח בלילה הוא טענה. מפני שהוא רק מפני שמירת ועבודת הצאן. כי באם לא הי' משועבד לזה הנה הי' יושב באהלה של תורה כדרכו, יושב אהלים. ומפני עבודת הצאן הי' מוכרח להיות לחורב וקרח. אבל הטענה מן מיעוט השינה. הלא גם כל י"ד שנים שהי' בבית עבר לא הי' ישן שהי' עוסק בתורה. וגם בבית לבן כשלא הי' ישן הי' עוסק בתורה. ואמרו רז"ל שיר המעלות כו' יאמר נא ישראל, סבא. והי' אומר תהלות בלילה. ומי יוכל לשער רוב התורה ועבודה של יעקב אע"ה בלילות. ואז"ל כי דוד המע"ה לא הי' ישן שתין נשמי שלא טעם טעמא דמותא [בזוה"ק] כי דוד מלך ישראל חי וקים. וכן אמרו רז"ל על יעקב אע"ה כי לא מת. ובודאי הי' גם כן מבחינה זאת. ואמרו רז"ל כי וישכב במקום ההוא הוא למעט כי דוקא כאן שכב כו'. [ואפ"ל כי הי' על פי הדיבור כדי לגלות לו חלום הנבואה] ובהקיצו אמר אילו ידעתי לא הייתי ישן במקום הזה. עכ"פ מה הי' הטענה ללבן מנדידת שינתו:

ואפ"ל כי נדידת השינה יקרא למי שרוצה לישן ואינו יכול. או מפני חולשה ל"ע. או מפני מחשבה המטרדתו וכדומה. וכמ"ש בלילה ההוא נדדה שנת המלך. היינו שעשה כל התפעלות כדי לישן ולא הי' יכול [והי' מן השמים כדי שימצא כתוב בספר וכו']. או כמו שארז"ל כי הטרידתו מחשבתו מה שעבר ביום ההוא שלפני זה מסעודת אסתר עם המן, אבל מי שער בלילה מפני עסקו בדבר שהוא

המזהו

שמחתו ורוב חשקו, זה לא יקרא נודד משינתו. כי נודד הוא מגזירת נע ונד. מטולטל בעל כרחך ממקומו. כצפור נודדת מקנה כן איש נודד ממקומו, [משלי כ"ז]. נודד הוא ללחם אי' [איוב ט"ו]. לכן אמרו רז"ל בשמחת בית השואבה שינה בעינינו לא ראינו. היינו לא שהיו נודדים מן השינה. רק שלא הרגישו כלל שצריכין שינה. מפני רוב השמחה וזריזות המעשים ורוב קדושה שהיו שואבים. ומה שדרז"ל בפסוק כן יתן לידידו שנה, לת"ח המנדדין מעיניהם כו'. היינו שאפילו אם אינם בגדר הזה שלא ראו שינה בעיניהם. רק שמנדדין השינה בכח ואונסים עצמם. אעפ"כ יתן להם הש"ת ברכה מה שאין לאותם המשכימים קום וכו':

וזה שי"ל כי אמת הדבר כי כל הלילות עסק בתורה ועבודה ולא הי' ישן. אבל אז לא הי' חסר לו השינה מפני שמחת וחשקת התורה. אמנם, הנה להיות בלי שינה כלל זה מהנמנע. כמו שארז"ל בנודר כו' מלקין אותו וישן מיד. רק הצדיקים הגדולים כיעקב אע"ה ודוד המע"ה אונסים עצמם ומרגילים עצמם להסתפק עכ"פ בההכרח פחות מס' נשמין. אבל טען יעקב אע"ה כי הייתי אירע הרבה פעמים. אשר ביום אכלני חורב וקרח בלילה. עי"ז הי' לי ביטול תורה מפני אונס חמה וצינה והוכרחתי למלאות חובתי בזמן אחר [כמ"ש רז"ל יזפינן ופרעינן. כמו פועלים השכורים לזמן]. אבל מאין הוא הזמן. וכמ"ש הר"ן נדרים דחיוב קריאה בתורה אין לו פרעון בזמן אחר. כיון שגם אותו הזמן הוא מחויב. רק אותם הרגעים אשר הי' לו לישן כפי ההכרח של הטבע, גם מהם הוצרכתי לגזול. וזה עי"כ של הייתי ביום אכלני חורב כו'. עי"ז ממילא שהי', ותודד שנתי מעיני, בזמן ההכרח לשינה. הנה באותם הרגעים המוכרחים לשינה. הנה הכריח עצמו לנדוד השינה מעיניו. וכמו שאמרו חז"ל בפסוק ואשר כח בהם לעמוד בהיכל מלך [דניאל א] שיכולים לאנוס עצמן מן השחוק השיחה והשינה. על זה הי' הטענה, ותדד שנתי מעיני. כי אז חזרה הטבע לבקש תפקידה לישן מעט. ואני מפני למלאות חובי הוכרחתי עצמי ואנסתי עיני מן השינה זה הוא טענה:

ב"ה. פרשת וישלח.

ברש"י ז"ל מלאכים ממש. עיין במזרחי וגו"א שכתבו ממה דייקו זה: ואפ"ל כי הוקשה להם ענין לפני"ו, שמשמע כי גם יעקב אע"ה רצה ללכת שמה ורק שלח המלאכים לפניו. כענין ואת יהודה שלח לפניו. ובאמת לא הי' כן רצון יעקב. כי אפילו אחר כל השלום והפיוס אמר יעבר נא כו' ואני אתנהלה כו'. ודרשו ז"ל כי אמר כדי להרחיב לו הדרך. ואימת יבוא ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט וכו':

אך אפ"ל כמ"ש הרמב"ן כי הי' דרכו סמוך לארץ אדום בנגב א"י עיי"ש. והנה הג"א כתב על דברי רש"י ז"ל כל תיבה שצריכה למ"ד בתחילתה כו'. דדוקא כשרוצה לומר לתוך הדבר. אבל אם רוצה לומר ראובן הלך לשמעון לא יתכן לומר הלך שמעונה. ודוקא בעיר ובית וארץ שנכנסין לתוכו ממש שייך זה הלשון. והנה לפ"ז לא יתכן לומר ששלח אותם לפניו והוא יבוא אחריהם. כיון שהם נשלחו לארץ אדום ממש והוא הי' דעתו לילך רק סמוך לארץ הנ"ל. לכן ההכרח לפרש תיבת לפני"ו שלקח מהמלאכים שלפניו. ונוכל לומר דזה סמיכות דברי רש"י ז"ל מלאכים ממש. ארצה, כל תיבה שצריכה כו'. דמזה הדיוק למדו כן, כיון שכתיב ארצה והוי כמו לארץ ומשמע לתוכה ממש. אם כן איך שייך לפניו. אלא ע"כ לפניו על המלאכים קאי שהיו לפניו וממילא מוכח דמלאכים ממש. אבל בלעדי זה הי' מקום לומר כי שלח אותם שילכו סמוך לארץ אדום ושם יפגעו את עשו וידברו עמו. אבל לארץ משמע לתוכה וכנ"ל:

עוד על רש"י הנ"ל מלאכים ממש. לכאורה יש לדקדק הרבה. כי מלת „ממש" הנאמר בלשון רז"ל הוא מגזירת ומשש, אמש, ימושנו. שהוא דבר הנרגש במישוש היד. ויאמר על דבר שאיננו דמיון או כח רק אותו הדבר בעצמו וממשו. אבל במלאכים שהם רוחניים איך יאמר עליהם ממש. עיין מש"כ לעיל. ולהרחיב ולפרש הדברים ביותר אפשר, אמרו רז"ל באבות פ"ד ראב"י אומר העושה

מזה

מלוה אחת קונה לו פרקליט אחד כו' עיי"ש. וכן מבואר בכל סה"ק שמכל מלוה נעשה מלאך המליץ. ומכל עבירה ר"ל נעשה משחית ומחבל ר"ל. וכל אחד ואחד הנה הנבראים ממעשיו סובבים אותו תמיד ומהלכים עמו. להצדיק סובבים ומלוים המלאכים המליצים הנבראים ממעשי הצדקה ומע"ט שלו. ובהיפוך ח"ו כו'. והנה אפשר שעל זה אמר ישעי' הנביא ע"ה הוי גוי חוטא כו' זרע מרעים בנים משחיתים כו'. שהמה כבדים עם העון וכבדים ומרובים עם הזרע מרעים ובנים משחיתים שנולדו ממעשיהם הרעים. ודמה אותם לבנים, כי כמו שאם יש לו לאדם ר"ל בנים רעים, הנה בחייו עכ"פ לא יוכלו לגרשו מנכסיו. רק תמיד המה אצלו ומייעצים אותו רעות. אבל לאחר מותו הנה באים בירושה ויורשים את כל אשר לו. כן אותם המשחיתים ר"ל, בחייו עומדים תמיד ומייעצים אותו לרעה. וזהו עבירה גוררת עבירה. היינו שבאם האדם חוטא בפיו לדבר שקר ותרמית ורכילות ולצנות וכדומה. נברא מכל אחד מהדברים משחית ומזיק ר"ל ונקראו משחיתי פה. והמה עומדים הכן. כי באם לפעמים רק עולה על דעתו לדבר דברי רע. עוד הוא מתיישב וכבר המה פותחים את פיו ברוחב והמה מנענעים ומקשקשים את לשונו לדבר באריכות הרבה והרבה. וממילא מזה נולדו עוד מזיקים כאלה. ועבירה גוררת עד כי היום אומרים לו עשה כך כו' עבוד ע"ז ר"ל. וכן בעינים וכן בכל האברים. וכל זה בחייו. אבל לאחר מותו אז באים בירושה ונוטלים ר"ל את הגוף ואת הנשמה ושמחים ומרקדים והקרובים מתעצבים ר"ל והמה שמחים. והקרובים מתכוונים לכבדו. וכל האנשים מכבדים אותו אם הי' למראה עין מכובד. אבל אלה בניו המשחיתים לוקחים אותו לחרפות ולדראון עולם. ועולים ומקטרגים ואומרים אני נבראתי מאותה המעשה המגונה כו' אוי לאותה בושה כו'. ועל זה אמרו רז"ל אלמלא נתנה רשות לעין לראות כו'. שהיו רואים איך זה האיש המכובד בעיני הבריות הולך מלובש בבגדים נאים. והכל אומרים לו צפרא טבא ודברי שלום. וסביביו חיל וגדוד גדול משחיתים. מזיקים, מכוערים, משונים, נחשים, ועקרבים, ואומרים לו אבינו אתה ואתה הולדת אותנו. והיו רואים בעת הובילו לקבר בכבוד גדול. איך אלה המכוערים המשונים סובבים ומרקדים על מטתו ואומרים אבינו בוא אתנו. ואינם מרפים ממנו רגע. ויתכן שלכן אמר הנביא ב' הלשונות. זרע מרעים, בנים משחיתים. כי יש ב' מיני עבירות. הא' הוא עבירות פשוטי העם שהמה רעים וחטאים. והב' עוד גרוע מזה. מאנשים יודעי ספר המשחיתים את הדר האברים שלהם. ופה שמדבר לפעמים בדברי תורה נשחת ונעשה לחרפות. זהו החילוק שבין רע לנשחת. כי נשחת הוא דבר שהי' טוב רק שנשחת. על כן אמר זרע מרעים רע מעיקרא. והב' בנים משחיתים ע"י מה. ע"י שעזבו את ד' כו' נזורו אחור. שנה ופירש קשה מכולם. וכבר כ' בסה"ק שזהו כל אריכות הגלות שלנו שנותנים כח לאלה המשחיתים שהמה מסטרא דעשו וחיילותיו המושלים בנו ורודים בכל עוז. ואין הדבר תלוי אלא בתשובה. כמו שאמר הנביא ע"ה על זה משא דומה כו' שומר מה מלילה כו' אם תבעיון בעיו שובו אתיו. כי ע"י אנחה א' של אמת בתשובה הורגין מאה מהם. ובדמעה אחת של תשובה מטביעין אלף מהם. והנה היפוך כל זה הוא בהצדיקים העושים תמיד עבודת הבורא ית"ש. כי מכל מעשה הטובה נבראים מלאכים קדושים וטהורים. והמה סובבים ומלוים אותו בכל מקום. כאמור כי מלאכיו יצוה לך כו'. ובחייו נותנים לו כל העצות טובות ומסייעים אותו לדבר שבקדושה. ומלוה גוררת מלוה וממילא נולדו עוד מלאכים קדושים. ואחר לאתו מעוה"ז המה מלוים אותו ושומרים אותו והולכים לפני כסא הכבוד ופמליא של מעלה ומליצים עליו טובות זה אומר אני נולדתי ממלוה פלונית כו' ומשתעשעים עמו בג"ע באורות העליונים. ועל זה אמרו כי עיקר תולדותיהם של צדיקים מעשים טובים. כי המלאכים הנבראים מזה המה התולדות באמת אשר יש להם קיום בעולם העליון כנ"ל:

והנה ידוע כי יש ב' מיני עבודות. הא' הוא בתורה ומצות וממנו נבראו מלאכים. והב' הוא עבודה להוציא יקר מזולל מכל עניני העוה"ז לברר הכל לעבודת שמים [עיין לעיל בפרשת ויצא בד"ה עולים ויורדים]. והוא עבודה רמה ונשאה מאוד. והמלאכים הנבראים מזה. יש לומר כי המה במדרגה יותר מהמלאכים הנבראים ממעשה הרוחניות לבד. כי מלאכים רוחניים הלא יש בשמים רבוא רבבן. ועכ"ז עזב הקב"ה השמים ובני השמים ונתאוה לדור בתחתונים. כי מפני שהם בעלי עוה"ז ובעלי חטא ובעלי בחירה. ועכ"ז מכריחין כחם להפוך הכל לעבודת בוראם ית"ש. שזהו העבודה היותר נבחרה והיותר חשובה לפני המקום ב"ה. ולפ"ז נוכל לומר כי הגם שבהשקפה ראשונה נראה

כי

כי מלאכי א"י יותר גבוהים ממלאכי ח"ל. אבל אפ"ל בהיפוך, [אם כי אין לנו בזה שום ידיעה אף טפה אחת מים הגדול. וד' יכפר אם ח"ו שגינו בזה. כי נאמר לפי הדעת העני' שלנו] כי מלאכי א"י המה הנבראים מתורה ועבודה הרוחניות והמה כמלאכים הרוחני' בשמים ושמי שמים, אבל מלאכי ח"ל המה הנבראים ממה שהצדיק מהפך ח"ל לא"י. היינו שמקבץ מכל דברים של עוה"ז כל הקדושה ועושה כל דברי העוה"ז החומרי רק למלאות רצונו ית"ש בלי שום כוונה אחרת כלל ואינו נהנה מעוה"ז כלל ח"ו. כמו שאמר רבינו הקדוש ע"ה שזקף אצבעותיו ואמר שלא נהנה מעוה"ז כלום. אף שלא הי' חסר לו מכל עונג ושמחה. וכמ"ש בזה בסה"ק. אם כן המה המלאכים היותר חשובים:

ולכאורה ראי' ברורה לזה. שהרי ידוע שהמלאך מט"ט הוא המלאך הגדול והנכבד בשמים וגדול משאר המלאכים הגבוהים. ואשר נאמר עליו כי שמי בקרבו כמבואר במדרשים ובסה"ק. והוא הנהפך מבשר לאש, חנוך כמבואר. ועיין תוספות חולין (ס'.) והנה אמרו במפרשים הראשונים כי לכך ביצ"מ נאמר לא ע"י מלאך ולא ע"י שרף כו' רק הקב"ה בכבודו ובעצמו. כי מפני שהי' ארץ טמאה ביותר, ומקום גילולים מכוערים לא הי' אפשר למלאך ושרף לבוא שמה. שהי' יוכל להתגשם ולירד ממדרגתם. לכן י"ל שלזה אין מלאכי א"י יכולין לילך לח"ל מפני מקום הטומאה. אבל מלאכי ח"ל אדרבא זהו כל ענינם. שהרי מזה נבראו ע"י מה שנהפך כל הטומאה לקדושה יוכלו להיות גם במקום טומאה היותר קשה ר"ל. ועיין מש"כ ב"ה לעיל בפרשת ויצא לתרץ קושית הרמב"ן שלכן הי' עתה בשוב יעקב אע"ה מבית לבן יכולין המלאכים מלאכי א"י לבוא אליו אף שלא הי' עוד בא"י. כיון שהוא כבר נשלם להוציא כל הקדושה מכל המקומות היותר נמוכים ושפלים. ממילא כל מקום שהוא נעשה א"י כנ"ל עיי"ש, ופירשנו ב"ה הפסוקים ויאמר יעקב כאשר ראם וכו' עיין שם:

אך יקשה איך שלח אותם להר שעיר מקום הטומאה הגמורה, ממשלת ס"מ וחיילותיו כידוע. ומכ"ש לפי מה שכ' בג"א שמלת ארצה בה"א במקום הלמ"ד מורה לתוך הארץ ממש ע"ש, יקשה איך יכול לשלחם שם. על זה כתב רש"י ז"ל מלאכים „ממש". ירצה לא מלאכי א"י הנבראים מתורה רוחניות לבד. רק מלאכים הנבראים מן מ'מ'ש'. כי עניני עוה"ז המה חומריי וממשים. היפוך מעניני עוה"ב שהכל רוחני. ומלאכים הנבראים מן המ'מ'ש' יכול הי' לשלוח גם שמה כנ"ל. [כידוע כי מלת „ממש" הוא ענין הנרגש, כמו טעמו וממשו כו'. וזה הענין הוא דבר שנברא בעוה"ז והוא חומרי וממשי. והצדיק מהפך הכל לרוחני ולעבודת ד' ית"ש לגלות נצחים. והמלאך שנברא למשל מאכילה ושינה ותענוג של שבת ומעסקי מו"מ לשם ד' וכיוצא, יוכל לקרוא מלאך מ'מ'ש']. וזה שסמך רש"י ז"ל ארצה כמו וכו' שצריכה למ"ד בתחילתה כו'. ירצה שמלאכים כאלה הי' יכול לשלוח גם לארץ שעיר ולתוכה ממש כמו שמורה מלת ארצ"ה: והנה ידוע כי שמעשי הצדיק שמוציא הרע מהטוב הוא הענין הנבחר כנ"ל. כמו כן להיפוך בהרשע ע"י מה שמהפך ח"ו הטוב לרע זה הרע הגמור כנ"ל. ולכן עשו הוא ראש להקלי' והס"מ הוא ראש ממשלתו מפני שבא ממקום קדוש. וזה שהשיבו המלאכים ליעקב אע"ה באנו אל אחיך אל עשו וגם הולך כו' [שמלת וגם קשה כאשר עמדו בזה המפרשים]. ירצה כמו שאתה הולך מזוין במלאכי קודש מכל הכתות. אבל גם הוא מלובש ומזוין בכתות שלו להבדיל. והוא מפני שהוא אחיך והוא עשו. מפני שבא ממקום הקדושה ונהפך לעשו. ע"כ כח הקליפה שלו קשה מאוד. וגם הולך לקראתך, נגדך ממש והיפוך ענינך. כי הטומאה הוא היפוך כו'. כי את זה לעומת זה עשה כו' וארבע מאות איש כו'. כמ"ש בסה"ק כי זה ת' איש דקלי':

ויירא יעקב מאוד כו'. כי ידוע מש"כ בספרים בפסוק והנה אימה חשכה כו' הנאמר באברהם אע"ה שראה ארבע מלכיות. שהמורא הי' מפני שהם יונקים מכח שורש הטומאה כו' וירד העיט כו' וישב אותם כו'. וכתב רש"י ז"ל שבא דוד המע"ה לכלותם ולא הניחו עד שיבוא ב"ד משיח צדקינו. כי ברית כרותה שלא לבטל אותם מכל וכל כי צריך להם לעולם. שבלעדי זה לא יהי' בחירה כלל ושכר ועונש. וכמו שארז"ל שבטלו יצה"ר דע"ז וביקשו לבטל יצה"ר דעבירה כו' ביעתא בת יומא לא אשכחו. עד לעת"ל שיבוער רוח הטומאה מן הארץ לגמרי. והשבתי חי' רעה מן הארץ, הרומז על זה. וזה שהי' צר ליעקב אע"ה מאוד שירא מב' דברים כפירש"י ז"ל שלא יהרג ושלא יהרוג אחרים [שצריך להבין למה אמר אחרי"ם ול"א את עשו]. אך ירצה הי' כיון שעשו הולך לקראתו עם כל הקלי' וחיילותיו. הנה ח"ו אם ינצח ממנו מעט אז אבד הוא וכל אשר לו. רק אין עצה רק לעקור אותו

אותו עם הס"מ וחיילותיו. וזה אין רצון הבורא ית"ש. כי לא הגיע עוד השעה ואין עוד הזמן להיות עולם התיקון והבירור. זהו ויירא שלא יהרג ויצר לו שלא יהרוג את אחרים [אלהים אחרים סט"א]. לכן עשה עצה ויחץ כו' אם יבא אל המחנה כו'. ואמרו על זה במד"ר אם יבא כו' אלו אחינו שבדרום. והי' המחנה הנשאר לפליטה. אלו אחינו שבגלות. דהיינו ככ"ל שביקש מפני כי אין עצה להאבידו לגמרי עד הזמן ההוא. אבל עכ"פ לא יוכל הוא ח"ו להתגבר עלינו. ואם במקום אחד יעשה ח"ו יכלתו. אותן שבגליות יגללו ממנו ע"י כובד הגליות ועול היסורין שיכפר עליהם. והתפלל על זה הצילני נא כו'. פי' מאחר שאין ברשותו לעקור אותו אבל עכ"פ הושיעני שאנלל ממנו. וכן עשה הקב"ה ותפלתו נתקבלה. והוא סימן לבנים שע"י השתחויות והכנעה וקבלת הגלות ינללו ממנו. עד אשר אבא כו' שעירה. ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו כו' ביום ההוא יהי' ד' אחד ושמו אחד, במהרה בימינו אמן:

ברש"י עם לבן גרתי. איך כדאי לשנוא אותי כו' שהרי לא נתקיימה בי, ובסמוך ויהי לי שור כו' זו אינה לא מטל השמים כו' ולא משמני הארץ. לכאורה פליאה גדולה על בחיר שבאבות אבינו יעקב ע"ה שיאמר כן שהוא כמו זלזול קלת בכבוד אביו. שכל ברכותיו לא נתקיימו ואינו כדאי לשנוא אותו בעבורם. וכל ענין שובו הי' מפני כיבוד אב. והרבה נצטער על אותן השנים שלא קיים כיבוד אב. רק שלא נענש על היותו בבהמ"ד כמבואר. ושם ברש"י ז"ל עם לבן גרתי ותרי"ג מצות שמרתי. יפלא מאוד, איזה מעלה ויחוס יהי' זה בעיני עשו הרשע אם ידע שקיים תרי"ג מצות:

ואפ"ל, ידוע כי הקב"ה מנהג אותנו בשני הנהגות. הנסיית. והטבעית. ומי שמושכל ביותר הוא מושגח ביותר. ומי שדבוק בד' יותר מכפי כחו, הש"ית מנהג אותו בדרך נס למעלה מהטבע. וכאשר פירשו בזה מעב"ר על מדותיו. והדברים עתיקין. וכבר הרחבנו בזה ב"ה במ"א. והנה מובן שהאיש המונהג בדרך נסיי אינו צריך לברכת טל השמים ומשמני הארץ והוי גביר לאחיך. ולא נצטרכו אבותינו במדבר לכל זה. כי המטיר עליהם מן ושליו והוציא מים מצור חלמיש. וכל האבות הי' כל רכושם רק צאן ובקר ואהלים. ועיין באו"ת סימן ס"ז מה שהרחיב בזה במתק לשונו. רק כשאנחנו מונהגים בדרך הטבע וצריכין לחרוש ולזרוע הלא אין היודי מסוגל לזה בע"כ צריך לטל ומשמני הארץ. שבמעט עבודה תוציא הארץ הרבה. וכן בדרך הטבע היודי נרדף מהכל. צריך לברכת הוי גביר כו'. ואם כן כל הברכות שנתנו להאבות לא הי' בעבורם כלל *) רק שהצער שהי' להם על בניהם ודור אחרון שצריכין לזה. הובטחו על זה שיהי' להם. וכן באותם הדיבורים עצמם שדיבר יעקב אע"ה עם הרשע. כוון ג"כ על הדורות הבאים כמבואר במדרש. ועיין מש"כ לקמן בפסוק ד"ה ויהי לי שור וחמור בדברי רש"י ז"ל. והנה אם הי' עשו יודע שלא על יעקב בעצמו הכוונה בברכות רק על זרעו אחריו לאלף דור. לא הי' ראוי בעיניו על זה לשנוא ליעקב שנאה כבושה. כי הרשע הזה מה איכפת לי' בבניו אחריו אם רק הוא יאכל וישבע, ובטן רשעים תחסר. רק מפני שסבר שעליהם בעצמם מוסב כל הברכה נתמלא הכעס הגדול הזה. לכן כשרצה יעקב לפייסו הוכיח לו זה הענין שהרי כבר עברו כ"ב שנים ועוד אין לו שום דבר מהברכות. ואדרבה הי' מתגורר בארץ נכרי' בבית לבן ואין לו לא מטל השמים ולא משמני הארץ. הרי ע"כ הברכות אינם עליו ממש רק על זרעו. אמר לו איך כדאי ואין שוה לך לשנוא אותי בעבור זה מה שיהי' אחרי דורות הרבה. שהרי לא נתקיימה ב"י בעצמי. ומה איכפת לך על מה שיהי' באחרית הימים. רק הנה עוד יש לעשו מקום לאמר בהיות שהי' בענין הברכה תנאי והי' כאשר תריד ופרקת כו'. אם כן אינגו עוד בטוח שעתה אולי איך

---

*) הגה"ה **ואפ"ל**, כי לזה כוונו במד"ר וישלח, אשריהם הצדיקים שמתברכין בארץ ומתברכין בשמים. וכך הוא המדה כו' שכל הברכות שברך יצחק את יעקב כנגדו ברכו הקב"ה מלמעלה כו' והי' שארית יעקב כו' ושם כל הענין ולאתך עליון על כל הגוים כו' ע"ש. היינו כי הברכות היו באמת כפולות. ברכת יצחק הי' על הדורות הראוים רק להנהגה טבעיית. אבל כנגדן ברכו הקב"ה ברכות הראויות לאנשי המעלה הגדולה, והמה ברכות נפשיות במעלות גדולות אשר להדורות הנבחרות וסגולת ד' באחרית הימים:

איך עוסק בתורה לכן לא נתקיימה הברכה בך כאשר התנאי שלא תקבלם עתה. אבל אולי היום או מחר תשוב ותעסוק בתורה ותדרוך על צוארי. לזה אמר לו יעקב אע"ה לא כן. רק גם בבית לבן תרי"ג מצות שמרתי ואעפ"כ לא נתקיימה בי. הרי לך שהכוונה רק על זרעי, וכנ"ל. [אחר זמן מצאתי שבס' גור ארי' כתב קצת כעין זה. וברוך שכוונתי כו'. ועיין בספר קדושת לוי כתב ג"כ קצת מזה]:

ברש"י ויהי לי שור וחמור. דרך ארץ לומר על שוורים הרבה שור כו'. צריך להבין הלא מצינו לשון רבים עליהם באותה הפרשה עצמה. פרות, פרים, גמלים כו'. וכן בכל התנ"ך. ולמה אמר לו בלשון יחיד דוקא:

ואפ"ל, במה דמבואר במדרש שכוונת יעקב אע"ה הי' לרמז על הרבה ענינים. כמו שאמרו ז"ל שור זה משוח מלחמה כו'. חמור זה משיח בד"א ורוכב על החמור כו'. ועוד שם בסמוך שור זה יוסף חמור זה יששכר כו'. אם כן הוכרח ע"כ לומר בלשון יחיד. רק שאם כן לפי הפשוט אין להבין דאיך שייך להודיע שיש לו שור וחמור אחד. לזה כתב רש"י ז"ל דגם לפעמים קורין להרבה בלשון יחיד. לכן אמר כן לשון שסובל הפשוט ומרומז ג"כ בו תוכן כוונתו. ולא יקשה מלשון הקודש שאין אומרים רבים בלשון יחיד. כי ע"פ הלשון הנכון הי' אומר יעקב אבינו כן מפני הרמז. ורק מפני שזה הכפרי לא הי' מבין זה וצריך לדבר אליו בלשון פשוט. על זה מתרץ רש"י ז"ל דרך ארץ שדרך הכפרים לאמר על תרנגולים קרא התרנגול. ואם כן נכון הדבר מכל הצדדים:

ברש"י באנו אל אחיך כו' שהיית אומר אחי כו' עודנו בשנאתו ע"ש. והנה לכאורה דברי רש"י ז"ל מפליאים. כי יעקב אע"ה לא אמר עוד לשלוחים כלל לשון אחוה רק לאדוני לעשו ובאיזה מקום אמר אחי. רק צ"ל מלשון הכתוב וישלח יעקב אל עשו אחיו. והרי שם אמר ג"כ עשו לא אחי לבד. ומה הוסיפו המה:

אבל באמת דבריו ז"ל מדויקים. כי הנה יש שם העצם ושם התואר. והתואר הוא מגביל ומתאר את העצם. ובלה"ק יבוא לעולם שם העצם קודם ואח"כ התואר. איש יהודי, שם העצם איש. אבל יוכל להיות פרסי, אדומי, ובא התואר יהודי איש אויל, איש חכם וכיוצא. ע"כ מלשון הפסוק שאמר אל עשו אחיו שנזכר מקודם עשו [ומפורסם ברשעות כמש"כ הרא"מ והג"א ע"ש] ואח"כ אחיו. הנה אחיו הוא התואר איזה עשו, אחיו [א ברודער־ליכער עשו]. אם כן יורה שאינו רשע כ"כ ואינו בשנאתו. שאעפ"כ שהוא עשו אבל הוא אחיו, ומתואר בשם הזה. אבל המלאכים אמרו בהיפוך, באנו אל אחיך אל עשו. יורה כי שם העצם הוא אחי"ך ותדע אופן האחוות, עשו הרשע [א עשו־דיגער ברודער] שונא גמור כשמו המפורסם. וזה נראה ב"ה נכון בפשיטות: ולבן כאשר רצה לומר התנאי אם יבא אל המחנה והכהו, לא זכר אחי. רק אם יבא עש"ו אם יבא הרש"ע הזה כו'. ורק אח"כ אמר הצילני נא כו'. כי לא ידע מה דעתו אם להכות אם לא. אבל עכ"פ בכל האופנים הוא רשע. אמר כלשון המלאכים מיד אחי מיד עשו. וכמו שפירש רש"י ז"ל מיד אחי שאינו נוהג עמי כאח כו' עיי"ש. ויוכל להיות כי זה כוונת שינוי הלשון שאמר למוליכי המנחה וכפל הלשון כי יפגשך עש"ו אח"י. שתראו אותו שאינו בשנאה וכעס גדול. רק עכ"פ בתואר אח. אז ישאלך לאמר כו'. תוכלו לחכות עד שישאל ותשיבו. ואחר כך נוה אותם ענין אחר, וילו גם את השני כו' כדבר הזה תדברון אל עשו במצאכם אותו. ירצה אם תבינו ותמצאו אותו במצב עש"ו בלי שום תואר אחוה. אז לא תחכו עד שישאל. רק קודם כל דברו אליו ואמרתם כל ההצטדקות ודברי הכנעה כדי שביני ביני לא יתגבר כעסו יותר:

בפסוק וישובו המלאכים כו' ויירא יעקב מאד כו'. הנה כבר עמדו הרבה מפרשים בזה מה הי' לו ליעקב אע"ה הפחד הגדול והמורא. אחרי שראה ב' מחנות מלאכי מרום הבאים לכבודו מן השמים. וכי אפשר כי חנם נשתלחו לו לראות בעת שיבוא הרשע עשו ויהרגהו ח"ו ליעקב ונשיו הצדיקות ובניו שבטי י', ח"ו. וכבר תירצו המפרשים כל אחד לפי דרכו בקודש [וגם אנחנו ב"ה כתבנו במ"א בענין הזה]. וכעת נ"ל ב"ה קרוב לפשוטו. וגם בענין גוף השליחות שתפסו עליו במד"ר עשו לדרכו הי' הולך כו'. וצריך להבין דעתו של יעקב אבינו ע"ה:

ואפ"ל, ע"פ הידוע מדברי הראשונים ודברי רז"ל כי כל מעשה האבות ע"ה הי' סימן לבנים בכל ענין תהלוכותיהם. כמ"ש הרמב"ן בזה באריכות. וידוע עוד דברי הרמב"ן מפיעל הדמיון שעשו האבות כדי שיהיו הדברים מקוימים לעד [וכתבנו ב"ה במ"א הרבה

הרבה מאמרים על פי יסודות האלה המאמתיים ומקובלים]. וזה שי"ל כי ידע יעקב אע"ה ברור ונכון כי אין צריך לפחד מהרשע הזה. אפילו אם יבוא עם ת' מאות איש או ת' רבוא. כי מלאך אחד עומד כנגד כל המון כאלה וכאלה. וכאשר נשלחו אליו מן השמים בודאי מוכנים המה לעמוד לעזרתו [וכמו שהי' באמת שפגעו במחנה עשו ודחפים והכום כו']. אבל הפחד הגדול והנורא הי' נופל עליו באשר ראה ברוה"ק כי כמו שבא עליו עשו הרשע עם מחנהו. כן בדורות הבאים יתקבלו על בניו בנ"י. ומה יהי' עמם ח"ו. כי אולי יהי' הדור נמוך ומעט תורה בידם ומעט זכיות ולא יבואו מלאכי מרום לעזרתם. הלא ח"ו ישחיתו אותם ויאבדום הרשעים האלה בלי חמלה. על כן לא רצה בשום אופן שיבוא הצלתו מן יד הרשע ע"י נס של שמירת המלאכים. לא, כי אין זה רק לו לבדו אשר נשלחו לו המלאכים אבל בניו בשארי הדורות הלא מסוכנים המה. ע"כ בחר דוקא שיבוא הצלתו בדרך חסד ורחמים מאוצר מתנת חנם בלי שום זכות ומע"ט. ויושאר מזה קביעות ופועל הדמיון להיות בניו בכל הדורות נושעים וניצולים מבני עשו בדרך הזה מן אוצר מת"ח אפילו אם יהי' דור נמוך ושפל ואינם ראוים כלל ח"ו. מכ"ש שלא יהיו ראוים להוושע בדרך הנסיי. אבל ע"י מעשים שלו והצלה שלו בדרך הקרוב לטבעי היינו ע"י דורון, והשתדלות, ותפלה, יהיו בניו בדורותם גם כן נושעים מרשעות הרשעים ועצתם:

ואפ"ל, כי חשב אשר המלאכים הבאים אליו הם אינם בזכותו רק בזכות אבותיו. וגם לקיים ההבטחה שהובטח לו בזכות אבותיו אשר שלחו אותו לפדן ארם ליקח שם אשה ולשוב אל ארץ מולדתו. והכל רק לו לבדו. על כן איננו ירא לנפשו מאומה. אבל בניו בדורות הבאים ח"ו מסוכנים המה מפני רשעתם של הרשעים העומדים מן הרשע הזה. ועברתם שמורה נצח:

וזה שאפ"ל שהתפלל, ויאמר יעקב אלקי אבי אברהם ואלקי אבי יצחק. הנה ברור אצלי בלי שום ספק כי ההצלה אשר מוכנת ע"י המלאכים הוא בזכות אבי אברהם וזכות אבי יצחק. וכן ד' האומר אלי שוב לארצך כו' הוא ג"כ בזכותם. אבל אני בעצמי אין לי שום זכות. כי אפילו אם הי' לי מעט זכיות. אבל קטנתי כו'. כי כבר קבלתי טובות יותר מדאי. כי במקלי עברתי כו'. אבל כל תפלתי הוא, הצילני נא. כמו שאני עתה ערום מבלי זכות עצמי. בזה האופן מאוצר מת"ח תציל אותי מיד אחי מיד עשו כי ירא אנכי אותו, מאוד. פן יבא והכני אם על בנים, בדורות הבאים, ומכתם ח"ו. הרי הוא מכה שלי כי האבות מצטערים כו'. ואתה אמרת היטב כו' ושמתי את זרעך כחול הים כו'. וצריך אני לעשות פועל הדמיון כדי שתהי' ההבטחה הזאת של הבנים מקוימת ומאושרת לעד. על כן תפלתי הוא שתהי' ההצלה שלי בלי שום הזכרת זכות אבות ובלי הזכרת ההבטחה. רק הצלה בדרך טבעי קצת מאוצר מתנ"ח כדי שתהי' זאת קיום להצלת הבנים כשלא יהי' להם ח"ו שום זכות [וכבר יהי' תמה זכות אבות]:

ואפ"ל, כי רמז יעקב אע"ה גם כן הדברים האלה בדבריו לעשו כשאמר לו אחר כך נסעה ונלכה ואלכה לנגדך, שלא תירא מפחד שודדים בדרך [אם כי בפשיטות אמר לו יעקב תשובה כפי פשוטי הדברים אבל כוונתו בלבו הי' רמז]. אדוני יודע כי הילדים רכים [עלי איננו מתיירא משום דבר. כי זכות אבותי וזכות ההבטחה עומדים לי על כן איננו צריך לטובתך. רק כל דאגתי הוא בשביל הילדים הרכים, בדורות הבאים]. וקרא אותם רכים היינו חלשים שאין להם זכיות הרבה של תורה ומע"ט. [כי על הצדיקים הגדולים אינו צריך לדאוג. כי המה גבורי כח עושי דברו של הקב"ה והמה באים בזרוע וכח צדקתם]. רק על הרכים שבהם. והצאן והבקר עלות, מגדלות צעירי ימים [ואלופי כח הזכיות]. אבל כלם, עלי. עלי מוטל לדאוג עבורם שיצלו מיד בניך זרע מרעים ורשעים כמותך. וח"ו, ודפקום יום אחד כו' כל הצאן [כמ"ש במד"ר שרמז בצאן, ישראל, ואתנה צאני כו'] ע"כ יעבר כו' ואני אתנהלה לאטי, כל דרכי. לרגל כו' ולרגל הילדים עד אשר אבוא אל אדוני שעירה. ר"ל כל הדאגה שלי הוא עד אותו הזמן שיהי' שאבא כו' שעירה לשפוט את הר עשו כו'. כי אז כבר יהיו ניצולים מידך ומיד כל הרשעים. והיתה לד' המלוכה וישראל גוי אחד בארץ וישראל עושה חיל. רק עד אותו הזמן אני צריך לכוון בכל תהלוכותי ומעשי לדאוג בעבורם ועל קיומם. ואפ"ל [בדרך השערה רחוקה ולא בדרך החלט] כי מה שאמר הכתוב וישב ביום ההוא עשו לדרכו שעירה [דיוק של ביום ההוא] כי הי' המרחק רב מכאן ועד שעיר. רק כדי שיתפטר יעקב אע"ה ממראות פני הרשע הי' דרך נס כי, ביום ההוא, שב לשעיר [וילך לו לדראון עולם]. [וראיתי אחר כך כי ב"ה כוונתי להאמת. כי כן תרגם יוב"ע ואתעביד ניסא ליעקב

ליעקב ותב ביומא ההוא עשו לארחי' לגבלא]:

ומעתה אפ"ל עוד כי הי' כל ענין השליחות לכוונה הזאת. כי ידע יעקב אע"ה כי עשו לדרכו הולך אבל ידע גם כן כי גם אם יפגשנו ינצל ממנו ומכל מחנהו. אמנם רצה דוקא לעורר אותו שיפגע אותו ולהתפלל שינצל בדרך הטבעי כדי שיהי' פועל הדמיון שינצלו בניו מזרע עשו בדורות הבאים וכנ"ל: ואפ"ל עוד כי גם בדברי המד"ר אשר תפס עליו בענין הזה מרומז גם כן טעמו של יעקב אע"ה בדבר השליחות. והוא, כי לכאורה אינו מובן דברי המד"ר וז"ל. רב הונא פתח [משלי כו] מחזיק באזני כלב עובר מתעבר על ריב לא לו. שמואל בר נחמן אמר משל לארכילוסטוס כו' לדרכו הי' מהלך כו'. ואינו מובן מה ענין הפסוק של מחזיק באזני כו' לכאן. כי שם בפסוק ההוא אומר על מי שמתעבר על ריב לא לו, רק בריב אחרים ומתערב בזה. ועי"כ אירעו רע שהוא לעצמו גרם לו כמו המחזיק באזני כו'. אבל כאן הרי יעקב אע"ה לנפשו חשש אולי יתודע לעשו שהוא עובר דרך דרכו וסמוך לו והולך עם מחנה כבדה של עשירות וכבוד ובנים ונשים ויבא להרע לו. ומהו הדמיון של הפסוק לכאן:

אמנם אפ"ל כי הוא כמו דמיון, איש אחד שהי' לו שכן לביתו בית עכו"ם א' וקנה לו עכו"ם ההוא כלב רע ומזיק וכל העובר שם הוא קופץ עליו וצריכים מקלות ותחבולות להנצל מהיזקו. והנה האיש הישראלי ההוא הי' איש גבור ובעל אגרוף ולא הי' ירא מהכלב הרע הזה כי בבואו עליו לנשכו יתן לו מכת אגרוף אשר יבכה הכלב שעה למכתו. אבל באשר כי הי' להאיש ההוא בנים קטנים ההולכים לבית הספר הי' ירא מאוד אולי ח"ו בלכתם לחדרם או בשובם משם יפול הכלב הרע עליהם ויזיקם. או שיפחדו הבנים מקולו וקפילתו עליהם וח"ו יחלשו. ע"כ עשה תחבולה והלך במכוון החוצה ויגש אל הכלב ויחזיק באזנו. אז קפץ הכלב בכעס גדול ורצה לנשכו אבל נתן לו מכה רבה בראשו עד שנרתע הכלב לאחוריו ויצעק על כאבו. ואחרי שעה מועטת שב עוד הפעם האיש ויגש אל הכלב ויחזק באזנו והכלב קפץ עליו והוא נתן לו כל פעם מכה רבה. וכן עשה כמה פעמים עד כי נכנע הכלב הרע המזיק. וכאשר ראה מרחוק אנשים הולכים דרך ביתו ברח להחצר ויתחבא בזוית צר מפחדו כי הולכים להכותו. והנה מתחילה בעת עשותו התחבולה ההוא ראהו איש אחד והוא עושה התגרות עם כלב ומכהו. ויתפלא עליו וישאלהו מדוע אתה עושה דברים האלה ומה לך להתגרות בכלב ולהצטרך ללחום עמו. אז אמר לו זה האמת, יקירי, אני איני עושה דבר זה ללחוק או לדבר בטל. רק הנה זה הכלב הוא מזיק ואנכי אינני מתירא ממנו. אבל חושש אני לבניי הקטנים ההולכים לבית הספר כו': כן י"ל כי גם רב הונא הי' קשה לו הקושיא על שליחותו של יעקב אע"ה למה ולמה עשה כן. והלא עשו לדרכו הי' הולך. אבל תירץ על זה ופתח בהפסוק ההוא מחזיק באזני כלב כו'. כן עשה יעקב אע"ה שהחזיק באזני הכלב הרע המזיק לעורר אותו לבוא וללחום עמו כי הוא לא ירא לנפשו ממנו. אבל עובר מתעבר על ריב לא לו. לא ליראתו ממנו. אבל בעבור בניו הקטנים ההולכים להחדר ללמוד תורה שלא יזיק להם הכלב בדורות הבאים. עשה התחבולה הזאת שיהיו גם כן ניצולים מפחד רעה. ושלום על ישראל וטוב להם:

בפסוק ויירא יעקב כו'. לכאורה אינו מובן מי שבכחו לצוות למלאכי שמים להתלבש במלבוש אדם וללכת בשליחות כפי צוויו. ויש אתו שני מחנות מלאכים העומדים לימינו. יירא מבו"ד עם ארבע מאות איש. הלא מלאך אחד הכה במחנה אשור פ"ה וכו' קטורי תאגי עם כל מחניהם בלילה. ואם הי' רצונו שלא להרוג אותם. יש עצה שיקחו המלאכים אותו ואת כל אשר לו ויביאוהו לבית יצחק אביו. כמ"ש כי מלאכיו יצוה כו' על כפים ישאונך כו'. אך באמת דרך הצדיקים שחושדין א"ע תמיד וכל רגע חוזרין בתשובה על רגע שלפניו. וכמעשה דרס"ג שעשה סיגופים מפני שהי' מכיר כל יום יותר גדולת הבורא ית"ש. ויודע שלא עבד אותו עד הנה כראוי. וכ"ש אם מרגישים בנפשם שום שמץ דבר שלא כדרכי עבודתם כבר נחשב בעיניהם לחטא גדול. וכמ"ש המפרשים אשרי אדם לא יחשוב ד' לו עון. שזה שאינו חושב רגע א' במעשי ד' כבר הוא לו לעון. וכענין שאמרו בסוכה הצדיקים היצה"ר נדמה להם כהר. והרשעים נדמה להם כחוט השערה. כי באמת כל דבר מועט שעושה הצדיק שלא כדרך עבודתו התמימה נחשב אצלו כהר גדול. ולכן כאשר הרגיש יעקב אע"ה בנפשו קצת מורא מפני עשו. הי' לו נחשב לעון גדול אשר חטא. וכמ"ש המפרשים ויירא, ויצר לו על המורא שלו. כי איך אפשר לירא מדבר חוץ מיראת אלקים. לכן כבר התייאש א"ע מישועה ע"פ דרך נס ע"י המלאכים. ורק

עשה

עשה ענינו ע"פ דרך הטבע והתפלל שעכ"פ יושיע לו הקב"ה בזה האופן. וכיון שהתקין א"ע למלחמה פשוטה ע"כ או ינצח או ח"ו ינוצח. לכן ויירא שלא יהרג. ויצר לו שלא יהרוג אחרים:

ברש"י המחנה האחת כו' מחנה משמש לשון זכר ולשון נקבה כו'. באמת צריך להבין מדוע כן: ואפ"ל, הנה ידוע מדברי הזוה"ק ושארי ספרים קדושים כי כל עניני התנהגות העולמות מתנהג על פי דרך זו"נ. היינו משפיע ומקבל השפעה. פועל ומתפעל. והא' יקרא דכר והב' נוקבא. ורק כל ענינים אשר תחת הבורא ית"ש הגם שהמה פועלים באחרים. המה ג"כ מתפעלים מגבוה שעליהם וגבוה על גבוה שומר. עד הבורא ית"ש שהוא לבדו פועל כל הפעולות. ומחי' כל הנמצאים כענין השמש שהיא פועלת בכל עניני העולם כמאמר החכם האדם יולידו האדם והשמש. וככתוב ממגד תבואות שמש. ועוד הרבה ואין נסתר מחמתו כו'. אבל גם היא רק כגרזן ביד החוצב, מתפעל מגבוה עליו. וכן בארבע יסודות שנברא מהם העולם היינו ארמ"ע. שני היסודות הכבדים מים ועפר תמיד מתפעלים. ואש ורוח פועלים וגם מתפעלים. ופירשנו ב"ה בזה הקפיטל אליך נשאתי את עיני כו'. כי ידוע דברי הזוה"ק כד ישראל הוי יתבי אפתורא כו'. והענין הוא כי אז הי' כל השפעותינו מידו ית"ש בעצמו. ארץ אשר ד' אלקיך דורש כו'. ומידינו ניתן התמצית לאו"ה. אבל עתה בעוה"ר להיפוך כי מתמציתם אנחנו ניזונים. ונתת שמחה כו' דגנם ותירושם רבו. והענין הראשון דומה לעבד שמקבל מיד האדון בעצמו ומחלק לעבדים הפחותים ממנו. והענין הב' הוא כשפחה שאינה רק מתפעלת לבד ומקבלת מן הגבירה שגם היא מושפעת מאחרים. אבל באמת צריכין לידע שאף שכל השפעה בא על ידיהם. מ"מ הוא בהשגחת הבורא ית"ש. אמר על זה אליך לבד נשאתי כו' כעיני עבדים כו' כמוני כמוך כסוסי כו' שהוא לדמות שני דברים. כמו שבעת קבלתינו כעבדים א"י אדוניהם. וכן בעת כעיני שפחה א"י גבירתה. כן בשניהם בשוה עינינו אל ד' עד שיחננו. כי יודעים אנחנו שמידו הכל ית"ש.

אבל התפלל על זה חננו ד' חננו כי רב שבענו בוז. וכדי בזיון אם אנחנו נהי' מושפעים על ידי אנשים כאלה. ואמר רבת, האומה הרבה [כי אתם המעט. ישראל נקראים מעטים]. שבעה לה, כבר השביעה א"ע. נפשנו, מנפש ודם שלנו [כי הדם הוא הנפש] והנה פירשו המפרשים השימנו מדון כו' ילעגו למו. שמלעיגין על זה שהמה מתקוטטים עמנו. כי גם זאת הוא לחרפה בעיניהם. אמר כמו כן הלעג השאננים. מה שאנחנו ללעג לשאננים. זה בעצמו הבוז לגאיונים. כי הגאיונים וגבהי לב שבהם מבזין אותם על מה אתם מלעגים. וכי היהודי נחשב שום דבר לעשות לעג ממנו. אם כן ראה נא בעלבון עלובים כמה השפלנו והורדנו. ע"כ עינינו אליך עד שתחננו:

ונשוב לדברינו, כי כל הדברים הנבראים יש מתפעלים לבד ויש פועלים וגם מתפעלים ממה שעליהם. לכן יתכן שיהיו נקראים בלשון זכר ובלשון נקבה כמובן. והנה אם ב' מלכים יוצאים ללחום זה עם זה ולכ"א מהם מחנה כבדה. הנה כפי הנראה המחנה היא הפועלת כל ענין המלחמה. אבל אם תשאל את בעלי המלחמה מה כל הרעש הזה ולמה תרצה להרוג את הצד שכנגדך והוא לא חטא לך. הלא יענה באמת איני יודע רק כי כן צויתי מגבוה שעלי. וכן האפיציר עד המלך שפועל בהם ומצוה אותם. א"כ יוכל לקרות המחנה פועלים ומתפעלים ונופל עליהם ל"ז ול"נ: וזה אפשר להעמיד בדברי רש"י ז"ל מחנה משמש ל"ז ול"נ כו'. ולמה זה. על זה מביא ראי' שגם השמש נקרא כן. וכן ב' יסודות הקלים מהארבע יסודות שהמה פועלים באחרים, רוח ואש, נקראים כן בל"ז ובל"נ מפני שפועלים באחרים ומקבלים פעולה ג"כ ממה שעליהם לכן נופל גם על מחנה זה הלשון *):

ברש"י והי' המחנה הנשאר לפליטה. בעל כרחו כי אלחם עמו התקין עצמו כו'. עיין במפרשים שפלפלו הרבה בדברי רש"י כאן. והנה צריך להבין עכ"פ מאי הי' הדבר פשוט אצלו כי יהי' לפליטה. ועיין ברמב"ן:

ואפ"ל, דהנה לכאורה מה הי' הפחד הגדול לאבינו יעקב ע"ה מן עשו וד' מאות איש

*) הגה"ה **וזה** התפלל יעקב אע"ה אם יבא עשו אל המחנה האחת, ל"נ המקבלת השפעה ח"ו ויוכל להם. עכ"פ בבקשה, והי' המחנה הנשאר, ל"ז. הצדיקים המשפיעים לעולם. לפליטה, לטובה לרחמים לחיים ולשלום ובזכותם ימלטו הכל, אמן:

א״ש. והלא זקינו אע״ה ‎בנוספר לא רב רדף מעלמו אחרי גדוד רב ארבע מלכים ובטח כי ינלחם. וכן הי׳ באמת. ולמה לא עשה יעקב אע״ה כן. ומלינו במד״ר שהי׳ כחו גדול כמו שדרשו ז״ל ויגל את האבן כו׳ כזה שהוא מעביר הפקק מע״ג הללוחית. וכן בניו הנגשים אליו ללרה גבורי כח לא ישובו מפני כל ושנים מהם חרבו כרך של שכם כו׳. אך התירוץ הוא כמ״ש רש״י ויירא שמא יהרג וילר לו שמא יהרוג הוא אחרים. והגם כי ע״פ הדין הי׳ מותר לו להרגם, עיין בהרא״מ שהאריך בזה. אך י״ל דהנה במחתרת ירדה תורה לסוף דעתו שבא על עסקי נפשות אבל בספק אסור. וכן כאן הי׳ ליעקב אע״ה ספק מה ענין ביאתו של עשו אם על עסקי ממון או עסקי נפשות. לכן הי׳ מתירא ומילר מאוד. כי לא ידע מה יעשה. אם לא ילחום עמו כלל שמא אותו הרשע יבקיע פתאום אליו ויהרוג. ואם ילא אתו למלחמה הנה הי׳ קרוב לודאי שיהרוג הוא את עשו ואנשיו. ובאמת אין זה מהדין כל עוד שלא יודע מחשבתו אם בא על עסקי נפשות. ולכן הי׳ מילר לו זה מאוד יותר מהמורא שמא יהרג. ורואינו אף באברהם אע״ה הגם שלחם נגד גוים רבים הי׳ מתיירא שמא לא טוב עשה. עד שהשיבו הקב״ה אל תירא אברם שכרך כו׳ כדאיתא במדרש. לכן נתיעץ יעקב אע״ה עלה טובה. ויחץ את העם, כי באם יראה את עשו בא להעם והלאן והבקר במחנה הא׳ וישלול שלל. הרי כל ענינו רק על עסקי ממון, טוב, יקח לו. אבל אם יבא עשו אל המחנה האחת ולא ישלול ויבוז רק, והכהו. אזי הרי באמת רולח הוא ועל עסקי נפשות בא. אז והי׳ המחנה הנשאר כו׳ בעל כרחו כי אלחם עמו. כי אז לא יהי׳ עוד ספק בדבר כוונתו. כי לרעה הוא בא והבא להרגך כו׳. ומן הדין הנה אלחם בו ולא אהי׳ עוד מילר על זה. אחר כל זה עמד בתפלה וכו׳:

בפסוק ויקח מן הבא בידו מנחה כו׳. עיין ברש״י שפירש באופנים הרבה. כי בפשוטו קשה מהו הבא בידו. לכן פירש שלקח מעשר כו׳. וגם פירש שנטל כסף וזהב כו׳. והרמב״ן פירש להיפוך שנטל ממה שבידו מנחה מבהמות לבד ולא כסף וזהב ותכשיטין כי בדרך הי׳ ע״ש. ולדעתי העני׳ אפ״ל עוד בפשיטות ע״פ מה ששמעתי בשם הרבי מלובלין זי״ע, כי אמר שאם יבוא עכו״ם לקחת מישראל מלות בפסח. כידוע שחביב עליהם מאכל ישראל. יתנו לו מיד מהמלות הראשונים הבאים ליד. כי המלות האלה אינם של ישראל היינו שאינם ראוים לישראל רק לעכו״ם והמה שלו. כידוע כי בכל דבר יש פנימית. ולכל דבר יש עלם ענין מה שנוגע לישראל זה דוקא. כידוע מדברי הבעש״ט הקדוש שפי׳ רעבים גם למאים נפשם בהם תתעטף, שנעוטף בהם נפשם: וזה שי״ל ג״כ כאן כי כאשר רלה יעקב אע״ה לשלוח להרשע הזה מנחה. לא לקח בבחירה לבחור בהמות אלו או אחרים. רק לקח מן הבא בידו. וכמ״ש בתרגום יונתן מה דאזדמן לי׳. היינו הראשונים הבאים לידו. כי הוא בודאי חלק עשו הרשע ושייכים לו. ואפ״ל כי זהו ג״כ בעה״ט ברמזיו, שכתב שכל הפסוק הזה עזים מאתים כו׳ כולו עם מ״ם לבסוף בכל תיבה, רמז ששלח לו בעלי מומין [וקשה בפשיטות כמו שעמד על זה שם במוסגר עיי״ש]. ולהנ״ל יש לומר כי היו הבהמות פגומות. כמבואר בזוה״ק דכל בעל מום הוא פגים. והיו כל הבהמות הללו דוקא שייכים אל הרשע הפגום הזה. ור״ל שאפילו שהיו בגופם שלימים. אבל בעלם היו פגומים. ואין ראוים ליעקב אע״ה השלם בכל השלימות הראוי כפי גדר האנושי. ויבא יעקב שלם, בגופו, בממונו, ובתורתו. שלימות היותר האפשרי. שלימות כל העולמות. כמ״ש כי לורתו חקוקה בכסא הכבוד, והבן:

ברש״י מי לך כל המחנה הזה אשר פגשתי. פשוטו של מקרא על מוליכי המנחה. ומדרשו כתות של מלאכים פגע כו׳ הכו הכו כו׳ אחיו של יעקב הוא כו׳ א״כ משלנו אתם עיי״ש. ולכאורה אינו מובן. שלפ״ז ששאל לו מי לך כל המחנה. היינו המלאכים המכים אותו. אם כן מה השיב לו למלוא חן בעיני אדוני. האם בשביל הכאה ימלא חן ורלון. והרי הולרך לפיוס ושלח מנחה לרלותו. וכן הקשו ברא״מ ובגו״א עיי״ש [ובפשיטות י״ל כמ״ש המפרשים שע״י שניצל מההכאה ע״י שאמרו אחיו של יעקב הוא זהו מליאות החן. עיין בש״ח]. וגם לריך להבין מה שאמרו המלאכים אם כן משלנו אתם. וכי מה שייכות יש באמת עשו אליהם. וגם אל יעקב אחיו אין לו שייכות כיון שהלך לקראתו מזוין בחרבו עם ד׳ מאות אנשים למלחמה. א״כ אין ראוי להללה מפני שהוא אחיו. שהרי אינו נוהג עמו כאחיו אלא כעשו הרשע. וכמ״ש רש״י בפסוק באנו אל אחיך אל עשו עיי״ש:

ואפ״ל ע״פ מ״ש רש״י בראש הפרשה עם לבן גרתי לא נעשיתי שר וחשוב כו׳. ד״א גרתי בגימט׳ תרי״ג כו׳ ותרי״ג מלות שמרתי כו׳.

ומבואר

ומבואר הדיוק למה הודיע לו ענין התרי"ג מצות. ועיין במפרשים. אבל נראה כמ"ש הגו"א בקיצור. והנהו נרחיב ב"ה קצת. ידוע ומבואר כי הברכות אשר נתן יצחק אע"ה ליעקב אע"ה אינם ברכת עוה"ז לבד. כי לא היתה רבקה אמנו ע"ה משתדלת הרבה בעבור זה. ואין לצדיקים קורת רוח הרבה מדברי עוה"ז. כמ"ש ואברם כבד מאד בכסף ובזהב כו', שהוא עליהם למשא. רק שצריכים זאת כדי לגמור שלימותם בעבודתו ית"ש. וכמ"ש הראשונים בפסוקי ק"ש והי' אם שמע כו' ונתתי מטר ארצכם כו'. כי הוא הבטחה שיהי' להם הכל כדי שלא יהי' להם מניעה בעבודת שמים. וכמו שעתיד להיות לבסוף עתידה א"י שתוציא גלוסקאות וכלי מלת ובני נכר אכריכם וכורמיכם. וכמ"ש הרמב"ם בהלכות מלכים שיהיו כל המעדנים מצוים. והכל כדי שיהיו פנוים לעבודת שמים עיין שם. אבל באמת גם בהיפוך כן הוא. כי ע"י עבודת שמים מתרבה השפע וטובה בעולם. וכן חוזר חלילה. ע"י ברכת שמים יש לו מנוחה לעבודה ולתורה. וע"י עבודה ותורה זוכה לברכה יותר. וכמו שפי' אדומו"ר זללה"ה מגור מ"ש ז"ל בפסוק ויתן לך יתן ויחזור ויתן. היינו כי כשהצדיק מקבל הטובה חוזר ונותנה לבעלי'. כמ"ש דוד המע"ה ומידך נתנו לך. וזה גורם נתינה חדשה וכן תמיד. וזהו יתן ויחזור ויתן, ודפח"ח. אבל מי שאינו בכלל זה וכשנותנין לו טובה הוא מתגאה בה ומחזיקה לעצמו ועושה על ידה דברים גסים ח"ו, זהו עושר שמור לבעליו לרעתו. והנה לברכה כזאת אשר הצדיקים מקבלים אין ראוי להרשעים לקנאות אותם. כי אינם חפצים כלל בכמו זה ואין זה מענינם כלל. ועל זה נאמר [תהלים קט] ולא חפץ בברכה ותרחק ממנו. וז"ש עם לבן גרתי לא נעשיתי שר ותשוב. ע"י העושר שיש לי, ח"ו לא רמו עיני ולא רם לבי בקרבי. רק הנני גר. כמ"ש דהע"ה עם כל עשרו ומלכותו, גר אנכי בארץ. וכל המבוקש הוא, אל תסתר ממני מצותיך. גם אינך כדאי לשנוא אותי על ברכת הוי גביר לאחיך שהרי לא נתקיימה בי. שלא זכיתי עוד ע"י עבודתי המעוטה [דרך ענוה של הצדיקים] למעלה זאת. רק כי לעת"ל יקוים זה והיו מלכים אומניך כו'. רק ע"י הברכות זכיתי שהי' לי סיוע לשמירת תרי"ג מצות [ואמר המספר של המצות. כי הקטין עצמו בזה שבאמת הצדיקים הגדולים שעושים המצות כתיקונם וכמו שהם בשרשם. הנה מספר המצות מתרבים לאין שיעור. כי בכל תנועה ותנועה עם אבר שלהם נעשה מצוה. כמ"ש בכל דרכיך דעהו. וכל דברי הרשות נעשים מצות גדולות. כמו שהאריכו בזה הראשונים ז"ל. ועל זה אמר דהע"ה לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד. כי אין שיעור להמצות הנעשים בכל תנועה ורפרוף עין שלהם. ומאירים בכל העולמות. כי הכל הוא למלאות רצונו ית"ש. אבל מפני ענותנותו של יעקב אע"ה אמר ותרי"ג מצות שמרתי. היינו פשטי המצות לבד שהם ספורים] רק גם זהו אמת שע"י ששמרתי תרי"ג מצות עי"כ ויהי לי שור וחמור כו'. כי האחד גורם לחבירו. ע"י הברכות קיום המצות. וע"י קיום המצות ברכה יותר. אבל ברכה בלא מצות וזכיות עצמו אינם כדאים כלל. א"כ אתה שאינך בכלל זה אינך כדאי לשנוא אותי ולקנאות על הברכות. ואשלחה להגיד לאדוני, דברים האלה. למצוא חן בעיניך, שלא תשטמני ולא תקנא אותי: **אמנם** בדברים לא יוסר עבד. וכתיב שוט לסוס מתג לחמור ושבט לגו כסילים. לכן הראו לו גם בפועל ממש כי אין הברכות וגם זכות אבות שניתן להם ברכות להם ולזרעם אין מועיל הכל למי שאין לו זכות עצמו. והוא מה שפגע במלאכים [והי' המלאכים ממש של יעקב אע"ה] שהיו דוחפין כו' של עשו הכו הכו והם אומרים בנו של יצחק הוא ולא היו משגיחים עליו כי אדרבא יותר ראוי להכאה שבנו של יצחק יצא לתרבות רעה. וכמ"ש ז"ל בפסוק יוחן רשע כו' שדר בין צדיקים כו'. בן בנו של אברהם הוא ולא היו משגיחים. כי עוד יותר ראוי להכאה שהי' גם אבי אביו צדיק כזה והוא אין לו זכות עצמו כלל רק רשעות גמור. רק כשאמרו אחיו של יעקב הוא בזה הזכירו לו קצת זכות. כי אמרו ז"ל שלכן נולדו יחד עשו ויעקב ועשו יצא ראשון כדי שיצא הוא וסריותו עמו. ואמרו המשל במד"ר כבלן הזה המשטף את המרחץ כו' עיי"ש. והוא כמ"ש המפרשים ז"ל שע"י שנטל עשו כל שמץ הטינופת. היינו כל שמץ של טינופת שהי' עוד מבית לבן. עי"ז יצא יעקב אע"ה זך ומזוכך ועי"כ הי' בא לצדקות שלו וממעשיו נבראו המלאכים ממש. אם כן הרי עשו גרם קצת לאלה המלאכים שנבראו ע"י מעשי המצות של יעקב אע"ה. וז"ש א"כ משלנו אתם. הרי יש לך שייכות קצת אלינו וע"י הזכות שהזכירו ניצל מהכאה. והורו לו בזה הענין הנ"ל, כי בלעדי זכות עצמו אינו כלל לא ברכות ולא זכות אבות. ממילא כיון שאין חפצו בזכות עצמו ואין זה עסק שלו אין ראוי שיקנא וישטום ליעקב על הברכות. וזהו למצוא חן בעיניך:

ברש"י

ברש"י עשו אמר יש לי רב הוא לשון גאות. אבל יעקב אע"ה אמר יש לי כל עיי"ש. לכאורה אינו מובן, כי ענין כל הוא יותר מן רב. כי כל הוא הכל ורב הוא הרבה אבל מועט נשאר. ולמה רב הוא גאות וכל הוא ענוה [וראיתי שעמד על זה בס"ח]:

ואפ"ל, עפ"מ שאמר אדומו"ר זללה"ה על מה שאמר הרר"ב זללה"ה זי"ע כי בטחון הוא מגזירת בטח. כי מי שבוטח וברור בעיניו בלי שום ספק שיהי' לו. זהו הבוטח ומקוים תמיד בטחונו. ואמר מו"ר זללה"ה מהו באמת הבטחון ולמה מובטח. הרי אין מגיע לאדם כלום מהבורא ית"ש. אך בהיפך הוא שמי שבדעתו שהוא קלת ראוי ירא שמא לא יתנו לו יותר מכפי הראוי. אבל מי שיודע שאינו ראוי לכלום. א"כ הוא רק מתנת חנם שנותנין לו בחסד גמור. אם כן מובטח על הכל. כי מהו החילוק בין מעט לרב, ודפח"ח וש"י. וזה שי"ל שאמר יעקב אע"ה כי חנני אלקים [וחן הוא מתנת חנם כמבואר]. כי נתנו לי מן השמים בחנם גמור שאינני כדאי וראוי לזה. וממילא יש לי כל. איני דואג כלל כי מובטח אני על כל. וזה ענוה יתירה מאבינו ע"ה. [ומה שהי' ירא בתחילה בלכתו מבית אביו ללבן. וכן כאן שמע מהליכת עשו ולא בטח על מתנת חנם. אפ"ל כי להנצל מן בעל בחירה שאני. וכמ"ש בזה שלענין זה צריכין הרבה זכות]:

בענין שליחות יאע"ה לעשו, אשר נתחבטו בו כל הראשונים והאחרונים ויש מרז"ל כי תפסו אותו ע"כ כמ"ש עשו לדרכו הי' מהלך כו'. אבל בזוה"ק ועוד סה"ק אומרים כי הי' מוכרח השליחות לו ולדורות. ועיין ברמב"ן ז"ל. גם בענין הפחד הגדול שהי' לו מעשו אינו מובן כלל. כי נגד הזכיות שלו וגודל ההבטחות שהבטיח לו הקב"ה, כבר אמרו רז"ל שחשש שמא בתוך כך נתלכלך כו'. כדרך הגדולים כאלה שחושדים עצמם בכל רגע במיעוט עבודה שמוטל עליהם לעבוד למלך הכבוד ית"ש. אבל יקשה אחר שראה כי שלחו לו מן השמים מלאכים קדושים לשמרו. מהו הפחד מארבע מאות או אלפי אלפים איש. אשר רק זרוע בשר להם. והרי מלאך אחד יצא והכה במחנה אשור חיל גדול ונורא. וכבר דברו המפרשים מזה:

ואפ"ל, עפ"מ שיש עוד לדקדק בדברי הפסוקים אשר בסוף הסדרה שלפני', ויעקב הלך לדרכו ויפגעו כו' ויאמר יעקב כאשר ראם מחנה אלקים זה ויקרא שם המקום כו'. יש להבין מה ענין אמרו מחנה כו'. וכי דבר חדש הוא לו לראות מלאכים קדושים. הלא ראה כמה וכמה עולים ויורדים כו' והם לוו אותו בדרך. כמ"ש כי מלאכיו יצוה לך כו'. גם קריאת שם המקום לא מצינו רק על ענין נס לזכרון תמיד. כמ"ש ויקרא שמו ד' נסי וכן במקום שהי' להם דבר נפלא והבטחה טובה קראו למקום שם לזכרון. בפרשת ויצא ויקרא כו' בית אל. ובפרשה זאת בשובו, במקום אשר דבר אתו כו' ויקרא יעקב כו'. אבל כאן מה ענין קריאת שם להמקום:

ואפ"ל, הנה רואים אנחנו כי ענין יעקב אע"ה הי' חלוק מן תהלוכות של אבותינו אברהם ויצחק ע"ה. כי הם היו בשלוה יותר הרבה ממנו. אברהם אע"ה מעת הלך לארץ הקדושה בלווי הקב"ה הי' איש נכבד ומפורסם מאוד. ומלכים השכימו לפתחו. וקראו לו הכל אדון ונשיא אלקים בתוכם. וכן יצחק אע"ה. אבל יעקב אע"ה הי' רוב ימיו איש נרדף בלי שום שלוה בעוה"ז. כמו שאמר בעצמו לפרעה מעט ורעים היו ימי כו' ולא השיגו כו'. וכתב רש"י ז"ל ולא השיגו בטובה. והרמב"ן ז"ל כתב שם בפסוק ההיא [בפרשת ויגש] כי הי' נראה זקן מאוד ושאל לו פרעה על זה. על כן אמר כי אינו זקן כמו שנראה. רק מפני היותם רעים בעצמ ואנחה זרקה בו שיבה ונראה זקן מאוד עיין שם. ובאמת הי' כן. כי תיכף בבטן אמו הי' לו רצילה מאחיו הרשע שהי' מריב עמו ומנגחו. ואחר כאשר הי' בן ט"ו שנה. ולקח הבכורה מאחיו למען לעבוד בקדושה וטהרה ולא יניח להרשע לחלל כבוד הבכורה הנה מאז נעשה לו אחיו שונא גדול והי' לו צרתו בלדו. והגם כי עשו בעת מכרו הבכורה בשביל זוללותו ופחזותו בזה את הבכורה. אבל כאשר קראו לו הכל שם של גנאי, אדום, בשביל אמרו האדום האדום הזה [כמ"ש המפרשים] בודאי נתחרט וכעס על אחיו. כי הרי אחר כמה שנים אמר את בכורתי לקח כו'. ואחרי לקח הברכות ע"י רוה"ק של אמו הנביאה ע"ה. הנה הי' בסכנת מות תמיד ומוכרח לברוח מבית אביו. ורדף אליפז אחריו ולקח ממנו כל אשר נתנו לו מבית אביו ונשאר ערום ודל. כמו אמרו כי במקלי עברתי כו' [כמו שפירש רש"י ז"ל]. ובעת היותו נטמן י"ד שנה בבית עבר. הלא אמרו עליו לשון נטמן שהוא כמו חבוש בבית וירא לצאת מפני הסכנה. ואח"כ בבית לבן הארמי, אשר כתבה התוה"ק ושמה בפי המביא בכורים, ארמי אובד אבי,

וכן

וכן כל ימיו כמו שמבואר: ובכל הענין הזה אפשר לומר ע"פ מה שקבלנו מפי ספרים וסופרים, כי בשביל שהי' מדת יעקב אע"ה מדת האמת. כמ"ש תתן אמת ליעקב. והיא מדת התוה"ק שהוא חותמו של הקב"ה, תורת אמת. ע"כ מפני שהעוה"ז הוא עלמא דשקרא. ע"כ העוה"ז עם יעקב אע"ה הוא ב' הפכים מן הקצה אל הקצה. ובעבור כי הוא הבונה את בית ישראל. כן כל ענין האומה הזאת. כי רוב עולמם הם בגרות ודלות ושפלות מטובת עוה"ז. רק כל חייהם תלוי בקיום התוה"ק ומצות שבה. כי זה חלקם בעולם. עד אשר יהי' גם העוה"ז מתוקן בשלימות הראוי. ומלאה הארץ דעה. ויתבטלו כל ההבלים והשקרים מן העולם. לתקן עולם במלכות שדי. באמת ואמונה. בצדק ובמשפט. אז יהי' ענין ישראל למעלה ברוממות לאין שיעור. ויעקב ובניו ינוחו בו. מנוחת אמת ושלוה. ואמת מארץ תצמח. וצדק משמים נשקף. וגם ד' יתן הטוב במהרה בימינו אמן:

והנה בעבור שהי' תמיד נרדף וכל הצלתו הי' ע"פ נסים. על כן חשש ביותר בכל אשר ראה עצמו בסכנה. כי כך אמרו רז"ל שלא יעמוד אדם במקום סכנה כי השטן מקטרג כו' ואם עושים לו נס מנכין לו מזכיותיו. ואמרו במדרש המשל כי כאשר הרב נכנס ורצועה בידו מי ירא מי שרגיל ללקות: וזה שאפ"ל כי כאשר התפטר מן לבן והלך לדרכו ויפגעו בו מלאכי כו'. ראה מחנה גדולה של מלאכים כי באו אליו. והנה לא שיער בנפשו כי באו ללוותו או לכבדו. רק שיער כי הוא עתה במקום סכנה גדולה ושלחו לו מן השמים מלאכים לעזרו. ושיער כי הוא הוא הסכנה. מפני שעובר סמוך להר עשו ובודאי נתעורר הרשע נגדו בשמעו שהוא הולך עם רכוש גדול ונשיו ובנים, והולך לנקום ממנו. ושיער בנפשו הסכנה הגדולה ופחד מאוד. כי אפשר לא יועיל לו זכותו להצילו לגמרי לצאת בשלום מהסכנה הגדולה. ואולי ח"ו יחסר א' מבניו ונשיו הצדקניות. או שיקח כל רכושו וינצלו הנפשות לבד. וממילא בשביל שראה המחנה מלאכים יותר גדולה. הבין הסכנה היותר גדולה שהצריכו אלה לבוא לו לעזר: והנה ידוע דברי המפרשים, כי בלה"ק יאמר על דבר נורא וחזק כאשר רוצה להפליגו מסמיך לו תיבת אלקים או תיבת אל. [וכן פירשו בפסוק ורוח אלקים מרחפת כו' רוח גדול נורא וחזק. ועיין ברמב"ן בפסוק ויברא אלקים את התנינים כו' עיין שם. ובספורנו פרשת נח בפסוק הוא הי' גבור ציד לפני ד', גבור מאוד. כמו עיר גדולה לאלקים עיי"ש. וכן ותהי לחרדת אלקים [ש"א י"ד]. וכן לצדקתך כהררי אל [תהלים לו]. ושם [פ] וענפי' ארזי אל ורבים כן]. וזה שי"ל כי כאשר ראה מחנה המלאכים הבאים נתפעל וצעק, מחנה אלקים זה. מחנה נוראה וחזקה הנני רואה. ומי יודע הסכנה הנוראה אשר לקראתינו. ויקרא שם המקום ההוא מחנים. כידוע כי קריאה מתרגם אונקלוס ענין תפלה [ויקרא, וצלי בשמא ד']. אמר כי התפלל שיהי' לו נסים ויהי' נזכר בם המקום לזכרון הנס. שנפגשו כאן שני מחנות נוראות וצלחו האראלים הקדושים:

והנה מבואר בסה"ק [וכתבנו ב"ה מזה לעיל] בענין המעשה של רבקה אמנו שהלבישה את יעקב את בגדי עשו, ואת עורות גדיי העזים כו'. וכן מה שעשה יעקב אע"ה בהמקלות אשר פצל כו'. הכל הוא כדי לקרב את הנס שיהי' מלובש קצת בטבע, ולמעוטי בנסא עדיף. כן אפ"ל שעשה יעקב אע"ה כאן להמעיט בנס כפי יכלתו. ועשה מה שאפשר בדרך הטבע לפיים ולרצות את עשו שלא ילחום אתו. וזה שהי' ענין השליחות. ונתעורר לזה מפני ראותו הסכנה הגדולה אשר הבין ע"י ביאת מחנה המלאכים כנ"ל. וחשש הסכנה הי' לפי דעת אבינו יעקב ע"ה כאשר כתבו המפרשים. א' מפני שחשש שיש לעשו זכות כיבוד אביו אפשר תעמוד לו נגדו. והב' יען כי הוא יש לו שר הידוע, אשר עמו כמה חיילות מסטרא דילי'. והוא ענין החרב אשר לו. כמ"ש עליו מרשע חרבך. והוא לרדות על ידו את מי שראוי ח"ו. וצריך זכות ומליצים גדולים נגדו. ומאשר הי' יעקב אע"ה שפל וקטן בעיני עצמו כדרך הצדיקים הגדולים בעלי ענוה ושפלי רוח. על כן פחד ממנו. וכאשר באו המלאכים בחזרה אמרו לו באמת כי שני החששות הם אמת. באנו אל אחיך כו'. בכח שהוא אחיך בן אביך כמותך. וגם החשש הב', וגם הולך לקראתך כו' עם השר שלו. כמ"ש המפרשים, שהרי שרו נזדווג באמת ליעקב בלילה ויאבק עמו וארבע מאות כו' [כמדומה לי שפירשו על חיל הסטרא שלו]. [ואפשר לומר ע"פ הסערה כי זהו שאמר הפסוק ואחר נגש "יוסף ורחל" וישתחוו כי שני תיבות אלה "יוסף ורחל" עולה ת', לבטל כח ד' מאות של עשו. אמנם מי יוכל לומר בדברים הנעלמים מאתנו. ואם שגיתי והוא רחום יכפר]. ויירא יעקב מאד ויצר לו. י"ל כי נגד הזכות נתיירא מאוד. אבל נגד הכח שלו, הי' צר לו. אב נא

לא מאוד. כי ידע כי כח הקדושה תקיף יותר. ויחן את העם כו' לשני מחנות כו' אם יבא עשו כו' והי' המחנה הנשאר לפליטה. אפשר לומר בפשיטות, כי עשה מכל הרכוש הגדול הצאן ובקר וכל הרכוש עם השומרים שלהם, מחנה אחת. והוא עם הנשים והילדים ומשרתים שלהם, מחנה ב'. ויאמר אם יבא עשו אל המחנה האחת, המיוחדת [כמו אחד העם המיוחד] הידועה. כי לאיש אוהב רכוש ובצע כמוהו הלא זאת המחנה היא החשובה ויקרה. והכהו, את שומרי הרכוש ויבוז וישלול לו כל הרכוש הגדול ויקח לו. הלא בודאי ע"פ הטבע. והי' המחנה הנשאר. הנפשות שלי, לפליטה. כי בתוך כך וכך בעסקו לקחת ולשלול ולאסוף הון רב. הלא יוכלו אלה הנפשות לברוח ולהמלט. ולמה ירדוף אחריהם הרשע. בראשונה הלא אמרו רז"ל בדורס, בקטע רישא דחד מיני' נח רוגזי'. ובפרט כי למה ירדוף אחרי אנשים ערומים ויחפים הנמלטים בעור שיניהם. ודי לו כי לקח ממנו כל רכושו אשר עמל ויגע עליהם עשרים שנה בכל כחו. ונשאר ערום וריק באין לו במה לפרנס בניו ובני ביתו. ויעקב אע"ה נתרצה בזה שיהי' כל רכושו כפרתו וכפרת אנשי ביתו הצדיקים. וכן ענין הדורון ששלח לו אח"כ, הוא ג"כ למעט בניסא ולקרב הדבר ולהלבישו בענין הטבע קצת כנ"ל. ועל פי דרך הראשונים ז"ל [עיין ברמב"ן בפירושו] הכל הי' הכנה לדורות ולימוד לבניו אחריו איך להתנהג בזמני הגליות עם אחינו שונאינו מנדינו עד אשר נשיב לגבולינו. כמו ששב אבינו יעקב ע"ה ויבא שלם בתורתו וצדקתו וגופו ורכושו אל יצחק אביו. כן ישובו הבנים לגבולם. ויצחק אע"ה הוא יהי' מליצנו כמ"ש רז"ל כי הוא יהי' העומד והטוען. ומשתה גדול יעשה לנו אבינו שבשמים ביום הגמל את יצחק. נזכה גם אנחנו לקחת חלק בזה. ולהיות מהזוכים לחזות בנועם ד' בשובו אל נוהו בב"א:

עוד על ענין הנ"ל בענין שליחות יעקב אבינו ע"ה לעשו. ולפרש הפסוקים בפרשה זו, ויצו אותם לאמר כה תאמרון כו' כה אמר עבדך יעקב כו' גרתי כו'. והדיוק הוא כפל לשון כה תאמרון כו' כה אמר כו'. והי' די באמרו אמרו לאדוני לעשו עם לבן גרתי. וברש"י עם לבן גרתי ותרי"ג מצות שמרתי [כי גרתי הוא תרי"ג]. וקשה מה זה המעלה בעיני עשו הרשע. וכבר עמדו בזה המפרשים [ועיין מש"כ לעיל] ויהי לי שור וחמור כו' ובפרש"י דרך ארץ לומר על שורים הרבה כו'. וקשה למה לא אמר כפשוטו בל"ר [עיין ג"כ מ"ש לעיל]. וגם בפרשה והוא עבר לפניהם וישתחו ארצה שבע פעמים עד גשתו עד אחיו. קשה הדיוק של הלשון עד גשתו כו' ולמה ל"א ויגש וישתחוה. ומשמע שהשתחויות היו לפני זה. גם למה אמר בכל א' הנשים והילדים לשון הגשה, ותגשן השפחות כו' ותגש גם לאה כו' ואחר נגש יוסף וכו':

ואפ"ל כי הוא כמ"ש בסה"ק, כי הצדיק הגדול אשר קשור ומחובר תמיד לתורה וליראת שמים ולעבודה גבוה. אפילו בעת שמדבר בעניני עוה"ז הוא אחוז בחבלי קודש. והרבה פעמים כשהוא מדבר עם בנ"א בדברי העולם. אבל מכוון בפנימיות דברים אחרים לצורך גבוה. ועל זה אמרו ז"ל [סוכה כ"א ע"ב] ועלהו לא יבול, שאפילו שיחת חולין של ת"ח צריכה לימוד. ושמענו מגודל צדקת צדיקים אשר בדורינו ובדור שלפנינו זי"ע, שאמרו בלשונם דברים פשוטים. או לפעמים אפילו דברים שיוצאים מדרך המוסר. ורמזו וכוונו על ענינים אחרים גבוהים ורמים. וכן מצינו במדרשות הרבה מזה. ופסוק מפורש הוא [נחמי' ב] ויאמר לי המלך על מה זה אתה מבקש ואתפלל אל אלקי השמים ואומר למלך אם על המלך טוב כו'. שפירשו כי באמרו אם על המלך טוב. והי' נראה שמדבר אל המלך בו"ד. אבל כוונתו הי' שהתפלל אל אלקי השמים, מלך מה"מ הקב"ה שימלא בקשתו. וכן פי' דברי דניאל [ד] מרי חלמא לשנאך ופשרה לערך. שנראה שמדבר אל נבוכדנצר שיקוים החלום בשונאיו כו'. אבל הרי הי' שונא ישראל. רק הפי' הוא שהתפלל להקב"ה ואמר מרי, רבוני, רבון כל העולמים. חלמא יתקיים לשנאך כו'. כמ"ש ז"ל בפסוק [תהלים פ"ג] כי הנה אויביך יהמיון ומשנאיך נשאו ראש. ומי המה השונאים, המה אשר על עמך יערימו סוד וכו': ולפ"ז יאמר ואפשר להיות כי כוונו הפסוקים להודיע כי יעקב אע"ה כאשר שלח השלוחים לאותו הרשע מיראתו ממנו. סידר את לשונו באופן שתהי' אמירתו להקב"ה. ואותן הדברים בעצמם יאמרו לעשו והוא לפי דרכו ישמע מה שמדברים אליו. אבל עיקר הדברים דיבר יעקב אע"ה לפני רבון כל העולמים כענין הנ"ל בדניאל ונחמי'. והנה תיבת „כה" הוא להורות שאין הדבר ההוא בעצמו בבירור רק דוגמא כמותו [כי הכ"ף הוא כ"ף הדמיון]. כמ"ש רז"ל כי כל הנביאים נתנבאו בכה אמר כו' מוסיף עליהם משה רבינו ע"ה שנתנבא בזה הדבר. מפני כי כל הנביאים ראו באספקלריא שאינה מאירה ונבואתם הי'

ע"י

ע"י חזיונות ונמשלים וחידות. אבל מרע"ה פה אל פה כו' ומראה ולא בחידות. והוא אמיתות הדבר וברורו, זה הדבר: [והמליצנו בזה מה שאמר יעקב אע"ה לנשיו ואביכן התל בי כו' ולא נתנו כו' להרע עמדי. אם כה יאמר כו' נקודים. ואם כה יאמר עקודים כו'. ואפ"ל ליישב דיוק הלשון שה"ל אם יאמר נקודים כו' ואם יאמר עקודים וכו':

אמנם הנה האיש אשר ידבר דבריו בצדק ומישרים בתמימות בעת שעושה מסחר עם חבירו. הוא מדבר דברים ברורים בלתי סובלים פירושים. כי כלבו כן פיו. אבל הרמאי שרוצה תמיד להפוכות ולשנות דבריו כפי הטוב לפניו. הנה הוא תיכף באמירתו אומר לשון מסובך שיוכל לסבול פירושים כדי שיוכל לשנות אח"כ כפי רצונו ויאמר כן כוונתי בדברי. לכן לבן שהי' אבי הרמאים. בכל התנאים שדיבר עם יעקב אע"ה דיבר לשונות שאינם מבוררות כדי שיוכל לשנות ולעשות פירוש כפי רצונו. וז"ש יעקב אם כה יאמר כו' ואם כה יאמר כו'. שדיבר תמיד לשון "כה" באופן שהוא רק דמיון ודוגמא לא דבר ברור ומפורש. לא מפורש נקודים ולא מפורש עקודים. כדי שיוכל להחליף משכורתו. אבל בכ"ז לא הועיל, כי לא נתנו אלקים להרע עמדי. וי"ל כי לכן אמר לבן ליעקב כשרצה ללכת מעמו אחר לידתו של יוסף, נקבה שכרך עלי ואתנה, ופירש התרגום פריש אגרך כו'. כי רמאי ברמאותו ידע וחשד את אבינו יעקב ג"כ כי ידבר דברים סתומים לכן אמר נקבה כו'. ויעקב אע"ה השיב לו בתמימות אם העשה לי הדב"ר הז"ה מפורש ובאר היטב. כי אין פי משונה ח"ו מלבי]:

וזה שנוכל לומר כאן בהפסוקים, כי יעקב אע"ה אמר להשלוחים, כה תאמרון לאדוני לעשו. כדמות הדברים שאני מדבר כאן כן תאמרון. כה אמר עבדך יעקב. כדמות הדברים האלה אמר יעקב. יען כי הדברים בעיקרן דיבר יעקב אע"ה נגדו ית"ש. ורק השלוחים יאמרו כן לעשו ויהי' נראה כמדבר אליו ביחוד. לכן אמר דברים אשר לפי שטחיותם ופשוטם הם אומרים לעשו. ותוכם ועיקרם הם לפניו ית"ש: רבש"ע, עם לבן גרתי. אתה יודע מחשבות בנ"א ויודע אתה כי כל ימי היותי עם לבן הייתי גר ומתגורר בארץ נכרי'. וגם אחרי אשר הי' לי מקנה ועושר הייתי גם כן כגר והייתי מעונה ומדוכא ורחוק וזר מלבן. ופירש"י גרתי הוא תרי"ג, כי תרי"ג מצות שמרתי ולא עברתי ח"ו עליהם, אמת הדבר. ואחר עד עתה, יודע אנכי כי עשיתי שלא כהוגן במה שאחרתי נדרי עד עתה. [עיין במדרש תנחומא בפרשה זאת כי כתב שאיחר את נדרו ולכן בא כל הענין מעשו ושילוח המנחה וללעות ירכו. ועיין ביפ"ת שכתב כי הנדר שאיחר הוא, וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו כו'. כי הנדר של המצבה בבית אל לא הי' אלא כשיבוא לשלום אל בית אביו ועדיין לא בא. רק מענין המעשר, ויעקב אע"ה חשב כי טוב שיקיים המעשר בארץ הקדושה עיי"ש]. ואולי איני כדאי לזכות. אבל ויהי לי שור וחמור כו'. במדרש דרשו רז"ל שור זה יוסף שנאמר בכור שורו כו'. חמור זה יששכר חמור גרם. לאן אלו ישראל כו'. עבד זה דוד כו'. ושפחה זו אביגיל כו' עיי"ש. יראה שהזכיר לפני ית"ש, אם איני כדאי בזכותי עשה בזכות כל אלה אשר יצאו ועתידים עוד לצאת מהם:

ואפ"ל, כי על כן הזכיר מן השבטים ב' אלה דוקא, יוסף ויששכר. וישראל בכלל הצאן שאמר ודוד המע"ה ואביגיל. והלא בכלל ישראל כבר נכללו כל הצדיקים קדושים וטהורים. אלא לפי הידוע, כי עשו הרשע בלעדי כל רשעות שהי' לו הי' לו מדה הגרועה של גאות וגובה לבו אשר נאמר על זה תועבה, תועבת ד' כל גבה לב. וכתיב גבה עינים כו' אותו לא אוכל. ומצינו גאות שלו בהרבה מקומות. כשנכנס יעקב אע"ה אל אביו עם המטעמים דיבר בלשון תחנונים קום נא שבה כו'. אבל עשו בלשון קנטוריא דיבר יקום אבי [עיין ברש"י]. וכן הי' תשובתו אל יעקב, יש לי רב, בדרך גאוה [עיין ברש"י]. ויעקב אמר יש לי כל, סיפוקי. וכן אמר הנביא ע"ה עליו [עובדי'] זדון לבך השיאך כו' אומר בלבו מי יורידני ארץ כו'. ובמד"ר פרשה זאת דורש עליו הפסוק קומה ד' קדמה פניו הכריעהו כו' מרשע חרבך [תהלים יז]. ושם לפני זה אמר הפסוק חלבמו סגרו פימו דברו בגאות. וי"ל כי מפני כן צריך לנצחו ע"י מי שהוא היפוך זה, צדיק עניו ונכנע ושפל רוח. לכן הזכיר יעקב אע"ה זכות כל אלה אשר נראה בהם בתוה"ק מדת הענוה ושפלות רוח לאמתו. ויהי לי שור זה יוסף. ראינו ענות צדקתו כי בהיותו בן י"ז שנה אהוב לאביו מאוד. ובן זקונים, בר חכים כתרגומו. וכל מה שלמד משם ועבר מסר לו כמ"ש ברש"י. ולמד לו חכמות וסתרי תורה כמ"ש הרמב"ן. ואחר כל אלה כשאמר לו אביו לכה ואשלחך אליהם ויאמר לו הנני [עיין ברש"י] לשון

לשון ענוה וזריזות כו׳ עיי״ש. וגם אח״כ כאשר הי׳ מלך מושל בכל טוב מצרים ויכלכל את אביו ואת אחיו דיבר עם אחיו דברי פיוסים וינחם אותם וידבר על לבם. וחמור זה יששכר, כתוב מפורש מענותנותו ויט שכמו לסבול ויהי למס עובד [עיין ברש״י ויחי] כאן אלו ישראל כו׳. מבואר כי יחוס שם זה לישראל הוא. בשביל כי הצאן היא בהמה נוחה ושפלה אינה נוגחת ואינה בועטת ואינה מזקת ונרדפת מכל חי׳. וכן ישראל כי אתם המעט כו׳ ממעטים עצמם כדרשת חז״ל. עבד זה דוד, מבואר בכל ספר תהלים מרוב ענוותו וקרא עצמו עני ואביון ואנכי תולעת ולא איש חרפת אדם כו׳. שפחה היא אביגיל שמנו אותה חז״ל מהנביאות. וכמה פעמים כפלה תיבת אמתך [שמואל א כה] ושפחתך. והוסיפה אחר כך באשר שלח לה דוד המע״ה לקחתה לאשה אמרה הנה אמתך לשפחה לרחוץ רגלי עבדי אדוני עיין שם. מבואר כי כל אלה המה בהיפוך מעשו הרשע המלא גאוה וגאון וזדון לב. ואמר עוד אבינו ע״ה ואשלחה להגיד לאדוני כו׳. י״ל כי תיבת להגיד הוא הגדת תודה. כמ״ש המביא בכורים הגדתי היום כו׳ שאיני כפוי טובה עיי״ש. ומובן כי אם הי׳ חוזר יעקב לאביו יחיד בלי נשים ובנים ומקלו ותרמילו בידו. הנה לא הי׳ ירא כלל בלכתו ולא הי׳ צריך לשלוח לו שלוחים. כי לא הי׳ עשו שם לבו עליו כלל. ולא הי׳ מקנא לו על גברא ערטילאי כמוהו. וגם לא הי׳ פירסום ולא הי׳ יודע. ולהליכתו מי יגיד או יודיע. רק כאשר שב עם נשים ובנים ומחנה גדול ממשרתים ומקנה ובהמה ועבודה רבה והי׳ פירסום גדול וקנאת רבים עליו, נתירא והוצרך לשליחות. וזה שיש לומר ואשלחה להגיד לאדוני. כי השליחות הוא הגורם שצריך ליתן תודה על שעבר ובקשה על להבא. למצוא חן בעיניך, אדוני להצילנו מאותו הרשע. או יאמר כפי דברי המד״ר שדרשו תיבת וישלח שהפשיט פורפירא דילי׳ והשליכה לפניו [ושלח לשון הפשטה כמבואר במפרשים] שהפשיט בגדי הכבוד מפני הכנעתו אליו. כן יש לפרש ואשלחה הנני מפשיט מעלי כל לבושי הכבוד. להגיד ולתת תודה בהכנעה ושפלות. כמ״ש במשנה אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש כו׳. כל זה אמר יעקב אע״ה דברי תודה ותפלה להשי״ת. וכדמיון הדברים אמר לשלוחיו שיאמרו לעשו וכנ״ל בדניאל ונחמי׳. וכן כאשר כבר בא אליו וישתחוה שבע פעמים עד גשתו עד אחיו. היינו רחוק עיד מגשתו עד אחיו. והשתחויות האלה היו להשי״ת בתפלה ובתחנונים. וכן כתוב מפורש בזוה״ק בהפסוק הזה, והוא עבר לפניהם כו׳ וישתחו כו׳ ר״א פתח כי לא תשתחוה לאל אחר כו׳ וכי יעקב דאיהו שלימא דאבהן דאתבריר חולקא שלימתא לקוב״ה כו׳ היך סגיד לי׳ להאי רשע דעשו דאיהו בסטרא כו׳ אלא כתיב כה לחי כו׳ והוא עבר לפניהם דא שכינתא עילאה כו׳ הא עידנא לסגיד לגבי׳ דקוב״ה כו׳ עיין שם. ויראה שכיון בז׳ השתחויות כענין שמצינו בתנ״ך כמה פעמים זה המספר. שבעה מזבחות שהקריבו האבות עליהם [כמ״ש רש״י בפרשת בלק]. ושבע הזיות ביום הקדוש על הכפרות והסליחות וכדומה. ונזכר בכל הנשים ובניהם לשון ותגשן כו׳ ואחר נגש כו׳. כמ״ש ז״ל [במד״ר פרשת ויגש] מצינו הגשה לתפלה כמ״ש ויגש אלי׳ הנביא כו׳ והגשה לפיוס כו׳ עיי״ש. כי למד אותם הצדיק שיתפללו לשמים בעת שיתקרבו אליו. וכן עשו. ושמע הקב״ה תפלתם [הוא לשון המד״ר] יענך ד׳ ביום צרה ישגבך שם אלקי יעקב:

ב״ה. פרשת וישב.

ברש״י וישב יעקב. אחר שכתב ישובי עשו ותולדותיו בדרך קצרה כו׳ יעקב ותולדותיו בדרך ארוכה. אפשר לרמז ענין אומתינו כמבואר, שיעקב אמר לעשו כשביקש ממנו אצינה נא כו׳ ילך נא לפני עבדו כו׳. ואמרו ז״ל כי למדין מכאן שצריך להרחיב לו הדרך. ואימתי ילך וכו׳ ועלו מושיעים כו׳. עיין ברש״י בפרשה הקודמת. נמצא עשו ותולדותיו יש להם דרך קצרה כאן נולדו וכאן נתיישבו ומיד באו למקומם וכאן יאבדו. אבל יעקב ותולדותיו יש להם דרך ארוכה, ילכו וילכו עד יבואו באחרית [הימים] למקום משכנם להודות לשם קדשו להשתבח בתהלתו ית״ש לעד:

עוד על רש״י הנ״ל אחר שכתב ישובי עשו כו׳ בדרך ארוכה כו׳ עיי״ש. הנה שהמע״ה אמר משלי

[משלי י] יראת ד' תוסיף ימים ושנות רשעים תקצורנה. ובפשיטות אין להבין זה, שהרי רואים הרבה רשעים עריצים מרבים ימים בטובה. ובמשלי ט' כי בי ירבו ימיך ויוסיפו לך שנות חיים. וכפי הנראה הכל סובב על דרך שאמרז"ל סוף חולין אין לך מצוה שמתן שכרה בצדה כו' והארכת ימים לעולם שכולו ארוך. נמצא כי עולם האמת נקרא עולם הארוך מפני שהוא ענין נצחיי. ועוה"ז הוא עולם הקצר. כי אפילו אם יחי' איש מאה ועשרים שנה אין זה אריכות גדול. בפרט אם נחשוב באמת כי החיים שהוא חי חיי הבהמיי אינו נקרא חיים כלל. רק העת שהוא דבוק בענין החיים הנצחיים מה שנוגע לעולם הארוך. כאמור ואתם הדבקים כו' חיים כולכם היום. שאותם הדבקים במקור החיים ית"ש וברצונו זה הוא החיים האמת. והרשעים הנכרתים ונעקרים מזה המקור באמת נקראים מתים אם כן יחשוב נא האדם כל שעותיו ורגעיו וכל תנועותיו ומהלכו ומו"מ ודיבורו. ויעשה מזה חשבון צדק בכל יום כמה מן הרגעים הי' דבוק בעולם הנצחיי, בעולם הארוך. בענין התורה ועבודה לשמו ית' באמת בדחילו ורחימו שיהי' פרחא לעילא. ויראה כי זהו מעט מהמעט הלואי איזה רגעים ביום א"כ משך שנה רצופה יעלה אפשר איזה ימים. ומכל ימי חייו אולי איזה זמנים לבד. א"כ באמת המה שנים קצרים. ורק הצדיקים העוסקים תמיד בתורה ועבודה לשמה ומקיימים שויתי ד' לנגדי תמיד ובכל דרכיך דעהו, המה מאריכים ימים ושנים יותר משנות חייהם. כי כל שעה הוא דבוק בחיים הנצחיים הארוכים. וזהו כי בי ירבו ימיך כו' ויראת ד' תוסיף ימים ושנות רשעים כו': [ויבוארו הפסוקים שאמר יאע"ה לפרעה [בפ' ויגש] על שאלתו כמה ימי שני כו' מעט ורעים כו' ולא השיגו כו' חיי אבותי כו'. עיי"ש ברמב"ן שכתב לא ידעתי טעם כו' ואולי עוד ישיגם כו' עיי"ש. והוא באמת ענין פלא:

אבל אפשר לומר, כי הצדיק הזה אבינו ע"ה ברוב ענותו צדקו אמר כן. כאשר רצה להגיד מנין שנותיו אמר כי, מעט ורעים היו. ר"ל כי אף שנראה זקן בימים. אבל באשר יודע בעצמו כי לא השלים את הימים להיותם כולם נוגעים לעולם הארוך. לכן מעטים המה ימי החיים שלו שחי עד הנה ימי החיים האמתיים שיהיו נחשבים באמת חיים. והחשבון שלהם מועט. וחיי אבותיו היו טובים מאלה כי צדיקים גמורים היו. וכל שנותם וימיהם היו בחיים אמתים. וכאשר הם היו בערך זקנה כזאת הי' להם באמת כבר כל השנים בשלימות. והוא לא השיג חיים כאלה כאשר השיגו אבותיו הקדושים. והוא מאמר ענוה וצדקות גדול כדרך של הצדיקים השלימים שתמיד חושדים את נפשם שמקצרים בעבודה הראוי. וכמ"ש כי אתם המעט כו' עיין שם ברש"י שממעטים עצמכם כו' בצדקת ענוה. ומצאתי אח"כ בשלה"ק בשער האותיות אות ת"ו וב"ה כי כוונתי לדעתו הגדולה זי"ע]:

[הגה"ה **ושמא** יאמר האדם כי הענין הזה להיות דבוק במקור החיים הוא ענין קשה מאוד ואין ביכולת כל האדם לבא לזה. אבל התוה"ק העידה כי קרוב הדבר מאוד כו'. ובאמת אם יודעים ענין נשמת הישראלי ומאיזה מקום חוצבה מקום גבוה ונעלם מאוד גבוה יותר מן מלאכים ושרפים כו'. וענין התורה החמדה הגנוזה הנתנה לנו עם בנ"י, אשר אמר עלי' ונעלמה מעיני כל חי כו' ודרשו רז"ל במדרש נצבים שנעלמה מהמלאכים ומעוף השמים נסתרה, מי שנאמר עליהם ויעף אלי אחד מן השרפים עיי"ש במדרש, יראה ויתבונן כי אין שיעור להמדרגות אשר האדם יוכל להשיג. ואולי יאמר כי אברי הגוף נגד זה המה פחותים. אבל הרי אמרו רז"ל כי כבי' הקב"ה וב"ד נמנו על כל אבר ואבר האיך לבראותו. שהפשט המבואר כי כל אבר שבאדם הוא רושם נגד מקום הגבוה ונעלם מאוד עד אין שיעור וחקר. וכבר מבואר כל זה בסה"ק ועיין בשלה"ק שדיבר מזה הרבה. ושזהו ענין אומרו ית' נעשה אדם בצלמינו כו' [וע' מ"ש מזה בעזה"י בפי' במס' אבות פ"ג מי"ד ע"ש]. וזכי' גדולה היא אשר ילוד אשה זכה לזה שיוכל להמשיל באבריו את כבוד המרומם המתנשא עד א"ס המרוחק מכל עניני כל העולמות כולם. [נמצא כי אין עוד שום מניעה להאדם להשגות נפלאות ורמות. לא מצד הנשמה ולא מצד אברי הגוף. אדרבה כל אלה ובצירוף קדושת התוה"ק הנתונה לנו, הכל מסייע להשגה ולמדרגה רמה. רק דא עקא היצר הצורר המשכיח הכל ומוריד את הענין הרם הזה לבית האופל שלו ולכן נשבת בעוה"ר כל הרוממות. וכן אמר מרע"ה לישראל במילואים בהקמת המשכן, זה הדבר אשר צוה ד' כו' וירא אליכם כבוד ד', ופי' בתרגום יונ"ע דין פתגמא דתעבדון אעברו ית יצרא בישא מלבכון ומן יד יתגלו לכון אוקיר שכינתא דד'. וכן במדרש [עיין בילקוט] אותו היצה"ר

העבירו

העבירו מלבבכם כו'. כי אין מחוסר ענין אחר כלל לגילוי השכינה]. וכאשר יתבונן האדם יראה כי באמת כדי להשתמש באברים קדושים כאלה לעניני העוה"ז צריך רשות. כמו שארז"ל לב ב"ד מתנה עליהם בכלי קודש, שההכרח הוא לפעמים שיהיו משמשים בחול. ומה נאמר עוד אם לוקחים עוד הכלים האלה לדברי טינופת ר"ל, לה"ר ורכילות וכדומה. וחסד גדול הוא שאעפ"כ הקב"ה מרחם ושומע התפלה הבאה ע"י הפה שכבר איננו נקי. וי"ל שזה הוא ע"י שמצטרף כל פיות עם ישראל ביחד. ונתבטל הפה המלוכלך על ידי תפלות הפיות הקדושות הנקיות והזכיות. ואפ"ל שזה כוונת הנוסח כי אתה שומע תפלת כל פה עמך ישראל ברחמים, כל הפיות ביחד. [ואפ"ל שזה ענין המוזכר בזוה"ק על הפסוק תפלה לעני כי יעטוף [בלק קנ"ה ועוד בשאר מקומות] דהתפלה היותר חשובה היא תפלת העני. ובעי ב"נ דיתפלל בהדי' דעניים וצלותי' סלקא כו' ואתחברת בהו וסלקת בהדייהו עיי"ש. יען כי פיות העניים המה שלא בגאות כמ"ש היפוך זה פימו דברו בגאות. ומדבר דברים נוחים בלב נשבר ורחוק מליצנות וכדומה. לכן תפלתו עולה ע"י כלי נקי, והמשתתף בתפלתו עולה עמו]. וכדברי הירושלמי שאמר רשב"י אילו הוינא בטורא דסיני כו' תרי פומא כו' עיי"ש:

והמלצנו בזה להבין דברי השי"ת בתוה"ק [שמות ד] למרע"ה מי שם פה לאדם כו'. שדקדקו המפרשים למה אמר בתחילה מי שם לשון עבר. ואח"כ או מי ישום כו' עתיד או הוה. וגם יש לדקדק כי מלת הלא הוא דבר פשוט מאוד, כמו הלא זה הדבר, הלא זה אוד מוצל והרבה. ואם כן כיון שמרע"ה התגלל בענין כבדת לשונו לא הי' לכאורה התירוץ פשוט:

אך, הנה באמת אם האדם הי' יודע וזוכר את קדושת אבריו הי' בודאי נזהר מאוד שלא להשתמש בהם בדברים שאינם הכרחי ומכ"ש בדברים אסורים. רק שהאדם ההמוני סובר בדעתו שהאברים המה שלו ויוכל לעשות בהם כרצונו. אבל בר"מ איש שמדבר כל רצונו הן מותר והן אסור בפיו, בודאי סובר שהפה הוא שלו וברשותו. ואם ח"ו ישתקל מילולו ר"ל, הלא אז אם ישאלהו למי הפה של האדם, יודה בע"כ כי הוא של הקב"ה. שהרי ברצונו נתנו לו וברצונו נטלו ממנו ח"ו. וכן בעינים ובכל האברים. והוא שוכח כי כליו המה שאולים לו מבעה"ב של כל העולמות כולם. שאולים לזמן מה שאין האדם יודע הזמן הקבוע. ואימת שירצה הבעה"ב ית' יוכל ח"ו ליקח בחזרה א' מהכלים או כולם בלי שצריך רשותך בזה. ואם תחזור לו ח"ו פגומים או נפסדים יתבע אותך עליהם. כמ"ש בזה בעל חוה"ל באריכות. ע"כ זכור לשמרם והתפלל לפניו שיאריך לך אותם לטובה ולחיים:

והנה ידוע כי קדושת הפה הוא ענין נפלא מאוד ורומז למלכות ודברים גבוהים ונשגבים מאוד.

ולכן י"ל כי זה הי' הענין אשר משה רבינו ע"ה הי' כבד פה וכבד לשון. לפי שהפה קדוש שלו הרי הי' בעלם התוה"ק כי השכינה מדברת כו'. והפה הוא הנגלה והלשון הוא הנסתר בתוכו. וכן הוא פה ולשון הקודש של מרע"ה תורה שבכתב ותורה שבע"פ. לכן לא הי' פיו ולשונו מסוגל כלל לעניני עולם הזה אפילו לדברים הכרחים והי' מדבר בכבדות. ורק מפני כי הצדיק הזה הי' העניו היותר גדול שבעולם כעדות התוה"ק עליו. לא הי' יודע ממדרגתו והי' סבור כי זה הענין של כבדות פיו הוא חסרון בבריאתו. ולכן התגלל לפני השי"ת לא איש דברים כו' כבד פה כו' אנכי. והשיב לו השי"ת, מ"י ש"ס' פ"ה' ל"א"ד"ס'. ר"ל מי ברא את הפה שיהי' בשביל האדם לצרכי הנאתו בעוה"ז. הלא לא נברא הפה אלא לתורה ועבודה. רק שאינם יודעים זה וסוברים שהפה ניתן להם לצרכם, וכי האברים המה שלהם. אבל, או מי ישום כו' [מלת או' איננו בספק רק כמו, או נודע כי שור נגח הוא שפירושו אם. עיין בתרגום יונתן שם וברמב"ן ובאב"ע. וכמו או יחזיק במעוזי] [ישעי' כ"ז עיין ברש"י שם]. אם ישום ח"ו את הא' אלם או חרש. או להיפוך כשהי' חרש ונתפקח או פיקח ונתעור ח"ו. אז, הלא אנכי ד'. זה כבר יודעים הכל שאנכי לבדי הוא והכל שלי: או י"ל בפשיטות, כי כמו שהאברים הם רק לשלימות האמתי. כן אם ח"ו ישיגו הפסד ואם יחזרו לאיתנם הכל הוא לתכלית הנ"ל. וזה, הלא אנכי ד'. רק כל עוד שהאברים שלימים ותמימים סוברים שהאברים שלהם. אבל באמת לא עשיתי אותם לצרכי בנ"א כנ"ל. ועת"ה לך. כיון שכן הרי ענין הליכתך הוא גם כן תורה. שכן אמר לו ית' בהוליאך את העם תעבדון כו'. ממילא ואנכי אהי' עם פיך. וכמו שאני מלמד אותך כל התורה. כן והורתי"ך את אשר תדבר. כיון שאדרבה כל ענין הכבדות הוא שאין פיך מסוגל לדברי העוה"ז. אבל בתורה ועבודה הרי אדרבה יהי' הפה מלוטש ושנון. ולהמתיק הענין על פי משל נאמר ב"ה, סוחר גדול אחד הי' לו בן רך וצעיר לימים. ולעת זקנתו

התחיל

התחיל לחנך את בנו ונתן על ידו כל המסחר והוא עומד עליו ומשגיח בכל תהלוכות מסחרו ומורהו ענין המסחר כפי הצריך. והנה הי' בשנים קדמוניות המנהג של הסוחרים לנסוע ללייפציג ופ"א ויסע הסוחר עם בנו. ויהי בעת ההכנה להנסיעה ויקח הסוחר את הכסף המתוכן ויתן לתוך רייזע־טאש ויתלה אותו על צוואר בנו. וחוץ מזה נתן לו מעט מעות נחושת בכיס על הוצאות הדרך למען לא יצטרך לפתוח הר"ט עד לייפציג. ויהי בדרך התלוו יחד עוד סוחרים הנוסעים שמה. ובהיות עוד אז לא הי' באהן ושאסע התמהמו בדרך ערך ארבעה או ששה שבועות. ומדי עברו דרך נסיעתם בעיירות באו לקראתם רוכלים אשר להם למכור מיני מגדים וכלים ודברים קלים של תכשיטי נשים וקנו כל הסוחרים מהם. אבל כאשר באו אל הבן של הסוחר הנ"ל. והוא הביט בכיסו של הוצאות ומעט הכסף כבר כמעט כלה וימשוך ידו מקנות שום דבר. ותמיד מרגלא בפיו לחברת הסוחרים האחרים, אתם יש לכם די כסף תוכלו לקנות כרצונכם. אבל אני אין לי כסף במה לקנות. ויהי היום בא א' למכור להם טבעת זהב משובץ באבן טובה. וישאלהו מחירו ויאמר כו"כ. ויקח הסוחר הזקן את הטבעת ויראה והבין כי היא מציאה גדולה. ויאמר לבנו קנה הטבעת הזאת. ויענה הבן כדרכו הלא אין לי כסף במה לקנות. אז שחק האב ויאמר, הנה הראית בזה כי עודך צעיר לימים ולא הסכנת עוד בעניני המסחר. כי האם באמת אין לך כסף, פתח נא את הרייזע־טאש תראה כי ב"ה יש לך לבדך יותר מכל אלה הסוחרים. רק אנכי ביחוד ובמכוון החלפתי הכסף על ניירות גדולות בני מאה רו"כ. ונתתי לך לבד זה מעט מעות של נחושת הכל כדי שלא תוציא בדרך מהכסף אשר הוכן ללייפציג, על דברים קלים והבל אין בהם מועיל. כמו שעושים הסוחרים הטפשים האלה שמוציאים הכסף בדרך הנסיעה ובלייפציג חסר להם לקניית הסחורה. אבל כאשר הקרה ד' לפנינו מסחר טוב שיש בו ריוח גדול, מה נפ"מ אם להרויח בזה או בסחורה של לייפציג. הכל אחד, כי הרי זה לייפציג. ופתח כעת הר"ט והוציא הניירות. כן הקב"ה נתן למרע"ה נאמן ביתו רוח בינה חכמה ודעת וכח של דיבורו וגבורתו עד אין שיעור יותר מכל האדם. וכדי שלא ישתמש בפי קדשו לדברי הבל של עוה"ז, נתן לו כח הדיבור הפשוט בצמצום והי' בכבדות. אבל כשבא לשלחו למצרים ולדבר, ענה מרע"ה הלא כבד פה אנכי כו'. על זה אמר לו הקב"ה לא כן עבדי משה. כי התחשוב שבאמת חסר לך כח הדיבור, חלילה. פתח נא וראה כי יש [לך] יותר מכל האדם. רק במכוון המעטתי וצמצמתי דיבור שלך כדי שלא תשתמש בו לדברי זה העולם. אבל עתה שיש לפניך שליחות כזה מה שהוא ריוח גדול, להוציא עם בנ"י ממצרים ולהביאם להר סיני לקרבם לאביהם שבשמים. הנה הרי זה תורה שלימה. וכל דיבור ודיבור שתדבר בזה הרי הוא תורה שלימה. ומה נפ"מ להרויח בזה או בענין אחר. הרי לייפציג שלך לפניך. פתח אוצרות בינתך ורוח שפתיך וקנה חכמה וקנה בינה, ואנכי אהי' עם פיך וכנ"ל. וזהו שאמר במד"ר דברים, מרפא לשון עץ חיים. משרע"ה עד שלא זכה לתורה אמר לא איש דברים כו'. ומשזכה לתורה אלה הדברים אשר דבר כו'. [ולשונה של תורה מתיר את הלשון. היינו שבדברי עוה"ז הלשון מקושר. וכל היותר ממעט בה הוא משובח. וכענין משרע"ה. אבל לתורה הרי נברא לזה הלשון. אם כן הלשון איננו קשורה]. נראה מבואר בעזה"י הדברים האלה. **עד כאן הגה"ה]:**

ונחזור לענינינו, כי כל הדברים הנוגעים לעולם הארוך המה ממילא ארוכים הימים והשנים והיפוך ח"ו בהיפוך מה שנוגע לעולם הקצר. והנה ידוע מה שכתב הרמב"ם בפרקים על אמרם ז"ל בפסוק כי זה כל האדם. כל האדם כו' לצוות לזה. שלפעמים יבנה איש ויעבוד הוא עם אלפים אנשים בשביל קורת רוח חסיד א' להיות מוצל עליו לפעמים עיי"ש. וממילא נבין כי יש איש אשר כל עבודתו בעולמו לא הי' רק דבר אחד. והוא ענין קצר מאוד. והשאר משני ימיו עמל בהבל ורעות רוח. וכן יש מי שלא עשה כלום. רק כי הוליד בן או דורות הבאים אחריו שיהיו טובים. אם כן זהו כל ענין עבודתו בעולם:

והנה ברש"י ז"ל ריש בראשית אר"י לא הי' להתחיל כו' אלא כח מעשיו כו'. וכבר פירשו הרבה בזה. ואנחנו ב"ה כתבנו בזה למעלה: אבל יש עוד לומר, כי לכאורה יקשה הלא התורה היא נצחיית. א"כ בשלמא מצוה שהוא דבר הקיים לעולם ולא ישתנה שפיר נכתב בתורה. אבל מעשה שהי' כך הי'. שהוא דבר שכבר עבר מה שייכות יש לזה בתוה"ק. אבל באמת הוא קושיא של בורות. והזוה"ק מפליג בגנות מי שאומר ח"ו התוה"ק ספרה לנו דברים ומקלל את האומר זאת. ואמר על זה ומה המוציא ש"ר על בתולת כו'. רק כל אות ואות וכל

קאן ונקודה מהתוה"ק היא נלחיית. ואם ריק הוא מכם הוא ריק, שאין יודעים לפרשה. ועינינו חשכים מלראות האור הגנוז וטמיר בעמקי הסודות הק'. ובד"מ התוה"ק אמרה בראשית ברא כו' השמים כו'. וידוע שאין הבריאה ענין שנגמר או לבד. רק לעולם ד' דברך נלב. ומאמר הש"ת בבריאה הוא הנלב ועומד לעד ולעולמי עולמים. ומחדש בכל יום תמיד מ"ב כאמור לעושה אורים כו'. לא אמר שעשה אורים גדולים. ולעושה הוא לשון הוה שבכל רגע ורגע הוא נותן חיות חדש בבריאה ובכל דברים הנבראים. וממילא מובן שאם ד"מ חפץ פלוני או מקום פלוני הוא שייך היום לזה האיש. אין לומר שאותו בעצמו הוא למחר של זה האיש האחר שנמכר או ניתן לו. רק שאתמול ניתן חיות להדבר של זה. והיום ניתן חיות חדש ובריאה חדשה בשביל איש אחר:

וזה נוכל להעמיד בדברי רש"י, אר"י לא הי' לריך להתחיל כו' שהיא מלוה ראשונה כו'. ר"ל ודבר מלוה הוא דבר הקיים ונלחיי ומענין עולם הארוך. אבל הסיפור של בראשית הרי הוא דבר שעבר כבר. ומה שייכות לזה בתוה"ק. אלא משום כח מעשיו הגיד לעמו. ר"ל שהגיד לעמו שכח מעשי בראשית הוא דבר הקיים לעולם. וע"י אותו הדיבור מחדש הקב"ה בכל יום תמיד מ"ב. וממילא אם יאמרו העכו"ם לסטים כו' הקב"ה ברחה. ברלונו נתנה להם וברלונו נטלה מהם כו'. ירלה כיון שבכל יום הוא רלון של הבריאה. א"כ אתמול נברא בשבילם, והיום נברא בשבילנו. וכן בכל סיפורי התוה"ק יש דברים הנעלמים ונלחיים עד עולמי עד: וזה אשר נוכל להמלין בדברי רש"י של פרשתינו, אחר שכתב ישובי עשו ותולדותיו בדרך קלרה. כיון שאין מהם דבר שנוגע לעולם הארוך רק איזה דברים לבד. לכן קלר בהם. אבל ישובי יעקב ותולדותיו, הנה כל דבריהם ותנועותם היא המגיע להנלחיית ולהעולם הארוך. לכן האריך בהם. וכן אתה מולא בעשרה דורות כו' פלוני הוליד פלוני כו'. ר"ל שזה הי' כל עניני עולמם מה שהיו לריכין להם כדי להוליד דור אחר דור. אם כן שפיר זה נזכר בתורה. אבל בלעדי התולדות שלהם, הנה כל מעשיהם מאפע ופעלם הבל ורעות רוח ואין מהם הנוגע להנלחיות. ולכן לא נזכר בתוה"ק יותר מהם. וכן בי' דורות כו' ובאברהם האריך בו ככ"ל ועיין בזה:

ולתשלום הדברים בדרך קרוב לזה פירשנו עוד דברי רש"י במ"ש בענין דרך ארוכה וקלרה. דהנה קשה מאוד להבין, כי זה שייך בבו"ד כשאוהב לחבירו הוא מדבר ממנו ומשבחו אף שאינו לריך לכך. ומשונאו אינו רולה לדבר אף שהי' ראוי לכך. אבל בתוה"ק היתכן שדברה מפני אהבת יעקב ובניו אף נקודה אחת שאינו לריך חלילה. אתמהה:

וי"ל הנה אמרו רז"ל במסכת עירובין [דף נ"ג] אריב"ח מימי לא נלחני אדם אלא אשה, תינוקת. ותינוק. ומפרש, אשה מהו. פעם אחת נתארחתי כו' יום ראשון אכלתי ולא שיירתי כלום כו' הקדיחתו מלח כו' ולא כך אמרו חכמים כו'. תינוקת כו' דרך שכבשוה לסטים כמותך. תינוק כו' קלרה וארוכה כו' הלא אמרת קלרה הלא אמרתי ארוכה כו' אשריכם ישראל שכלכם חכמים מגדולכם ועד קטנכם עיין שם:

והנה נביטה נא נראה כי התנא ריב"ח הפליג חכמת המנלחים האלה והודה לדבריהם. ובגמרא הקדושה הביאו המעשיות. נראה שהוא לימוד גדול ודברי חכמה. ולכאורה אין מובן. כי בראשונה נראה, ענין בעלת האכסני' במה חשדה את ריב"ח שלא שייר בב' ימים הראשונים. כי הלא אין הו"א שחשדה אותו ח"ו שאכל מחמת תאותו. כי בודאי ידעה אותו ואת דרכו שאפילו הי' מאכל של מעדנים לא אכל להנאתו לגמרי ח"ו. ואדרבה בודאי הי' מקיים סעודה שהנאתך מסוך ידך הימנה. ובפרט שהי' מאכל של פילון. אכילה שאינה נאכלת אלא לרעבון. ואם הי' יודע ונזכר מה שאמרו חכמים משיירין פאה כו' בודאי הי' עושה. אלא ודאי שלא הי' דעתו עליו בעת אכילתו מענינים האלה. כי היו מחשבותיו פונות לדברים עמוקים. וכמו שאמרו ז"ל בשארי מקומות לאו אדעתאי, עיין בסוף מסכת שבת. א"כ מה הועילה בזה שהקדיחה המאכל. הא לא יזכור מה שהי' קודם זה. ואם חשבה שהוא לא ס"ל הך, בודאי לא מהני הזכרתה. וגם הרי אחר כל אלה הלריכה להגיד לו בפירוש. היתה יכולה לעשות כן בלי שתקדיח מאכלה. ועיין במהרש"א ח"א שם. ב' ענין התינוקת יש להבין, מה העוות עשה ריב"ח במה שהלך בדרך שראה אותה כבושה ועשוי' ללכת. וכי הי"ל לחוש שמא שלא כדין החזיקו בה רבים. ואם אמת הדבר שהי' שוגג. הי"ל להתינוקת לאמור לו, רבי, זה הדרך איננה כבושה כו' ולא להעיז נגדו ולומר לסטים שכמותך. וריב"ח הודה לדברי' והלדיקה וחשבה לחכמה. ג' ענין התינוק. עיין במהרש"א שתמה ג"כ מה הי' הויכות

בין

בין ריב"ח עם התינוק. הלא אמרת לי קצרה כו'. כי הרי הוא אמר שניהם קצרה וארוכה. ויותר מזה יש להפליא מהו באמת ענין החכמה הזאת. כי מאי נפ"מ אם הדרך בתחילה קצרה וקרובה להעיר. רק לבסוף יש גנות ופרדסים מעכבים וצריך להקיף. או איפכא, אם בתחילה יש דברים המעכבים וצריך להקיף. ולבסוף קצרה ונוחה. ומה הי' מרויח בלכתו בארוכה וקצרה יותר מקצרה וארוכה. ואם נאמר שע"י הגנות ופרדסים יותר קשה לכנוס להעיר. הי' לו להתינוק לומר כן לריב"ח תיכף, ולא לדבר ברמז לבד. אשר מכל זה נראה כי בלעדי הענין החיצון נרמזו בדברים האלה ענינים פנימים הראוים לחכמים. וראוים להביאם בתלמוד ולשבחם על חכמתם:

ואפ"ל, הנה ידוע כי עיקרי המכשולים המצוים בדרכי בנ"א. אשר על ידם האדם איננו שומר דרכיו ומונע א"ע מהצלחתו הנצחיי, המה שלשה. א) השכחה, המשכיח מן האדם כל עניני תכליתו ואחריתו. ב) ההרגל, לעשות מה שרואה אחרים עושים. והאחד נמשך אחר חבירו וכן כולם. עד שנמשכו הכל למה שאיננו ראוי להם. ג) טרדת העוה"ז, ומחשבת בנ"א לתקן א"ע בו ומטעה נפשו לאמור כי את"כ למחר ולזמן יתקן נפשו: ונבאר בדרך פרט. א' השכחה, מה שרוב בנ"א שוכחים עניני תכליתם ואחריתם. ומעט מעט רגעים אשר יזכרו קצתם. ואמרה על זה התוה"ק צור ילדך תשי ותשכח כו'. ואומר עוד ורם לבבך ושכחת כו'. והרבה אזהרות בתוה"ק פן תשכח כו'. והי' אם שכח תשכח כו'. ובהיפוך הזהירה התוה"ק מאוד, למען תזכרו כו' וזכרת את ד"א כו' זכור אל תשכח כו'. והנה נראה נא. אם ד"מ בעניני העוה"ז ישכח האיש מה צריך לו לעשות היום ומחר. וישכח מה מהסחורה יש לו ומה צריך לקנות ובאיזה מקום צריך לנסוע. ומה צריך להכין לו מסחורה וכסף וכדומה. והאומן הי' שוכח איך יעשה מלאכתו. הנה הי' כל מצב האנשים נהרס. אבל הם זוכרים תמיד ונותנים לב לזכור. כל אחד מה שנצרך לו לעניני עולמו הכלה. ומה שצריך לו לקיום נפשו ונצחיותו ותמידיתו זהו שוכח. ועיין בחוה"ל בפ"ג מחשבון הנפש בחשבון הי"ב שכתב בזה דבריו מתוקים עי"ש. ושמעתי מפרשי' הפסוק צור ילדך תשי כו'. כי באמת ענין של השכחה שניתן לאדם הוא לטובתו. שאל"כ הי' זוכר תמיד מה שעבר עליו ר"ל מדברים המעציבים רוחו. וכן הי' זוכר תמיד מה שגמל עליו

מי רעה וכיוצא דברים כאלה. לכן נברא עם כח השכחה גם כן לשכוח מה שצריך. ולזכור דברים ההכרחים לו. והוא משמש עם כח השכחה נגד מה שהוא צריך בכל עוז לזכור. ואמרתי דמיון לזה. לאיש גביר שהי' לו משרת. וכאשר יצא מביתו והניח שמה הרבה חפצים יקרים. העמיד את המשרת שלו על הפתח לשמור שלא יכנוס איש שמה. אבל המשרת השוטה שכח כל ענינו למה הועמד כאן ולא שמר את הפתח ונכנסו כל איש שרוצה ויעשו כרצונם. ורק בבוא הבעה"ב בחזרה ויראהו המשרת ויזכור מה צוהו. וירץ אל הפתח ויחזיק בכפות המנעול ולא נתן את הבעה"ב ליכנס תוך ביתו. ויצעק עליו הבעה"ב שוטה וטיפש מה אתה עושה. אבל לכה"פ עשית כן גם עם אנשים אחרים? האמן לי כי כבר שכחתי פקודתך ורק נזכרתי עתה. כן ענין הזה. ועל זה אמר צור, הקב"ה. ילדך תשי. עשה אותך בעל שכחה לטובתך. ותשכח אל מחוללך, אתה משמש בהשכחה לשכוח אותו ח"ו: והנה אברי האדם כולם עומדים ומשרתים להאדם כ"א תפקידתו מה שנתמנה עליו. והמה פועלים בעצמם מבלי שיצטרך האדם לפקוד עליהם והמה משרתי האדם ועושים עבודתו. והוא אין יודע מי העובד אותו ואיך אופן עבודה שלו. ועל זה נאמר לעושה נפלאות גדולות לבדו כו'. כי אם הי' האדם צריך להנהיג אותם. לצוות על הקיבה איך יעשה מלאכתו. ועל המעיים ועל כל הגידים המתנועעים איך ומה יעשו כל רגע. הנה הי' כל ימיו ורגעים מוטרד בזה. וכן מוצאות הפה אם הי' האדם צריך להתיישב איך ינענע כל מוצא כדי להוציא הדיבור. כמו שעושה הפורט ע"פ נבל שחושב בדעתו באיזה מקום ידחוק באצבעו על נימי ומיתרי הכינור. בכל תנועה וקול במקום אחר. הנה הי' האדם כמעט משוגע ממראה עיניו ומוטרד ונבהל בעניני גופו. רק חסד גדול הוא מבוראנו ית"ש כי ברא האברים כולם והגידים להיותם עושים כ"א רצון בוראם בלי שיצטרך האדם לצוות עליהם בפרטות. רק כאשר לוקח המזון לפיו כבר עושה כ"א כפי פקודתו. וכן כאשר לוקח דבר שאינו ראוי לגוף כמו דבר מר וארסיי. כבר האברים בעצמם אין מקבלים אותו ופולטים לחוץ. ואם פתאום יבוא להאצטומכא הנה תקיא אותו כפי האפשרות. א"כ המה פועלים לטובת האדם כל מה שנבראו עליהם ברצון הבורא ית"ש. ואיך ישכח האדם תפקידו מה שראוי עליו. והנה באמת הצדיקים הגדולים אינם שוכחים כלל ותמיד הם ערים. ואינן

נרדמים

נראים מעשות בזריזות. ויותר מזה כתבו הספה"ק כי צדיקים אשר כבר עבדו בכל עוז וקדשו האברים שלהם כבר שם הדבר להם לטבע. וכמו שאין האברים מקבלים דבר המזיק לגוף. ודבר המועילו הם עושים על פי טבעם. כן אברי הצדיקים נשמרים על פי טבעם מן הדברים האסורים. ורצים וזריזים למצוה ומעשי טובה. ועל זה אמרו ז"ל כי לא יאונה לצדיק כל און. בפרט באיסורי אכילה כמ"ש התוס'. ועיין מה שכתבנו ב"ה בזה בפרשת וירא בפסוק יוקח נא מעט מים, על ידי שליח כו':

וזה שיש להמליץ בדברי הגמ' הנ"ל, כי האשה הזאת בעלת האכסניא, כראותה את התנא ריב"ח בודאי הכירה אותו ואת צדקתו. כמ"ש ז"ל האשה מכרת באורחים וכמו השונמית באלישע. וכאשר ראתה שאכל כל המאכל ולא הניח פאה בקערה. ובודאי עשה מצד שכחה ולאו אדעתא. הנה עשתה תחבולה להוכיחו והקדיחה המאכל הג' במלח באופן שלא הי' יכול לאכול. וזה שהראית לו, רבי, כמו שאברים שלך אינם בכח לקבל דבר שאיננו לגופך ומזיק ורע לך. כך כיון שאמרו חכמים משיירין פאה בקערה. כבר ראוי אשר הפה לא הי' צריך בכחו לקבל אחרית המזון, מה שנגד דברי החכמים. וזה דברי חכמה ומוסר. ונלחה בזה לריב"ח והודה ושבח אותה ע"כ. המכשול הב'. הוא ההרגל לעשות כמו שהוא רואה אחרים עושים. וכל העולם נמשכין אחד אחר חבירו. וכולם מתרעמין וכולם צועקין וכולם עושים בזריזות להעביר כ"א את חבירו. ועיין במה שכתבנו ב"ה בזה באריכות לפ"א דאבות במהד"ת בפי' רבב"ח ע"ש: וזה שיש לכוין בדברי התינוקת שאמרה לריב"ח. שהי' שדה זרועה וראוי להוציא פרי תבואה. רק שאנשים התחילו ללכת שם וקלקלו השדה. ובאמת המהלכים הראשונים לבד היו גזלנים ועשו שלא כדין. ואח"כ כולם הלכו א' בדרך שכבר הלך חבירו. וכן עשרה ומאה ואלף כולם דורכים זא"ז. וכן הוא הענין בכל דרכי העוה"ז. ועל זה רמזה התינוקת, רבי, הלא שדה היא וראוי להוציא פירות וע"י הליכתם בא הקלקול. וכאשר השיב לה שהוא דרך שכבר דרכו בו רבים והוא עושה כמעשיהם ובודאי לא היו לסטים שגזלו את הדרך. הנה הוכיחה אותו ואמרה לסטים שכמותך כבשוהו. ר"ל כמו שאתה אינך ח"ו לסטים. כן אותם הרבים אינם לסטים רק הולכים כמו העורים אחד נסמך על חבירו ומה שהא' עושה כן חבירו. וכן כולם זא"ז. וסוף אנחנו ניזוקים ובא הקלקול. ואין איש שכמותך ראוי לעשות כן. והוא מוסר נפלא לכל דרכי עוה"ז. וקיבל ריב"ח הלימוד ושבח אותה ע"כ. המכשול הג' הוא, מה שהאדם מוטרד מהעוה"ז וסובר תמיד לעשות בראשונה תיקון גופו ומה שצריך לזה מעניני העוה"ז. ואח"כ כאשר יכין לו מה שצריך, אחר כך יפנה לדברי העוה"ב. והנה כתבנו לעיל במאמר זה באריכות והוכחנו כי דרכי העוה"ז הם נקראים דרך קצרה, ודרכי העוה"ב דרך ארוכה לעולם שכולו ארוך. כי ב' הנהגות אשר נתן הקב"ה לעולמו. א' הנהגת העולם. ב' הנהגת התורה. והדרך הא' הוא לכל או"ה. והב' לישראל לבדם. והצדיקים הנה טרדת התורה מבלבל דעתם בעניני עוה"ז. כמ"ש באהבתה תשגה תמיד. והי' אחד יושב בשוק העליון וסדינו בשוק התחתון. אבל רוב העולם הוא בהיפוך. טרדת עוה"ז מונעת אותם ומשכיחם מעניני התוה"ק:

ואפ"ל שרמזו רז"ל לזה גם כן במדרש קהלת בפסוק מתוקה שנת העובד, כד דמיך ר"ב כו'. שאמרו ז"ל משל למלך ששכר פועלים כו' והי' מטייל עמו ארוכות וקצרות כו'. היינו בנמשל הוא הרמז שהקב"ה כבי' משתעשע בו בכל דרכיו הן הארוכות והן הקצרות. כי גם דרכי עוה"ז של הצדיק המה שעשועים לפניו ית': וזה שי"ל במאמר הנ"ל, שרמז לו התינוק לריב"ח כי יש הולכים בדרך קצרה בראשונה, ואח"כ חושבים ללכת בארוכה. היינו כי חושבים לעשות בראשונה תיקון הצריך לעולם הזה, ואח"כ יפנו לדרך הארוכה של עולם הארוך. אבל כאשר הלך ריב"ח בזה הדרך כשבא לעיר מלא גנות ופרדסין מקיפין אותה. היינו הרמז ע"י מה שהולכין בעניני העוה"ז נעשה מוטרד מאוד. וכאשר אח"כ רוצה ללכת למחוז חפץ שלו. אבל כבר בנוי ומוקף בגדרות וחומות ובכרמים וגנות המסגירים לפניו הדרך. ע"כ העצה הוא בהיפוך ללכת בתחילה ועיקר בדרך הארוכה המביא לעולם הארוך. ואח"כ לעשות גם בשביל העוה"ז כפי ההכרח בדרך קצרה. ולעשות העיקר עיקר והטפל טפל. וזה שרמז לו התינוק ללכת בדרך ארוכה. והטפל הוא הקצרה. ומי שהולך בעיקר בדרך הקצרה והטפל הארוכה. הוא טועה ואינו בא למחוז חפצו. והי' ריב"ח מגולת מהתינוק וקיבל דבריו ושבחו ונשקו על ראשו כו' כלכם חכמים גדולים כו'. ובזה נבוא לדברי רש"י ז"ל כמ"ש לעיל]:

ברש"י ז"ל משל למרגליות שנפלה בין החול כו'. ענין המשל הוא במה ששנינו במשנה דאבות

דאבות, עשרה דורות מאדם כו' כמה ארך אפים. עשרה דורות מנח כו'. וכתב במד"ש בשם לב אבות כי רצה הקב"ה לצרף הדורות ואבד הקליפות המרות מאוד ואח"כ הי' עוד קליפות כו' עד שמצא יעקב אבינו מטתו שלימה עיי"ש. אלא כמו שסוברין שהי' דבר חדש. רק שכבר הי' בעולם הנשמה הקדושה כענין המרגליות שקודם שמצאה ג"כ היתה בעולם רק שמעורבת בחול, ומה שהוסיף רש"י ענין הצרורות אחר שמצא המרגליות, עיין בהרא"מ ובגו"א שעמדו בזה:

ואפ"ל, כי כוונת רש"י לתרץ מה שיש שינוי בדברי התוה"ק. כי בעשרה דורות שמאדה"ר ועד נח כתיב בכולם, וימת. וכן מסיימים כל הפסוקים שלהם. ובעשרה דורות שמנח ועד אברהם אע"ה מסיימים הפסוקים שלהם ויולד בנים ובנות, ולא נזכר מיתתם כלל. רק לבסוף וימת הרן כו' וימת תרח כו'. ועל זה הביא המשל, כי בתחילה נופל החול הדק מנקבי הכברה. מה שאיננו ראוי לספק כלל אם יש בהם המרגליות. אבל בתוך הכברה נשארו הצרורות ביחד עם המרגליות. ורק כשנוטל המרגליות משליך הצרורות מידו. כן עשרה דורות עד נח, נפלו מיד דרך נקבי הכברה וימת, וימת. אבל עשרה דורות האחרונים המה היו כמו הצרורות שנשארו עוד בהכברה ולא נאמר בהם וימת. עד שנולדו אברהם ושרה, אז וימת הרן אבי שרה. וימת תרח אבי אברהם. והצרורות משליך ומוצא המרגליות אברהם ושרה. זכותם יעמוד לנו ולכל ישראל אמן:

ברש"י ד"ה הפשתני הזה כו' נילון אחד כו'. אמרו רז"ל לעת"ל הקב"ה מוציא חמה כו' וצדיקים מתרפאים ורשעים נידונים כו' וליהט אותם כו' וי"א מגופם יוצא אש ואוכלתן שנאמר רוחכם אש תאכלכם. יש אש שהוא בכח ואינו מזקת עד שנופחין בה ויוצאת לפועל. מדת הכעס נקימה ושנאת חנם בכח עד שנופח בה הוא או אחר. מה זאת להניח את עצמו הי' לא תהי'. והוא אש של גיהנם שיוצאת לפועל ובזה נידונין לעת"ל. כי אם היתה רק בכח היתה מתכבה מאלי'. והעצה לכבות אש של גיהנם ע"י אש של קודש החזק ממנו. והוא גם כן טמונה בכח וצריך לנפוח בה שתהא שלהבת עולה מאליו. יוסף הצדיק כשפתתה אותו המרשעת ונפחה בו אש. התחזק אע"פ ע"י אש קודש, ואיך אעשה הרעה כו' וחטאתי לאלקים. התגבר בקרבו. וכפי מדרשם ז"ל קדושת אביו נפחה בו עתידין אחיך להיות על אבני האפוד כו'. להאבד ח"ו מתוך אבני הקודש. ועל האש הקודש הזה נאמר אש לפניו תלך ותלהט סביב צריו האירו כו'. נילון יוצא מיוסף ומכלה כולם:

עוד על רש"י הנ"ל ד"ה הפשתני הזה כו'. צריך להבין מה הפקחות של זה האיש. והלא גם בער מבין ויודע כי האש שורף הפשתן. גם מה ענין המשל אשר לא הבנני בלעדו:

ואפ"ל, בהקדם מאמר חז"ל בכתובות (ס"ו) מעשה בריב"ז כו' אשריכם ישראל כו' ובזמן שאינכם עושים רצש"מ מוסר אתכם כו'. וכבר עמדו בזה מה ההצלחה הזאת ומה טיבה שמוסר אותם כו'. ונקדים דברי המד"ר ריש תצוה הה"ד זית רענן כו' מה הזית כו' וחובטו במקלות כו' ועושים תשובה כו'. בפשיטות דבריהם ז"ל ר"ל כמו שהשמן הטוב הוא בתוך הזית ושמנו אגור בתוכו ואינו מחוסר רק להוציאו לאור, וזהו ע"י חביטה וטחינה. כן בלבות בנ"י יש הרבה יראה וטובה. רק הקליפה המכסה עלי' היא קליפה מרה, כמו גוף הזית שהוא מר. ולכן ע"י כתישה וחביטה יוצא השמן הטוב. כן על ידי גליות ויסורין צ"ע עושים תשובה. וכדברי הרמב"ם ז"ל בגט המעושה שצריך לכפות לבטל היצה"ר. ובאה ההבטחה על זה מפי יוצרנו ית"ש. ואף גם זאת בהיותם כו' לא עזבתים כו' שלא יהי' ח"ו כלי' ר"ל. רק אעשה להם כל האמור שם בפרשה כדי להביאם לתשובה. כי אני ד' כו' וזכרתי להם ברית ראשונים כו'. שיעמוד להם זכות אבות וזכות כריתת הברית. שעי"ז אייסרם כדי להביאם לטובה ולא לעזבם ח"ו. וכמו ששמעתי פי' על הפסוק סוף פרשת אחרי ולא תקיא אתכם הארץ כו'. שהוא דמיון למלמד שהי' לומד עם ב' נערים. הא' הי' כפרי גרוע. וכאשר ראה שאין לו תועלת בלימודו כי אינו מקבל כלל. וגם הי' לו למלמד מורת רוח ממנו. אחזו בציצת ראשו וישליכהו החוצה. הנער הב' הי' עלם טוב רק שלא הי' רצונו ללמוד. כשראה זה שמח, אמר בלבו כמדומה כי גם אותי ישלך החוצה. לא, ענהו המלמד אל תדמה בנפשך כן. כי אתה באמת מוכשר ללימוד ורק תלוי ברצונך. אותך אשליך החוצה ואחזור ואקחך לבית ואכה אותך מכה רבה מכף רגלך ועד ראשך ואעשה לך רצון. כן האו"ה באשר שאין מהם תועלת כאשר עשו עוד תועבות קאה אותם הארץ. אמר לזה, לא תדמו בנפשכם כי עמכם יהי' כן ותפטרו מידי.

רק, ולא תקיא אתכם הארץ כו׳. היינו כי ההקאה לא תהי׳ באותו האופן שקאה אותם. רק הנה אחזור ואקבצכם כו׳. וכמו שארז״ל שבאו ליחזקאל ואמרו כו׳ השיב להם ביד חזקה אמלוך עליכם. וארז״ל על זה כל כי האי ריתחא לירתח עלן ולפרוקינן. ועל זה אמר ריב״ז כאשר ראה גודל השפלות של אותה בת טובים, אשריכם ישראל כו׳ וכשאין אתם עושים רצש״מ מוסר אתכם כו׳ כדי לחבוט ולהוציא שמנן. וזה המעלה שלהם שאינן עוזבם לרצונם רק עושה תחבולות להשיבם לטובה:

ובזה נוכל להבין דברי רש״י ז״ל. כי לכאורה מה זה שתמה הפחמי אנה יכנס כו׳. ומה זאת דאגתו ידאג הפשתני על זה. רק באמת מבואר במדרש הלשון שאמר לו הפקח מזה אתה מתיירא כו׳. הנה נראה כי זה הי׳ יראה גדולה להפחמי כשראה החבילות עד אין מקום. כי בל״ס גם עליו וביתו יטענו המשאות האלה. כי הפשתני הי׳ הבעה״ב והפחמי גר אצלו. וזה אמרו אנה יכנס כל הפשתן הזה. כי בלי מקום בל״ס גם אותי יכובד בזה המשא. ואם כי סוף הפשתן להטוה [עס וועט זיך דאך אוים שפינען]. אבל מי יודע אימת. ובין כו״כ המשא יהי׳ לטיפה. על זה השיב הפיקח. הרואה את הנולד. תדע כי רואה אנכי כי ידחקו לך ויתנו עליך משא. אך סוף כל סוף יתקרבו גם אל המפוח ויכבדו עליו. ועי״כ יוציא רוחו גם הוא כטבע המפוח כשדוחקין אותו. ותחת אשר עד כעת הי׳ הנילוץ אש כבה ומעמעם בין הגחלים. כעת ע״י הדחיקה יגרום שהנילוץ יצא ממקומו. ועי״ז תהי׳ חפשי מכל הדחקות כי ישרוף ויכלה הכל. כך כשראה יעקב אע״ה כל האלופים [עיין ברמב״ן סוף סדרה הקודמת כי הכל מורה על לעתיד ע״ש] אמר מי יוכל לכבוש כו׳. ואף כי סופן לשאול. אבל מי יוכל לסבול משא כזאת כל עוד שיכבדו על הבנים. על זה אמר הפסוק אלה תולדות יעקב כו׳. כי בכל אחד מישראל יש נילוץ טוב רק שכבה ומעמעם [עס טליעט]. ועל ידי הדחק נתעורר לשוב ברגש לב. וכשהנילוץ יוצא לאור, אז אין עוד שום מונע ומעכב ושורף ומכלה הכל. וזה תכלית רצונו ית״ש:

ולתשלום המאמר עיין בטור או״ח סימן רל״ו מ״ש בברכת ק״ש של ערבית שנוהגים באשכנז לומר תמיד ימלוך עלינו כו׳ קודם החתימה ואחיו ה״ר יחיאל פקפק על זה שאין סמוך לחתימה מעין החתימה. וא״א הרא״ש כתב שמתפללין ד׳ ימלוך כו׳ ויקוים הכתוב והי׳ לעת ערב יהי׳ אור ויאיר לנו ויחשיך לשונאנו והוי קצת מעין חתימה עיין שם:

ואפ״ל בפשיטות בהנ״ל. כי ישראל נמשלו לזית ואין מוציאין אור כי אם ע״י כתישה. ולכן כל עוד שהגלות מכביד עליהם זהו קרבות הגאולה. וכן במצרים הי׳ קושי השעבוד קורבת גאולתם. והגלות הוא לילה כמבואר. ובסוף הלילה מחשיך יותר והוא סימן לבא אור היום. וכאשר הארכנו בזה במ״א ב״ה. וזה שאומרים תמיד ימלוך עלינו כו׳. והסיבה לזה הוא המעריב ערבים. שהערבית והלילה היותר מחשיך בכפל, זהו סיבת הקרבות לגאולה. וכן ענין הפחמי שכאשר ידחקו אותו ביותר אז יצא הנילוץ וישרוף ויכלה את עשו. וסיים שם ועלו מושיעים בהר ציון וכו׳:

עוד על רש״י הנ״ל, ד״א וישב הפשתני הזה נכנסו גמליו טעונין פשתן הפחמי תמה כו׳ פיקח אחד משיב לו נילוץ א׳ יוצא ממפוח שלך כו׳ והי׳ בית יעקב אש ובית יוסף להבה כו׳ ע״ש [והוא במד״ת בשינוי לשון קצת. ומד״ר ענין אחר פחמי וזהבי כו׳ ע״ש]. נראה שהמד׳ מפרש הפסוק וישב יעקב, שישב בנחת והשקט ע״י אשר ראה תולדות יעקב יוסף שהוא להבה. על כן נתיישב דעתו. אבל אינו מובן למה לריך להמשל ומה מבינים יותר ע״י המשל. הלא הוא מבואר בעצמו. גם יש לראות כי המשל בפשוטו אינו מובן כלל. כי מה לו להפחמי אל הפשתני הזה. ומאי איכפת לי׳ ברבות הפשתן. ולמה יכלה אותו ע״י נילוץ אש שלו. ועיין ביפ״ת על המדרש הניח דברי המד״ת בל״ע:

ואפ״ל, ידוע כי בימים הקדמונים היו בקיאים לעשות מן הפשתן בגדים בדקות נפלא ומזוככים ומזהירים ומלובנים. והי׳ מחירם רב מאוד והי׳ מלובשים בהם המלכים והשרים הגדולים. עיין בגיטין [דף כ״ט] שיגר לו בונים כו׳ לר׳ שיבני וחומש כו׳ כאמגוזא ופלגא דאמגוזא. וע״ש ברש״י שכתב ד׳ מיני פשתן דק וטוב. כאמגוזא, טלית גדולה למדתו וכשהיא מקפלה לא היתה יותר מכאגוז ופלגא ע״ש. והוא ענין נפלא. וכן מלינו בתוה״ק ביוסף הלדיק כשנעשה מושל ומשנה למלך, וילבש אותו בגדי שש. ובגדי כה״ג הי׳ מפשתן הטוב. וארז״ל במשנה [יומא ל״ד] בשחר הי׳ לובש הכה״ג פילוסין של י״ב מנה ובין ערבים הינדוין כו׳. ושם [ל״ה] ר״י בן פאבי עשתה לו אמו כתונת של מאה מנה. ור״א

בן חרסום משתי רבוא ולא הניחוהו אחיו הכהנים כו' שנראה כערום עיי"ש. והנביא ע"ה [יחזקאל ט"ז] ואחבשך בשש כו'. ושם ג"כ ואלבישך שש כו'. ובמשלי [לא] שש וארגמן לבושה. וגם היו עושים מהפשתן מרבדים וקליעות לנויי המטות. [משלי ז] מרבדים כו' חטובות אטון מצרים. ועיין בהראב"ע פ' וישלח בפסוק אלה בני שעיר החורי שכתב כמו חורי יהודה [נחמי' ו] מגזרת ואורגים חורי [ישעי' יט] שהוא לובן ונמשלו הסגנים בלובן כו'. והיפוך זה בל יתיצב לפני חשוכים עכ"ל עיי"ש. ולדעתי אפ"ל כי נקראו השרים והסגנים הגדולים כן. חורים [נחמי' ז] ואקבצה את החורים ואת הסגנים כו', ושם ואריבה את חורי יהודה. מפני מלבושיהם שהיו לבושים כולם מלבושי פשתן החורי שהיו לבנים ומצהירים. והנה הפחמי הוא חשוך מפני כי עוסק תמיד בפחמים, ולבושיו שחורים, וידיו מפוחמות, ופניו חשך משחור תארו. וכמ"ש [ברכות כח] מכותלי ביתך ניכר שפחמי אתה עיין שם ברש"י. והוא היפוך לגמרי מן לובשי פשתן הלבנים ומצהירים:

והנה יש לראות מדוע רבינו רש"י הק' ז"ל שינה לשונו מלשון התנחומא עיי"ש. וגם צ"א הלשון מלה"ד, רק וישב הפשתני הזה כו': ע"ב אפ"ל כי כאן נשתנה מכל המשלים. אשר פשטות המשל הוא דבר הנוהג בעולם בהנהגה הפשוטות. וכאן מורה המשל על הכוונה הפנימית. והוא, כי ידוע אשר כל הסיפורי הענינים אשר בתורה הק' מהאבות הקדושים ז"ל, הכל מרומז על דורות האחרונים כמו שכתבו הראשונים ז"ל. ועיין ברמב"ן במקומות הרבה בפירושו עה"ת. על כן י"ל כי כוון באמרו, הפשתני הזה, הוא הנזכר כאן בפרשה שלפני'. עשו עם אלופיו וחורים ושרים שלו, הלובשים כולם בגדי פשתן לבנים יקרים ברוב גאות וגובה הלב. נכנסו גמליו טעונים פשתן. ועשו הוא אבי אדום אבי האלופים, קורא אותו פשתני. והפחמי הוא איש ישראל אשר בגלות שחור ומשוחר, לא תואר ולא הדר לו, מגודל השעבוד ולחץ הגליות. וכן אמר ישעי' הנביא [נג] על משיח לדקנו שיתגלה במהרה. ועל כל הכנסי' בכלל כל לשונות אלה לא תואר כו' נבזה וחדל אישים כו' עיי"ש. עומד ורואה איך שהפשתני נכנסו גמלים טעונין פשתן. תמה, בתמהון ושממון. אנה יכנס כל הפשתן הזה, לרקום ולארוג עוד מלבושים יקרים להשרים והאלופים. כי רבו מארבה בכל יום האלופים והחורים. ואני אנה אני בא ביניהם [כמ"ש שה אחד בין ע' זאבים]. אבל פיקח אחד, יחיד ומיוחד אשר עיניו פקוחות על כל דרכי בני אדם. והוא המפקח על עסקי כל הנבראים כולם בכלל ובפרט. משיב לו, להאיש הישראלי. ניצוץ אחד יוצא ממפוח שלך ששורף ומכלה את כולם. כי באמת כל אותם האלופים והשרים עם כל יקר מלבושיהם הכל הבל אפס ואין. אבל האיש הישראלי עבודתו עבודת חרש ברזל [שהוא הפחמי] מעשהו ברזל דבר חזק וקים. והעבודה הוא על ידי האש, התוה"ק הניתנה באש. ורק כל זמן אשר אין הפחמי עושה עבודתו בזריזות הנה הגחלים עוממת. אבל כאשר יעורר את המפוח להוציא רוחו לנשב בכח בתוך הגחלים. אז יתלהבו וימלטו כידודי אש [כמ"ש נופח באש פחם ומוציא כלי למעשהו]. ואז ניצוץ אחד היוצא מכלה את כל בעלי הפשתן. הם וכל אשר להם. ואין להם כח כלל נגד הפחמי הזה אשר עבודתו באש. ובעת אשר הישראלי מעורר כח הקדושה שלו, קדושת התוה"ק. אז הכל מתבטל נגדו. וכך, ראה יעקב אע"ה ברוח קדשו כל האלופים העתידים להיות בדורות של הגליות [כי לו לבדו מה איכפת לי' באלופי עשו. הלא עשו הלך אל ארץ מפני יעקב אחיו] תמה ונתירא, מי יוכל לכבוש כו', ואיך באיזה מצב יהיו הבנים היקרים בגליות, עומדים מפוחמים ושחורים ובזויים. והללו בעלי הפשתן מושלים ונוגשים בהם ברוב זדונם וגאותם. אבל אמר לו הקב"ה, ניצוץ א' יוצא ממך שהוא שורף ומכלה הכל. וכן יהי' בסוף הדורות, והי' בית יעקב אש כו' ובית עשו לקש כו'. וכן אמר ג"כ הנביא ע"ה עוד [מלאכי ג'] והי' כל עושי רשעה קש וליהט אותם היום הבא כו'. והי' ד' למלך על כל הארץ והי' ד' אחד ושמו אחד, בב"א:

ברש"י אלה תולדות יעקב כו' ישוביהם וגלגוליהם עד שבאו לכלל ישוב. נ"ל דקדוק הלשון שבעשו כתיב למעלה ישובי עשו האיך נתישבו. וביעקב אמר כל גלגולי סיבתם כו'. וכן כאן ישוביהם וגלגוליהם. במה שפירשנו ב"ה דברי רש"י לקמן ביקש יעקב לישב בשלוה כו', עיין בח"ת. והעולה הוא, כי דירת הצדיקים בעוה"ז הוא ארעי וטפל וגרות לבד. חוץ מה שצריך להם לענין עוה"ב. אבל או"ה עיקר ישובם בעוה"ז. כי בלעדי זה אין להם מאומה. והנה פירשנו ב"ה דברי רש"י והמן כו' עגול ולבן כו' עיין בח"ת פ' דברים. והענין כי עגול הוא דבר שאין לו קביעות. לזה דקדק רש"י ז"ל

בעשו

בעשו אמר ישוביהם שהוא קביעת מקומם. אבל ביעקב ותולדותיו אמר גלגול, טלטול וגרות ודבר המתגלגל. כי היודי פעם הוא קרוב לעוה"ז ורחוק מעוה"ב. וכשישוב בתשובה אז רחוק מעוה"ז וקרוב לעוה"ב. עד שבאו לכלל ישוב [התיבה כ'ל'ל' משמע קצת] עד שבאו לישוב קצת. והיינו מה שצריכין לתיקון עוה"ב שלהם:

ברש"י ז"ל ביקש יעקב לישב בשלוה כו' לא דיין לצדיקים כו'. וכבר עמדו בזה הרבה.

כי מי סני להו לצדיקים דאכלי תרי עלמי. וגם באמת מצינו שהאבות הי' להם גם עוה"ז. אברהם אע"ה ויצחק וגם מהצדיקים האחרונים הרבה מהם שהי' תורה וגדולה במקום אחד:

ואפ"ל, במה שידוע כי א' מהאו"ה שאל לחכם א' מה זאת שהיודים מתפארים עצמם ואומרים שהם עיקר הבריאה ואנו רואים שהם טפלים בעולם ותמיד מטולטלים. וכשנפדו עושים להם תמיד יו"ט למזכרת כו' עיין בכוזרי. אבל התירוץ האמת הוא, כי כל עניני העוה"ז הוא רק הכנה לעוה"ב כאומרם ז"ל התקן עצמך בפרוזדור כו' והוא רק טפל לעוה"ב. ועל צד ההכרח נותנין לכ"א כפי מה שגלוי וידוע לפני הקב"ה שצריך זה לו להכנתו לעולם שכולו ארוך. והשאר שאינו מההכרח אין נותנין לעם זה. ואדרבה אם לצורך הכנתם טוב להם טלטולם וטירופם נותנים להם זה. וכמו שארז"ל ג' מתנות טובות כו' ע"י יסורין. ודבר זה שוקל אל דעות ולו נתכנו עלילות מצעדי גבר. והענין דומה לבונה בית עם עליות מרווחים ומצווה להאומנים למשוח אותו בששר, ומעמיד בתוכם כלים מצוירים. אבל הבנין שעושים מבחוץ בשעת העבודה [רושטינעק] מי פתי ללבוע אותו או ליפותו, כיון שהוא רק טפל וארעי עד שיוגמר הבנין ואח"כ יהי' לאפס ואין. ולהרחבת המשל, גביר אחד בנה בית חומה לתלפיות בדירות יפות ומהודרות עד מאוד בציורים רבים ע"י ציירי חוץ למדינה והוציא על זה הון רב. והנה הדרך הוא בבנין חומה גבוה שמעמידין חוצה לה סביב בעת הבנין [ריסטיוואניע] עצים גבוהים מאוד תקועים בקרקע ובהם מדביקין הרבה חתיכות, עצים, נסרים, לוחות, חווקים, כדי לעלות בהם ולעמוד עליהם בוני החומה ועושי המלאכה. ובמשך זמן העבודה משנים הרבה מהם, כשבונים עטאזש הראשונה החווקים המה למטה. וכשבונים הב' אזי סותרין הרבה מחווקים התחתונים ומדבקין אותם למעלה, הכל כפי הצורך. וכן תמיד. ויהי היום עבר שם איש אחד מפשוטי העם ויעמוד שם לראות ולהביט על יופי הבנין והדור הציורים ורב המלאכה אשר שם. ויגש האיש אל הבעה"ב ויאמר לו, אדוני אל יחר אפך, אשאלה אותך תמי' גדולה. שאל בני שאל. הלא מהרחבת הבנין ורב המלאכה אשר הוצאת עלי', הרי נראה כי אתה גביר גדול ופוזרן בממון. וגם החדרים אשר אין משתמשין שמה כ"א לפרקים גם הם נסתרים מכל עיני האדם רק לך לבדך. גם הם מצויירים בציורים יקרים. ומדוע הריסטיוואניע הזה אשר עומד ברחוב קרי' לעיני כל עובר למצמת עליו וקפצת ידך. והשארתו להיות כבנין הפחות אשר גם מדלי העם יבנו יותר מהודר. ומדוע לכה"פ לא צוית להחליקו ברהיטני ולתארו באיזה צבע יפה וכדומה. כשמוע זאת הבעה"ב מלא שחוק פיו. ומדוע ישחק אדוני. מפני שהקשית דברי שטות. כי הכי בנין [הריסטיוואניע] נקרא בנין. ואם הוא דבר קבוע ורוצה אני בבנינו, רק הרי הוא בנין של בע"כ ובהכרח. כי אין הפועלים יכולין לעוף באויר מוכרח לעשות מקום לעמוד עליו. ותראה כי היום או מחר יסתרו כמעט כל החווקים והמעלות מלמטה ויעשה [הריסטיוואניע] היותר חזקה למעלה. בעבור כי עתה רוצים להתחיל עטאזש השלישית בנין רחב וגדול מאוד. ואחר כל השלמת הבנין יהי' נסתר כל [הריסטיוואניע] לגמרי כו'. א"כ כיון שהוא בנין של הכרח למה אחליקנו עוד או אציירנו דבר טפל. דבר הכרח. ואינו משתמש כי אם לזמן מועט כו'. כן כל העוה"ז ותמודותי' הוא רק הכנה וריסטינעק כדי לבנות ע"י בנין האמתי, היכלי העוה"ב להמצפים אליהם. והוא בנין טפל וארעי בהכרח. ע"כ, די ודי מה שנותנין להאדם כל כך מה שעל ידו יוכל לבנות לו הפלטרין במקום גבוה. אבל לא ליפות עוד ולהתענג בהידורו. וכמו שהאריך בזה בעקידה:

וזה אפשר להעמיד בדברי' ז"ל, צדיקים מבקשים לישב בשלוה. אמר הקב"ה לא דיין לצדיקים מה שנותנין להם עוה"ז כפי ערך שיוכלו עי"ז לתקן להם עוה"ב. וזה אמרם מה שמתוקן להם [עי"ז] לעוה"ב. וזהו רק מהכרח. כי באם לא היו מצטרכין זה להכנת עוה"ב גם זה לא הי' נותנין להם. והוא כבר די והותר להם. אבל מבקשין לישב בשלוה בעוה"ז. והלא מה שאינו מההכרח להכנת עוה"ב הרי זה דבר הבל ובטל ולמה להם זאת. ולכן האבות הי' להם גם עוה"ז כפי מה שגזרה חכמתו ית'. אברהם אע"ה כדי להכנים גרים תחת כנפי השכינה

השכינה. מההכרח להיות לו אשל להאכיל ולהשקות לעוברים ושבים. ועוד כהנה כפי מה שיודע היודע מחשבות נוצרם לזה העולם כדי לתקן להם עוה"ב בשלימותו וכן הצדיקים האחרונים הי' להם כפי הצטרכותם:

ברש"י והוא נער שהי' עושה כו' מתקן בשערו כו'. קשה מאוד לומר על אותו צדיק שנאמר עליו מיד וישראל אהב כו' ובן זקונים כו' שהי' עושה ח"ו דברים של טפשות:

ואפ"ל, עפ"מ שפירשנו ב"ה שמח בחור בילדותיך בעוד שיש לך ילדות. כי אשרי איש כו' בעודו איש. כי הגם שתשוב אנוש עד דכא אבל הוא מהאחרונות. כמו שהאריך בזה בחוה"ל ודמה לא' שדיבר לה"ר עד שכלה לשונו, ושב מלדבר. העידו ז"ל על אותו הצדיק שבנערותו הי' מתקן בשערו. והוא מותרות האדם הי' מתקן בזה דברים נפלאים. ממשמש בעיניו ומחפש בהם כענין ימשמש במעשיו, כדי שיהי' נראה לפני הקב"ה יפה. וזה מעשה נערות, כי הוא ראוי לנער כמ"ש שמח בחור בילדותיך. ויפה הוא לפני הקב"ה. ועיין מ"ש לקמן בפרשת ויגש: את בני בלהה כו' והוא הי' מקרבן. לזקן ראוי כן. אבל בחור ורך בשנים הדרך הוא להתגאות ולרחק אחרים. אבל זה הצדיק בעודו בבחרותו הי' מתקן הכל: את דבתם כו' מגיד לאביו. כדי להחזירם למוטב. ומן השמים היתה נסבה להראות לו כן כדי שיגולגל הדבר. כמו שדרשו בזה נורא עלילה על בני אדם. ונדמה לו שח"ו חוטאין: ועל כולם לקה כו'. ק"ו מה זה הצדיק שהגיד לאביו והתכוון לטובתם כו' מה יעשו המתכוונין ח"ו להטיל דופי וכו':

ברש"י את דבתם כו' שהיו אוכלין אמ"ה כו' וכל הענין. ושם דבתם כל מה שהי' יכול לדבר כו'. ושם דבה לשון דובב שפתי ישנים. הנה מבואר בספרים ומובן הדבר כי ח"ו לא חטאו השבטים הצדיקים באלו העבירות חלילה. אך שנדמה כן ליוסף הצדיק. והי' כל זה כדי שיגולגל הדבר כגזירת קדשו ית'. ועיין במזרחי שהאריך בזה. ואפשר עוד קצת, כי הגם שיוסף גם כן ידע שאינן עבירות רק נדמה לו לשמץ דבר מה מן אביזרייהו דעבירות. והדמיון, כמו שאומרים על אשכנז מגולח זקן, כשרוחץ לפרקיו לאכילה ואינו חותך בסכין טרפה ומנענע עוד בשפתיו כמו בהמ"ז, שהוא צדיק ויוד כשר. ועל איש הנקרא חסיד מזלזלין מאוד וקוראים אותו פושע אם רואים שאינו מדקדק בכלי הרחיצה אם אינו ניקב קצת. ועל הבשר אם הוא עם סרכא וכיוצא. והוא מפני כי כפי ערך האדם כן מדקדקין עמו. ולפי ערך הראשון הוא צדיק והב' פושע. וכן ארז"ל אין אומרים בקרו גמל זה בקרו ד"א. רק בקרו טלה זה. ולא נמצא מעולם ד"א שיהי' טרפה על סרכא. כן מפני שיוסף החזיק את אחיו השבטים באמת לצדיקים גדולים מאוד כמו שהי' באמת. לכן כל שמץ דבר שנדמה לו מהם שאינו מדרך החסידות הרע בעיניו. אבל נמדד ליוסף הצדיק מדה כנגד מדה. כיון שאתה מחזיקם לצדיקים לכן לא ישרו בעיניך דרכם. א"כ גם אתה שהנך צדיק באמת כבר נחשב זה לעבירה מה שאתה דן אותם לחוב ומספר לאב דרכם ועלילותם. לכן בשלשתן לקה. כמו שלדעתו לגבי אחרים לא הי' זה לחטא ורק עליהם נחשב לעון. כן דיבורו וענינו לגבי אחר לא הי' נחשב חטא. אך לצדיק כמותו נחשב לעון: ובדי להבין דקדוק דברי רש"י ז"ל במה שהתחיל בדיבור וסיים בלשון סיפור, ועל דבה שס'פ'ר' כו' ועל עריות ש'ס'פ'ר' כו' כל מה שהי' יכול לדבר בהם רעה הי' מס'פ'ר. נאמר, כי ידוע חילוק בין לשון דיבר ללשון ספור. כי דיבור הוא אחד שמדבר עם חבירו בענין מסחרו או דבר אחר הנצרך שהוא נוגע לזה. מדבר דבריו בדקדוק ומעמיד דבריו שלא יהי' מוכחש מאחר. לא כן המספר מה שקרה במדינה פלונית או מאיש פלוני ספור מעשה שאינו נוגע לו כלל. אם יאמר אחר ששקר הדבר או שאינו בזה האופן. ישיבנו אולי צדקת כי אני כך שמעתי וכן אני מספר. אבל אינו מעמיד דבריו כיון שהוא רק ספור בעלמא. כן הי' ענין הגדת יוסף הצדיק לאביו מענין אחיו כמו ספור לבד שלא הי' לו נגיעה בזה. ואם יתרץ איש אותם ויאמר כי צדקו אחיו. יודה לדבריו ואל יעמוד כנגד:

וזה נוכל להעמיד בדברי' ז"ל, כל מה שהי' יכול לדב"ר בהם רעה. אף שהי' יכול לדבר אבל הוא לא דיבר רק הי' מספר, בדרך ספור בעלמא. אבל הוקשה לרש"י ז"ל הלא לשון דבה משמע דיבור לא סיפור. על זה הביא ראי' שהוא לשון דובב שפתי ישנים, שפי' שם רש"י ז"ל שהאבות בקבר יהי' להם מזה תענוג ודבה לשון מרחיש. וכמו שאמרו רז"ל במדרש משל לכומר של ענבים כשנותן אצבעו עליהם כו'. הרי שהוא ענין רחישה בשפתים לבד לא דיבור ממש בפה מלא. א"כ זה שכתב כאן

דהה ג"כ הוא רק רחישת שפה בדרך סיפור לבד:

ברש"י ז"ל בן זקונים שנולד לו לעת זקנותו. והרמב"ן ז"ל תמה הלא כולם נולדו בזקנותו. ויששכר וזבולון אינם קודמים לו כי אם שנה או שנתים עיין שם:

ואפ"ל, כי רש"י ז"ל כתב בפסוק ויהי כי ילדה רחל כו' ויאמר שלחני כו' משנולד שטנו של עשו בטח בהקב"ה ורצה לשוב. הנה ראינו כי נודע להנביא יעקב אע"ה ענין יוסף בנבואה. א"כ אפשר כי גם זה ראה ברוח קדשו בעת לידתו כי הוא יכלכל את שיבתו כאשר הי' באמת. ויכלכל יוסף את אביו כו'. והנה ידוע כי שימוש הלמ"ד לפעמים הוא בעבור. עיין ברש"י בפסוק מתי אעשה כו' לביתי, לצורך ביתי כו' והרבה כיוצא. זהו שרמזו וישראל אהב כו' כי בן זקונים כו' מפני שראה ברוה"ק שנולד לו הבן הזה שיהי' לו נחת ממנו. לעת זקנותו, בעבור ולצורך עת הזקנה לכן אהבו: ואונקלום תרגם בר חכים כו' כל מה שלמד משם ועבר מסר לו. יש להבין לפי פירוש זה מה הטעם לכן אוהבו מפני שמסר לו כו'. אדרבה סיבת הלימוד הי' מפני האהבה ולא האהבה מפני הלימוד. והוא כאומר אני אוהב את פלוני מפני שאני נותן לו כסף וזהב. והרמב"ן תירץ על זה כי מסר לו חכמות וסתרי תורה ומלאו משכיל ובעל סוד בהם כאילו הי' זקן ורב ימים לכן אהבו:

ובפשיטות אפ"ל. כי מצינו ענין האהבה בב' אופנים. אהבה בלב. ואהבה בפועל ע"י ענין מה. כמו שמצינו בפסוק אהבתי אתכם אמר ד' ואמרתם במה אהבתנו. שהפירוש הוא במה הראית לנו האהבה. ובא התשובה הלא אח עשו כו'. וכן ואהבת את ד' כו'. ונפרש הפסוק במה נראה האהבה, והיו הדברים כו' בשכבך ובקומך כו'. זהו אמרו וישראל אהב את יוסף כו'. ירצה שהראה אהבתו אליו, כי בן זקונים הוא לו [ויהי' פירוש כי אשר] הראה לכל שבר חכים הוא לו. שמחזיקו ליותר חכם ושלם מכולם. ובמה הראה האהבה. עי"ז, שכל מה שלמד משם ועבר מסר לו, לבדו. וגם ועשה לו כתונת פסים. לכן ויראו אחיו כי אותו אהב וכו': **ד"א** שהי' זיו איקונין שלו דומה לו. יש להבין מה זה שגרם האהבה. הלא ענין התולדה בצורה אינו ביד האדם:

ואפ"ל, ידוע מסה"ק כי ניכר בפנים ענין הטהרה והנקיות. וחכמת אדם תאיר פניו. וכל עוד שהאדם מלוטש ומזוכך יאיר פניו בהוד והדר בצלם אלקים אשר עליו. והיפוך מזה ח"ו במי שנכשל בחטא. כמו סכין יפה מלוטש כשבא מבית האומן יש עליו הזיו והנוגה. אבל אם כבר עלתה בו חלודה אף שמנקין אותה ומלטשין באבן המשחזת. אבל אותו הנוגה [גלאנץ, פּיליטור] כבר אבד ודי שהוא נקי. והמשל הדיוט אומר קרוע וטלוי איננו שלם. והצדיקים השלימים המה בזיו נוגה שלהם כמקדם. וכאשר פירשו בזה אמרו, אחרי ראותי את פניך כי עודך חי. שראה בפניו שהוא חי כמקדם ולא נשתנה הדר פניו. ושעל זה הי' מתאבל מקדם. כי חשב אשר לא יראה עוד ולא יוכל להביט בו. כאמרו ראה פניך לא פללתי כו'. והנה ענין זיו הוא הדר ונוגה הדבר [גלאנץ]. ויעקב אע"ה שאמר ע"ע כחי וראשית אוני. שהי' בן פ"ד ולא ראה כו'. בל"ס שהי' כל הדר נוגה תפארת פניו עליו בשלימות. ועל זה רמזו ז"ל שופרי' דיעקב מעין שופרי' דאדה"ר כו'. וכמ"ש בסה"ק בענין זה. ויוסף הצדיק שהי' זה ענינו, שומר הברית, אהבו אביו מפני שהי' זי"ו איקונו. ר"ל נוגה הדר הצורה דומה לו: **ובאמת** נוכל לומר כי ג' הפירושים הוא ענין א' כידוע מסה"ק אשר זה תלוי בזה. ומפני שהי' זיו איקונין שלו בשלימות. לכן הי' יכול למסור לו כל רזי התורה. ולכן הי' יכול ג"כ להשפיע משפע העליון שעל זה נאמר ויכלכל יוסף את אביו כו'. שזה הוא מדת יסוד לדיק להשפיע שפע שבע רצון, כנודע:

ברש"י כתונת פסים. לשון כלי מילת כמו כרפס ותכלת וכמו כתונת פסים דתמר ואמנון. לכאורה הנה הך רא' דתמר מבורר יותר דבפירוש נאמר שם זה הלשון. וההוא דכרפס צריכים לדרוש לחלק כר פס. ולמה הביא הך רא' באחרונה. ועוד יש לדקדק, כי כמו שמביא הרא' הראשונה בלא מראה מקום למה הביא בהב' במי נאמר. וגם אמנון אינו ענין. דתמר לחוד הלבישה הכתונת.

ואפ"ל, כי רמז ז"ל בלשונו הלא דרשת חז"ל לעולם אל ישנה אדם לבן כו' נשקל ב' סלעים מילת כו'. כי ענין הכתונת נראה שהי' מלבוש של ממשלה והיו מלובשים בזה רק אנשי המעלה והיתרון. וכמ"ש כי כן תלבשנה בנות המלך מעילים. וכמ"ש הספורנו כי אביו נתן לו הממשלה להנהיג הבית וכל עניני עבודת הצאן. והכתונת הי' אות על זה כענין והלבשתיו כותנתך, ואמרם ז"ל בגדול אחי דלשתמעון

דלשתמעון מילי'. וזה העיר קנאת ושנאת האחים ופירוד לבבם ממנו ואח"כ תרעומת אביהם עליהם. כמ"ש ארור אפם כי עז וברצונם עקרו שור כו' עיין ברש"י שם. לכן הביא הראי' הא' כרפס ותכלת שהכתונת הזה הי' מעין תפארת הממשלה. כמו שהרא' שם המלך כבוד עשרו ומלכותו ותפארת גדולתו. אבל סופו של הכתונת הזה מה הי'. גרם לענינים רבים כמו כתונת דתמר ואמנון שהביא שנאת אבשלום על אמנון ע"י קריעת הכתונת, ושנאת האב לבנו, והרבה רעות נצמחו מזה: ומ"א כו' שנמכר לפוטיפר כו'. עיין בגו"א שכתב כי לכן רומז בהכתונת מפני שזה הי' הגרם לכל אלה. והכל הזכירה התוה"ק כדי ללמוד מזה מוסר ומדה טובה וד"א. ומאת ד' היתה זאת שבא יעקב אע"ה לידי כך כדרשת חז"ל:

בפסוק ולא יכלו דברו כו'. ברש"י מתוך גנותם כו' אחת בפה כו': אפ"ל שרמז בזה בדיוק הלשון, כי לא הי' הקס"ד אשר שבטי ישורון יהיו נחשדים על דיבור שקר ורמי' ח"ו. כנהוג בתוה"ר אשר בפיו שלו' ידבר כו' ובקרבו ישים כו'. ואם אומר לחבירו לפרא דמרא טב. רצונו לך לאבדון ושבור המפרקת וכיוצא בזה. כי הוא שקר מוחלט וזיוף גמור ולא נחשד על זה אדם כשר מישראל. רק יש לפעמים שאדם אחד שונא לרעהו באופן שמותר ע"פ התורה. כמ"ש התוה"ק חמור שונאך. ופי' אם יודע שהוא בעל עבירה ח"ו, ואעפ"כ כדי שלא יזיק לו הלה בגופו וממונו וכדומה. אינו מראה לו השנאה ומדבר בב' אופנים עמו שלא יקלוף אותו. ולפעמים יש בזה תועלת שעי"ז יקרבנו אליו וייטיב דרכו. ועל זה נאמר מותר לשנות מפני דרכי שלו'. וכמ"ש ב"ה במקום אחר שהכוונה הוא כמו שנאמר ואדוני זקן, שלא אמר השאר מה שאמרה. רק ואני זקנתי לבד. והנה אם כי זהו מותר על פי ההלכה. אבל באמת מי שמורגל מעודו לדבר רק אמת גמור, כלבו כן פיו, בלי שום העלמה תחת לשונו. ומדקדק ע"ע הרבה בזה עד גדר שיהי' נקי במדה זאת. לאיש הזה כבר נעשה מההרגל טבע שני ואין עוד בכחו לדבר באופן אחר:

וזהו שרמז רש"י ז"ל שלא דברו אחת בפה ואחת בלב. היינו כשמדבר עם חבירו יש לו ב' דיבורים. אחת מדבר בפיו. ואחת נשאר לו בלב ואינו מוציאו על שפתו. וזה אינו שקר אשר אסרה התוה"ק. כי אינו מוכרח להגיד כל אשר יודע. ואינו רוצה להקליף לאיש רע וכדומה. אבל גם מזה היו נזהרים בני יעקב. והגם כי כאן באמת הי' מותר להם זה מפני דרכי שלו'. והגם כי בלא"ה שנאתם את אחיהם הי' מוסכם להם ע"פ ד"ת. אבל הי' מותר לשנות. על זה אמר הפסוק ולא יכלו דברו לשלום. שלא היו ביכולת לדבר כן. ואין בכחם נגד ההרגל אשר נעשה טבע שני. ואמר ברש"י הטעם לזה. כי למדנו שבחם שלא היו מדברים לעולם א' בפה וא' בלב ולכן הורגלו בכך עד שלא יכלו עוד לדבר כן:

ברש"י דברו לדבר עמו: הנה החילוק הוא בין דיבור ל"ו' לדבר ע"מ"ו'. כי ל"ו' יאמר אם אחד אומר לחבירו עשה לי כך בענין מסחר. או אומר לשלוחו לא ועשה כך וכך, באופן שאינו מיחד עמו דיבור של אהבה נקרא מדבר לו, אומר לו. אבל אם מדבר עם רעהו בענין מיוחד בדבר סתר, בענין אהבה וגלוי דבר וכיוצא יקרא מדבר ע"מ"ו'. שמורה שהמדברים המה שניהם שוה במדרגה ואינו דרך צווי וגם לא דרך מסחר. רק דרך התחברות [ויש בכלל הזה לפרש כמה פסוקי תנ"ך עיין בזה]. והנה אין ספק כי לא נמנעו האחים לדבר עם יוסף בעניני הבית ודבר המרעה. וכמ"ש הספורנו בזה. ומסברא הוא, כי אם כן הי' יעקב אביהם מבין זה ושואלם מדוע המה בזעף וכיוצא. רק שדברו אליו כל אשר היו צריכים. ורק הפסוק הזה אומר שלא יכלו דברו ופירש"י כמו לדבר עמו. כי דברו מורה על יחוד הדיבור כמו עמו, וזה לא דברו:

בפסוק ויחלום יוסף חלום ויגד לאחיו ויוסיפו עוד שנוא אותו ויאמר אליהם כו'. יש כאן דיוק גדול אשר עמדו עליו המפרשים. למה הוצרך לכפול הדברים. כי בתחילה אמר דרך כלל כל המעשה ויחלום יוסף חלום ויגד לאחיו ויוסיפו כו' ואח"כ מפרש ויאמר אליהם שמעו נא כו'. והי"ל ויחלום יוסף חלום ויאמר לאחיו שמעו נא כו' ויאמרו לו כו' ויוסיפו עוד שנוא אותו. והמפרשים תירצו כפי דרכם:

ולדעתי ב"ה נראה, כי הנה באמת יקשה קושיא גדולה על יוסף הצדיק ע"ה, הרי הי' אז כבר גדול בתורה בנגלה ובנסתר ובכל המעלות הרמות. כמ"ש רז"ל וברש"י כל מה שלמד משם ועבר כו' וזיו איקונין שלו דומה כו'. היינו במאור פנים של קדושה והי' יודע שאחיו שונאים אותו. למה ולמה אמר להם חלומותיו שראה שעתיד למלוך והם

והם ישתחוו לו. וגם השמש והירח משתחוים לו. מה התועלת הי' לו מזה, כי אם לעורר עוד שנאה וקנאה. ואין זה פעולת צדיק וקדוש כמוהו, ותמוה: ע"כ אפ"ל [בדרך השערה ואפשרות בלבד] כי גם זה ראה הוא בחלום כי הוא חלום. וכי הוא מגיד החלום לאחיו. וכי הם נוספים בשנאה עליו. וידע כי אין זה חלום פשוט רק כי הוא חלום ומחזה של נבואה. ע"כ הי' מוכרח לקיים ולהגיד להם שלא יהי' כמו כובש נבואתו ח"ו. וזה שי"ל בפי' הפסוק ויחלום יוסף חלום [שהי' יודע בחלומו שהוא חלום ומראה] ויגד אותו לאחיו [גם זה ראה בחלום שמגיד החלום לאחיו] ויוסיפו עוד שנוא אותו [גם זה ראה בחלום]. ע"כ הוכרח בע"כ לקיים הדבר ויאמר אליהם שמעו נא כו'. כמו כל הנביאים שאמרו לישראל שמעו נא ב"י כו'. כה הי' אלי נבואה וחזון. אמנם למה באמת הי' הענין כן להראות לו כל זה. הוא פשוט ומובן. כי הרי ידוע אשר כל הענין הזה הי' מן השמים סבות מסובבות ממנו ית"ש. כדי להביא כל בית אביו למצרים. וגלות מצרים וגאולתם וקריעת ים סוף הכל הי' שליבות ודרגות לעלות להר סיני לקבל התוה"ק [כמו שהארכנו ב"ה בענין זה במ"א]. א"כ אם לא היו מראים לו אלא החלום לבד. בלי ספק לא הי' מגיד לאחיו כלום כדי שלא לעורר שנאתם עליו וקנאתם. אבל אם כן היו חסרים אותם השליבות העיקריות המביאים לידי התכלית הגדול הנרצה. כי גם שנאתם גם קנאתם עליו הי' נצרך מאוד כדי להביא אל התכלית הנפלא. ע"כ הראו לו תיכף שהוא מגיד לאחיו כו'. וכן הי' בחלום הב', ויחלום עוד חלום אחר ויספר אותו לאחיו [ראה בחלום כי מספר אותו לאחיו] ע"כ ויאמר כו':

והנה י"ל כי יוסף הצדיק הרגיש בעצמו והי' ירא כי אחיו יגידו לאביו כל המעשה, כי הוא בא אליהם מידי פעם ומספר להם חלומות שימלוך וישתחוו לו אחיו. וגם השמש והירח כו'. ועושה כן כדי להקניטם ולצערם. וח"ו יקפיד עליו אביו. על כן כדי להיות נקי מזה הקדים הוא עצמו ויספר הכל לאביו בפני אחיו כל המעשה, כי ראה חלומות ובהם הראו לו כי מספר לאחיו כו'. והי' מוכרח לזה להגיד להם. אבל יעקב אע"ה רצה להסיר ממנו הקנאה והשנאה, ויגער בו אביו ויאמר לו מה החלום הז"ה אשר חלמת [דייק הז"ה] כלומר, בשלמא החלום הראשון של האלומות כסבור אתה שהוא חלום נבואיי, יש לך תירוץ כי היית מוכרח להגיד להם שלא לכבוש הנבואה. אבל החלום הז"ה השני הרי הנך מבין וודע כי איננו חלום נבואיי. כי חלום הנבואה אין בו שום דבר בטל ח"ו. וזה הרי הי' והנה השמש והירח כו'. וזה בודאי בטל. הבא נבא אני ואמך כו' הלא כבר מתה. וממילא כיון שיש בו דבר בטל איננו אלא חלום פשוט כמו כל חלומות בנ"א. ולמה הי' לך לספר להאחים לעורר שנאת חנם. וזה הי' טענה נצחת. אמנם סיפר הכתוב, ויקנאו בו אחיו. כי הבינו כי גם זה יוכל להיות איננו דבר בטל ומגיעים הדברים לבלהה. ומסופקים המה בזה. אבל ואביו שמר את הדבר, כי הוא הי' לו ענין זה לדבר ברור כי בנו האהוב וגדול המעלה לא יראה חלומות שוא. כמ"ש ב"ה במ"א כי יעקב אע"ה אמת וכן יוסף. ולדברי שקר אין עניינם כלל ורחוק מהם. והוא מחזה נבואה והי' מצפה לראות קיומו. [ולפי ההשערה הוא ב"ה דבר נכון]:

ברש"י מאלמים אלומים. כתרגומו מאסרין כו' נושא אלומותיו כו' עיי"ש. י"ל בדרך מליצה בלשון רש"י ז"ל. ידוע כי כל החלומות של אותו הצדיק הי' מה שנוגע עד סוף הדורות. וכל מה שנוגע לטובת האומה הישראלית בכלל. והנה האחדות הוא יסוד ושורש כל האומה, כידוע ומפורסם בסה"ק. והוא הקיום המעמיד האומה על עמדה. ועל זה מתפללין ותוליכנו קוממיות לארצנו, בקומה ישרה. היפוך כי שחה לעפר נפשנו כו': וזה יש לרמז מאלמים אלומים מאסרין אסרין, אגודה ביחד. ועל זה אמר המשורר נושא אלומותיו. ר"ל כי אמרו רז"ל מפני מה נפזרו ישראל בגליות. כמו שזורעין זרעים בארץ כדי שיתוספו עליהם כו' שנא' וזרעתי' לי בארץ. אמר על זה הלך ילך ובכה נושא משך הזרע. בעת הזריעה בגלות הוא בבכי'. אבל בא יבא ברנה נושא אלומותיו. על ידי האחדות שיהי' ביניהם ויהיו אלומות וקישורים ישא אותם הקב"ה כבי' ברנה. כמ"ש בחיקו ישא עלות ינהל. ובלשו"ן המשנ"ה האלומו"ת נוט"ל ומכרי"ז. כי כשמוצאין שבלים פזורין אין צריך להכריז שכבר נתייאש מהם הבעה"ב. אבל אלומות הוא דבר חשוב ולא נתיאשו הבעלים מהם וצריך להכריז. כן אם ח"ו הם נפרדים כו'. אבל האלומות וקישורים יחד אין הבעה"ב של העולמות כולם ית"ש מתיאש מהם. ולכן המוצאם אלי' הנביא ומשיח צדקנו נוטל אותם ומכריז בכל העולמות ראו בנים לאביהם שבשמים, ישראל אשר בך אתפאר. ועי"ז קמה אלומתי וגם נצבה לעמו"ד ע"ל עמד"ה בזקיפ"ה. ותוליכנו במהרה קוממיות לארצנו במהרה בימינו אמן:

ברש"י הבא נבא כו' ויעקב נתכוין להוציא מלב בניו כו'. כוונו לתרץ שהרי גם יעקב הי' יודע שא"א לחלום בלא דברים בטלים. לזה כתבו שעשה כן במכוון. אבל קשה הלא גם אחיו ידעו זאת שא"א לחלום כו' ועוד יקנאו בו. ואפ"ל במה שידוע שכל החלומות הולכין אחר הפה. א"כ יחשבו אחיו שבמה שאמר לו אביו כמו שזה בטל הכל בטל. בזה גופא יבוטל החלום. אבל התורה אמרה שאביו שמר את הדבר ולא בטלה. לכן נתקיים באמת:

בפסוק לך נא ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן והשיבני דבר. קשה להבין בפשיטות שהשוה יעקב אע"ה הבנים לצאן. וכפי דברי התרגום יונתן הנ"ל חשש מפני שהי' להם שונאים בשכם עיי"ש. קשה כי חשש על הפסד הצאן כמו ח"ו על סכנת הבנים:

ואפ"ל בדרך הרמז קצת. כי ראה אבינו ע"ה ברוח קדשו כי מתחיל כעת ענין גדול וחדש מה שהוא עתיד להיות בדורות הבאים. ונגלה בו אור לראות. הגם כי הי' עוד בסתר, כי לא רצו משמים להראותו ברור כמובן. והוא כמ"ש בסה"ק [והארכנו בו ב"ה בהרבה מקומות] כי ענין מכירת יוסף וכל גלגולי הדברים הנה היו מוכרחים לירידת מצרים ולצירופם שם. ולזכות לקבלת התוה"ק שהוא תכלית כל הבריאה כולה [וכמ"ש בפרשת ויצא בענין הסולם שראה בצאתו מבאר שבע]. כי הסיבה הרחוקה הי' התחלת יציאתו מבית אביו לבוא לפדן ארם. ולישא ב' האחיות האמהות הקדושות עם בלהה וזלפה וללדת בנים הקדושים מכולם דוקא. ועי"ז הי' שבית לקנאה ושנאה בין האחים. בפרט על יוסף מפני שחשבו וידעו כי רחל היתה אהובה לו יותר. והיא עקרת הבית מה שגם בני לאה מודים כמבואר ברז"ל. וזהו הי' הסיבה הרחוקה. ואח"כ נתגלגלו הסיבות אחד ע"י חבירו והג' ע"י הב' והד' ע"י הג'. וכן להלאה. והוא כמו סולם שכל שליבה הוא גורם לחברתה לעלות ממנה להסמוכה לה עד שעולה מעלה מעלה. כן היו כל הגלגולים האלה. ולכן אמרז"ל כי סל"ם עולה סיני כו'. כי הוא השליבה העליונה מן הסולם, סיני. ומצב הסולם הוא מן פרשת ויצא עד פרשת יתרו. מהתחלת צאתו עד קבלת התורה עומד בארץ וראשו מגיע השמימה. [ועיין במ"ש ב"ה בזה באריכות. ואפ"ל כי זה שכוון ברש"י בשם המדרש א"ר אלעזר בשם ר' יוסי בן זמרא הסולם הזה עומד בבאר שבע ואמצע שיפועו מגיע כנגד בהמ"ק כו' עיי"ש. כי באמת ירדו קצת ממדרגתם מה שהי' להם בעמידתם בהר סיני כמבואר בתוה"ק. וכמ"ש בסה"ק ומבואר מפי סופרים כי מפני שהמעלה העליונה של הר סיני שהי' להם לא היתה מכחם רק ענין של מעלה הניתן להם שלא בהדרגה. כמ"ש ואשא אתכם על כנפי נשרים. לכן לא הי' לו קיום. לכן אינם במעלה העליונה של הסולם רק באמצע השיפוע שהוא הבית המקדש. ושם עמדו במעמדם]:

ואפ"ל כי זה שרמוז כאן, לך נא ראה את שלום אחיך ואת שלום הצאן כו'. ישראל נקראו כן, ואתנה צאני כו' ובהרבה מקומות בתנ"ך. והתוה"ק היא השלימות האמתי והשלום הגמור. תורת ד' תמימה ושלימה. וכל נתיבותי' שלום. כי מהליכה הזאת נתגלגל ענין ישראל עם הקודש. והתוה"ק הנתונה להם. והשיבני דבר, דבר ד'. וכן נקראה הנבואה והדיבור השלם. כמ"ש ברש"י פרשת דברים בפסוק ויהי כאשר תמו כו' וידבר ד' אלי לאמר. כי הוא יחוד הדיבור עיי"ש. ואפשר לפרש הפסוק בדבר ד' שמים נעשו. כי הוא כמו בראשית, בשביל ראשית כדרשתם ז"ל. כן בדבר ד', מפני דבר ד' שיהי' בעולם. זה הי' סיבת של בריאת השמים. לכן אמר והשיבני דב"ר: ואפ"ל עוד כי הוא מוסב על הפסוק שלפני זה, ויקנאו בו אחיו ואביו שמר את הדב"ר. כי ראה והבין כי אין זה דבר פשוט. רק מה שתולה בו כל בריאת שמים וארץ. והוא הדבר אשר שמר. ולא דבר ריק הוא כי הוא חייכם:

ברש"י מעמק חברון כו' מעצה עמוקה כו'. לכאורה קשה והלא גזירת המקום הי' ולא עצה. אבל יובן באמרם כי אברהם אע"ה בירר לו מלכיות כדי להצילם מגיהנם. אם כן זאת עצתו וכעת נשלמה:

ברש"י נסעו מזה. הסיעו עצמן מן האחוה. נלכה דותינה כו' מנין הוציאו להם כן ז"ל. וקודם לזה ויבא שכמה מקום מוכן לפורעניות. קשה הלא לא בשכם הי' המעשה של המכירה כי אם בדותן. ורש"י ז"ל כתב בשכם קלקלו השבטים:

ואפ"ל שהוציאו כן מלשון הפסוק. שהנה מוזכר וילכו לרעות בשכם מוכח ששכם הי' מקום מרעה לצאן. ודותן נזכר בכתוב שהי' מדבר. כאמור השליכו אותו אל הבור הזה אשר במדבר. ואם כן למה נסעו משכם מקום המרעה לדותן מקום אין עשב וזרע. אלא ע"כ עשו זאת בערמה לומר לאביהם

לאביהם שנוסעים לשכם. ואח"כ נתרחקו הלאה לדותן מקום שלא יעלה על לב אביהם שנסעו שמה. ושם יוכלו למלאות רצון לבם בלי שידע אביהם ולא ישלח שמה משרתו. לכן כתבו ז"ל לרעות את צאן נקוד על את שהלכו לרעות א"ע. כנ"ל שלא הלכו מתחילה כ"א לעשות הסכמה ע"ד יוסף. ובשכם התישבו זה העצה לילך לדותן ולעשות שמה עם יוסף כרצונם, לזה כ'. נסעו מזה ולמה נסעו. מפני כי הסיעו א"ע מן האחוה. ומפני כי בשכם עשו זאת ההסכמה. כ' ז"ל כי שכם הוא מקום מוכן לפורענות. כי שמה קלקלו וכו':

ברש"י והבור ריק וכו' נחשים ועקרבים יש בו, ר"ח בן דוסא כשפגע בו הערוד. המיתו. כי באמת מבואר בספה"ק כי יש בחדרי הגיהנם מקום מלוים שמה נחשים ועקרבים. והמה מלאכי המשחית ר"ל ומשם יש כח לכל המזיקים שבעולם. והאדם בעצמו נותן להם מחי' ע"י עבירות שעושה. אבל הצדיק אינו מתיירא מהם כלל. כי מוראכם וחתכם יהי' וכו'. יוסף הצדיק הי' שלית מצוה. בנפשו. וטלטולו. כדי להשלים רצון המקום והגזירה של כי גר יהי' זרעך כדי להציל את ישראל מגיהנם. א"כ בדין הוא שלא ישלטו בו מלאכי גיהנם ח"ו. והמזיקים הבאים מכחם. והרמב"ן ז"ל כ' כי אם הי' יודעים זאת האחים שלא הזיקו אותו הנחשים הי' יראים ליגע במשיח ד' וכו' אבל אוי לו למי שהוא נרדף מן איש הדעת אשר התורה בימינו ועושה כפי שכלו עפ"י ד"ת, כי אינו רואה שום זכות לנרדף, ודבר שמים הי' להראותם כן:

בפסוק מה בצע וכו' וכסינו את דמו. זה כלל גדול דבר אמת הוא מה שיוכל לעשות לעיני כל, ואם מסתיר הענין זה סימן שאינו נכון. שצריך להסתירו. זה אמרו. מה בצע. איך יכול להיות שזה דבר נכון דבר הריגתו והרי בתחילה אמרתם נאמרנו חי' רעה אכלתהו. ודבר שצריכין אתם להסתירו ולכסותו מוכח שהוא אינו דבר נכון עפ"י ד"ת:

ברש"י אבל שאולה ומדרשו סימן זה מסור וכו' כפי פירושו ז"ל פי' הפסוק הוא כי ארד א"ל בני. נוסף זאת מה שנאבד הבן. ארד עוד שאולה נרשת ח"ו גיהנם. ולא ידע כי אדרבה זה כל הטובה אשר עתיד להיות נצמח, ומחשבות ד' עמקו. ומהרעה נצמח טובה. יראו ישרים וישמחו:

ברש"י ויאמר כתונת בני וכו' ולמה לא גילה לו הקב"ה לפי שהחרימו וקללו את מי שיגלה, ושיתפו להקב"ה עמהם וכו' [תנחומא] אבל יצחק הי' יודע כו' האיך אגלה והקב"ה אינו רוצה לגלות לו והנה דברי המדרש הזה סתום וחתום, כמו שכבר עמדו בזה המפרשים הגדולים, עמודי העולם, עיין בהרא"מ, והרג"א, והלבוש, שהאריכו בזה הרבה ופלפלו ארוכות וקצרות. כי מהו ענין השותף הזה, וכי בידם ח"ו כו', ואם אמרו ז"ל הקב"ה גוזר והצדיק מבטל, היינו ע"י תפילה ותחנונים, רק מצינו במרע"ה שהסכים הקב"ה על ידו, וזה בעבדו נאמן ביתו, אדון הנביאים וכיוצא בו וכו', וגם יקשה עוד קושיות, מה שהקשו המפרשים הנ"ל, וגם אמרו, יצחק הי' יודע כו' האיך אגלה וכו' משמע מפורש שלא הי' חל עליו גזירת השבטים, רק מפני שלא רצה לעשות, בשביל שאין הקב"ה מגלה, ובאמת נראה עפ"י פשוט, שלא הי' בידם לגזור על כל העולם, שהגם כי הי' שבטי י', צדיקי עולם, אשר צדקתם עומדת לעד, אבל לא היו הב"ד הגדול, בכל העולם, במקום שהי' אביהם, ויצחק אביו חיים וקיימים:

אמנם ב"ה נראה לי העני בדעת נבזה ושפל מאוד לתרץ כל הקושיות האלה, [ובאמת גוף הענין מבואר בספה"ק, רק אנחנו ב"ה הוספנו לבאר ולהרחיב הדברים בטוב טעם] עפ"י מה שנקדים דברי רבינו הרמב"ן ז"ל בפ' שופטים, בפסוק כאשר זמם, וז"ל הרגו אין נהרגין, רש"י מדברי רבותינו, והטעם בזה, כי משפט העדים, המזימין בגזירת השליט וכו' כי בזכותו של ראובן שהי' נקי וצדיק בא המעשה הזה, אלו הי' רשע בן מות לא הצילו ד' מיד ב"ד, כאשר אמר כי לא אצדיק רשע, אבל אם נהרג ראובן נחשוב שהי' אמת כל אשר העידו עליו כו' כי הוא בעונו מת, ואילו הי' צדיק לא יעזבנו ד' בידם, כמ"ש הכתוב ד' לא יעזבנו בידו ולא ירשיענו בהשפטו, ועוד שלא יתן ד' השופטים הצדיקים העומדים לפניו, לשפוך דם נקי, כי המשפט לאלקים הוא, ובקרב אלקים ישפוט והנה כל זה מעלה גדולה בשופטי ישראל, וההבטחה שהקב"ה מסכים על ידם, ועמהם בדבר המשפט וזה טעם ועמדו שני האנשים אשר להם הריב לפני ד', כי לפני ד' הם עומדים, בבואם לפני הכהנים והשופטים, והוא ינחם בדרך אמת, עכ"ל המתוק מדבש ונופת צופים:

והנה זה ברור ונכון, ומבואר בכל המפרשים, כי המעשה הזה אשר עשו אלה השבטים ביוסף אחיהם חלילה חלילה לאמר, כי בשצף קצף עשו, ובכעס ונקמה עליו, חס וחלילה לחשוב כן על השבטים הקדושים, אשר צדקתם וקדושתם עומד

תמיד

תמיד לפניו ית"ש, ולא הי' הכה"ג רשאי לבוא להיכל ד' או גם לעבוד שום עבודה במקדש, עד שיהי' מלובש בחושן ואפוד, ועל כתפות האפוד ב' אבנים טובות חקוק מפורש עליהם, שמות השבטים הקדושים, ששה משמותם וכו' ואת שמות הששה וכו' כמ"ש בפ' תצוה, אבני זכרון לבנ"י, ונשא אהרן את שמותם לפני ד' על שתי כתפיו לזכרון, וכן בחושן המשפט, ארבעה טורים אבן כו' והאבנים וכו' על שמות בני ישראל שתים עשרה על שמותם, והיו שם [כדברי רז"ל] גם שמות האבות הקדושים, וכתיב ונשא אהרן את שמות בני ישראל בחשן המשפט על לבו בבואו אל הקדש לזכרון לפני ד' תמיד, אלא ברור ואמת כי עשו כל מה שעשו, עפ"י הכרעת הדעת, והישוב והעיון, עפ"י חוקי התוה"ק המקובלת בידם מפי אבותיהם הקדושים, וכן אמרו ז"ל ומובא ברש"י בשם המדרש, במה שא"ל המלאך ליוסף כי שמעתי אומרים נלכה דותינה, לבקש לך נכלי דתות וכו', ונכלי, היינו רעיונות, אבל לא ח"ו רעיוני שוא, רק נכלי דתות, עפ"י התורה ודת אמת, ואמר, דתו"ת, ל"ר, אפ"ל, שהפי' הוא עפ"י ב' הדתות תורה שבכתב ותורה שבע"פ, שהם יחד תורה אחת, תורת ד' תמימה, רק כי כמו שיש בגמרא תנאים ואמוראים, מחולקים בדינים, ד"מ לחד מ"ד חייב העובר על דבר זה מיתת ב"ד, ואחר סובר שאינו חייב רק מלקות ארבעים ועוד אחר סובר שהוא חייב גלות, וכדומה, כן הי' ג"כ השבטים מחולקים בדין יוסף אחיהם, כי לדעת שמעון ולוי הי' ח"ו חייב מיתה. לכן אמרו, לכו ונהרגהו וכו' וראובן חלק עליהם ואמר לא נכנו נפש כו' השליכו אותו אל הבור וכו' והוא עונש קטן, כענין מלקות שנאמר והפילו השופט וכו' כי אינו חייב יותר, או שהוא כענין שאמרו רז"ל, מי שלקה ושנה מכניסין אותו לכיפה כו' שהוא גרם מיתה, ולא מיתה בידים, והוא חשב כי ע"י ההפלה לבד, וסר עונו וחטאתו תכופר, ואח"כ ישיב אותו לאביו, ומהיום והלאה ישוב מדרכו, ויהודה אמר, כי גרם מיתה אינו חייב, רק לכו ונמכרנו וכו' והוא כענין גלות המכפר:

והנה הגם כי היו האחים פסולים לדונו ד"ת, [ומצד השנאה, אפ"ל כי יצא המשפט ע"י בני בלהה ובני זלפה שלא היו שונאיו, אבל הרי פסולים מצד האחוה] רק אפ"ל כי הי' ענין זה כמשארז"ל ב"ד מכין ועונשין שלא מהדין רק כששעה צריכה לכך, ורק שצריך להיות לשם שמים, [כמ"ש בש"ע חו"מ] או כמ"ש הרמב"ן בפרשה זאת בפסוק הנגיאוה

ותשרף, כי הי' יהודה קצין שוטר ומושל בארץ כו' ושפט אותה כמבזה את המלכות עיי"ש. ולדברי המפרשים הנה דנו השבטים את יוסף כמו רודף גמור, כי ע"י הדיבה אשר מביא עליהם לאביהם, ח"ו יקלל אותם האב, והמה כל רגע בסכנת מות, והרודף דינו מסור לכל אדם, ואפ"ל שזהו שהי' הטענה ליהודא, באמרו אל אחיו מה בצע וכו' כי אמר להם, הנה משפטי התוה"ק הצדיקים והישרים המה נעשים בפומבי תמיד. ובפרהסיא, כמש"כ [בפ' שופטים] והוצאת את האיש ההוא אל שעריך כו' וסקלתו באבנים וכו' ויד כל העם באחרונה ובערת הרע מקרבך [ושם] ומת האיש ההוא ובערת הרע מישראל, וכל העם ישמעו ויראו כו' [ושם בעדים זוממין והנשארים ישמעו ויראו כו' [ובפ' תצא] ורגמוהו כל אנשי עירו ובערת הרע כו' וכל ישראל ישמעו ויראו, והרבה כמוהם. ורז"ל אמרו כי ממתינין עד הרגל, בזמן אשר כל ישראל מתקבצים ובפומבי גדול עושים המשפט, ובהיפוך בעשיית דבר עול וחמס. אמר [משלי א'] לכה אתנו נארבה לדם [המארב הוא העושה בסתר] נצפנה לנקי וכו' [תהלים י"ז] וככפיר יושב במסתרים, ואמר במסית [פ' ראה] כי יסיתך כו' בסתר לאמר כו', אמר להם מה בצע [תועלת, כפי' הראב"ע ע"ש] כי נהרוג את אחינו, [וכי אפשר שיהי' בזה שום תועלת, ודבר ישר עפ"י חוקי התורה אם נהרוג וכו'] אם אנחנו מוכרחים לעשות בסתר, [ובהצנע גדול מכל בנ"א] וכסינו את דמו, זהו סימן מובהק שאיננו ישר עפ"י התורה והמצוה, ועוד טען, כי משפטי התורה לענוש מיתה או מלקות וכדומה הוא מפני המעשה הרע אשר עשה האיש ההוא, ולזה צריך ב"ד ראוי, וכשרים לדון, אבל רק הרודף לעשות רעה, מסור לכל אדם כדי להציל הנרדף לעשות בו מכאן והלאה, אמנם נגד זה, אם יכולים להציל הנרדף ע"י א' מאבריו של הרודף, אסור להרגו, כי הרי כבר יהי' הנרדף ניצול ממנו, כן הדבר, אם תרצו לעשות באחינו משפט מפני החמס והעול שכבר עשה, הלא לזה הרי צריכים ב"ד כשר, ואנחנו אחיו פסולים לדונו, אבל אם תרצו לדונו כרודף אותנו ומסור בידינו, אמנם הלא נוכל לתקן זה בלי להרגו, [וכמו ביכול להציל ע"י א' מאבריו] רק לכו ונמכרנו לישמעאלים, שהם מדרך וארץ רחוקה. והולכים לירד עם סחורתם לדרך רחוקה. למצרים [ע' ברמב"ן] ואין עבד יכול לברוח ממצרים וכבר יהי' בזה מתוקן הדבר, כי לא יבא עוד אל בית אבינו, וז"ש לכו ונמכרנו כו' וידינו אל תהי בו, אין צריכים לשלוח בו יד, אבל המשפט

עליו מפני חטאו מכבר, לא נוכל לשפוט, כי אחינו בשרינו הוא, וישמעו אחיו, וקבלו ממנו ועשו כן:

אמנם לכאורה יקשה קושי' חזקה, הלא אנחנו יודעים כי יוסף הצדיק הי' צדיק מעיקרו והי' ממולא בכל המעלות ומדות הטובות והיקרות, ולא לחנם אהבו אביו יעא"ע"ה, אהבה גדולה ועזה, ובלי שום ספק, כי הדיבה אשר הביא על אחיו, לא הי' ח"ו מפני שנאה, וחלילה לו לשנוא אותם ולהיות רודפם, והוא לא שונא להם ולא מבקש רעתם, רק סיפר עליהם, מה שהי' נראה לו מענינים דקים מאוד, שצריכים להמשיכם, [כמו שפרשנו ב"ה דברי רש"י ומאמרי רז"ל שהם רמוזים ע"ז, במ"א בטוב טעם] והי' כוונתו כי יישיר אותם אביו, בדרכי החסידות, כפי דעתו, וא"כ איך יצא ח"ו משפט מעוקל, מתח"י הצדיקים השבטים האלה ולא סיבבו משמים להיות הצדיק ניצול מהם, כמ"ש ולא ירשיענו בהשפטו [ועל הקושיא הלא שלוחי מצוה אין ניזוקים, י"ל כתי' הגמ' היכי דשכיח היזיקא שאני] אבל להציל את הצדיק הנביא יעא"ע"ה מצערו, ולהציל את השבטים הצדיקים, שלא יצא מתח"י ענין כזה, אשר תסמר שערות האדם, למכור את אחיהם הצדיק לעבד, להרחיקו מבית אביו, וליתנו בידי גוים ערלי בשר וערלי לב לשעבד אותו לכל עבודה בזוי', ולא זאת בלבד, כ"א להורידו למצרים, מדינה טמאה וערות הארץ, והלא המשפט לאלקים הוא, וכו', וכמש"כ הרמב"ן ז"ל: אמנם באמת אין זה קושיא כלל וכלל, כמ"ש הרמב"ן ז"ל וכל המפרשים כולם ומבואר בדברי רז"ל במדרשים. באשר נוסיף קמחא תוסיף מיא, כי לא די שלא נסבב משמים הרחקת ענין זה, אבל עוד להיפוך. הי' סיוע גדול. ע"י הסיבובים הנפלאים, אשר נעשו בענין הזה מן השמים, כי הלא האחים הלכו לרעות בשכם, ואם הי' רועים שם. לא הי' באמת יוצא לפועל ענין שלהם עם יוסף, כי הוא מקום עוברים ושבים, וכל דבר הנעשה יתפרסם מיד אבל הי' נסיבה שילכו לדותן. מקום מדבר [כמ"ש אל הבור הזה אשר במדבר] וכאשר בא יוסף לשכם במצות אביו, ולא מצאם, הלא אנה ילך לחפשם, ולבקשם בכל המדינה, ובוודאי הי' שב לאביו, לאמור הלכו משם ולא מצאתים, אבל לא כן הי', רק שלחו משמים את גבריאל המלאך בדמות איש [כדברי רז"ל] וגילה לו להיכן הלכו, כדי שילך אליהם. וימצא את משפטו, ופסק שלו, [וכמו שכ' הרמב"ן ז"ל בזה להודיענו כי הגזירה אמת והחריצות שקר] וגם אח"כ כאשר כבר הי' מושלך בבור, אם לא באו הישמעאלים ומדינים באותו יום ובאותה השעה, רק ביום או יומים אח"כ הנה בתוך כך הי' ראובן בא להבור, והי' מוציאו והשיב אותו לאביו. אבל, לא הי' כן הרצון, רק משמים הסיטו את הגוים האלה, וכאשר ישבו לאכול וכו', והנה, ארחת ישמעאלים וכו', ובעוד הישמעאלים בביתם, כבר היו מוכנים לזה, כמ"ש רש"י בשם המדרש, שדרכם הי' מעולם לטעון עטרן, וכעת הורידו נכאת ולוט וכו' עיי"ש, ופתאום והסוחרים באים. והמקח כבר נגמר. ונסעו עם הסחורה שלהם ואינם. וישב ראובן וכו' והנה אין יוסף בבור. וכבר הוא אחר כל המעשה. ואין עוד מה לעשות ולתקן. ויקרע וכו' וישב וכו' הילד איננו וכו'. חשד עצמו כי הוא הוא הגורם לכל זה. כי אולי הי' יכול להצילהו מיד האחים לגמרי. בתחילה. [כמו שטענו האחים אח"כ במצרים] ובפרט מה שאיחר הזמן לשוב להבור. עד שנמכר. ואמר הילד איננו. ואני אנה אני בא. אפ"ל הפי' כי אמר מי יודע להיכן אני בא. בעונש על מעשה הזאת. ואולי ח"ו למדורי גיהנם. סוף דבר נראה מפורש. כי הי' סיבובים מן השמים לגמור הדבר הזה. אמנם באמת מבואר בכל סה"ק והוא אמת ברור ונכון. כי כל המעשה הזה אשר נמכר יוסף למצרים הי' דבר נחוץ מאוד. ולא הי' באפשרות מבלעדו. [וכאשר ביארנו ב"ה במ"א ברחבה. בענין אמרם ז"ל במד"ר ויצא שלם זה סיני עיי"ש] כי התורה"ק אשר נתנה לנו. אשר הוא כל קיום כל העולמות. הי' בלתי אפשרי כ"א כאשר יהי' קיבוץ גדול מישראל ס' ריבוא. הגברים לבד מטף. ויהיו מצורפים כצרוף הכסף מזוקק שבעתים, ולא הי' בעולם כור הברזל לצרפם כ"א ארץ מצרים. אבל לא הי' יכולים להיות במצרים עד שירדו שם בראשונה עמודי העולם, יוסף הצדיק. ויעא"ע"ה עם כל השבטים. ויעשו שם דרך ומקום שיוכלו ישראל להיות שמה. ולכן כל הסיבוב הזה נחוץ מאוד והכרחי. ורז"ל כללו זאת במאמרם ז"ל. ראוי הי' יעקב לרדת למצרים בשלשלאות של ברזל. אלא שרחמו עליו מן השמים. ולקחו שמה העגל וממילא ירדה הפרה אחריו. הנה רמז בדבריהם ז"ל. ההכרח הגדול למעשה הזה. מפני שהי' הסיבה העיקרית ליתן תורה"ק. וקיום כל מעשה בראשית. אמנם כי להבין כל פרטי הסיבובים והתגלגלות אשר הי' בענינים האלה. למה דוקא באופנים האלה, ולא באופנים אחרים. ולמה דוקא ע"י יסורים של הצדיקים האלה. יעא"ע"ה. ויוסף הצדיק בנו, ובאופן הזה דוקא שהי' נראה לבנ"א כמו עול וחמס גדול שעשו השבטים הקדושים. [כמו שאמרו רשעי הגוים. ובראשם הרשע המפורסם ימ"ש אשר

עשה שפטים בעשרה הרוגי מלוכה, שאמר שהוא לוקח נקמת דם הראשונים, ופי׳ רשע יכסה חמס] ועוד כמה פרטים. הנה זהו מעמקות מחשבות יוצר הכל ית״ש. כי אל דעות ד׳ ולו נתכנו עלילות. ואין בשום נברא כח להשיג עומקי הדברים עד תכליתם. ולכן ארז״ל מעלה העמוקה של הקבור בחברון. ארז״ל עצה לא גזירה. כי באמת הוא עצה טובה ודרך נכון להמתנה הגנוזה, התוה״ק שתוכל להיות נתנה לנו בנ״י ולגלות את אורה בעוה״ז [כאשר בארנו ב״ה במ״א באריכות]. ואמרו ז״ל עצה עמוקה כי עמוק עמוק הוא לדעת הטעם של הפרטים מהסיבובים. ואדומו״ר זללה״ה בעל שפ״א אמר כי במצרים הי׳ טמון אור גדול ואוצר נחמד. שהרי נאמר בכתוב כגן ד׳ כאמ״ל. הרי המשילו לגן ד׳. אלא שהי׳ עמוק מאוד ועליו גלו עיים רבות מאוד, מקלי׳ הטומאות הגדולות אשר שלטו שמה המכסות האור. וישראל ע״י עבודתם וקדושת נשמתם ואמונתם ובכל משך זמן רד״ו שנים זכו לחפור ולמצוא האוצר הזה, ודפח״ח. והוא כמו שארז״ל על קהלת משל לבאר עמוקה מאוד ושם מים צלולים ומתוקים. רק שלא הי׳ אפשר לדלות ממנה, ובא פיקח אחד וקשר חבל בחבל נימא בנימא עד שדלה המים ממנה. כן הסיבובים והגלגולים האלה למען להוציא לאור הדבר היקר והנחמד הזה. ודהע״ה אמר על כזה וכיו״ב מה גדלו מעשיך ד׳ מאד עמקו מחשבותיך וכו׳: ורז״ל אמרו עוד כי בחדא מחתא עם הצורך להיות מכירת יוסף למצרים, נתקיימו עוד ענינים אחרים. כי קיבל יעקב אע״ה עונשו שלא כיבד או״א כ״ב שנים שהתפרד מהם. לכן הי׳ משך זמן הזה ממכירת יוסף עד שבא יעקב אע״ה למצרים כ״ב שנה. והגם כי אין השגתינו מבין למה נענש. כי הרי יצא מאבותינו הקדושים ברשותם וצווי שלהם. והקב״ה נגלה עליו בצאתו והבטיח לו טובות. ובעת שהי׳ הרצון לפניו ית״ש שישוב תיכף שב לאביו. וארז״ל שאיחר קצת בדרך שובו. אבל הרי קיבל על זה ענשו במעשה דינה כמו שארז״ל. אבל הרי אמרו רז״ל הקב״ה מדקדק עם הצדיקים כחוה״ש. ומי יוכל לדעת מחשבותיו ית״ש העמוקים. ואפ״ל, כי יוסף הצדיק ע״ה קיבל ג״כ עונשו מפני הדיבה שהביא על אחיו הקדושים. והגם כי הי׳ לש״ש כנ״ל. ומשפטי ד׳ צדקו יחדו, להיות ע״י סיבה אחד כמה ענינים שלמים. והכל בצדק ובמשפט:

ואפ״ל בדרך השערה. כי כמו שקיבל יעקב אע״ה ענשו הראוי לו במה שנתעכב הדבר כ״ב שנים. וגם יוסף הצדיק ענשו. כן קיבלו השבטים הגדולים ענשם ע״י הצער שהי׳ להם כל הזמן הרב הזה, מחרטתם על גוף המעשה, ומצער אביהם הזקן ע״ה. כמשארז״ל כי הורידו את יהודה מגדולתו. וכאשר עלה בידם לרדת למצרים בצווי אביהם קבלו עליהם לחפשו ולפדותו בכל ממון שבעולם. או ע״י מלחמה כמארז״ל. וכמו שאמרו אבל אשמים אנחנו כו׳ וגם דמו כו׳ וגם דם הזקן עיין רש״י. ועיקרן של דברים כי נשלם בזה רצונו ית״ש, ליתן תורה לישראל ע״י הסיבובים האלה. ממילא מובן כי ע״כ לא עכב הקב״ה על ידם. רק אדרבה הי׳ להם סיוע משמים. יען כי הי׳ הענין עיקרי ומוכרח מאוד. [וכבר כתבנו ב״ה במ״א כי ראי׳ ברורה לזה, שהרי שמעון ולוי שהמה היו הראשונים לגמור ענין זה כמו שארז״ל. לא די שלא נענשו על זה. אלא עלו במעלה יתירה. כי לוי זכה כי שבטו הי׳ השבט המעולה בישראל. משרתי ד׳ במקדשו. וממנו הי׳ אדון הנביאים מרע״ה, ואהרן הכהן קדוש ד׳, ומרים הנביאה אחותו. ונאמר עליהם יורו משפטיך ליעקב כו׳ ישימו קטורה כו׳. ושבט שמעון מלמדים וסופרים מקיימי התורה בישראל. הרי מפני שהיו גורמים למ״ת זכו לקיום התורה]. וזה שי״ל בענין הזה, כי השבטים החרימו וקללו את מי שיגלה הדבר ושיתפו להקב״ה עמהם. דהיינו כי התפללו להקב״ה מאוד שיסכים על ידם שיהי׳ הדבר נשאר בסוד. [ולשון שיתוף הוא כמ״ש רז״ל כל המשתתף שם שמים וד״א נעקר כו׳. היינו שחושב שח״ו יש עוד ממוצעים כו׳. וכאן הי׳ בהיפוך, כי שיתפו רק את הקב״ה לבד. כי ידעו כי בידו כל מצעדי גבר וכל יצרי מעללי איש. ולא יהי׳ דבר מכל תנועות כל הברואים כולם מבלעדי רצונו ית״ש]. ובאמת כוונו האמת לאמיתו. כי בהתפללם שיהי׳ רצון מלפניו ית״ש שלא יתגלה הדבר. כן הי׳ באמת הרצון בשמים. כי באם יתגלה ויודע ליעקב אע״ה כי יוסף חי והוא עבד במצרים. אז הרי בודאי יעשה כל התפעלות ע״י עצמו וע״י בניו וע״י אחרים לחפשו ולמצוא אותו ולפדותו בכל ממון שבעולם. ויהי׳ נשחת ונפסד ח״ו כל הפעולה. ולא יצא דבר העיקרי לאור:

והנה ארז״ל כל הדן דין אמת לאמיתו כאילו נעשה שותף להקב״ה במעשה בראשית. נאמר כאן מערב עד בוקר כו׳ ויהי ערב ויהי בוקר כו׳. והפי׳ הוא של אמת לאמיתו. כי כל דין שנגמר בב״ד ע״פ דעתם וע״פ חוקי התורה הנראה לב״ד שעושים

שעושים לש"ש, הוא דין אמת. אפילו שלא כוונו לאמת שהוא נודע בשמים. כי ע"ד כן נתנה התוה"ק לישראל. ואפילו אלי' הנביא או ב"ק מן השמים לא יוכל לבטל. כמ"ש לא בשמים הוא. אמנם אם הוא אמת וגם לאמיתו, שכוונו גם למה שהוא באמת בשמים, הוא ענין גדול מאוד. ועל זה אמרו שנעשה שותף כו'. וכאן שהיו ב' הדברים, שהי' דין אמת לפי דעתם שהי' לש"ש וכפי חוקי התורה. וגם הי' לאמיתו, שהרי רצון השי"ת הי' ענין זה שיהיו כל הסיבובים כדי לגמור הענין העיקרי. א"כ הי' דין אמת לאמיתו, והרי בודאי הם שותפים להקב"ה במעשי בראשית. שהרי כל ענין הסיבוב הי' כדי לקיים מעשי בראשית. כמשארז"ל כי כל מעשי בראשית הי' תלוי ברפיון עד ו' בסיון שנתנה תורה לישראל. ובאם לאו הי' העולם חוזר לתוהו ובוהו. נמצא השבטים הקדושים שעל ידם נגמר כל הסיבוב, היו הגורמים שתנתן התוה"ק לישראל ויתקיים כל מעשי בראשית. וכמו ששתפו להקב"ה בתפלתם שלא יתגלה הדבר. כן הי' באמת הרצון בשמים ונעשו הם שותפים להקב"ה כבי' במעשי בראשית וכנ"ל:

ומבו"לא מתורצים כל הקושיות של המפרשים. יען כי הכל ענין אחד. שבועת השבטים שלא יגלו הדבר. וגזירת בין הבתרים והעלה העמוקה. וקיבול עונש יעקב אע"ה. הכל סיבובים עיקריים. והכל כפי רצונו ית"ש ולכן לא גילה ליעקב. גם מה שאמרו טעם א' כדי שלא יקלל יעקב אע"ה את בניו השבטים. והקשה גדול אחד וכי הי' קס"ד שבשביל בן אחד יקלל וישכיל עצמו מן כל בניו ח"ו. אפ"ל בפשיטות כי אין הכוונה קללה ח"ו להעניש. רק לשון זלזול [כמו מקלה אביו ואמו וכו'. ואמר דהע"ה והוא קללני קללה וכו' על שמעי ב"ג. היינו שביזה אותו]. ואפ"ל שהוא גם כן טעם אחד עם הנ"ל. כי עי"ז שידע אביהם שהם עשו זאת יקלו ויתבזו קצת בעיניו עם שידונם לכף זכות. אבל לא יאמינם עוד ולא ישלח אתם את בנימין וכדומה. וסוף סוף יהי' עיכוב בגמר הענין העיקרי אשר הי' ברצונו ית"ש לגמרו. ועל פי הנ"ל מובן. כי גם יצחק אע"ה לא רצה לגלות ליעקב שיוסף חי. כי הבין שיש בזה סוד עמוק. שהרי הקב"ה אינו מגלה לו. והבין כי בודאי צריך להיות דוקא מכוסה הדבר כדי שיהי' התכלית הנרצה. [וכמ"ש שם בענין הסולם שאם יחסר אחד מכל הסיבובים והגלגולים. הרי חסר אחד מהשליבות של הסולם אשר עולים בו להר סיני עיין שם]:

ואפ"ל עוד בדרך השערה. כי כל העונשים שקבלו על ידי ענין זה הצדיקים האלה. יעקב אע"ה, ויוסף הצדיק, והשבטים הקדושים, הכל הוא ענין אחד עם גוף הסיבוב. כי מבואר בסה"ק כי היו מוכרחים לרדת למצרים יעקב ויוסף והשבטים. כדי להמעיט על ידי קדושתם את גודל הטומאה שהי' שם. כדי שיוכלו כל בניהם בדורות הבאים להיות שם. ולזכך עצמם להיות נכונים לקבלת התורה הקדושה. [ואדומו"ר זללה"ה בעל שפ"א אמר כי הי' ענינם מוכרח גם בעבור כל הדורות שלנו. כי ע"י שירדו אבותינו הקדושים האלה למקום חשך אפילה כזה ונצחו בכח קדושתם וגרשו הרבה מהחשך והורידו לארץ הרבה מכחות הטומאה. והוציאו משם ניצוצי האור הגנוז. כן על ידי הכח הזה נוכל גם אנחנו לעבור בתוך חשכת הגליות במשך הזמן הרב הזה. ונעבור בשלום ובמישור, ונעמוד על עמידתינו, ולא ימוט ח"ו רגלינו. עד אשר נזכה להאור הגדול בביאת משיח צדקינו בב"א, ודפח"ח]: ואפ"ל כי לגמור דבר גדול כזה צריך מקודם זיכוך של יסורין. כמשארז"ל כי כל ג' המתנות הטובות צריכין מקודם יסורין. תורה, וא"י, ועוה"ב. וכאן היו נגמרים אלה השלשה מתנות הטובות כמובן. והגם כי כל מעשי הצדיקים האלה היו מצודקים ומנוקים מכל אשמה וחטא. אבל לפי ערך גדלותם ורוב צדקתם כן הקב"ה מדקדק עמהם כחוה"ש. וחלק אחד מאלף אלפים שמץ נדנוד של חטא כבר מחשבים עמהם וצריכין זיכוך ונקיון. נמצא כי כל העונשין שאמרו רז"ל ושיוכל להיות כפי דברינו הנ"ל. הכל הי' ענין אחד. כי גם הם גורמים לשיהי' נגמר ונשלם השליבה הזאת המביאה את הדברים לגמר טוב. להשיג התכלית העיקרי. קבלת התוה"ק ע"י ישראל. ולשכון כבוד בארצנו. ושכינת עוזו ית"ש בתוכנו. לתיזתינו כהיום הזה. ולזכות להשלימות הגמור המעותד בביאת משיחנו במהרה בימינו אמן:

ונשוב לדברינו ב"ה ונאמר, כי ע"י הדברים האלה מובן עוד מה שהעירו המפרשים. וקשה באמת על יוסף הצדיק ע"ה, בידעו כל הצער שיש לאביו איך לא עלה על לבו בכל משך הזמן כ"ב שנים. והי' לו בתוכם זמנים של חרות כמו בעת היותו נאמן בית של פוטיפר. ולא ידע אתו מאומה כו'. ויותר מזה כשהי' כבר מושל במצרים. ולא הודיע את אביו שהוא חי. ואפילו כי לא הי' רוצה

רוצה לגלות ענין זה שהי' ע"י אחיו. כמ"ש הרמב"ן ז"ל [בפרשת ויגש] בפסוק וידברו אליו את כל דברי יוסף. כי במוסרו הטוב גם אח"כ כשהי' עם אביו ביחד לא רצה לגלות לו דבר אחיו עיי"ש. אבל הי' לו להודיע עכ"פ שהוא חי ושהוא במצרים [ויוכל להיות כמ"ש הרמב"ן כי בתעותו בדרך לשכם מצאו אותו אנשים רעים ויגנבו אותו וימכרוהו כו']. והודעה הי' יכול להיות ע"י שליח או מכתב. [ומה שלא ברח באמת משם בהיותו בעת השירות כמו שברח יעקב אע"ה מבית לבן. י"ל כמשרז"ל כי מצרים הי' להם זה הכח על ידי מכשפות וכחות הטומאה שלא הי' יכול שום איש לצאת משם [כמ"ש אין עבד יוצא ממצרים] בלא רשותם וכמ"ש הראשונים כי אפילו בי"מ שכבר נשברו כל הכחות והשלשלאות שלהם כמ"ש בזוה"ק. מ"מ לא היו יוצאים משם עד שהוכרח פרעה לאמר, קומו צאו מתוך עמי גם אתם כו' ותחזק מצרים על העם למהר לשלחם כו'. אבל עכ"פ הי' יכול להודיע לאביו והי' פודה אותו משם בכל האופנים]: אבל להנ"ל מובן מאוד. כי גם הוא הרי הי' יודע כי אביו ואבי אביו המה נביאים גדולים. ולא יעשה ד"א דבר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים [עמוס ג']. וכאשר העלים מהם בודאי יש בזה סוד עמוק מאוד. והגזירה הוא אמת והחריצות שקר. על כן סבל ברצונו הכל עד אשר תבוא הישועה מן השמים. ואם רצונו ית"ש שיהי' נשאר כל ימיו בזה המצב. הרי הוא עבדו ומקבל עליו הכל ברצון שלם ובשמחה:

אמנם מה שיקשה לכאורה. הלא רואים אנחנו כי השתדל להסיר מעליו הגזירה. שהרי ביקש מן שר המשקים להזכירהו אל פרעה וכו':

אבל אם נתבונן מעט נראה שאין זה קושיא. ואדרבה מזה הוא ראי' גדולה לדברי' הנ"ל. כי הלא הזכיר לשר המשקים ב' דברים. א' כי גונב גונבתי מארץ העברים [היינו כי אינני עבד מבטן ומלידה. רק גונב מבית נכבד ושמוהו בעושק וחמס לעבד]. והב' וגם פה לא עשיתי מאומה כי שמו אותי בבור. אבל הבקשה הי'. והזכרתני אל פרעה והוצאתני מן הבית הזה. ולא הזכיר שיחפש ויעיין בדינו ויחפוש אותו מהעבדות להיות בן חורין. או לשלחו לבית אביו. כי בדרך הטבעי הי' נקל לברר צדקו בענין הזה יותר מענין העלילה של אשת פוטיפר. כי בדבר העלילה מי יברר צדקו. כי הרי אשת השר המרשעת הגבירה מעידה עליו ועל חטאו שלו [רק כפי דברי רז"ל הכומרים הכירו צדקתו כי שקר ענתה עליו. וכן כתב הת"י עיי"ש. אבל לפי פשוטו קשה לברר]. אבל לברר כי אינני עבד. זה ניכר דבר אמת לכל איש מבין בהיותו נער יפה תואר ויפה מראה. כתואר בני המלך [שופטים ח']. וחכם ומשכיל בכל דבר חכמה. ומלומד לדבר צחות ולהתנהג במדות ומעלות כאחד השרים הנכבדים. ופוטיפר בעצמו יעיד עליו על חכמתו ויראתו. וכן שר בית הסוהר. הי' ראה טוב הנהגתו ונאמנותו. לא כטבע העבדים החשודים על גזל וחמס והפקרות כמ"ש רז"ל. וניכר בטב"ע כי אינני עבד בן אמה מבית הבור או אחר הרחיים. אבל לא ביקש על זה כלל. וכן אמר בפירוש כ"י א"ס. זה לבד ביחוד אני מבקש. זכרתני אתך כו' והוצאתני כו'. כי באמת, גונב גונבתי כו' ואינני עבד. אבל מזה הנני מייאש אני עצמי. רק הבקשה הוא להוציאני מבית האסורים:

ואפ"ל, כי חשב יוסף הצדיק ע"ה כי עיקר הגזירה מן השמים הוא להיותו עבד במצרים [כמו שארז"ל כי מפני שאמר על אחיו שמזלזלין באחיהם לקרותם עבדים על כן נגזר עליו, לעבד נמכר יוסף]. אבל הנתינה לבית הסוהר הוא רשעות שהוסיפו עליו הרשעים. וכמ"ש רבינו הרמב"ן ז"ל [בפרשת לך] בפסוק וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי. כי אע"פ שגזרתי על זרעך להיות גרים בארץ לא להם ועבדום ועינו אותם. אעפ"כ אשפוט את הגוי כו' ולא יפטרו בעבור שעשו גזרתי. והטעם כמו שאח"כ קנאתי לירושלים כו' אשר אני קצפתי מעט והמה עזרו לרעה כו'. וכן הי' במצרים שהוסיפו להרע כי השליכו בניהם ליאור כו' עיי"ש שהאריך בדברים מתוקים ונעימים. כן אפ"ל בענין הזה. לכן לא השתדל רק להוציאו מבית האסורים:

ואפ"ל עוד, כי הי' ענין דברי יוסף הצדיק ע"ה אל שר המשקים, כמו שמצינו בהרבה מקומות שדברו הגדולים דברים אשר הי' ע"פ פשוט דברים מובנים להאיש הנדבר אליו. ובלבם הי' דברים רמוזים לדברים אמתים וגבוהים. כמ"ש [נחמי' ב'] ויאמר לו המלך כו' ואתפלל אל אלקי השמים ואומר למלך אם על המלך טוב כו' עיי"ש. שפירשו כן רז"ל, כי בעת שאמר אם על המלך טוב אז התפלל למקום ב"ה. וכן [דניאל ד'] שאמר לנבוכדנצר מארי חלמא לשנאך ופשרה לערך. אמרו רז"ל, כי ח"ו לא כוון כמו שהבין הרשע כ"כ. רק

כלפי

כלפי שמיא התפלל שיבוא החלום ופתרונו לטובתו כו'. כן אפ"ל כאן, כי כשאמר לשר המשקים כי גונב גונבתי כו', התפלל לשמים כי יוציאהו מבה"א. ואמר כי גונב גונבתי מארץ העברים. מבית אבי הנביא, ואחי הקדושים. וברור כי רצון שמים הוא שאעבוד אותו ואתקן שלימותי פה בארץ נכרי' בין המצריים המתועבים. אבל, וגם פה לא עשיתי מאומה, לשלימות נפשי. כי שמו אותי בבור, ויש לי כמה מניעות בעבודתי מטרדת עבודת כל האסורים. והנהגת הכבוד עם אסירי המלך וכדומה. והוא עונש שהוסיפו לי הרשעים. והתפלל על זה:

ואפ"ל עוד, כי הי' ענין הבקשה שלו עתה וע"י שר המשקים, שהוא כמו שכתבו הראשונים ז"ל במה שהשתדלה רבקה אמנו ע"ה על ידי עצות ותחבולות שישיג יעקב אע"ה הברכות, בעשיית המטעמים ועורות גדיי העזים כו'. כי הוא בעבור שראתה ברוה"ק כי יקבל יעקב הברכות של עשו [כמ"ש התרגום עלי אתאמר בנבואה כו']. ולא רצתה שיהי' על פי נס לבד. רק לקרב הדבר ע"פ הטבע. וכן עשה יעקב אע"ה בעמידת המקלות לנוכח הצאן. בעבור שראה בחזיון אשר המלאכים מביאים העתודים מעדר לבן לעדרו. כמפורש בכתוב ואשא עיני וארא בחלום כו'. על כן עשה לו סיוע ע"פ הטבע [וכבר כתבנו ב"ה בענין הזה והדברים עתיקין] ועוד בכמה מקומות. כן י"ל כאן, כי ע"י החלום של שר המשקים נגלה בו רוה"ק מה שרמז בו גאולת ישראל [כמ"ש רז"ל בגמ' חולין ובמד"ר ובת"י עיי"ש]. כי בודאי רומזים לו בזה, כי ע"י החלום הזה יבוא לו ג"כ טובה [כמו שהי' באמת אח"כ]. ע"כ התיר לעצמו לבקש משר המשקים כדי שיהי' סיוע ע"פ הטבע. והנה רז"ל תפשו עליו. אבל לפי הפשט אפ"ל כן [והתוה"ק כוללת כל הפירושים הנאמרים ע"פ הקדמות אמתיות]. אבל, ולא זכר שר המשקים את יוסף כו'. הנה רז"ל אמרו כי הי' זה מפני עונש על שאמר זכרתני והזכרתני נגזר עליו עוד ב' שנים. היינו, לא כי רצו רז"ל לומר ולהצדיק ח"ו את הרשע שר המשקים חלילה, כי הוא רשע ועמד ברשעתו מתחילה ועד סוף. כי ברשעתו הסיר את יוסף הצדיק ואת טובתו מלבו. וכן לבסוף כאשר כבר הי' מוכרח להזכיר אותו. באשר כבר הי' נפשו של פרעה יוצאת מפחד ובהלה ופעימות רוחו. אבל ארורים הרשעים כי הזכירו בדרך רשעות, נער עברי עבד כו' כמ"ש רז"ל שהי' הזכרה בבזיון. רק כי רז"ל אמרו כ משמים הי' נגזר על יוסף שיהי' עוד בבית האסורים ב' שנים ומגלגלין חוב על ידי חייב. כי הרשע הי' הגומר המעשה [ועיין ברמב"ן בפרשת לך, כי אם נגזר ח"ו ענין והרשעים עושים הדבר על פי דעתם ורצונם. הנה לא יפטרו מענשם. כי הרי לא עשו למלאות רצון שמים רק מרשעת לבם עיי"ש]. וגם לפי דברינו הנ"ל, הרי לא הגיע עוד הזמן שיזכיר אותו. כי מה יהי' התועלת בזה אפילו אם יזכיר אותו לפרעה. ואפילו אם פרעה יקבל דבריו ויפטרהו מבית הבור. אבל הרי אין הרצון שיהי' בזה טובה לשעתו. רק הרי צריכים לדרגא ושליבה גדולה לתועלת התכלית הנרצה הענין העיקרי. על כן מוכרחים עוד לחכות עד אשר יחלום פרעה חלום ויצא נפשו מפחד. ויבוא יוסף הצדיק ויפתור בטוב טעם וברוה"ק. ועי"ז יזכה להיות משנה למלך ומושל במצרים. ויביא את אביו ואת אחיו למצרים. ויתגלגל להיות שעבוד וצירוף לס' רבוא. ויזכו לקבלת התורה הקדושה. רק אמת הדבר כי הי' יכול להתקיים כ"ז במשך זמן קצר. כי הקצרה יד ד', ח"ו, לסבב סיבובים כמו רגע. על כן אמרו רז"ל כי הי' ברצון שמים כדי לכפר על יוסף הצדיק על שגיאתו לומר והזכרתני וכו':

ואפ"ל עוד, כי אמרו רז"ל כי ג' דברים באים בהיסח הדעת כו'. ע"כ הי' יוסף הצדיק צריך להסיח כל דעתו מזה. וכמ"ש אדומו"ר זללה"ה הפי' ולא זכר שר המשקים כו' וישכחהו. כי הרשע לא הזכירו. וגם יוסף הצדיק שכח אותו לגמרי והסיח דעתו מעזרה על ידי בו"ד. [ותיבת וישכחהו קאי על יוסף] שהרי גם בעמדו לפני פרעה לא דיבר מזה כלל. [כי הי' לו מקום כאשר אמר לו פרעה ואני שמעתי עליך לאמר תשמע חלום כו'. הי' יוכל לומר אמת הדבר, אבל רוחי נשברה מאשר הנני אסור בבור כו' וכדומה] ודפח"ח. ואז באה הישועה בהיסח הדעת. כן נושע גם אנחנו בישועה שלימה ונזכה לגאולתינו ופדות נפשנו במהרה בימינו אמן:

ובהיותנו בזה הענין נזכיר ב"ה מה שיש ללמוד מוסר גדול ולימוד יקר, ממה שכתב הרמב"ן ז"ל [בפרשת ויגש] בפסוק וידברו אליו את כל דברי יוסף וז"ל, נראה לי ע"ד הפשט, כי לא הוגד ליעקב כל ימיו כי אחיו מכרו את יוסף. אבל חשב כי הי' תועה בשדה ולקחוהו אנשים כו'. ויוסף במוסרו הטוב לא רצה להגיד לו כו' עיי"ש. והיינו

כי

כי ע"ד הפשט נראה כן. כי אם הי' יודע הי' באמת מבקש ממנו שימחול להם כמ"ש שם: אמנם לי העני נראה עוד, כי כל ימיו של יעקב אע"ה לא ידע מכל פרטי הסיבוים והגלגולים שעברו על יוסף. כי לא שאל לו ויוסף לא הגיד לו. כי מיד כשראה את יוסף והכירו וראה את פניו עם האור הקדוש וצלם אלקים, נפל על צוארו ויבך [כמ"ש הרמב"ן שם עיי"ש] מרוב שמחה והודות והלל לד'. ואמרו ז"ל כי קרא ק"ש [וכמו שפי' המהר"ל זצללה"ה ליחד כל אהבה אליו ית"ש]. ויותר לא מצינו בכתוב וגם בדברי רז"ל שום רושם דברים שדברו ביניהם האב והבן מכל הענין ומכל הגלגולים שעברו מאומה. ובאמת כי לפי ההשקפה הראשונה הוא דבר נפלא מאוד. כי אב שיש לו ילד שעשועים כזה ופתאום נעלם ממנו בלאתו מאהלו ואיננו ויאש עצמו ממנו. ואחרי כ"ב שנים רואה אותו חי ומושל במדינות. הלא ישתוקק כל אדם כפי הטבע לדעת איפוא הי'. ומי הביאהו שמה. ועי' מה עלה לגדולה וכדומה. אבל כאשר נתבונן מעט נראה, כי כל השתוקקות הזה הוא ללא תועלת כלל. כי מאי נפ"מ במה שעבר ומאי דהוי הוי. והוא ק"ו אם במה שעתיד להיות אמרה התוה"ק תמים תהי' עם ד"א. ופירש"י התהלך עמו בתמימות ולא תחקור אחרי העתידות כו' ואז תהי' עמו ולחלקו עיי"ש. כי הי' סברא לומר, אפשר צריך לדעת כדי להשתדל להסיר מכשול וכדומה. ואעפ"כ אסרה זאת התוה"ק. מכש"כ מה שכבר הי' שאין בזה שום תועלת. רק טבע האדם הפשוט לכסוף ולדעת כמו שרוצה לדעת חידושי העולם. אשר כבר אמר על זה שלמה המע"ה [קהלת א'] כל הדברים יגעים כו' ולא תמלא אזן משמוע כו' עיין שם בפירש"י. ובפרט כי הצדיקים הגדולים אשר יודעים להוקיר את הזמן שלא יאבדו מכל הזמן רגע לבטלה. כי אם לעבודתו ית"ש בלי הפוגות. לא יכספו לדעת כל הדברים ואינם רוצים לשמוע כלל מה שאינו תורה או מצוה, ורצון העליון ית"ש. לכן תיכף ומיד אחרי רגעים אחדים שהכירו עצמם הבן והאב, וברכו והודו לשמו ית' על שרואים עצמם חיים וקיימים. תיכף חזרו כל אחד מהם לעבודתו ית"ש. ואין זמן לדבר משום דבר. והוא לימוד נאה ומוסר השכל:

והנה בסוף ויחי בפסוק ויצוו אל יוסף כו' אביך צוה לפני מותו, אמרו רז"ל [והובא ברש"י] שינו בדבר מפני השלום. כי לא צוה יעקב כן שלא נחשד יוסף בעיניו עיין שם. ולדברי הרמב"ן הנ"ל הנה לא ידע יעקב דבר ולא הי' לו מה לצוות:

אמנם באמת דברי רז"ל נשגבו מאתנו כאשר כבר דברו המפרשים מזה, כי רק מותר לשנות אבל לא לומר שקר מה שלא הי' כלל. וגם באברהם ושרה הי' רק שינוי קלת. כי היא אמרה ב' הדברים, אחרי בלותי היתה כו' היינו שהיא זקנה ואינה ראוי' לילד. וגם ואדוני זקן, אברהם אינו ראוי להוליד. והשינוי הי' שלא הזכיר רק דבר א' ואני זקנתי, ושתק מהב'. ובפ' ויגש, שאמר ליוסף ואחיו מת [עיי"ש ברש"י] איננו דבר שקר ח"ו. כי כבר אמרו רז"ל ד' חשובים כמתים [במסכת נדרים] עני, וסומא, ומצורע, ומי שאין לו בנים. [עיין ברש"י שמות בפסוק כי מתו כל האנשים כו'] כי מיתה יקרא כל ביטול דבר מסדרו, והנהגתו, וקיומו. וא"כ האח הזה שנבלע בין או"ה ואין זכר לו בבית אביו ואין נודע אם הוא חי ואיכן מתגורר בעניו. הוא בודאי נקרא מת ובטל. אבל כאן לומר דבר כזה אין נקרא שינוי. ועי' במפרשים, ודבריהם הקדושים ז"ל צריך לימוד. אבל אנחנו בעניותינו כתבנו ב"ה [כתוב במ"א] ענין נכון בדרך הפשט. כי מצינו הרבה בתורה ונ"ך ובדברי רבותינו ז"ל, שנקרא בלשון דיבור מה שאינו דיבור כלל במבטא שפתים. רק שמובן ומוכרח הדבר ומבורר לכל. כמ"ש הפסוק מפורש [תהלים י"ט] השמים מספרים כו' מגיד הרקיע כו' יביע אומר כו'. ומפרש מיד, אין אומר ואין דברים בלי נשמע קולם. רק בכל הארץ יצא קום. וזהו, ובקצה תבל מליהם. והרבה כן. ובדברי רז"ל בגמ' כמה פעמים זאת אומרת חלוקין עליו כו'. היינו הברייתא אומרת [ומי שמע דברי הברייתא]. אלא שמוכח ומבורר מדברי' ענין זה. וכן ברש"י ז"ל אין המקרא הזה אומר אלא דרשוני [ומי שמע דברי המקרא]. אלא פסוק זה שאין אנו מבינים אותו כלל ע"ד פשטו, הוא כאומר ומבקש כי נדרוש אותו ע"ד דרש:

וזה שאפ"ל כאן, כי הרי רואים אנחנו כי בעת שנפטר יעקב אע"ה וקרא לבניו ובירך אותם וצוה עליהם. הנה אז ראה באספקלריא של קודש ברוח הנבואה אשר עליו כל המעשה של יוסף עם אחיו. שהרי אמר על זה וברצונם עקרו שור [עיין ברש"י]. וכן בברכת יוסף, וימררוהו ורובו בעלי חצים [ותרגום בעלי פלגותא עיין ברש"י] וקרא אותו נזיר אחיו [עיי"ש בתרגום וברש"י]. ואעפ"כ לא קלל את האחים ח"ו. ואפילו את שמעון ולוי שהיו העיקר

הטיקר במכירתו. רק ארור אפס [עיין ברש"י ובמד"ר] ולפי שלא הי' הברכה מפורשת עליהם. חזר וכללם יחד בברכה שלימה [כמ"ש רז"ל ומובא ברש"י. בפסוק כל אלה שבטי ישראל וכו' ויברך אותם כו' בירך אותם] וכבר כתבנו ב"ה למעלה [וכתוב במ"א ב"ה באריכות] כי הרי שמעון ולוי הם הם שזכו להיות קיום כל התורה כולה. כהנים. לוים. מורה הוראה. ומלמדים. וסופרים. הרי מבורר מדברי יעקב אע"ה בעת צוואתו וברכתו את בניו. שאין ראוים ח"ו לשטום אותם. כי היו שלוחים מאת הש"י. לגמור את אחד מהשליבות ומדריגת תהלוכות הגלגולים. אשר אל התכלית העיקרי. גלות. מצרים. וגאולת מצרים. וקי"ם. ולבסוף התכלית העיקרי. קבלת התוה"ק. וקיום כל מעשי בראשית. וזה שאפ"ל. שאמרו השלוחים ליוסף. אביך צוה לפני מותו. ר"ל. ראה נא והבט ושים לב. אל הצוואה. אשר צוה אביך לפני מותו. הרי הוא. לאמור. כאמור מפורש. כה תאמרו ליוסף. אנא שא נא פשע אחיך כו' ועתה שא נא כו' עבדי אלקי אביך. כי המה עבדי ד'. ועשו רצון הקב"ה. כמו שעושה העבד מעשה הנצטוה מאדוניו. בלי שידע הטעם. וכאשר אמר יוסף בעצמו אליהם בתחילה. לא אתם שלחתם אותו הנה כי האלקים כו'. ויבך יוסף בדברם אליו כו'. כמ"ש רז"ל כשמשביעים את כה"ג ביוה"כ כו' הוא פורש ובוכה. שחשדוהו כו'. כן יוסף הצדיק. וינחם אותם וידבר אל לבם כו'. והנה לכאורה אינו מובן כי הרי אמר להם דברי פיוסים [כמ"ש רש"י ז"ל דברים המתקבלים על הלב וכו'] ולמה אמר להם ואתם חשבתם עלי רעה כו' שנראה שזוכר עוד רעתם בלבו. ואיך יקבע בלבם שלא ייראו ממנו. אבל אפ"ל כפי הנ"ל [מצאתי אח"כ בפי' הספורנו בקיצור] כי הוכיח להם ברור שאין להם לירא ממנו. כי התחת אלקים אני. ופי' התרגום דחלא דד' אנא וצ"ל לפירושו. כי הה"א של התחת. היא מן תמיהות הקיימות [כמ"ש רש"י בפ' לך בפסוק הלבן מאה שנה יולד. עיי"ש] אמר. הרי אנכי ירא שמים. ובוודאי לא אעשה מה שאינו עפ"י הדין והיושר. ויודע אנכי כי כאשר עשיתם אותו המעשה הי' מוסכם בלבכם הדין ברור. כי אני עושה רעה רבה. ועפ"י הדין פסקתם עלי, [ואתם חשבתם עלי רעה. חשבתם בדעתכם שאני עושה רעה.] ורודף אתכם ח"ו. והגם כי לא כן הי'. אבל זה גופא הי' מן השמים. לטובה. כי הוא קיום העולם ונתן בלבי לעשות. ובלבכם לפסוק. והכל לטובה. וכן ארז"ל כי לעת"ל כאשר יהי' הפיום בין ישראל לאביהם שבשמים. בבכי יבואו ובתחנונים כו'. ומתוך זה יבא השמחה השלימה. שמחת עולם על ראשם. אורה ושמחה. בב"א:

ויאמר יהודה לתמר כלתו כו' עד יגדל שלה בני וכו' גם הוא כאחיו וכו', וברש"י ז"ל כלומר דוחה הי' אתה בקש. שלא הי' בדעתו להשיאה לו. ושם. כי אמר כו' מוחזקת היא זו כו' עיי"ש. והקשה הרמב"ן ז"ל קושיא עצומה למה יתביים יהודה המושל בדורו מן האשה הזאת. ולא יאמר אלי' לכי לשלום מביתי. ולמה יטעה אותה. והיא אסורה לשלה כמו שאמרו בנשואים בתרי זמני הוי חזקה. ועוד כי בהיותו מקפיד על זנוניה וכו' נראה שהי' חפץ בה להיותו בביתו וכו' עיי"ש. והנה בלא זה קשה ג"כ. שנאמר כי יהודה מובחר השבטים. ואביו יעאע"ה סמך על דברו והחזיק אותו לנאמן רוח בשלוח את בנימין אתו. ושלח אותו לפניו גשנה. לתקן לו שם בית המדרש. כי יהודה גבר באחיו. וכמו שבאמת עמד ממנו מלכות בית יהודה ולעתי"ל משיח צדקינו. יהי' ח"ו משקר ודובר זיופים. להטעות האשה. והבטיח לה דבר שלא הי' בדעתו כלל. ועוד קשה. כיון שלפי האמור. הנה יהי' לתמר דין קטלנית. ואסירה להנשא עוד לאיש. א"כ למה לנ"ד בפסוק ולא יסף עוד לדעתה. לא פסק. איך הותרה לו להיות לאשה ולא חשש לסכ"נ מה שהוא עפ"י הדין. ע"כ נראה לי הפשוט. כפי שחנן אותי החונן לאדם דעת ית"ש. כי דברי רבותינו ז"ל מדוקדקים מאוד וישרים למוצאי דעת:

ואפ"ל. כי הנה אמרז"ל [סנהדרין ק"ז. סוטה מ"ז. ועיין פירש"י שם] ג' דברים תהא שמאל דוחה וימין מקרבת וכו'. והפי' הוא בפשיטות. כי ימין הוא היד העושה בכח. והשמאל היא יד כהה וחלושה. והנה מי שרוצה באמת לדחות את הא' מאתו. דוחה אותו בכל כחו. בימין. ועוד יותר אמרז"ל על אלישע שדחה לגחזי בשתי ידים. היינו שדחה אותו לגמרי. בלי שיחפוץ עוד קרבתו בשום אופן. אבל אם אומרים שדחה ביד א'. ובשמאל. הוא להורות שהיא דחי' קלה. ואין הכוונה באמת לדחות, רק להראות דחי' כדי לקרב אח"כ. שהרי הדחי' הי' באופן הקל מאוד, וכמו שדרשו רז"ל בפסוק טוב כעס משחוק. כי ברוע פנים ייטב לב. טוב הי' כעס כו' כי ע"י החזירן למוטב. וזהו כי ברוע פנים ייטב לב. ע"י שהראה להם פנים זעומות כו' עיי"ש במדרש וברש"י. לכן אמרו ג' אלו תהא שמאל דוחה. וימין מקרבת. כי באמת קרבת הדברים האלה המה טוב.

רק

רק שצריך לדחותם קצת. כדי שנוכל לקרבם אח"כ. לכן קרא הדחי'. דחיית שמאל. דחי' חלושה. והקירוב הוא בימין. מפני שהוא הגרצה. ולכן אמרז"ל כי ג' דברים אלו. יצר. תינוק. ואשה. תהי' שמאל דוחה וימין מקרבת. כי הנה אמרז"ל בכל לבבך בשני יצריך יצה"ט ויצה"ר. כי באמת העבודה עם היצה"ט לבד. אינה עוד מהעבודה הרצוי' בשלימות. והמבוקש הוא מן הצדיקים האמתים. עבודה גם עם יצה"ר. היינו כדי להפוך כל עניני עוה"ז. אכילה ושתי' וכל הענינים אשר היצה"ר מסכים על עשיותם אבל שיהי' הכל לשמו ית' ביחוד כמ"ש בכל לבבך. היינו בכל דרכיך דעהו. וע"ז אמרז"ל כי הצדיקים לבם ברשותם. ודהע"ה אמר ולבי חלל בקרבי. ואמרז"ל כי על זה נאמר ברצות ד' דרכי איש גם אויביו ישלים אותו. והוא העבודה הנבחרת ורצוי'. ובזוה"ק אמר ע"ז. כי הוא לאתכפיא סט"א תחת סטרא דקדושה. נמצא כי לעולם קרבת היצר הוא הטוב. רק באיזה באופן אם בתחילה מדחים ומרחיקים אותו שלא יהי' תחת רשותו ח"ו וע"ז יוכל להיות אח"כ הקורבה. לעבוד להי"ת עם היצה"ר ג"כ. וכן תינוק. בוודאי קרבתו טוב לקרב האדם את בנו ולחנכו לעבדתו ית"ש. ולהדריכו במעגלי מישרים. אבל כאשר מראה אליו אהבת האב ביותר. עי"ז בא הבן לגעגועים רבים. ולבו משתחץ עליו. ואיננו ירא מלעבור על דברי ולימודי אביו. לכן העצה הוא לדחותו בשמאל. והוא דחי' קלה. להראותו פנים זעומות. כדי שעי"ז ישיב הבן להיות שומע ומאזין. והולך בדרכי הלימודים. והריחוק מביא קירוב. וכן אשה. הנה נבראת לטובת האיש. כמ"ש אעשה לו עזר וכו'. ובלעדה שורה בלי טובה ובלי ברכה כו'. ואמרז"ל אהבה כגופו ומכבדה יותר מגופו. אמנם אם לא יראה לה קצת דחוי' ממנה. הנה יוכל ח"ו ליפול ברשת. כמ"ש אשר היא מצודים וחרמים לבה כו'. אמנם אם ידחנה בשמאל. תשוב לכבדו כאדון. ותשמע דבריו. ותהי' אשה צנועה. וכשרה לעשות רצון בעלה. ויתקיים הענין אשר נבראת עליו. היוצא מזה. כי הדחי' באופן הקל. הוא מורה כי אין הרצון לדחות רק לקרב. כי באם רוצים באמת הדחי' והריחוק דוחים בשתי ידים. לא ביד א'. ובשמאל דחי' חלושה. וכנ"ל:

וזה שי"ל בענין שלנו. כי באמת רצה יהודה בקרבת האשה הצדיקת הזאת. כי הרי היא בתו של שם. הראשון אשר בירך לאבינו אברהם ע"ה. וממילא גם הוא מבורך מפי הקב"ה שהבטיח לאאע"ה ואברכה מברכך. והוא כהן לאל עליון ואאע"ה נתן לו מעשר מכל. ויצחק אע"ה למד בבית מדרשו. אחרי העקידה כמארז"ל. ויעאע"ה למד שם י"ד שנים והי' שם נביא גדול. ורבקה אמנו ע"ה הלכה אליו לדרוש ממנו ע"ד עיבורה. ויאמר ד' לה על ידו כו' כמארז"ל. והיא בעצמה היתה צדיקת גדולה וצנועה. כמ"ש ז"ל בפסוק כי כסתה פני' כשהיתה בבית חמיה. וכ' הרמב"ן ז"ל הפי' כי כסתה פני' ולא ראה אותה מעולם ואיך יכירה. נמצא שרצה קרבתה מאוד. אבל עמד לנגדו. מה שמתו כבר ב' אנשי'. ויש חשש סכנה. לכן אפ"ל. שעשה לעצמו פשרה. ובחינה. ודחה אותה בדחי' מועטת. שבי אלמנה וכו' עד יגדל כו' ואם תתרצה בדחי' זאת ותתרחק ממנו ולא תוסיף שוב אליו עוד. הנה מאת הש"ת הוא. שלא ידבק בזרעו של שם. [וכמ"ש בגמרא ברבי ור"ח. כתובות ס"ב עיי"ש.] אבל אם תשתדל ותתחזק לבקש קורבתו. הוא מרוצה מאוד. כי המבוקש גופא. להתדבק בזרעו של אאע"ה. הוא יגן עליהם. כי הוא זכות גדול באמת. וכדאי הם שני ראשי האבות. אאע"ה. ושם הנביא. שלא ישלוט בהם ח"ו הסכנה. ושומר מצוה לא ידע דבר רע. ומיתת הבנים. אין ראי' כי חטאו. וישלחם ביד פשעם. וכמ"ש הרמב"ן ועיין ברש"י שכ' באשה אשר רואים אותה מוצלחת במסחרה. אין תולים מיתת בעלי' בה וכן אם יש לתלות בחולי. וכה"ג. תולים ג"כ ואין אומרים שהאשה גרמה. וזה שי"ל בדברי רש"י ז"ל. כי אמר כו'. כלומר. דוחה הי' אותה בקש. שלא הי' בדעתו כו'. המשיל הענין כמו אדם האוחז בידו קש. ועל ידו רוצה לדחות חבירו ממקומו. הלא מובן הדבר כי אין זה דחי' כלל. כי מה כחו של קש חלוש. לדחות איש ע"י. הלא הקש נשברת לרסיסים. והעומד עומד במקומו. רק הכוונה הוא בדחי' זאת לרמז לחבירו קצת. כי איננו חפץ בעמידתו עמו אבל אם זה האיש. יש לו ענין נחוץ. ומבוקש גדול ונכבד. הנה לא יתבונן על הדחי' הקלה. ויתאמץ לבקש קורבתו של דוחהו. וגם מצד הדוחה הוא כן. מאחר שרוצה באמת התקרבותו. חוזר ומקרבו בפנים יפות ובטוב לב. כי גם מתחילה לא חשב לדחותו באמת. וכן כאן הי' ענין כזה, כי ח"ו לא חפץ יהודה להרחיק את הצדיקת מביתו רק לעשות הבחינה. הברורה מצדה. ע"כ הי' דוחה אותה בקש. מה. שלא הי' בדעתו להשיאה לבנו. ר"ל זה שגילה דעתו ואמר. פן ימות כו' מוחזקת היא וכו'. הכל הי' דחיית קש לבד. לראות אם תתרצה גם היא להתרחק. אבל. הצדיקת הזאת עמדה בנסיון גדול.

כמעט

כמעט יותר מיכולת האנושי. להיות בת גדולים כמוה. מפקרת עצמה לבזיון כזה. [וכמו שאמר אדומו"ר מאלכסנדר זללה"ה זי"ע. במליצה ואל תביאנו לא לידי נסיון. ולא לידי בזיון. כי בזיון הוא נסיון גדול] ללכת לשבת בפרשת דרכים. כאחת הקדשות המופקרות. וכל עובר ושב. מאנשי המוסר. ישים וירוק עלי'. אבל התשוקה הגדולה באמת להתדבק בזרעו של אאע"ה. הרהיב עוז נפשה לתת פני' לכלימות וריק. [וכמ"ש בפסוק כי אשת חיל את. שאמר בועז לרות. עיין מש"כ ב"ה שם] וגם הנסיון הב' שעמדה בו. להיות מוצאת לשריפה. כדי שלא להלבין פניו וכו'. אשר לזאת. כאשר ראה יהודה המעשים האלה מאותה האשה. נתפעל מאוד. וז"ש. ויכר יהודה [שבפשיטות ק' שהיל"ל לשון רבים ויכירם. כיון שהי' חותמת ופתילים ומטה] הכיר עתה כל ענין הצדיקת הזה. [וכמ"ש הכר נא. ופירש"י הכר נא בוראך וכו'] ויאמר צדקה ממני. [כדרך הצדיקים הענוים]. האשה הזאת היא צדיקת יותר ממני. כי אני לא הייתי ביכולת לעמוד בנסיונות כאלה. וכעת גילה דעתו מה הי' הדחי' הראשונה. ואמר. כי על כן. לא נתתי' לשלה בני. כי הרי לכוונה הזאת לא נתתי' לשלה בני. ודחיתי אותה. כדי לבחנה. ולדעת רצונה האמתי ועלה בידי הדבר. ונודעתי מצדקתה. [ויהי' הפי' של. על כן. כמו ברוב התנ"ך. ע"כ לא יאכלו בנ"י את ג"ה. מפני סיבת אותה המעשה לא יאכלו וכו'. על כן ברך כו' את יום השבת. על כן לא בא אל שלחן כו'. והרבה עוד. ויתורגם. [איבער דעם] ולא כמו שהוא הפי' הפשוט בשביל שלא נתתי' לשלה בני. ויתורגם [ווייל] כמו כי ע"כ באו בצל קורתי. ועיין ברש"י בפ' וירא בפסוק כי על כן עברתם כו' עיי"ש.] לא שרציתי באמת להרחיקה מעלי. רק הטעם שלא נתתי' לשלה בני. ודחיתי אותה. זה הי' דחיית קש. כדי להוציא צדקתה לאור. וכיון שכן. ולא יסף עוד לדעתה. ולא פסק. כי זכה בעצמה. ולקחה לו לאשה. והנה עלתה להם זיווגם ועמדו להם צדקתם וזכותם. וזכות שני ראשי אבותם. כי ראו בנים צדיקים. ושלשלת היותר גדולה בעולם. מלכות ב"ד. ומשיח צדקינו שעתיד להתגלות ב"ב:

ואפ"ל כי נרמז בפסוק בלדת שני הבנים הצדיקים זכותם וזכות האבות. ויהי בלדתה ויתן יד כו' ותקשור על ידו שני [תרגום אונקלוס. זהוריתא] לאמר זה יצא ראשונה. כאן נרמז הצדיק הא' שם כהן צדק. והראשון שהי' בעולם אשר קבע ביהמ"ד לתורה. והאיר באורה הגדול לתלמידים וחבירים. ומפני שלא יצא מן הדורות שלו. כ"א הא' הי' אברהם. אשר נבנה ממנו כל בנין ב"י. לכן אמר. ויתן יד כמבואר בספרי הגאון הקדוש מהר"ל ז"ל. כי האיברים החיצונים. ידים ורגלים. המה ענפי הגוף. כמו שהבנים המה ענפי האבות. ויתן יד. שממנו נשתל ענף א' לבד. ותקשור על ידו שני. זהוריתא. כמ"ש במדרש וירא את האור. זה אברהם וכו' ידו של שם. לאמור זה יצא ראשונה, כי שם הי' בראשונה, אבל הי' כבר קרוב האור של זרע שם לשקוע ח"ו. כי רצו לנצחו ולאבדו. נמרוד ואנשי כל המדינה ההוא. וזהו נרמז. ויהי כמשיב ידו. כאילו ח"ו כבר אין יד ההוא בתקפו. אבל והנה יצא אחיו כו'. מה פרצת עליך פרץ. [ולשון מה אינו שאלה. רק להגדיל הדבר. מה אמולה לבתך. מה נכבד היום וכו']. מה גדול כחך מאוד כי פרצת כו'. כי באמת הוא. אאע"ה. הי' הראשון אשר התחזק בעולם. להאיר עיני ההולכים בחשך. ולהתגבר על כל התנגדות שלו. ולהכניסם תחת כנפי השכינה. והי' למלך ולנשיא ולקצין בארץ. כמ"ש נשיא אלקים אתה בתוכינו. וכל מלכי הארץ מסכימים לפתחו. וכורתים עמו ברית ומבקשים רצונו. ועיין מ"ש הרמב"ן בזה. והנה מלך פורץ גדר ואין מוחין בידו. ונשתל ממנו ענף נטע שעשועים. יצחק אע"ה. וגם נאמר בו בפירוש בתוה"ק מענין גדלו והתחזקו. ויגדל האיש. כו' הלוך וגדול מאוד וכו'. עד שבא יעאע"ה והי' גמר שלימות בנין האבות. לכן נאמר לו. ופרצת ימה וקדמה וכו'. וכן כתיב אח"כ. ויפרוץ האיש מאוד מאוד וכו'. כי נחלת יעקב הוא מפורצת ומפולשת בלי מצרים וגבולים. וסוף שלימות הבנין יהי' ע"י איש בן פרצי. ונאמר על אותו הזמן. הרחיבי מקום אהלך ויריעות משכנותיך אל תחשוכי וכו'. וערים נשמות יושיבו. יה"ר שנזכה ונחי' ונירש טובה וברכה. ונראה בישועה האמיתית ישמחו השמים ותגל הארץ ביום ההוא יהי' ד' אחד ושמו אחד. בב"א. אורה ושמחה. אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה:

בפסוק ויוסף הורד מצרימה וכו' פוטיפר סריס פרעה שר הטבחים איש מצרי כו'. מה שפרט הכתוב ונתן סימנים על פוטיפר. כי הי' סריס פרעה. שר הטבחים. ובפרט איש מצרי. פשיטא. י"ל בפשיטות כי רצה להגיד לנו גודל הנס והפלא. שנעשה עם יוסף הצדיק ע"ה. כי נמכר לסריס פרעה. ומבואר בס' כי הסריסים שאין להם

להם בנים המה בטבע אכזרים. סריס פרעה. פרעה הוא בלשונם ונימוסם. המלך המולך. עיין ברשב"ם פ' מקץ. בפסוק. פרעה קצף על עבדיו. ואם המצריים שונאים העברים. בוודאי המלך שונאם ביותר. כי מושל מקשיב על דבר שקר וכו'. ועבדיו וסריסיו הנאמנים בוודאי דרכם כדרכו. שר הטבחים. רב קטולא כדברי התרגום. וברש"י ספוקלטור. הממונה על הריגה. אכזר. והוא איש מצרי. מלידה ומבטן. [כי יש מתושבי המדינה. והוא יליד מדינה אחרת] מצרי. השונא את העברים מאוד. כמ"ש כי לא יוכלו המצרים לאכול את העברים לחם. כי לדעתם העברים מטמאים לחמם בנגיעתם. ואחר כל אלה. וימצא יוסף חן וכו' וישרת אותו וכו' וכל יש לו נתן בידו:

ברש"י ויהי יוסף יפה תואר וכו'. כיון שראה עצמו מושל התחיל אוכל ושותה ומסלסל בשערו. אמר הקב"ה אביך מתאבל ואתה מסלסל בשערך. אני מגרה בך את הדוב. מיד. ותשא אשת אדוניו כו' עיי"ש. הנה מובן כי הדברים קשים מאוד לפי פשוטן. שנאמר על יוסף הצדיק. שהי' בן זקונים ליעאע"ה. ומסר לו כל מה שלמד משם ועבר כמש"ל. והרמב"ן ז"ל כ' כי מצא בו טעם זקנים למסור לו גם סתרי תורה. שאין מוסרים רק למי שעומד בחצי ימיו. נאמר עליו ח"ו. כי באשר ראה עצמו מושל בביתו של מצרי. נתגאה ואכל ושתה. ועשה דברים בטלים. ומה גם שהתוה"ק העידה עליו שגם בהיותו בבית המצרי הי' ד' אתו. ושם שמים שגור בפיו. ומלחש ונכנס ומלחש ויוצא. ומהו הלחש. אלא רק דברי תורה ותפלה. ועוד קשה אמרו. אני מגרה בך את הדוב. כי אם נאמר שהי' ליוסף קצת ענין אשר חטא. בהנהגתו. מה זה העונש לגרות בו הדוב. כי ממנ"פ. אם ח"ו לא יעמוד בנסיון ויחטא. אין זה עונש מה שגרמו לו ח"ו חטא. ואם יעמוד בנסיון בוודאי אינו עונש. [ולדקדוק הב' אפ"ל כי הוא כמ"ש בשם הבעש"ט זללה"ה זי"ע. על מאמרם מחינן לי' במרזפתא אמותא עד דמכוון כי העומד בק"ש או בתפלה ומהרהר בדברי העוה"ז. והי' יכול לסיים כן כל התפלה. או להרהר עוד בענינים יותר גסים. אבל כשמרחמין עליו מן השמים. שולחים לו ברעיונו פתאום דבר גס מאוד. והרהור עבירה ח"ו. ועי"ז מתעורר ומתבייש. ורואה באיזה מצב הוא עומד. וחוזר עי"ז לכוין בתפלתו. וזה המרזפתא. וכן י"ל. כי ע"י שהי' נכנס בדברי עוה"ז. דברי רשות. אכילה ושתי' וכדומה. והי' יכול ח"ו להטבע בענין זה. רחמו עליו מן השמים לגרות בו דבר עבירה. ועי"ז התעורר מאוד. כי הלא שרשו הוא יוסף הצדיק. ועמד בנסיון. וזה הי' לו ללימוד להתרחק גם מדברי הרשות. וכמ"ש הרמב"ן בתחלת פ' קדושים עיי"ש. אבל הקושיא הא' הוא עצומה. כי ח"ו לומר כן על יוסף הצדיק ע"ה]:

לכן אפ"ל כי רמזו רבותינו ז"ל בזה ענין אחר. והוא בהקדם איזה דברים המבוארים בספרי הראשונים ז"ל ובגמ' ומדרשים. ומפי ספרים וסופרים. ידוע ומבואר. כי כאשר הי' ברצונו ית"ש לקדש לו את עם ישראל. לאומה מיוחדת ונבחרת. ולתת להם חביון עוזו התוה"ק. הי' מוכרח הדבר. כי יצורפו בראשונה בכור הברזל במצרים דווקא. ועי"ז אשר נצרפו שמה. ועי"י זעקתם אליו ית'. הפח נשבר והם נמלטו. ונשברו הדרגות של הסט"א. ואתכפי' תחת יד הקדושה. והיו עי"ז מוכנים לקבל התוה"ק. אבל איך אפשר. כי אומה כזאת בלי שהי' להם עוד תורה. יוכלו להתגורר בארץ טמאה כזאת. ערות הארץ. לכן הי' העצה העמוקה לשלוח שם קודם את יוסף הצדיק. ועי"י עבודתו הגדולה שמה. ועי"י תוקף הנסיון שלו בענין העריות. כבש את הארץ תחתיו. וכבר עי"ז הי' דרך ומבוא אל כניסת ישראל לשם. נמצא כי לגמר הבנין אשר נגמר בעמדם לפני הר סיני. הי' מוכרח היסוד הזה. שיהי' ליוסף הצדיק נסיון גדול באדמ"ל. ולכבוש כל הממשלה של המצריים. וכמו שמבואר בסה"ק כי יוסף הצדיק הוא תיקן הענין הזה של ברית קדש עד היסוד בו. ונקרא צדיק ע"ש זה. וי"ל כי זהו ענין שאמרז"ל במדרש ומביאו ברש"י בפ' ויגש בפסוק גשו נא אלי. שהראה להם שהוא מהול. ולכאורה אין מהדרך לגלות עצמו ולהראות מילתו להם. ובגמ' הזהירו ע"ז מאוד שלא להסתכל לא בשלו ולא בשל אחרים כידוע. ואסרו הרחיצה ביחד וכדומה. אמנם נראה כי יוסף הצדיק שתיקן כל הדבר עד תכליתו. והי' קדש לגמרי. בלי שום ענין אחר כלל. כבר הי' האבר הזה כמו היד והראש להנחת תפילין. וכמו שהי' באדה"ר קודם החטא. ויהיו שניהם ערומים וכו' וכמ"ש בזה בסה"ק. ע"כ הי' יכול לגלות האבר ולהראותו להצדיקים אחיו. כי ח"ו לא יפול שום שמץ הרהור דבר רע. כי הוא קדש מקודש ומעורר קדושה. וידוע ומבואר עוד. כי בעניני העבודות להבורא ית"ש יש ב' דרכים. א' במצב הטוני והשפלות ל"ע. ושיקבל היסורין ברצון גמור. ולא יבטלו אותו מעבודת שמים.

והוא

והוא עבודה גדולה. אבל הדרך הב' הוא בהיפוך. במצב העושר. והיותו ברוב טובה. שלא יתגאה ח"ו ולא ירום לבבו. ועם הטובה ישלים כל השלימות. לקחת כל טוב העוה"ז לעבודת שמים לבד. והוא עבודה יותר גדולה כאשר מבואר בסה"ק. [וגם אנחנו ב"ה דברנו במקומות הרבה מזה] ואכילת מעדנים בכוונה ראוי' לרצונו ית"ש. הוא עבודה גדולה יותר מתעניות וסיגוף. והדברים עתיקין. והנה הצדיקים האמיתים. השמים אורחותם. ומחשבין תמיד בעינא פקיחא על דרכיהם. כמ"ש דהע"ה חשבתי דרכי וכו'. רואים עצמם באיזה מצב הם עומדים. אם במצב השפלות ח"ו והיסורין ל"ע. יודעים כי הרצון הוא בשמים. שיעבדו עבודתם בזה המצב ובזה הדרגא. ומתחזקים מאוד לעמוד על עמדם לגמור בשלימות זאת העבודה. ואם רואים עצמם במצב הטוב והעושר. יודעים הם כי רצונו של מקום ית"ש מהם. לעבדו באלו האופנים. לקחת מדברי העוה"ז. ולהפוך הכל לעבודת שמים. והם עושים בכח גדול ונסיונות. להשלים זאת העבודה. גם ידוע, כי בהיות בוראינו ית"ש מקור כל הטובות כולם בלי שיעור וערך כלל. והנה. כבי' צר לו בצרות אהוביו. כמבואר בגמ' ובמדרשים. וגם באבדן הרשעים אין שמחה לפניו ית"ש כמשארז"ל. מכש"כ באשר עמו וחסידיו ח"ו עומדים בצער. רק כמו האב הרחמן אשר יודע מה שהוא טובת בנו האהוב. מייסרו לפי שעה. אפי' שהוא כואב לו לנפשו. יותר ממה שכואב לבנו. כן כבי' הקב"ה עם הצדיקים בפרט. ועם כל עם ישראל בחירו:

ומעתה נאמר. כי כאשר נעשה הענין הזה של מכירת יוסף. והי' נעלם הדבר מיעאע"ה. עד שאפילו משמים לא הי' יכולים לגלות לו. כמשארז"ל והוא התאבל. ויקרע שמלותיו וישם שק במתניו. בוודאי בצרתו. לו כבי' צר. בפרט יעאע"ה שהי' שלימא דאבהן ותפארת ישראל. ודמותו חקוקה בכסה"כ. אבל הי' הדבר מוכרח. למען השלים אותה העצה העמוקה של אאע"ה הקבור בחברון. וכמשארז"ל ראוי הי' לירד למצרים בשלשלאות וכו'. וע"י הסיבות האלה נשלם כל הבנין לירידת מצרים. ולהעלותם משם בכבוד גדול ולזכות לנבואה ולקבלת התוה"ק. ולכל המעלות הרמות. שסידרם בעל הגדה בפיסקא כמה מעלות טובות וכו':

וזה שנוכל להמליץ בדברי רש"י ז"ל. כי הנה מובן אשר בהיות יוסף הצדיק בידי המדינים וישמעאלים. ואח"כ בתחילת עבדותו בבית פוטיפר. הי' עבד מעונה ומשועבד ומיוסר. כמו שרגילים האו"ה לשעבד ולענות עבד עברי. שנאוי נפשם. המרוחקים ונעולים. כמ"ש כי לא יוכלו המצריים לאכל את העברים לחם כו'. והנה במצב הזה. מובן כי הצדיק הזה עבד בכל כחו עבודת שמים בלי הפוגות. בקבלת היסורין ל"ע. ולצדק בדעתו את אחיו. אשר עשו עמדו רעה. וכדומה. ולעסוק בתורה ובתפלה בכל האפשרות במצבו הזה. אבל כאשר מצא חן בעיני פוטיפר. וישימהו על ביתו וכל יש לו נתן בידו. הביט הצדיק הזה. איך נשתנה מצבו מענין ההוא לענין אחר. מה שהוא נגד הטבע כמעט. כי עבד נכרי ועברי. ימצא חן בעיני שר גדול מצרי למסור לו כל הונו ורכושו ולא ידע אתו מאומה. הלא הוא ענין נפלא מן השמים. ומה הרצון ממנו בשמים. והבין. כי עתה הרצון הוא לעבוד את השי"ת בדרך השני. אהבה בתענוגים. לקחת כל דברי העוה"ז ולהפך אותם לעבודתו ית"ש. ובכל דרכיך דעהו. ע"כ הניח כל כחו בעבודה הזאת. וז"ש רש"י. כיון שראה עצמו מושל · [הבין כי אין זה דבר פשוט. מה ששולחים לו מן השמים מצב כזה פתאום. ע"כ] התחיל אוכל ושותה. ומסלסל בשערו. היינו לעבוד להקב"ה באכילה ושתי' וכדומה מעניני העוה"ז. והוא העבודה הכבידה באמת. וצריך לזה כח גדול וטהרת הנפש מאוד. [ועיין מש"כ ברש"י בפסוק והוא נער כו' כי סלסול השערות. היא התבוננות והיפוך בדברים המותריים. כי השערות הם כינוי לדבר שאינם מצרכי הגוף. עיי"ש] וכאשר ראה הקב"ה את טוב עבדתו בענין הזה. וכי הוא אומן נפלא לעמוד בכחו בכל דברי העוה"ז לכוף את יצרו. ושלא להנות מהם כאצבע קטנה. רק לעבודתו ית"ש. אמר. הלא כבר העת מוכשר ליתן על ידו את הנסיון הגדול. אשר הי' עלם כוונת הורידו למצרים עליו. כי כבר הוא מוכן עם כל כליו לזה. וז"ש. אמר הקב"ה. אביך מתאבל. ובצרתו הלא צר. ורועשים כל העולמות. וראוי ונכון הוא להביא הדבר לגמר טוב. להביא גמר לאבילתו. רק כל זמן שלא היית מוכשר לעבוד הנסיון בזה האופן הנה לא הי' עוד דרך לגמור הענין. אבל עתה. הנני רואה. ואתה מסלסל בשערך. ויודע אתה. ומהיר ואומן. להפוך השערות והמותרות לדבר תכלית טוב. א"כ לא עת לחשות. וטוב הדבר. אתן לך העבודה המתוקנת לך. אגרה בך את הדוב. וכאן עמוד והתחזק. מיד ותשא אשת אדוניו וכו' בלי איסור

כלל

כלל. *) וכן הי' כי עמד בהנסיון הגדול בכל תוקף ועוז. וזה הי' הכוונה הראשונה לעשות דרך לעם ישראל. להביאם למצרים ולהעלותם משם כל רכוש טוב, רכוש האמונה. הבטחון. והשגת רוה"ק בקי"ם. ועמידת הר סיני. וקבלת התוה"ק. שהוא תכלית שלימות בריאת העולם. [וברוך ד' החונן לאדם דעת. כי לדעתי השפלה הוא כוונה נכונה לפי השערה. ואחר זמן מצאתי בס' מאור ושמש שפי' קצת מזה. וב"ה כי כוונתי וכו' בדברי רבותינו ז"ל] וד' הטוב החונן ומרחם. יטע בלבנו אהבתו ויראתו. ונזכה להגיע לכה"פ אל מעט מזעיר מעבודת הצדיקים. ונזכה לעשות תשובה שלימה לפניו ית"ש. ושלא לבלות הזמן בעניני הבל ח"ו רק בעבודתו הטהורה. כרצונו וכרצון יראיו. אמן:

בפסוק ויהי אחר הדברים האלה ותשא אשת אדוניו וכו' וכ' רש"י. כדי לסמוך ירידתו של יהודה וכו'. ועוד כדי לסמוך מעשה אשתו כו' למעשה תמר כו' אף זו לש"ש שראתה באצטרלוגין שלה שעתידה להעמיד בנים וכו' עיי"ש. וקשה למה באמת דרשו רז"ל סמיכות זה הב' כיון שהי' די בא'. ולמה ללמד זכות על אותה המרשעת ולדמות אותה לתמר הצדיקת ולנוטה בתו של שם. וזאת המרשעת הרי הוכיח סופה על תחילתה שהי' רק ענין רע. שהרי שיקרה בפני בעלה. וחשבה להרגו או לעשות בו שפטים. לולא שהי' סיבוב מן השמים שהי' הכל לטובה:

ואפ"ל כי כיוונו בזה רבותינו ז"ל להגדיל לדקות יוסף הצדיק ונסיונו. והוא בהקדם

מה

הגה"ה. **וי"ל** עוד כי רש"י ז"ל דקדק בלשונו לרמז כל הנ"ל. כי ציין כאן. ויהי יוסף יפה תואר. כיון שראה עצמו וכו' ותשא אשת אדוניו. כ"מ שנאמר אחר סמוך. כי הנה המפרשים כתבו שהסמיכות הוא. כי מפני שהי' יפה. לכן ותשא אשת וכו'. עיין ברמב"ן ובספורנו. אמנם ע"ל בפ' ויצא כ' הראב"ע בפסוק ורחל היתה יפת תואר כו'. כי תואר הוא גבולי האברים בגדלם ורחבם בערך טוב. ומראה הוא עין הפנים. עיי"ש ובמפרש. והנה מובן כי ערך האברים אינו משתנה באדם ע"י מצבו. רק מראה הפנים משתנה. כי במצב העוני והלחץ. הפנים זועפים. פניכם זועפים. מדוע פניך רעים [נחמי' ב'] מדוע אתה ככה דל [שמואל ב' י"ג] ובהיפוך. ופני' לא הי' לה עוד [שמואל א' א'] לב שמח ייטיב פנים וכו' [משלי ט"ו] לב שמח ייטיב גהה [שם י"ז] והנה אם לפי פשוטו. לדברי רש"י. הי' פניו טובים ויפים מפני שהי' אוכל ושותה וכו'. והסמיכות הוא. כי מפני זה ותשא אשת וכו'. אבל א"כ הי' לרש"י לציין על תיבות „ויפה מראה" כי מראה הפנים הוא שנשתנה ע"י אכילה ושתי' ולב טוב. אבל לא התואר. וערכי האברים. אבל רש"י ציין על „ויהי יוסף יפה תואר" לרמז. כי כמו שהתואר לא נשתנה רק מעולם כן הי' כן מראה הפנים הי' כמאז ומקדם. כי חכמת אדם תאיר פניו. ובכל המצבים שלו. הי' תמיד התואר והמראה יפים. כי הי' בשמחה תמיד. וכמ"ש רז"ל בפסוק. חסד ומשפט אשירה. אם חסד אשירה. ואם משפט אשירה. ואדרבה הפסוק מורה לנו כי לא נשתנה מאור פניו עתה יותר מכפי הקודם. במצב עוני ועבדות הכבד שהי' עליו. לכן כ'. יפה תואר ויפה מראה. כמו שהתואר לא נשתנה כן המראה לא נשתנה. רק הסמיכות של ותשא אשת אדוניו. אינו מפני היופי שראתה עתה בו יותר. רק כי עתה הגיע העת שיכולין ליתן על ידו הנסיון הגדול. וכנ"ל. לכן כתבה התוה"ק. ויהי אחר הדברים האלה ותשא וכו'. כי כ"מ שנאמר אחר סמוך. כי תיכף שהגיע הזמן לא נתעכב הדבר. וכמ"ש בפנים. ורק שסיפר הכתוב. כי הסיבה הטבעיית אשר הסיבה את המרשעת לשאת עיני' אליו. הוא. וימצא יוסף חן בעיניו וישרת אותו. שלא השתמש בו לעבודת השדה. או באורוות הסוסים. וכדומה. רק וישרת אות"ו. בכל עניני ביתו. ואח"כ יותר מזה. ויפקידהו על ביתו. שעשה אותו פקיד ונגיד על כל אנשי ביתו. ואח"כ יותר מזה. ויעזוב כל אשר לו ביד יוסף. ולא ידע אתו מאומה. כי הדרך הוא בבעה"ב שיש לו פקיד בביתו אם כי הוא מאמין לו. אבל לכה"פ משים לפעמים עיניו על חשבונותיו ותהלוכותיו. וזה לא ידע אתו מאומה וכו'. כמצא שהי' בביתו תמיד. לצוות על עסקי הבית. וזהו סיבה אחת העקרית. שמפני שהי' תמיד בבית. ושמה המרשעת עיני' עליו. כי. ויהי יוסף. מעולם. יפה תואר ויפה מראה. והטבע להמשיך על איש כזה עיני האשה. אשר מצודים וחרמים לבה. לכן ותשא אשת אדוני"ו. הוא ג"כ סיבה לזה. שמפני שהי' בכל זה עבד. ואישה הוא ארון שלו. חשבה שבוודאי לא יהי' לו פנים לסרב לבקשתה. אבל הוקשה לרש"י מה ענין הכתוב. ויהי אחר הדברים וכו' שהוא סמוך ומיד. בלי עיכוב כלל. לכן כ' רש"י הדרש. כי עתה הי' הזמן מוכשר לזה

וכנ"ל

מה שארז"ל בפסוק וימאן ויאמר כו' לדבר מלוה ממאנין מאן יבמי כו', לדבר עבירה אין ממאנין. וצריך פי'. גם להבין דברי הכתוב ויאמר הן אדוני לא ידע אתי כו' איננו גדול כו' ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלקים. שכבר עמדו בזה הראשונים, כי התחלת הפסוקים מורים שטענתו הי' מפני שהוא בגידה נגד האדון שהטיב עמו והאמין לו כל הונו. והסיום הוא שהוא חטא לשמים. ועיין ברמב"ן. גם יש להבין לשון רש"י שפי' בפסוק ולא שמע אלי' כו' להיות עמה, לעוה"ב. וקשה כי לא מצינו שהגיהנם נקרא עוה"ב. וסתם עוה"ב הוא ג"ע ועולם האור, והילו"ל להיות עמה בגיהנם ח"ו:

אמנם אפ"ל, במה שמובן כי אין נסיון גדול לפני צדיק אם היצה"ר מסית אותו לעשות עבירה ח"ו. כי פשיטא שלא ישמע לו. אבל היצה"ר מתחכם להראות לו שהוא מצוה. וזהו נסיון שלא להתפתות לדבר כזה שנראה מצוה והוא באמת עבירה, ולהעמיק באמת לעומק הדבר ואמתתו: וזה שי"ל, כי הנה מבואר כי פוטיפר ואשתו ידעו ביוסף כי הוא צדיק גמור. כמ"ש מפורש וירא כו' כי ד' אתו כו' וש"ש שגור בפיו. וע"כ האמין בו מאוד ונתן בידו כל הונו ורכושו לבל לשום לב לחשבון וכדומה. ע"כ כאשר ראתה באצטרולוגין כי עתידה להעמיד ממנו בנים, ידעה כי בודאי גם יוסף יודע מזה בחכמתו או ברוח קדשו. ע"כ באתה בטענה הזאת נגדו. הלא צדיק אתה והנה רצון שמים לעשות זאת. ואפילו שהוא עבירה הלא גדולה עבירה לשמה. כי לך נאה לעשות רצון שמים. אבל הוא השיב לה, וימאן. וארז"ל לדבר מצוה ממאנין מאן יבמי כו'. כי שמא לא יוכל לכוון באמת לשם יבום לבד ויהי' פוגע באשת אחיו. מכ"ש לדבר עבירה. כי יודע אני שלא אוכל לכוון לשמה באמת לשם מצוה. והגם כי בממון אני מושל בי. ואיש נאמן אנכי מאוד לבלי ליגע במה שאינו שלי. אבל בזה הענין אני חושד את נפשי מאוד. והראי' הוא מבעלך הוא אדוני. הן, באמת הדברים, אדוני לא ידע אתי כו' וכל אשר יש לו נתן בידי כו', ואיננו חושד אותי בשום דבר שבממון. ולא חשך ממני מאומה כי אם אותך באשר את אשתו. בענין הזה של אישות. בזה אינגו מאמין לי. כי באמת יוכל איש להיות נאמן מאוד בממון. ובענין הזה איננו עומד על נפשו למשול בעצמו. אם כן, ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת, חטא חמור כזה. ואנכי יודע בעצמי כי, וחטאתי לאלקים. שלא אוכל לכוון לשמה לבד ונמצא חוטא אנכי חטא גדול. על כן צריך אני להתרחק מזה מאוד. ואינני רוצה המצוה ולא העבירה. ויהי כדברה אל יוסף כו' ולא שמע אלי' כו' להיות עמה. פירש"י לעוה"ב. שעמד בטענתו החזקה שגם עוה"ב אינו רוצה עמה. ואפילו שהוא מצוה אינו רוצה לעשות. וזהו באמת נסיון גדול וחזק באמונות ואבירות אשר אין לשער:

בפסוק ויהי כהיום הזה כו' ותתפשהו בבגדו כו' וינס ויצא החוצה וכו'. כבר עמדו המפרשים על הדיוקים. כי בפעם הראשון נאמר הלשון וינס ויצא החוצה. ובפסוק שלאחריו כתיב וינס החוצה. ובפסוק ט"ו כתיב וינס ויצא החוצה. ובפסוק י"ח כתיב וינס החוצה. ועוד דיוקים אחרים:

ואפ"ל ב"ה, על פי מאמר החכם, התרגשות הפתאומי תאבד לרגעים הדעת והסדר. והוא נראה בעין ד"מ, אם יגע איש בידו בלא מתכוון בדבר השורף כמו גחלת או ברזל המלובן. הנה יחטוף את ידו משם במהירות מאוד על ריחוק גדול, כמו אמה או חצי אמה. הגם כי האיש ההוא יודע ומבין כי התרחקו מדבר השורף משהו, כבר יצילהו מן הכוי' והשריפה. כי הדבר ההוא הוא דומם ומונח במקום אחד ולא ירדוף אחריו. ולמה הוא מרחיק ידו מרחק גדול כ"כ. ולמה המהירות הגדול. ואם בלא מהירות רק בנחת וכבדות ירחיק ידו משם ג"כ די להצלה. אמנם האמת כן הוא. אם הי' אז בדעת שלם לא הי' עושה דבר המיותר. רק כי התרגשות הפתאומי והפחד הגדול מן הכוי' והשריפה, לקח ממנו לרגעים הראשונים הדעת וסדר התנהגות

וכנ"ל אשר הי' הסיבה הנגווה לזה. ומן השמים העמידו אותו תיכף אל הנסיון. וכמ"ש רש"י ז"ל בפרשת בא בשם המכילתא בפסוק ויהי בעצם היום הזה יצאו כל צבאות כו'. מגיד שכיון שהגיע הקץ לא עכבם המקום כהרף עין בט"ו בניסן כו' עיי"ש. וכן כאן, כיון שראה הקב"ה כי יוסף הצדיק כבר מוכן ועומד לנסיון לא עכב כלום. כדי למהר השלמת התאבלות יעקב אע"ה. ולהביא התכלית הנרצה להשלמת העולם כמו שבארנו ב"ה:

התנהגות: וכן י"ל בענין הזה. כי אחרי שכבר התחילה המרשעת לפתות את יוסף הצדיק ע"ה לעבירה. והוא מיאן בתכלית המיאון והשיב לה דברים ברורים ומצודקים היוצאים מן הלב. הנה סבר הצדיק הזה כי כבר התיאשה האשה המרשעת ממנו. ובפרט כי בבואו להחדר לעשות החשבונות. משתמש הי' זה החדר מיוחד למלאכה הזאת. כמו שמנהג כל הסוחרים להיות להם חדר להפנקסאות ובית החשבונות. ודרך כל הנשים הי' גם בימים הקדמונים להיות להם חדרים מיוחדים לעצמן [עיין ברש"י והראב"ע בפרשת חיי בפסוק ותרץ הנערה ותגד לבית אמה עיי"ש]. ולא עלה על דעתו כי ימצא שמה את המרשעת הזאת. ובבואו [תיכף ומיד שלא הי' שהות ללכת משם] ותתפשהו בבגדו כו'. ומפני התרגשות הפתאומי והפחד הגדול והנורא מכוית החטא. פעל הצדיק הזה הרעדת כל המות והתבטל החושים של הדעת. עד שנס בנוסו חוץ להבית וכבר הי' בחוץ. נס וגם עוד ועוד מקום רחוק. הגם שלא הי' צריך רק לנוס החוצה. כי הרי המרשעת לא תרדוף אותו בחוץ ביום ברחובות קרי' לעיני כל. אבל מרוב הפחד ורוב וגודל ההתרגשות רץ בלי דעת כאילו היו רודפים אותו. וז"ש וינס ויצא החוצה. כי תיבת החוצ"ה מורה על חוץ כל הבית לחוץ גמור ברחוב העיר [עיין רש"י פ' בלק בפסוק ויבוא קרית חוצות. פירש"י עיר מלאה שווקים אנשים וטף בחוצותי' כו' עיי"ש]. [וכן שה"ש אמצאך בחוץ אשקך עיי"ש]. לומר כי גם אחר שיצא לרחוב העיר גם אז נס ורץ במהירות גדול. כי פחד מהחטא הי' רודפו. [ובזה הבנתי דברי רבינו רש"י הק' במגילת שה"ש [קפיטל ז'] בפסוק סוגה בשושנים, הרי חתן נכנס לחופה לבו מגעגעת לחופה ולחיבת חיתונו בא ליזקק לה כו' כחרדל ראיתי הרי הופך את פניו לצד אחר ולא נשכו נחש ולא עקרב עוקצו כו' עיין שם. ואינו מובן, מה ענין נחש ועקרב לכאן. וכי הי' קס"ד שנשכו כו'. אמנם לפי הנ"ל מובן, כי רש"י ז"ל הסביר כי בתוך חיבת נעגועיו פתאום הופך פניו כו' מבלי הסתכל עוד בה ומבלי דובר דבר כאיש נדהם ומשוגע. והקפילה מזה [דער שפרינג אוועק] כמו ח"ו הי' נופל עליו פתאום נחש או עקרב ועוקצו עקיצת מות ל"ע. כן הפחד של איסור כרת ר"ל נופל עליו פתאום עד שא"י היכן הוא. ונרעדו כל אבריו כאילו נעקץ עקיצת סכנת מות. אבל הרי לא נשכו נחש ולא עקרב עוקצו. והפחד והבהלה הוא כאילו עוקצו. לכן כתב רש"י עוד משל, הרי שהי' עובר בדרך וראה בכורות כו' של ישראל הם מושך ידו מפני הגזל עיי"ש. ולא אמר הלשון עקיצה וכדומה, להורות כי כפי חומר האיסור וכפי רוב התאוה שצריך לשבור כפי ערכם, הוא הניסה והפחד מהם. לכן אמר בראשונה ולא נחש כו'. ובאיסור גזל שאינו אלא איסור לאו ואין התאוה גדולה לקחת מהפירות. די שמושך את ידו ואינו נוגע בגזל ח"ו. וב"ה דברי רש"י ז"ל מובנים]: ואמר הכתוב ויהי כראותה כי עזב בגדו בידה וינס החוצה. ול"א כאן ויצא החוצה [כי היא לא ראתה מה שהוא עושה בחוץ אם רץ או עומד במקום אחד]. ותקרא לאנשי ביתה כו'. אפ"ל כי המרשעת פחדה שיתפרסם הדבר ותהי' לבוז. גם רצתה ליקח ממנו נקם ע"י בעלה. חפצה להכניס בלב אנשי ביתה דברים שקרים ובדוים. כדי שיהיו הם לה לעזר ולסעד ויאמרו עדותם לפני אדון הבית, כמו שנוהג. בפרט נגד איש נכרי ושנאוי להם. הא' ח"ו שהוא תמיד איש ליצן ומצחק עם הנשים בדבר צחוק והיתול. רק שלא הי' מקום להאשימו כי יאמר הלא משחק אני. רק כעת כבר העיז לעשות מעשה רע בפועל. וז"ש ותקרא לאנשי ביתה כו' ראו הביא לנו איש עברי לצחק בנו. כן הי' דרכו מאז רוצה לצחק עמי ועמכם [כאשר ידעתם] אבל כעת העיז בפועל, בא אלי לשכב עמי כו'. עוד רצתה להכניס בהם שקר, שיאמרו כי בתחילה שמעו קול גדול. קול ענות. קול קורא עזר והצלה. ולא עלה על לבם כי היא קול גברתם הקוראת ממצר רק אח"כ שמעו עוד ועוד וירוצו שמה החדרה ויראו כי הוא בורח מפחד הנאספים עליו כי בודאי יכוהו מכת מות. ולכן רץ וגם לנפשו רחוק רחוק בחוץ להמלט מהם. וז"ש ואקרא בקול גדול. כאשר בודאי שמעתם. ויהי כשמעו כי הרימותי עוד יותר קולי כו'. אז, ויעזוב בגדו כו' וינס ויצא החוצה. ברח גם בהיותו בחוץ להמלט מרודפיו הבאים לעזרת האשה ולקחת ממנו נקם. ודעתה הי' כי יאמרו כן אנשי ביתה לבעלה, ואז יאמין הדבר וינקום בו נקם. אבל כאשר לא ענו אנשי ביתה דבר ראתה כי נכזב תוחלתה מהם. כי באמת ידעו כי הכל שקר. כי ח"ו לאותו צדיק, כי בודאי לא שם עיניו על הנשים ואנשי הבית המשרתות ולא הי' לו דבר עמהם. ואיך יאמרו שקר מוחלט מהיפוך להיפוך. גם ידעו שקר היא אומרת, שקראה בקול להצלה כי לא שמעו אף לפצוף קל כי הי' השקטה בבית. עד שקראה להם לבוא אלי'. וגם ידעה כי בעלה

מחזיק

מחזיק את האיש הצדיק הזה לאיש האלקים ונאמן רוח מאוד. כמו שנאמר וירא אדוניו כי ד' אתו כו'. ובודאי לא יאמין עליו כי בא לחטוא חטא גדול כזה ועול גדול נגדו. ורז"ל אמרו באמת כי לא האמין לה רק עשה לפנים מפני לזות שפתים. לכן שנתה לגמרי את טעמה לומר עליו דבר קל הרגיל ומצוי בין כל העמים לצחק עם אשה. והוא היתר גמור להם ואין איש מהם אשר יתבייש מזה. רק התרעומות הוא תרעומות גדולה. איך יעיז איש עבד נבזה ושפל. עברי נמאס. אשר מטמא את לחם המצרי בנגעו בו [כמ"ש המפרשים]. איך יעיז לגשת אל גברתי, גברת הבית, אשת אדונו, השר הגדול משרי המלך, לצחק עמה. והנה עשה ענין זה בהכנה כי פשט בגדו מעליו כדי להיות קל בעיני הצחוק וליצנות, והוא עזות ומרידה. ולמען היות לה עכ"פ רגלים לדבר, ותנח בגדו אצלה עד בא כו' ותדבר אליו כו' לצחק בי ויהי כהרימי קולי כו' וינס החוצה, להעלים הדבר. אבל הרי בגדו אשר אצלי מוכיח. ויהי כשמוע כו' כדברים האלה עשה לי עבדך, האמין, ויחר אפו. כי דבר שאינו עבירה וחטא רק זלזול וקלות נגד אשתו הגבירה יוכל להיות. וי"ל כי התרעמה גם על בעלה. הא' מדוע יאסוף אל ביתו עבדים מן אומות בזויות כמו העברים. ויותר מזה באמרה עשה לי עבד"ך. הוכיחתו כי הוא גרם לזה במה שייחד אותו לעצמו והאמין לו חילו. עי"ז נתגאה העבד ההוא. וכבר שכח מי הוא כי הוא עבד קנין כסף כמו בהמת איש. ומוכן ועומד לכל המלאכות הבזויות. ובפרט כי כבר שכח כי הוא מאומה הפחותה, העברים. ויחשוב עצמו כאילו הי' כמו מצרי מיוחס מבטן ומלידה:

ויקח אדוני יוסף כו' ויתנהו כו'. אריכות הלשון יש להבין. גם מהו ענין ויהי שם בבית הסוהר. כי הי' הו"א שלא הי' שם. אין שר בית הסוהר רואה כו' ד' מצליח. הדיוקים רבים: ולהנ"ל יאמר, כי באשר האדון הי' באמת מחזיקו לאיש נאמן וצדיק ולא איתרע חזקתו גם עתה. רק האמין כי אולי פגם בכבוד הגבירה. אבל הי' מוכרח לעשות בו משפט למען שלא לעשות בביתו קטטה. אבל הי' מתירא באשר ראה אשר מעת אשר הפקיד אותו בביתו. הנה הי' ברכת ד' בכל אשר יש לו. ע"כ אולי עתה כאשר ירע לו יהי' קללה בביתו והי' מפחד על זה. לכן ויקח אדוני יוסף אותו ויתנהו כו' [כמ"ש רש"י כמה פעמים. כי בלקיחה הכתוב באנשים הוא לקיחה בדברים, ופיוס וריצוי. ותקח שרה אשת אברם את הגר [בפ' לך] אשריך שזכית לידבק בגוף קדוש כזה עיי"ש. ויקח קרח כו' קחם בדברים. קח את אהרן כו' והעל אותם הר ההר [בפ' חוקת] אשריך שכתרך נתון לבנך כו'. ועוד בכמה מקומות]. כן לקח אותו בדברי פיוס. האמן לי עבדי הנאמן כי לא ברצוני אני עושה זאת. ואתה מוחזק גם עתה לאיש נאמן וטוב. אבל ההכרח יאלצני. וח"ו לא אתן אותך עם האסורים הנבזים. רק עם אסירי המלך ולא יחסר לך שם מאומה. מקום אשר אסירי המלך אסורים. כי יש מקומות בבית האסורים להושיב שם גנבים וגזלנים ורוצחי נפש. והמה כולם בני בליעל ובני מדות רעות ונשחתות. ותגעל נפש אדם ישר להיות אתם בחברתם. אבל אסירי המלך [פאליטישע] המה השרים הנכבדים במדינה. ורובם המה אנשים בעלי מדות, חכמים בכל מדע, ומנהגים בדרך ארץ. רק חטאו בפגם כבוד המלך. והוא כענין חטא של יוסף הצדיק, כפי שהאמין פוטיפר שחטא בכבוד הגבירה:

והנה אחרי שעשה הצדיק הזה נסיון גדול כזה [מה שלא האמינו או"ה. כמ"ש המטרוניתא יוסף בן י"ז שנה כו'] הי' מקום שיתפעל קצת בלבו וידע שהוא ראוי שירחמו עליו משמים. וזאת לא זאת שלא בא לו רוחה וישועה. רק אדרבה נשלך לבית האסורים על זמן בלתי מוגבל כאילו ח"ו נשכח בשמים זכרונו. אבל סיפר הכתוב צדקת ותמימות הצדיק הזה שלא נתפעל גם משהו מצדקת מעשהו. ולא הי' קשה בלבו שום קושיא כלל וכלל. רק, ויהי שם בבית הסוהר. שהי' שם כמו שהי' עד עתה בשלותו בבית פוטיפר מושל ושליט ורודה בנכסים רבים. וכמו שהי' עד עתה מודה ומשבח ושמח בחלקו ונותן שבח להקב"ה כל רגע ורגע. כן אותו האיש בעצמו הי' בלי שינוי בהיותו בבה"א, מודה ומשבח ליוצרו ית"ש כל רגע ורגע, ומצדיק משפטו ושמח באותו הרוחה שיש לו שמה. וסיפר עוד הכתוב מנאמנותו וצדקתו. כי כאשר נתן שר בית הסוהר בידו כל האסורים וכל צרכיהם ועניניהם. והוא הי' איש מצליח, והברכה הי' מצוי שם, והי' בידו לוותר לעצמו קצת כי הכל בא בגללו. אבל התנהג כמו יעקב אביו בבית לבן. שאע"פ שבאה ברכה גדולה לרגליו. כמו שהעיד לבן בעצמו נחשתי ויברכני כו'. אעפ"כ לא התיר לעצמו שום דבר אפילו משהו. כמ"ש ללבן ברדפו אחריו, זה לי עשרים שנה כו' ואילי צאנך לא אכלתי כו' וכל הענין שם. וכן אמר הכתוב

הכתוב כאן על יוסף הצדיק, אין שר בית הסוהר רואה את כל מאומה בידו, שיהי' אפילו משהו מעט בידו וברשותו מכל אשר הי' שם רב טוב ורוחה. באשר ד' א'ת'ו' וכל אשר ה'ו'א' עושה ד' מצליח. אע"פ שהיו רואים הכל כי הוא הוא הגורם להברכה מפני כי ד' אתו. כי רק מה שהוא הי' עושה בזה היתה ההצלחה. אעפ"כ לא הי' מוותר לעצמו מאומה. ולא הניח בידו כלום רק מה שהיו צריכים אנשי הסוהר הי' נותן והעודף השיב להשר. ותומת ישרים תנחם, עד בא עת הישועה השלימה. כן נושע גם אנחנו במהרה בתשועת עולמים אמן:

בפסוק ויספר שר המשקים כו' ובגפן שלשה שריגים כו'. ובחולין (צ"ב) דרשו רז"ל כמה דרשות ורמזים על הפסוקים האלה. גפן זה העולם. ג' השריגים, אברהם, יצחק, ויעקב כו'. גפן אלו ישראל. שלשת השריגים, משה, אהרן, ומרים כו' עיי"ש כל הענין. ובמדרש מכאן תקנו ד' כוסות של לילי פסח כו'. ועיין בילקוט עוד מאמרים הרבה. וכבר עמדו המפרשים בזה מה ענין זה להראות לשר המשקים. המצרי כל הדברים האלה שאינם שייכים לו כלל. [ועיין בת"י]. וביותר קשה מה הכוונה של קביעות הכוסות, מפני שנאמרו בשר המשקים ד' פעמים כוס:

ואפ"ל, ע"פ המבואר בסה"ק כי כל מה שרואה האדם או שומע, יש לו להבחין למה נתגלגל מן השמים שהוא יראה הדבר הזה או ישמע הדברים האלה, ובודאי מרמזים לו, כי אם יראה או ישמע מדה טובה או מצוה שעשה איש אחד מזכירין אותו לעשות כן. ובהיפוך אם יראה או ישמע מדה מגונה מאחד או דבר עבירה מרמזים לו להתרחק מזה. וגם כי בודאי עשה גם הוא מה שראה או שמע. או ח"ו גוף העבירה. או מן ענפי הדבר. וצריך לעשות תשובה על זה וכו'. וי"ל כי כוון שלמה המע"ה לזה בפסוק [משלי כ'] אוזן שומעת ועין רואה ד' עשה גם שניהם. שאינו מובן למה אמר דוקא אלו שני האברים כי ד' עשה אותם. והלא כל הרמ"ח אברים ושס"ה גידים עשה ותיקן. אבל לפי דברינו ימשוך גם הפסוק הנ', יאמר כי עשה ד' שני האברים האלה כדי לראות ולשמוע מה שהוא לו להתעוררות לבו. וממילא אל תאהב שנה כו' פקח עיניך ושבע לחמה של תורה. כי אם יישן ולא ישגיח מאבד התעוררות הזה. כי מן השמים הוא שיהי' הוא שומע ורואה הדבר הזה. כדי לעוררו הראו לו והשמיעו אותו. ומצינו ענין דומה לזה בדברי רז"ל ששאלו לתינוק פסוק לי פסוקיך כו'. ולמדו מדברי התינוק כמה ענינים מה שלא התכוון התינוק כלל: וכן י"ל כאן, כי הבחין יוסף הצדיק ע"ה למה הזדמן לפניו שיהי' יחד במשמר עם השרים האלה ושיחלמו חלומות ויספרו לו. אלא ודאי כדי שישמע מהם מה שצריך ושייך אליו. לרמז לו ענין מצב האומה הישראלית. ומה יעבור עליהם. ומה יהי' אחרית הדברים. גאולה וישועה. ועי"ז יבטח גם הוא בד' כי יושע ויגאל. והוא יהי' הסבה לישועתם. ולכן כשראה שנפל בפי שר המשקים לאמר שלשה פעמים כוס פרעה. והוא פתר לו ג"כ בלשון כוס פרעה. מצא רמז כי ישתה פרעה ארבעה כוסות התרעלה. והם ג' כוסות דצ"ך עד"ש באח"ב [וכמו שכתבו המפרשים כי נחלקו המכות לג' חלקים במהותם ואיכותם]. ואח"כ טביעת כולם בים סוף, הכוס הרביעי. ועם ישראל ישתו ד' כוסות של ישועה גמורה. והוצאתי, והצלתי, וגאלתי, ולקחתי. ובשביל הבשורה הטובה שנרמז לו ע"י שר המשקים, שפט בצדק כי הוא יהי' גם כן הגורם לזה בסיבה רחוקה. כי ע"י אמירתו לפרעה מענין יוסף יהי' התחלת הדבר הגדול הזה. וי"ל כי מפני כן אמר לו כי אם זכרתני כו' והזכרתני. כיון שנראה לו כן מרמזים שהראו לו על ידו. אבל באמת לא פנה אל רהבים ובטח רק בד'. רק שאמר מה שהראו לו מן השמים. והוא מענין מה שפתר לו. והי' דבר אמת. כי הזכיר אותו אח"כ אל פרעה והוציאו אותו מהבור. אמנם רבותינו ז"ל תפשו אותו למה אמר כן לשר המשקים והי' לו לבטוח ג"כ ולידע בלבו כי בודאי יהי' כן שיזכיר אותו. וע"כ נענש וישב עוד ב' שנים. ומתורץ בזה מאמרם ז"ל אשרי הגבר אשר שם ד' מבטחו כו' זה יוסף, כמבואר:

ויהי

ב"ה. פרשת מקץ.

ויהי מקץ כו' ופרעה חולם. כבר עמדו המפרשים על שינוי הלשון שהיל"ל ויחלום פרעה כמו ויחלום יוסף כו' ויחלמו שניהם כו': ונראה בהקדם דברי רש"י פ' וישב בפסוק ויגער בו אביו כו' הבוא נבוא. וכתב רש"י ז"ל הבוא נבוא הלא אמך כבר מתה כו' ולא הי' יודע שהדברים מגיעים לבלהה. והקשו המפרשים כי כפי הנראה עשה יעקב אע"ה כדי להראות לאחיו שהחלום הוא דבר בטל. אבל הרי אמרו רז"ל אין חלום בלא דברים בטלים. וא"כ ז"ש ואמך זה דבר בטל והשאר קיים. ועוד כמו שהוא הבין שי"ל גם זה קיים שהדברים מגיעים לבלהה. כמו כן יבינו גם האחים ושנאתם וקנאתם יהי' כמו שהי':

אמנם אפשר לומר, במה שנתבונן מדוע בהאבות ראשונים אברהם אע"ה ויצחק אע"ה לא נזכר בענין ספורי המאורעות שלהם שום ענין חלום רק ביעקב אע"ה התחיל ענין החלומות, ויצא יעקב כו' ויחלום. ובהיותו בבית לבן ויאמר לו מלאך בחלום כו'. וכאשר רדף לבן אחריו כ' ויבוא אלקים אל לבן הארמי בחלום כו'. וחלומות יוסף הצדיק. וחלומות שר המשקים. וחלום פרעה, הלא דבר הוא. ואם כי בנסתרות והעמוקות אין אתנו יודע עד מה. אבל כפי השערה השכליות אפ"ל, ידוע כי ענין החלום הוא בא מכח הדמיון לכן רובי החלומות המה שוא וכזב. כמ"ש והחלומות שוא ידברו. כי הדמיון הוא הכוזב. וגם ממיני החלומות הצודקים. מכ"מ כיון שפעולתם הוא בחלום הלילה אי אפשר שלא יתערבו מכחות הדמיון. לכן ארז"ל אין חלום בלא דברים בטלים. וסמכו על הפסוק מה לתבן את הבר, כשם שאי אפשר לבר בלא תבן כו'. ור"ל כי טבע התבואה כך הוא, שאינה גדילה הבואה לבדה ברורה ונקי' רק בתערובות התבן. ורק יעקב אע"ה שהי' מדתו מדת האמת. הגם שכל האבות היו אמת. רק ביעקב אע"ה אמר הכ' תתן אמת ליעקב, והוא נאצל ממקום שהתוה"ק נחצבה משם והוא חותמו של הקב"ה. חותם האמת כשארז"ל תורה דכתיב בה אמת, שנאמר אמת קנה [מסכת ע"ז דף ד':]. לכן לא יצויר בו שום שקר ח"ו. ואפילו הדמיון שלו הוא אמת וברור ונקי. לכן כל החלומות שלו המה מצודקים בלי שום תערובות של שקר חלילה. ולא זאת שחלומותי' היו מצודקים ביותר. אלא אפילו מה שחלמו אחרים לצרכו ובעבורו. יהי' מי שיהי' אפילו מהאנשים המלאים שקרים. אבל כיון שהחלום בא בעבור איש האמת היו החלומות אמתיים. [ונזכר לדבר כמו שהי' ענין השואל באו"ת שהדיבור בא כפי מעלות השואל ולא הנשאל. וכן [להבדיל] הנשאלים באוב כמ"ש בש"ס בזה הענין]. וכן הי' בענין יוסף הצדיק שהי' זיו איקונין שלו דומה לאביו. דהיינו משורש אחד של נשמתו. וכל מה שלמד כו' מסר לו. לכן היו כל חלומותיו צודקים בלי תערובות דבר כזב. כי גם כח הדמיון שלו נתהפך לכח אמתי. וכן כל החולמים בעבורו ועליו. שר המשקים והאופים, ופרעה. הגם כי היו רהבים ושטי כזב. אבל כיון שכל ענין חלומותם הי' נוגע ליוסף הצדיק ע"ה, היו כל דברי החלומות מצודקים בלי שום תערובות דבר שקר. ולכן דרשו ז"ל על כל דבר מהחלומות מהו מרמז. ועיין במס' חולין בפ' גה"נ (דף צ"ב) עיין שם:

וזה שיש לומר בדברי רש"י הנ"ל, כי יעקב אע"ה כאשר רצה להשקיט שנאת וקנאת האחים מעל יוסף. לכן ויגער בו אביו ויאמר מה החלום הזה אשר חלמת כו' הבוא נבא כו'. ר"ל הלא תראה כי החלום שלך הוא מהחלומות רובי אנשים אשר מעורבים בשקר. כי הלא אמך כבר מתה, ומה זה אשר ירום לבבך להאמין בהם. ואחיו שהיו שונאים אותו ממילא שלא היו מחזיקים את יוסף לרום המעלה כל כך, האמינו כי החלומותיו המה כרובי חלומות אנשים אשר שוא ידברו. ורק קנאו בו מה שהוא בעצמו מתפאר בחלומותיו. אבל אביו שידע בלבו מעלות יוסף הצדיק ורום ערכו, הי' בלבו בירור ואמתות הדברים שכל חלומותיו הם צודקים ואין מעורב בהם כחוט השערה מדבר שקר. לכן ואביו שמר את הדבר:

והנה עד כה דברנו להסביר איך היו גם החלומות האלה צודקים כמו חזיון ונבואה. אמנם להבין מדוע ולמה הי' דוקא הענינים על ידי חלומות ולא נבואה ברורה ליעקב אע"ה, וכדומה:

ואפ"ל ע"פ השערה, הנה מובן ומבואר כי כל הדברים ההווים בעולם יסובבו ע"י סיבות ידועות. אבל יש חלוקים בהסיבות. יש מהם סיבות קרובות ויש סיבות רחוקות. והמשל הוא, תכלית האדם בעוה"ז הוא לדעת ולהכיר את יוצרו ובוראו ית"ש. ולעסוק בתורתו ובמצותיו. וזה הענין יוכל דוקא להיות בשלימות, בהיות האדם חי ובריא כמובן.

והסיבה

והסיבה לחיות ובריאות הוא לקיחת המזון ההכרחי כמו הלחם ומים. וסיבת היות הלחם בעולם הוא הזריעה והחרישה. וסיבת החרישה הם כלי המחרישה. וסיבתם חליבת והתכת הברזל. וסיבת עשייתם ע"י עצים ואש. נמלא ד"מ, העצים המה סיבה הרחוקה. ואכילת המזון היא סיבה הקרובה. וכן בכל הדברים [עיין שבת דף ק"ל, במקומו של ר"א היו כורתין עצים לעשות פחמין לעשות ברזל למילה. כי לסברתו גם הסיבה הרחוקה הוא ממכשירי מילה ומותר לחלל עלי' שבת]. וזהו שי"ל החילוק, כי בדבר שהוא מבורר התכלית הנרצה. או שהוא סיבה קרובה להתכלית, היו מראים להנביאים ע"י נבואה וחזיון. אבל בדבר שהוא סיבה רחוקה ורק על ידי סיבובים רבים יבוא התכלית הנרצה, אז מראים זה בחלום. כי החלום הוא אינו הדבר בעצמו שיבא. רק רמז שמרמז עליו הענין. כמו שמרמזים האלומות והשמש והירח ושלשת השריגים כו'. שהוא רק רמז לדבר ואינו הדבר בעצמו. וכן הוא הסיבה הרחוקה שאין ענינה התכלית המבוקש רק שהוא רמז וסיבה המרמזת ומכוונת לאותו הדבר, והבן:

והנה מבואר כי כל התכלית והחפץ המבוקש ונדרש בכל הסיבובים האלה בפרשיות אלה הוא סוף המעשה. והוא קבלת ישראל התוה"ק בהר סיני. שהוא התכלית העיקרי מבריאת העולם. כמ"ש יום הששי כו' עיין ברש"י שם בפ' בראשית. אמנם הסיבה הקרובה לזה הי' גלות מצרים כמבואר בשס"ק. כי בלעדי זה לא היו יכולים לבוא לקבלת התורה. והיא היתה הכור והצירוף לצרפם ולזככם. והוא הרכוש הגדול שקבלו ביציאתם כמו שהובטח לאברהם אע"ה בין הבתרים. והסיבה לגלות מצרים הי' ירידת יעקב אע"ה למצרים. וסיבה לזה הי' ירידת יוסף למצרים. והיא נסבה על ידי שנאת האחים אותו. והסיבה לזה הי' ע"י שלא היו מאם אחת. והוא הי' בן זקונים ואהוב, מרחל עקרת הבית. והסיבה לזה הי' הליכת יעקב אע"ה לפדן ארם לבית לבן אחי אמו. ונשא שתי בנותיו ע"י סיבת רמאות לבן. וי"ל כי ע"כ בצאת אבינו ע"ה מבאר שבע ללכת פדנה ארם, ראה בחלום והנה סולם מוצב ארצה כו' השמימה. יען כי היא היתה הסיבה הראשונה הרחוקה אשר על ידה נתגלגלו הדברים האלה. סיבה אחר סיבה. והוא כמו סולם אשר העולה לשליבה הראשונה הסמוכה לארץ יוכל לעלות ממנה לשליבה השני' וממנה להשלישית. וכן להלאה עד שיבוא למרום הסולם. ובלעדי זה א"א לבוא לראש הסולם. כן הראו לו מן השמים כי ההליכה הזאת הוא סולם. וסיבה ראשונה הנמוכה ונצבת בארץ. אבל יעלה מעלה מעלה בסיבות המקרבות עד אשר יבואו לקבלת התוה"ק, שהוא ראשו המגיע השמימה. ולכן אמרו רז"ל במדרש כי סולם זהו סיני, אתוי דרין כאתוי דרין. כי ההליכה הזאת היתה הסולם לעלות למרום הר סיני לקבל התוה"ק מן השמים. שהוא תכלית כל השלימות ועיקר הבריאה. [ועיין מש"כ לעיל בפ' וישב בפסוק ד"ה לך נא ראה את שלום אחיך עיי"ש]. ומפני כי הסיבה הזאת היתה סיבה רחוקה, והרבה סיבובים יבואו עוד עד המטרה הכוונה האמתית. לכן ראה הדבר בחלום שהוא ג"כ איננו הדבר בעצמותו רק רמז וענין רחוק. וכן אח"כ חלומות יוסף הצדיק, וחלומות שנחלמו בעבורו הכל עוד סיבות רחוקות:

והנה מבואר כי על פי הילוך הטבעי הי' כבר נשלם ענין גלות יוסף במצרים בחלום של שר המשקים. כי אחרי עבור ימים שלשה וביום הולדת פרעה ישוב השר המשקים על מכונו והאופים יתלה. הנה יהי' פליאה גדולה חכמת יוסף הפותר, כי יקויים הכל עד כחוט השערה. ובודאי בטוב לבם ביין יספר שר המשקים להמלך מהפלא הזה, ויקחוהו מבית הבור וילך ויגדל בבית המלך כו'. אבל הרי נתקלקל כל הענין ע"י איזה תיבות שיצאו מפי אותו הצדיק שאמר הזכרתני וזכרתני נתוספו לו ב' שנים בית אסורים כמו שארז"ל. ובטל ענין חלום שר המשקים, והטובה אשר הי' יכולה לצמוח ממנו. אמנם הלא הי' רצונו ית"ש שיקוימו הדברים. ע"כ בכלות השני שנים הנוספים מה שנתבטל על ידי המאורע גאולת יוסף הצדיק שהי' מוכנת להיות ע"י חלום שר המשקים. הוצרכה לבוא עתה ע"י חלום פרעה וביתר שאת וביתר עוז. וז"ש ויהי מקץ שנתים ימים. שאחר שכבר עברו השנתים וקיבל כבר ענשו חזר הדבר להתהלוכותיו. והסולם מוצבת נכונה לעלות בשליבותי' מעלה מעלה. רק שבמקום חלום שר המשקים, ופרע"ה חולם. נתקיים הענין ע"י חלומו של זה. כי סוף סוף מוכרח הדבר להלוך בתהלוכות עלת קדוש ישראל, עד שיבוא התכלית הנרצה:

ובמד"ר ר"פ פרשה זאת, ויהי מקץ כו' קץ שם לחשך, זמן נתן בעולם כמה שנים יעשה באפלה כו' אבן אופל וצלמות. שכל זמן שיצה"ר בעולם אופל וצלמות בעולם. נעקר יצה"ר כו'. ד"א קץ שם לחשך זמן נתן ליוסף כמה שנים יעשה

יעשה בבית האסורים כו' עיי"ש: **הבנת** דבריהם ז"ל נראה במה שמבואר כי יש ב' מיני עבודות בענין העבודה לשמו ית'. הא' הוא עבודת נצחון. והב' הוא עבודה התמידית. והעבודה הנצחויות הוא בעוד שהאדם לוחם מלחמתו עם היצה"ר, ויש לו מלחמה תמיד ביום ובלילה בלי שום מנוחה. ואמת הוא, כי איננה עבודה התמידית ברוב פעמים. כי פעם ינצח ופעם ינוצח ח"ו האדם. אבל בעת שמנצח האדם וגובר במלחמה הזאת, הרי עבד עבודת איש חיל וראוי לקבל רצונו ית"ש. אבל עבודה הב' הוא כאשר כבר גבר והמית את בעל מלחמתו. כמ"ש דוד המע"ה ולבי חלל בקרבי וכמ"ש רז"ל. הנה הגם שאין עבודתו אז עבודה הנצחויות. אבל הרי היא עבודה התמימה ותדירה בלי הפוגות, לעשות רק רצון קונו ית"ש. והנה לדעת איזה מן הב' העבודות האלה היא יותר רצוי' לפניו ית"ש, אין אנחנו יודעים כי מי עמד בסוד ד'. ובתחילת ההשקפה נראה כי העבודה הנצחויות יותר רצוי'. שהרי לזה נברא היצה"ר. וזהו מעלות האדם נגד עבודת המלאכים. אבל הרי ראינו כי לעת"ל תהי' עבודה התדירית. כמשארז"ל, והגיעו ימים אשר תאמר אין לי חפץ בהם, אלו ימות המשיח שאין בהם לא זכות ולא חובה. והוא מפני שיצה"ר יהי' בטל. והימים האלה הרי מקוים אנחנו ומיחלים עליהם בכל עוז. להעביר גילולים כו' לתקן עולם כו'. הרי כי הוא הוא הענין המובחר ומקווה. אמנם כפי קט שכלינו יראה שאפשר כי ב' העבודות נצרכות להיות בעולם ושניהם כאחד טובים. רק כי זאת גלוי וידוע לפניו ית"ש, עד כמה צריכים להעבודה הראשונה. ומתי ירצה לפניו ית"ש, לתת על ידינו העבודה השני':

וזה שיוכל להיות כוונת המד"ר הנ"ל, קץ שם לחשך, זמן נתן בעולם כמה שנים יעשה [עשיי' הוא תיקון כמבואר]. באפלה בתוך האפלה דוקא יהי' העשיי' והתיקון. ואחר כאשר יושלם הזמן הזה תהי' העבודה השלימה בעולם שכולו אור וטוב. ואמר שכל זמן שיצה"ר בעולם חשך ואפלה בעולם, אבן אופל וצלמות [עיין ביפ"ת שפירש כי אבן הוא היצה"ר שנקרא אבן]. ואמר שני הלשונות אופל וצלמות. אפ"ל כי יש ב' מיני חשך. הא' הוא העדר האור בלבד. והב' הוא חשך ממשי [עיין בפי' הרמב"ן והראב"ע בפרשת בא, שלשת ימי אפלה לא ראו כו' ולא קמו כו' עיי"ש]. וכן הוא בעוה"ז, כי יש כתות כתות בנ"א ההולכים בחשך. יש אשר יושבים בחשך ממשיי לגמרי ח"ו, לא ראו כו' ולא קמו כו'. ויש בינונים אשר היצה"ר מכסה מהם האור הצח הנעים. והמה בחשך של העדר האור לבד. ועל המין הא' אמר אופל, כי הוא מענין ימי האפלה שהי' במצרים. ועל הב' אמר צלמות. כי המות [הוא היצה"ר והוא מה"מ כאמרם ז"ל] מאפיל ומכסה את האור ועושה צל לבלי לראות את האור כי טוב ומתוק, לכן נקרא צלמות. אבל נעקר יצה"ר מן העולם אין עוד אופל וצלמות בעולם:

והנה מבואר כי גם עבודתו של יוסף הצדיק הי' בשני האופנים. כי כל עוד שהי' בבית אדוניו המצרי. והמרשעת טרדה אותו בהבלי' ופתיות שלה לטרדו ח"ו. וכן גם בהיותו בבית האסורים תחת שעבוד המצריים הרי הי' עבודתו עבודת הנצחון. אבל אח"כ כשיצא למלוך והי' איש חפשי וכבר עברו עליו כל הנסיונות. בודאי כבר הי' לבו חלל בקרבו ועבד העבודה התמידית. [וכמו שאמר אדומו"ר זצלה"ה מגור במה שאמרז"ל יוסף משלו נתנו לו. הצואר שלא הרכין לעבירה כו'. הפה שלא נשק לעבירה כו'. על פיך ישק כל עמי כו' הברכים כו'. כי כל אבר ואבר ממנו שכבר שלט עליו אותו הצדיק ועבר בנסיונות. וטיהר וקידש את האבר ההוא להיות כולו קדש קדשים והי' כבר שלו. לכן נתנו אותו לו, להיות יכול ללכת עמו חפשי ולהיות מלך במצרים ולרכוב במרכבת המשנה כו', ודפח"ח ושפתים ישק]. וז"ש במד"ר ד"א קץ שם לחשך, זמן נתן ליוסף כמה שנים יעשה בבית האסורים. היינו בעבודת הנצחון. וכאשר הי' גלוי וידוע לפניו ית' כי כבר כלה והשלים עבודתו זאת בגבורה ובנצחון, נתן לו עבודה השני' התמימה. לכן ויהי מקץ כו' ופרעה חולם, ובא הזמן לתת לו חפשיות ועבודה לשמים באופן הזה:

ברש"י ז"ל ויהי מקץ כתרגומו מסוף וכל לשון קץ כו'. עיין במפרשים במהרא"מ וג"א שעמדו בזה מדוע נקט רש"י הכא ולא בפסוק מקץ ימים [בראשית] ומקץ עשר שנים לשבת אברם כו':

ואפ"ל בכוונתו ז"ל, דלשון סוף שייך בדבר אשר יש לו גבול מיוחד, כאמר שהגיע לגבול וקץ אותו דבר. כמו סוף היום מפני שהוא מוגבל ויהי ערב ויהי בוקר כו'. שבוע מוגבל, כי בו שבת. חודש, שנה, שמיטה. אבל אם תאמר סוף שני ימים או שני חדשים לא יתכן. כי אינם מוגבלים

מוגבלים יותר אותם שני הימים משארי הימים. רק יתכן עוד לומר על זמן כזה ס׳ף מקץ. כגון שהוגבלו אותן שני ימים בדרך משל לדבר מיוחד. כמו שנאמר שהבטיח אחד לחבירו לבוא לסוף ב׳ ימים. אם כן הגביל לזה זמן מיוחד שייך ל׳מר לסוף אותו המוגבל הי׳ ענין פלוני כך וכך. אבל אם לא הוגבלו לא שייך לומר עליהם סוף ב׳ הימים. רק ויהי אחרי שני ימים אירע מעשה פלונית. אבל לא מקץ, שכוונתו הוא שנגמרו ובא קצם של הימים. והרי לא הי׳ להם שום קצבה לשום ענין דבר. ויובן דברי המדרש בראשית (פרשה כ״ב) ויהי מקץ ימים. ר״א ור״י, ר״א״א בתשרי נברא העולם. ר״י אומר בניסן נברא העולם. מאן דאמר בתשרי כו׳ עשה הכל קיים מן החג ועד חנוכה. מ״ד בניסן נברא העולם כו׳ עד עצרת כו׳. כי הוקשה להם ז״ל לשון מקץ שמשמע שהוא לדבר קצ׳ב ולא נזכר לאיזה דבר. [והא שלא פירשו ימים שנה אחת. כמו ימים תהי׳ גאולתו. ותשב הנערה אתנו ימים. כ״ל כי שנה נקרא ימים. מפני שהימים כולם כבר סבבו הקיפם שס״ה פעמים ימות החמה או שנ״ד שנת הלבנה. כמו שסבבו בהיקף שלפני זה. וכאילו תאמר שסבבו העיגול שלהם הקצוב להם מאז. והנה כל זה שייך אחר שכבר ידענו היקפם. אבל בשנה הראשונה לבריאת עולם שלא סבבו עוד פעם א׳ היקפם לא שייך לקרוא אותם ימים, כ״ז שלא ידענו עוד תוכן עיגול שלהם. ואם תרצה לעשות מהם בד״מ שס״ו ימים יהי׳ באמת העיגול יותר גדול. רק אחר שכבר הוקצב עיגולם בשס״ה ימים לסבבו כמה פעמים, יאמר על סיבובם ההיקף הידוע להם, ימים]. לכן פירש״י ז״ל שהיו ימים ידועים קצובים לשום דבר. ובהגמרם יאמר עליהם מקץ ימים: **ואפשר** להעמיד זה ג״כ בדברי רש״י במדרש שכתב וז״ל מפני שזמן קצוב הוא עיי״ש. וענין קציבת הימים מן הפסח ועד עצרת מובן במה שמבואר בספרים כי עצרת הוא כמו שמיני עצרת הסמוך ושייך לחג הסוכות. כן עצרת הוא שייך לפסח והוא אחד ומתאם עמו. והז׳ שבועות בינתים הוא המחברם. א״כ הוא זמן קצוב ומוגבל מפסח ועד עצרת. ומ״ד בתשרי כו׳ מן החג ועד חנוכה. יש לומר ג״כ כנ״ל כידוע מספרים שכל הנגזר בר״ה ונחתם ביוה״כ יוצאים פתקין בשמיני עצרת. והשער עוד פתוח עד חנוכה. כמבואר כל זה בזוה״ק וספרים קדושים. אם כן הוא דבר קצוב ומוגבל ושייך לומר על זה מקץ. קץ כל בשר, כמו שנקצב להם והיו ימיו מאה ועשרים שנה. ועיין ברש״י על הפסוק מקץ עשר שנים לשבת אברם כו׳ כ׳ וז״ל, מועד הקצ׳ב לאשה ששהתה תחת בעלה כו׳. ירא׳ה כוונתו כנ״ל שנקצב הדבר לענין זה. ועיין ברמב״ן ומפרשים בפ׳ ראה מקץ שבע שנים תעשה שמיטה כו׳ שהוקשה להם פשט הכתוב. ולהנ״ל ירצה מקץ שבע שנים שקצבתי לך לחרישה וזריעה ולשבות בשביעית [בפ׳ בהר] כשיוגמרו אותן השנים תעשה שמיטת כספים וזה דבר השמיטה כו׳:

וזה מה שנוכל לומר בדברי רש״י ז״ל כאן. שקשה מה ענין מקץ שנתים ימים. וכי איזה גבול וקצבה הי׳ להם לשני השנים שנאמר עליהם שנגמרו. ואם כן נראה לכאורה שענין קץ נאמר גם על דבר שלא הוקצב. לזה כתב שכאן ג״כ הוא לשון סוף וכל קץ לשון סוף הוא. וכוונתם לפמ״ש בסוף פ׳ שלפני׳ שנגזר על יוסף שני שנים לשבת בבית הסוהר. אמר עליהם שנגמרו אותן השנים שנקצבו [ראיתי בס׳ לבוש האורה קצת מענין זה]. ויובן בזה דברי המדרש סדרה זאת. ויהי מקץ. קץ שם לחשך, זמן נתן לעולם כמה שנים יעשה באפלה כו׳. ד״א זמן נתן ליוסף כמה שנים יעשה באפלה בבית האסירים. כיון שהגיע הקץ חלם כו׳. רצו בזה לפרש שלכן נאמר בחשך קץ. מפני שגם הוא נקצב בתחילה עד אימת יהי׳ וכשנגמר יאמר עליו מקץ. וכן ליוסף עד עת לאתו מחשך. והי׳ לו ד׳ לאור עולם *):

ובדרך

*) הגה״ה **ויפורשו** בזה הפסוקים בהלל מקימי מעפר דל כו׳. כי הנה ידוע כי כל דבר יש לו גבול. וכשמגיע לסוף גבולו נהפך להיות בהפכו. כמו שהחשך בא עד סוף גבול החשכת מתחיל להאיר היום. וכן בהיפוך. וכאשר הארכנו בזה ב״ה במקום אחר. ועל זה מורה לשון קץ שמספרו אל״ף. ומתחיל מחדש כענין הגלגל שמתגלגל. וכאשר לד אחד הוא למעלה בהכרח שירד למטה. ואותו שלמטה בטוח הוא שיעלה מעלה. ויובנו הפסוקים (בישעי׳ כ״א) כי נחם ד׳ ציון כו׳. שאו לשמים עיניכם כו׳. כי שמים כעשן נמלחו כו׳. וצ״ל מה זה הבשורה אשר השמים והארץ יחרבו. ומאי איכפת לן אם יהיו כמו שהמה בקיומם. אך זהו כל תקותינו, כי כשיגיע סוף גבול חשכנו אז יאירו עינינו ויזריח שמשנו. וכמובטח לנו והי׳ זרעך כעפר הארץ ופרצת ימה כו׳. ש״י כן במדרש כשיהיו מושפלים עד עפר ארץ.

ובדרך רמז אפשר לומר, כי לכן קץ ענינו סוף הדבר. כי ידוע אשר האותיות בכללם ז"ך, כ"ב אותיות פשוטות. וחמשה כפולות מנצפ"ך. ונחלקות לשלשה חלקים. מא' עד ט' יחידות. מיו"ד עד צ' עשירית. ומק' עד ץ' מאות. כי לעולם המספר עד ט' שעולה במ"ק אחת כנודע מספרים. ואח"כ עולה עם הראשון לעשר. ט' סוף היחידות וא' תחילתו שניהם יחד עושים יו"ד. וכן י' עם צ' עושים ק'. וק' עם ץ' פשוטה עושים אלף. ומתחיל ב' אלפים ג' וד' כו' וכן לעולם. וישלח לקץ הימין משיחנו. לכן אחר האות ץ' נותחיל מחדש אל"ף. כי כל התנהגות העולם נעוץ סופו בתחילתו והיסודות מתחלפים וכל אחד לובש צורה ופושט צורה. והתורה ארוכה מארץ מדה ונעוץ סופה בתחילתה כעיגול הזה שאין לו סוף. ולזה אפשר כי האות ץ' אשר בתיבת ק"ץ רומז על זה. כי הוא סוף כל המספרים תשע מאות. ובהצטרף עם ק' עולה אל"ף ונעוץ הסוף בתחילה. ויוכל להיות זה מרומז ברש"י ז"ל כל לשון קץ סוף הוא. ואם שגיתי והוא רחום יכפר: [הג"ה, ועיין בזוה"ק בכמה מקומות בראשית (דף כ"ד, נח ס"ג, מקץ קל"ג, ויגש ר"י), דאית קץ לימינא וקץ לשמאלא. קץ ימים. קץ כל בשר כו'. וקץ הימין עיי"ש. י"ל כי בלה"ק יש לפעמים תיבות מה שמורה בעצם על ענין זה. ואין באפשרות לומר תיבה אחרת על אותו הענין. ויש שהוא שם המושאל ובדרך השאלה. כמו שאמרו בראשונים כמה פעמים בתנ"ך. ויש לומר כי קץ הימין הוא סיף מספר של אותיות א"ב. והוא העושה מספר חדש תמיד. והוא מסובב בלי גבול. ובדרך השאלה נאמר גם על ענין שיש לו גבול וקצבה. [וכבר כתבתי כי בדברים כאלה אין דעתינו מגיע לומר ענין ברור כ"א דרך השערה קלה, והוא רחום יכפר]. וי"ל כי כאן שכבר הי' מלכו של יוסף הצדיק עד תכלית השפלות וגם שר המשקים שכח אותו. לכן התחיל עתה עלייתו. עד כאן הג"ה]:

ברש"י על היאור. כל הנהרות כו'. ובמדרש הרשעים מתקיימים על אלהיהם כו'.

י"ל מפני שהיאור הוא עיקר ענינם וממנו תוצאות המזון לכל הארץ כמבואר. וזה הוא אלהי שלהם שעובד לו. כמו כן דרכם כסל. הקטרה אלהי. והבטן התורה. ולשון המדרש. הם מתקיימים כו'. כי ישראל עם קדוש מוסר א"ע וגופו וכל ענינו ביד בוראו. ובטובה משבחו. וח"ו להיפוך מקבל עליו בצדק ומבקש להיטיב לו. אבל להבדיל האומות בטוב להם נושאים עץ פסלם. אבל כי ירעב והתקצף וקלל כו'. א"כ הם רוצים למשול על אלהיהם שיעשה להם דוקא כרצונם. ולפי שאין חלום בלא דברים בטלים, יש לדקדק מה הי' בחלום הזה הדבר בטל הלא

ארץ אז יפרוצו. והוא מסובב מן המשפט וידו אוחזת בעקב כו' כשזה קם זה נופל. וכענין הגלגל הנ"ל. אך א"כ אפשר לומר כי כשאנחנו נעמוד אח"כ בסיף גבול האורה ותכלית המעלה. ח"ו יגולגל הדבר שוב למטה. אבל זהו דוקא כל זמן שהגלגל מתגלגל. אבל אם אדם המסבב הגלגל יעמוד ויעכב הגלגל ויעמידהו על עמדו. אז הלך שלמעלה נשאר למעלה ושלמטה נשאר מטה. אמר הנביא כי נחם כו' והמעלות אשר ישיגו האומה הזאת. אבל אל תחושו שיהופך שוב בפעם הגלגל למטה. אמר על זה כי שמים כעשן נמלחו והארץ כבגד כו' וכל סדרי הגלגלים יופסקו, ממילא הדבר שלמעלה יושאר כן. לכן וישועתי לעולם תהי' וצדקתי לא תחת: אמר דוד המע"ה מקימי מעפר דל. אם אנו רואים שטבע הבריאה כן הוא שהדבר שהוא בתכלית הכנעה עד עפר ד' ינביהנו. מכ"ש וק"ו כי מאשפות שהוא המקום היותר בזוי ירום אביון. בודאי ירום אותי. ויקרא לכנסת ישראל אביון, כמה שאמר עליהם ישעי' הנביא ע"ה [מ"א י"ז] העניים והאביונים מבקשים מים כו'. כי אביון הוא התאב לכל דבר וחסר לו הכל. וכן אמר דוד המע"ה עני ואביון יהללו שמך. והכנסי' בגלות תאב לכל דבר. תאב לישועה, לפרנסה, לחירות, לתורה, לעבודה, להילול שמו הק' ית"ש. כי הכל חסר. וירימנו בהגיע לסוף גבול שפלותי להושיבי עם נדיבים כו' מושיבי עקרת כו' וכן להושיבי כו'. י"ל כמ"ש למעלה כי אין חשש כי כאשר יגיעו לתכלית המעלה. ח"ו ירדו כענין הגלגל. כי אז יהיו שמים חדשים כי השמים כעשן נמלחו כו'. וז"ש להושיבי כו' מושיבי עקרת כו'. ברום גמור והושבה על אופנו וכנו קיום נצחי: במד"ר אמרו רז"ל ורחל עקרה עיקרה של בית. ופי' בזה בס' אוהי"ע כיון שהיא היתה עיקרה של בית לכן היתה עקרה. כי הקב"ה גזר על האמהות שתהיין עקרות. וכן הכנסי' שהיא עיקרה של בנין העולם לכן היא מדוכאת וסובלת יסורין כדי להזדכך. וכשיהי' סוף גבול הדבר ממילא יהפך עלי' להיות אם הבנים שמחה. ועל זה הללוי':

ויפורשו

הלא נתקיים כולו. אך זה הבטל, שנדמה לו שעומד על היאור אשר ממנו כל השובע והרעב. והוא אלהי שלו. וזה באמת דבר בטל ושוא אין בו ממש. ורק אשר אלקים עושה הראה לפרעה, ובידו נפש כל חי ומזונם *) :

ברש"י יפות מראה כו' שאין עין הבריות צרה כו'. ענין צרות עין שמוטב לו שלא לראות משיראה בחבירו טובה כו'. עוד אפ"ל ענין צרות עין. שמי שאינו יכול לראות בטובת חבירו. כל טובה מועטת שרואה בו נדמה לו אלף פעמים ככה עד שצר עינו מהכיל המראה. ואין מקום לראות כמו מקום צר שאין מכיל בקרבו הדבר. וכל מה שרואה בחבירו דומה לו שנגזל ממנו. ומקויים בו הקללה ר"ל והיית אך עשוק וגזול כל הימים ואין מושיע. כי כשהוא רואה היום טובת איש זה הוא גזול ממנו. וכן באיש אחר. והוא כנגזל מכולם. ואין מושיע לו, אם לא שיושיע לעצמו בהסר הקנאה מלבו ולהעביר רעה מבשרו וטוב לו וסמוך לזה בפסוק ובריאות בשר. כי ידוע הכתוב רקב עצמות קנאה. ומה עלתה לו להצר עין רק מה שבשרו נשחף מראות. אבל מי שהוא יפה מראה ורואה בתענוג טובת חבירו בשרו בריא כאולם.

ברש"י באחו באגם כו'. ובהרמב"ן כ' כי הוא מלשון אחוה בעבור שיגדלו עשבים רבים יחד. והנה באמת מלינו זה לשון על כל דבר הנלמד יחד. עיין רש"י תרומה אשה אל אחותה. כן דרך כו'. ופניהם איש אל אחיו, דברים הלמודים יחד ומתאחים. כמו בלשון רז"ל מאחה הוא מחבר. [וביחזקאל י"ח פסוק י' ועשה אח מאחד מאלה, שפירשו את אחד]. וכששני הדברים אינם מחוברים רק שייכים זה לזה נקרא רע. בפרשת לך ויתן איש בתרו לקראת רעהו. ויוכל להיות פי' הפסוק כפי דברי רש"י ז"ל שהפרות יפות המראות הוא סימן לימי השובע. יהי' גם זה רמז, שאז, ותרעינה באחו, רועים יחדיו בהתחברות שאין אחד מזיק לחבירו. אבל כשבאו הפרות הרעות שהוא סימן לימי הרעב שעין א' צרה בחברתה. באמת ותאכלנה כו' שאכלו א' ובלעו את חבירו. ואפשר תאמר שהועיל להם זה. הרי אמור לקמן ומראיהן רע כאשר בתחילה. כי לא יחרוך רמי' צידו **) :

ברש"י ותאכלנה. סימן שתהא כל שמחת השובע נשכח כו'. קשה, וכי מי זה שמח בעת רעבונו במה שהי' אתמול שבע, ומה מועיל לו אותו השביעה אם אין לו כעת להשקיט רעבונו. אך באמת האיש הישראלי שמח הוא בזכרו ימי השובע. כי

---

*) הגה"ה **ויפורשו** הפסוקים מה לך הים כי תנוס כו'. של"ל מה זה השאלה והתשובה. אבל בהנ"ל ידוע כי הדבר המתדבק אל דבר קונה שלימות ממנו. ומפני כי עם ישראל נכנעים ומשתעבדים לבוראם בכל ענינם. א"כ המה מצטרפים אליו כבי' ודבקים בו. כאמור ואתם הדבקים בד' לכן חיים כולכם היום. כיון שדבקים למקור החיות של כל העולמות. וממילא כמו שביד הקב"ה כל הבריאה להטותה כרצונו ית"ש. כן הדבקים אליו יש להם זה שיהי' הבריאה משתעבד להם. כיון שכבי' המה דבקים ומחוברים לקדושתו ית'. אמר מה לך הים כו'. ירצה איך נהיתה כזאת שינוס הים והירדן מפני בן אדם. וההרים ירקדו כו' הכל היפוך הטבע. באה התשובה מלפני אדון חולי ארץ. וכיון שישראל דבקים בו ית' ממילא יש להם זה המעלה. מלפני אלקי יעקב, כמ"ש רז"ל ויקרא לו אל כו' הקב"ה קראו ליעקב אל. ההופכי הצור שאינו קשה כ"כ, לאגם מים, ככיסת מים בלבד. וחלמיש שהוא קשה יותר, למעיין מים המקלח בכח. הכל היפוך הטבע לגמרי. והדבקים באדון זה ית' וישתבח זוכים לזה גם כן :

) הגה"ה **ועיקר הסיבה לזה הוא האמונה ובטחון. כמ"ש בחוה"ל שידע בטח שאין שום ברי' בעולם שיוכל להועילו או ח"ו להזיקו בלתי רצונו ית"ש [עיין בענין הששי בפ"ה משער הבטחון]. ועל זה אמר דוד המע"ה ישראל בטח בד' עזרם ומגינם הוא. עזר הוא לטובתו. ומגן הוא המציל מרעתו ומגין עליו. אמר הבוטחים בד' יודעים כי הן עזר הטובה. והן הגנה מהרע, הכל ממנו ית' בלבד. וענין התחלקות הפסוקים ישראל, בית אהרן, ויראי ד', אפ"ל כי הוא ג' מצבים. יש שמתפרנס מיגיעי כפו בחרישה וזריעה או מסחר וכיוצא, וזה אמר על כלל ישראל. ויש שפרנסתו קצוב לו מידי אחרים ומשיג מהם שכר חלף עבודתו, וזה נכלל בבני אהרן אשר אין להם חלק ונחלה בארץ רק אשי ד' יאכלו, ותרומות ומעשרות חלף עבודתם. ויש שאין לו כלל רק עוסק ביראת ד' כל היום, ומצפה על דבר שאין לו עליו ענין בטוח לפרנסתו. ועל כל אחד מהם אמר לבטוח בד' לבדו, כי עוזרם ומגינם הוא :

אמר

כי שוקט ובוטח הוא אשר הבורא הזן ומפרנס אותו בימי השובע הוא גם ברעבונו יחי' אותו ולא יתן למות נפשו. ורק אוה"ע כן דרכם. כשבעם וירם לבם. וברעבונם יערו למות נפשם. כי אין להם בטחון במה להשען *):

ברש"י והנה חלום. והנה נשלם חלום שלם לפניו והוצרך לפותרים. כי אם הי' רק חלום אחד לא הי' חושש כלל לבקש לו פותרים. כי שכיח הוא בהרהורא דיומא ודברים מרבים הבל. אבל כיון שראה ב' ענינים ומכוונים יחד, שבעה ושבעה, ותבלענה הפרות וכן השבלים כו', הבין כי הוא דבר הצריך פותרים:

ברש"י ותפעם רוחו. ומטרפא רוחי' מקשקשת בתוכו כפעמון כו'. ענין מליצתם ז"ל נראה שלכן נקרא הטירוף ותפעם מפני שהוא כפעמון, וצריך להבין למה. באמת מדמהו להכאת פעמון ולא ענין אחר:

ואפשר להמליץ, הנה קהלת אמר כי כקול הסירים תחת הסיר כו'. ואמרו על זה במדרש כל קסיא כד איכון דלקין כו' ברם הדין סוריא כו' אף אכן מן קסיא. ואמרו ז"ל איסתרא בלגינא קיש קיש קריא. וקול כסיל ברוב דברים. הנה המשילו חכמינו ז"ל הדבר לפעמון שכל עוד שיש יותר חלל בהפעמון וחללו גדול הוא מכה ומשמיע קול ביותר. כן מי שמדבר הרבה ומוציא קול, סימן שתוכו חלל ואינו כלום. לא כן המלאים דעת ותורת אלקים בלבם אינם משמיעים קול ודברי חכמים בנחת, לכן אמרו רז"ל עכו"ם מפטי פטי. כי תוכו ריק וחלל גדול. והנה עוד נמצא בהפעמון ענין שכאשר הוא גדול וחללו ריק אין דבר שיעכב הקשת העינבל המתנדנד הנה והנה. ובהנעה מועטת הוא נע ונד באין הפוגות. כן האיש אשר תוכו ריק וחלול מבלי דעת ותבונה. אם תבא אליו שום דבר דאגה ועצבון הנה ינוד וינוע כאשר ינוד העינבל בתוך הפעמון מקשקש ומטרף ומרעיש כל האברים. לא כן האיש אשר דעת בקרבו ואמונת בוראו הנה יש לו על מי להשען. ובעת צר לו ח"ו, לוקח יוצרו למשען לו ובוטח עליו. כענין שאנו אומרים והוא אלי וחי גואלי כו'. ונוכל להמליץ זה כענין שסיפר, הארי מלך החיות התפאר לפני עבדיו שהוא יציל אותם מכל צרה. והנה בא אליו בבהלה א' מהחיות והגיד לו איך שאחיו נשבה בתוך כלוב ברזל אשר הציגו הציידים עליו. אל תירא ענהו. אנכי אציל אותו ואקחנו משם. וילך למקום ההוא אבל הכלוב סגורה ומסוגרת. ויעמול הארי ברב כח עד שעשה נקב קטן באחד המקומות ויתחוב דרך שם את ידו ויקרע אבר אחד מן השבוי ויוציאהו וכן אבר השני עד כי הוציאו כולו אברים אברים. הנך רואה אמר אז כי ידי עשתה לי חיל והוצאתיו. אוי ואבוי על הצלה כזאת אמר השועל בלבו. מוטב שהי' שבוי מאשר הוצאת אותו משביו. אבל אנחנו בני ישראל יש לנו עוזר אמתי. וכשנפדינו על ידו ית'. ובני ישראל יוצאים ביד רמה, בגבורה גבוה ומפורסמת. וכן בכל שארי הנסים. אמר על זה וחי גואלי, גואל אותי בעודני חי. וצור חבלי כו' כמו שארז"ל על הכתוב יעקב חבל נחלתו כחבל הזה כו'. ובמפרשים כמו חבל הקשור קצה אחד ברקיע וקצה השני בידינו כאשר מנענעים הקצה האחד שבידינו מתנועע הקצה הב'. כן בתפלת ישראל וברוך אתה שלו מתנענעים כל הרקיעים. והוא נסי, לשון נס ודגל ומנת כוסי כו', מרים ראשי ונותן בידי כוס הישועות. בידו אפקיד כו', הנה אמרו ז"ל שינה א' מס' במיתה. אך הוא רק הפקדת רוח בלי גוף. וזה הוא מסירת הרוח עם הגוף. אמר בידו אפקיד רוחי בעת אישן ואעירה. בעת שאני הולך לישן להעיר עוד. וגם אחר מאה שנים אשר אני מוסר לו עם רוחי גויתי ג"כ. גם אז כשאני יודע ד' לי, אז ולא אירא:

והנה

---

*) הגה"ה **אמר** דוד המע"ה השמים שמים כו'. צ"ל מה הרבותא שהמתים אינם מהללים כו'. אך פי' בו שהכוונה על הרשעים שקרוים מתים בחייהם. וצ"ל הכפל של יורדי דומה. ובהנ"ל אפ"ל, כי הנה בגמרא ברכות הקשו כתיב לד' הארץ ומלואה וכתיב והארץ נתן לבנ"א. ומשני כאן קודם ברכה כו' וכל הנהנה בלא ברכה מועל. א"כ זה הפסוק מיירי ע"י ברכה. והתועלת מזה הוא ב' דברים. א' שבעת הטובה משבחים לו ית'. וח"ו בהיפוך מברכים גם כן. לא כן הרשעים, המתים, לא יהללו כשיש להם טובה כסבורין הם שהוא שלהם. ולכן לא כל יורדי דומה, כשהם יורדים לדומי'. ירצה בעת ירידתם והצרות שאז היפוך הרגשה ושמחה נקרא דומי', אז ממילא אין מברכין. אבל ואנחנו נברך כו' בעת הטובה ויודעים כי הכל מידו הרחבה. לכן מעתה ועד עולם, ובכל המצבים, הללוי':

אחד

והנה כל זה בעס קדוש אשר ד' אלקיו. לא כן להבדיל הנשענים על תוהו והבל, כשבא עליהם שום דבר יגון הנה מקשקשת רוחם כפעמון בלי מוגע ובלי שיהי' להם סמיכה על שום דבר. ובוא וראה סמיכת אותו הרשע ויהי בבוקר כו' חרטומי מצרים. אוי לנפשו על השענו בהם, נחשים בטימי מתים. ואין פותר כו', שלא היו הדברים נכנסים בלבו. מפני כי באמת הכל מהבל יחד ואך הבל יהמיון. אנחנו נשענים באלקים חיים ומלך עולם. ונלך בשמו בטח ונושע *) :

ברש"י ואין פותר אותם כו' שבע בנות כו'. על פי פשוטו נראה שלכן לא הי' נכנס דבר זה באזנו. כי מפני שהבין שהוא דבר שהראה לו על לעתיד. והנה יתכן שמראים לו לאדם דבר שיוכל להשמר ממנו ולעשות עלה נגד זה. אבל דבר שאי אפשר לשנות ואינו בידו למה הי' החלום, ומה תועלתו. ע"כ כשפתרו שבע בנות כו' אמר הרי זה אינו בידי אם כן הרי זה הבל. אבל יוסף פתר שני השבע ושני הרעב ואמר ועתה ירא פרעה כו'. וכמ"ש הרמב"ן שזהו אינו עלה רק פתרון שהראוהו גם העלה. לכן נכנס הדבר באזנו. אמת הדבר כי בעס בנ"י שמאמינים שנוכל לבטל כל גזירה על ידי תשובה ותפלה, אין שום דבר שנאמר עליו שאין בידו לשנות, לכן יתכן שמראים לו לאדם כדי שיתגבר ויבטל הדבר, וכמ"ש יפה תענית כו'. אבל באו"ה אין בידם לשנות דבר מכפי הנגזר. כי מי כד' כו' בכל קראנו אליו כו'. לכן לא נכנס הדבר באזנו. רק פתרון יוסף הוא דבר אשר ע"פ דרך הטבע יש עלה לתקן. זה נראה אליו נכון **) :

ברש"י נער עברי כו' ארורים הרשעים כו'. ובאמת כל מה שהרשעים מתחכמים נגד גזירת הבורא ית"ש, הכל להיפוך כענין ההוא עכו"ם ששמר כספו שלא יקחנו יוסף מוקיר שבתא. וכאשר כתבו בזה כבר שכל יגיעו הי' להיפוך, לעלה שיבא לידי יוסף מ"ש. וכמשל הגנב שרלה לברוח מהבע"ב ובא מאליו לחלרו כידוע. וכן זה הרשע רלה לגנות את יוסף וכל דבריו נהפכו לתועלת הענין. כי הנה יקרה שאיש אחד יבין דבר נסתר על פי נסיון ע"י שכבר ראה הרבה ענינים והוא זקן ורגיל, פראקטי־לירט, וזהו יותר מחכמה. ויש שיבין הדבר מפני שרגיל בכל תהלוכות החולם וכל ענינו ומכיר אותו מעודו, ועי"ז יוכל להבין רעיונותיו וחלומותיו. ויש שיבין מפני שהי' משרת בבית פילוסוף וחוקר גדול ופותר חלומות וכבר שמע פתרונות הרבה ויודע לפתור כמותם. ואם הי' יוסף אחד מג' דברים הללו לא הי' פרעה אומר עליו הנמלא כזה. אבל כיון שהקדים

*) הנה"ה **אמר** על זה דוד המע"ה שובי נפשי למנוחיכי כו'. ידוע כי ד' מלכיות שראה דניאל, בבל, נבוכדנלר הרג בעוה"ר הרג רב. נתנו את נבלת עבדיך כו'. מדי, אחשורוש שגזר עליהם כו'. ועי"י בכי' ולעקה לד' ניללו. יון, אנטיוכוס רלה רח"ל לעקור תורה ומלות מישראל. כמבואר כל זה במדרש. אמר שובי נפשי למנוחיכי. שהרי רואני כי ד' גמל עליכי כי חללת נפשי ממות, מחרב נ"נ הרשע. את עיני מדמעה, בימי אחשורוש הרשע. את רגלי מדחי, בימי אנטיוכוס הרשע שרלה לדחות פעמי מדרכי התורה. ורגל הוא היסוד כאמרם כל התורה על רגל אחד. וכאשר אני רואה כי ג' פעמים הליל אותי אלקים מיד הקמים, יודע אני בטח כי עוד אתהלך לפני ד' בארלות החיים. ויבוא עת ישועה לנו גם עתה. והאמנתי, אני מאמין באמונה שלימה כי אדבר עוד [איך וועל נאך רעדען אין פריידען]. ואומר אז זכור אני, אני עניתי מאוד, כשהייתי בגלות זה. כי זה דרך היולא מן הגלות לחירות זוכר ואומר מאוד וטוב היו לי עינויים אז [גוט גיפייניגט]. ועוד אומר אז בלאתי חפשי רואה אנכי כעת כי, אני אמרתי אז בחפזי [נוגעשווינד] ובלא דעת, כל האדם, המזכיר הישועה, כוזב. כי כמעט ח"ו הי' היסח הדעת. כעת נתברר כי זה הי' דיבור של חפזי. שהרי באמת נתקיים האמירה לטובה:

) הנה"ה **אמר על זה דוד המע"ה לך אזבח זבח תודה כו'. כי עם ישראל מנהגם וענינם כן ביראתו מרע ח"ו קורא לד' ומנדר נדרים. וכשבא עליו ישועה משלם וזובח תודה. אמר, לפעמים אזבח תודה על העבר. ולפעמים בשם ד' אקרא על העתיד. ובטוח אנכי כי נדרי לד' אשלם. וכל זה רק נגדה נא לכל עמו. משא"כ אומות אינם לא בכלל זה ולא בזה. חלר נקרא מה שקודם הכניסה. דימה ענינו בגלות שהוא הכנה לימות המשיח כאמרם ז"ל ארץ ישראל נתנה ע"י יסורין ר"ל, לחלר. אמר כן בחלרות בית ד'. והן בתוככי ירושלים, כשנזכה לבוא שם, לעולם הללוי':

ויפורש

שהקדים שר המשקים, נער, אינו זקן ורגיל, עברי אינו מכיר בתהלוכות ועניני המצרים. עבד לשר הטבחים. ומה יוכל לראות שם כי אם הריגת בהמות או אנשים. ועל כל זה יודע לפתור ולהבין כזאת הגלה כו'. ואין אופן אחר רק שיש רוח אלקים בו *). [קלא מזה בספר תולדות יצחק]:

עוד על רש"י הנ"ל, ושם אתנו נער עברי כו' ארורים הרשעים שאין טובתם שלימה מזכירו בלשון בזיון כו' עיין שם. והגם אינו מובן, כי אם אמת הדבר שעלה לבוא את יוסף והזכירו לפניו בלשון בזיון. אבל הכי זה מדרך המוסר שיעץ שר נכבד למלך, אחרי אשר כבר הי' לפניו חכמים היותר גדולים וחרטומים שבמצרים, שיעזוב אותם וידרוש מעם נער שוטה, עבד בזוי, עברי, שנוא נפש

---

*) הגה"ה **ויפורשו** הפסוקים אודך כי עניתני כו'. בהקדם דברי הגמ' שבת מאי חנוכה כו' עד שמן כו' לשנה האחרת קבעום כו'. הנה אחד מן הדברים המביאים ישועות ישראל וגאולתם הוא סיבת השפלת האומה. כאמור כי אתם המעט כו' ואמרו ז"ל מפני שאתם ממעטים א"ע. וכאמור למעלה, והי' זרעך כעפר הארץ ופרצת כו' ובהרבה פסוקים המורים על זה. והשארתי בך עם עני ודל כו'. והוא כענין הגרגיר אשר עפושיתה והפסדה בקרקע זה סיבה לצמיחתה. וכידוע דברי הכוזרי בזה. ודוד המע"ה אמר ואת עם עני תושיע. נמצא כי זה בעצמו מה שאוה"ע משפילין אותנו זה בעצמו סיבה להרמת האומה בעוה"י. ואמר ישעי' הנביא על זה אודך כי אנפת בי ישוב אפך, ישובב האף, ותנחמני, בזה עצמו: והנה הזכרנו דברי המד"ר בפ' הקודמות זית רענן כו' כך ישראל על ידי שכותשין אותם כו'. ומבואר כי אין כל השמנים שוה. כאמרם ז"ל כתית למאור ואין כתית למנחות. וברש"י ז"ל ואחר שהיא טפה הראשונה כו'. וכן הדמיון בשם הזה, יש שנותנין שמנן ע"י דבר מועט. ויש שהם צריכין טחינה, ויש עוד ביותר. והכל שמן זית לאורה. רק שיש הבדל ביניהם, כמבואר מדריגת זה נגד זה. וידוע ואמר למעלה כי מלכות יון הי' כוונתה לבטל ח"ו תורה מישראל. ניכל להמליץ על זה מאמרם ז"ל [אף כי בלי ספק לא נוכל לומר רק שהפשט ג"כ אמת וצדק. אך כפטיש יפוצץ סלע] כשנכנסו יונים להיכל. היינו שנכנסו להתנגד לדברים שבקדושה תורה ועבודה. טמאו כל השמנים, הן אותם שהם זית זך. והן השאר שמנים כל מדריגות ישראל. ורק מצאו פך א' קטן, כלי חרס, קטן אינו חשוב, פכיסקטנים כ"ח, דבר שאינו חשוב כלל. כאשר שמעתי [מאדמו"ר בעל חי' הרי"ם זלל"ה] שלכן כ"ח אינם מקבלים טומאה מגבן מפני שגופן אינו חשוב כלל. רק זה כל חשיבותם מה שיוכלו לקבל בתוכם דבר מה לכן מקבלין טומאה מאוירן. אמר שזה הוא שנשאר להם השפלות וגמיכת רוח. כענין כ"ח קטן ודבר שאינו חשוב כלל. רק מה שהם כלי לקבל תורה ויראת שמים. ומהיכן הי' להם זאת, מונח בחותמו של כ"ג. אברהם אע"ה נקרא כהן כדרשת רז"ל אתה כהן לעולם. וכהן הוא משמש ועובד. ונקרא גדול כדרשתם אדם הגדול בענקים זה אברהם. לכן נקרא כה"ן גדו"ל. חותם שלו הי' מונח עליו. ומה חותמו, ואנכי עפר ואפר. אבל זהו ניפא היינו שפלותן הי' סיבה לישועתן כנ"ל. ואף שלא הי' בו להדליק אלא יום אחד נעשה נס כו'. כבר פירש הגאון מוהר"ל ז"ל בספרו הקדוש, כי בריאת העולם הי' על ז' ימים. ומה שלמעלה מז' זה אינו מהעוה"ז והוא למעלה מהטבע. וכן אמרו במדרש, למנצח על השמינית זה לעת"ל, כינור בת ח' נימין כו', ויהי ביום השמיני עיין בדבריהם. מפני כי דבר השפל מאוד ונתבטל יש לו זה הסגולה לצמוח ולהרים ראש. כי דבר שאינו כלל אינו שייך לזה העולם. לכן יוכל להשיג ממה שאחרי העוה"ז. וידוע כי זה המעלה שיש לדבר שחוץ לטבע שנשאר קיים המעייני הישועות לדורות. וכמשל מהבור מים אשר נפתח לצורך המלך ונהנין ממנו לדורות. לכן לנס"ה האחר"ת, גם שכבר היו בני חורין קבעו אותן יו"ט לדורות. אמר על זה דוד המע"ה אודך כי עניתני, והשפלתני. ותהי לי, זאת ההשפלה. לישועה [והתי"ו הוא לנקבה נסתרת]. אבן מאסו הבונים, בניני העוה"ז והם השפילוהו ויבזוהו. היתה לראש פינה, לדבר חשוב יותר מכל הבנין. זה כי מאת ד' היתה זאת, שלא על פי טבע. היא נפלאת בעינינו, לפי מראות עינינו הוא דבר נפלא. אבל לפי ערכו ית"ש הוא נורא לומר עליו תהלות של עושה פלא כידוע. והתועלת הי' כי. זה היום, עד זה היום שאנחנו עומדים בו. עשה ד', הישועה. כי הוא מעיין הישועה עד היום לשאב ממנו ישועה ורחמים. לכן נגילה ונשמחה בו ית'. ונבטח כי יושיענו בקרוב בימינו ונפלאות יראנו כאשר הראה לאבותינו. וינחנו לארצנו ויבנה בית מקדשנו לשמחת לבבנו אמן:

נפש המצרים, אתמהה, ואיך לא יירא כי יקצוף עליו המלך עתה יותר מאשר קצף עליו בפעם הראשון. כי הרי הוא כמבזה למלך. ואם אמנם הוא כאשר הי׳ בבית האסורים השתמש באיש פחות כזה. אבל איך יעז כן למלך היושב על כסא מלכותו. ומה שראה שהצליח הפותר אז אולי מקרה הוא. ואפילו הי׳ יודע בעצמו כי כנים הדברים. אבל עכ״פ לא הי׳ לו להזכירו בלשון בזיון. כי הוא בזיון המלך להיות נקרא לפניו איש כזה:

ואפ״ל, כי הרשע הערום הזה אשר רצה באמת להשפיל את הצדיק ועם כל ידיעתו וחכמתו. הנה לא זכר אותו וישכחהו כי ירא ממנו פן יעלה לגדולה. רק באשר כבר הי׳ מוכרח באשר הי׳ נפשו של פרעה יוצאת כמו שארז״ל. וירא פן יתודע הדבר שיש פותר כזה. ויתחייב ראשו למלך שלא הודיעהו. התחכם בערמה להזכירו. ואמר דבר חכמה קצת לפני פרעה והי׳ בטוח כי הצדיק יושאר בשפלותו. והוא כענין שארז״ל מיום שחרב בהמ״ק נתנה נבואה לשוטים ותינוקות. כי בהיות כח הנבואה בעולם היו מראים מן השמים דברים ברורים ואין נעלם. אבל כאשר בטלה הנבואה, הגם כי אמרז״ל חכם עדיף מנביא. אבל רחוק למצוא חכם כזה. היינו שהוא מעמיק בחכמת התורה ומשיג השגות גדולות ועי״ז נגלה לפניו דברים הנעלמים. אמנם חכם בדרכי העולם יהי׳ החכם היותר גדול. אבל החכמה של כח אנושי הוא עלולה לטעות, ויוכל לטעות בדרכי הקשים והגיונות. וכאשר יש רצון השמים לפעמים להודיע לבנ״א דבר מה מדברים הנעלמים ממנו. יותר יוכל להתודע על ידי ששומע דברי תינוק או שוטה המדבר לפי תומו דברים שאין יודע בהם להתחכם או לנטות ימין ושמאל. רק כי נשלחו לו הדיבורים האלה משמים והוא לא ידע כלל. כמו שמצינו שבחנו החכמים ז״ל בתינוקות הקוראים בספריהם, פסוק לי פסוקך וכה״ג. נמצא כי הוא ג״כ כמו חלום אשר אמרו רז״ל אין חלום בלא דברים בטלים. ומה לתבן את הבר, כשם שא״א לבר בלא תבן כו׳ כי הוא מעורב ע״י כח הדמיון. אבל ימצא לפעמים בתוכו ענין צודק אשר מודיעים משמים. והחולם בעצמו אינו יודע כלל. כן בתוך דברי השוטים והתינוקות שאינם יודעים להתחכם ולדבר דבר במשקל. ימצאו דברים ששומע השומע ומבין מה שרמוז בהם. וארז״ל המסכים ונפל פסוק לתוך פיו הרי זה נבואה קטנה. והנה מובן כי חלום אשר נראה ונשנה להורות על דבר מיוחד, מורה כי איננה חלום במקרה וע״י כח הדמיון. רק שמורים מן השמים דבר זה. ואם הי׳ ביד האדם כשיחלום ולא ידע פתרונו, לעשות שיחלום לו עוד הפעם ענין זה באותו ענין וסגנון, הי׳ יוכל לברר מתוכו דברים ברורים ואמתים. אבל אין זה ביד האדם. רק אם שואל הפתרון לאיש אשר איננו יודע להתחכם ונופל בפיו ענין פתרון הדומה להחלום והוא לא בדעת ידבר, הוא כמו חלום שנשנה ונכפל ויוכל להתברר דבר הנעלם. כי גם הפותר הרי הוא כחלום. ודברו בזה בסה״ק לפרש מאמרם ז״ל ב״ק יוצאת מהר חורב. כי לפעמים יוצא קול אמתי מעניינים ודברי חורב ושממה מדברי עכו״ם ועבד ושפחה המדברים דברי שטות שלהם. ומן השמים נותנים הבחנה להשומע לשמוע מעניינים אמתים וכנים:

וזה שאפ״ל שהעריס הרשע הזה ואמר קצת דברי חכמה לפרעה. כי אחרי רואו שכבר שאל לחכמים ולחרטומים ואין קולם נכנסו באזניו. אמר, אדוני המלך, לי נתברר ע״י מעשה ומקרה שהי׳ לי כי בענין החלום והפתרון אין לשאול בחכמים כלל. כי החכמה עלולה לטעות. וכל המתחכם יותר בדרכו הקשה ופלוסופיא והגיון יותר יוכל להתעות מדרך האמת. וטוב יותר לשאול את מי שאינו חכם כלל ואינו יודע להתחכם ולהתפלסף. ודבריו הם גם כן כמו חלום. ובהיות הענין מן השמים נופל בפיו דברים הדומים להחלום והוא אינו יודע כלל מהו הדבר ומהו הרמז. והחכם השומע ומבין ורואה כי הדברים דומים זה לזה, הרי הוא כמו חלום שנשנה ונכפל והוא אמת וברור. ואמת הדבר כי במצרים מקום החכמה קשה למצוא איש כזה. ואפילו התינוקות חכמים המה ואין לשאול אותם כי יתחכמו ויטעו. אבל בהיותי בבית האסורים נמצא שם איש עברי פחות ונבזה, והוא נער ושוטה, עבד שפל, ונספר לו כו׳. והנה החכם כאשר ירצה לאמור דבר חכמה הלא צריך להתבונן ולהתיישב. כמ״ש תבינו ואחר תדברו. אבל השוטה ההוא, ונספר לו, רק כאשר ספרנו לפניו תיכף ומיד בלי שום התבוננות והתחכמות ועיכוב, ויפתר לנו כו׳. יען כי אינו מדבר דרך חכמה רק נפלו בפיו אלה הדברים. ויהי כאשר פתר כו׳. והנה הוטב הדבר לפני פרעה וישלח כו׳ ויקרא וירצהו מן הבור כו׳, להביאו במרוצה ובמהירות גדולה. כי כל מה שיהי׳ יותר מהירות בלי עיכוב ובלי התחכמות הוא יותר טוב לפי דברי שר המשקים. ולא שהו כלל רק שיעור לגילוח וחילוף השמלות. ומיד ויבא אל פרעה. והרשע שמח בלבו כי עלה

בידו

בידו להשקיט את המלך ולהודיעהו ענין יוסף. וגם בטוח הוא כי אין עוד שום מקום לשים לב ליתן לו שום התנשאות אפילו אם יפתור ויקוים פתרונו. כי כבר השפילו די והותר: **ואפשר** לכוון גם זה בפסוק ולא זכר שר המשקים את יוסף וישכחהו. ופירש"י ולא זכר כו' בו ביום. וישכחהו לאחר מכאן. וקשה להבין כי שכחה הוא דבר שהי' זכור עד עתה. אבל אם מיד לא זכר איך שייך שכחה שאין לו מה לשכוח: **אמנם** לפי הנ"ל אפ"ל, כי הכתוב מספר בגנות הרשע ההוא. כי לא זכר אותו בו ביום. היינו אותו היום יום הלדת כו' וישב את שה"מ על משקהו. והוא היום השלישי אשר אמר לו יוסף והי' לו להזכירו, לא זכרו. וישכחהו לאחר מכאן. ר"ל גם בעת אשר הוכרח לזכור אותו. הוא, כאשר ראה נפשו של פרעה יוצאת. אבל גם אז, וישכחהו, אותו ואת חכמתו ועשה פעולה להשכיחו. אבל ד' מפר מחשבות ערומים, ועצת ד' היא תקום:

ויאמר פרעה חלום חלמתי כו' תשמע חלום לפתור אותו, מיד כשמעך אתה פותרו. ויען יוסף כו' בלעדי, אין זה אומנותי להגיד דברים בלי התבוננות. ואני מתפלל, אלקים יענה את שלום פרעה. והוא כמו ענני ד' ענני שהתפלל אלי' ע"ה העונה אותי ביום צרתי [וישלח] ישועה משמי קדשו ית"ש. הוא יפתח לבי ושכלי ויאיר עיני מה שיהי' לשלום כו'. אז כבר נשתתקו ונתפרכו כל דוברי שקר. ובמעט דברים כבר הוכיח לדעת כי מדבר דברי חכמה ובאופן הראוי לדבר לאיש אשר לפני מלכים יתיצב:

וידבר פרעה אל יוסף, דיבור ביחוד כמדבר לאיש חכם וגדול המעלה. בחלומי כו', ואמרו רז"ל כי רצה להחליף לו קצת מענין החלום. ויוסף אמר לו לא כן אדוני המלך, לא כן ראית כו', לא צנומות רק שדופות כו'. יען כי באמת רוה"ק דיבר בו. וכדי לסתור על פיו של אותו הרשע, שה"מ, הראה לו כי גם מה שהוא דיבר אל פרעה בחדר מלכותו נגלה לפניו. כי הוא אמר כדי להשפיל את יוסף הצדיק. כי דברו הוא דברי חלום בלי דעת. והוא כמו השנות החלום ב' פעמים שמראה דברים ברורים. על זה אמר יוסף, תדע המלך כי אינך צריך עוד לכפול ולשנות החלום. יען כי כבר נשנה בחלום עצמו, כי חלום אחד הוא. לא כמו שחשב שהם ב' דברים, פרות ושבלים אחד המה. כי רוב הבואות בכח שור. וכמאמר"י לא קריתי לשורי שורי

רק לשורי שדי [שבת קי"ח] ונשנה כבר החלום וברור הוא. ועתה ירא פרעה כו', תיכף ומיד אתה מוכרח לבקש עצה נגד שני הרעב. כי ברור הוא ואין לך תקוה להמלט ממנו. כי אינני אומר לך דברים מסופקים רק ברורים כאילו אתה רואה אותם לפניך. ע"כ מהר להמלט לבקש עצה למען לא תכרת הארץ ברעב. וכל החלום הי' כדי להודיע לך ענין זה כדי שתמלטו מן האבדון. אז ראו כולם כי חכמת אלקים בקרבו: **ויאמר** פרעה הנמצא כזה כו'. כי יש אנשים חכמים פילוסופים. ויש שיודעים לדבר צחות בחצרי המלכים. ויש שיודעים טכסיסי והנהגת המדינות אבל יש אנשים שאין דרכם בכל אלה הענינים. רק מתבודדים ופורשים מן בני אדם וחברתם ועוסקים בלימודי האלקות. עד ששורה עליהם רוח קודשה וטהרה ויודעים עי"ז דברים הנעלמים מבני אדם. אמנם שיהיו שניהם ביחד, חוזה ברוה"ק, וחכם בהנהגת מדינה, ובלשן בלשונות עמים וכדומה, זה אינו בנמצא. ועל זה אמר פרעה כאשר ראה כל אלה ביוסף הצדיק, הנמצא כזה. היתכן שנמצא עוד אחד כזה בכל המעלות. אפילו אם הוא כבר, איש אשר רוח אלקים בו. אבל רחוק שיהי' לו יתר השלימות כמו שיש לזה. ואחרי אשר נאלמו שפתי כל החכמים והחרטומים. והשר המשקה אשר רצה לרדפו ולהבאיש ריחו. נהפכו פניו כשולי קדירה. והוכרחו להודות. אז, ויאמר פרעה אל יוסף, מבלי שיצטרך עוד להתיעץ בהם. אין נבון כו' אתה תהי' על ביתי כו':

ברש"י השיב על כני. פרעה הנזכר למעלה כו' הרי מקרא קצר כו'. עיין בגו"א ובלבוש שדקדקו בזה שלמה הוצרך לומר שמקרא קצר כיון שמוסב על הנזכר למעלה. ואם באמת אמר השר המשקים כן הרי אינו קיצור כלל עיין שם:

ואפ"ל בשנדקדק עוד, כי כאשר הזכיר שר המשקים את חטאיו והקצף של פרעה. הי' מדרך המוסר לומר כי אחר כך כששב הקצף או שעשה עמו חסד והשיבהו על כנו. ולא אמר כן רק אותי השיב, כמו שהי' מוכרח לכך. ועוד לפי מה שמבואר כי דיבור הוא קשה הילי"ל ויאמר שהמ"ש, כיון שהוא ענין אמירה של עבד למלכו: לכן י"ל שרמז רש"י בזה עוד, כי הנה יוסף ביקש משר המשקים כי אם זכרתני כו' והוצאתני כו'. אבל זה הרשע לא שת לבו לזה ולא זכר כו' וישכחהו. וענין ההשבה אל כנו הי' נראה לו מדרך הטבע כי שב

אף

אף המלך ממנו וימלא בעינו חסד. אבל כעת כשראה הסיבה שנסבב שבע"כ צריך להזכיר את מעלת יוסף לפני פרעה. ובל"ס ילמח לו טובה גדולה בעבור זה. חשב בלבו כעת אני רואה כי כל סיבת הדבר שהושבתי על כני הוא רק בעבור טובת יוסף שיולמח עי"ז. וכענין אבן מאסו הבונים היתה וכו' זה ראי' כי מאת ד' היתה וכו'. וא"כ באמת. הוא יוסף הי' המשיב אותי ולא חסדו של פרעה כלל. כי הוא הוא הי' גרמת כלל וסיבת הדברים. ורק כי אין לומר כזאת בפני המלך. ולהקטין אותו ואת טובתו. אמר בסתם. וקילר דבריו. שמשמעות הפשוט הוא מי שיש בידו להשיב. והוא פרעה. אבל בלבו חשב פירוש אחר. כי ביד יוסף הי' ההשבה. והוא המשיב. לכן רמז רש"י ז"ל השיב וכו' פרעה הנזכר למעלה. כי באם אחד הי' בקלף ואח"כ שב מקלפו ונעשה טוב לב. יאמר עליו כי אינו האיש ההוא שהי' מקודם. כי נהפך לאיש אחר. אבל כאן אמר. השיב. פרעה הנ"ל. שלא שב מקלפו כלל. והוא פרעה בתחילתו והוא בסופו. בקלף שהי' מכבר. כ'מ'ו ש'א'מ'ר פ'ר'ע'ה ק'צ'ף וכו' כן בעת ההשבה הי' ההוא בעצמו בכל חמת קלפו. ורק בע"כ צריך להשיבהו מפני שיולמח מזה טובת וישועת יוסף הצדיק ומפני אימת המלך כתם הדבר ואמר בלשון שמוכח ענין אחר ג"כ. לכן המקרא קצר הלשון. להורות שדיבר בקצרה לכוונה מיוחדת:

בפסוק ועתה ירא פרעה איש נבון וכו'. ידוע מה שעמדו בזה כל המפרשים. כי אין זה שייך לפתרון החלום כלל. רק עלה טובה. ומי שם אותו ליועץ. להשיב על אשר לא נדרש ממנו. והמפרשים תירצו בהרבה אופנים. ואפ"ל בפשיטות. בהבנת הפסוק שלפני זה. ועל השנות החלום וכו' וממהר וכו' לעשותו. כי איך יורה הדבר שנכפל על מהירות הזמן. ויותר יורה על חיזוק הדבר בקיומו:

אמנם י"ל. כי באמת הלא נתבטלה קצת הגזירה של שבע שני הרעב. כמ"ש ז"ל כי משבא יעקב אע"ה למצרים עלה הנילוס לקראתו וכו'. וגם אין זה עוד גזירת הרעב. אם יש אוצרות הרבה מופקדים לעת הרעב. אשר די והותר להשביע לכל אנשי הארץ. ולמכור עוד להבאים לשבור בר. אמנם זה הדבר נעשה באמת ע"י שנפחד פרעה ונשתומם מאוד מהחלום. ותתפעם רוחו בקרבו. והבין שיש בזה בזה הענין דבר גדול מאוד. והוא ע"י מה שנכפל החלום תיכף באותו הפעם באופן וסגנון אחר, שבע פרות, ושבע שבלים. בליעת הפרות הטובות. וגם בליעת השבלים הטובות. ועי"ז חתר בכל עוז להתודע מה זה, ועל מה זה יסוב הענין. ולכן לא נכנס באזנו דברי הבל של הפותרים החרטומים. ונתגלגל הדבר שבא הפתרון ע"י יוסף הצדיק. ועל ידו נעשו האוצרות. ועל ידו בא יעקב אע"ה למצרים. ובזה האופן נמתקה ונתבטלה הגזירה. אבל אם לא הי' החלום רק פ"א. לא הי' נתבהל כ"כ. ולא הי' משתדל לרדת עד עומקי הדברים. והי' באמת הגזירה של הרעב בתוקף. עד שהי' נכרת כל הארץ ברעב. וכן מצינו בכל ענין החלומות. שע"י הפחד שהאדם מתפחד מהחלום זהו גופא סיבה שיתבטל גזירת החלום. כמ"ש ז"ל חלמא בישא עצובתא מסתייע. ורז"ל אמרו רפואה בדוקה. שהתענית מבטל חלום רע. כאש לנעורת. והפותרים לטוב מהפכין הקללה לברכה· והכל. עי"ז שהאדם מתפעל. ומבין שצריך לרפואה. וכן אמר אליהו [איוב ל"ג] כי באחת ידבר כו' ובשתים לא ישורנה. כי בגילוי דיבור ה' אשר לא יתפעל האדם ממנו. לא די. רק. ובשתים. אם כופל עליו הדיבור. אז. לא ישורנה. לא יראה עוד דבר רע. כי ע"י ההתפעלות נתבטלה באמת הגזירה. ומפרש ואומר מהו הדיבור. בחלום חזיון לילה וכו' אז יגלה אוזן אנשים כו' יחשוך נפשו מני שחת כו' עיי"ש. לכן אחר שפתר לו יוסף את הפתרון האמיתי. כי יהי' שני שבע וימי רעב בארץ. הוסיף להגיד לו ענין הכפל של החלום. שהוא הי' כדי לתקן הדבר. שע"י הכפל. הנה יתפעל מאוד. ויחתור בכל האופנים לדעת האמת. ועי"ז יגולגל כי באמת יתוקן הענין. והנה לשון עשי' הוא לפעמים על תיקון הדבר. כמ"ש רש"י ז"ל בפסוק ויעש כו' את הרקיע. תקנו כו' כמו ועשתה את צפרני' עיי"ש. אמר. ועל השנות החלום וכו'. זה מורה. כי נכון הדבר כו' אעפ"י שעפ"י מדת הדין נכון הוא לבא הקיום בלי שינוי. אבל מרוב טובתו ית"ש שחפץ להטיב לבריותיו. ואין רצונו באבדם. וממהר האלקים לעשותו. ולתקנו. ולכן נכפל ונשנה כדי שתתפעל. ועי"ז יהפך לטובה. ועתה. כיון שהרצון ממנו ית"ש הוא התיקון. צריך לעשות פעולה לזה. ירא פרעה כו' יעשה כו':

בפסוקים ויאמר פרעה אל יוסף וכו' אין

נבון וחכם וכו' אתה תהי' כו' ראה נתתי אותך כו' במרכבת המשנה כו' ונתון אותו על כל אמ"צ. ואח"כ ויאמר פרעה כו' ובלעדיך לא ירום איש וכו'. ואינו מובן כלל. כי מה הי' עוד חסר אחרי שנתן כבר אותו על כל אמ"צ. וכבר הרכיבו במרכבת המשנה. ויקראו לפניו וכו'. ובפסוק שאחריו ויקרא פרעה וכו' צפנת פענח. מה ענין קריאת השם. ועיין בפי' הרשב"ם. ובפשיטות קשה מאוד. כי מצינו בכ"כ ג"כ שקרא שמות אחרים לעבדיו היהודים. לדניאל בלטשאצר. ולחמ"ו שדרך מישך ועבד נגו. והנה ראינו כי קרא אותם אח"כ. כמה פעמים בשמותם אלה. עיין בדניאל שם. וכאן לא מצינו שיקרא פרעה את יוסף בשם שנתן לו. צפנת פענח. רק כאשר צעקו המצריים ללחם אמר להם. לכו אל יוסף וכו' וכן' בפ' ויגש כשנזכר כל הטענות של יוסף עם המצריים. לא נזכר רק שם יוסף לבד. וכאשר באו אח"כ השבטים אל יעקב אביהם אמרו. דבר האיש אדוני הארץ וכו' ובפשיטות אין מובן. כי האיש הוא לשון יחיד. ואדוני הארץ. ל"ר. והגם כי כבר כ' רש"י ושארי מפרשים כי כל אדנות נקרא לפעמים בלשון רבים. אבל בכ"ז שיאמר במקום א' יחיד ורבים קשה:

ואפ"ל עפ"י דרך המושכל. כי הנה בפשיטות משמע שהי' יוסף ענין מלך. או משנה במקום המלך. ובאמת כאשר רואים התנהגות ונימוסי המדינות. הנה אם יש להמלך מדינות רבות. יש לפעמים כי מושיב במקום הרחוק ממנו איש א' שהוא ממלא מקום המלך. ונקרא „נאמיעסטניק" או [„ווילע־קעניג"] אבל במקום דירת המלך עצמו אין המנהג כן. רק כי המלך הוא המושל הראשון. ותחתיו במעלה ודיעה בענין התנהגות המדינה המה הפרתמים. המיניסטורים. כ"א מהם ממונה ביחוד על ענין א' בפרטות. יש על עניני תוך המדינה. עניני חוץ למדינה. שר הסוכן [פינאנס־מיניסטער]. שר של עניני הצבא וסדרי הפאליציע וכדומה. והנה עי' בהרא"ע שכ' שיקרא משנה. שהוא שני להמלך ואחריו השליש. ושלישים על כולו כו'. א"כ יתכן שנקרא כל א' מן המינוסטורים. משנה. מפני שהוא תיכף השני בדעתו אחרי המלך. אין עליו כ"א המלך האחד לבד. וי"ל כי בתחילה כאשר ראו חכמת יוסף בפתרונו. ושהוא נחוץ להפקיד פקידים וכו' והנה כ"ז הוא התמנות הסוכן. הממונה על כל הוצאות והכנסות המדינה. עשה פרעה ליוסף שר הסוכן על כל אמ"צ. [פינאנס־מיניסטער]. וזה שאמר לו. אתה תהי' על ביתי. צרכי הוצאה כולה. ועל פיך ישק ויתפרנס כל עמי. כי כן הוא התמנות שלו. ומפני שהי' ענין זה דבר חדש. לקחת איש פשוט. מארץ נכרי'. עבד לשר הטבחים. עברי. השנוא למצרים. וליתן על ידו פתאום התמנות כזאת. לכן כדי לחזק הדבר הסיר פרעה טבעתו וכו' והוא כמש"כ המפרשים באסתר המלכה שאמר. וישם כתר מלכות בראשה. וימליכה תחת ושתי. שהוא כפל הדברים. ואמרו. כי אין הראוי שיהי' מלכה. אשה אחת אשר לא מזרע המלוכה. או לכה"פ מהפרתמים. ואסתר לכן לא גלתה שהיא מזרע שאול המלך כדי שלא ימליכה. אבל באשר שהרצון האלקי הי' שתמלוך. ע"כ לקח אחשורוש בידו ונתן עלי' מקודם את הכתר. שבזה נעשה האיש [אדעל] ע"י שהמלך בעצמו מלבישו ומכבדו. ולכן אח"כ כבר הי' יכול להמליכה. [ועיין ביוסף לקח שם] וכן כאן י"ל כי פרעה לתקן זה איך יתן התמנות של מיניסטער ע"י איש פשוט ונבזה. לכן מקודם הסיר טבעתו ונתנה על יד יוסף. וכן הלביש אותו בגדי שש ונתן רביד זהב על צוארו. ומעתה. כבר הוא מהפרתמים ויוכל למנותו כמו שירצה. לכן אח"כ הרכיבו במרכבת המשנה ויקראו לפניו וכו' ונתון אותו וכו' ר"ל כבר הי' בכח עפ"י נמוסי המדינה. ליתן אותו ממונה על כל אמ"צ. [לכן מלת „ונתון" הוא מקור. שפירושו הוא. יכולת ליתן] אח"כ הוסיף פרעה ענין אחר. ונתן לו עוד התמנות אחרת. והוא חוץ מהתמנות הראשון שר הסוכן. אמר לו עוד ובלעדיך לא ירים איש את ידו וכו' כתרגומו. למיחד זין ולמרכב על סוסיא. והוא ממשלת השר הצבא. וממונה על סדרי הפאליציי של המדינה. [קריגס אונד פאליציי־מיניסטער] והנה ידוע כי התמנות שר הסוכן הוא בענינים גלוים וידועים לכל. הוצאות והכנסות המדינה. והמנהג הוא כי בכל שנה מפרסמין בכתבי העתים הבאלאנס של הוצאה והכנסה. אבל התמנות שר הצבא. הוא ענין נסתר. [טאיעמנע] רק ידוע להמלך והשרים היושבים ראשונה במלכות כמובן. לכן אמר אח"כ. ויקרא פרעה שם יוסף. היינו קריאתו על אודות התמנות שלו. צפנת. פענח. ר"ל שר על דברים הנגלים. וגם שר על ענין הנסתרים. וקריאת השם הזה. הוא הטיטעל שלו, לא שינה שמו. לכן קרא

אותו בשמו הראשון. יוסף. וי"ל כי הי' ענין זה דווקא נחוץ שיהי' לו ב' התמנות אלו. ומד' היתה זאת. להשלים הענין הנרצה. דבר יוסף עם אחיו. כי לבעבור אשר הי' הרצון שהאחים יבואו אליו לקחת בר ודגן וישתחוו אליו. ע"כ מד' היתה נסיבה לעשות אותו לשר סוכן האוצרות באמ"ל. אבל עוד לא נשלם כל הכוונה בזה. כי הנה יצטרך להפקיד עליהם וליקח אותם במאסר. ולהכריחם להביא לו את בנימין. וזה אין שייכות כלל לשר הסוכן. ואין זה מהתמנות שלו. לחקור אחרי מרגלים וכדומה. לכן הקדים הכתוב לומר כי בלעדי התמנות הראשון עוד הי' מיניסטער על הצבא [ופאליציי]. לכן הי' לו ענין לאמור מרגלים אתם וכו'. וי"ל כי זה שאמרו השבטים כשבאו אל אביהם. דבר האיש אדוני הארץ כו' ר"ל הנה נפלנו בענין מצודה. כי אותו האיש אשר ענינו הוא מכירת התבואה. הוא אדוני הארץ. לשון רבים. אם כי הוא איש אחד. אבל שני ממשלות יש לו. ולכן יש לו שייכות גם לזה לחקור על דבר הבאים מי המה ומה ענינם. והכרח הוא לבא אליו ע"ד התבואה. והוא ממלא כאחד התמנות הא' וגם הב'. והענין ב"ה נראה נכון עפ"י המושכל:

עוד מענין חלום פרעה ופתרונו. לאחר שספר פרעה חלומו ליוסף. ויאמר יוסף אל פרעה חלום פרעה אחד הוא. את אשר האלקים עושה הגיד לפרעה וכו'. ושם כל הפרשה. הנה יש בפרשה כמה דיוקים. יש מהם שכבר עמדו המפרשים עליהם. ונזכיר מקצתם. והנשארים יבואו אי"ה להלאה בפי' הפסוקים. צריך להבין מהו ענין ההקדמה שהקדים לפני הפתרון. חלום פרעה אחד הוא. והלא בהפתרון יראה כן. וכן אמר לו תיכף בהפסוק הב'. שבע הפרות וכו' שבע שנים הנה. ושבע השבלים כו' חלום אחד הוא. גם מה שאמר לו את אשר ה"א עושה הגיד לפרעה. כפל לו אח"כ. הוא הדבר אשר דברתי. אשר ה"א עושה הראה לפרעה. ולמה הקדים וכפל. [ועיין ברש"י שפי' כי על שני השבע אמר הגיד. ועל שני הרעב אמר הראה. אבל בדרך הפשט ק' להבין] ועל השנות החלום וכו' וממהר וכו' לעשותו. אינו מובן. כי משמע שהי' צריך להיות כל זה בזמן מאוחר. ורק כי ממהר וכו'. ומדוע המהירות. [והי' אפ"ל כי ראה יוסף ברוח קדשו כי הי' מוכן ענין זה על שנים מאוחרות. רק כי ממהר כו' והמהירות הוא. מפני כי הגיע העת שצריך הצדיק הזה להפדות משביו. ולעלות למלוכה. אבל הרי פרעה ועבדיו אין מבינים הרמזים] ועתה ירא פרעה וכו' הקשו כל המפרשים האם יועץ למלך נתנוהו. וגמרת הפתרון ולך לשלום. [ופירשו בו כפי דרכיהם] איש נבון וחכם וכו'. ק' הלא ידוע כי חכם הוא מה שלמד חכמה. ונבון הוא מה שמבין דבר מתוך דבר. א"כ צ"ל חכם ואח"כ נבון. לא בהיפוך. וכן לקמן. אין נבו"ן וחכ"ם כמוך. ועוד כמה דקדוקים. ויובנו מתוך הפי' ב"ה:

ואפ"ל אחרי שנקדים כי בהשקפה הראשונה קשה מאוד. הלא אמרז"ל כלל גדול אין חלום בלא דברים בטלים [נדרים] וכשם שא"א לבר בלא תבן כו' כך א"א לחלום וכו'. וכאן הרי כל תיבה מהחלום נפתר בהפתרון. פרות הטובות הם ימי השבע וכן השבלים. פרות הרעות והשבלים. ימי הרעב. יפות המראה [ברש"י] שבנ"א רואים זא"ז בפנים יפות. ולא יודע השבע וכו' הוא פתרון של ולא נודע כי באו אל קרבנה [ברש"י] וא"כ אין כאן דבר בטל כלל. ותמוה: [הג"ה] והנה כבר כתבנו ב"ה לעיל כי חלומות יעקב אע"ה. וחלומות יוסף הצדיק לא הי' בהם ח"ו שום דבר בטל. יען כי אינם חלומות פשיטות. רק חזיונות. שנראה נבואה ליעאע"ה. והנה סולם מוצב וכו'. ויעקב איש האמת כמ"ש תתן אמת ליעקב. והיו הדברים אמיתים ומקוימים. לא יפול מהם צרור ארצה. כי המה צרורים בצרור החיים. וכן חלומות יוסף הצדיק. אשר זיו איקונין שלו דומה לאביו. כולם אמת וצדק. ויעאע"ה כשרצה להסיר קנאת האחים ממנו. אמר. כשם שא"א לבר בלא תבן כו'. אבל באמת ואביו שמר את הדבר [עיין ברש"י שם] ובחלומות של שר המשקים והאופים. נראה מפורש שהי' בהם גם דברים בטלים. לפיכך לא פתר יוסף על הפרטים הבטלים. כי זהו באמת ההפרש בין פתרונות שאר הפותרים. לפתרונות יוסף הצדיק. ודניאל. שהי' עפ"י רוה"ק. ויודעים להבחין. מה המה הדברים האמיתים בהחלום. שצריך לפתרם. ומה הם הדברים הבטלים. כמו התבן שבתוך הבר. שמשליכין אותו החוצה. כן אין עומדין הדברים האלה לפתרון. דהיינו. בחלום של שר המשקה. פתר לו יוסף על ב' דברים. שלשת השריגים שלשת ימים הם. ועל שראה כי כוס פרעה בידו וכו'. כי יהי' משקה למלך כמו בראשונה. אבל על מה שסיפר בחלומו. והוא כפורחת עלתה נצה הבשילו אשכלותי' וכו'. [כפרש"י] שבתחלה כפרח לבד ואח"כ הי' נץ. ואח"כ הבשילו

ענבים

ענבים. ע"ז לא פתר יוסף כלל. כי המה דברים הבטלים שבחלומו, כי כפי המשמעות הי' נראה. כי יחזור להיות כבראשונה. ע"י סיבובים וגלגולים והשתדלות. כמו הענבים שנגמרים. ע"י הפרח בראשונה ואח"כ הנץ. ואח"כ הענבים. ובאמת לא כן הי'. רק ביום הולדת. חשב פרעה שמות הממונים. ותיכף החזירו והושיבו על כנו. [ועיין ברמב"ן שכ' כי הוא מורה על המהירות. ולכן הבין כי הם שלשת ימים. לא חדשים ולא שנים עיי"ש] אבל לי העני נראה ב"ה. שאפ"ל בהיפוך. כי המה דברים בטלים שבחלום כנ"ל. ומה שפתר יוסף שלשת ימים. ולא חדשים. ושנים. כבר כתבנו ב"ה במ"א. שהוא מפני שאמר והנה גפן לפני. כי אם אמר והנה גפן ראיתי. או שתם והנה גפן. הי' יכול להיות שהוא ראהו מרחוק קצת. אבל אמרו. לפני. הוא שראהו בסמוך אצלו והוא מורה על התקרבות הדבר. ומפני שאמר. שלשה שריגים. היינו שלשה שרביטים ענפי הגפן המחולקים זה מזה. הבין כי הוא שלשה ימים מימות השבוע. הנפרדים זה מזה. ולא ג' שעות כי הם נקראים חלקי היום מיום א'. כמ"ש ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד. ד"מ ראשון בשבת. שני שלישי. וכן בהחלום של שר האופים לא פתר יוסף כ"א שלשת הסלים שלשת ימים וכו'. ומה שהעוף אוכל מעל ראשו. הוא שהעוף יאכל בשרו מעליו. אבל מה שראה כי בסל העליון מכל מאכל פרעה מעשה אופה. לא פתר ע"ז כלל. כי מזה נראה. כי עוד יהי' שר האופים של פרעה. וזה שקר. כי לא ישוב עוד להתמנותו. ויותר הי' ראוי שיראה בהסל מאכלי בשר. והעוף אוכל אותו. המורה כי העוף יאכל בשרו. של הרשע הזה. [שפתח באף. וראה צרת ישראל כמשרז"ל] אבל ראה סל עם מעשה אופה של פרעה. והוא הדבר הבטל שבחלומו ואין עומד לפתרון ע"ב הגה"ה] ונחזור לדברינו. כי מהו הדבר הבטל שבחלום פרעה:

אמנם אפ"ל ב"ה. כי הנה אמרז"ל במד"ר א"ר יוחנן הרשעים מתקיימים על אלהיהם שנאמר ופרעה חולם והנה עומד על היאור. [כי היאור הי' אלהיו. או אפשר השר של היאור. והוא עומד עליו. ומתקומם יותר ממנו] אבל הצדיקים אלקיהם מתקיים עליהם. והנה ד' נצב עליו. עיי"ש. וראיתי בילקוט הראובני מביא בשם ס' צרור המור. כי בפרות הטובות אמר פרעה כי עולות מן היאור: ובפרות הרעות לא הזכיר מן היאור. למה כן. ללמדך כי חלק פרעה כבוד לאלוהו. ומזכיר שמו לטובה. וכסהו על הרעה. ומניין לך שהוא אלוהו. שנא' לי יאורי עיי"ש כל המאמר. עכ"פ מבואר כי לפי דעת פרעה. באמרו והנה מן היאור עולות כו'. כי ח"ו יש להיאור [או השר שלו] שום שייכות אל הענין אשר החלום מורה עליו. והנה אין לך דבר בטל יותר מזה. והוא הדבר הבטל של החלום שלו. [עיין מה שכתבתי מזה לעיל בפ' זו ב"ה] לכן לא פתר יוסף מאומה. ולא זכר בפתרונו. מן היאור שאמר פרעה. כי הוא הדבר הבטל. והבל הוא אין בו מועיל. כי לא יועילו ולא יצילו. ואין עומד לפתרון כלל. כי החלום שהי' מורה על מה שיהי' משנים הטובות והרעות. אין שייכות לשום נברא. בזה. ורק לו ית"ש נתכנו עלילות. והוא היוצר. והוא הבורא. והוא המסדר כל סדרי הבריאה. והוא המנהיגם. והוא המשדדם ברצונו ית"ש. יתברך וישתבח זכרו לדור דור ולנצח נצחים:

ואפ"ל ב"ה כי זהו כוונת המדרש שמה לפני זה בסמוך. ר' יודן אמר. המון ריבי רברביא שהם השטים אחרי כזב. אוי לו למי שבוטח בהם. כי בא החלום ברוב ענין [קהלת ה'] אמר פרעה מי מתקיים על מי. אני על אלוהי. או אלוהי עלי. א"ל אתה על אלהיך. הה"ד ויהי מקץ וכו' עיי"ש. ודברי המדרש אינם מובנים. ומה ענין של הפסוק כי בא החלום וכו' לכאן. [ועיין בידי משה שכ' לפרש קצת] ולדברינו אפ"ל. כי שהמע"ה אמר בפסוק הזה. כי בא החלום ברוב ענין. וקול כסיל ברוב דברים. [עיין בפי' הראב"ע] היינו כמו שהחלום בא בתערובות הרבה דברים. יש לפעמים אמיתים. אבל א"א בלא דברים בטלים. כן קול הכסיל ברוב דברים. א"א שלא יהי' בהם דברי שקר. והבלים רבים מרבים הבל. לכן הביא המדרש הפסוק הזה. לומר. המון ריבי רברביא [שהם המצריים שנקראו רהב. כמ"ש המפרשים שם] שטים אחרי כזב. וחשב פרעה כן כי היאור והוא אלהי שלו. יש לו שייכות אל החלום. אבל אוי לו למי שבוטח בהם. ורק זה הענין מה שראה שעומד על היאור, והנה מן היאור עולות וכו' זהו הבל אשר בהחלום. כמ"ש כי בא החלום ברוב ענין. כי בהחלום צריך להיות כן. כיון שא"א בלא דברים בטלים. אבל וקול כסיל ברוב דברים. כי הראה פרעה בזה. כסילות. ושטות שלו לבטוח ביאור, מה שהוא הבל ודבר בטל:

והנה

והנה לפי שטותו של פרעה. הלא יהי' דברי חלום שלו ב' ענינים. כי חלום הפרות הוא מה שיש לזכור גם את היאור. שעולות הפרות ממנו. אבל חלום השבלים. שאינם מהיאור. ענין אחר הוא. לכן בראשית כל. טרם שהתחיל יוסף להגיד את הפתרון. הקדים. לפי ששמע את פרעה מקשקש בלשונו הרבה מן היאור. הנני עומד על שפת היאור. והנה מן היאור עולות וכו'. אמר אליו. הנה בזה אתה טועה טעות גדול. כי אתה חושב את היאור [או השר שלו] שהוא יש לו ח"ו חלק בזה בענין הפרות. וממילא ענין השבלים הוא דבר אחר. לא כן. חלום פרעה אחד הוא. [ומה שראית מענין היאור. הוא הדבר הבטל שבחלום.] את אשר האלקים עושה הגיד לפרעה. ואין ביד שום נברא לנגוע בענין הזה ולא במקצתו. רק האלקים הבורא הכל. ומסדר כל סדרי הבריאה. ומנהגם. ומשנה אותם כרצונו הפשוט. הוא הוא אשר הגיד ע"י החלום דברים העתידים לבוא. ממילא כי הכל אחד. והוא המודיע אותנו. ואני פותר ברצון ית'. מה שצריך לדעת. ע"כ לא תשמע ממני שום פתרון על דבר היאור אשר זכרת. כי זה אין מאמיתת החלום ואינו עומד לפתרון. רק שבע פרות הטובות וכו'. הוא הדבר אשר דברתי אל פרעה וכו'. ר"ל. לכן הקדמתי לאמור לפני התחלת הפתרון. הדברים האלה. כדי להשרים בתוך לבכם אמיתת דבר זה. כי את אשר האלקים עושה הראה את פרעה. לדעת ולהאמין כי הכל הוא מאתו ית"ש. ובלעדו אין כל. וכאשר תקבלו ותאמינו זאת. אז תנצלו מרעת החלום. ותקבלו הטובה בשלימות. ועל השנות החלום וכו' כי נכון הדבר וכו'. כי הכפל מורה על חיזוק ואמיתת הדבר [כמאמרז"ל. הן הן שבועה. לאו לאו שבועה] ובא יבואו הדברים האלה בלי שום ספק. רק. וממהר וכו' כי ענין שנות הרעב הלא המה אחרי שבע שנים מהיום. ולמה ממהר האלקים להודיע אותם זמן רב מקודם. אבל הוא. לטובתו. כדי לתקנם [כמו ועשתה את לפרני' ורבים כמוהו עיין מש"כ לעיל בפ' זו עיי"ש] כי אם לא הי' ההודעה מהם. עד אחרי כלות שני השבע. הלא הי' כבר מעוות לא יוכל לתקון. כי בימי השבע היתה התבואה מתגוללת בחוצות נפסדת ונרקבת והולכת לאבדון. באין מקום להניח התבואה והמזון הרב מאוד מאוד. ואחר כאשר יבואו ימי הרעב. תכרת הארץ ברעב ח"ו. לכן ממהר האלקים להודיע זאת. כדי לעשותו. לתקן את הרע. כי בשנות השובע יש עצה עוד. אבל. גם אחרי הודעה. שכבר ידענו הכל. צריכים עוד לעצת חכמה ובינה גדולה. איך. ובאיזה האופן תהי' ההצלה מן רעת הרעב ע"י שנות השובע. כי הדבר הזה הרי מסור לכל. ולא רבים יחכמו מה לעשות. ובאיזה אופן תתקיים התבואה והמזון זמן רב. ובאיזה אופן תהי' ההטבה לכולם. לעשירים. ולעניים. לחכמים. ולפשוטי העם. כי כולם עומדים בסכנת מיתת הרעב. לכן הראה הקב"ה הדבר לפרעה. המלך המושל בעם. אשר צריך לחוש על טובת הכלל. ובידו לעשות עצות נכונות לטובת פרטי העם. ולכן הראה את פרעה שיתבונן בזה מאוד. וגם על דבר זה מורה החלום. מה שעמדו הפרות הטובות והרעות יחד זמן מה. כמ"ש ותעמודנה אצל הפרות וכו'. וכן השבלים צומחות אחריהן. תיכף ומיד. והי' ביחד עם השבלים הטובות. וכל זה מורה שהם ביחד. והרי אין זה אמת. כי שבע שני השבע אינם ביחד עם שבע שני הרעב. כ"א בזה אחר זה. אבל באשר המלך יתבונן בהם בינה. יעשה אותם אחד. ביחד. כי אם יתקן הדבר בחכמה. יהי' בתוך ימי הרעב. טמונים וצפונים שנות השובע. ואם על פני השדה יתראה החורבן והשממה של הרעב. אבל באוצרות המלך. יש שובע גדול. שיוכל להשביע כל העם די והותר. גם להארץ הזאת. וגם לארצות אחרות. חוץ מה שבמשך הזמן של הרעב. יתמלאו אוצרות המלך. הכסף והזהב עד מאוד. כרויות של זהב כהרים. גם בכל ימי השבע כבר הי' מרחף על פניהם פחד ימי הרעב. שהרי היו מכריזים בכל הרחובות. כי בא יבואו שנות הרעב הכבד מאוד. ומי יודע אם תתקיים התבואה האצורה. עכ"פ הי' השובע והרעב כמו יחד. והחלום הראה כי יהי' כן. והמלך ישים אל לבו הדברים. ועתה ירא פרעה וכו'. וכמו שנתקיים כבר מקצת החלום [כי אם לא הי' החלום לפרעה המלך. כ"א לאיש פרטי. לא הי' חושש כ"כ למצוא איש לפתור החלום. ולבקש עצות לקיים כל הענין. וכאשר הי' המראה אל המלך. חשב וחשש מאד. ויקרא להחכמים והחרטומים. וכאשר לא נכנסו דבריהם באזנו. שלח ויקרא אותו. וד' שם בפי' עני' לשלום פרעה] וכמו שנתקיים מקצת הדבר. בלי שום ספק יגמור המלך הדבר. וירא איש נבון וכו'

כי

כי פתרון החלום הוא. שיהי' נעשה הכל בדעת ובבינה. ותהי' ההצלה להארץ. כי ע"ז מורה עמידת הפרות והשבלים הטובות והרעות יחד. להתבונן בהם. ותבלענה וכו'. והטובות יקיו את הרעות. שלא למות בכחשיהם. ושדופת הקדים עליהם. ומעתה התחיל לפרוט איזה פרטים אשר ניתן כפיו לעניית שלום פרעה. [ועיין במה שכתבנו ב"ה בענין הפרשה הזאת לעיל]. ועתה ירא פרעה איש נבון וחכם כו'. התנה שיהי' איש אחד לבד ממונה וראש על תיקון הענין הגדול הזה. כי הוא כמ"ש בפשע ארץ רבים שרי' כי אין מסכימים לדעה אחת. ונפסד כמה פעמים כל התיקון. אך שיהי' האיש ההוא. נבון וגם חכם. [כמ"ש שם ג"כ] היינו עם כל הבינה שלו. אל בינתו לא ישען. רק יקבל גם עצת חכמים אחרים אם ייטבו בעיניו. כמ"ש מכל מלמדי השכלתי. כי בדבר גדול כזה אשר תלוי בו אלפי אלפים נפשות. אין להקל ולסמוך על בינת איש אחד. כי כל אדם עלול לשגיאה. [כמ"ש המפרשים כי המלך נקרא כן. מפני כי צריך להמלך עם אחרים] וישיתהו וכו'. יעשה פרעה וכו'. [כפל הדברים. ובשינוי. ירא פרעה כו' יעשה פרעה]:

אפ"ל כי מנהיג הוא בעניני מניות הממשלות. כי השרים הגדולים כמו [גענעראלין. מיניסטעריוס. וכדומה] הנה היושבים ראשונה במלכות. מבררים את מי להיות לו המינוי ההוא ומציגים לפני המלך. וכאשר הוא חותם עליו נגמר הדבר. אבל הפקידים הנמוכים. הנה מנייתם והעברת המינוי שלהם, הכל הוא ביד השרים הנמוכים כמו מושלי המחוז. והפלך. וכדומה. אבל אמר יוסף. בהיות כי להוציא הדבר לפועל ממשי. הלא צריך לפקידים רבים. לקבץ התבואות והמאכלים לבנות בתים וכו'. לשמור הכל וכדומה. וכאשר יהיו הפקידים האלה תחת ידי אנשים הרבה. הלא הפקידים יתעצלו. או לא יעשו באמונה. הן בקיבוץ התבואה. והן בעת התחלקות בימי הרעב. או בעת מכירתם לארצות. ע"כ יעשה פרעה. פקודה וחוק חדש. [לצורך השעה]. ויפקד פקידים [האיש הראשי הממונה על כולם] הוא יפקד הפקידים. ותחת רשותו המה. וכאשר יראה טוב בעיניו יקיימם. וכאשר יראה מהם קצת עצלות, או חסרון אמונה. יוכל להעבירם תיכף ומיד בלי דעת אחרת. ועי"כ. וחימש [ויזרז] את אמ"צ וכו' שיהיו זהירים וזריזים מאוד בעבודתם. ויקבצו וכו' ויצברו בר תחת יד פרעה וכו' [היינו לבנות בנינים. שיהי' בניני המלך. גבוהים. רחבים. ומוכשרים לזה. ועליהם רושם המלך. אוכל בערים [כמשרז"ל שכל ארץ מעמדת פירותי'] וגם. ושמרו. לערב בהם דברים מה שמשמרים מן התולעים וההרקבה וגם בנינים המוכנים לזה עשוים עפ"י חכמת הטבעיים. שישמרו התבואה מן ההפסד בזמן רב כזה. לכה"פ שבע שנים שלימות. [דהיינו כמו שעושים בהם חלונות. ווענטהאלטערס. לפתחם בעת שהאויר יבש. ולסגרם בעת שהאויר לח. וכדומה. וכאשר כתבו בספרים כי עד היום עומדים וניכרים עוד בנינים שבנה יוסף לזה הענין ונקראים „פיראמידען" ונפלא הדבר שיעמוד בנין או מקלתו. אלפי שנים]. והי' האוכל לפקדון וכו'. הנה מובן כי בעת הרעב ח"ו. גם מלא חפנים תבואה חשובה מאוד. כי יוכלו לקיים על ידו נפש רעבה ממיתת רעב. אבל בימי השבע. בעת שיש הרבה יותר ויותר. אין החשיבות כלל. ויוכל להיות נפסד ונרמס תחת רגלי אדם ובהמה. גם הרבה יתעצלו מלחרוש ולזרוע שנה אחר שנה. כי כל הגרנות מלאות מאין עוד מקום להתבואה. וכמ"ש [בחוקותי] ואכלתם ישן נושן וישן מפני חדש תוציאו. אבל מי שיש בו דעת נכון. יודע גם בעת השבע להוקיר את התבואה והאוכל ולהצפינו. ושלא ליתן להפסד דבר ממנו. בזכרו. כי בימי הרעבון שיבואו הנה במעט הזה יוכלו להציל בו נפש אדם ובהמה. וז"ש. והי' האוכל. [יהי' כמה שיהי'. אפי' המעט ממנו] לפקדון לארץ. כי יזכרו כי מוכנים ועומדים להיות שבע שני רעב. שבע שנים רצופים זה אחר זה. ולא תכרת הארץ ברעב. והנה נתפלאו ונשתוממו, המלך וגדולי השרים עבדיו. אשר היו שם באותו הקיבוץ. כי לא שערו מעולם. שיהי' נמצא איש א' שיהי' בו כל המעלות האלה ביחד. איש צעיר לימים. בן שלשים שנה. יפה תואר ויפה מראה. חכם בכל המושכלות. ובטבעית. ובהנהגת מדינה. ודבר צחות בכל לשון. [כמאחז"ל שלמדהו גבריאל ע' לשונות. ודברו עמו המלך והשרים בכל לשונות שידעו. והוא הי' בקי יותר מהם בכל הלשונות] ומבלעדי כל אלה הוא איש אלקים. שמגלין לו מן השמים סודות צפונות. ע"כ נכנסו דבריו בלבם. והיו בטוחים בלי שום ספק. כי כל דבריו אמתיים ונכונים. ואמר עוד הכתוב. וייטב הדבר בעיני פרעה. ובעיני כל עבדיו. [מה שחלק הכתוב אותם. פרעה לבד ועבדיו לבד] אפ"ל. כי לפרעה

הוטבו

הוטבו הדברים מלרו כי בכל משך הפתרון. גדל ורומם את המלך מאוד. ואמר כי רק לכבודו הי' הרלון מן השמים להודיע כל זאת. יען כי הוא רואה בכל לבו הצלחת עמו. והוא ישכיל ויבין עלות להציל אותם מסכנת רעב. ובתוך כל זה הנה התבשר כי יאסוף אולרות זהב וכסף הרבה מאוד. עם החסד אשר יעשה להחיות עם הארץ ועמי ארצות אחרות [ולעשות גמ"ח עם הרוחת עושר רב הוא ענין טוב ויפה ונעים]. וגם בעיני עבדיו הוטב הדבר. יען כי אמר בחכמתו כי עם הבינה לריכים לקבל עלה מזולתו מאנשים ישישים המורגלים [פראקטיק]. א"כ גם המה יהי' תפארתם בהשלמת הפעולה:

ויאמר פרעה אל עבדיו הנמלא כו'. אפ"ל כי הפליג להם הענין ואמר עבדי הנאמנים ואוהבי, הנה אנחנו כולנו רואים את מעלת האיש הזה הנפלאות ונשגבות מאוד בחכמה, במדע, ובלשון, וגם בידיעת המלפונית. אבל אנכי רואה בו עוד מעלה אחת העולה על כולם. כי אם הי' איש אחר במקימו אשר יהי' לו חלק עשירית ממעלותיו. כבר הי' מרעיש כל ארץ מלרים. ובפי הגברים והנשים והטף היו מסיחים ממנו ומתברכים בו. כי בקיבוץ אחד הי' מגלה מחכמתו במושכלות. ובשני חכמתו בטבעיים. ובשלישי מידיעת הלשונות. וברביעית מהתגלות הלפונית. עד כי הי' כל ארץ מלרים מלא מתהלותיו. וזה האיש הישר העומד לפנינו, הנה הוא כבר במדינתינו שלשה עשר שנים רלופים ואין יודעו ואין מכירו, ענותן ושפל רוח, וכחות נפשו עלומים לסגור הכל בקרבו בלי להתפאר, בלי להתגאות [בפרט כי המלריים הם רהבים ובעלי גאוה], בלי להרעיש, רק עושה מעשהו באמונה. וכאשר הי' עבד לפוטיפר עבד באמונה והצליח והעשיר את אדונו. גם כשבא ע"י עלילה לבית האסורים גם שם עבד באמונה וקיבל היסורים בכח ועולם נפשו הזכה. רק כאשר ראה לרת שני הסריסים מחלומם היטיב עמם לפתור ברוח קדשו. ולולי שנסבב אשר נודע לנו ממנו ושלחנו לקרוא לו לפתור חלומותי. הי' יוכל להיות עוד ימים ושנים רבים מבלי ידע איש ממנו ומחכמתו. וגם בבואו לפנינו תחילת דברי פיו חכמת לב וענות לדק „בלעדי" [אין החכמה הזאת משלי. כפרש"י]. זה ההסתר וההסגורת והענוה, וטובת הלב, הוא דברי הפלא ופלא מאוד. וכמדומה לי כי הוא איש אחד בכל העולם. וז"ש, הנמלא כזה, הנמלא עוד בכל העולם איש כזה. עם מעלות ומדות נפלאות. אשר רוח אלקים בו. בקרבו ובנפשו.

סגורים ומוסגרים בלבו. ובראות המלך והנה כולם שומעים ושותקים. הלא שתיקה כהודאה. וכולם מסכימים כי הוא ראוי להיות נבחר מכל העם וליתן המשרה על שכמו. כי בלי שום ספק שהוא גם מיוחס גדול ומבית מלכים ושרים גדולים. רק כי אין רלונו לגלות עלמו כי כל דרכיו בהסתר ולניעות. [וכוון אל האמת בכל דרכיו אלה כי מאתו ית"ש הי' שימה להיות נגמר רלון השמים על ידי הסיבובים וגלגולים האלה. וכמ"ש בע"ה לעיל בהרחבה. ומבואר בדברי רז"ל ובכל הסה"ק]:

ויאמר פרעה אל יוסף אחרי הודיע כו' [כמ"ש שם]. יש לומר כי תיבת אחרי הוא כמו בלעדי זה [כמ"ש לקמן בפרשה של יוסף עם אחיו, וכסף אחר הורדנו בידינו. היינו כסף בלעדי זה שמלאנו בפי האמתחות]. ואמר בלעדי זה כי הודיע אותך כו': והרי אתה איש אשר מגלים לך מן השמים דברים נסתרים. אבל בלעדי זה. גם בעניני העולם שלנו אין נבון וחכם כמוך. ובפרט כי התנאי אשר אמרת בפתרונך, שיהי' האיש נבון ועם בינתו יקח עלת חכמים אחרים ג"כ, ויהי' חכם ולומד מושכלות מן הבקיאים ורגילים, זה בודאי אין כמוך, חכם ובכל המעלות. ועם זה ענותן ושלם במדות טובות. ע"כ אתה תהי' על ביתי. על כל אנשי ביתי בית המלוכה [כמ"ש בכל ביתי נאמן כו'] כמו בית יעקב בית ישראל. וכן פי' חז"ל ויעש להם בתים בתי מלוכה וכהונה:

ואפ"ל עוד, כי הדבר הפנימי יקראו בית בלה"ק כמו ואת הבית יקליע מבית [בפ' מלורע ות"א מגיו. וברש"י שם מבפנים]. יאמר כי אתה תהי' הראש בכל דברים הפנימיים של המלוכה. וגם ועל פיך ישק כל עמי, בדברים הנגלים בהתנהגות העם. או יאמר כי אמר לו ועל פיך ישק, יזדרז כל עמי להיות זהירים וזריזים כל או"א בעבודתו ומלאכתו ובלימודי המושכלות והלשונות. כמ"ש קנאת סופרים תרבה חכמה. [וגם הפסוק נשקו בר שהביא רש"י ז"ל יש מפרשים כן הזדרזו עלמכם בברירות הלב]. רק הכסא אגדל ממך [כמ"ש שם ג"כ] רק ממך ומהתנהגותך אוכל להגדיל כסא המלוכה שלי [וכאילו הי' כתוב רק ממך אגדל הכסא כמו שמלינו כמה פעמים]:

ויאמר פרעה אל יוסף ראה נתתי אותך כו'. אפ"ל כי זה אמר ליוסף בלבדו. ראה נא והתבונן מה שאני לריך להזהירך. הנה באמת

הענוות

הענוות ושפלות הרוח הוא ממדות המעולות שבך. אבל כל זה עד עתה שהיית איש פשוט, כמוך כמו העם, אבל עתה שנעשית ראש ומשנה למלך צריך שיהי' לך קצת התנשאות. כענין זרוק מרה בתלמידים. וכמ"ש במלך שום תשים עליך כו' שתהא אימתו עליך. וז"ש ראה וזכור כי כבר אינך איש ההמוני. כי נתתי אותך על כל אמ"צ. ולמען לחזקו ולהגבי' רוחו עשה לו תיכף כל אותות הכבוד אשר אין לשום איש בכל המדינות שלו. רק הוא לבדו בהיותו משנה למלך ומושל בכל המדינות האלה. ויסר טבעתו כו' ויתן אותה על יד יוסף כו' בגדי שש כו' רביד הזהב כו' וירכב אותו במרכבת המשנה כו'. ומה שעשה פרעה בעצמו כל הדברים האלה. כמ"ש ויתן אותה כו' וילבש אותו כו' וישם רביד הזהב כו' וירכב אותו כו'. אפשר לומר כמ"ש המפרשים באסתר המלכה כשהמליכה תחת ושתי כתיב וישם כתר מלכות בראשה וימליכה כו'. כ', כי חוק הוא בין כל האוה"ע כי אין נותנים שום ממשלה לאיש רק אם הוא מן האצילים אשר בארץ מבטן ומלידה. אבל אם זוכה איש אחד לגדולה וראוי לזה ע"פ מעשים שלו. כמו כי הציל למלך ולמשפחתו מסכנה. או כי הראה גבורה גדולה בנצחון מלחמה וכדומה. והוא ראוי על פי מעשיו לזכות לממשלה גדולה אבל איננו מהאצילים. או עושה לו המלך בעצמו אות מן אותות כבוד ועי"ז נעשה מן האצילים ויוכל אח"כ הוא ובניו אחריו לגשת אל אחת מהכהונות גם לדבר גבוה מאוד. על כן כאשר הוטבה אסתר בעיני המלך מאוד ותשא חן וחסד לפניו ובעיני כל רואיה. והוסכם לאחשורוש ליקח אותה לאשה ולהמליכה תחת ושתי. אבל הלא איננה מן האצילים כפי דעתם [שהרי לא גילתה שהיא ממשפחת שאול המלך ומפרתמי ואפרתי הארץ]. ע"כ עשה לה המלך אות הכבוד הוא בעצמו, וישם כתר מלכות בראשה. ועי"ז עלתה למעלת האצילים ואח"כ יכול להמליכה כו'. כן אפ"ל בענינינו, מפני כי הוסכם לכל ובפרט להמלך לעשות את יוסף למשנה ומושל באמ"צ. אבל הלא איננו מהאצילים [והגם כי הבינו ע"י תואר פניו וע"י חכמתו ובינתו כי הוא מבית מלכים ושרים בודאי. אבל אין דנין מאומד הדעת. ועוד כי השרים ועם הארץ יתרעמו על זה]. לכן עשה לו המלך בעצמו ובידו כל אותות הכבוד האלה ונעשה עי"ז מן האצילים והאפרתים ויכול עי"ז לעלות לגדולה [עיין מש"כ מזה לעיל ב"ה]: ומה שנעשה לו כל הדברים האלה ופרעה התוה"ק הדברים כולם. הנה אמרז"ל כי הי' הכל מדה במדה. כמ"ש רז"ל יוסף משלו נתנו לו הפה שלא נשק כו' ישק על פיך כו' צואר שלא הרכין כו':

ואפ"ל עוד בדרך הפשט [כפי הסערה לבד] כי כל הדברים אשר היו לו למעלה וגדולה בבית אביו. ואחיו הי' להם קנאה עליהם והשתדלו להעבירם ממנו ע"י מכירתם למצרים. הנה כאשר בא העת משמים להעלותו משביו ולהחזירו לגדולתו, הוחזרו לו מעלותיו. וכמו שהי' בבית אביו מושל ומנהיג בכל קניני המקנה ורכוש, וידו כיד אביו [כמ"ש הספורנו ריש וישב עיי"ש]. ואחיו קנאו אותו והשתדלו להרחיקו מבית אביו ולהעבירו מגדולתו. כן עתה לעת ישועתו חזר למעלתו ביתר עוז. ויסר פרעה את טבעתו מעל ידו ויתן אותה על יד יוסף, להיות ידו כידו ועשייתו כעשייתו בכל דבר המלוכה. [ועיין ברמב"ן שכתב כי בטבעת הי' חותמו של פרעה ונתן אותה ליוסף שיוכל לחתום כל המכתבים כפי רצונו עיי"ש]. אבל לענין הזה הי' די כי יתן הטבעת לידו או לרשותו, ולא הוצרך להלבישו הטבעת על ידו. כמו שמשמע הכתוב מפורש כי הסיר הטבעת מעל ידו אשר הי' לבוש בה ונתנה והלבישה על יד יוסף [והוא כמו שארז"ל לענין הבא לבית המנוגע חילוק, אם היו טבעותיו בידו שלא כדרך מלבוש הוי כנושא אותם. ואם היו באצבעותיו דרך מלבוש המה בגדיו עיי"ש]. וכמו שהי' מלובש כתונת פסים שהלבישו אביו והאחים העבירו אותו מעליו. כמ"ש ויהי כאשר בא יוסף כו' ויפשיטו את יוסף כו' את כתונת הפסים אשר עליו. כן בעת שבא לגדולתו וילבש אותו בגדי שש, בגדי מלוכה כמ"ש המפרשים *). ותחת אשר

שנאו

*) הגה"ה כי הפסוקים ממשילים כל דבר אשר האדם מצוין וניכר על ידו להבדילו משאר בנ"א, יקראו מלבוש. כמו המלבוש אשר האדם עוטה בו מראשו ועד רגלו. ועל ידו ניכר ענינו ומהותו כי העשיר מלובש משונה מן העני. והשרים הפרתמים משונה לבושם משאר בנ"א. והמלך עוטה בגדי מלכות משונה מעבדיו אשר תחתיו. [וכן יאמר האשכנזי על התנועות של אדם, יאמר שהוא לבוש בו, ער בקליידעט זיך אם אמט]. וכן מליצו הרבה בתנ"ך, אמר ישעי' הנביא ע"ה [קפיטל סא] שוש אשיש כו' כי הלבישני בגדי ישע מעיל צדקה יעטני. [איוב כט] צדק לבשתי וילבישני כמעיל וצניף משפטי. ואמר כבי' עליו ית"ש ד'

שנאו אותו ויבזו את דבריו אשר דיבר עליהם לאביו, למען להדריכם בדרך ישרה יותר. [כמ"ש ב"ה למעלה באריכות]. הנה עתה ניתן רביד הזהב על צוארו, המורה על דברי צדק שמדבר בגרונו שהנו כזהב מזוקקים וברורים. [ואפ"ל עוד כי הרביד הוא תכשיט מרוצף בטבעות זהב כמ"ש רש"י לקמן. והדיבור של אדם הרי הוא יוצא מהקנה אשר הוא מחובר מטבעות לכן מרמז הרביד על הדיבור הנעים הנאמר בנקיות ובבירות הלב]. וכמו שהי' בבית אביו במעלה השני'. היינו אביו הוא הראשון והוא במעלה השני' אחריו. כן הרכיבוהו במרכבת המשנה. [כי רכיבה הוא ענין ממשלה. כמ"ש רוכב שמים וכו' וארז"ל הסוס טפל לרוכב ואין הרוכב טפל וכו'. והאחים קנאו עליו ויראו לנפשם, המלך תמלוך וכו' אם משול תמשול וכו'. ועשו השתדלות להעביר ממנו הממשלה. לכן עתה וירכיבהו כו']:

ויקראו לפניו כו' ונתון אותו כו'. הנה כאשר במסיבה ההוא הי' פרעה המלך עם כל עבדיו השרים הגדולים היושבים ראשונה במלכות. על כן כאשר ראו כל השרים את כל אותות הכבוד אשר עשה לו המלך בידו ממש. קמו גם הם כולם ויקראו לפניו „אברך". היינו כל אחד מהם קרא בקול, אברך, הנני כורע ברכי אליו ומקבל אני אותו לראש [כמו שקוראים למלך חדש, יחי המלך, על סימן קבלת המלכות עליהם]. ונתון אותו [הוא לשון המקור כמו הלוך שמור ודומיהם, שהפי' הוא ראוי להלוך ולשמור]. כן כאן כולם קראו כן „ונתו"ן אות"ו ע"ל כ"ל אר"ץ מצרי"ם" ראוי הוא לכך ליתן אותו על כל ארץ מצרים. [ותחת כי עד עתה היו רק שותקים ומסכימים בלב. אבל כאשר עשה המלך פעולתו בפועל ממש. קמו כולם ויעשו גם כן שלהם לקרותו כן ולקבלו למושל עליהם בפה מלא ובכריעת ברך]:

ויאמר פרעה אל יוסף אני פרעה ובלעדיך לא ירום איש כו'. עיין בה"א מפרש על ממשלתו על אנשי המלחמה. וכן כתב רש"י שהוא כתרגומו. וכתבנו ב"ה למעלה דבר נחמד על זה הפסוק. ועל קריאת שמו צפנת פענח. כי נתן תחת ידו ממשלת הנהגת המדינה בענין הוצאה והכנסה וכל דבר [מיניסטער-פינאנץ], ואח"כ הוסיף ליתן לו ג"כ את ממשלתו על הצבא [קריגס-מיניסטער]. וענין אמרו אני פרעה פירש"י פי' אחד אני המלך אשר בידי לגזור כו' ע"כ גוזר אני כו' [והפי' הב', אני פרעה, הוא האמור למעלה רק הכסא אגדל כו' עיין שם]. ואין מובן לי עומק פי' זה. כי למה לא אמר בראשונה כן כאשר אמר ראה נתתי אותך על כל א"מ: הי' לו להקדים, אני פרעה, ויש לי כח לגזור כו':

ואפ"ל בדרך פשוט עוד פי', כי הנה ידוע אשר לכל אדם יש ב' תנועות. הא' הוא התנועה הפנימית. מחשבות, ותחבולות, והשכלות. והב' הוא תנועה החיצונית לעשות כל דבר בפועל ממש. ועל הפנימית מושלים הלב והמוח שבראש כמובן. אבל החיצונית הנה נגמרים לרוב ע"י אברים החיצונים. הידים והרגלים. ומובן עוד כי על עניני הפנימית אין שום מלך בו"ד בכח למשול עליהם. כי מי יודע

מחשבות

ד' מלך גאות לבש לבש ד' עוז התאזר כו'. והפייטן אמר לבושו צדקה מעטהו קנאה. [ובישעי' נ"ט] וילב[ש] צדקה כשריון וכובע ישועה בראשו וילבש בגדי נקם תלבושת ויעט כמעיל קנאה [וממנו אמר הפייטן לבוש צדקה כו']. ושם [קפיטל סג] מי זה בא כו' זה הדור בלבושו כו' מדוע אדם ללבושך כו' וכל מלבושי אגאלה. ושם [נ"א] עורי עורי לבשי עוז [ורבים בתנ"ך]. וכן היו הכהנים מלובשים בעת עבודתם בגדים מיוחדים והכה"ג משונה מהדיוט. ודוד המע"ה בעת העלה את ארון האלקים מבית עובד אדום עיר דוד בשמח[ה] [שמואל ב' ו'] ודוד חגור אפוד בד. וכן הי' להנביאים מלבוש מיוחד שהי' רגילים ללבוש. כמ"ש באל[יהו] הנביא [מלכים א' יט] וילט פניו באדרתו. ושם וישלך אדרתו אליו. והיו נביאי השקר מתלבשים גם [...] באדרת שער לרמות ולכחש. כמ"ש [זכרי' יג] ולא ילבשו אדרת שער למען כחש. וכתב שם רש"י כן דר[ך] מסיתים ומדיחים מתעטפים בטליתם כאילו הם אנשים צדיקים עיי"ש. [ובצפני' א] ועל כל הלובשים מלבוש נכרי [עיי"ש במצ"ד]. ע"כ משלו הנביאים ע"ה את המדות הטובות למלבושים, ילבשו אותם האנשים ויע[טו] בהם. וכן ג"כ בהיפוך אמר דוד המע"ה [תהלים קט] וילבש קללה כמדו כו' תהי לו כבגד יעטה כו' ושם ילבשו שוטני כלימה ויעטו כמעיל בשתם. ולכן הלביש יעקב אע"ה את יוסף בנו האהוב כתונת פסי[ם] ואחיו קנאו בו ויפשיטו את כתונת כו'. ובשובו לגדולתו הלבישהו בגדי מלוכה:

והענין

מחשבות אדם. ומי בכח לצוות עליהם [רק להבדיל בין קודש לחול, מלכות שמים החופש כל חדרי בטן כליות ולב, הוא היוצר בראשית ית"ש הוא המושל בכל]. ורק על התנועה החיצונה יכול מלך בו"ד למשול ולצוות שלא לעשות דבר מה שכנגד חוקי המלוכה ולעשות מה שגוזרים המושלים. ע"כ כאשר ירצה לומר שלא יעשה שום אדם מהאנשים אשר תחת ממלכתו שום דבר מה שנגד חוק המלך אומר לא ירום איש את ידו ואת רגלו [שהם האברים העקרים בתנועות החיצוניות] בלעדי מצות וחוקי המלך. והמשנה ועובר על זה נקרא, מרים יד במלך, ונענש כפי חוקי המלוכה. והנה בהיות כי המלך הוא רק איש אחד. וגם אין כבודו להיות הולך ומתנועע בחוצות ושווקים, כי כבודו לשבת בארמונו. ורק לפעמים מועטים מאוד יתראה להמון העם. ע"כ אין בכחו להשגיח על פרטי מעשה העם אם מונהגים כפי החוק וצריך לזה לפקידים רבים. תחתיים, שניים, ושלישים, ושוטרים רבים להשגיח על קיום החוקים. ובכל זאת הנה ידוע ומובן כי עוד יש הרבה מאוד העוברים על החוקים בסתר ובגלוי. על כן כאשר מצא כאן פרעה את האיש היקר הזה את יוסף, המופלג בחכמות ובנאמנות ובעין חודרת ומבין הוא בכל הענינים ובכל תהלוכות האנשים כולם. ידע כי הוא יוכל להנהיג בממשלתו [כי איננו מלך היושב בפלטין סגור רק עובר ושב ומתהלך במדינה] שלא יעברו האנשים על חוקי המלוכה. וז"ש ויאמר פרעה כו' [אחר שכבר שם אותו למשנה ומושל במדינה] אני פרעה. אני איש אחד, ומלך על כל המדינות, ואין בכחי ואין לפי כבודי להשגיח ולנוע ולהבחין בפרטי המעשים. רק, ובלעדיך, מה שנגד רצונך [שהוא בל"ס רצון המלך והחוק] לא ירום איש את ידו ואת רגלו,

לעבור ולעשות כי אתה בכחך על ענין הזה. ולמען יהי' פחדו ומוראו על העם הוסיף עוד, ויקרא פרעה שם יוסף כו'. אפ"ל כי ענין של הקריאה הוא הכרזה והודעה ופרסום ברבים, [כמו שמצינו ויקרא (אברם) בשם כו' בריש פרשת לך שפירש הרמב"ן שם שקרא בקול גדול ופרסם ברבים כו'. וכן מה שנאמר ביצחק ויקרא בשם כו', כי הודיע ופרסם לרבים את שמו ית'. והביא דברי המד"ר מלמד שהקרה את שמו יתברך בפי הבריות. עיין שם ברמב"ן דבריו הנחמדים]. היינו שהודיע ופרסם ברבים [על ידי הכרזות והודעות וגם בכתבי העתים וכדומה] תדעו כל אנשי המדינה כי הוקם איש אחד למשנה ומושל בארץ והוא, צפנת פענח, מגלה הצפונות וכל הנסתרות יודע לגלותם. ולפניו לא יוכלו הפושעים והמורדים נגד חוקי המלוכה להסתיר מעשיהם. ואם יבואו במשפט לפניו על עברת החוקים לא יוכלו לכחש ולהסתיר מעשיהם. כי הוא מגיד לכל איש מעשהו בנסתרות. ע"כ ייראו ויפחדו מלפניו ויעשה כל איש מעשהו באמונה לשמור חוקי המלך והדת. ועוד עשה פעולה להגדיל שם יוסף במדינה, ויתן לו את אסנת בת פוטיפרע כהן און לאשה. כי השיא לו לאשה בת אחד מהמושלים הראשונים במדינה. [וזה כפי המפרשים שלא הי' פוטיפר רק כהן מושל בפלך הנקרא און]. כי אולי לא יחושו המון העם לכבודו, באשר יזכרו כי הי' עבד לשר הטבחים, ומבית האסורים יצא למלוך. ע"כ באשר כבר התחתן עם ראש המושלים בארץ. הנה כבר בל"ס התברר כי הוא מגזע הפרתמים וראוי הוא לכבוד גדול. וכפי דעת רז"ל שהוא פוטיפר בעצמו ובתו נתן לו לאשה. אפ"ל גם כן כי עשה זאת בכוונה. כי אולי יהי' מי מבני המדינה שיבזו אותו בלבם מפני העלילה שהוציאה עליו

והענין באמת מה שצותה התוה"ק להיות הכהנים מצוינים בבגדים משונים מזולתם. [חוץ מפני טעמים האמיתים אשר לכל המצות כולם. בפנימות רזי וסודי התוה"ק אשר לא ישוערו לאנשים פשוטים ומדויקים כולם בכל פרטיהם. שהרי אם היו מחוסרים כ"ש מהבגדים ונכנסו לעבודה המקודשת היו חייבים מיתה ביד"ש. אבל אומרים אנחנו בדרך הפשט הפשוט ע"פ השערה]. וכן היו נוהגים כל ישראל, כי בעלי התורה ומורי הוראה וזקני העם היו מצוינים במלבושיהם. כמ"ש רז"ל על חלוקו של ת"ח ומלבושי ת"ח שיהיו נקיים ועשוים בצניעות. וכל ת"ח הי' סודר פרוש על ראשו. בפשיטות אפ"ל, כדי שיהיו ניכרים לכל וינהגו בהם כבוד. כמ"ש והדרת פני זקן, קנה חכמה. והכהנים העומדים לפני ד' לשרתו ולברך בשמו. יבדלו מהן המון העם כדי שלא לנגוע בהם. כי בגדי ע"ה מדרס לפרושים [כי בעוסקים עם הגוים ומטמאין אותן בנגיעתן. כי כל האו"ה המה כזבים אחר שגזרו עליהם]. וכן הת"ח נוהגים בטהרה ופרישות. וממילא כאשר ניכרים ונודעין בפרישותם וטהרתם והיותם כל ענינם בעבודתו ית"ש ועוסקים בתורתו. מכבדו אותם ויקימו גם הם מצוה בכיבודם אותם. וראינו כי רצון השי"ת כן הוא שצוה לכבדם. ואמר על הנגשים

עליו המרשעת ושמה אותו שיחה בפי הבריות [כמ"ש רש"י בפ' וישב בפסוק אחרי הדברים האלה חטאו כו', לפי שהרגילה הארורה את הצדיק הזה בפי הבריות כו' עיי"ש]. אבל כאשר יראו כי המלך נתן את בת פוטיפר [שנתן אותו לבית האסורים] לאשה, בודאי התברר צדקת הצדיק הזה כי הארורה העלילה עליו שלא כדת. וכי על פי אמונת לבבו, וכאשר הצליח את פוטיפר ובאה לרגלו ברכה בכל אשר שלו ראוי הוא שיקרב אותו ויפיים אותו מאוד ויתן לו בתו לאשה [כי גם פוטיפר הי' שר גדול מסריסי פרעה. ותחת ידו כל בתי המשפט אפילו הסרים אסורי המלך]. ולאחר הפרסום הזה, ויצא יוסף על אמ"צ, בכבוד ויקר ופחד כל האנשים מרוב חכמתו ובינתו. ויודע הסתרים. ויקבלו אותו כולם בכבוד ויקר:

ואפ"ל עוד, כי הוסיף הפסוק בשבחו ואמר, ויצא יוסף מלפני פרעה ויעבור בכל ארץ מצרים, לומר כי הוא יוסף בצדקתו מתחילתו ועד סופו. ובענות רוחו ושפלותו בעיני עצמו. וכל דבריו בהשכל ובלשון רכה. והגם כי כבר הי' לו כבוד ויקר ומלוכה. אבל, ויצא יוסף מלפני פרעה. יוסף פשוט. יוסף בלי קריאת שם ממשלה ובלי שום גבהות ח"ו. ובענין הזה, ויעבור בכל אמ"צ, וכולם קבלוהו בכבוד. כי חנו נטוי על כל. כמ"ש בן פורת יוסף בן פורת עלי עין וכו':

בפסוק וליוסף יולד שני בנים כו' מנשה כי נשני כו' ואת כל בית אבי. בפשיטות אין הדבר מובן כלל. כי חלילה וחלילה שנאמר על יוסף הצדיק, כי כאשר עלה לגדולה בארץ נכרי' כבר שכח ח"ו כבוד אביו ותורתו וצדקתו. ובודאי לא סר מלבו אף רגע מן הגעגועים לתורת אביו ולראות פני קדשו. ומה זה שקרא לבנו הבכור מנשה לזכרון כי כבר שכח כל בית אביו, אתמהה:

ואפ"ל, דהנה ידוע מה שתמהו הראשונים, והרמב"ן בפסוק ויזכור יוסף את החלומות כו'. כי אחרי שהי' יוסף שר ונגיד במצרים. וגם בהיותו בבית פוטיפר הרי הי' פקיד ונגיד כו'. איך לא שלח כתב אחד בכל אותו הזמן אל אביו להודיעו ולנחמו. כי מצרים קרוב לחברון כששה ימים כו' עיין שם מה שתירץ:

ובפשיטות אפ"ל כי הוא כמו שכתב רש"י בפ' וישב, כי יצחק הי' יודע שיוסף חי אמר איך אגלה והקב"ה אינו רוצה לגלות לו. וכן י"ל על יוסף, שהי' יודע כי אביו הוא נביא גדול. ואם אין יודע ממנו הלא מן השמים העלימו ממנו. על כן גם הוא לא רצה לגלות עד שיראה מה יהי' אחרית אלה. אבל באמת עם כל גדולתו ורב טוב שהי' לו בבית פוטיפר. בלי ספק שלא שכב לבו והי' לו צ"ע יסורין גדולים וגעגועים מדי רגע. וצר לו בהיותו בודד בארץ טמאה ונודד מאור פני אביו הקדוש. והנה בעלות זאת על לבו. הלא אפילו דרך הטבע נתמלא כולו חרון אף וכעס על אחיו אשר בגדו בו ומכרוהו למקום כזה וגרמו לו כל היסורין. אבל הרי הוא יוסף הצדיק. בודאי כי כבש את יצרו וכבש רעיונו לבל לעבור ח"ו על לאו של לא תטור. ועשה כל התפעלות להסיר השנאה מלבו ולהצדיק את אחיו במעשה ולהאשים עצמו וכדומה. ואם כי הוא נסיון

הנגשים לפני מרע"ה אדון הנביאים שלא בהדרגה, וילדים דוחפים את הזקנים. הקפיד עליהם מרע"ה ואמר ותקרבון אלי כולכם כו'. ולא הי' קריבה הוגנת כבראשונה כמ"ש רש"י ז"ל שם. וגם הוא תועלת גדול להמלובש. כי האיש המלובש בגדי יקר מפני שהוא מצוין מזולתו. הלא יזהר מאוד שלא ללכלך ח"ו את נפשו בשמץ דבר המתועב. ובטהרת גופו ולבושו הרי צריך לטהר נפשו יותר ויותר. כמ"ש שלמה המע"ה [קהלת ט] בכל עת יהיו בגדיך לבנים כו' ורז"ל במסכת שבת [והובא ברש"י] משל למלך שזימן את אחד לסעודה ולא קבע לו זמן כו' עיי"ש. ויבוש האדם מאוד אם רואה עצמו כי גופו מלובש בגדי יקר ונפשו ח"ו בבגדים מלוכלכים ותעובים. וישוב בתשובה שלימה לכבס ולטהר לבושי נפשו. ובכל עת שלובש הבגדים המכובדים כדי להתראות לפני אנשי כבוד. הלא יתישב אם לבושי נפשו ראוים להתראות בהם לפני מלך הכבוד ית"ש. וכמו שאמר דוד המע"ה על זה הרב כבסני מעוני כו' תחטאני באזוב כו'. [וכן אמרו בשה"ק כי לבישת בגד מצוין הוא להזכיר עצמו לעמוד הכן לעבודתו ית"ש. ובהיה"ר אומרים כן אזכה לטלית נאה ולחלוקא דרבנן בג"ע כו']. גם הוא תועלת להזכיר את המלובש בגדי כבוד מפני מעלתו על זולתו. הלא יזכור מש"כ בחוה"ל, כי כמו שמוסיפין מן השמים מעלה וכבוד לאדם. כן הוא מחויב בעבודה יתירה וזריזות גדול בעבדתו ית"ש. והדברים עתיקין:

נסיון גדול. אבל צדיקים כאלה עומדים בנסיונות מדי עת. אמנם כאשר בא לידו ענין פרעה וחלומותיו והבין ענין שני השבע והרעב ופרעה הפקיד אותו על כל מצרים. אז הבין וראה בעינא פקיחא כי ענין היותו במצרים הוא מוכרח מאוד. וכי החלומות שלו שהי' לו בענין האלומות והשמש והירח יתקיים כאן. והוא מוכרח כדי לקיים העצה העמוקה של חברון. ובפרט אח"כ כאשר לקח לאשה את אסנת כו'. אשר לפי דעת רז"ל היא בת דינה אחותו. ראה כי מן השמים הוא שהקרה לפניו כאן בת זוגו, בת אחותו. וכאשר ילדה לו הבן הבכור וזווגו עלה יפה. אז נתברר לו כי אחיו לא עשו כלום על פי רצונם ודעתם. כי היו מוכרחים ואנוסים לזה ע"פ סיבות שסבבו מן השמים. וכי זה הוא הדרך הנכון לגלות מצרים המוכרח מאוד. ולולי כן הי' ראוי יעקב לירד בשלשלאות כו'. וזהו הדרך לקבלת התורה ולהשלמת כל בריאת העולם. אז נתקררה דעתו ולא עלה עוד על רוחו שום דבר עולה על אחיו המוכרים, ולא הוצרך עוד לעמוד בנסיון כמקדם. כי לא ראה מעצמו עליהם שום חמס ועול: על כן קרא לבנו מנשה והודה והלל לד' כי הסיר עתה והשכיח ממנו כל המו"מ הזה. וכל העמל והיסורין שגרמו לו בית אביו [הם אחיו]. וקרא כעת את אחיו בשם בית אביו. כי כעת הכיר צדקתם וכי הם לימודי ד' מפי אביו הצדיק הנורא. כי אין עוד בלבו מדבר הזה מאומה. כי רואה הוא כי מן השמים מסבבין עתה ענין גדול ורם ועקריי אשר אי אפשר מבלעדו. וז"ש כי נשני כו' את כל עמלי. ואת [העמל שגרמו לי] כל בית אבי. מצאתי אח"כ בס' אלשיך הקדוש קצת מן סגנון זה עיי"ש. ושם השני קרא אפרים כי הפרני כו' בארץ עניי. כי דוקא בארץ עניי מוכרח לבוא הפרי' שלי ולא באופן אחר. וכמו שהי' באמת הענין. וי"ל עוד שלכן קרא את השני בלשון פרי'. כי רוה"ק הי' בו, כמ"ש יעקב אע"ה בעת ברכתו אותם, ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו כו' מלא הגוים. כי עתיד יהושע לעמוד ממנו שילמד תורה לישראל וינחילם את הארץ הקדושה. ושם יהי' בית הבחירה חדר המטות שהוא פרין ורבין של ישראל. נזכה לראותו בנוי ומשוכלל במהרה בימינו אמן:

בהפסוקים ויאמרו איש אל אחיו אבל אשמים אנחנו כו'. [הדיוק כי למה באמת לא התודו השבטים בתחילה כאשר אמר להם יוסף מרגלים כו' ויאסוף אותם אל משמר ג' ימים שהי' אז בצר. ועתה כאשר התיר כולם ורק אחד מהם רצה ליקח התחילו לחפש דרכם ולהתודות] ויסוב מעליהם כו' וידבר אליהם [לא נאמר מה דיבר עמם] ויאסר אותו לעיניהם [הדיוק לעיניה"ם. וברש"י ז"ל הביא המד"ר שאחר כך התיר אותו]. ושם בפרשה ויאמר ישראל למה הרעותם לי כו' ויאמר שאל כו' הידוע נדע כו' [קשה מאוד להבין מה התועלת הי' בזה במה שאמר להם יעקב לבניו למה הרעותם כו' ומאי נ"מ בזה. והצעקה על שעבר אינו מועיל כי מאי דהוה הוה. ואף אם עשו באמת שלא כהוגן המפני זה לא ישלח עוד את בנימין. והרי כבר כלה הפת מן הבית ואין עצה אחרת]. ויאמר יהודה כו' שלחה הנער כו' אנכי אערבנו כו' [קשה, על איזה בטוחות היו יכולין ראובן ויהודה להיות ערבים בדבר שבודאי יביאו את בנימין בחזרה. וראובן אמר את שני בני כו'. ויהודה עוד יותר מזה נכנס בקשר אמיץ להיות מנודה ח"ו בב' העולמות אם לא יציגו חי. והרי הוא דבר שתלוי בדעת אחרים. כי אולי המושל במצרים באמת יעשה רעה ומי יאמר לו מה תעשה. ומי יכול לדון עם שהתקיף ממנו. ואפילו אם נכנסו על זה שילחמו עמו. אבל מי יוכל להבטיח אם יכלתו או יכולתו. והוא דבר פלא לדעתי]. ויאמר ישראל אם כן איפוא כו' [הדיוק מבואר. ורש"י ז"ל כתב אם כן אזדקק לעשות כו']:

והנראה ב"ה לפרש הכל בדרך הקרוב לפשוט, במה שארז"ל דברים היוצאים מן הלב נכנסים ללב. והוא כלל גדול שלא יוכל להיות באופן אחר. וכאשר הדברים יוצאים מלב טהור ועימק הנפש ע"כ הוא נכנס ללב השומע וזה מתפעל. אמת הדברים כי הלב אשר צריכים הדברים לכנוס לתוכו צריך ג"כ להיות לב טהור ונקי. כי באם לאו אינו לב כלל והוא סגור ומכוסה ואטום. כמאמר הזוה"ק בכמה מקומות אטומא דלבא כו'. ולכן מצינו שכמה נביאים ונביאות עמדו להם לישראל ולא החזירם למוטב. ובודאי הי' דבריהם יוצאים מלהבת קודש ולב טהור. רק שהחסרון הי' מצד הלב המקבל המכוסה ואטום. כאמור ולבם חזק משמיר. וגדולה הסרת הטבעת כו' שעל ידי זה עשו התחלת התשובה כענין תשובה מיראה עכ"פ. ונפתח לבותם ועל ידי זה יכול לכנוס דברי הצדיקים בקרבם, מרדכי ואסתר: ויש לפרש בזה מה שאמר מרע"ה ועתה ישראל מה כו' שואל מעמך כו'. ירצה בודאי הבקשה הוא דבר שתוכלו לעשותו. אבל התנאי הראשי הוא, ומלתם את ערלת לבבכם. שיהי' מקום להדברים ליכנס.

וממילא

וממילא וערפכם לא תקשו, בודאי לא תקשו עוד. כי יועילו הדברים הקדושים להטות אתכם לטובה. ואמר הכתוב ע זה אז נדברו יראי ד' איש אל רעהו כו'. ר"ל כאשר יראי ד' מדברים זל"ז אשר הדברים יוצאים מלב ומוצאים בלב חבירו מקום לכנוס. אז נדברו, ומתפעלים זה מזה. ויקשב ד' כו' לשון פועל יוצא שהקב"ה עושה שיקשיבו בכל העולמות. כמ"ש בזוה"ק שמכריזין כו'. ובמדרש שה"ש היושבת בגנים חברים מקשיבים כו'. כי מלאכי השרת מקשיבים כו' עיי"ש. ומהדברים האלה נעשה תורה שלימה כמו שהי' פלפול ודברי התנאים והאמוראים זה עם זה. ויכתב בספר זכרון לפניו שיהי' אח"כ לתועלת ליראי ד' ולחושבי שמו, שיתפעלו גם המה מזה:

ובזה יפורשו הפסוקים, כי הנה בתחילת בוא השבטים ליוסף התנכר אליהם וידבר אתם קשות. ירצה כי דיבר דברים אשר הוא נכרי מהם. כי אינם שלו ואין לו בהם שייכות ויחוס. וממילא גם המה לא נתפעלו מזה כלל. אבל כאשר אמר להם יוסף הצדיק, את האלקים אני ירא. הנה הדברים האלה הלא המה דברי אמת וצדק. כי מי זה יותר ירא אלקים ממנו ויראת שמים תחופף עליו כל היום. ויצאו הדברים האמיתים מלב אמת. לכן נתפעלו אחיו גם כן מאוד ונכנסו הדברים בלבם והתחילו לחפש דרכם ולחקור ולהתודות על כל מצעדי רגלם. ואמרו אבל אשמים כו' כענין ווידוי אשמנו בגדנו כו'. ומאשר כי דבריהם היו באמת מלב אמת ומעומק הנפש מאוד. לכן שוב נתפעל יוסף הצדיק מהם ונכנסו בלבו. ויסוב מעליהם ויבך, כדרך כל יראי ד' אשר נדברו איש אל רעהו ומתפעלים זה מזה. ומאשר מתקו וערבו לו דברי אחיו הצדיקים וטוהר ווידוים הי' חפץ שידברו עוד. לכן וישב אליהם וידבר אליהם. ועשה עצה, ויקח מאתם את שמעון ויאסור אותו לעיניהם. כדי שאולי עוד יתוודו וידברו דברי יראת שמים אשר השתוקק מאוד לשמוע: והנה מאז כאשר הרגישו בנפשם שנתפעלו מדברי יוסף התברר להם שהוא בלי ספק איש צדיק ויר"א. ורק חטאם גורם להם מה שהוא מיצר להם והוא סיבה מן השמים. ובודאי יש בזה ענין וטעם עמוק כאשר הי' כן באמת. ולכן כאשר באו אל יעקב אביהם הגידו לו כי בתחילה דיבר האיש אדוני הארץ קשות. אבל אחר כך ויאמר לנו האיש כו' אמירה רכה. וכבר האמינו בו כ"כ עד שנכנסו ראובן ויהודה בערבות וקשרים עצומים. כי הי' להם ברור בלי שום ספק צדקו וישרתו. ולפי שהי' זה לפלא בעיני אביהם מה שהוחזק זה האיש אדוני הארץ בעיניהם לאיש נאמן כ"כ. חפץ לחקור מאתם הדברים שנדברו ביניהם ובאיזה אופן וענין נדברו [כי הם לרוב ענות צדקם לא רצו לגלות לאביהם שנתפעלו מדבריו ועשו תשובה שלימה וזה להם לאות על צדקו]. לכן אמר להם למה הרעותם לי להגיד לאיש כו' ר"ל. הגידו נא לי מה הי' הסיבה ואופן התגלגלות הדיבורים אשר באתם לידי כך שאמרתם לו כל מסתורי לבכם. [ומלת למ"ה אינו קושיא והתרעמות. רק שאלה מפני מה, מפני איזה סיבה וטעם הי' זה. וכמו שפי' אדומו"ר זללה"ה מגור זי"ע, שאלת הקב"ה לקין למ"ה נפלו פניך. ר"ל חקור נא בעצמך מה הביא אותך לזה שנפלו פניך וכמש"כ במ"א ודפח"ח]. ומפני שרצו להסתיר גוף הדברים ככ"ל אמרו לו, שאל שאל האיש כו' ונגד לו על פי הדברים האלה כו'. ר"ל לא נוכל לפרש פרטי הדברים רק כי כך הי' דיבורו בדרך שאלה לפי תומו בלב ישר וצדק. עד כי הדברים האלה הביאו אותנו לידי כך להגיד לו כל לבינו. ומה שאמר הורידו את אחיכם, זאת לא נוכל לידע הטעם למה ועל מה. וזהו הידוע נדע כי יאמר כו'. הטעם שלו זאת לא נוכל לידע מפני מה יאמר כן [ולשון כ"י יאמ"ר הוא מפני מה יאמר] רק כלל הדברים הוא שלחה הנער כו' ואנכי אערבנו כו'. כל כך אני בטוח לפי הדברים אשר עברו בינינו עד שאני יכול לקשר את עצמי בקשר אמיץ כו'. ובהיות כי יעקב אע"ה ידע חכמת ובינת בניו וצדקתם. ובפרט יהודה כי גבר באחיו והוא איש שלם בתכלית השלימות [כמו שאמור לקמן ואת יהודה שלח לפניו גושנה כו'. ודרשו רז"ל להורות לתקן לו בית תלמוד והוראה] ראה כי יש לסמוך על דבריו. כי לא יטעה אותו איש מצרי להאמין בו ולהחזיקו ליר"א. אם לא כי אמת נכון הדבר. אמר אם כן איפוא. לפי זה הרי איש כזה מהראוי לכבד אותו מאוד אם יש במצרים מושל יר"א כזה. א"כ ראוי הוא למנחה. לכן זאת עשו קחו מזמרת הארץ כו' ואל שדי יתן לכם רחמים כו' ושלח לכם כו'. ר"ל אקוה מאוד כי בודאי יפטור את אחיכם ואת בנימין. ואני כאשר שכלתי כו'. ר"ל השיכול אשר מכבר זה נשאר [ענין יוסף] ואין לו עוד תקוה. לא כאשר אמר בתחילה, עלי היו כולנה. כי עתה כבר האמין כי לא יהי' לו מהם ענין שיכול חדש ח"ו. ויקחו האנשים כו'. יאמר כי הלכו בזריזות בלי פחד אודות בנימין כלל. וזה ענין שנכלל בפסוק כי לקחו המנחה

וכסף

וכסף משנה. ואת בנימין [כי בפשיטות הי' צריך להקדים לבנימין שהוא העיקר]. אך יאמר כי המנחה הוא ליתן להאיש. וכסף משנה הוא בידם. כי ספק אם יצטרכו ליתן כי משגה הוא. אם לא. רק מטמון וכמ"ש הרמב"ן. ואת בנימין רק להראות אותו כי כנים המה ודבריהם אמת וצדק: ויובן בזה גם כן לתרץ מה שהקשו על הפסוק וישתו וישכרו עמו. שהדרוש הוא שעד אותו הזמן לא שתו כו'. והקשו והא הם לא ידעו גם עתה שהוא יוסף ולמה הותר להם לשתות. רק בהנ"ל ניחא, כי כיון שנתפעלו מדבריו א"כ מכ"ש בעת שהי' עמו על שלחן א'. אשר באמת הי' בקדושה ובטהרה עד אין שיעור ענין אכילתו והתנהגותיו. ילאו מדרכיהם וגדריהם. ונמשכו אחריו. כידוע כי שלחן כזה מצדיק גמור הוא ענין מזבח מקטר קטורת:

בפסוק ויפא עיניו וירא את בנימין אחיו כו' הזה אחיכם הקטן כו' ויאמר אלקים יחנך בני. קשה בפשיטות, שהוא שאל אותם אם זהו אחיהם הקטן ולא חכה לתשובתם שיענו הן או לאו. רק מיד אמר לבנימין ברכתו. ואין דרך וסדר הדיבור כן:

ואפ"ל ולהמליץ. כי הנה האחים אמרו תמיד בזכירם מבנימין וקראו אותו קטן. והנה הקטן את אבינו היום. והוא כדי לעורר רחמנות שלא להטריח אותם להביאו למצרים. כי קטן הוא נער ורך ואינו מורגל בדרך. וגם יוסף אמר להם כן והביאו את אחיכם הקטן אלי ואדעה. ר"ל אפילו שהוא קטן אבל בזה תגלו מעלילת המרגלים. וכן כשסיפרו לאביהם אמרו ג"כ, והקטן היום את אבינו כו'. להורות כי עשו כל התחבולות הראויות לבל יפצר בם להביאו. אבל אח"כ כשהביאו לבנימין, וישא עיניו וירא כו'. ראה אותו איש מגודל ולא צעיר וקטן [כי לפי החשבון הי' ליוסף בעת שילא יעקב אע"ה מבית לבן שש שנים והם ימי העבודה שעבד בצאן. שכ"כ ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף כו' ויאמר שלחני כו'. ועשה עמו ענין עבודתו בצאן. וח"י חדשים הי' בדרך כמארז"ל. וקודם בואו לחברון נולד בנימין בדרך. א"כ יוסף גדול מבנימין ערך שבעה או שמונה שנים. ובמעשה של האחים עם יוסף במצרים הי' יוסף בן ל"ט שנים. בן שלשים בעמדו לפני פרעה וז' שני השבע וב' שני הרעב. אם כן בנימין הי' בעת ההוא כבן ל"א שנים]. ע"כ אמר יוסף לאחיו הזה אחיכם הקטן אשר אמרתם אלי שהוא קטן [והלא הוא בלי ע"ה גדול ואיש באנשים]. ולפי שאמר בענין גדלו אמר מיד לבנימין [שלא יהי' נראה כנותן עיניו בו] אלקים יחנך בני. ברוך תהי' ולא ישלוט בך עין וברוך ומבורך תהי':

בסוף הפרשה הם יצאו את העיר כו' ואמרת אליהם למה שלמתם רעה כו' נחש ינחש בו כו' וישיגם וידבר אליהם כו' ויבא יהודה ואחיו כו' ויאמר להם יוסף מה המעשה הזה אשר עשיתם הלא ידעתם כו' כמוני עיין שם. הנה בפשוטי הדברים קשה מאוד להבין. היתכן כי יוסף הצדיק יצאו מפיו ח"ו דברי שקר להעליל עליהם שגנבו גביע כסף. ואפילו שכוונה טובה הי' לו בזה. אבל הלא כתיב שארית ישראל כו' ולא ידברו כזב ולא ימצא בפיהם דבר תרמית [צפני' ג']. ובפרט יוסף הצדיק שהוא שומר הברית וידוע ומבואר בסה"ק כי ברית הלשון והמעור אחד. בודאי שמר פיו ולשונו ביותר שלא לשנות ח"ו. ושלא יפגום לשונו: והנה מה שהביא דבת אחיו לאביו בתחילה. כבר כתבו המפרשים וברור הוא כי חלילה לו לומר דבר א' בשקר. ועיין ברבינו בחיי שכתב כי הדובר בשקר נקרא מוציא דבה כמו ויוציאו דבת הארץ. מוציא דבה הוא כסיל. ומלבם יוציאו מילין. אבל מביא דבה הוא דברי אמת. וכבר הארו בסה"ק איך אמת הדברים כפי שהי' נראה לו. ואעפ"כ חלילה כי השבטים חטאו בעבירות האלה. ותוכן הדברים המה כי כל הדברים יקראו כפי העושה ובערכו. וכמו שמצינו בגמרא הק' שהפליגו בכמה דברים והשוו אותם לעבירות חמורות. המזלזל בנט"י כאילו בא על אשה זונה שנאמר כי בעד כו' עד ככר לחם. האוכל בלי ניגוב ידים כאילו אכל לחם טמא כו'. הכועס כאילו עע"ז. המלבין פנים כאילו שופך דמים. והרבה כאלה. והכל הוא לפי ערך העושה. כי באמת העבירות הדקות המה ענפים מהחמורות. ויש ענפים דקים מאוד ועוד יותר דקים. ורק עם הצדיקים מדקדקים כחוה"ש, וגם הדקה שבדקות הוא בערכם עבירה חמורה. ולפיכך כיון שידע יוסף אשר אחיו המה צדיקים גמורים שבטי י"ה. א"כ כל מה שראה בהם אשר לפי דעתו הוא ענף דק מענפי העבירה. יהי' דק וקלוש מאוד. אבל בערכם כבר היא עבירה חמורה. ואולי גם זאת לא עשו בפועל ממש רק כי מן השמים הראו לו כן כדי לגלגל דבר ירידת מצרים, כמארז"ל. ולכן הביא הדבה אל אביו. וכוונתו הי' לטובתם כדי שיוכיח אותו אביהם ויסירו גם מדברים האלה ויהיו מזוככים וברורים כראוי להם. אבל גם זה הי' מן

השמים

השמים מה שהם שנאו אותו בשביל זה. וכמ"ש בסה"ק. וכ' במדרש למה וישנאו אותו כדי שיקרע הים לפניהם כו'. ואם הי' ח"ו באמת מוציא עליהם דבה בשקר למה צריך טעם אל מה וישנאו אותו. אבל לפי הנ"ל שפיר הקשו למה וישנאו. ותי' כי הי' מן השמים כדי לגלגל סיבות רבות למען התכלית הטוב הנרצה. אבל להוציא מלבו מילין ולבדות מה שלא הי' כלל וכלל. גניבה והעלמה. ושילום רעה. חלילה וחלילה ליוסף הצדיק להוציא מפיו. וגם מה שלוה לאשר על ביתו לומר להם דברי שקר שגנבו גביע. קשה כנ"ל, כי מושל מקשיב על דבר אמת כל משרתיו צדיקים כמאמרז"ל. וכ"ש שלא יצוה עליו כן. ובפרט למה שארז"ל כי הי' זה מנשה בנו פשיטא שלא ילמדנו ח"ו לדבר שקר. וכמו שאמרו רז"ל בזרב שלא צוה לבנו לשנות מטלופחי לעדשים אפילו שהי' דבר חכמה. משום למדו לשונם לדבר שקר:

עוד קשה מאוד, מה שאמר יוסף על עצמו ואמר מנשה עליו כי הוא מנחש נחשים בהגביע. וחלילה לו לאמר כן. כי לא נחש ביעקב, וארז"ל ברית כרותה לשפתים. ומפני שאמר יהוא אחאב עבד כו' יעבדנו הרבה. אפילו שהי' בערמה להאביד עובדי הבעל. אבל מפני הוציאו בשפתיו נכשל אח"כ: והנה על תחילת הדברים שאמר יוסף לאחיו מרגלים אתם כו' ונשבע חי פרעה כו'. לא יקשה איך הוציא דבר שקר מפיו ח"ו. כי י"ל אשר דבר בדרך חכמה ברוה"ק שבו והדברים כנים ואמתים. רק שנתן להם מקום להבינם כפשוטם. כי מה שאמר עליהם שהם מרגלים אמת הוא. כי כן אמרו רז"ל במד"ר כי הוסכם ביניהם שילכו למצרים לבקש ולחפש את יוסף אחיהם ולפדותו בכל האופנים. ולכן כאשר אמר להם אביהם רדו שמה ושברו כו'. נתרצו מיד כולם והסכימו. כי עיקר כוונתם הי' לחפש את יוסף. אם כן בודאי הוא ענין ריגול שהוא דרישה וחקירה לדעת דבר הנעלם. ונקרא המרגל את הארץ כן וכן המרגל אחר דבר אחר. ועיין ברש"י פ' קדושים בפסוק לא תלך רכיל כו' עיין שם. ומה שאמר לראות ערות הארץ באתם. הוא אמת נכון כמ"ש במדרש וברש"י כי הסכימו ביניהם לחפשו בשוק של זונות אולי ימצאו אותו שמה. א"כ באו לראות כו' מקומות המבוזות ומגונות. ומה שאמר האיש אליהם אח"כ, נתן לכם מטמון באמתחותיכם כספכם בא אלי, הוא אמת כי כספם בא אליו והוא חזר והטמין אותם באמתחות שלהם. ומה חילוק מי הטמין הרי הוא מטמון. אבל

הדברים שנאמרו בגניבת גביע הכסף. ושילומם רעה תחת טובה. חלילה שיאמרו כן ולבדות דבר שלא הי'. גם יש דקדוקים בלשון. אמרו הלא זה אשר ישתה אדוני בו'. הל"ל אשר ישתה ממנו כמו הגמיאיני נא מעט מים מכדך. וכן עוד שם השקיני נא כו' מכדך. ועוד קצת דקדוקים:

ואפ"ל, כי יוסף הצדיק דיבר כל דבריו ברמז. באופן כי כל הדברים המה כנים ומצודקים. רק כי בפשוטם נראה ענין אחר. והאחים הנה הבינו בפשיטות והי' הענין כולו להביא לגמר תכלית שלימות המבוקש להוריד האב עם האחים למצרים להשלים העצה העמוקה כמבואר. ולהבין הדבר נקדים איזה דברים המבוארים בגמרא ובמדרשים ובסה"ק: ידוע כי מדת יוסף ועיקר לימודו הי' שמירת הברית בכל אופן היכולת היותר [כי מדתו הוא יסוד צדיק]. ואמר על זה הפסוק אלה תולדות יעקב, יוסף. ופירשו רז"ל כי הי' הוא עיקר התולדה. כי הי' זיו איקונין שלו דומה לו. היינו כמו יעקב אע"ה שאמר על ראובן בנו כחי וראשית אוני. שהי' בן פ"ד שנים ולא ראה כו'. וי"ל שזהו וישראל אהב את יוסף כו' כי בן זקונים כו' שזיו איקונין דומה לו. וגם בן זקונים שמלא בו טעם זקנים. כמ"ש הרמב"ן שהי' יכול למסור לו גם סתרי תורה כיון שהי' גוף נקי מאוד. כמו זיו והדר איקונין של אביו וקדושתו. ועשה לו כתונת פסים. הוא שמירה יתירה כמו שארז"ל [שבת כ"ד] כלנור נקי בן יומו שמכבנין אותו למילת. ופרש"י קושרין בגד סביבו ביום שנולד שלמרו נקי ומשמר למרו שלא יטנף, למילת, לעשות מלמרו כלי מילת. כן הי' זה הכתונת שמירה. שיושאר נקי כמו בן יומו כדי לעשות ממנו פסים וכלי מילת בלי שום שמץ לכלוך כלל:

ואפ"ל עוד שרמזו רז"ל בדבריהם הקדושים. באמרם [שבת דף י'] שבשביל משקל שני סלעים מילת שנתן יעקב ליוסף כו'. וצריך להבין איך שיערו רז"ל משקל הכתונת דוקא ב' סלעים [ועיין ברש"י שם שכתב לאו דוקא נקט]: ולהנ"ל יש להמליץ כי הוא בדיוק. כי ידוע כי לשמירת הברית צריך שמירת הלשון. כי הוא ענין אחד כמבואר בסה"ק. והנה אמרז"ל [מגילה י"ח] אמרי במערבא מלה בסלע משתוקא בתרין. אם כן ערך שמירת הלשון הוא בשני סלעים. והנה הכתונת שהוא שמירה מעולה ומשקל הוא ערך. כמו שאמרו רז"ל שקול משה כנגד כ"י. והי' משקל וערך הכתונת ב' סלעים שהוא ערך השתיקה ושמירת הלשון. ממילא מבואר

כי

כי להיות במצרים. בארץ טמאה. ערות הארץ. מלא זנות וטומאה. איש כזה יוסף הצדיק, הוא סכנה גדולה מאוד. כי הוא מהיפוך להיפוך מקצה אל קצה. ובאמת הי' בסכנה בענין הזה עם המרשעת. וח"ו אם לא הי' עומד בנסיון הי' נאבד ונתקלקל כל הענין שלו ושל כל ישראל. רק זכותו וזכות אבותיו וזכות הרבים שתלוי בזה עמדה לו ועמד בנסיון. וזכה להיות מרכבה להמדה הזאת. ויוסף הוא המשביר כו' ויכלכל יוסף את כו'. והיה ראה ארונו וינס. ונתקיימה עלת קדוש ישראל. וידוע ומבואר כי הנחש הקדמוני אשר גרם החשך בעולם. תחילת ועיקר פיתוי שלו הי' בענין תאות המשגל כמ"ש הראשונים ז"ל. ובמדרש רמזו לזה שכ' כי ראה אותם עסוקים בתשמיש כו'. ואמר הפסוק וידעו כי עירומים הם. ידעו להתבייש אחרי החטא. וקודם החטא היו כל האברים שוים. וכמו שאין מתביישים לגלות היד למצות תפילין כו'. והדברים עתיקין. ועיין ברבינו בחיי שכתב בפי' כן. כי הנחש הכניס בהם תאות המשגל. ומפני כי שני הבריאות אחד מהם תולה בחבירו כנ"ל. הוא הוא בעל הלשון. הראשון אשר פרץ גדרו ש"ע על ידי שוט לשונו. [ואפשר להמליץ בדבריהם ז"ל, אמרו ד' פתחו באף ונאבדו. הנחש, אף כי אמר כו'. שר האופים, אף אני בחלומי כו'. עדת קרח, אף לא אל ארץ כו'. המן, אף לא הביאה אסתר כו' עיי"ש במדרש. י"ל כי ידוע אשר הקנאה התאוה והכבוד מוציאין כו'. לכן חיברו רז"ל ד' האלה יחד. כי הנחש הוא אשר התעורר תחילה לדבר תאוה כנ"ל. ועדת קרח בעלי קנאה. ויקנאו למשה במחנה. והמן הי' כל ענינו בקשת הכבוד. ומרדכי לא יכרע כו' וימלא המן חמה. נמצא כי שלשה האלה איבד אותם. קנאה תאוה וכבוד. והוציאו אותם מהעולם. ושר האופים הי' לו כל הג' מדות האלה ביחד. בעלם טבעו. מצרי טמא. בעל תאוה גדול. וירא כי טוב פתר, לשר המשקים ושיהי' חוזר לכוס פרעה בידו התמלא קנאה גדולה כו'. ובסיפורו החלום הראה כי כל מגמתו עוד הוא הכבוד. אמר והנה שלשה סלי חורי על ראשי. סלי חורי הוא מאכל אנשי השרים הגדולים כמו חורי מלך בבל, רבי העם ושרי'. ועל ראשי דוקא. הורה לו שכלו כי הפתרון הוא כי כל השרים הגדולים יהיו תחת דעתו ועצתו. וענין אמרם שפתחו באף. י"ל כי תחילתם ועיקרם המה דברים המעוררים אף וחמה עליהם]:

ואפ"ל כי לכן הי' המופת הראשון במצרים כשאמר מרע"ה והן לא יאמינו לי כו' מה זה בידך מטה כו' ויהי לנחש כו' ויחזק בו ויהי למטה בכפו למען יאמינו כו'. כי הוא כמו שהראה הקב"ה למרע"ה בתחילת השליחות. והנה הסנה בוער באש והסנה איננו אוכל. שפירשו קצת מפרשים שהוא סימן על גודל הלחץ של ישראל. ואיך המצריים מבקשים ח"ו בכל עוז לכלותם ואעפ"כ אין כלים ח"ו. והוא כמו שאמרו רז"ל הן הן גבורותיו כו' שבעים זאבים כו' וגדול הרועה המצילם. וכן י"ל בענין הנחש. כי באמת הוא מופת גדול וברור כי בכל תוקף כח הנחש אשר במצרים. ערות וטומאות הארץ. וכל האויר הוא מלא רוח זנונים. ועם ישראל כבושים ביניהם והם נקיים כמאמר נקי בן יומו. והוא מופת וראי' ברורה כי השגחתו ית"ש חופפת עליהם. ובצל כנפיו יסתירם. ובמקום הקדושה אין כח הנחש שולט כלל. וזה נתברר על ידי המטה. כי אמר לו הקב"ה מה זה בידך מטה. ר"ל כל עוד שהוא בידך הוא מטה. עץ יבש, בלי שמץ ארס וכח אחר מעורב בו. השליכהו ארצה כו' ויהי לנחש. יורה הדבר כי רק בהיותו במקום החומריי כמו שמורה מלת, ארצה, מדובק ומחובר לארץ אז יש שם כח הנחש. אבל, ויחזק בו ויהי למטה בכפו, כי נתבטל כל כח הנחש לגמרי מפני רוב קדושת היד של מרע"ה. והיתה זאת התשובה אל מה שאמר והן לא יאמינו כו' לא נראה אליך כו'. ר"ל כי הם מתיאשים עצמם וסוברים כי כבר נפרדו ח"ו מהשגחתו. והמה בדרגא תחתונה ואינם ראוים ח"ו להשגחתו. וע"י המופת הזה, במה שהם נפרדים וניצולים מטומאת מצרים. זהו ראי' ברורה כי קדושתו ית"ש חופפת עליהם. למען יאמינו כי נראה אליך כו' אברהם כו' יצחק כו' ויעקב. היינו כי כח קדושת האבות הקדושים עומדת להם. והוא המוסף עליהם את כח קדושתו ית"ש. והוא המציל אותם מטומאתם. והוא המחזיק אותם נגד כח הנחש. והוא אשר יעמוד להם להיות גאולים וניצולים מתחת ידם:

[הגה"ה, ובדברים האלה יש להבין קצת. כי הת"א ות"י מתרגמין על הפסוק ויהי עשו איש יודע ציד כו' גבר נחשירכן כו'. ורבו הפירושים על תיבה זאת. ועיין בהמפרש לת"י שהביא דברי התוס' ב"ק ופי' הערוך. ואנחנו ציינו מתוס' ב"ב דקל"ט. ובשם הציוני הביא הגירסא נחש ירכן, שהי' סימן נחש על ירכו של עשו, לרמוז כי הוא מסטרא דנחש עיי"ש: והנה אין לנו עסק בנסתרות כי אין אתנו יודע

יודע עד מה. אבל בפשיטות אין מובן מדוע דוקא הסימן על ירכו ולא במקום אחר מגופו. כנגד הלב או המוח, להורות כי שם משכן הנחש. וגם אינו מובן כלל, כי לפי הפירוש הזה אין להתרגום שום רמז בתורה. כי בתוה"ק כתיב איש יודע ציד איש שדה. ואיך יתורגם על זה ענין הנחש:

אמנם לדברינו הנ"ל אפ"ל, כי הנה במדרש אמרז"ל בפסוק ויבא עשו מן השדה כו' שבא על נערה המאורסה שנאמר כי בשדה מצאה עיי"ש. ובפסוק ויהי עשו בן ארבעים שנה כו' כתב רש"י ז"ל כל מ' שנה הי' עשו צד נשים מתחת בעליהם ומענה אותם כו' עיי"ש. א"כ ראינו כי הי' עשו קשור בתאוה הזאת מעודו. והוא בהיפוך לגמרי מיעקב אע"ה שהי' בן פ"ד שנים כו'. וזהו ממעיך יפרדו. כי באמת נפרדים לגמרי בכחם ובענינם. יעקב קודש לד' בקדושה גמורה מתחילה ועד סוף: ועשו קשור בכחו של נחש במקום הטומאה. וידוע כי ענין ירך הוא כינוי לאבר ההוא. יוצאי ירכו. שים נא ידך תחת ירכי. והרבה כדומה. וזהו נחש ירכין. כי תחת שהי' ירך יעקב בקדושה רבה. וגם שרו של עשו, המלאך המתאבק עם יעקב. כשרצה לנגוע בכף ירך יעקב, על הדורות הבאים. ראה כי לא יכול לו ויזרח לו השמש לרפאותו. הנה נגד זה הי' סימן של נחש על ירכו של עשו. לומר כי כל כח הנחש וכח ארס טומאתו הוא במקום ההוא. והרמז בתוה"ק הוא במקום הזה, ויהי עשו איש יודע ציד לצוד נשים ולענות אותם. איש שדה, כי בשדה מצאה כדרשתם ז"ל. ושפיר מתורגם במקום הזה נחש ירכין. ויעקב אע"ה הוא היפוך מזה לגמרי. איש תם, שלם בכל האברים כולם. אין בהם ח"ו שמץ דופי ופגם כלל. יושב אוהלים, אהלי שם ועבר בתוה"ק, המתשת כחו של נחש ומהרס כל חזקו וארס שלו. וכן הוכרח בלעם הרשע להודות, כי לא נחש ביעקב כו' כעת יאמר ליעקב כו' מה פעל כו'. וחלקו הוא בשדה אשר ברכו ד'. חקל תפוחין קדישין:

ויש להמליץ עוד בהנ"ל. מה שאמר יעקב לאמו הן עשו אחי איש שעיר כו' והייתי בעיניו כמתעתע והבאתי כו' ולא ברכה. ולפי פשוטו אין מובן. כי בשלמא מה שחשש שיכירנו אביו ויהי' נראה בעיניו כמו שרוצה להטעותו ניחא. אבל החשש של והבאתי כו' קשה. כי מהיכי תיתי שיקללנו ח"ו. וכי כך שורת הדין והיושר אם הבן משתדל עצמו ומביא לאביו מעדנים ויין ורוצה להשיג ברכתו. אפילו שהוא ערמה קצת. אבל די והותר כי אם מכירו אינו מברכו. והוא כמו שאמר יעקב ליוסף בנו כשרצה להטות ידו על ראש מנשה להיות מיומן לברכה, אמר לו ידעתי בני כו' ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו. כן הי' די שיאמר לו יצחק אביו אחיך [הצעיר] ראוי יותר וכדומה. אבל מה פשעו וחטאתו אשר ח"ו יקלל אותו תחת ברכתו. וא"כ למה חשש יעקב אע"ה על ענין הזה. וגם הלשון נראה כפול. קללה ולא ברכה. כי הא' הוא היפוך חבירו:

ולפ"ד הנ"ל יש להמליץ קצת. כי ידוע אשר הצדיקים הגדולים אשר כל דרכיהם ומעשיהם רק בהיותם דבוקים ברעיוני קודש. לכן כאשר יצטרכו לעשות מצוה עם האברים הגלוים ובדברי עוה"ז. כמעט שאין זה בכחם. כי רעיונותם דביקים במקום אחר לגמרי. וכמו שסיפר על אחד מהצדיקים המפורסמים כי בשעת אכילה הי' כל כך תפוש ברעיוני תורה ויראה עד כי תחת להניח המאכל מהכף לתוך הפה הניח רובו על זקנו. ובפרט בעת מצות עונה צריך להיות להם סייעתא דשמיא שלא יבוטל ממנו כח האנושי [ועיין במ"ש במאמר רז"ל שאלו את אמא שלום כו' עיי"ש] כדי לקיים מצוה. ובפרט להוליד בנים צדיקים ועובדי ד'. וכמו שאמרו רז"ל ביהודה שראה את תמר יושבת בפתח עינים שרצה לעבור ומלאך הממונה כו' עכבו כו' מהיכן מלכים יוצאים מהיכן גואלים יוצאים. ושמעתי בשם אחד מגדולי הצדיקים ז"ל שאמר כן לפרש דברי רש"י ז"ל בפרשת ויצא. ואבואה אלי'. והלא אפילו קל שבקלים אינו אומר כן, אלא להוליד תולדות אמר כך. ופי' כי לרוב קדושת הצדיק הזה ע"ה, לא הי' מציאות שיזדקק לאשה ויוליד תולדות. עד שהכריח עצמו לאמר דברים כאלה המעוררים קצת תאוה כדי שיוכל להוליד תולדות, ודפח"ח. והנה לפ"ז הי' כאן ליעקב אע"ה מקום לחוש, באשר אמרה לו אמו כי שמעה שרוצה אביו לברך את עשו ושיקדים הוא לקחת הברכה. כי אולי מפני שיודע אביו טבע עשו ושהוא מלא תאוה ועי"ז בא לידי עבירות מכוערות. הנה רוצה לברכו שיבוטל ממנו כח התאוה מאכילה ושתי' ומשגל וכדומה. ממילא כאשר יברך בברכה הזאת את יעקב הלא איננה ברכה כלל. כי הרי הוא אדרבה מרוחק מכל אלה. וצריך סייעתא דשמיא שיוכל לאכול ולשתות ולעשות המצות התלוים בענינים האלה. וביטול כח האנושי אינו אצלו ברכה ועוד להיפוך: וזה שנוכל להמליץ. הן עשו אחי איש שעיר

שעיר, בעל שערות רבות [ידוע כי השערות המה ענין ריבוי מותרות] בעל תאוה למותרות עוה"ז. ואנכי איש חלק. ועיין במד"ר משל לקוץ וקרח כו' עלה המוץ בקוץ ונסתבך בשערו כו'. כך עשו מתלכלך בעבירות כו'. י"ל כי ע"י השערות ומותרות העוה"ז הוא מסתבך ומתלכלך בעבירות כנ"ל. ע"כ יש לחוש ב' חששות. הא' אולי ימושני אבי, ויכיר אותי שאינני עשו. והייתי בעיניו כמתעתע, כמי שרוצה להטעות. והחשש הב' הוא, אם לא ימושני ולא יכירני ויברך אותי ברכה הראוי' לעשו. והבאתי עלי [וי"ו של והבאתי י"ל שהיא מחלקת כמו או] קללה ולא ברכה. כי אלי הנה הברכה הזאת אינה ברכה ועוד בהיפוך. עד שהשיבה לו אמו עלי כו' וכמו שתרגם אונקלוס עלי אתאמר בנבואה כו' עיי"ש

עד כאן הגה"ה]:

ונחזור לדברינו, כי מבואר כי יוסף הצדיק עם מצריים המה שני הפכים לגמרי. ומבואר עוד כי התוה"ק נקרא יין. וחלק הסוד הוא יין המשומר בענביו ויין ישן. מובן מזה כי האיש המלא מחכמת התורה נגלה ונסתר ומשובץ ומפואר במדות טובות. הוא כוס כסף מפואר מלא יין הרקח לשמח אלקים ואנשים. ומבואר ג"כ כי יאמר בזה"ק תיבה א' על דבר והפכו. לדשנו, להסיר הדשן. מסעף פארו, מסיר הסעיפים. והרבה כיוצא. בכל תבואתי תשרש, תעקור השרשים. וכמו שהביא רש"י ז"ל עיין שם: וזה שי"ל כי שם יוסף הצדיק דברים מסודרים וצדיקים בפי מנשה בנו לאמר אל אחיו [דברים צדיקים וכנים בעצמם לפי כוונת המדבר. רק השומע יבין ענין אחר]. ואמרת אליהם למה שלמתם רעה תחת טובה [מוסב על ענין מכירתו]. הלא הדבר אשר הביא יוסף לאביו כוונתו הי' לטובה לכם כדי להסיר מכם שמץ דברים מענפים הדקים של דבר עבירה. וכדי להשלים צדקתכם לגמרי. ואתם עשיתם עמו רעה למכרו למצריים מקום הטומאה הגדולה. ולהסיר ממנו ח"ו צדקתו. הלא זה. זה האיש אשר אתם מתוכחים עמו הוא כוס וגביע נחמד. אשר ישתה אדוני. כל היין טוב ויין ישן אשר שותה אדוני. אבי זקני יעקב. בו. הרי הוא מלא מכל אלה. ר"ל כל התורה כולה שלמד משם ועבר נגלה ונסתר ורזי דרזין הכל מסר לו. ושפך לתוך כוס הנחמד הזה. והוא אדוני אבי יעקב. נחש ינחש בו. כל ענינו ולימודו ועבודתו הרי הוא להסיר כח הנחש [ועל פי דברינו אלה נוכל להבין ב"ה מאמרם ז"ל במד"ר פ' ויקהל (פרשה מט) ד"א זהב זה אברהם שנבחן בכבשן האש כזהב. כסף זה יצחק שנצרף ככסף ע"ג המזבח. ונחשת זה יעקב שנאמר נחשתי ויברכני ד' בגללך. והוא מאמר סתום וחתום כי קרא ליעקב אע"ה נחשת מפני שאמר לו לבן נחשתי כו'. ואין מובן כלל. ולהנ"ל א"ל, במ"ש ב"ה לעיל כי לכך לקחה רחל התרפים מאבי' וכתב רש"י כדי להפרישו מע"ז כו'. היינו כי כל הזמן שהי' יעקב אע"ה עם ביתו בבית לבן. הנה מכח קדושתו וקדושת ביתו לא הי' להתרפים ולכל הנחושים שום כח. כמו שנתבטל החשך בפני האור. אבל כשהלכו ממנו חששה רחל ע"ה כי ישובו לשקרותם וטומאתם. וי"ל שזה אמר לבן נחשתי, בחנתי בכל הכחות של ניחוש וקסם ולא הועילו כלל רק, ויברכני ד' בגללך. נשמע מזה כי יעקב אע"ה ע"י קדושתו ביטל והרס כחו וטומאתו של הנחש אשר הניחוש בא ממנו. לכן נקרא נחשת שהוא מבטל כחו של נחש. והראי' הוא מאותו הפסוק] ולהתישו ולהחלישו על ידו. א"כ איך עשיתם הרעה למכרו למצרים מקום תוקף ועוז של הנחש אשר הוא בסכנה ח"ו להיות נכשל. ואבד כל צדקתו. ואם אמת הדבר כי זכותו וזכות אבותיו וזכות כל ישראל עמדה לו שעמד בנסיון הגדול ולא נכשל ח"ו. אבל, הרעותם אשר עשיתם. עכ"פ תחילת העשי' שלכם הי' מעשה רע. ואמר הכתוב וישיגם וידבר אליהם את הדברים האלה. כי ח"ו לא הוסיף ולא גרע כדי שלא לומר ח"ו אות א' שקר ותרמית. אבל הם הבינו הדברים כפשטן כי חושד אותם שגנבו גביע כסף ששותה בו יוסף. והשיבו, למה ידבר כו' חלילה לעבדך כו'. וכן כאשר בא יודא ואחיו ביתה יוסף. ויאמר להם יוסף מה המעשה הזה אשר עשיתם. תחילת עשייתכם הלא הי' ענין רע מאוד. הלא ידעתם. מאשר נתגדלתי ביניכם. כי נחש ינחש איש אשר כמוני. האיש אשר הוא ואני דומים זה לזה ואני כמוהו והוא כמוני. זיו איקונין אחד לנו. הי' כל עבודתי עלי להסיר כח הנחש לעקרו ולהחלישו. ואתם עשיתם בהיפוך זה. והי' הרמז במה שנולד עשו עם סימן דמות הנחש על ירכו. כי הוא חלק מן הנחש הקדמוני. והנה מבואר כי כח הנחש הוא בענין ג' העבירות החמורות. ע"ז ג"ע ושפ"ד. כי ע"ז הרי מפורש באמרו להכחיש את הדברים האמתיים לאמר. לא מות תמותון כי יודע כו' והייתם כו'. וברש"י שם כל, אומן שונא כו' מן העץ אכל כו'. הרי דיבור של כפירה בחי העולמים ית"ש. וג"ע כמ"ש ברש"י שראה אותם ערומים כו' ונתאוה להם.

ושפ"ד

ושפ"ד בודאי הוא הגורם העיקרי שהביא מיתה לעולם והוא הנחש והילה"ר והשטן ומה"מ. ועשו הי' בו שרשי כל העבירות הללו בכחו מעת הולדו ודבק בהם כמ"ש במדרש שאמר גם בסבא שלט הדין. ח"ו לית דין ולית דיין. הרי כפירה גמורה. וג"ע כמ"ש איש שדה כו' כי בשדה מצאה. ולד נשים מתחת בעליהן כו'. וש"ד ואהרגה את יעקב אחי. וברש"י בפסוק והוא עיף כמ"ש עיפה נפשי להורגים, רציחה. ובתרגום יונתן שם בפסוק ההוא כתב מפורש פלח פולחנא נוכראה. שפך אדמא זכיא. ועל על עולמתא מאורסה: והנה באמת ענין הנחש והקסם הוא ג"כ מן כח הנחש ההוא כי עבירה גוררת עבירה. כי הניחוש והכישוף הוא הכחשת פס"מ ח"ו. ופירוד מן אחדותו ית"ש. ועי"ז הוא נפרד מן הקדושה ונדבק בחומריות וטומאת הערוות. ומזה בא לידי שפיכות דמים ממעט את הדמות. כמ"ש שופך דם האדם כו' כי בצלם אלקים עשה כו'. וכאשר דבק בכחו של הנחש עושה מעשה נחש. והוא ענין ההשחתה הגמורה וביטול קיום העולם. ובמדרש ארז"ל בלווי של עשרת הדברות איך אחד גורם לחבירו ח"ו לעבור על כולם. עכ"פ מבואר כי עשו שהי' מחלקו וכחו של נחש הי' דבוק בעבירות החמורות. ויעקב אע"ה הי' בהיפוך לגמרי מהקצה אל הקצה מרוחק מאוד מכח הנחש. כמ"ש כי לא נחש ביעקב ולא קסם בישראל. ודבוק בהקדושה העליונה עד שנאמר עליו והנה ד' נצב עליו כו' והנה אנכי עמך כו' כי לא אעזבך כו'. כמ"ש במד"ר בפסוק ד' צלך כו' כמו הצל. כשם שאתה הוה עמו כן הוא הוה עמך. ממילא כאשר הי' יעקב אע"ה דבוק בקדושתו ית"ש. כן הי' קדושתו דבוק עמו. והי' כל יגיעתו להרחיב מקום הקדושה בעוה"ז. ולהעביר גילולים מן הארץ. ולהסיר כח הנחש וסט"א: ורחל אמנו ע"ה לקחה את התרפים אשר לאבי', כדי להפרישו מע"ז. והגם כי היו זהירים כל בית יעקב שלא ליגע ח"ו בדבר שאינו שלהם. בפרט כי גזל וגניבה הוא מז' מצות שגם ב"נ מצווים עליהם. והי' יעקב וביתו כולם נזהרים עד מאוד. ומשמן דבר זה עד הקצה האחרון. וכמו שאמר יעקב אע"ה ללבן כי מששת את כל כלי מה מצאת כו' זה עשרים שנה אנכי עמך כו' ותחלף את משכורתי עשרת מונים כו'. ר"ל כי הדרך הוא אם אחד עושה לחבירו עול ברב כחו וזה אינו יכול להציל עצמו ממנו. הנה עכ"פ אם מוצא אח"כ מקום אשר יוכל להציל ולקחת לו מקצת משל המעול וחומץ הלא הוא מורה לו היתר. כי זה גזל אותו אלף פעמים ככה. אבל יעקב אע"ה אמר והוכיח לו כי הוא לא עשה כן. שהרי אחרי כל העושק שעשק אותו לבן הארמי בכל אותם השנים והחליף את משכורתו עשרת מונים. בכל זאת לא הורה לעצמו היתר ח"ו ועבד עבודתו באמונה. רחליך ועזיך כו' ואילי צאנך לא אכלתי. אפילו איל בן יומו כמשארז"ל. וגם עתה בברחי לא התרתי לי ח"ו ליקח מכל כלי ביתך מאומה: ורחל אמנו ע"ה בלקחה את התרפים כדי להפרישו מע"ז. הוא כמו שארז"ל גדולה עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה. בפרט כי באמת התרפים המה ע"ז ואסורים בהנאה ואין שוים כלל. ואדרבה הכל מצווים לבערם. והי' כוונת אמנו הצדיקת ע"ה לבער גילולים ולהסיר הנחש והע"ז וכל שמץ אבזרייהו מן העולם. כי זהו מדתו של יעקב אע"ה וביתו. וכן בירך אותו יצחק אע"ה בשלחו לפדן ארם בשם הקדוש הזה באמרו ואל שדי יברך אותך כו' [ועיין רש"י שם]. כי הוא השם המורה על שהוא ית"ש מנצח ומשדד מערכות השמים. ובו יעשו הנסים הנסתרים לצדיקים. להציל ממות נפשם ולחיותם ברעב. ולפדותם במלחמה מיד חרב. כמ"ש הרמב"ן ז"ל במתק לשונו בפ' לך בפסוק אני אל שדי התהלך לפני כו'. וכתב עוד שם כי יעקב הזכיר תמיד זה השם. ואם כי רמז שם רבינו הרמב"ן ז"ל הטעם בדרך נסתר על פי רזין דאורייתא הנעלמים מאד מאתנו. אבל גם בפשטיות פשוטי הדברים המה ג"כ אמתיים וכנים וברורים ומתוקים מדבש ונופת צופים:

עכ"פ מבואר כי מדת יעקב אע"ה הי' בהיפוך מן הקצה אל הקצה ממדת עשו הרשע בענין הע"ז. ולכן אמרו רז"ל כי צורתו של יעקב אע"ה חקוקה בכסא הכבוד [והגם כי מובן שהוא מאמר מסתרי התורה. אבל ברור שיש לו הבנה גם על פי נגלה]: ואפ"ל שהכוונה הוא, כי כסא הכבוד הוא המקום אשר הכבוד העליון וקדושה העליונה ומלכותו של יוצר בראשית שוכן שם. והוא למעלה מכל המלאכים ושרפים ואופני הקודש. ושם חקוק צורת יעקב אע"ה. וידוע כי הצורה הוא עצם השלימות. כי חומר בלי צורה הוא נקרא גולם כמו גולמי כלי עץ. וצורתו ושלימותו של יעקב אע"ה הוא לפנים ממחיצת המלאכים והשרפים. כמ"ש רש"י בפסוק כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל כו'. ולפי כי כל חלקי העוה"ז המה בדמות וצל העולם העליון. כמבואר בכל הספה"ק. הנה בעולם הזה הי' המשכן והמקדש אשר השכינה הי' שורה על הארון שבו

התוה"ק

התוה"ק. והוא ג"כ כסא הכבוד כי אין כבוד אלא תורה. כמ"ש באבות שנאמר כבוד חכמים ינחלו. והוא הכסא אשר על ידו הוא שריית השכינה בעולם שלנו. ושם חקוק צורת יעקב אע"ה שהי' כולו תורה [וענין החקיקה אפ"ל מפני שהכתיבה אפשר למחוק. אבל חקיקה הוא דבר של קיום ועומד לעד]. ואפ"ל בפשיטות שזהו כוונת מתקני התפלה באמת ויציב ונכון כו'. שהם התוה"ק וישראל מקיימי התורה כמ"ש במד"ר בפסוק אז ישיר. כי זהו נכון כסאך מאז. כי אז נתבסס כבי' כבוד הכסא ומלכותו ית"ש בעוה"ז [באמת אנחנו אומרים הדברים האלה כפי קצת הסברה. כי אין לנו ידיעה מאומה בסתרי הדברים האלה ופנימיותם. ואם ח"ו שגיתי ד' יכפר]:

וענין ריחוק יעקב אע"ה מחומריות העוה"ז בענין המשגל מבואר ומפורש בתנ"ך ובגמרא ומדרשים עד להפליא כי הי' בן פ"ד שנים. ואמר בברכותיו על ראובן כחי וראשית אוני שלא ראה קרי מעולם. ונקרא יעקב אע"ה קדוש כמו שקבעו כנה"ג ברכה הג' משמ"ע נגד יעקב אע"ה אתה קדוש כו' וקדושים בכל יום כו'. ואמרו רז"ל מפני הכתוב והקדישו את קדוש יעקב. ואומרים בברכה הזאת קדושת המלאכים וקידש יעקב אע"ה עצמו במותר לו במעלה עליונה מאוד עד שהי' מטתו שלימה. והשכינה עלתה תמיד על יצועו. וכן אמרו בשה"ק כי הוא שאמרז"ל שופרי' דיעקב מעין שופרי' דאדה"ר. היינו שהי' זיו הדר שלו קדוש וטהור. כמו שופרי' דאדם יציר כפו של הקב"ה קודם החטא. בעוד שהי' מלובש כתנות אור וכבוד והדר תפארהו בלי שום תערובת חומרי כלל. והיו כל האברים שלו רק קדושים ומלוחלחים רק לעשות בהם רצון קדשו ית' לבד. כי על כן נאמר באדה"ר ויהיו שניהם ערומים ולא יתבוששו. וכמו שכבר כתבנו למעלה, כי על כן אמר ללבן הבה את אשתי ואבואה אלי'. [בר"א כט, כא] כמו אחד שיש לו טו"ת שלו ביד אחרים ואומר אליו תנה לי את הטו"ת שלי כי צריך אני להתפלל שהרי הגיע עת התפלה:

מצוה הוא כפוגע בערוה. ובעושה לשם מצוה הוא מתקן דברים נפלאים בעולם העליון. כמבואר בזוה"ק ובכל הספה"ק. והגם שאין הלכה כאבא שאול. אפ"ל כי במה שנאמרה המצוה בתוה"ק סתם מצות לשמן קאים. וקדושת המצוה שהוא שליחות ממנו ית"ש לעשות כן [כמ"ש מרן זצלל"ה בעהמ"ס שפת אמת כי כל המצות ועשייתם המה שליחות. וכמו שארז"ל שלוחו של אדם כמותו] הוא המביא קדושה אפילו שלא בכוונה. וכן רואים אנחנו בהרבה מצות התוה"ק שנעשים באופן שאילו לא הי' מצוה הי' המעשה מרוחק מאוד. כמו באבות המלאכות אשר עשו במשכן ובמקדש בשבת בהקרבת הקרבנות. ואדרבה בשבת היו קרבנות מוסף יותר מבחול. ואמרו רז"ל במס' זבחים כי גם הקרבן תמיד נתעלה בשבת קודש יותר מהקרבן תמיד של חול. וכן בענין שעטנז שהוא ענין מרוחק מאוד. ואמרה התוה"ק גדילים תעשה לך אפילו של שעטנז. ובבגדי כהונה הי' דוקא צמר ופשתים. כן י"ל כי יעקב אע"ה ידע מקור ושורש המצות כולם בעולמות הגבוהים ונעלמים. ובאשר כי מעשה האישות שלו לא הי' בו שום תערובות הנאה של עוה"ז כלל וכלל רק קדושה גבוה לבד. ידע כי דוקא ע"י נשואי האחיות הקדושות האלה, אמותינו הנביאות ע"ה. יתוקן הדבר על מתכונתו בשרשו העליון. ובאמת הי' כן. שהרי משם יצאו כל צבאות ד'. י"ב השבטים הקדושים וכל בנין בית ישראל אשר הקב"ה מתפאר בם. כמ"ש ישראל אשר בך אתפאר. וכמו שאמרו הזקנים אל בועז כרחל וכלאה אשר בנו שתיהם את בית ישראל. כן הי' נראה לי קצת בדרך הסברה. אבל מי מהפעוטים כמוני אשר לא נתפתחו עיני לראות בפנימיות התוה"ק לא דבר ולא חצי דבר. יש העזה לומר טעם בענינים הגבוהים וכמוסים האלה ואולי שתיקתי יפה מדיבורי. על כן אולי אין זה הדרך הנכון יהיו דברי בטלים ומבוטלים]:

וענין ריחוק יעקב אע"ה מש"ד עד קצה האחרון מבואר ומפורש. כי גם כאשר בא עשו הרשע לקראתו עם ד' מאות איש להלחם עמו. והוא ירא ממנו מאוד כמו שאמר כי ירא אנכי אותו פן יבא והכני אם על בנים. ובכל זאת נאמר ויירא יעקב מאוד ויצר לו. ופירש"י ז"ל [במד"ר ובריש"י] ויירא שמא יהרג. ויצר לו שמא יהרוג את אחרים. וקשה מאוד מה היצר לו הלא היא מצוה גדולה להרוג את הרשע הזה הבא להורגו עם נשיו וילדיו הנקיים על לא חמס בכפם. וכן ארז"ל הבא להרגך השכם להרגו. ואם

[הגה"ה ובדרך הסברה אפ"ל כי על כן לקח יעקב שתי אחיות שאסור ע"פ התורה. מפני שלא הי' לו במצוה הזאת שום תערובת העוה"ז כלל רק ורק ענין רוחני גבוה מאוד. ומצינו שאמרה התוה"ק מצות יבום דוקא באשת אח שהוא ערוה של כרת. ולכן אמר אבא שאול כי העושה שלא לשם

לא יוכל להרוג את הרשע עצמו. אולי ישלח בידו להרוג אנשיו עד אשר ינוסו הנשארים וינצלו מהרוצחים. וידוע כי צרה הוא יותר ממורא. וכאן הי' בהיפוך. כי ח"ו על הריגתו הי' ירא. ועל הריגת הרשעים האלה הי' מיצר וכואב. אלא מפני שהי' רחוק מאוד מענין ש"ד. ויהי' מי שיהי' אולי ייטיב עוד הרשע את דרכו ויעזוב את רשעו. ובחשבו כי שמא יהרוג הוא את מי מהנלחמים עמו. הי' צר לו וכאב לבו מאוד והתפלל אל ד' רק, הצילני נא מיד אחי מיד עשו. היינו שיהי' לו הצלה ממנו. והזכיר כי הוא עכ"פ אחיו. ואע"פ שנוהג עצמו ברשעות אעפ"כ אינני רוצה שיהי' נאבד מן העולם. כי אולי יעמוד לו זכות אבותיו. כי יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו. [וכן פירשנו ב"ה במ"א מה שאמר דוד המע"ה בתהלותיו לולי ד' שהי' לנו יאמר נא ישראל כו' ברוך ד' שלא נתננו טרף לשיניהם. כי הצלת ישראל מן כל שונאיהם ורודפיהם הי' בשתי אופנים. הא' הוא כמו שנמלט יעקב אע"ה מיד לבן ברדפו אחריו. ע"י שאמר לו האלקים בחלומו אל תדבר עם יעקב מטוב ועד רע. ונמלט מיד עשו ע"י הכנעה ודורונות. והוא כדמיון עוף אשר נפל בפח. אבל מאת ד' היתה זאת כי הפח לא תפש אותו והפח נשאר שלם והעוף נמלט. ועל זה אמר נפשינו כצפור נמלטה מפח יוקשים. והב' הוא כמו שהי' במצרים שנהרגו ונטבעו המצריים ועי"כ נמלטו ישראל מהם. ועל זה אמר הפח נשבר ואנחנו נמלטנו כי הוא כמו העוף שנפל בפח והפח תפשו. אבל הי' מן השמים כי על ידי התרופפות העוף בכנפיו ובכל אבריו נשבר הפח והעוף נמלט. אבל בין כך ובין כך בכל האופנים, יעזרינו בשם ד' עושה שמים וארץ. כי כל הסיבות וכל הסיבובים המה ממנו ית"ש].

וכן ראינו במעשה שכם. כאשר לקחו שני בני יעקב שמעון ולוי איש חרבו כו' ויהרגו כל זכר. הגם שהי' על פי הדין כמ"ש הרמב"ם ז"ל. והרמב"ן שהשיג עליו אמר טעם אחר עיי"ש. [ולדעתי השפל נראה ראי' ברורה שהי' הדבר על פי הדין. שהרי אחז"ל כהן שהרג את הנפש פסול לעבודה. וכאן זכה שבט לוי לכהונה ולוי' ונאמר עליו תומיך ואוריך לאיש חסידך כו' ברך ד' חילו ופועל ידיו תרצה]. אבל בכל זה הרע הדבר ליעקב אע"ה ואמר להם עכרתם אותי ופרש"י אין דעתי צלולה עכשיו. כי אין דעתי סובלת שפ"ד אפילו אם יש היתר. ואפילו שהם רשעים ועושי כל תועבה. אבל אולי ישובו לדרך הטוב. ומה שאמר להם ואני מתי מספר ונאספו עלי כו'. אפ"ל כי ח"ו לא חשב יעקב אע"ה שיהי' שום דבר בעולם על פי הטבע. ולא קצרה יד ד' מהושיע בין הם מתי מספר או עם רב. והרי אברהם אע"ה עם עבדיו רדפו אחר ד' מלכים גבורים ונצח אותם עם כל החיל שלהם. רק כמו שאמרו רז"ל שהי' ירא תמיד שמא יגרום החטא. ואפילו אחרי ההבטחה הי' ירא שמא נתלכלכתי בחטא כו'. כן הי' ירא עכשיו כי אולי מפני חטא זה שעשו שפ"ד מה שאין דעתי מסכים עי"כ יהי' ח"ו גורם אשר השי"ת ימנע ממני דרך הנסיי ויעזוב אותי ח"ו אל הטבע ועפ"י דרך הטבע הלא אני מתי מספר ונאספו עלי כו'. אבל אמרה התוה"ק כי לא הי' כן. כי לא עזב הקב"ה את בחירו ולא יגרע מצדיק עינו. ויסעו ויהי חתת האלקים כו' ולא רדפו כו', ע"פ הדרך הנסיי. וגם עוד בברכתו שבירך את בניו לפני מותו זכר את המעשה הזה של שני בניו שמעון ולוי ואמר להם לקנטרם, כלי חמס מכרותיהם כו' ארור אפם כי עז כו'. ומה שאמרו רז"ל בפסוק בחרבי ובקשתי שנתכנסו האומות בשכם להלחם עמם וחגר יעקב חרבו נגדם [עיין ברש"י]. אפ"ל כמ"ש הרמב"ן ז"ל שם בפסוק ההוא וז"ל. וקרוב אלי עוד שעשה יעקב כדרך הנביאים. נטה ידו בחרב כנגד ארץ האמורי וזרק שם חצים להיותה נכבשת לבניו. כדרך שעשה אלישע וישם ידיו ע"י המלך ויאמר אלישע ירה ויור כו' עיי"ש. כן י"ל כי חגר חרבו נגדם וממילא נפל עליהם פחד וחתת אלקים ושבו מלרדוף. וכמו שאמרו רז"ל באברהם אע"ה ברדפו את המלכים שזרק עפר ונעשו חצים וקש נעשה רומחים [בסנהדרין עיי"ש]. ועיין עוד בהרמב"ן פרשת וישלח שכתב ואם נאמין לספר מלחמות בני יעקב כו' עיי"ש. הרי שהי' זה המאמר מרופף אצלו:

ונחזור לדברינו כנ"ל, כי הי' ענין יעקב אע"ה בהיפוך מן הקצה אל הקצה מענין עשו הרשע. כי זה הי' כולו מדובק בדרכי הנחש הקדמוני ובכל העבירות המסתעפים ממנו. ויעקב אע"ה הי' תמיד כל יגיעתו ועבודתו להסיר כחו של הנחש ולהעביר גילולים. ולתקן עולם במלכות שדי ולהרבות תורה ועבודה וגמ"ח שהם היפוך השחתת העולם. ואדרבה עליהם הלא העולם עומד:

ואפ"ל עוד, כי לכן נקרא יעקב אע"ה בשלשה שמות. יעקב. ישראל. וישורון. כי השם של יעקב הוא מפני שידו אוחזת בעקב כו'. וידוע כי מי שאוחז בידו את עקב חבירו הוא נכנע ושח

ושפל

ושפל ומרכין עלמו עד לארץ. וזהו מדת הענוה ושפלות של אבינו יעקב ע"ה. ומבואר כי ע"י מדות ההכנעה ושפלות הנה כל אדם חשוב בעיניו ורואה תמיד מעלת חבירו ולא חסרונו. ועי"ז הוא מטיב עם כל אחד כפי כחו ויותר מכחו. וזה ענין של גמ"ח בגופו ובממונו. והשם של ישראל מורה על, כי שרית עם כו' ואנשים. והוא ע"י הדיבוק והחיבור עם הסבה העליונה כמ"ש ואתם הדבקים בד"א כו'. ואמר הכתוב, ולדבקה בו, להיות כל מעשיו וכל רעיוניו שלו דבוקים ומכוונים לשמו ית' בלבד באמת ואמונה. וזהו העבודה השלימה במסירת נפשו באמת. ועי"ז הוא באמת למעלה מכל לבא השמים. וכמ"ש רז"ל כשם שאתה הוה עמו כך הוא הוה עמך. ולכן נאמר והנה ד' נלב עליו כו' כי לא אעזבך כו'. והשם של ישורון מורה על הישרות. והוא כמ"ש האלקים עשה את האדם ישר כו'. וכן הי' אדה"ר קודם החטא. ויעקב אע"ה כן הי' כי שופרי' דיעקב מעין שופרי' דאדה"ר. וכמ"ש למעלה כי מי שיש בו דביקות לחומריות העוה"ז. כבר לריך הוא לעיקולים הרבה וסיבובים רבים ותחבולות שונות ליישר את העקמימות שבו ולהתרחק מדרכי הנחש העקלתון ולייסר המעוות ולתקנו. אבל המרוחק לגמרי מחומריות העוה"ז הרי זה ישר הולך. ועל זה נאמר ישר יחזו פנימו. וכמ"ש ישרים דרכי ד' כו'. כי ישר דבר ד' כו'. לישרים נאוה תהלה. וכן דרשו רז"ל את הפסוק האלקים עשה את האדם ישר על אדה"ר קודם החטא. ואח"כ כשנזדוגה לו חוה והחטיאה אותו. והמ"ה בקשו חשבונות רבים, כי כבר לריך אל הרבה מחשבות ותחבולות כדי להיישיר המעוות. ויעקב אע"ה שהי' כולו תורה וכולו אמת. כמ"ש תתן אמת ליעקב. כמ"ש רז"ל כי התורה נקראת אמת [ברים מס' ע"ז] ואמת חותמו של הקב"ה. נקרא בשם ישורון. נמצא לפי זה כי שלשה השמות שלו המה רומזים לג' מדות שהעולם עומד עליהם. תורה, ועבודה, וגמ"ח. שהם היפוך ג' העבירות החמורות כנ"ל: ואפ"ל כי על ידי שהי' יעקב אע"ה היפוך כחות הנחש. ניתן לבניו החשן משפט [חש"ן היפוך אותיות נח"ש] שהי' קבועים בו שמות האבות הקדושים והשבטים הקדושים. אשר נאמר בתוה"ק [בפ' תלוה] ונשא אהרן את משפט בנ"י על לבו לפני ד' תמיד. והשמות הקדושים אשר היו מולנעים בין כפלי החשן היו מזהירים ומלהירים את האותיות הקדושים והיו לאורים ולתומים. כמ"ש רז"ל שהיו מאירים ומתמימים ומשלימים דבריהם [ועיין בהרמב"ן שם דברים נפלאים וחמודים בענין האו"ת]. והיו דברים אמתיים יולאים מהם. היפוך לגמרי מדרכי הנחש שהוא שקר ותרמית. כמ"ש הנביא ע"ה [זכרי' י'] כי התרפים דברו און והקוסמים חזו שקר וחלומות השוא ידברו כו'. ויעקב אע"ה איש האמת ובניו כולו זרע אמת זכינו לחמדה הגנוזה כי נתן לנו תורת אמת. [וכתבנו ב"ה לעיל כי אפ"ל אשר לכן התחיל ביעקב אע"ה ויוסף הלדיק ענין החלומות. מפני שכל החלומות יש בהם גם דברים בטלים כמו שאי אפשר לבר בלא תבן. אבל יעקב אע"ה שכולו אמת גם החלומות היו כולם אמיתיים]:

ובמאשר ילאו הדברים מפי הלדיק. מכח נשמתו הזכה בחוס את יראת שמים. על כן גללה רוה"ק על יהודה ג"כ וענה ואמר מה נאמר לאדוני מה נדבר ומה נלטדק. לאמר לא חטאנו ולדיקים אנחנו. כי אמת הדבר שחטאנו רק כי לא מבחירת נפשנו היתה זאת. רק, האלקים מלא את עון עבדיך. הוא ית"ש המליא לנו וסיבב הדברים שיבוא הענין לידינו [כמו הלאן ובקר כו' ומלא להם. היספיק. מלא. ענין הספקה ומליאות. וכמ"ש בויקרא וימליאו בני אהרן את הדם כו'. המה הושיטו לידו. לו גישיקט]. והננו עבדים כו'. אמנם יוסף הלדיק ח"ו לא רלה לקבל עבדות יהודה. כי ראה ברוה"ק אשר ממנו יעמוד מלכות ב"ד ומשיח לדקינו. על כן אמר חלילה לי כו' לנגוע במשיח ד'. האיש אשר נמלא הגביע בידו [לא אמר ח"ו שגנבו רק נמלא בידו וברשותו] הוא יהי' לי עבד. כי מיוסף ילאו גם כן מלכים. ומבנימין לא הללית למלוכה [שאול ואיש בושת]. אבל ואתם עלו לשלום אל אביכם: אפ"ל כי רמז בזה עליית השבטים בימי מלכות ב"ד. ולעת"ל על ידי משיח לדקינו לעלות ולראות ג"פ בשנה פני האדון אבינו יולרנו ית"ש: וי"ל עוד, כי גם מה שהשיב להם כספם ב' פעמים לאמתחותם. הי' בזה רמז כי בפעם א' בגאולת מלרים הושב להם כספם. כמ"ש וישאלו כו' כלי כסף כו'. והוא באמת כספנו במשקלו. וכטענת גביהא בן פסיסא. וכן בגאולה העתידה אמר הנביא ע"ה [ישעי' ס'] להביא בניך מרחוק כספם וזהבם אתם כו'. [ושם] תחת הנחשת אביא זהב כו'. [סוף הקפיטל] אני ד' בעתה אחישנה כי"ר בב"א: [והנה מש"כ בענין הנחש והיפוכו מדת יעקב אע"ה מלאתי אח"כ בס' השלה"ק בפ' תולדות ובפ' וילא בחלק תורה שבכתב כתב קלת מדברים ובסגנון הזה. וברוך ד' אשר הנחני בדרך אמת. וכוונתי ב"ה לדעת הגדול זללה"ה]:

במדרש

במדרש תנחומא ריש הפרשה ילמדנו רבינו. הרואה גשמים יורדין בזמן שהבריות צריכין להם כיצד הוא מברך וכו' הטוב והמטיב כו' א"ל ר"י והלא מי אוקינוס מלוחין הן. א"ל מתמתקין הם וכו' ובקלבה הן יורדין שהקב"ה קולב לבריות כמה גשמים יורדין וכו' ארשב"י כשישראל זוכין יורדין על הגמחים ועל האילנות כו' לחמה נתן קץ שנא' מקלה השמים מולאו וכו' וכו' ואף כשנחבש יוסף קץ שם לו שנא' ויהי מקץ שנתים ימים עיי"ש כל המאמר והנה אין מובן כלל מה ענין של הגשמים לכאן והדין של ברכת הגשמים וכל הענין והי' די סוף המאמר לבד לכל דבר ניתן קץ וכן ליוסף וכו' וגם זה אינו מובן מה הרבותא האם ח"ו לעולם יאנף ימשוך אפו לדור ודור הרי נודע רחמיו וחסדיו ית"ש המרובין לאין שיעור וערך כלל:

ואפ"ל במה שידוע מכל הסה"ק. כי מן השמים אינו יורד רק מדת החסד והטוב הגמור כי הוא ית"ש הוא מקור כל הטובות והחסדים כולם ורלון קדשו ית' רק להטיב וגם כל בריאות כל העולמות הי' רק להטיב לבריותיו אבל בקבלת הטובה הוא כפי ערך יכולת המקבל ומוכרח להיות למלום בהשפע כדי שיוכלו הנבראים לקבל הטובה כ"א כפי כחו והמשילו ענין זה כמו הילד הילוד שכל מזונו ופרנסתו וחיותו הוא מהחלב שיונק מדדי אמו אבל אם לא הי' גבול מלומלם הי' ח"ו הילד נחנק מרוב החלב הבא לפיו ולגרונו ע"כ הי' מחסדו ית"ש, כי נבראו בדדי האשה לינורות דקות מאוד אשר דרך הלינורות האלה בא החלב מן האשה לפי הילד כפי כח הילד אשר יש לו בפיו למלוץ את החלב מן הלינורות הדקות האלה והדברים עתיקין [וכבר כתבנו ב"ה בזה הענין כמה מאמרים כי הוא ענין אמיתי ומקובל] אבל גם מהטוב אשר כבר נגבל בעבור האדם בעוה"ז. ח"ו לפעמים יהי' מנוכה עוד מזה קלת אם יגרום האדם לזה עפ"י מעשיו כי הקלבה הקלובה הוא לפי מעשה האדם השלם העושה כפי מה שהוא מחויב. ואם הוא בעלמו יגרום לו ח"ו ע"ז ארז"ל הרעותי את מעשי קפחתי את פרנסתי אמנם כמו כן ויותר מזה הרבה יהי' לפעמים כי עוד מוסיפין לו הרבה מכפי הקלוב לו והוא ע"י שפותחין לו השער של האולר הנקרא אולר של מתנת חנם וכל הענינים האלה אין ביד שום נברא לא מלאך ושרף וככב ומזל וכל כדומה להוסיף או ח"ו לגרוע מזה כ"א בידו של הקב"ה לבד אשר אין שיעור וערך כלל לטובותיו וחסדיו ואין בכח שום נברא להבין הדבר עד תכליתו כי לא מחשבותיו מחשבותינו וכו', וכמ"ש החקר אלקי תמלא וכו' והנה ידוע מדברי כל הסה"ק כי הגשמים המה החסדים הגמורים היורדים אלינו ושפע כל הטובה וברכה כמו שהפליגו רז"ל בענין זה גדול יום הגשמים וכו', ואמרו כל התנאים והאמוראים ז"ל בזה מדריגות רבות ורמות, לכן בירידתם אומרים ברכת הטוב והמטיב *) [וזהו התחלת המדרש] ואמר ר"א כי מתמתקין בעבים שברקיע אפ"ל שהוא כמו המורגל בסה"ק שהחסדים ממתקין את הדין ואמר ובקלבה הן יורדין כו'. כמ"ש כי לריכים להגביל את החסדים כפי שיוכלו בנ"א לקבל כמו שמגבילים את החלב בדדי האשה כפי ערך כח הילד היונק וע"ז אמר רשב"י כשישראל זוכין יורדין על הלמחים כו' וכנ"ל כי גם מזה הקלבה שכבר נגבל אבל אם ח"ו חוטאין יורדים בימים ונהרות כי הקלבה הי' כפי הראוי לאדם לעשות וזה הי' ג"כ בענין יוסף הלדיק. כי הוא הי' הראשון אשר הורידו אותו מן השמים לרדת למלרים ושם ע"י מעשיו ולדקותיו הוא פתח השער הגדול להוריד שמה שפע חיים וקדושה וברכה שיוכלו ישראל לבא שמה ושם יזוככו וילרפו ויגאלו משם ע"י נסים ונפלאות המרעישים כל העולם ומשם ילכו ישר אל הר סיני לקבלת התוה"ק [כאשר הארכנו בזה ב"ה לעיל] והנה הוקלב זמן אשר יהי' מן ירידתו למלרים עד אשר יבוא אביו יעאע"ה עם השבטים אליו כ"ב שנים [כמשרז"ל שהם כנגד כ"ב שנים שהי' יעאע"ה נפרד מאביו] והנה במשך הזמן הזה הי' שנה אחת בבית המלרי ועשרה

---

*) הגה"ה **והנה** הגשמים נקראים אור כמ"ש [איוב ל"ו] על כפים כסה אור [שם ל"ז] יפרץ ענן אורו ועיין ברבינו בחיי פ' מקץ בפ' והנה עומד על היאור כ' כי מפני שהגשמים בסיבת המאורות נקראים ע"ש האבות והיאור והנהר הבא מן הגשמים ג"כ הוא אור [יאור וכן נהר ל' תרגום נהורא] עיי"ש. ולפענ"ד אפ"ל מפני שהגשמים המה מי החסד הגמור כנ"ל ואור הוא החסד וחשך ואופל הוא היפוך זה וכן אמרז"ל במד' בראשית יהי אור זה אברהם עיי"ש הוא מדת החסד

ועשרה שנים הוקצבו להיותו בבה"א וי"א שנים להיותו מלך במצרים ומושל בהם עד ביאת אביו אליו אבל ע"י שאמר יוסף לשר המשקים כ"א זכרתני והזכרתני, נחסרו ב' שנים ממלכותו, ונתוספו על ימי בית האסורים שלו [כמ"ש במד' בסוף פ' הקודמת] והר"ז דומה לגמרי אל ענין הגשמים, שאחר שכבר נקצבו כמה ירדו לעולם בטובה וברכה, אבל אם ח"ו חוטאים יורדים אל מקומות שאין בהם תועלת וכן הי' בענין יוסף הצדיק [כי כפי רוב צדקתו כן מדקדקין עמו כחוה"ש כאמרם ז"ל] וזהו סמיכות דברי המד"ת ענין הגשמים וברכתם וירידתם לענין של יוסף הצדיק ומלכותו:

ומעתה אפ"ל כי כל הדברים אשר הביא במד' שם כולם יש בהם ענין זה כי מדבר הנקצב כבר יתחלק לפעמים לענינים הפוכים. ואמר המשל הראשון ורמז בקרבו רמז ענין זה. אמר לחמה נתן קץ שנא' מקצה השמים מוצאו. היינו כי ימי החמה הוקצבו משמים להיות סובב בארץ שס"ה ימים באורו הגדול אבל במשך הזמן הזה יש הפכים. כי בחורף זמן החשך מרובה בלילות וזמן האור מועט בימים ובקיץ הוא היפוך זה כי זמן חשך של הלילות מועט וזמני האור בימים מרובים לשמים נתן קץ שנא' ולמקצה השמים וכו' לארץ נתן קץ שנא' בורא קצות הארץ וכו' אפ"ל שרמז לימי השמים והארץ כמ"ש [ישעי' נ"א] כי שמים כעשן נמלחו והארץ כבגד תבלה וכו' וישועתי לעולם תהי' כו' והנה קצבה ניתן להם, כמ"ש רז"ל שתא אלפי שני הוי עלמא אבל במשך הזמן הזה יש זמני חשך של הגליות וזמני האור והישועה ואם ייטיבו ישראל וישובו בתשובה שלימה, אז אחישנה יהפכו זמני החשך לאור ואם ח"ו בהיפוך בעתה וגם ימי האור של ביהמ"ק נהפכו בעוה"ר לחשך הגליות כמ"ש על אלה חשכו עינינו והוא ברחמיו המרובים יאיר אפילתינו, כמ"ש [ישעי' נ"ח] וזרח בחשך אורך ואפילתך כצהרים ושם [ס'] קומו אורי כי בא אורך וכו'. ועליך יזרח ד' וכו' ליציאת מצרים נתן קץ שנא' ויהי מקץ וכו' יצאו כל צבאות ד' כו' היינו ג"כ כנ"ל, כי אעפ"י שנקצבו השנים כי גר יהי' זרעך וכו' ארבע מאות שנים כו', אבל ע"י צדקות הצדיקים ומסי"נ של ב' מצות וזעקת ותפלת ישראל נהפך החשך לאור של גאולה, וק"ץ שנים החסרים נשלמו אח"כ כשרז"ל לחשך ניתן קץ שנא' קץ שם לחשך כו' הוא חשכת היצה"ר כמ"ש במד"ר שכל זמן שיצה"ר בעולם חשך וצלמות בעולם נעקר יצה"ר כו', כן יוכלו בנ"י להפוך החשך לאור ע"י מעשיהם הטובים כן יה"ר מלפניו ית"ש. כי נזכה במהרה לראות האור המתוק לעינים. אור הגאולה העתידה אורה ושמחה אמן:

ב"ה לשבת חנוכה

במדרש וישב ועשה לו כתונת פסים בנוסח לשון ברכת עה"נ. ואתה ברחמיך הרבים עמדת להם בעת צרתם אמרו ז"ל לעולם יקדים אדם תפלה לצרה שנאמר היערוך שועך לא בצר וכאן עמדת להם בע"ת צרתם אף שלא התפללו מקודם מסרת גבורים וכו' וטמאים ביד טהורים אינו מובן בשלמא גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים הוא רבותא שהוא שלא עפ"י הטבע שהחלשים המעטים ינצחו לגבורים רבים אבל ענין טהורים צדיקים ועוסקי תורה אין זה בכלל גבורה וחלשות ומה זה רבותא [ובדרך מליצה אמרנו כי אפשר לכוון בזה כי מהדרך הוא כשב' אומות מב' אמונות עושים מלחמה והא' מנצח אז האומה המנצחת מתפעלת בעצמה ואומרת כחי ועוצם ידי וכו' ומתגאה בזה והמנוצחת להיפוך היא בשפלות ועוזבים הרבה מאמונתם ומקבלים אמונת המנצחים, אבל בכאן הטמאים הארורים נשארו טמאים אף שכבר הי' ביד הטהורים וברשותם אבל גם הטהורים נשארו במצבם טהורים אף שכבר הי' להם בידם המנוצחים והרשעים והזדים לא עזבו רשעם וזדונם והצדיקים ועוסקי תורה לא עזבו צדקתם ותורתם]:

ואפ"ל

החסד וכן נמשלו הגליות ללילה והגאולה לאור בקר כמבואר הרבה בתנ"ך ובדברי רז"ל. וכן אמר דהע"ה [מ"ב] יומם יצוה ד' חסדו וכו'. אבל מפני שאין עוה"ז בכח לקבל רוב טובה צריכים להגביל ולצמצם את החסד כפי כח המקבלים. ולכן נקראים הגשמים ג"כ גבורות גשמים וכמ"ש במס' תענית עיי"ש כי ידוע אשר גבורה הוא דין וצמצום וצריכים לצמצם את מי הגשמים שהוא חסד גמור

כפי

ואפ"ל שכוונו בזה למה שמבואר במדרשים שגזרו עליהם שלא ימולו ושיבטלו נדות ובקשו לבטל מהם מנורה וקרבנות ולכתוב על קרן השור וכו' ושלא לעסוק בתורה ונגד חמשה דברים האלו אמרו וסדרו השבח הזה כי ידוע דברי הש"ס פעם א' גזרה המלכות שלא ימולו את בניהם ושיבטלו נדות הלך וכו' ונדמה ליועץ אמר מי שיש לו אויב רוצה שיתגבר או שיחלוש אמרו יחלוש אמר א"כ ימולו את בניהם כדי שיחלשו, אמרו טבא ובטלוה א"ל מי שיש וכו' א"כ לא יבטלו נדות כדי שלא ירבו כו' נראה מזה שהמילה מביאה חלישות הגוף ופרישות נדה מביא מיעוט עם אמר ע"ז נגד גזירת מילה כשנלחו החשמונאים ונתבטלה הגזירה ומלו, ואף שנעשו חלשים אבל מסרת גבורים ביד חלשים ונגד נדה המביא מיעוט רבים ביד מעטים ונגד מה שרצו לבטל מנורה, מסרת טמאים ביד טהורים והדליקו המנורה הטהורה וגם קרבנות נקראים כן כאמרם ז"ל יבא טהור ויתעסק בטהורים ונגד כתבו על קרן וכו' אמר רשעים ביד צדיקים ונגד מה שרצו לבטל תורה אמר זדים ביד עוסקי תורתך, ולך עשית שם גדול וכו' כענין אין השם שלם וכו' וכשהקב"ה עושה דין ברשעים שמו מתגדל וכו' עיין ברש"י וארא וכשנעשה הדין בהם אז אין פגם כבי' בכסא כונן למשפט כסאו וכו' ברש"י בשלח:

עוד אמרתי בדרך מליצה כי להיות בעל מלחמה על אפנו בכל הענינים הנה צריך עפ"י טבע הענין שלשה דברים ובלעדם אין האיש מאנשי החיל הגדולים והם א' להיות לו חמימות יחם לבבו לצאת לקראת נשק וישמח לקול רעש מלחמה לכן המנהג כי אנשי המלחמה משקים אותם משקה המחממת כמו יי"ש או המרעשת המוח כמו אופיום אצל הטורקען. ב' צריך אבירות לב ואכזריות כי הירא ורך הלבב ישוב לביתו ולא ימס כו' שאינו בכחו להרוג ולראות המפרכסים תחת ידו ונואקים נאקת חלל ולבו יהי' חזק משמיר, להרוג עוד ולעשות נקמה ג' צריך הרגל להפקרות ללכת כל היום בחרב וקשת לאמן ידיו תמיד לירות אל המטרה וכדומה:

והנה ג' אלה הם נהוגים ושכיחים בין עשו וזרעו ורחוקים באמת מזרע יעקב עם נבחר כי ענין החמימות אמרו רז"ל דגוים דאכלו שקצים ורמשים חביל גופי', וישראל הם נוחים ועלובים רק בעת ומקום הנוגע למצות דאיגו במצות וג"כ חמימים כמרז"ל, אבל בטבעם המה רכים ומתונים, לכן אמר רבותא שמסר הקב"ה טמאים האוכלים בשר החזיר והעכבר וכל טומאה המחמם אותם ואעפי"כ הנה מסרם ביד טהורים האוכלים בטהרה ונוחים ונרדפים כענין חיות ועופות טהורות [כי המאכל יעשה טבע בהאוכל כמבואר בספרים] ונגד מה שצריך הבעל מלחמה להיות אביר ואכזריות לב והוא טבעם של או"ה ושחת רחמיו וישראל הם בהיפוך כי א' מהסימנים הוא רחמנים, ואמר ע"ז כי נמסרו הרשעים האכזרים עם שהם בעלי מלחמה טובה ביד צדיקים אשר יש להם רחמנות מאוד ונגד מה שצריך להיות מלומד ומורגל להפקרות אמר וזדים ק"א אותם ההולכים בשאט נפשם בהפקרות. זדים. כמו המים הזדונים השוטפים בכח גדול נמסרו ביד עוסקי תורתך יושבי ביהמ"ד ולא הורגלו בחרב ובחנות., יען כי הכל הי' חוץ לטבע רק ישועת ד' כי ראה את ענים מורה מאוד ויושיעם למען שמו יתברך:

במד"ר ועשה לו כתונת פסים ד"א פסים שהפיסו עלי' וכו' פוטיפר סוחרים וכו' ד"א פסים רשב"ל בשם ראב"ע לכו וראו מפעלות אלקים וכתיב בתרי' הפך ים ליבשה וכו' למה וישנאו אותו בשביל שיקרע הים לפניהם פסים פסים והוא פלאי ועיין במפרשים:

ואפ"ל בהקדם פסוקי ההפטרה והנה מנורת זהב וכו' ושנים זתים וכו' לא בחיל ולא בכח וכו' ובתפלת על הנסים ולך עשית שם גדול וקדוש וכו' ידוע כי כל מועדי קדש שלנו המה בזמנים שנעשו לנו נסים שלא עפ"י הטבע, והגם כי לפני המקום ב"ה הכל שוה כי נורא תהלות שהוא עושה פלא כמבואר כי לפני גדלו ויכלתו הכל שוה אך בערכינו הוא פלא כשיוצא מדרך

כפי יכולת המקבלים וכן המליצו חז"ל ואמרו כי לכל טפה מטיפות הגשמים יש שביל בפ"ע שאם ירדו ב' טפות ממקום אחד היו מטשטשים הארץ, וי"ל כי כוונו לזה [וכ"ז אנחנו אומרים דרך השערה לבד כי גוף הדברים המה מסתרי סודות הבריאה]:

מדרך הטבע וההבדל מבואר בספרים כי כשהישועה הוא עפ"י הטבע אינו פועל רק לשעתו אבל כשהוא חוץ לטבע הוא נפתח מעיין חדש של ישועה, ונשאר קיים לשאב ממנו לדורות ולכן עושים בזמנים ההם מועד כיון שהוא מסוגל לישועה וכבר כ' ע"ז משל למלך שהי' צריך לעבדיו מים במדבר ולא צוה להביא מים ממקום אחר רק חפרו במקום ההוא באר מים חיים והטובה הי' כי נשאר לדורות לכל הבא שמה ושאבתם מים בששון וכו', ובגמרא דרשו על ויעתר לו דגבי מנשה שעשה הקב"ה חתירה מתחת כסא הכבוד וקבלו בתשובה. אפשר לפרש ג"כ כנ"ל כיון שהי' שלא בדרך הנהוג לקבל תשובה אחרי כל הרשעיות והמרידה ומתוך הדחק כזה רק חתירה ודבר חדש ממילא קיים לדורות שיוכלו כל הרשעים לשוב אף מכל האופני ריחוק שלהם בימי מתתי' בן יוחנן כה"ג וכו', להשכיחם תורתך, הנה כמו שפעולות אדם צריך התעוררות הידים לעשות והרגלים להלוך וכיוצא ובלי התעוררות מעצמם לא יפעלו כלל, ורק יש חושים שעושים בלי שום התעוררות כמו קול מראה וריח ורק כשרוצים שלא להשתמש בהם צריכין לעשות הכרח וכפי' כנגדם לסתום העינים והאזנים. אבל למניעת באחרי האברים הוא דבר קטן כמובן כיון שכל פעולתם אינה רק ע"י התעוררות כן יש בתורה דברים שכליים שגם השכל מסכים ויש חוקים. והנה למנוע מן החוקים הוא דבר נקל כיון שבלא"ה הם צריכים לשמירתם התעוררות ואמונה, אבל למניעת השכליות צריך עבודה וכפי'. זה להשכיחם תורתך הם השכליות ולהעבירם חוקי רצונך החוקים די בהעברה בלבד ואתה ברחמיך הרבים וכו' בתחילת הוא ריב ואינו ידוע עוד עם מי הצדק אח"כ משפט ודין להצדיק הצדיק ולהרשיע הרשע ואח"כ הנקמה להוציא הפעולות לאור. רבת את ריבם דנת וכו' מסרת גבורים וכו' ולמה הי' זאת דוקא להושיעם חוץ לדרך הטבע מפני לך עשית שם גדול ולעמך ישראל וכו' ופורקן כהיום הזה שנשאר קיים לדורות מענין הישועה, ולכן ואח"כ באו בניך וכו' וקבעו ח' ימי חנוכה וכו' כיון שהי' שלא בדרך הטבע:

המפרשים עמדו למה מדליקין ח' הרי הנס הי' רק ז' ימים אבל בפשוטו הרי כל הענין הי' נס ופלא שמועטים וחלשים יגבורו ויוכלו להדליק כמקדם בבית קדשך. ידוע כי הדבר שהוא לבסוף הוא התכלית קריעת ים סוף גאולת מצרים התכלית לקדש שמו יתב' ברבים ולקבוע מעיין חדש לישועה כימי צאתכם מארץ מצרים אראנו נפלאות ורק ענין נוסף הי' בקי"ס שנעשה הנס לפרטים כמו שאמרו במדרש כמגדל דוד וכו' מה שגידל אתכם דוד בספרו לגוזר ים סוף לגזרים שיוכל להיות הפי' שנעשה הנס בפרטות לכל שבט בפני עצמו וגם לכל איש בפ"ע שלא נקרע הים בפעם אחד רק בכל מדרך כף רגל שהי' ישראל דורך נעשה מקומו יבשה. ורחב אמרה אשר הוביש ד' את מי ים סוף מפניכם [ושם בפ' ד' ה'] הוביש מפנינו וכו' כמו שכתוב מפני שיבה תקום שאמרו בגמרא שלא יעמוד כשהוא מרוחק רק כשבא קרוב אליו להראות שרק לכבודו קם כן מי ים סוף נקרע מפניהם ממש וזה גידל אותנו דהע"ה לגוזר ים סוף לגזרים חתיכות חתיכות נקרע לא בפעם א' להראות שמפנינו מפני כל פרט ופרט מבנ"י וזה מעיין חדש שכאשר יצטרך איש פרטי בדורות הבאים לישועה יש לו ג"כ לשאוב ממעיין הישועה של הפרט, והנה ידוע כי הי' מן השמים שבנ"י יהי' הגורמים לכל הענין הגדול הזה כמאמר הכתוב אתם חשבתם וכו' ואלקים חשבה לטובה, וא"כ אפ"ל שמפני זה שהיתה הישועה אח"כ לפרטים הי' הסיבה שהי' הגורמים ג"כ בתחילה אישים פרטים מכל שבטי בנ"י *) [והדמיון הוא גביר אחד הי' לו בנים וחתנים נגידים וכל מסחרו הי' עמהם בשותפות רק בן א' הי' עני ולא הי' שותף להעסקים מפני שלא הי' לו מה להניח

---

*) הגה"ה **והמשל** הוא חבורה של עשר בנ"א שהי' להם מסחרים בשותפות זמן רב פעם קראו בגאזעטין שיש ליטאליע גדולה במקום עיר הבירה ויסעו כולם לשם ובבואם ויראו את התנאים וגם מה שצריכין להוציא ע"ז וכדומה ויראו שאין זה הדבר לפניהם רק אעפי"כ לא נסעו עוד מזה, ובתוך כך בא גביר ממקום א' אשר רצה בכל כחו לקחת הליטאליע הזאת כי היתה נחוצה לו ויתיישב וישלח מן ההאטעל שלו סרסור א' כי האנשים לא יגשו לקחת הליטאליע והוא יתן להם כולם איזה אלפים רו"כ אבטרעטגעלד ויהי כי הלכו אל ההאטעל התיישב

להניח בהשותפות פ"א עשה האב מסחר מוצלח ורצה שיהי' הבן שותף לזה מה עשה ציוה להבן שיסע ג"כ עמהם להיות בעת כתיבת הקאנטראקט עם המוכר וכן עשה ובכל תנאי התחיל הבן הנ"ל לדבר ולהודיע חדשות ולבאר פרטי התנאי עד שנפלה מחלוקה גדולה בין המוכר והקונים מפני הסכסוכים, עד שקצף המוכר על הבן הזה ואמר מה לי ולך וכו' וכ"כ נצמח המריבה עד שהכה המוכר להבן הנ"ל עד שפך דם ומפני רוב הזעקות באו שוערי העיר ויושיבוהו לבית הסוהר על שעות אחדים להבן הזה ויהי בעת הכתיבה צוה האב לכתוב גם את הבן הזה להשותפות וישאלו הבנים והלא אין לו מה להניח בהעסק ויען האב כבר הניח יותר מדאי כי הי' לו די בזיון שכאה ובית אסורים, כן הדמיון כי רצה הקב"ה שיהי' כל השבטים גורמים בעסק המוצלח הזה בכל פרטי הענינים לזה נסבב ממנו ית' שיהי' שנאה בין האחים הגם כי הי' שלא כדרך הטבע כי בל"ס צדיקים כאלו לא עשו ח"ו רעה ויוסף הצדיק לא דבר ח"ו שקר עליהם. אך מהשמים היתה זאת לסבב שנדמה לו שעושים עול ומצוה למנעם ולהם נראה שמגיד דבה רעה וכו' כדי שיהי' הגורמים להמעשה הנרצה והגם שהי' להם מזה די בזיון וקצף אבל עכ"פ הניחו דבר מה בהשותפות] וזה נוכל להעמיד בדברי המדרש הנ"ל שהוא מפורש ועשה לו כתונת פסים שמהחוט הדק הזה שהי' בתחילתו כקורי עכביש אהבת האב לבנו וקנאת האחין ע"ז מזה נעשה אח"כ כתונת ומלבוש חשיב אדמו"ר בשם ראב"ע לכו וראו מפעלות וכו' הפך ים ליבשה בנהר יעברו ברגל רצונו שעברו בנהר ורק במקום הרגל נעשה יבשה כדי לעשות נס לפרטים כנ"ל זה הי' סיבה לכל הענין למה ישנאו אותו ולמה היתה זאת מן השמים לעשות שנאה ביניהם רק כדי שיהי' הפרטים כולם גורמים כדי שתהי' הישועה לפרטים בשביל שיקרע הים לפניהם פסים פסים חתיכות חתיכות לכל איש בפרט כדי שישאר מעיין של ישועה לכל איש מהדורות בפרט:

והנה צריך להבין הלא אנחנו רואים שגם זמני הישועה עוברים עבר קציר כלה קיץ ואנחנו לא נושענו ואי' המעיין של ישועה שמכבר, רק התירוץ לזה מפני שהאבן גדולה על פי הבאר ובמדרש זה היצה"ר ואספו וגללו וכו' שאנחנו סותמים המעיין בעוה"ר בעצמינו עם אבני המכשול שלנו. אבל כשנזכה לגול האבן ולהעביר אותו היצה"ר מלבינו אז נשאוב ממעיין הישועה בלי שום עמל כי כבר מוכן ועומד לכך היום אם בקולו תשמעו זה אמר זכרי' הנביא שהראה לו המלאך מנורה והכלים המציקים שמן מאליהם והזתים מוכנים ליתן שמנם הכל מוכן ועומד להאיר אור חדש זה הרמז לא בחיל ולא בכח וכו' מי אתה הר הגדול וכו' רק העיכוב בכלל הוא והוציא האבן הראשה העיקר ויסוד המניע אותו היצה"ר להוציא ולהעבירו אז ממילא יהי' תשואות חן חן לה:

ב"ה בחנוכה תרע"א לפ"ק

הנה אדמו"ר הגה"ק זללה"ה זי"ע מגור בעל חי' הרי"ם חקר מדוע באה מצות נ"ח משונה מכל המצות שחלוקין בה מהדרין מן אינם מהדרין והמהדרין מן המהדרין עוד יותר. ולא מצינו זאת במצוה אחרת ואמר ז"ל כי לעולם הנה ק' למה צריך להיות הנס שיספיק השמן על ח' ימים הרי הי' יכולים לעשות הפתילות דקות ואותו השמן שהי' צריך ללילה אחת בפתילות עבות יהי' מספיק על ח' ימים בדקות רק הנס הי' כדי שתהי' ההדלקה מהודרת בפתילות עבות וע"כ כיון שכל הנס הי' כדי להיות הידור, לכן גם קיום המצוה תלוי' במהדרין ודפח"ח וראיתי שמתרצים קושיתו באופנים אחרים ג"כ:

ולפענ"ד

התיישב אחד מן השותפים והוא הי' חכם ויודע לסבב פני הדבר ויאמר להם שמעו נא מה שאומר לכם הלא כאשר הסוחר הגביר יתן ג' אלפים רו"כ הוא אבשטייגעלד כמה יגיע על חלקינו הלא דבר מוטע לכה ונתישבנו בדבר ויפול העלה ביניהם לעשות מריבה ביניהם וכ"א יעשה בהרזאנד בפני עצמו וממילא ישיג כ"א ריוח כפי חלקו בפרעות וכן הי' כשבאו יחד אל ההאטעל הסבו את הדברים ויעשו בערמה לדבר זה לזה דברי קנטור עד שנפלה מחלוקה ביניהם וקללו זה את זה ויתנו דופי בקריאת גנב וגזלן וכדומה עד כי הוסכם ביניהם להתפרד מהשותפות וכ"א יעשה מסחר בפני עצמו וכן עשו ונתנו כ"א דעקלאראציע בפני עצמו ובעת החלוקה לקחו כ"א חלק בפ"ע ויהי אח"כ בבואם עוד יחד הסבו לאכול ויאכלו וישתו וישכרו ביחד ויתמה בעל האכסני' תמי' גדולה מה זאת כשבאו באו

ולפענ"ד ב"ה נראה לתרץ דהנה נודע קושית הפנ"י שהקשה למה הי' צריך נס הא היו יכולים להדליק בטומאה ג"כ. כי הדין הרי הוא טומאה הותרה בציבור ותי' כי הי' הנס להראות חבתם של ישראל לפני הקב"ה שלא רצה שיעשו בטומאה רק בטהרה ע"ל היותר טוב וכשר עכ"ל. ונראה לי בעניי ליתן תבלין לתירוצו ז"ל ולהסבירו בטוב טעם ב"ה כי הנה ידוע אשר הכהנים החשמונאים ע"ה לא הלכו למלחמה מצד הדין כי לא היו מחויבים באתרי דשכיח היזקא כל כך אנשים מועטים י"ג בנ"א עם עוד מעט אנשים חלשים כנגד המון רבבות גוים עריצים [והנצחון באמת הי' רק עפ"י נס. כמ"ש בהודאה מסרת גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים וכו'] אבל הרי אין סומכין על הנס במקום דשכיח היזקא. אמנם הלכו במסירת נפשם גמור לפנים משורת הדין לקדש את שמו ית' ולא יכלו להתאפק בראותם ערלי לב וערלי בשר פרצו לתוך המקדש וטמאו כל דבר קדש ושמו ית' ויתקדש מחולל בפי הטמאים העריצים האלה ע"כ מסרו נפשם והשליכו חייהם מנגד ללכת להלחם בעד שמו ית':

והנה מובן כי בקיום מצוה ממצות התוה"ק. עפ"י פשוט מקיימים כל עדת ישראל בשוה בלי הפרש בין איש לאיש וכן מקיים האיש פשוט הנושא סבל מצות תפילין. ואכילת מצה. ועינוי יוה"כ וכל המצות כולם כמו הצדיק הגדול והקדוש כי תורה אחת ומשפט אחד לכולם רק כי בפנימית כוונת המצוה יש חילוקים בלי שיעור כמובן וכן הוא בענין מסירת נפש מה שלמעלה מן המצוה הפשוטה יש חילוקים הרבה בין העושים כי יש איש שלא הי' הולך למסירת נפש. רק בהיות כולם הולכים גם הוא עמהם. ויש מי שהולך למסי"נ כדי לקבל שכרו הרבה בעוה"ב. וכדומה הרבה חילוקים. ויש מהמובחר שהולך ברצון שלם ובתשוקה ובדביקה ובתפילה. מפני אהבתו ויראתו אשר תקוע בלבו. וכאש לוהטת בוער בקרבו לקדש את שמו ית':

ואפ"ל כי לכן נעשה הנס בשמן שיהי' נדלק בטהרה יותר מהדין של טומאה הותרה בציבור כי בענין טומאה הותרה כל ישראל שוים. בלי שום הפרש בין איש פשוט אל צדיק נשגב. ואם דרך משל רוב ציבור טמאים ומיעוט טהורים והרוב המה אנשים פשוטים לגמרי והמיעוט המה צדיקים וקדושים. אבל המיעוט נגרר אחרי הרוב. והרי הם ציבור ומכריעים ועושים בטומאה. אבל בענין הטהרה יש חילוקים רבים וכמ"ש במס' חגיגה

באו ביחד בשלום וב"כ נפלה מריבה גדולה ביניהם ואח"כ שוב המה בשלום. אבל המבין ויודע מבין למה היתה המריבה. כן הדבר בענינו באמת הוא תמי' למה היתה זאת שיבא מריבה ושנאה בין צדיקים כמותם והלא המה המלב של בנין בית ישראל וכל הקיום של האומה הוא שלום ואחדות וח"ו שיהי' ביניהם פירוד כ"כ רק שמחת המקום היתה זאת לטובה שבאם הי' ביחד והי' כולם בשותפות גורמים הדבר הגדול הזה ירידת מצרים וקריעת ים סוף וקבלת התורה ממילא גם הריוח הי' בשותפות כנ"ל. אבל הי' הרצון מה' ית"ש שיהי' כ"א בפרט גורם לבנין הזה כדי שיהי' גם אח"כ הריוח לכ"א בפרט. שיהי' קי"ס וקבלת התוה"ק ג"כ לכ"א בפרט וכ"ז כדי שיושאר לדורות זה הענין שכ"א מישראל יוכל לשאוב ממעין הישועה של הפרט להיות נושע בענין שלו ביחוד ג"כ. וכן שיוכל לקבל ענין תורתו ביחוד כמבואר בסה"ק שכל מה שאדם זוכה שמראים לו סימן טוב והרהורי תשובה והשגה בתורה הוא קבלת התורה בפרטות. וכמו ששמעתי זאת מכבוד אדומו"ר זצללה"ה. וזה מאמר המדרש למה וישנאו אותו כדי שיקרע הים לפניהם פסים פסים חתיכות לכ"א מהם בפרט, והבן ואם ח"ו שגיתי והוא רחום יכפר:

ובזה י"ל הפסוק בפ' ויחי אתם חשבתם עלי רעה וכו' שאינו מובן שכיון שיוסף בא כעת לפייס את אחיו ככתוב וידבר על לבם למה הזכיר להם האשמה שלהם שחשבו עליו רעה. אך בהדברים הנאמרים יובן כי יוסף הצדיק פייס אותם והוכיח להם בבירור שהכל הי' מן השמים עפ"י דרך שחוץ לטבע ואין להם שום אשמה כלל. כמ"ש למעלה לא אתם שלחתם וכו' ואמר אתם חשבתם וכו' זה בעצמו שאתם חשבתם עלי רעה ושנאתם אותי זה גופא אלקים חשבה לטובה שלא הי' יכול הענין הזה להיות נגמר בלעדו שיהי' שנאה ופירוד והתועלת הוא ב' דברים א' שיהי' קיים הנס הזה

חגיגה כי טהור לחולין אינו טהור לתרומה. ולתרומה אינו טהור לקדש וכו'. ובגדי ע"ה מדרס לפרושים וכו' ויוסף בן יועזר הי' חסיד שבכהונה והי' מטפחתו מדרס לקדש ויוחנן בן גודגדא הי' אוכל כל ימיו על טהרות הקדש והי' מטפחתו מדרס לחטאת עיי"ש:

וזה שאפ"ל כי מפני שהי' מסירת נפשם איש איש כפי מדריגתו נעשה נס של שמן שיהי' בטהרה שהוא גם כן איש איש לפי מדריגתו אבל טומאה שהותרה בציבור הרי כולם במדריגה אחת מפני שהם ציבור. ואפ"ל לפי"ז כי מפני שהי' הנס בזה האופן בחילוקי טהרות בין מדריגות האנשים לכן גם פירסום הנס הוא בזה האופן נר איש וביתו והמהדרין נ' לכל אחד והמהדרין מן המהדרין נר נוסף בכל יום. [וב"ה נראה נכון]:

ב"ה פרשת ויגש

ברש"י ז"ל דבר באזני אדוני יכנסו דברי באזניך ואל יחר כו' מכאן אתה למד כו' קשות כי כמוך כו' חשוב אתה כמלך כו'. הדיוק מבואר וקשה מאוד כי לכאורה סותר א"ע תיכף כי מלשון ואל יחר נשמע שדבר קשות. ולשון כמוך כפרעה. הוא לשון חשיבות ופיוס גדול:

ואפ"ל ב"ה בכוונתו ז"ל במה שכתבנו ב"ה באבות פ"ד משנה ט"ז לפרש התקן כו' כדי שתכנס לטרקלין כו' כי הנכנס בע"כ. לידון או להתגלל אינו נקרא נכנס רק מובא שם כמו שאמרו אחי יוסף על דבר הכסף כו' אנחנו מובאים להתגולל עלינו כו'. ורק הנכנס שמה ברצון זהו נקרא נכנס עיי"ש כל המאמר. ויש לפרש בזה מאמרם ז"ל דברים היוצאים מהלב נכנסים ללב כי שמעתי שהעולם מפרשים ב"ק יוצאת מהר חורב כו' שלפעמים שומע אדם דבר מאיש פשוט מהמון העם או אפי' מן הגוי להבדיל והוא לוקח הדיבור לענין מוסר השכל וזה נהר חורב ששמה והמפרשים פירשו ויחכם מכל האדם ובמד"ר אפילו מן השוטים שלמד מהם חכמה. והנה ענין זה צריך התחכמות ועבודה להוציא יקר מזולל. ולהוציא מפשוטי הדברים ענינים הנוגעים ליראת שמים וצריך להוציאם מפשטותם ולהכניס בחדרי לבו בפעולת השכל ובעבודה מיוחדת להפוך מהם לדברי מוסר וי"ש. אבל אמרו ז"ל דברים היוצאים מלב המה נכנסים ללב ואין צריך השומע שום עבודה להכניסם ולהביאם ללבו או לפרשם או לתרגמם רק מעצמם נכנסים. והנה שהע"ה אמר בקהלת [ז'] גם לכל הדברים אשר ידברו כו' מקללך כי גם פעמים רבות וכו' וקשה מה יעשה אם בעל כרחו שומע. אלא באמת ידוע כי השמיעה הוא כפי הרצון כי לפעמים ידבר א' עם חבירו. וכשהוא אוהבו אינו שומע ממנו שום דבר רע או מה שכנגד כבודו ורצונו. כי מעט אשר פלטה לשונו לפעמים עפ"י מקרה או עפ"י שגגה הנה לא יקלוט אותו אזנו של זה השומע אבל אם הוא אינו אוהבו הנה הוא שומע הרבה והרבה, כי כל תנועות לשונו של המדבר וקריצת עין שלו ועקימת שפתיו, הנה המה עושים רושם גדול בלב השומע ודן אותו לחוב ונתמלא כעס וקצף גדול ע"ז בעבור שהוא מוציא הדברים ומכניס אותם לאזנו למוחו וללבו ומפרש אותם כרצונו וע"ז אמר שהמע"ה גם לכל הדברים וכו' אשר לא תשמע באמת את עבדך מקללך [קללה הוא בזיון כידוע מקלה אביו ואמו] אם לא תרצה ליתן ולשום לב אז הנה באמת לא תשמע כלל כי גם פעמים רבות כו' קללת אחרים ואתה ידעת כי הי' עפ"י שוגג או לאו אדעתא לבזותו ולקללו רק לישנא דאתקיל וכדומה או כשגגה היוצא מלפני השליט. ע"כ

הזה לדורות שיהי' ישועה והב' שיהי' ישועה גם לפרטים כנ"ל וע"ז אמר למען עשה כהיום הזה. שידוע בכ"מ שנאמר היום הזה הוא לדורי דורות שלעולם קורים היום הזה והב' להחיות עם רב. כי אם כל האומה נושע בכללות נקרא כל האומה אחת ולא שייך לשון ריבוי יהי' עשרת אלפים או ריבואות רק כשהישועה הוא לפרטים רבים יוכל להיות נקרא עם רב:

ע"כ גם אתה תעשה הצדקות זה לאחרים גם כן. והנה יותר מזה עוד יקרה כשאחד מדבר עם חבירו ביחוד כדי להוציא ממנו דברים. אז בודאי ישמע הדברים אשר רצונו ודעתו נוטה להם. כמו שיקרה זה באנשי שוטרי ושופטי האומות [סלעדאוואטעל] המוציאים דברים מן הבע"ד או העדים כדי לתפשם ולחייבם כידוע:

ובזה י"ל, כי כאשר באו האחים אל יוסף הצדיק הלא רצה להתנכר להם שלא יכירו אותו כלל. כמו שמבואר בסה"ק שהי' בזה כוונות עמוקות מאוד שהכריח אותם לבוא כולם דוקא בראשונה עם בנימין אחיו. ולכן עשה כל הענינים כמו מושל מצרי להבדיל בכל התנועות. ובכל אשר דברו אליו האחים מצא הוא דברים לתפוש אותם בלשונם ולדונם לחוב. כמ"ש בהוה"ק כשאמרו לו כולנו בני איש אחד כו' אמר להם כי ערות הארץ באתם כו' וכפירש"י ז"ל שהרי נכנסתם בעשרה שערים. וכאשר השיבו לו י"ב עבדיך אחים כו' אמר להם. הוא אשר דברתי כו'. ר"ל הרי נתפשתם בדבריכם. ועיין ברש"י. ולכן כאשר הובאו ביתה יוסף יראו מאוד ואמרו כי הוא להתגולל ולהתנפל כו'. עיין ברמב"ן כי הוא כאדם המתנפל על חבירו מצא קומתו. ובא"ע שם „ויאמר לו אתה הפלתני". ואחר כל השלום והטובה ואכילת הצהרים הי' מחדש ענין הגביע. ע"כ אמר יהודה מה נאמר כו' מה נדבר ומה נצטדק כו'. ר"ל שאין אנו יודעים מה לדבר. כי בכל אופני הדיבור הנה אתה מוצא בנו חוב. ואם נצטדק יותר תמצא יותר אשמה. ורואים אנחנו כי מוטב הוא, הננו עבדים לאדוני כו'. רק כשאמר לו יוסף חלילה לי מעשות כו' נגש לדבר עמו עוד. לכן בראשית הדברים ביקש ממנו ב"י אדוני. בקשה אחת יש לי מקודם כל דבר, ידבר נא עבדך כו' באזני אדוני ופירש"י יכנסו הדברים באזניך. ר"ל שלא תוציא ממני דברים ולא תתפוש אותי ע"י דברי רמז או תנועה קלה. רק שהדברים המה יכנסו מעצמם בא"זניך [כי המוציא מחבירו דברים כמו השופט כנ"ל לא נקראו הדברים נכנסים כנ"ל]. כי באופן זה אוכל לדבר כל דברי בלי שאצטרך להשמר מתנועה קלה. ומפרש רש"י ז"ל למה הי' צריך לזה הבקשה מפני שאלשון ואל יחר כו', מכאן אתה למד שדבר אליו קשות. היינו שאם תרצה לדקדק תוכל ללמוד מהם דברים קשים. [ואליו, הוא דיבור המיוחד כידוע דברי הר"ן ז"ל במאמר קול לו קול אליו. ירצה כי אם ירצה לדקדק ביחוד הדיבור יבין מהם קשות]. ולשון כי כמוך כפרעה הוא חשוב אתה בעיני כמלך זהו פשוטו. ר"ל שבפשוטי הדברים ושטחיותם הנה הם דברים טובים מאוד ודברי ריצוי. אם כן ממילא אם לא ירצה לדון על דברים שבלב רק כפי פשטי המאמרים לא ישמע ממנו דבר רע רק דברים טובים ונכוחים. אבל אם ירצה לדרוש בהם הנה באמת יוכל להפיך אותם ולהבינם ע"ד זר מאוד. וכמו שאמרו באמת במדרש שרמז לו סופך ללקות כו' ומה פרעה גוזר ואינו מקיים ואהרוג אותך ואת פרעה. ואם יבין כל זה וישים לבו לדברים הלא יתמלא כעס וחמה מאוד. על כן ביקש לו מקודם יכנסו דברי באזניך. היינו כנ"ל שלא תוציא ממני דברים יתרים רק שהדברים מעצמם יכנסו וכנ"ל. ולא תרצה להבין מהם רמזים [וממילא אף שבאמת רמז לו דברים חודרים חדרי בטן. אבל הדרך המוסר הוא כי כשזה אומר לו מקודם דברים כאלה אין עוד מקום לזה לכעוס ולתפשו בדברים. וזה דרך חכמה והתחכמות מיהודה]:

[**הגה"ה**, כי נובן הוא שכל אלה הדברים אשר אמרו רז"ל במדרש לא כוונו שאמר לו יהודה בפירוש כן. כי היתכן שידבר אליו תחנונים וירצה שלא יחר אפו עליו. ויאמר לו דברים קשים כגידים המכעיסים את מי שהוא סבלן גם כן. ועוד שהרי ידענו כי הדברים היוצאים מפי הצדיקים המה עושים רושם גדול להתקיים עכ"פ באיזה אופן. כמ"ש רז"ל שמפני שאמר יעקב אע"ה את אשר תמצא כו' לא יחי'. מקללה זאת מתה רחל בדרך. ויהודה שאמר וחטאתי לאבי כו' היו עצמותיו מגולגלין בארון כו'. אם כן אם הי' אומר לו בפירוש סופך ללקות כו' ח"ו שהי' עושה רושם. אלא בודאי כוונתם ז"ל שהיו דברים אלה מרומזים על ידי רמז או תנועה וכדומה. וכמ"ש רז"ל אחוי לי במחוג כי לחכימא ברמיזא. לכן ביקש ממנו שלא ירצה להבין הרמזים וכנ"ל:

ובזה י"ל הפסוק [מלאכי ג'] אז נדברו יראי ד' כו' ולחושבי שמו. והלשון נדברו קשה להבין ובברכות אמרינן [דף ו'] מה ולחושבי שמו מי שחשב לעשות מצוה כו' עיי"ש. ואינו מובן מה השייכות לזה כאן. אבל בהנ"ל יאמר, כי כמו להוציא דבר רע ומחשבה טמונה מהדיבור של חבירו הוא אומנות יתירה. כ"כ בהיפוך גם כן. כי רז"ל אמרו דברים היוצאים מן הלב כו' היינו שנכנסין ממילא. וזה דוקא באדם גדול שדברים יוצאים מלב טהור. אבל מאיש פשוט אינו כן. רק אעפ"כ מי שירצה לשמוע מחבירו

באהבה

בהכנה וחבה דברי תורה ומוסר יכול ליקח דברים אף מאיש כערכו. וזה אינו נקרא נכנס ללב רק אותו השומע לוקח הדברים ומביא אותם אל לבו. על זה אמר אז נדברו יראי ד׳ כו׳. שהמה נתפעלים בכח עצמם ומכניסים הדיבור ללבם. ויקשב ד׳ וישמע. שיש נחת רוח לפניו ית׳ מזה. ויכתב ספר זכרון לפניו ליראי ד׳. היינו אותם השומעים. ולחושבי שמו הם המדברים. כי הם בכלל חשב לעשות מצוה ונאנס כו׳ כי כוונתם לטובה, והבן. ע״כ הג״ה] :

ולהבין עוד דברי רש״י ז״ל במה שהביא ג׳ הפסוקים שעל פי מדרש. י״ל כי הנה מצינו אשר עונשים הבאים על אויבי עם ד׳ הי׳ לפעמים בידי שמים ולפעמים בידי אדם ולפעמים שניהם יחד. סנחריב מלך אשור עם חילו יצא מלאך ד׳ והמיתם בלילה א׳ קפ״ה אלף. המן נתלה בידי אדם. נבוכדנצר נידון בשניהם. בתחילה נטרד מבנ״א לחיות ביד״ש. ואחר כך נשלך כנצר נתעב ביד״א. פרעה נידון בשניהם. המכות ביד״ש. והטביעה הי׳ על ידי ישראל. שנאמר להם וישובו ויחנו כו׳ כדי להטעותו. ובאו בנ״י בתוך הים ומשכו אותם ע״י זה לתוך הים להטביעם. והגם כי אין לנו עסק בנסתרות ומי בא בסוד ד׳ לדעת משפטיו יתברך ותהלוכותם. אבל כאשר קבלנו מפי חז״ל כלל גדול כי הקב״ה דן מדה כנגד מדה. נוכל לומר כי אותם הרשעים אשר עשו את רשעותם בענין אשר כפי דת האנושית ובין אדם לחבירו הי׳ מקום להקטין חטאם. ורק קמי שמיא גליא גודל רשעתם המה נענשו ביד״ש. אבל אותם הרשעים אשר הזידו מאוד עד שאפילו על פי דת האנושית עשו דברים זרים ואכזרים המה נענשו ביד״א. ולכן סנחריב שעל פי הנהוג בעולם אשר מלכי ארץ נלחמים זע״ז וכובשים הא׳ מדינת חבירו. אין ענין המלחמה על ירושלים חטא כ״כ. רק העיקר הי׳ הפשע והמרד הגדול אשר נתגאה על ידי רוב חילו ושהי׳ לו קפ״ה קטורי תאגי כמאמרם ז״ל. ועי״ז חרף וגדף כו׳ [עיין מלכים ב׳ י״ח]. ועי״ז אמר הנביא ישעי׳ ע״ה עליו את מי חרפת כו׳ ותשא מרום עיניך על קדוש ישראל כו׳. לכן הי׳ עונשו ביד״ש ויצא מלאך ד׳ כו׳. אבל המן הרשע ש״ט, שהרבה להרשיע כל כך עד שאפילו ע״פ דת האנושית הי׳ אכזריות גדול. להשמיד כו׳ טף ונשים כו׳ על לא דבר ובלי שום מלחמה כי אם מקנאתו על איש א׳ מהם. לכן אחת דתו להמיתו ע״י אדם וכאחד הריקים נתלה. נבוכדנצר ענין החריבו את בהמ״ק. אמרו רז״ל כי הי׳ ב״ק מפוללות בהיכלו זיל אחריב כו׳. א״כ ע״פ הפשטות הי׳ חטאו אינו כ״כ. רק ע״י שנתגאה ואמר הלא הוא בבל רבתא כו׳ נטרד מבנ״א. ועל אשר הוסיף אכזריות בהגולים וכדומה הושלך כנצר נתעב כו׳. פרעה הרשע ש״ט, הנה ענין עבודה שעבדו בנ״י הי׳ יוכל להיות ע״פ דרך נמוסי המלוכה מקום לזה שהרי הי׳ בפה רך. רק כי קמי שמיא גליא גודל רשעתו וזדונו. וענין הצווי להשליך בניהם ליאור רשעות ואכזריות גדול גם ע״פ דת בנ״א. ואחר כך התרים נגד שלוחי השי״ת. לכן הי׳ לו שני הדינים ביד״ש וביד״א. וזה יוכל להיות הפירוש כי בדבר אשר זדו כו׳ עיין רש״י ז״ל שם בקדירה שבשלו כו׳. כי זה הי׳ כנגד האכזריות הנ״ל דוקא. אבל שארי המכות הי׳ נגד הזדון שהזיד נגד הקב״ה לבדו וכנ״ל. והנה פרעה הראשון בענין לקיחת שרה אצלו הי׳ יכול להתגלל כמ״ש אמרת אחותי כו׳. רק קמי שמיא גליא כי הבין אשר היא אשת אברם. ורמוז בפסוק וינגע ד׳ את פרעה כו׳ על דבר שרי אשת אברם. וזה הי׳ סיבת הנגעים ביד״ש :

ונוכל להעמיד זה בדברי רש״י ז״ל. כי הנה באמת בדברי התהפכות יוסף עם אחיו היו ענינים שונים. פעם הי׳ כמטיב עמם ומדבר על לבם דברים טובים. ופעם הי׳ בענין אחר עלילות כפי שחשדוהו. דברים שאינם נכונים גם על פי האנושית. לכן אמר לו יהודה ברמז, כי כמוך כפרעה, ע״פ פשוטו חשוב אתה בעיני כמלך. היינו כי דבריך טובים ונכוחים. כענין הנאמר [משלי כ׳] חסד ואמת יצרו מלך וסעד בחסד כסאו. אבל בתוך לבך טמון ענין רע. וממילא המשפט חרוץ לידון ח״ו ביד״ש וסופך ללקות כמו שלקה פרעה כו׳ שגם הוא הי׳ דברי שפתיו טובים. ואקח אותה כו׳ לאשה. ותוכו מלא מרמות ותוך. אבל הפי׳ השני הוא כי כמוך כו׳, מה פרעה גוזר ואינו מקיים כו׳ וזו היא שימת עין כו׳. וא״כ הרי זה ענין שאפילו על פי האנושית היא רעה גדולה לדבר שקר ולהבטיח לחבירו כדי להטעותו ולהביא את האח לידו כדי לתפשו. א״כ הרי דינך חרוץ, כי כמוך כו׳ אהרוג אותך כו׳, שאקח נקמתי בידי אדם. והדברים נראים מסודרים ונמרצים בעזה״י. ולפי שבאמת לאמתו היו כל הדברים האלה בהיפוך. כי גם דברי יוסף הצדיק שדבר אליהם קשות הי׳ בכוונה פנימית טובה ונכונה ע״פ עלת שמים. כאשר כתבנו למעלה בשם המפרשים. וכן כל אשר עשה עמם טובות הי׳ באמת בכל לבו

ונפשו

ונפשו בלי שיעור. לכן נגד ב׳ העונשים ח״ו הי׳ ראוי לב׳ הברכות. בידי שמים ובידי אדם: וזה נוכל להעמיד בפסוקי הברכה שברכו אביו ע״ה וימררוהו ורובו וישטמוהו בעלי חצים, [אחיו, כפירש״י ז״ל שם עיי״ש]. נגד מה שהתעסקו עמו והי׳ להם עמו מריבה. נגד זה ראוי הוא באמת לב׳ הברכות מאל אביך כו׳ ברכו״ת שמים מעל כו׳ ברכו״ת אביך כו׳:

בפסוק בי אדוני ידבר נא כו׳ ואל יחר אפך כו׳ כפרעה. ופירש״י על פי פשוטו חשוב אתה בעיני כמלך. ויש לדקדק דלפ״ז מהו הנתינת טעם, כי כמוך כו׳, שמשמע שאם לא הי׳ חשוב בעיניו לא הי׳ לו תירוץ על מה שמדבר עמו. והוא היפוך הענין. כי לדבר עם חשוב כמלך צריך תירוץ יותר ואמתלא:

ואפ״ל, בהיות כי לפעמים איש אחד מדבר עם חבירו. והמכוון והמבוקש בעצם הוא רק דיבור אחד. אבל בכ״ז הוא מסבב ומרחיב הדיבור הרבה באמתלאות וטענות. וידמה לכאורה כי הוא שפת יתר ויוכל גם הנדבר בו להתקצף מה זה יניא ראשו בהרבה דברים אם עיקר המטרה הוא רק דבר אחד. אבל באמת הוא היפוך זה. כי נראה נא אם האדון יאמר לעבדו לעשות דבר מה. אינו צריך להרחיב לו ולהטעימו למה הדבר הזה ומה התועלת. כי הוא מוטל עליו ומחויב לעשות אפילו מה שאינכו יודע תועלתו. ורק אם איש מדבר ומבקש מן אדם חשוב לעשות לו דבר. אינו בדרך כבוד שיאמר לו בקיצור בלי שום טעם ואמתלא. דרך פקידה וצווי. רק הוא מפרש לו ומטעים מה הוא צריך לאותו דבר. ושצריך זה לעשות לו הטובה מפני גמ״ח או קבלת הנאה: וזה י״ל בפסוק הנ״ל. כי באמת יהודה הי׳ מבקש כאן מיוסף רק דבר אחד לבד והוא התמורה אשר יחליף עבדות בנימין בעבדותו. ועתה ישב נא כו׳ והנער יעל כו׳. אבל למה הרחיב המאמרים בסיפור כל המעשים שעברו ביניהם ובין יוסף. וביניהם ובין אביהם. ויוכל יוסף לקצוף על ריבוי הדברים. או כי ידמה מי יודע מה יש לו לזה לבקש דברים גדולים ועצומים באשר הוא הרבה כ״כ דברים. לכן אמר בי אדוני ידבר נא עבדך דב״ר באזני אדוני. באמת כל מבוקשי הוא רק דבר אחד בלבד. רק, ואל יחר אפך בעבדך. על ריבוי הדיבור. ואמר הטעם כי כמוך כפרעה, חשוב אתה בעיני כמלך. ולא יאות לדבר לפניו המבוקש בלי טעם ואמתלא לברר צורך הדבר ותוכו מלא הטבה. [ואמרנו זאת במקהלות באשר הדורש מבקש לפעמים מבוקש א׳ רק להיותו מכבד את עם הציבור השומע. מחויב להרחיב הדברים ולתת טענות ואמתלאות על פי דרוש על מבוקשו]:

עוד על הנ״ל ידבר נא עבדך דבר כו׳ כי כמוך כפרעה. רבו הפירושים בזה הפסוק [וגם אנחנו ב״ה כתבנו בזה דברים נכונים]: **ואפ״ל** עוד בפשיטות. כי הנה השבטים כשהיו במצרים שמעו כי יש מלך הכולל והוא פרעה. ויש שני לו הוא יוסף המשביר לכל עם הארץ. והנה עם פרעה לא דברו ולא ראו אותו ולא הי׳ להם עמו שום ענין. אבל עם יוסף דברו וטענו והתוכחו פעם ושתים. ופעם הי׳ מתקצף ואסר אותם ואח״כ התירם ושלחם לביתם. ועוד התקצף ולקח את שמעון במאסר. וכשהלכו האחים הוציאו והאכילו והשקהו ואח״כ עשה לכולם משתה. וישתו וישכרו עמו. עכ״פ אנשים כמותם בעלי דעת גדול תמהו בעצמם מאוד תמהון גדול. כי אחרי המשתה מחדש עשה ענין הגביע בכעס גדול וקצף דוקא לקחת אותו לעבד. עד כי נבוכו מאוד מהו ענין זה האיש המושל ומהו חפצו עמם. כי ראו והבינו כל דרכיו ושיחו כי לא בשגעון ינהג ודבריו בחכמה ודעת. ומה זה הדבר אשר לא יכלו לדלות מעמקי לבו מה בקשתו עמם. זהו פלא גדול כי חכמים כמותם לא יוכלו להבין מועלות איש מצרי וכוונת רצונו. וי״ל שזהו שאמר יהודה אליו בגשתו. בי אדוני ידבר נא עבדך דבר באזני אדוני. ר״ל רק דבר אחד אנכי שואל ואותו אבקש. והוא, כי כמוך כפרעה. כמו שאין אנו מכירים את פרעה ומהותו וטבעו והנהגתו מפני שלא ראינוהו ואין לנו עמו היכרות. אבל אתה שאנחנו מדברים עמך כל פעם וכבר אכלנו ושתינו יחד ועודך אתה מרחוק. כמו פרעה. בלי שנוכל להכיר מהותך ורצונך. מה זאת. וכל הדברים שאמר יהודה אחר כך הוא רק פירוש והרחבת הדבר הא׳. אדוני שאל כו׳ ותאמר הורידוהו כו׳ ונאמר כו׳. כלל הדברים שאין אנחנו מבינים בשום אופן מהו רצונך מאתנו. ואם באנות חסר לך עבד. או שרצונך להיות לך עבד מאתנו כי מצאנו חן בעיניך. הריני מוכן להיות עבד ואני מעולה מבנימין לכל דבר כמ״ש רש״י ז״ל. ולא יכול יוסף להתאפק כו׳. אגיד לכם רצוני באמת. אני יוסף אחיכם כו׳:

ברש״י ז״ל אדוני שאל כו׳ מתחילה בעלילה באת כו׳ ואעפ״כ ונאמר כו׳ עיי״ש. צריך להבין מה זה הטענה שאמר ואעפ״כ ונאמר כו׳. וכי מה זה עשו טובה לו במה שאמרו לו האמת אשר בשביל זה ירצה שייטיב עמו. ועיין ברמב״ן. ועוד

י״ל

י"ל, הנה במדרש מבואר אשר הי' טענות ומריבות בין יהודה ליוסף עד שהראה לו יוסף גם גבורתו. ואמר על זה יהודה דין רפש מדבית אבא. וכיון שראה כן התחיל מדבר דברים רכים, אדוני שאל. הרי כי רק באמרו כי כמוך כפרעה, היו כל הדברים הקשים. אבל מאמר אדוני שאל כו' כבר הי' ברכות דברים ופיוס. ורש"י ז"ל אמר על זה מתחילה בעלילה כו':

ואפ"ל, ע"פ מה שבארנו במ"א הקפיטל תהלים [נה] ואתה אנוש כערכי כו'. וכמה שפירשנו ב"ס המאמר של רבב"ח לדידי חזי לי הורמין כו' ואותו היום יעלו הרים כו' עיי"ש כל המאמר. והטובה מכל הדברים הוא, כי יותר ויותר יש להיות נאמן רוח לאיש אשר מגלה בפני חבירו כל רוחו ולבו ומחזיק אותו לאיש אוהב ונאמן ומגלה לו סודו. ואם האיש הנ"ל יעשה לו שום עול אף דבר קטן הוא חמס גדול. וזאת שכיח בעוה"ר בזמן הזה שאויבי איש אנשי ביתו ואוהביו וכל רע רכיל יהלוך. וזהו המדוה הגדול אשר אין לו רפואה. וכאשר אמר חכם אחד לאיש שהי' שר צבא משות מלחמה והי' רגיל לילך במלחמות גדולות ולנצח הרבה עמים. אמר לו הגד לי נא אתה השר צבא איזה המלחמה היותר קשה לנצח. אמר לו המלחמה הקשה הוא אשר רחוק ממדינה והוא בים וביבשה והאויב עם רב וגבורים הרבה וכלי קרב רבים ומסוכנים. א"ל החכם לא צדקת בזה. כי יש מלחמה יותר קשה מזה ויותר קשה לנצחה. והוא מלחמה עם איש ביתך אשר אוכל ושותה עמך מקערה וכוס אחד. וביותר מזה אם עיניו שחות וכל כלי קרב שלו המה בפיו.

והוא באמת מבואר בקפיטל הנ"ל בפשיטות. ובזה נבאר המאמר הנ"ל של רבב"ח לדידי חזי לי הורמין בר לילתא. אמר ראיתי איש אחד שהורם מעם והוא מהנכבדים ואנשי המעלה אשר הוא בר לילתא, מכת המזיקים ר"ל [כי ידוע שהיא אם להם] ורהיט אקופי דשורי דמחוזא. שהוא רץ תמיד למראות עין על ראשי החומה לגדור גדרים בהעיר ובכל המחוז ולעשות תיקונים ולמעלה מראשי העם. ורהי"ט פרש"א. הפרוש מתרמית החטאים. ורכי"ב חיות"א [חית"ך ישבו בה לשון עדה וקהלה. עיין ברש"י ומצודות תהלים ס"ח] הוא העוסק על על עדה ורוצה לעכב מרוצת האיש הזה. אבל מתתא"י. כי הושפל מעלתו בעיני העם. והמזיק עומד ברום המעלה. לכן ול"א יכו"ל ל"ו לעכב מרוצת ענינו. זימנא חדא כו'. הנה איתא ברש"י ז"ל פרשת וישלח בפסוק הוא ענה אשר מצא את הימים. כי הרכיב סוס עם חמור ויצא מהם פרדה והוא מזיק גדול כי מעולם לא שאלני כו' וחיתה והוא הי' ממזר והביא פסול וממזירות בעולם. וכן נוכל להמליץ. כי בנוהג שבעולם בעוה"ר יש שמרכיבין ב' עבירות חמורות ונולד מהם מצוה. אבל מובן כי מצוה זאת פסולה וממזרות. כי איך יתכן שיהי' נולד מב' עבירות מצוה. דהיינו שמרכיבין שקר עם רכילות ונולד מזה מצוה לשנוא לאיש פלוני. וכן מרכיבין קנאה עם שנאת חנם ונולד מזה מצוה לרדפו ולהדפו. אמר על זה מסרגין לי' תרי כודנייתא, שני פרדות כנ"ל, וקאי אתרי גשרי דדונג [י"ל כי שרשי הענין הזה ב' דברים. קנאה וגאות. ושניהם אינם מועילים כי אם רקב עצמות קנאה. וגאות אדם ישפילנו]. *) תחת הגשר הוא השאול תחתית וגיהנם פתוח. אבל למעלה הוא גשר של דונג ממושח וממורט

*) **וכמו** ענין דנבוכדנצר בדניאל [קפיטל ד] אנא נבוכדנצר שלה הויתי בביתי כו'. ושם ענה מלכא ואמר הלא דא הוא בבל רבתא די אנא בניתה כו'. ואחז"ל שנתגאה מאוד ולא רצה ליתן פרנסת העניים [עיין ברש"י שם]. עוד מילתא בפום מלכא קל מן שמיא נפל כו' ולקצת יומיא כו' עיני לשמיא נטלית כו' ודי מהלכין בגוה יכיל להשפלה. ורבותינו ז"ל [שבת ק"נ] אמרו בפסוק ורבו יתירה הוספת לי מלמד שרכב על ארי וקשר תנין בראשו ופירש"י בראש של ארי כמין אפסר לקיים מה שנאמר וגם חית השדה נתתי לו לעבדה. והנה כל זה הוא מדה כנגד מדה. תחת רוב הגאות שהי' לו הושפל עד עפר כבודו, ימ"ש. ותחת אשר נתנו לו החיות לעבודה עבד הוא את החיות כמ"ש רז"ל. והמללנו על זה כאשר נהפך לבב הרשע הזה ובא להיער ושערותיו וצפרניו גדלו הנה נעשה בריה משונה צורת הגוף כאדם. ושערות ככנפים. וצפרנים כצפרני הנשר. ויתמהו עליו כל חיות היער כי לא ראו עוד מעולם בריה כזאת. ויביאו אותו אל הארי' מלך החיות וייטב בעיניו בנין גופו ותיתוך אבריו ויקחהו לעבודתו. וכאשר רצה הארי' לטייל להשתעשע לקחו נחש ארוך ושמו אותו בפיו כ"כ כמו אפסר והארי רכב עליו. אבל לא הי' לו קורת רוח ממנו. כי הדרך הוא ברוכב על אחר שמנהיג אותו בקולו ללכת על ימין או על שמאל. ומה יעשה זה הנרכב כי לא הבין לשונו של הארי כי לא למד מעולם שיחת חיות ועופות ולא ידע מה מצוה עליו. ויכהו הארי פעם ושתים מכה גדולה אבל אין דבר. וכנראה

בעין

וממורע ביופי [אב געוויקסט און אב געגלאנלט]. כי נראה מלמעלה יפה וחלק ומלהיב מאוד. וסור מהאי להאי משנאה לרדיפה ר"ל ומרדיפה לשנאה. ונקט תרי כסי דחמרא בידי'. אוחז בידו שני כוסות בכוס אחד שותה לחיים לזה ובכוס השני שותה להאויבים הרודפים. והפעולה מזה הוא כי, ומוריק מהאי להאי. מה שמביא דברים מזה שופך לזה ברכילות ודברי נרגן, ומהאי להאי. ולא נטיף נטפתא לארעא. אינו נוטף מכל זה אף טיפה אחת לארץ. להיות אמת מארץ תצמח. כי אין כאן אף דיבור אחד של אמת בעוה"ר. ואות"ו היו"ם אשר עושה זאת נעשה מזה רוח סערה. כמו שאמר על זה דוד המע"ה מרוח סועה מסער. מחלוקה רבה וגדולה רח"ל. אשר יעלו שמים ירדו תהומות. שאותם אנשים אשר מעלתם רבה וגדולה עד לשמים מורידין אותו ומשפילין כבודם לתהומות. והאי האי דאחריב לביתא כו' ועדיין מרקד בינינו עד שירחם ד'. וזהו עד דשמע בי מלכא. עד שיהי' נשמע בקשותינו לפני ממה"מ הקב"ה. וקטלי', הוא ענין ביטול היצה"ר וצירוד לבבות שגורם: ונחזור לענינינו. כי היותר רעה רבה הוא במי שבוגד באיש אשר בטח עליו ומחזיקו לנאמן רוח ואוהב והוא מגלה לו סודותיו. ובזוה"ק פ' במדבר מאריך בזה בפסוק בידך אפקיד רוחי כו' ואי מסרב בי' צריכא למבדק כו' דלאו מזרעא

קדישא

בענין כי החי' הזאת [נ"ל ימ"ש] היא אלמת וחרשת איננו שומע ואיננו מדבר ומה לעשות עמה. ויתועדו כל החיות אל הארי למלוא עלה על זה. ויאמר הארי אל השועל הלא חכם אתה ופקח שבחיות מה תאמר אתה על זה. בריה משונה ולורת הגוף טוב רק לשונינו אינו מכיר או אלם מבטן ומלידה. ויענה השועל. אדוני המלך. לא מהיום ולא מתמול אנכי והרבה נסיתי בחכמתי ולא ראיתי עוד חי' אלמת. כי החסרון הזה יקרה רק בברואים החלושים והפחותים בעולם. כמו בני האדם אשר המה עפלים ויתרים בעולם. חלושי הכח. חלושי חושים. בהם יקרה חסרונות כאלה. אבל אנחנו הבעלי חיים אשר לנו הכח והממשלה ולנו השם והתפארת ואנחנו עיקרי הברואים בעולם בנו לא יקרה מומים כאלה. [כן דרך החיות והבהמות חושבים כי המה העיקרים. והאנשים ענין יתר וטפל בעולם]. אבל את אשר אנכי רואה בחכמתי כי גם החי' הזאת יודעת לדבר כלשונינו. רק מרוב גאות שמתגאה בצורת גופו חרפה לו לדבר עמנו ע"כ נאלם דומי'. ויתמהו כולם על פקחות השועל. ויקרא הארי' אמת הדבר ודבר חכמה אמרת וגם אנכי התבוננתי כי הרבה פעמים מרחיב פיו [כאשר הלר לו התנין שבפיו באחסו הקשה] מרחיב פיו ושפתיו. זהו השחוק שוחק עלינו מפני גאותו ורום לבו. ועתה מה תיעץ לעשות עמו. אדוני המלך. תנה אותו על ידי על שלש שנים ואני כבר אלמד אותו. טוב, קח אותו ועשה בו כרצונך. ויקחהו השועל ויעבוד בו עבודת עבד לסחוב לו כל הנבלות לחוריו לעזור לו בטריפת החיות הקטנות וכדומה. ואחר כלות ג' שנים הביאו השועל בחזרה אל המלך. אדוני מלך. אין זה השוטה העקש הגאה לפני. כי אנכי מוטרד בחכמתי איך לעבוד למלכי. ואיך למלאות טרפי. ואיך אעזוב הכל ללמד דעת את הנבזה הזה. וינסה עוד הארי ויתן אותו על יד הפיל על ג' שנים ויעבוד בו גם זה. ויגו עליו לישא את חוטמו הארוך בעת לכתו הנה והנה ולשאת משאות גדולות וכבדות וכהנה. ואחר כלות הג' שנים גם הוא הביאו בחזרה. ומה. עוד לא למד דעת ומה לעשות בו. ויהי בהתועד והתאסף החיות ויאמר החמור אם בעיני המלך והשרים טוב. יותן את הברי' הפחותה הזאת תחת ידי ואנכי אלמדנו. קח אתה אותו העלב נבזה הזה כי לא יגלא עוד לשום מלאכה בבית החיות הנכבדות. ויקח אותו החמור ויתחיל להדריכו וללמדו איך ירבץ ואיך יאכל וישתה. ועל כל תנועה קלה שלא הוטב בעיני החמור בעט בו ברגליו מכה גדולה אשר שבר רוב עצמותיו „לך לחמת העז אתה הנבזה והבער כי לא תבין חכמותי" ויהי מקץ שנה וכבר נשלמו השבע שנים אשר נגזרה עליו. ויתחיל לשוב עליו דעתו ויזכור מי הוא. אז נשא עיניו לשמים במרירות לב. אללי לי. אנכי נבוכדנצר מלך כל הארצות מרגיז ארץ מרעיש ממלכות אשר התרוממתי ונתנשאתי. יפה דנת רבש"ע. יפה חייבת אותי. אבל די לי בוז וקלון. להארי' עבדתי וסבלתי כי הוא מלך החיות. להשועל עבדתי וסבלתי כי הוא פיקח שבחיות. להפיל עבדתי וסבלתי כי היא החי' הגדולה והגבור בהם. אמנם כעת כבר די לפני המלך נ"כ כי גם החמור המנוער הזה כבר ימשול בי ושבר ישבר כל עצמותי למען ידריכני לחכמתו. אללי לי. מודה אני ומשבח ומכיר אני את עוותתי וזדוני. ואמת הדבר כי אתה אדון מיוחד. שולטני' שולטן עלם כו' וכל דארי' ארעא כלא חשובין כו'. ויבך בכי גדול מאוד אז מן השמים רחמו עליו וישב עליו רוחו ושכלו ויחזור למקומו ולהדר מלכותו כו':

קדישא ולאו מבני מהימנותא כו' עיי"ש בדף קי"ט. וכיין בס' קלח"ח סימן ד' עיין שם שמביא דברי כריתכ"א שבני פקדון לא יוכל לתפוס ובעי למעבד הסבה מעליא:

וזה יוכל להעמיד בדברי רש"י הנ"ל, כי מלת עליל"ה אינו לשון עלילת שקר דוקא. כמו שמצינו בתהלים (ס"ו) על הקב"ה שהוא אמת וחותמו אמת. ונאמר עליו ית' נורא עלילה על בני אדם. והוא ענין כל פעולה שאינו ידוע סבתה וטעמה נקרא כן. והקב"ה כל דרכיו נסתרים ומי עמד בסוד ד' לדעת אף שמץ דרכו. ומלת כח"ד גם כן אינו ענין שקר רק שמכחד תחת לשונו ומעלים הדבר ואינו מגלה אותה. והיפוך מזה הוא לא נכחד מבניהם [תהלים עח]. היינו שלא נעלים רק נספר כל הענין עד תומו. וכן בפרשה זאת לא נכחד מאדוני כי אם תם הכסף: וזה הי' טענת יהודה אל יוסף אדוני שאל כו' היש לכם אב או אח. והוא שאלה שאינה מובנת למה שאל כן ומה לו נ"מ בזה. רק, בתחילה בעליל"ה באת עלינו. בדברים שאינם מובנים לנו הטעם שלך וסיבת השאלה. כי למה הי' לך לשאול כל אלה בתך היינו מבקשים כו' ואעפ"כ ונאמר כו' לא כחדנו דבר. כי הלא הי' די להשיב בקיצור יש לנו אב ואח. ואעפ"כ ונאמר כל לבבנו כי החזקנו אותך לאיש נאמן רוח ומסתמא יש לך טעם להשאלה. והסימן הוא שאנחנו גלינו כל מצפוני לב והארכנו ואמרנו יש לנו כו' זקן וילד זקונים כו' ויותר הוא כו' ואביו אהבו. ואחר כך כאשר אמרת להורידהו והי' זה נגד דעת ורצון אבינו. אבל אנכי ערבתי בעדו כי אללי הי' דבר ברור כשמש כי לא תרלה חלילה רעתינו. אם כן ועתה, כאשר אנחנו האמנו לך ומסרנו אותו בידך מהראוי ונכון הוא לעשות יותר מכפי שורת הדין. וכמאמר הזוה"ק הנ"ל אע"ג דאיתחייב לי' יתיר כו'. וזאת הוא הבקשה, והנער יעל עם אחיו. והנה באמת אף כי מאת ד' היתה זאת, סיבובים וגלגולים אשר היו מוכרחים בתחילה לבוא השבטים עם בנימין לפני בוא יעקב למצרים כאשר מבואר כל זה בספה"ק. ועיין בספר באר מים חיים בפרשה זאת שהאריך בזה בדברים רמים ונבוהים ע"ש. אבל עכ"פ י"ל כי הרמז הוא גם כן כי זה הוא המבוקש שאחד יאמין לחבירו וחבירו ירחם עליו. כמו שנכמרו רחמי יוסף על ידי הדיבורים וזה גורם שיהי' שניהם לב אחד כמו שנעשה מיהודה ויוסף ענין אחד. וכמבואר בפסוקי ההפטורה קח לך עץ אחד כו' והיו לאחדים בידך.

והרמז מזה הוא לא יחצו עוד לשתי ממלכות כו' ודוד עבדי מלך עליהם ורועה אחד יהי' לכולם. כן נזכה לראות במהרה בימינו אמן:

ברש"י ז"ל ישב נא עבדך כו' לכל דבר אני מעולה ממנו כו'. עיין בהרא"מ וג"א שכתבו דאם לא למה יעשה זאת יוסף. ואינו מובן דבדרך הפשוט בזה נהגה וזה לא חסר עושה כל איש. והנה שענין חזרת הנער הוא נוגע לפיקוח נפש הזקן למה לא יעשה זאת אף באם שניהם שוים:

ואפ"ל, הנה מבואר ע"פ השכל וכפי הנודע כי האיש אשר יעשה עול ויתחייב על פי נימוס המדינה שום עונש הגוף לא יתכן להושיב אחר תמורתו כיון שהמשפט הוא בזה הגוף יקבל עונשו והנפש החוטאת כו'. רק אפשר לפעמים אם עונשו יהי' נוגע לפיקוח נפש שלו. או יעוררו את השופט רחמנות של קרובי זה האיש הנידון מאשה ובנים וכיוצא. אז יתכן שיפטור את זה מעונשו לגמרי כפי מדת החסד. ובפרט מלוי זה בענין המלך שיפטור גם את החייב בדין ורק בדרך מתנה וחנינה. אבל כל זה אם השופט או המלך המה בעלי צדק ומשפט ומישרים. לא כן אם יבקשו להעליל מפני שום דבר על איש פרטי בודאי שלא יעשו עמו עוד חסד. רק יהי' נגד עיניהם המבוקש אם להעניש בגוף או לגבות ממונו וכיוצא. והנה מבואר במדרש וברש"י כי השבטים חשדו את יוסף למעליל ובא להתגולל עליהם כמ"ש בתחילה בעלילה באת כו'. אך כשנגש יהודה לדבר אליו הנה הוכרח לדבר בדרך כבוד. אך ברמז רמז לו שמבין הוא שהוא עלילה כדי למצוא עבד הישר בעיניו. וכמו שאמרו השבטים להתגולל כו' ולקחת אותנו לעבדים כו'. לכן סידר לפניו יהודה כל עניני התגללותו ושהוא דבר הנוגע לפקוח נפש של האב וכל ענין הרחמנות. וגם שמבין שאולי הוא עלילה ובכל האופנים יחויב לעזוב את הנער. כי ממנ"פ אם הוא שופט צדק וע"פ הדין ונימוס המדינה מחויב בנימין להיות עבד. הנה על פי רחמנות וסכנת נפש ראוי לפטרו מכל וכל [גם שאין שייך בזה תמורה כנ"ל]. ואם הוא עלילה לבקש לו עבד טוב הלא יהודה יותר טוב לעבדות ממנו. לכן סיים דבריו, ועתה. ירצה לפי הנאמר בכל האופנים עכ"פ ולכה"פ, ישב עבדך כו' והנער יעל כו'. ולכן כתב רש"י שלעבדות הוא מעולה וכנ"ל. והדברים נראים ב"ה:

ומה שכתב רש"י ז"ל לגבורה למלחמה ולשמש שעמדו בזה המפרשים. נראה פשוט כי העבד המובחר צריך לגבורת הגוף לעבוד ולמשא ולטעון ולפרוק. כי כאיש גבורתו. מה שאין הנער ראוי. וגם צריך לו גבורת הלב למלחמה כענין אל ירך לבבכם. והוא אבירות שאין מצוי בנערים. וגם בעניני השימוש שיהי' לו הכנה נאותה לזה לדעת לשמש את רבו בענינים שונים שיהי' לו קורת רוח ממנו להלבישהו כו' למזוג לו כו' הכל בערך הנאות:

בפסוקים מהרו ועלו אל אבי כו' רדה אלי אל תעמוד וישבת בארץ גושן כו' וכלכלתי אותך כו' פן תורש כו'. דקדוקים רבים כאן אשר קשים להבין מאוד. א) הלשון רדה אלי כו' הוא כמו צווי אתמהה. אדרבה מפני כי הי' אדון ומושל ובידו לעשות כרצונו נאה הי' לבוא לאביו ברכבו ופרשיו וברוב כבודו לשמחהו. לא שילוה עליו לבוא אליו. ב) מה ענין וכלכלתי אותך כו' מה זה הבטוחות. הלא המלך החכם ע"ה אמר [משלי כז] אל תתהלל ביום מחר כי לא תדע מה יולד יום. וראיתי שעמדו על זה בסה"ק. וכי על זה יסמוך הזקן לכנוס הוא וכל אשר לו בסכנה עצומה לרדת מארץ התגוררו בו אבותיו. והיא הארץ המקודשת אשר כל הבטחתם בה. ללכת אל ארץ טמאה וערות הארץ בין גוים ערלי בשר וערלי לב להיות נכנע ח"ו אליהם. ויום מחר או אחר זמן יוכל להיות נהפך כל הענין. ומי שהוא היום אדון כו'. כמו שלמה המע"ה בעצמו עם כל גאון מלכותו והדר כבודו בעולם וברוב חכמתו ועשרו אמר אח"כ וזה חלקי מכל עמלי, מקלו וקידו. ג) מהו הפחד אשר הזכירו, פן תורש אתה וביתך כו'. והלא אמרו רז"ל מי שיש לו מה יאכל היום ואומר מה אוכל למחר הרי זה מקטני אמנה. ואין זה הפחד כדאי להעתיקו ממקום כבודו לארץ הטמאה. בפרט יעקב אע"ה המאמין והבוטח הגמור ואמר האלקים הרועה אותי מעודי כו', וראינו כי בעת שבאו בניו מאמ"ל ובקשו להוריד את בנימין לא רצה בשום אופן. גם שהי' נצרך לשבר רעבון בתיהם ואמר יהודה לאחיו המתינו לזקן עד שתכלה פת מן הבית. כי ידע באביו כי כל עוד שיהי' פרוסת פת בבית אינו דואג ואינו מהירא ועומד על דעתו. כמו שהי' באמת, ויהי כאשר כלו כו', שלא הי' עוד שום פרוסה כו'. וכ"כ רש"י כי בתחילה שלוה אותם לרדת למצרים הי' מפני טעמים אחרים. או שלא יתראו כשבעים מפני חשש ע"ה. או כי ראה ברוה"ק כי יש שבר ותקוה כו'. עכ"פ החשש פן תורש כו' אין זה מפחד אותו כלל:

ואפ"ל, ידוע ומבואר כאשר מלא במדרשים ובגמ' ובשארי סה"ק ודברנו מזה במאמרים הקודמים. כי באשר הי' מוכרח ירידת ישראל למצרים למען לצרפם ולהשלימם. וזהו תכלית הטוב ושלימות כל העולם. כי באו לידי קבלת התוה"ק. על כן נשלח מקודם יוסף הצדיק לסקל הדרך לפניהם. [ואפ"ל בדרך השערה קלה. כי באמת הוצרכו כל ג' האבות הקדושים להיות קודם זה במצרים. כמו שהי' אברהם אע"ה באמת שם. ואמרו על זה במדרש שרה גדרה עצמה מן הערוה וגדרו כל הנשים עצמן כו'. ועיין ברמב"ן פ' לך מש"כ דברים נחמדים בזה הענין בדברי המדרש. האבות סימן לבנים כו' כבוש הדרך לבניך כו'. וע"ש כי פרט כמה פרטים שהי' במעשה האבות כדי שיהי' לבנים כן. ואחר כך הי' יעקב אע"ה במצרים עם י"ב שבטי ישורון. ורק באשר לא הי' באפשרות אשר גם יצחק אע"ה יהי' במצרים כי הוא עולה תמימה ואין חו"ל כדאי לו כמאמרם ז"ל. על כן אפ"ל כי הי' יוסף הצדיק במקומו. כי מדת יצחק אע"ה הוא גבורה ואיזהו גבור הכובש את יצרו. הוא יוסף הצדיק. ובזה נשלם החוט המשולש] ושם במקום השלטת הטומאה הנוראה הראה כח צדקתו לכוף כח הסט"א בגבורה נפלאה: ואפשר לפרש בזה פסוקי ברכתו שבירכו אביו בן פורת יוסף כו' בנות צעדה כו' וימררוהו ורובו כו' ותשב באיתן כו' משם רועה אבן כו'. כי ענין החן שיש לאדם נזכר תמיד בלשון „חן בעיני כו'". כי העינים הם הרואים את החן הנטוי על האיש. [בפ' וישב] וימצא יוסף חן בעיניו כו'. ושם ויתן חנו בעיני שר בית הסוהר. [בפ' וישלח] ויאמר למצוא חן בעיני אדוני. [בפ' וירא] הנה מצא עבדך חן בעיניך כו'. והרבה פסוקים בתנ"ך. אמר בן פורת יוסף, בן חן טוב, שכל הרואה אותו רואה חנו נטוי עליו. אבל לא זאת לבד מה שבנ"א מפליגים אותו בחן. רק בן פורת עלי עין. הוא יש לו חן למעלה מן העין. גבוה מן מה שהעין יוכל לראות בו. והוא כענין ומצא חן ושכל טוב בעיני אלקים ואדם [משלי ג]. והוא עיקר החן מה שיש לו בשמים חן טוב. ואמר הטעם שמצא חן בשמי שמים. בנות צעדה כו', המש"ל הענין כמ"ש בקהלת עיר קטנה כו' ובא אלי' מלך גדול כו' ובנה עלי' מצודים גדולים כו' ומילט הוא את העיר בחכמתו פי'. ואחז"ל כי

הוא

הוא משל על הגוף. והמלך גדול הוא מלך הזקן וכסיל הבא עם כל כחות הגוף וחיילותיו לנצח את האדם ח"ו. רק המסכן הוא היצ"ט הממלט את העיר בחכמתו. והנה נראה כי הדרך במלחמה הוא שכאשר האויב הבא על העיר חומה הוא עוד מבחוץ. אז יכלו אנשי העיר לגרשו על ידי יריית חצים מעל להחומה. אבל אם כבר גבר עליהם בכחו ונגש אל החומה וכבר עלה על החומה עם חיילותיו ומשם יורה חצים לתוך העיר. אז כבר אבדה תקותם להנצל ממנו. אמנם אם יהי' בעיר גבור נפלא בן חיל ורובה קשת. אשר גם אז יוכל הוא בכחו הגדול ולדרוך בקשת נחושה לירות אל העומדים על החומה להפילם ולגרשם ולנצחם. אז הוא באמת גבורה נפלאה אשר לא יאומן כי יסופר. [והענין הוא כמו שסיפר כי אחרי מלחמת הקרוס פגשו א"ע שני בעלי מלחמות שהיו מעיר אחת וא' מהם הי' בפולק א' והב' בפולק הב' וספרו זל"ז מהאָרדענס והמתנות שהשיגו אחרי נצחון המלחמה. והא' מהם השיג מעדאל כסף עם כ' רו"כ במזומן. וישאל את הב' ממשכורתו ויספר לו כי השיג כתב כי במשך ימים אחדים יעלה למדריגת אפיצער. ויחר הדבר להראשון מאוד מדוע ולמה יהי' חילוק כזה בינינו הלא היינו שנינו במלחמה אחת ושנינו לכדנו עיר המבצר פלעוונע ומדוע ולמה אגרע. וישאלהו הב' אבל הגד נא לי במה הראיתם אתם גודל גבורתכם במלחמה הזאת. „במה"? תדע כי מפולק שלנו לא נפקד כמעט אחד ולא נצחו אותנו בשום פעם הטורקען. רק אמת כאשר ראה הפול-קאווניק שלנו כי הסכנה קרובה. אז תיכף בלי איחור כלל צוה להסב אחור וליתן רגלים הלאה ובזה נצלנו תמיד. טוב ענה הב'. פולקאווניק שלכם הוא איש מלומד מלחמה ויודע אימתי לברוח. אבל הלא תדע כי הפולק שלנו נלחמו בכל הסוללת וההרים הרמים ועלינו למעלה. „וע"י מה"? ע"י הבאגנעט מלחמת ידים. ונפקדו מאתנו גם כן אנשים לפעמים. אבל בתוך שטפי זרמי דם עלינו ונצחנו. גבורה הוא לברוח לא לעמוד ולסכן הנפש ולנצח. כן הענין, כי היודי הפשוט אומנתו הוא לברוח מהעבירה. אבל בעל מלחמה המלומד, כיוסף הצדיק וחבריו. אומנתו הוא לכנוס תוך הסכנה ולנצח היצה"ר בגבורה. וראיתי בס' אמונת חכמים פ' כ"ד בשם הרשב"ם ב"ב כי יותר מבן ששים שנה לא הי' במנין הפקודים. וע"ש מש"כ הטעם. ואפ"ל כי אז כבר נחלש כח היצר ברוב בני אדם ואין לו עבודה גדולה לנצחו ולהתגבר עליו לכן לא הי' במנין פקודי הצבא. וזה י"ל במה שאמרו ז"ל האי ינקותא כלילא דוורדי דחלפי ולא הדרא. כי קרא הילדות כתר של שושנים. כמו שהדרך הוא להלביש הגבור הנוצח כתר שושנים לסימן נצחונו]. וכן הוא בענין מלחמת היצה"ר. כי כל זמן שהיצה"ר עודנו מבחוץ ורק מתחיל לרמז לו לאדם הרהור וכדומה. אז נקל עוד להתגבר ולהשיא דעת ממנו וכדומה. אבל אם כבר נכנס לפנים על חומת הלב ומשם מורה חצים וזיקי מות ח"ו. כמעט אבדה תקוה להנצל. אמנם יוסף הצדיק לא הרחיק את יצרו כשהי' מנגד רק הניחו עד שכמעט כבר פעל ח"ו אצלו. ואז אחזו בציצת ראשו ועקרו משרשו. וז"ש רז"ל לעשות צרכיו נכנס כו'. וכן אמר הרר"ב זצללה"ה אתם סוברים כי היצה"ר אינו בא אלי בטענותיו, הוא בא, ומה אתם סבורים כי אינני שומע לו כלל ומבריחו מיד. לא, אני שומע כל דבריו ובתוך כך אנכי אורב עליו ואורב עד שאני תופסו בציצת ראשו ואני עוקרו עם השורש, ודפח"ח ושפתים ישק:

[וענין שכ' הדמיון אל גבורי המלחמה כנ"ל. יש להמליץ בזה מה שאמר דוד המע"ה בקינתו על שאול ויונתן [שמואל ב' א'] הצבי ישראל על במותיך חלל איך נפלו גבורים. אמר על כל אחד מהם, הצבי ישראל, אתה ההוד והתפארת של ישראל. כי כל אחד מכם הי' תפארת לישראל שהיו מתפארים בכם כמו שמתפאר האדם בתכשיט יקר. ובמה הי' תפארת כחכם. על במותיך חלל. כן הי' דרכך [כל א' מהם] שלא להרוג ולנצח היצה"ר. האויב הצורר הפנימי. בעת היותו במצב שפלותו. בעת שנקרא עוד הלך ואורח. רק כאשר כבר הי' על במותיך, וכסבור הי' שכבר נצח אות"ך או קרוב לנצחך. אז הראית כח"ך ועשית אותו חלל הרוג ומוכה עד היסוד בו. והוא באמת גבורה נפלאה. ויוכל להתפאר בה איש הישראלי יותר מנצחון מלחמת אויבים בו"ד. אבל איך לא עמד לכם הזכות הגדול הזה. איך נפלו גבורים כאלה]. ובאמת זהו כל עיקר גבורת ישראל. כמ"ש המשנה איזהו גבור הכובש את יצרו. והוא ג"כ כנ"ל, כי מי שאיננו שומע ליצרו כלל ואינו מניחו עד עלותו על במתי הלב או מבריחו תיכף. זה אינו נקרא כובש רק או בורח ממנו או מבריחו. וכן במלחמת בו"ד. אז הגבורה מפורסמת כשהולכים במלחמת תנופת היד [אויף באגנעט] ומנצחים האויב עד כלותו. זהו נצחון של גבורה כמ"ש במשל. וז"ש ראוי יוסף להיות לו חן גדול בשמים. יען הוא גבור נפלא נגד היצר. בנות, בנות מצרים אחת מהם

אשת

[אשת פוטיפר] כבר, לעדה עלי שור. כבר היתה דורכת על החומה וכסבורה שח"ו כבר נלחתו בעת שבא הביתה לעשות מלאכתו. וימררוהו ורובו וישטמוהו בעלי חצים. המה כחות הגופניות. חיל היצה"ר וצבאותיו עם חציהם הרעולים בסם המות המר והממרר. [ידוע מש"כ כי בארצות אשר מלחמתם הוא בקשתות וחצים. הנה יש אשר מושחין את החצים בסמים הממיתים כדי שאם תפול החץ במקום שאינה סכנה רק באבר שאין הנשמה תלוי' בו. מ"מ ממיתה מפני הסם המות שבה. ופירשו בזה [נחום ב'] והברושים הרעלו, חצים מעלי ברוש כמשחו ברעל] חשבו להשטימו ח"ו ולהשניאו לפני אביו שבשמים. ויהי' וישטמוהו קודם וימררוהו. וכמ"ש גם כן הרב אב"ע עיין שם. אבל אז נער חצנו הגבור האומן הנפלא איש המלחמה. ותשב באיתן קשתו, קשת נחושה לירות חיצו ויפוזו [את האויב הוא כמו ויפוצו וכמו שדרשו גם רז"ל כן עיין סוטה דף ל"ו ע"ב וברש"י שם כי הזיי"ן והצד"י מתחלפין עיי"ש] זרועי ידיו. כי לא שב מלירות חצי קשתו עד כי הפיץ בזרועי ידיו את האויב עם כל חיילותיו [כמ"ש קומה כו' ויפוצו אויביך כו']. אמת הדבר, מידי אביר יעקב. היתה לי זאת הגבורה כאמרם ז"ל אלמלא הקב"ה עוזרו לא יכול לו. אבל סיבת כל הענין הי' מפני התועלת אשר נמשך מזה לדורות. כי משם מהגבורה הזאת אשר עשה הצדיק הזה בארץ הטמאה ההוא, משם רועה אבן ישראל. [י"ל כי רועה הוא מלשון תרועם בשבט ברזל שבירה והריסה]. ואבן הוא היצה"ר כמ"ש והסירותי את לב האבן כו' [עיין במסכת סוכה נ"ב]. משם זכו והצליחו ישראל אח"כ בהיותם במצרים להיות בכח כ"א מהם לשבור ולהרס האבן המטעה המונח למכשול. ולפוצצו [כמ"ש רז"ל אם ברזל הוא מתפוצץ] לבל ישלוט בו. ויצאו ממצרים נקיים וטהורים וראוים לומר בים סוף, זה אלי כו'. ולקבלת התוה"ק להשלמתם והשלמת כל הבריאה:

ונחזור לדברינו ונאמר ב"ה, כי כיון שהי' יוסף מוכרח להיות במצרים ולסקל הדרך לפני בנ"י. אבל הי' ירא מאוד פן לא יוכל לבדו להשלים הדבר. כענין הצדיקים שחוששים א"ע תמיד. ובפרט כי בענין הזה הי' באמת מוכרח שגם יעקב אע"ה בא יבא שמה עם כל בניו השבטים הקדושים. כדי שתהי' המרכבה שלימה. לכן כאשר התודע אל אחיו והותר הנדר והחר', חרד מאוד להחיש ביאת אביו אליו בלי התעכבות רגע. לכן אמר להם מהרו ועלו אל אבי, בלי עיכוב. ואמרתם אליו כה אמר כו' שמני אלקים לאדון לכל מצרים. ר"ל כבר ב"ה התחלותי בדבר הגדול הזה וכבר המה כפופים ונכנעים תחתי. וידוע מאמרם ז"ל כי אין אומה נופלת עד שנופל שרה [בשמים] תחילה. כן מסתמא כיון שנכנעים כבר נכנע כח הסט"א תחת הקדושה. וראינו כי הי' כן. כי בימי הרעב נכנעו כל המצריים אל יוסף הצדיק ובאו אליו ליתן להם לחם. ואפילו המלך שלהם לא יוכל להועילם בלעדו. כמ"ש בפירוש בתוה"ק ויצעק העם אל פרעה ללחם ויאמר פרעה כו' לכו אל יוסף כו'. ורז"ל פירשו שאמר להם יוסף שימולו ויתן להם לחם. וצעקו על זה בקובלנא. והשיב להם פרעה הרי ראיתם שתבואה שלכם מרקבת ורק שלו קיימת ומה אם יאמר כו'. כמ"ש רש"י ז"ל בפרשת מקץ עיי"ש. וכ' בסה"ק כי המילה הי' להכניע ולהשפיל אותם ואת שר שלהם. והדברים עתיקין. וא"כ כיון שרואים עת רצון, רדה אלי אל תעמוד. ועיין במד"ר פרשת לך בפסוק ויוצא אותו החוצה, א"ר לוי עד דסנדלא ברגלך דרוס כובא כו' דייקם. כי בעוד שנזכר עליהם וזכותו עומדת לו אז יכול להגביר עליהם ולנצחם. וכמו שכתבנו לעיל במאמרים הקודמים כי ירידת יוסף למצרים הי' כמו שיורדין לעמקי הים להעלות משם פנינים ואבני יקר. לכן אמר לאביו שירד גם הוא אליו ובהיותם יחד בודאי יגמרו הדבר הגדול הזה. וכן אמר שלמה המע"ה בקהלת טובים השנים מן האחד כו' והחוט המשולש כו'. עיי"ש ברש"י כחו של יעקב. כחו של יוסף. וכח השבטים שבטי ישורון. וישבת בארץ גשן כו'. כמש"כ בסה"ק כי גשן הי' נתון לשרה אמנו ע"ה מיד פרעה ע"כ הי' שם שורש קדושה. והיית קרוב אלי כו' וכלכלתי אותך שם כו'. אפ"ל כי הוא מלשון ומי יכלכל את יום בואו [מלאכי ג'] והוא ענין חיזוק וכח לסבול. וכמ"ש ומי העומד בהראותו עיי"ש. וענין אותך י"ל שהוא כמו אתך, עמך. [והנני משחיתם את הארץ פירש"י עם הארץ עיי"ש]. וז"ש וכלכלתי אותך שם. אני אוכל להיות עומד חזק ובכח לסבול ויתורגם [אויסהאלטען], עמך כאשר תהי', שם, בארץ גשן דוקא. ושנינו ביחד נוכל לגמור הדבר. ובהיות כי בימי הרעב בפרט היו נכנעים אליו ותחתיו. ע"כ אמר כי עוד חמש שנים רעב. ר"ל עוד יש לנו זמן ועת רצון להכניעם ולהשפילם במשך הזמן הזה. ועיין ברשב"ם והראב"ע שפי' מלת תורש מלשון להוריש גוים גדולים, שילוח וגירושין ע"ש. וי"ל שזה הי' סיום דבריו של יוסף.

אחרי

אחרי שהזהירו ובקשו לבוא במהירות כדי להתחבר עמו להוציא דבר הכנעת המצריים לפועל. סיים ואמר כי באם ח"ו לא תבוא מפחד אני מאוד כי סוף כל סוף יהי' כן. וכמ"ש רז"ל כי הי' עתיד לירד בשלשלאות כו'. כיון שמוכרח הדבר מאוד ע"כ החשש הגדול הוא. פן תורש. תתגרש בטלטול וגלות. אתה וביתך וכל אשר לך. ובע"כ שלא בטובתך תבוא לכאן כי אין באפשרות מבלעדי זה. א"כ מוטב כי תבוא ברצונך בכבוד ובזמן היותר מהיר. וחפץ ד' בידינו יצליח. וכן באמת נשלם הדבר הזה. כי בביאת יעקב אע"ה עם השבטים למצרים הובטח מפי הגבורה אנכי ארד עמך כו'. וכמ"ש בסה"ק כי כל המרכבה כבי' ירדה שמה. ובגשן הי' בית תלמוד והוראה יצאה משם. וממילא נכנע השר שלהם. והי' דרך מוכן לדורות הבאים שיוכלו להיות במצרים עד עת קץ המוגבל לאברהם אע"ה בברית בין הבתרים. ואמר לו הקב"ה ויוסף ישית ידו על עיניך, אפ"ל כי יד הוא כלי הפעולה. ועין הוא השגחה כמו ואשימה עיני עליו. והרבה בתנ"ך. הבטיחו הקב"ה כי יוסף ישלים פעולתו אם גם הוא ישית עינו והשגחתו על זה. זהו ויוסף ישית ידו, יגמור בפועל ממש, על עיניך. על ידי השגחתך ושימת עינך על זה ומבין שניכם יצא הדבר לפועל. והוא ישית ידו ופעולתו על מה שתעשה אתה בעיניך. כי שימת עין של הצדיקים מביא קדושה וטהרה. כמ"ש על זה הרמב"ן ז"ל בריש במדבר מה שעברו כל האנשים לפני משה ואהרן ישימו עיניהם עליהם לטובה. והנה מצינו הרבה בתנ"ך מלת על מה הוא מפני מה והוא לשון סבה וטעם, מפני. ע"כ לא יאכלו בנ"י, מפני כן. והרבה בתורה ונ"ך. על ריב בנ"י ועל נסותם כו', מפני הריב והנסיון. כן זה הבטיח הקב"ה ליעקב אע"ה ויוסף ישית ידו. יוכל לשית ידו לגמור פעולתו הטובה. על, מפני שתצטרף עמו ותשים עיניך. ומסיבת השגחתך ועיניך אשר תשים גם אתה בזה. כי טובים השנים מן האחד. והנה אמרו רז"ל אע"ג דאיהו לא חזי מזלי' חזי. לכן פחדו ורעדו המצריים ואמר המלך החדש הבה נתחכמה כו'. אבל יושב בשמים ישחק כו'. ורוה"ק אומרת כן ירבה כו'. וכל מה שעינו אותם יותר הנה הי' הצירוף יותר. ועי"ז הגיע הקץ המובטח והיתה ארץ מצרים לשממה. ובנ"י יוצאים ביד רמה ראוים ומוכנים לקבלת התוה"ק ולהיות סגולתו ית"ש. והוא השלמת כל סדרי הבריאה. והכנה לגאולה העתידה לתקן עולם במלכות כו'. והי' ד' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהי' ד' אחד ושמו אחד במהרה בימינו אמן:

בפסוק והנה עיניכם רואות ועיני אחי בנימין כי פי כו'. יש לדקדק כיון שאמר והנה עיניכם הרי כלל כולם ולמה פרט ביחוד. ועיני אחי בנימין:

ואפ"ל בהבין דברי המדרש והובא ברש"י לעיל בפ' מקץ בפסוק כי נכמרו רחמיו אל אחיו שאלו יש לך אח מאם כו' ומה שמם בלע ובכר כו' מה ענין של שמות הללו. א"ל כולם על שם אחי כו' בלע שנבלע בין האומות כו' עיי"ש. והנה בפשיטות אינו מובן כי מנין ידע באמת בנימין כל אותו המעשה שהרי לא הי' במכירתו והי' קשר שלא לגלות. ורז"ל אמרו כי ידע בנימין כי דרשו על האבן שלו ישפה יש פה. שידע ולא הגיד. ועיין ברבינו בחיי בפסוק כתונת בני כו' שכ"כ כי בנימין ברוה"ק ידע עיין שם. וגם אמרו גרא שנתגייר באכסניא. בפשיטות הוא שהי' נוהג ענין היהדות שלו באכסניא שהי' שם חוץ למקומו. וזה פשיטא שאינו מובן. כי מנין ידע זאת. אבל רואים מכל זה כי השבטים הקדושים היו כולם בעלי רוה"ק ושכינה מדברת מתוך גרונם בלי כוונת מכוון. רק מה שרצו מן השמים להעלים מהם העלימו כדי שלא ידעו ענין יוסף עד גמר כל הענין. ודבר בעתו מה טוב. ונראה שקריאת שמות בני בנימין הי' הכל ברוה"ק כפי האמת. אשר באמת כן הוא:

ואפ"ל עוד. כי נקרא הבן הא' על שם שאחיו יוסף נבלע בין האומות. ר"ל כמו הבליעה אשר האדם בולע דבר מאכל והמאכל נבלע ונסתר ונכנס לחלקי הגוף. אבל הרי ידוע כי המאכל הנבלע הוא זן ומפרנס את הגוף. ובלעדי זה לא הי' לו חיות. כן יוסף הצדיק הוא נבלע בין האומות. אבל הנבלע פרנס וזן את הבולעים אותו. אשבל ששבאו אל. ר"ל כי השבי' לא הי' ע"פ בחירת האחים. כי מאת ד' היתה זאת לגמור את המכוון העמוק אשר הי' בזה. וז"א ששבאו אל. כי מידו היתה זאת להביאו בשבי' הזאת. גרא שנתגייר באכסניא. קשה בפשיטות לומר עליו שנתגייר. כי הוא לשון על מי שהי' מקודם נכרי ונתגייר אח"כ. ואפ"ל, כי באמת לשון גר הוא נכרי מתגורר בארץ מגורי אביו. ויגר יצחק כו'. אמר על יוסף הצדיק כי גם בהיותו זמן רב בארמ"ל אבל גם בהיותו מלך ושר ונגיד שנה לא הי' לו הארץ הטמאה הזאת למנוחה כי אם לגירות כאדם

כאדם המתגורר בארץ נכרי'. וגם הדירה אשר דר בה דירת וחצרות מלכים לא עלה בלבו להיות לו לקביעות. רק דירת ארעי וגירות כאדם המתגורר באכסניא בדרך עברו. וז"א שנתגייר באכסניא, שהי' גר ונכרי באכסניא שלו. אחי וראש. אחי הי' וראשי הי'. כמו הראש והלב הראש הוא השכל והדעת והמוח אשר ממנו מתפשט בכל הגוף על ידי חוט השדרה. והלב הוא נקודת החיות של הגוף. כן יוסף הצדיק ראש ויסוד המתפשט ומשפיע לכל הגוף. ובנימין בחלקו בהמ"ק נקודת החיות כמו הלב. וחופים שלא ראה חופתי ולא ראיתי אני חופתו. קשה בפשיטות מהו דוקא שלא ראו חופת כל א'. ומהו יותר מיוחד זמן החופה מכל הזמנים. ועוד אי' נרמז במלת חופים ש'ל'א' ראו חופתם. כי תיבת ל'א' חסר כאן והי' יוכל להיות גם כן בהיפוך. חופים שראו חופתם. ואפ"ל כי מלת חופה כאן תאמר על הנסתר. כמו והוא כחתן יוצא מחופתו, ממקום נסתרו. כי חופה הוא דבר החופף ומכסה. חופף עליו כל היום. כנפי יונה נחפה כו'. וזה שמרמז חופים, נסתרים, שלא היו יודעים כל אחד מנסתרות של חבירו. כי בכל דרכי תהלוכותם הי' ענינים נסתרים וגנוזים. וזהו שלא ראה חופתי ולא ראיתי אני חופתו, סתרי תעלומות ענינו. וארד, שירד לבין האומות. כמו היורד למצולות ים להוציא משם פנינים ואבני יקר. כן ירד יוסף למצרים להוציא משם ענינים יקרים וקדושה נפלאה. וראיתי בסה"ק מאור ושמש שפירש כי פי המדבר אליכם. כי הפה לבד הוא שמדבר מעצמו ורוה"ק מתגוללת בהדברים בלי כוונת המדבר עיי"ש ודפח"ח. וי"ל כי לכן פרט את בנימין אחיו ביחוד. כי כמו שבנימין הראה לו דברים נסתרים שיצאו מפיו בלי כוונה. כן הוא דיבר אליהם כל הדברים ברוה"ק לבד. וז"ש כי עיניכם [עיני השכל והדעת] רואות ועיני אחי בנימין כי פי המדבר כו'. וכמ"ש בסה"ק כי זהו שאמרו רז"ל כי פי המדבר בלה"ק. כי ברית הלשון עם ברית המעור הוא א'. וכאשר קידש את המעור בקדושה שלימה. כן הי' דיבורו לשון הקודש ומקודש:

ברש"י ולאביו שלח כזאת כו' נושאים מטוב מצרים. מצינו בגמרא ששלח לו יין ישן שדעת זקנים נוחה הימנו [במגילה ט"ז] ובמ"א גריסין של פיל עיי"ש. י"ל בדרך הרמז ע"פ מש"כ הרמב"ן ז"ל בפ' וישב בפסוק כי בן זקונים כו' כי ארז"ל כל מה שלמד משם ועבר מסר לו. לומר שמסר לו חכמות וסתרי תורה ומלאו משכיל ובעל סוד כהם כאילו הי' זקן ורב ימים ע"ש. והוא כמו שארז"ל שאין מוסרין סתרי תורה כי אם למי שעומד בחצי ימיו כו'. ויין הוא תורה כמו שארז"ל בהרבה מקומות ואמר על זה ושתו ביין מסכתי. ובפרט סתרי תורה כי יין בגימטריא סוד. הביאני אל בית היין עיי"ש בתרגום. ויין ישן הוא כמו שארז"ל [פסחים קיט] מה ולמכסה עתיק זה המכסה דברים שכיסה עתיק יומין ומאי ניהו סתרי תורה. ופירש"י מעשה מרכבה ומעשה בראשית ע"ש. וכן אמרו רז"ל בפסוק נודע בשערים כו' שיעורין דלבא. בשבתו עם זקני ארץ על הספי' הקדושות. וארז"ל וירא כו' העגלות כו' עגלה ערופה היינו ששלח לו עניני הלכה בנגלה. וזה שי"ל ששלח לו סתרי תורה מה שחידש במצרים. יין ישן. שדעת זקנים הם אנשי הדעת האמתי. נוחה הימנו, שראוי רק להם. ועשרה חמורים י"ל שהוא כמו שארז"ל [חולין נה] שמואל שדר לי' לר"י תליסר גמלי ספיקי טריפות עיי"ש: או י"ל עוד כי מרומז בעשרה חמורים עשר דרגין ההיפוך מעשר דרגין של הקדושה. לומר כי כבר גבר עליהם והמה נושאים עליהם ונכנעים אל היין ישן. וזהו מטוב מצרים. כי זהו ענין גדול מאוד אתכפי' הסט"א אל הקדושה כמבואר בסה"ק. ובמ"א אמרו ששלח לו גריסין של פיל כמבואר בירושלמי פ"ק דיומא שמוגעין מן הכה"ג גריסין של פיל המביא לידי שינה וטומאה ע"ש [ומובא ג"כ בשפתי חכמים]. ויוסף הצדיק כבר גבר על זה ושיבר את פיל המצרי והודיע זאת לאביו: וי"ל עוד בדרך הרמז, כי הצי של פו"ל עולה בגימטריא חן. ויוסף שהי' במצרים יפה תואר ויפה מראה כמ"ש בפסוק. כמו אמו שאמר עלי' הפסוק ורחל היתה כו' ופירש"י ז"ל שם בפ' ויצא תואר הוא צורת הפרצוף. ומראה הוא זיו קלסתר ע"ש. כי צורת הפרצוף הוא הצלם אלקים אשר בפני האיש הצדיק אשר כל אבריו שלימים בלי שום פגם כלל. וכל אבר ואבר נמנה הקב"ה וב"ד איך לבראותו. והמה ענינים נפלאים. רומזים לצורות קדושות ודברים נשגבים כמבואר בסה"ק. וזיו קלסתר הוא הוד והדר כמ"ש הוד והדר תשוה עליו. הוא הודו הוא זיוו הוא הדרו. ואפשר שלזה כוון הראב"ע שכתב בפסוק ויהי יוסף יפה תואר ויפה מראה, כאמו ע"ש ודו"ק. ומי שיש לו האברים שלמים כולם בדמותם וצלמם והזיו והתואר שלהם. הוא הנושא חן בשמים ואין החי' שולטת בו. כמבואר ברז"ל על הפסוק נמשל כבהמות כו'. ולכן סמך הפסוק ויהי יוסף יפה

תואר

תואר כו׳ לפרשה של אחרי׳, ותשא אשת אדוניו. שלכן לא שלטה עליו החי׳ הרעה. כמ״ש רש״י ז״ל אני מגרה בך את הדוב כו׳. כי אין הקב״ה מביא לנסיון רק הצדיקים הגמורים אשר יוכלו לעמוד בו. כמ״ש ד׳ צדיק יבחן. וכמ״ש במדרש בפסוק והאלקים נסה את אברהם עיי״ש. ולכן נאמר בו לשון חן. וימצא יוסף חן בעיניו. כי מי שחן האמת נטוי עליו הוא לחן ולחסד בעיני כל רואיו. וכן ויתן חנו בעיני שר כו׳. ובאסתר המלכה נאמר ותשא חן וחסד כו׳. וכן נאמר בכלל ישראל מצא חן במדבר [ירמי׳ לא]. ולכן ברכו אביו בן פורת יוסף כו׳ ופירש״י ז״ל בן חן כו׳ אפריון נמטי׳ כו׳. בן פורת עלי עין, חנו נטוי על העין הרואה אותו עיי״ש. ולכן כאשר נודע ליעקב אע״ה מדריגת בנו יוסף הצדיק, מיד ותחי רוח יעקב כו׳ ומיהר תיכף לרדת למצרים לראות פניו. ראיתי פניך כי עודך חי כמ״ש המפרשים. [ובאמת אין לנו שום ידיעה בכל הדברים האלה. ואני בער לא אדע בהמות הייתי עמך כו׳. רק כמליץ מן הארכים מדברים היוצאים מרבותינו ז״ל ברוח קדשם. ואנחנו מדברים בזה לפי השערה לבד בסמיכות על דבריהם הקדושים אשר נאמרו באמת ורומזים לדברים גבוהים מאוד. ואם ח״ו שגיתי והוא רחום יכפר]:

עוד על רש״י הנ״ל ששלח לו יין ישן כו׳. ומ״א ששלח לו גריסין של פול. והנה יראה כל רואה כי מלובש בדברי רז״ל ענין עמוק. כי בפשיטות אינו מובן כלל. וכמו שעמדו בזה כל המפרשים כי האם הי׳ חסר ליעקב אע״ה יין מעט לסעוד ולחזק נפשו. הלא א״י הוא מקום מבחר הכרמים יותר הרבה ממא״ל. ויותר מזה אין מובן ענין הגריסין של פול שהוא מין ירק וקטניות לבד ואיננו דבר חשוב כלל. ויעקב אע״ה שלח לו ביד בניו מזמרת הארץ צרי דבש בטנים ושקדים. ומה חשוב נגד זה אלה הקטניות. ועוד יקשה יותר הלא יוסף אמר לאחיו ומהרתם והורדתם את אבי הנה. רצה שיהי׳ הכל במהירות בלי עיכוב. ואין כאן זמן כלל שיצטרך לכל הדברים האלה. כי בבואו למצרים יהי׳ לו כל טוב מצרים. ולמה צריך עשרה חמורים משא טעונים מטוב מצרים. וכבר כתבו המפרשים איש כפי דרכו [וגם אנחנו כתבנו ב״ה מזה]: ובעת נראה ב״ה קרוב קצת לפשוטו. היינו על פי הרמז הקרוב כפי השערה כי יוסף הצדיק ידע כי יקשה מאוד על אביו הקדוש לעזוב את הארץ הקדושה ולרדת למצרים מקום טומאה ערות הארץ. אבל ראה ברוה״ק כי הוא ענין מוכרח ואי אפשר בשום אופן לבוא לתכלית השלימות של האומה הנבחרת הזאת. והוא קבלת התוה״ק. כי אם ע״י שיעברו תחילה דרך שלהם בארץ הזאת לשבר ולהכניע כל כחות הטומאה. ועי״ז יצא לאור. האור הגדול המאיר לארץ ולדרים. כידוע אשר אין דבר בעולם שלא יהי׳ בתוכו חיות של קדושה המקיים אותו. רק כי בדברים הנמוכים החומריים ביותר הנה הקליפה שעליהם היא קליפה עבה וגסה. וצריך עבודה גדולה לשבור הקליפה העליונה אשר על פני הדבר ולהוציא מתוכה הפרי הנבחר. וזהו באמת כל תכלית בריאת החומריים. וכל עבודת בנ״י במעשיהם הטובים הוא להוציא יקר מזולל. וכן אמר הקב״ה לאברהם אע״ה בברית בין הבתרים כי גר יהי׳ זרעך כו׳ ואח״כ יצאו ברכוש גדול [כאשר כתבנו בזה ב״ה בכמה מקומות]. ולא ירד יעקב אע״ה להשתקע ח״ו במצרים רק לגור שם דרך גרות ומעבר. כמו שנוסעים בדרך וסובלים הרבה עינוי הדרך עד שיבוא אל המקום הנרצה. וכן עושים החופרים בארץ ומתעסקים באשפות ועפריות הרבה עד שמוצאים אחר כך האוצר הטמון בארץ מסגולת המלכים ויקרותיהם. ובספר שפת אמת למרן זצללה״ה כתב כי במצרים הי׳ מטמונות גדולות טמונים. היינו קדושה גדולה בעמקות הנסתר. והראי׳ שהרי אמר כגן ד׳ כארץ מצרים [בפ׳ לך]. אלא שהיו צריכים לחפור ולמצוא המטמונות [ורז״ל דרשו זה הפסוק כגן ד׳ כו׳ באופן אחר. עיין ברש״י וברמב״ן ז״ל שם]. וי״ל כי זהו שרמז יוסף הצדיק לאביו כי גם הוא יודע שדבר קשה הוא לרדת למצרים מקום אשר בשר חמורים בשרם. אבל עשרה החמורים [וי״ל כי מספר העשרה הוא כידוע אשר יש בדברים שנגד הקדושה גם כן כמו הקדושה שהיא כלולה בעשרה. כי את זה לעומת זה כו׳. ואנחנו אומרים רק כפי הנראה משטחיות דברי היודעים] ראוים להשתמש בהם. כי המה נושאים מטוב מצרים. הטוב הגנוז בהם בעומק. כמו חמור הנושא ספרים, חמור בעצמא חומריי גם. אבל נושא עליו ספרים קדושים יקרי ערך. ואחרי היגיעה והעבודה יצא הטוב לאור עולם. ואמרו רז״ל כי הוא יין ישן שדעת זקנים נוחה הימנו. אפ״ל כי נרמז בזה הד׳ כוסות של גאולה. כמו שארז״ל כי נרמז בד׳ פעמים שנאמר כוס בחלומו של שר המשקים. והמה כוסות התרעלה שישקו שונאי ישראל. וכוסות של יין ישן מובחר ומשובח וישתו ממנו כל זרע ישראל. ויין ישמח לבב אנוש להצהיל פנים משמן.

ודעת זקנים טחה הימנו. אפ״ל כי המה זקני ואבות האומה אבותינו הקדושים ע״ה. כי כן נאמר בכולם לשון זקנה. ואברהם זקן בא בימים. ויהי כי זקן יצחק כו׳. ועיני ישראל כבדו מזוקן. כי הזקנה הוא החכמה האמתית כמשרז״ל זה קנה חכמה. ואמר משרע״ה בשירתו שאל אביך כו׳ זקניך ויאמרו לך. כי אבותינו וזקנינו הקדושים הי׳ זאת כל תקותם שיגיעו בניהם ודורותם אל הטוב הגנוז הזה. ולא נחה עליהם דעתם ולא שקטה רעיונם עד שהובטחו על הגלחה הזאת שיהיו בניהם אחריהם מקבלי התוה״ק ונוחלי הטובה השלימה האמתית. ואפ״ל כי זהו שאמר הכתוב ולאביו שלח כזאת כו׳ שעמדו בזה המפרשים על תיבת „כזאת" שהוא לפשוטו מיותר [ועיין במוסגר שברש״י]. אבל כיון שהכוונה של הדברים הנשלחים מיוסף לאביו הי׳ הכל לרמז לו רמזים וסודות שייך לומר, כזאת, שפירושו הוא כמו זאת בכ״ף הדמיון. היינו שכל הדברים הנשלחים היו רק לרמז ודמיון. ראה אבי והבן הדמיון שלהם כמו זה הדבר הנשלח מאתי. ומובן כי שייך לפסוקים שקודם זה, לכולם נתן לאיש חליפות כו׳, שהי׳ גם הנתינה בעצם דבר חשוב. אבל, ולאביו שלח. רק כזאת. העיקר הוא לרמז לו רמזים וסודות כמו זאת. ובר ולחם ומזון בפשיטות צידה לדרך, והבן. כי הצידה לדרך הוא נצרך להם בפשיטות כמו שבאו למצרים לשבור בר. אבל הדברים האחרים כמו יין וגריסין וכדומה אין להם צורך עתה בעת כי ימהר עליהם לשוב אליו. אביו וכל ביתו. גם אין מדרך המוסר לשלוח לאביו מתנות שנראה שהוא צריך למתנת בנו. רק, כזאת, הרמוז בהם. וענין גריסין של פיל אפ״ל שהוא כדמיון כי יש מאכל שנקרא סאגו והוא מובא מהודו [אינדיא] וידוע לכל. והוא מאכל דק ומפונק מאוד ונותנים אותו לתינוקות אשר להם אצטומכא חלושה. או לחולים ל״ע השבים לבריאותם ועדיין אצטומכא שלהם אינה ראוי׳ לקבל מאכל פשוט ועב נותנים להם המאכל הזה. והוא מאכל העולה על שלחן מלכים. והוא באמת מפרי העץ אשר בהודו. וכתבו האחרונים אשר צריך ליזהר בפסח מאכילת סאגו. כי נודע אשר יש מין כזה שהוא מזויף והוא חמץ גמור. כי עושים אותו בענג־לאנד מן חטים פשוטים שמתקנים אותם וטוחנים ע״י מכונות שלהם עד שנעשה ממש כמו סאגו שבא מאינדיע. ויוכלו למכרו בזול יותר. וכן אפ״ל כי במצרים היו האומנים יכולים לעשות מן גרגרי פיל המצרי [ואפ״ל כי רמז לו דוקא ע״י זה המין. כי הוא מיוחד למצרים וכן נקרא פיל המצרי בדברי רז״ל] שהם קטניות פשוטים ומאכל עב וגס. אבל ע״י טחינה ותיקון הי׳ נעשה ממנו דבר חשוב ומאכל נכבד הראוי לעלות על שלחן מלכים. והי׳ נקרא גריסין של פיל. ושלח יוסף זה המין ג״כ לאביו. ונרמז בו ראה והבן אבי כי נוכל לעשות מדבר עב וגס דבר נחמד וחשוב מאוד ע״י תיקון. ואנחנו יחד אחה, ואני, והשבטים, בהיותנו יחד באמ״ל יש בידנו לתקן ולעשות מהדברים החומריים ועבים וגסים הרבה דברים נפלאים וחשובים. ויעלו על שלחן של מלך העולם המלך מלכי המלכים הקב״ה. והבנים בנ״י יאכלו על שלחן אביהם מכל טוב אשר מוכן בעבורם כמ״ש מה רב טובך אשר צפנת ליראיך. כי בכל מה שנברא בעוה״ז יש רב טוב הצפון וגנוז בהם בעומקי הבריאה. ויצא הטוב ההוא לאור ע״י עבודת ישראל ויגיעה שלו. ועי״ז נזכה להאור הצפון לעוה״ב שהוא כולו טוב. אורה ושמחה:

ברש״י ז״ל בפסוק וידברו כו׳ דברי יוסף אשר דבר כו׳ סימן מסר להם במה הי׳ עוסק כשפירש ממנו בפרשת עגלה ערופה כו׳ העגלות אשר שלח יוסף כו׳ עיין שם. הנה יש להבין למה באמת הי׳ מסובב הדבר שילמד עמו בעת שלחו לדרך פרשת עגלה ערופה. כי בשלמא לפי דעת יעקב אע״ה כי ח״ו נהרג בדרך וטרוף טורף יוסף. הי׳ מן השמים להזהירו ולהזכירו כי יש לחוש לסכנת מות בדרך לכתו. והוא ענין עגלה ערופה. אבל באמת לא הי׳ כן רק חי ושלם ומושל אח״כ במצרים. אם כן מה ענין עגלה ערופה לזה. גם יש להבין כי הסימן הזה ששלח לאביו ע״י אחיו אינו סימן מובהק להאמין כי יוסף חי במצרים מקום קרוב לכנען וכ״ב שנים לא נשמע דבר ממנו. וגם הרי הכיר כתונת הפסים מגוללה בדמים. וצריך סימן מובהק להאמין הדברים שאמרו לו. ויותר הי׳ סימן מובהק אם שלוח לו על ידם להזכירו כי ביום פו״פ למד עמו הנגה חמורה ועמוקה פלונית וגילה לו בה סוד עלום וגנוז מה שקיבל משם ועבר ולא מסר הדבר אלא לו לבדו ולא לבניו האחרים. כמ״ש הרמב״ן ז״ל בפסוק כי בן זקונים כו׳ כי אותו מצא נאמן לגלות לו סודות נוראות הי׳ זה סימן מובהק. אבל להזכיר מה שלמד עמו בעת פרישתו אפשר להיות כי יעקב אע״ה בעת גודל צערו ל״ע בהכירו כתנתו; ויקרע את בגדיו, אפשר כי נמלט אז מפיו ענין זה. כי צעק אנכי לבדי אשם בדבר. כי מן השמים שלחו לי ללמוד

עמו

עמו את פרשת עגלה ערופה ולא שמתי על לבי. והאחים שמעו אז זאת ויודעים המה גם כן מהסימן:

ע"כ אפשר לומר ב"ה בענין הזה. כי הנה רבינו הרמב"ן ז"ל כתב בזה הפסוק כי נ"ל ע"ד הפשט שלא הוגד ליעקב כל ימיו כי אחיו מכרו את יוסף. אבל חשב כי הי' תועה בשדה והמוצאים אותו לקחוהו ומכרו אותו למצרים. כי אחיו לא רצו להגיד כו' ויוסף במוסרו הטוב לא רצה להגיד לו כו' ע"ש. והוא באמת דבר נפלא. כי לאחר שנתעכב הדבר כ"ב שנים והי' יאוש גמור ליעקב אודות יוסף. בפרט אחרי ראותו כתנתו ויודע את צדקת בניו השבטים כולם אשר אין באפשרות לחשדם. הנה אחרי מצאו אותו חי ומושל בכל אמ"ל הי' ראוי ליעקב אע"ה לדרוש מיוסף איך הי' באמת דבר המסובב. ומה הי' פרטי הדברים. כדי להודות ולשבח על הסבות המסובבים מעילת כל העילות וסיבת כל הסיבות ית"ש. ואיך התאפק באמת כל י"ז שנים שהי' עמו ביחד ולא חקר ולא דרש אודות זה כלל. אבל אפ"ל כי זה הי' עצת יוסף הצדיק לשום עצה להסתיר הדבר מאביו לטובת האחים להצילם מקצפו או ח"ו קללתו על מה שגרמו הצער הזה. והוא כי ידוע ענין עגלה ערופה כי ימצא חלל כו' ויצאו זקניך כו'. הוא עדת הסנהדרין. וכן הכהנים וכן זקני העיר ההוא, ב"ד שבה. וב"ד של העיר רוחצים ידיהם ואומרים ידינו לא שפכו כו' והכהנים אומרים כפר לעמך כו'. ואפ"ל כי הי' באמת קצת אשמה על כל אחד מהם בענין הזה, כי ימצא חלל כו'. על הסנהדרין יש קצת אשמה כי לא בערו הרע מקרב העם ויש ביניהם שופכי דמים. והכהנים עליהם אשמה קצת כמ"ש רש"י בפ' מסעי בפסוק עד מות הכה"ג כי הי' לו להתפלל שלא יארע זאת בימיו. וב"ד של העיר הקרובה בודאי יש עליהם אשמה אם הי' הענין ע"י רוצח מדוע אין מבערים הרוצחים. ואם מעצמו מיתת רעב וצמא. בודאי היו חייבים שלא לפטרו בלי מזונות ולוי'. לכן הוצרכו כולם לבוא למקום העריפה ויתגללו עצמם וינקו עצמם בוידוי ותשובה ועלבון לבם. ואז נודע כי מן השמים הי' ענין זה מסובב. כי אפשר הרוצח הי' גוי רשע או מת מיתה חטופה ל"ע. בלי סיבת בנ"א. ואז מבטיח הכתוב, ונכפר להם הדם. כי אין להאשים אותם כלל ומאת ד' היתה זאת לסיבת עון האיש ההוא וכדומה. וכן הי' בענין הזה של מכירת יוסף למצרים. כי הי' מקום בזה להאשים את שמעון ולוי שהיו הראשונים, ויאמרו איש אל אחיו כו'. ואת יהודה שלא מיחה בהם כמ"ש רש"י בפסוק וירד יהודה מאת אחיו שהורידוהו מגדולתו עיי"ש. ואת ראובן שלא הי' לו לזוז מן הבור עד העלותו. ושאר אחיו שספרו לה"ר עליו כמ"ש רש"י בפסוק אל תרגזו בדרך עיין שם. וגם את יעקב אע"ה ששלח אותו בדרך מסוכן. כמ"ש הדין בשולח שליח לדרך והרג ל"ע. וגם על יוסף עצמו שגרם לזה על ידי שהבאת דיבתם כו'. אבל באמת לאמיתו אין על אחד מהם שום אשמה. כי הי' הדבר מוכרח ומן השמים הסבו את לבם. כי הי' כל פרטי הדברים סיבויים לדבר עקרי היותר גדול בעולם. כי היו שליבות ומדרגות להוריד את יוסף למצרים ולהוריד אח"כ את אביהם ובניו ובני בניו למצרים. ולהיות גלות מצרים לצרפם שם. ולהיות אחר כך גאולת מצרים בנסים ונפלאות. ולהיות קרי"ס ולעלות אח"כ ע"י השליבות האלה אל הר סיני לקבל התוה"ק אשר היא חיינו ואורך ימינו. ועיקר תכלית בריאת שמים וארץ מהקב"ה עילת כל העילות וסיבת כל הסיבות ית"ש הסיב כל הענינים האלה [וכמ"ש כל המפרשים וגם אנחנו כתבנו בזה בהרחבה לעיל בכמה מקומות]. וכן אחז"ל ראוי הי' יעקב לירד בשלשלאות כו'. להורות כי הי' הדבר הזה מוכרח ובלתי אפשרי בלעדי זה. וכמו שאמר יוסף לאחיו ועתה לא אתם שלחתם אותי הנה כי האלקים כו'. נמצא שאין על שום אחד מהם שום אשמה: וזה שי"ל שהיתה זאת עצת יוסף הצדיק. כי הי' ירא מאוד כי עד כה חשב אביו כי חי' רעה אכלתהו טרוף טורף יוסף. ולא הי' לו מה לחקור ולדרוש כי ממי ידרוש מחיתו יער מטורפי טרף. אבל כעת כי יתודע לו כי יוסף חי וכי הוא מושל כו'. אולי יעלה על דעתו לחקור ולדרוש את הסיבות שהי' בענין הזה ויתודע לו ח"ו מעשי בניו כו'. על כן שלח לו תיכף סימן זה להזכירו לאמר, אבי יקירי, כי יפלא בעיניך ענין זה. ואולי תרצה לדעת הסיבויים ומי האשם בדבר הזה בראשיתו. אומר לך בקיצור כי הוא ענין עגלה ערופה שלמדת עמי בעת פרישתי ממך. ומה כתיב שם ונכפר להם הדם. כי נתברר שאין על שום אדם אשמה בזה. כן הי' הדבר הזה. מן השמים בפירוש הי' מסובב כל הפרטים ואין אשמה כלל לא עלי ולא עליך ולא על שום בן אדם. כי יש בזה סוד עמוק שהי' מוכרח לסיבובים כולם מן השמים. וכל הצער שהי' לי ולך הכל הי' משמים. ונכפר להם הדם לכל המסבבים ואין עוד לדרוש ולחקור בזה. והנה ידע יעקב אע"ה

גודל

גודל מעלת בנו יוסף הצדיק מעודו. ובפרט כי גם עתה עולה מעלות רבות בצדקתו ותורתו [כמ"ש ב"ה למעלה כי רמז לו בשליחות החמורים והאתונות כי כבר גבר על כל הקלי' הרעות. ושלח לו גם יין ישן היינו רמזים בסודות התורה]. ע"כ סמך עליו. אם רצונו שלא לחקור ולא לדרוש ע"ד הסיבויים בודאי הנכון עמו. ולא שאל עוד ולא חקר כלל. כי כבוד אלקים הסתר דבר. ובבואו למצרים וראהו עם כל צלם הקדושה ונודע לו עוד יותר מגודל מדרגתו בקדושה ובטהרה. לכן שמר את עצמו מלעשות דבר נגד רצונו:

ברש"י ויאסור יוסף מרכבתו כו' וירא אליו ויפול על צואריו ויבך על צואריו עוד. אבל יעקב לא נפל על צוארי יוסף ולא נשקו. ואמרו רבותינו שהי' קורא את שמע עכ"ל. וכבר עמדו המפרשים על זה. אם הי' זמן ק"ש גם יוסף הי' צריך לקרות. ואם לאו מה הי' ענין יעקב שקרא כעת ק"ש. וכבר נאמרו בזה הרבה תירוצים ופשטים מתוקים וטובים. אמנם אענה ב"ה גם אני חלקי בעזרת החונן לאדם דעת. והוא, מבואר וידוע כי ארץ מצרים הי' ערות הארץ מקום טומאה וזוהמא ומשכן הקליפה באופן נורא מאוד. אבל הרי מבואר מפי ספרים וסופרים דבר אמת ונכון. כי הקב"ה מכה"כ ממלא כ"ע וסוכ"ע ולית אתר פנוי מיני'. אפילו במקומות הנמוכים ושפלים מאוד ובמקומות הבזויים וטמאים. מ"מ אם לא הי' בהם ניצוץ חיות מהקדושה לא הי' יכול להתקיים. כי מקור החיות של הקב"ה הוא מהוה ומחי' את כולם. והוא מקשרם כ"א ביחד; הגבוהים. והנמוכים, הרמים והשפלים, המקודשים ואינם קדושים, והוא האחדות הגמור שאנחנו מיחדים שמו בכל יום כי הוא ית"ש אחד יחיד ומיוחד. ובלעדיו הכל כלא ואפס ואין. רק שמחי' אותם מגבהי הגבוהים עד עמקי השפלים. כל אחד מהם לפי ערכם ויכולת קבלתם. ורק כי במקומות הקדושים הנה אור חיות שלו ית"ש הוא נגלה ושופע הרבה. ובמקומות השפלים ובזויים וטמאים הנה החשך יכסה מלמעלה על האור. אבל בפנימיות מוכרח להיות ניצוץ של אור קדושה כדי להיות הדבר ההוא בקיומו. וממילא במצרים שהוא טומאה גדולה. אבל עכ"פ צריך להיות גם שם ניצוץ קצת מחיות הקדושה. וממילא כאשר באו לשם הצדיקים, יעקב ובניו, ובני' השכינה עמהם כמ"ש אנכי ארד עמך מצרימה כו'. ממילא במקום האור נתבטל החשך ויצא האור הפנימי ומתגלה ג"כ. כי החשך אשר על פני הארץ נתבטל ונתגלה האור: והנה כאשר באו אחי יוסף אל יעקב אביהם עם הבשורה ויגידו לו לאמר עוד יוסף חי וכי הוא מושל בכל אמ"צ ויפג לבו כי לא האמין להם. והוא, כי להיות יוסף חי הי' יכול להאמין. וכי הוא עוד בצדקתו [שזה נקרא חי כמבואר] גם זה יכול להאמין. כי ידע מרוב צדקתו בעודו נער בן י"ז שנה. אבל מה שהוסיפו וכי הוא מושל בכל אמ"צ. היינו שגבר בכח קדושתו על כללות של ארץ מצרים. והוא, שכפה וביטל הכח שלהם והוא מושל אליהם. זה הי' מהנמנע כמעט בגדר אנושי. כי איך יוכל איש אחד אפילו יהי' צדיק גדול מאוד. לכפות ולהתגבר על מקום טומאה כזאת. ולכן כל המוסיף גורע. וע"י שהפליגו ואמרו וכי הוא מושל כו' ע"כ לא האמין כלל. עד אשר דברו אליו כל דברי יוסף וראה את העגלות כו' והם סימנים מובהקים אשר שלח להגיד מדבר הלימוד שלמד אצלו אז. וכדומה. אז ותחי רוח יעקב אביהם. כי כבר האמין כי יוסף חי והוא צדיק בצדקתו. אבל דבר הממשלה על ארץ הטמאה עוד לא האמין. ולכן אמר רב עוד יוסף בני חי. כלומר די לו גם בזה שכבר נתברר לי שהוא חי ועומד בצדקו. אבל יותר מזה אלך בעצמי ואראנו. ובאמת כנים היו הדברים שהגידו בני יעקב. אבל הסיבה לזה הי' על ידי הנסיונות הגדולות שעמד בהם יוסף הצדיק במצרים. הן בהיותו עבד לשר הטבחים. עבד נבזה עברי. ולא הטה ח"ו למצוא חן בעיני אדונו להטות ח"ו מדרך צדקתו אפילו כחוה"ש. ומכ"ש הנסיון הגדול אח"כ במעשה של אשת פוטיפר. וגם אח"כ בהיותו בבית הסוהר. כאילו ח"ו נשכח ממנו בשמים. אבל הוא לא הסיר ח"ו מצדקתו ובטחונו כמלא חוט השערה. והכל הם נסיונות גדולות. וע"י שהוציא את צדקת לבו מן הכח אל הפועל. ע"י כח ותוקף מעשיו מה שלמעלה מטבע האנושי. בזה שיבר וביטל את הקלי' ויצא אור האחדות הגנוז אשר בתוך כל דבר ויצא נגלה והאור בשפע ונתבטל מהחשך הרבה מאוד. וגזר על המצריים שימולו כדי להתיש כח הטומאה. ואת העם העביר אותו לערים מקצה גבול מצרים ועד קצהו. אפ"ל כי כמו שבקדושה יש מקומות מחולקות במדריגת הקדושה כמארז"ל עשר קדושות הן בא"י. כן את זה לעומת זה כו' יש בטומאה מדריגות במקומות במצרים. וכדי לשברם ולבטלם העביר אותם מהערים מקצה גבול מצרים ועד קצהו [כי המקום היותר תקיף בהטומאה מכל אמ"צ קורא. קצה גבול מצרים. כי הוא בתכלית וסוף הכח שלהם. והמושרשים שם ודבוקים בטומאה

שעביר

העביר משם עד הקצה שבהיפוך. ואמר רק אדמת הכהנים לא קנה כו' [כי לכאורה למה השמיענו זאת הכתוב]. ואפ"ל כי הוא כמשארז"ל בפסוק [לך לך] וירד העיט על הפגרים וישב אותם אברם. וברש"י שם רמז שיבוא דוד בן ישי לכלותם ואין מניחין אותו מן השמים עד שיבוא המלך המשיח. והוא כמ"ש בסה"ק כי צריכין להשאיר כח קצת להם ג"כ כל זמן שהעולם אינו בשלימותו. והדברים עתיקין, [והפנימית מזה אין לנו ידיעה בו רק כפי שטחיות הדברים] כן השאיר אדמת הכהנים. ואמר על זה כי חוק לכהנים כו' ואכלו את חוקם כו'. ר"ל כי כח הטומאה התיש גם מהם ונשארו כמו כפריים פשוטים אשר כל רצונם לאכול טרף לחמם וחוק הניתן להם. כן נתן להם יוסף כמו שנותנים המאכל לפני הבהמות לחמורים ולסוסים. ואפ"ל עוד כי הענין הוא כמו שארז"ל כד דמיך ר"א אמרי מה תהוי עלן ממינאי כו' אבדה עצה מבנים נסרחה חכמתם. והוא כי חסד גדול והשגחה הוא בפרטות מן השמים כי כל עוד שהקדושה בתוקף אז גם זה לעומת זה כו'. וכאשר הקדושה ח"ו מתמעט אז ממעטין כח שכנגדו גם כן שלא יכלו ח"ו להתגבר כ"כ. לכן כאשר אבדה עצה מבנים אז נסרחה חכמתם של או"ה. וכן הוא בענין הזה. כי כל זמן שהי' יעקב אע"ה ובניו בארץ הקדושה היו אנשי מצרים בארצם ומקומם. אבל כאשר גלו ממקום הקודש צריכים להתיש ולהמעיט גם כח טומאת העכו"ם והעביר אותם ממקומם. ואפשר כי על זה כוונו רז"ל באמרם כי היכי דלא לקרי לאחוהו גלוותי, והבן]. כי כבר הי' כח בידו לעשות כל זה. ואם הי' יודע יעקב אע"ה מכל תהלוכות יוסף בכל השנים הללו שהי' במצרים לא הי' מהנמנע בעיניו מה שהגידו לו בניו. אבל כיון שלא ידע מפרטי הדברים הי' בעיניו מהנמנע שאפילו שהוא צדיק גמור אבל די שיתגבר לעצמו ולא יבוטל נגדם ח"ו. אבל לא שיתגבר הוא עוד על כח הטומאה כל כך להכניעם ולהשפילם. מה שהוא באמת כמעט נמנע לולא כל פרטי הדברים שעברו עליו ועמד בנסיונות גדולות ונוראות בכל הזמן הזה ועי"ז זכה שנתגלה הרבה מן האור הגנוז בתוך החשך. והוא כח האחדות המחי' הכל ומהוה הכל. וי"ל כי לכן כאשר בא יוסף אל אביו וירא אליו הנה אז הכיר יעקב בפני יוסף גודל קדושתו. כמ"ש בזוה"ק בפ' ואתה תחזה כי יכולים להכיר על ידי השרטוטין וכדומה קדושת צלם האלקים שעל פני האיש, בשערו, בעינו בחוטמו, בשפותי', בפומי' כו'. והכל הי' מזהיר ומצהיר ומאיר כחמה היוצא מנרתיקה לעיניו הבהירים של יעקב אע"ה. ומה גם כאשר נפל יוסף על צוארי אביו והריח ריח גן עדן כמו שהריח אביו ממנו באמרו גשה ושקה לי בני וירח את ריח בגדיו כו'. אז נתפעל יעקב אע"ה וכבר האמין כי הוא בכחו הגדול מושל בכל אמ"ל לכופם ולכופפם ולבטלם. ונתרגש מאוד כענין מלא מין את מינו וניעור. ובהיות כל זה מפני שאחדותו ית"ש ומקור חיות הקדושה הוא גנוז בכל הבריאה כולה והוא סובב כל עלמין וממלא כל עלמין ולית אתר פנוי מיני'. לכן יכול הצדיק הגדול בקדושתו לגלות האור מתוך החשך. ע"כ קרא בכל כחו אז. שמע ישראל ד' אלהינו ד' אחד. יחיד ומיוחד המייחד ומקשר כל הבריאה ומחי' הכל. כי אפילו במצרים במקום השפל מאוד ומרוחק מהקדושה גם שם לית אתר פנוי מני'. ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. והתפלל על זה שיתגדל ויתקדש שמי' רבא לעלם ולעלמי עלמיא. להעביר גילולים מן הארץ. ויכירו וידעו כל באי העולם כי לו תכרע כל ברך כו' לפניו ית"ש יכרעו ויפולו ויקבלו עול מלכותו עליהם ימלוך ד' לעולם. והי' ד' למלך על כל הארץ ביום ההוא יהיה ד' אחד ושמו אחד, אמן ואמן:

ב"ה. פרשת ויחי.

ברש"י ז"ל למה פרשה זו סתומה כו'. ויש להבין הי' לו לעשות הסימן בסוף הענין בשעה שהזכיר פטירתו ומה ענין לכאן. ורק נראה כי ענין סתימה כאן מבואר שאינו כשאר סתימות שבש"ת. רק שאין שום הפרש בין פרשה עליונה לכאן והוא כמו שמחוברים ביחד. לזה פי' הסמיכות. והענין הוא כי בעת שהי' יוסף במצרים הגם שהי' מושל ואוחז בהם אבל הי' יחידי שמה. ואח"כ בעת ובנ"י פרו וישרצו אבל כבר היו משועבדים. ורק ויאחזו בה וגם ויפרו וירבו. זה הי' רק אותן שבע עשרה

שנה של ויחי יעקב. אבל כיון שנפטר נסתמו עיניהם
ולבם כו':

עוד על רש"י הנ"ל למה פרשה זו סתומה כו' מצרת השעבוד כו'. עיין ברא"ם שהקשה שהרי כ"ז שהי' אחד מן השבטים קיים לא שעבדו בהם. ותירץ שהשעבוד הי' בפה רך ואח"כ באונס עיין שם. והלשון שנסתמו כו' מצרת השעבוד קשה שמשמע שהי' השעבוד גמור:

ואפ"ל, במה שפירשנו ב"ה הפסוק כי גר יהי' זרעך כו'. שכאשר יודעים שזהו שעבוד ומרגישים שהמה בארץ לא להם זהו באמת נחשב לפני המקום ב"ה. לא כן כשחושבים שהמה תושבים ואינם שמים על לב כלל ענין השעבוד כו' וזה גורם בעוה"ר אריכת הגלות. והארכנו ב"ה בזה במ"א. זה אפשר לרמז, כי הנה מבואר אשר השעבוד של רד"ו שנה נחשב באמת מעת שירד יעקב אע"ה למצרים. שהרי מן לידת יצחק עד כאן הי' ששים של יצחק ושלשים ומאת של יעקב הרי ק"ץ שנים. ולמה זה. ע"כ שזהו מפני שהי' באמת שעבוד. כי לשון שעבוד אינו דוקא עבודה רק הכנעה תחת יד אחר. ואולי הי' יכול עוד להיות כן זמן רב. אך החסרון הי' מפני כי התישבו בארץ מצרים. וענין וישב ישראל הוא כמו וישב יעקב בארץ מגורי כו' שפי' רצה לישב בשלוה ע"ש. כן התישבו עם ישראל. ויאחזו בה, כאדם שיש לו אחוזה וקנין בדבר שהוא שלו ואינו גרות כלל. בזה גרמו שהתחיל השעבוד יותר ויותר עד שבא לידי עבודה ועינוי. ועד שאמרו הבה נתחכמה כו' כדי להרגישם ולגרום לצעקה שלהם. כענין שארז"ל בההוא דזרע ולא צמח עד שהתפלל כו' מפני שהקב"ה מתאוה לתפלתן כו'. ורק כל זמן שהי' יעקב אע"ה חי ויושב בבהמ"ד ללמוד עמהם מסתמא הי' מזכירם ומעוררם, דעו בני שזהו שעבוד קשה וצריכים רחמי שמים להגאל מהם. לא כן אחר שנפטר אז נסתמו עיניהם ולבם של ישראל מצרת השעבוד אשר התחילו לשעבד בהם. ועיניהם לא ראו עוד את הנולד. ולבם נסתם מבלי שום על לב ולהשכיל מולא הדבר. שזהו צרת השעבוד. וחשבו שהם תושבים והארץ הוא שלהם. וזהו הרמז של סתימת הפרשה לומר שהוא ענין א' עם שלמעלה. שלכן התישבו ויאחזו בארץ מפני שנסתם עיניהם ולבם כו'. שאל"כ מהיכן בא זה שעם ישראל יתישבו ויאחזו בארץ נכרי' כזאת. ד"א שביקש לגלות כו' טכל ג"כ לפרש בענין הנ"ל. וכמו שפי' שכל הגליות והאריכות שלהם תלוי בזה שאם נדע ונרגיש שזהו שעבוד ולא נרצה להאחז בארץ לא לנו אז נחשב לגרות וגלות. לא כן אם מתחברים ח"ו עם אנשי הארץ ומתאחזים בה וחושבים זה לקנין גמור כו'. לכן כשרצה יעקב אע"ה לגלות הקץ שלעתיד מפני שיש לו קצבה. אך ראה שהדבר תלוי בהגולים ומתגוררים איך דעתם עיניהם ולבם בענין הגלות וכנ"ל. ממילא שאינו קצוב לכן נסתם ממנו הקץ. עד אשר נתעורר בלבות שלימות ונדע כי גרים אנחנו ולא נחשה ולא נתאפק רגע מלבקש מאת גואלינו ית"ש. ישוב ירחמנו. ויגיה חשכנו. יוציאנו מאפלה לאור גדול. ויראנו אחוזת נחלתנו באמת וינחילנו בה ויושיבנו באהלים כימי מועד אמן:

ולהבין סיום דברי רש"י ז"ל ד"א שביקש לגלות את הקץ כו' נבין על פי משל שר אחד גדול הי' לו מיחוש ל"ע. ושאל ברופאים ואמרו לו כי החולשה הוא מה שגופו שמן ביותר וצריך לנסוע למרחץ פלוני כדי למרק הגוף ולהכחישו קצת. וכן עשה ונסע למרחץ בהרחבה גדולה כדרכו עם משרתים וכלים וכל הצריך. ובבואו ויקח לו אכסניא בהאטעל גדול ארבעה וחמשה דירות והתנהג בכל אופנים ברחבה. ויהי בלכתו לטייל ראה שרים ממדינות אחרות מלובשי בגדי יקר כפי מנהג מדינתם. ויאמר אל המשרת כי יקרא לו חייט היותר מובחר שבעיר ויצוה עליו לקחת לו בגד דק וחשוב ולעשות לו ג"כ [פראנצוזקי] מלבוש. אבל בתנאי שיהי' עשוי כמדתו ממש וטוב ונאה. ויהי כאשר הביא החייט את המלבוש אחרי עבור ערך עשרה ימים והנה אין המלבוש כמדתו צר ובלתי אפשר להלבישו. ויקצוף השר ויאמר הלזה אתה מפורסם לבעל מלאכה ואומן נפלא. וגם החייט באמת גם הוא התפלא מה זה הי' כי לא הסכין בזה. ותמיד מכוין המדה על חוה"ש כמעט. בקיצור כי לא לקח המלבוש. ויאמר להחייט כי הוא מוכרח לקנות בגד אחר ולעשות מלבוש טוב מזה. ובתוך כך והנה בא להבית הרופא לבקר את השר הזה ויבקרהו וימששהו ויתפלא ויאמר לו ומה המה דרכי האכילה אשר בם אדוני מתנהג. דרכי אכילה כמו בביתי. בבוקר כו"כ. בצלות חמשה תבשילים. צלי שלוק ומטוגן ודגים וירקות. ובערב כו"כ. ויאמר לו הרופא, אדוני, טעתי כי תסע לביתך ולא תרחוק פה במרחץ את האורחים האחרים. ומדוע. יען כי המרחץ לא יועיל לך כלום. ומדוע. יען כי העיקר הוא דרכי התנהגות האכילה. ואם
אתה

אתה רוצה לאכול כרצונך כפי העולה על תאוותך אין המרחץ שוה כלום. כי על פי החשבון הי' צריך לחסור לך מן יום בואך עד היום חמשה קוים [מדה] בטוני. והנה יש ג' קוים יתרים על מה שהי' בבואך. ויהי כשמוע החייט הדברים האלה ויגש אל השר ויאמר, אדוני, אנכי מבקש לשלם לי בעד המלבוש. ומה, והלא אתה מחויב לעשות לי מלבוש כהוגן. לא אדוני, אנכי יודע לכוין מדת המלבוש על א"ש פשוט אשר איננו משונה היום מיומים. אבל באשר אדוני נעשה בשרך עב ושמן כל יום יותר. על זה כבר אין בכחי לכוין מלבוש. כי היום אני לוקח המדה ובמשך איזה ימים נשתנה מדת גופך. כן הוא הענין הנ"ל. כי רז"ל אמרו אין בן דוד בא עד שיכלו גסי הרוח כו' והשארתי בך עם עני ודל כו' [עיין סנהדרין בפ' חלק]. ואמת כי הקץ יש לו זמן אבל בתנאי שיהי' להם הכנעה. ואם היו מקבלים הכנעה מן הגלות הי' הקץ בזמן הראוי. אבל כיון שנסתם עיניהם ולבם כו' והמה ישבו בארץ מצרים ויאחזו בה ונעשו בע"ב אנשי אחוזה. לכן אינני יודע עוד זמן הקץ לכן נסתם ממנו. ושני הפי' שהביא רש"י ז"ל אחד הם כי זה תלוי בזה. עד אשר יקבלו שעבוד והכנעה וירך לבבם. וקרוב ד' לנשברי לב. וכל מה שקרוב להם יותר המה נעשים טובים יותר. וכל שנעשים טובים המה קרובים יותר אליו ית' וכן יותר ויותר עד שבאה הישועה. ויתבטלו כמו שהוא בטל גרגיר התבואה אחרי זריעתה. אז יצמח ישועה ויגדלו ויתעלו עילוי גדול מאוד. כמ"ש והשארתי בך עם עני ודל וחסו בשם ד' ויראו בישועתו. כן נזכה לחזות בב"א:

ברש"י ז"ל ועשית עמדי חסד ואמת חסד שעושים עם המתים הוא חסד של אמת שאינו מצפה לתשלום גמול. אינו מובן, אם מיירי באיש שעושה כל דבריו לש"ש רק לעשות כפי התורה ורצונו ית"ש. גם החסד שעושה עם החיים הוא של אמת שאינו מתכוין במה שעושה גמ"ח רק לרצון בוראו ית"ש. ולא לקבל טובה וגמול מחבירו שהוא אינו עשיית חסד רק מסחר תמורה וחליפין. ואם מדבר במי שעושה לשם ענין אחר. הנה גם בגמ"ח עם המתים יוכל להיות כן. שאם בעשיר הוא עושה יש לו הנאה מן הקרובים. ואם בעני הוא לו לכבוד ולתפארת שעושה מצוה וכדומה. והמצלנו אמרו רז"ל חותמו של הקב"ה אמת. וי"ל כי התוה"ק נקרא אמת כמו שאחז"ל תורה כתיב בה אמת כו' אמת קנה ואל תמכור. והנה החותם העשוי להדפיס בו ידוע כי על החותם גופא האותיות המה מהופכות וע"י הדפוס על הנייר באים האותיות כסדרן ביושר. והנה אם ירצה לקרות האותיות על החותם גופא בעוד שלא הדפיס בו הוא קשה הקריאה שהאותיות אינם כסדרן. רק על ידי השגחה גדולה ושום לב בעין פקיחא יוכל להבין מה שנחקק על החותם. לא כן אחר שנדפס החותם על הנייר כבר יוכל כל איש לקרותם ולאמרם כי הכל מבואר ביושר הסדר. וזה נוכל להמשיל הנהגת כל העולמות. כי קודם שניתנה התורה הי' כל מעשיו ית"ש ורצונו אינו מבואר. כי מי יודע רצונו ומה טוב לפניו ית'. רק האבות הקדושים קיימו את כל התורה כולה עד שלא ניתנה כמבואר. וע"י השגחה רבה ושום שכל ולב נכון העמיקו בשרשים הקדושים עד שהבינו ברוח קדשם את רצונו ית"ש בעולמו. והוא כמו הקורא האותיות מעל גבי החותם עצמו. לא כן אנחנו שכבר זכינו לתוה"ק כבר נדפס החותם של אמת מבורר ביושר וסדר שיוכל כל איש לקרות ולדעת מה רצונו ית"ש בעולם ע"י הביטו בתוה"ק. נמצא התוה"ק היא חותמו של הקב"ה שנדפס מבורר ומפורש דברי האמת לאמתו גלוי לפני כל באר היטב כמ"ש הואיל משה באר את התורה כו'. וזהו חותמו של הקב"ה אמת. היא התוה"ק תורת אמת כו'. והנה אם כל החוקרים פילוסופים מאו"ה מודים שהנפש יש לו מעלה גדולה וקדושה שהיא רוחניות. אבל לפי דבריהם השקרים הנה גוף האדם הוא דבר שפל מאוד והוא בכין פחות ונבזה מעפר ארץ. ואחר צאת הנפש ממנו אינו עוד חשוב למאומה. לכן צוה א' מהם לתלמידיו שאחרי מותו יניחו אותו על פני השדה. וכאשר שאלוהו הלא יהי' מאכל לחיתו ארץ. אמר שיניחו אצלו מקל להבריחם כו' ואם איננו מרגיש ומתנועע מה איכפת לי' כי החיות יאכלוהו. והנה כל זה הוא לפי דברי שטותם והבליהם. וראוים באמת למאכל החיות וכלבים. לא כן אנחנו עם ישראל יודעים על פי דברי התוה"ק שהזהירה לא תלין נבלתו כו'. ומבואר בכל סה"ק כי כל אברי הגוף בעצמם קדושים. [והמצלנו כי לכן נקרא המתעסקים ח' קדושה. להוציא מלב הפילוסופיא כי ידעו שעוסקים עם דברים קדושים. ומה שהמת מטמא והוא לכאורה היפוך קדושה. אינו לגריעת הגוף שהרי עכו"ם אינם מטמאים. רק אדרבה לגודל קדושת הגוף רוצים להדבק בו החיצונים וצריך שמירה יתרה והברחת הטומאה. כמשל שאמרו הראשונים כמו כלי של דבש לאחר הורקת הדבש ממנו

מתדבקים

מתדבקים כל הזבובים בו כו'. לא כן כלי של זפת ועטרן כו' ומבואר הכל בסה"ק]. ועיין במה שהארכנו בזה בכמה מקומות ב"ה בענין אברי הגוף וקדושתם. ושעל זה אמרו ז"ל כי הקב"ה וב"ד נמנו על כל אבר כו' איך לברוא אותו. [ועיין מש"כ לעיל בפרשת וישב ופי' על אבות פ"ג משנה י"ד ובמשנת הילודים למות כו' ועוד בשאר מקומות] והוא נרתק של סתה"ק שהי' שרוי בו. ועוד עתיד להחזיר לתוכו הס"ת לעת התחי'. והוא ארון הקודש וצריך להזהר בקדושתו. ומה שעושים כל התנהגות עפ"מ שמבואר בסה"ק הוא גמילות חסד גדול להגוף המת עצמו. לשמרו ולטהרו ולהלבישו ולתקן כל הדברים על פי שרשם. לא כמו שחושבים או"ה שהוא כבוד של הבל ח"ו. רק הוא חסד שמטיבים ומיישרים האברים למכונם כראוי: וזה שנוכל להמליץ ברש"י ז"ל חסד שעושים עם המתים, עצמם, הוא חסד של אמת. רק על פי התוה"ק תורת אמת הוא חסד. אבל ע"פ השכל האנושי שכל המדומה של או"ה וחוקרים שלהם איננו חסד כלל כי מה איכפת לי'. כמאמר הבטל של אותו פילוסוף שלהם:

וסיום דברי רש"י ז"ל שאינו מצפה לתשלום גמול. י"ל שהוא כדמיון כל הפקודים מהממשלה יש להם סך ידוע בקאססע כפי ערך משכורתם והיא המוכנת להם [מנכיון שכרם] לעת יצאו מפקודתם [ויקחו דימיסיע לעת כלות שנים ידועים] יהי' להם לפרנסתם מזה. ואם יאמרו לאחד מהם כי אבד המעריטורע שלו לעת קץ הוא עונש גדול עליו כי במה יתפרנס. אבל גם אם יאמרו לו בתוך שנות העבודה לך והתפטר מכהונתך ותשיג מעריטורע גם זה הוא עונש גדול כמובן. נמצא כי כ"א מהם יקוה להשיג שכרו באחרונה. אבל רק דוקא באחרונה ככלות זמן עבודתו ולא קודם. כן הענין, כל אחד מישראל יקוה כי כאשר ימלא שנותיו מאה ועשרים שנה ויתנו לו דימיסיע מעוה"ז. אז מוכנת לו המעריטורע שלו בעוה"ב. ובאם ח"ו הוא מסופק על זה מר לו מר. אבל ח"ו אם ירצו ליתן לו דימיסיע לפני מלאת שני עבודתו. אפילו אם בטוח על שכר עוה"ב לא יחפוץ ויתפלל ויבקש מאדון כל להאריך ימי חייו. ויקבל עליו עבודה שלימה ויבטיח כי יעשה רצון קונו להבא כל ימי חייו. וזהו החילוק בין תקוה לצפי'. כי הקוה הוא על דבר המוכן לזמן רב. ויבטחו בך יודעי שמך כי לא עזבת כו'. רק ע"פ קו היושר צריך להיות כן. [והוא מלשון תקות חוט השני] כמ"ש קוה אל ד' חזק ויאמץ כו' וקוה כו'. ואמרו רז"ל על זה חזור קוה כו' כי לבסוף תבוא הישועה. אבל לשון מצפה הוא מלשון צופה ורואה בעינים כלות לתשועת מידי רגע [ועיין בזה ע"פ הרבה פסוקים המורים על זה. ומהם שמואל א' ד' יושב כו' יד דרך מצפה כי הי' לבו חרד כו'. וכדברי חז"ל יושב ומצפה מתי כו']. והנה באמת כל גמילות חסד יש לו שכר מדה כנגד מדה. אבל אם החסד הוא עם החיים יוכל האדם לצפות תשלום גמול מיד. אמנם החסד שעושים עם המתים עצמם. אף שאחז"ל מאן דדלי ידלוני' כו' דלוי יצוניי' כו'. אבל אין האדם מצפה על זה כי איננו רוצה ח"ו השכר מיד רק באחרית השנים. והיו ימיו מאה ועשרים שנה:

ברש"י ז"ל אל נא תקברני כו' סופה להיות עפרה כו'. נראה שנרמזו שלשה הטעמים בתורה. אל נא תקברני במצרי"ם, עיקר החסרון הוא מצרים מפני שסופה להיות עפרה כו'. ושכבתי עם אבותי, אני רוצה שאשכב במנוחה לא שיעשוני אלהי ויפרע ממני. וקברתני בקבורתם. עיקר המעלה בקבורת א"י מפני תחה"מ. ומיושב דקדוק של כפל הלשון:

ברש"י ז"ל וישתחו ישראל כו' תעלא בעדני' סגיד לי'. על ראש המטה הפך עצמו כלפי שכינה. נראה לכאורה כי שני המאמרים ברש"י ז"ל סותרים אבל באמת הענין אחד. כי צריך לעשות התפעלות רק לידע כי הכל בא מד' ושלא להיות בטוח על הסיבה כמבואר למעלה בענין שר המשקים. לזה אמר וישתחו להודות ליוסף על שהבטיחו. אבל עם כל זה לא בטח בו לבדו רק הפך עצמו לצד השכינה. כלומר הכל ממך וברצונך שיקוים הדבר:

ברש"י ז"ל ואקברה שם. דע לך שע"פ הדיבור כו' יצאה רחל על קברה כו' ושבו בנים לגבולם. מה זה ענין יציאה על הקבר והבקשה הוא מן האדון המרחם אשר בשמים הכין כסאו. אבל יובן במה שמבואר ברש"י שם [ירמי' ל"א] בשם המדרש שטענה רחל אמנו ע"ה שאני הכנסתי צרתי לתוך ביתי ומסרתי הסימנים כו'. והנה ידוע כי לכן נקברה רחל בדרך מפני לאה שהיתה ליקבר במערת המכפלה. ולא הי' ליעקב להקבר בב' אחיות. א"כ זה הי' טענתה מפני שמסרה הסימנים ונשאת לאה לבעלה מפני זה היא קבורה בדרך. זה יצאה על קבר"ה ובוכה. ראה קבורתי היכן היא מפני שעשיתי עם אחותי טובה ורחמנות:

בפסוק

בפסוק ויאמר ישראל אל יוסף ראה פניך לא פללתי והנה הראה אותי א' גם את זרעך. קשה להבין, בשלמא מה שאמר שלא חשב עוד לראותו הוא רבותא כשרואה אותו חי אחרי היאוש של חי' רעה אכלתהו והכרת הכתונת ואחרי כ"ב שנים. אבל כיון שרואה אותו חי והוא כבר בן שלשים ותשע שנים. מה הרבותא כי יש לו גם עוד שני בנים. הלא זה מטבע העולם אדם חי מוליד. ומהו והנה כו' גם את זרעך. משמע לא די שהוא חי רק שיש לו גם בנים. ומהו הרבותא:

ואפ"ל בדרך המליצה. הנה ידוע מה שכתבו כל המפרשים בפסוק רב עוד יוסף בני חי אלכה ואראנו כו'. כי הי' לו קשה להאמין אם הוא עודנו אותו יוסף הצדיק שהי' בהיותו לפניו ולמד עמו כל התורה בנגלה ונסתר. כי אז הי' חי חיות האמתי [בן איש חי, צדיק]. אבל אחר היותו במקום טומאה כ"ב שנים בין גוים ערלי לב וערלי בשר ונעשה שמה מושל ומלך וכל עסקו עם המלך והשרים. הרשעים הארורים. ע"כ אמר אלכה ואראנו כו'. אם אמת כי עודנו חי. וכאשר ראה אותו ואור פניו מאירים כשמש מגודל בהירות הצלם האלקי אשר עליו הי' זאת באמת פלא גדול. אמר לו אמותה הפעם אחרי ראותי פניך כי עודך חי. כי הצדיקים מכירים בראיית הפנים אם לא נפגם ח"ו הצלם הקדוש. והדברים עתיקין: ואפ"ל כי אחר שנאמר לו כי יש לו ב' בנים שנולדו לו במצרים מן האשה בת פוטיפרע כהן און. הנה על הבנים לא חשב כלל שיהיו גם כן עם פני היהודית בשלימות. כנהוג גם עתה בעוה"ר שיש אנשים בעלי תורה ויראה ושלמים בכל. אבל בניהם ובנותיהם כבר יש להם הרבה ממנהגי הדור החדש [והרבה יש לדבר מזה כו']. בפרט במקום ערות הארץ ונתגדלו מאשה הזאת אפילו אם נתגיירה ואיכנה ח"ו מרשעת ומתנהגת בכשרות. אבל דרכי היהודים עם כל תנועתם כמו שהתנהגו בבית יעקב אע"ה הוא דבר קשה להאמין. והי' כמעט ברור אצלו כי פני הבנים לא יוכל לראות ישר ברצונו. כמ"ש אלישע הנביא ע"ה אל יורם בן אחאב [מלכים ב' ג'] לולי פני יהושפט כו' אם אביט אליך ואם אראך. אבל כאשר באו אליו אל גושן ב' הבנים, מנשה ואפרים, והנה גם פניהם מאירים בקדושה יתירה וראוים להיות בני יוסף הצדיק, מנכדי יעקב אע"ה, ולקח אותם ולמד עמם. ובודאי כי גם האשה אשר לקח בנו הצדיק היא צדיקת גמורה והם מגדלים בניהם על התורה ועבודה. זהו באמת רבותא גדולה. וזה שאמר ליוסף אחר שחבק ונשק את בניו והריח מהם ריח קדושה וטהרה. אמר ראה פניך לא פללתי כו'. אפילו כשנודעתי כי אתה חי. אבל לראות פניך בשלימות עם הצלם הקדוש כולו בשלימות, לא פללתי. אבל לא די זאת רק רבותא גדולה וחסד גדול מן השמים אשר יש לי לשבח ולרומם ולברך אותו ית"ש על זה. כי הי' גודל חסדו לעזור לך עד כי הנה הראה אותי אלקים גם את זרעך. כי גם הם ראוים לראות אותם ולחבבם ולקרוא אותם זרעך. צדיקים כמותך. ויברך את יוסף ויאמר כו' המלאך הגואל כו' יברך את הנערים ויקרא בהם שמי ושם אבותי אברהם ויצחק כו'. כי ראוים המה לכך לקרות אותם על שמותינו וכו':

ברש"י ז"ל וידגו לרוב כו' כדגים הללו כו' ובמדרש מה דגים עיקרן במים וכשיורד טפה גשמים כו'. הנה עיקר המשל למים מפני שהתורה נקרא מים. והנמשל הוא אם יהי' בתוך המים מי דעת אז מגינה עליהם מעין הרע. אבל יעקב אע"ה ביקש שאפילו בעסקם בדרך העולם יוצלו מכל רע. אמר וידגו לרוב בקר"ב הארץ:

ברש"י ז"ל ואולם אחיו הקטן יגדל כו' שעתיד ללמד תורה לישראל. הנה מבואר שהתורה נקרא ימין. מימינו אש דת למו. והעולם הזה שמאל. מפני שעיקר עשיית האדם בימין והתורה היא התכלית של הבריאה ועיקרה. לכן שם אפרים בימינו. ומנשה שילא ממנו גדעון שעזר לישראל ממלוקות העולם הזה, בשמאלו. ויברך כו' בך יברך ישראל כו' כאפרים וכמנשה. ברכו וכלל ברכה לישראל שכל אחד יברך את בנו בעיקר הענין קודם אפרים ואח"כ מנשה. היינו עיקר עולם הבא ואחר כך עולם הזה:

בפסוק ואני הנה נתתי לך שכם כו' אשר לקחתי מיד האמורי כו'. וברש"י ז"ל מוסב על הבכורה שלקח מיד עשו שעשה מעשה אמורי או שצד אביו באמרי פיו והוא נותנה ליוסף בנו. וצ"ע להבין כי הבכורה לכל אדם הוא ממה שיש לו והאחים במה שיש להם ברכוש אביהם הנה הבכור יש לו חלק יותר. אבל הבכורה של יצחק אע"ה שלקח יעקב אע"ה מה שייכה ליתנה לבנו. ויש כאן בכורת יעקב בין בניו אותה שייכה ליתנה לבנו האהוב.

ומה

ומה שלקח הבכורה מעשו הוא בכורת יצחק אביו:

ואפ"ל, כי בפשיטות חלק בכורה הוא העדפה בנכסים פי שנים ע"פ תוה"ק. או מה שנהגו גם בלעדי זה ליתן להבכור מנה יפה בנכסים. ועיין רמב"ן ז"ל פ' תולדות. אבל יעקב אע"ה לא לבו הלך בענין זה לקחת הבכורה מאחיו הרשע בשביל העדפה בנכסים. רק שמצורף לבכורה גם ענין קדושה יתירה. כמ"ש רש"י שם שהעבודה בבכורות כו' רשע זה שיהי' מקריב כו'. וכן הבין הרשע זה הענין וביזה הבכורה כי אין לו חפץ בענין הזה כמבואר ברש"י שם. ועיין ברמב"ן שם שכתב כי הבכורה הי' לנחול מעלת האב ושררתו שיהי' לו כבוד כו' עיין שם. וברור שאין זה ח"ו לענין כבוד המדומה אשר לא יחפצו בו הצדיקים הגדולים. רק כבוד אמתי וקדושה יתירה כמו קדושת כהנים בזמן המקדש. נמצא כל זמן שהי' הבכורה ביד עשו הי' רק להעדפתו ע"י בנכסים וכדומה. אבל כאשר לקחה יעקב נשתנה ענינה ונעשה כלי להשראת קדושה: וזה שי"ל כי יעקב אע"ה אמר ליוסף בנו שהוא נותן לו במתנה שכם אחד כי' והוא הבכורה. אבל יתפלא מה זה המתנה הגדולה ולבו אין חפץ בהעדפת נכסים כלל. ואין צריך לזה כי הוא מלך ומושל בכל טוב מצרים. והבלי חמודות העולם כאין נחשבו לצדיק זה. על כן אמר לו, דע בני, כי כל זמן שהי' הבכורה ביד האמורי עשו הרשע. באמת לא הי' חשיבותה רק לענין נכסים. אבל אני כבר לקחתי הבכורה מידו. בחרבי ובקשתי. כמו שתרגם אונקלוס בצלותי ובעותי. והרבה תפלות שפכתי על זה שתבוא הבכורה לידי. כי ידעתי שמצורף אלי' קדושת בכורה ורוממות הנפש לעבודת שמים. וזהו מתנה נכבדת לך:

ברש"י ז"ל ויקרא יעקב אל בניו כו' ביקש לגלות את הקץ ונסתלקה ממנו שכינה והתחיל אומר דברים אחרים. והוא ענין מפליא. כי הדברים הנאמרים אחר סילוק השכינה ממנו לכאורה דברים פשוטים. ורש"י עצמו כתב בכל הפסוקים אשר בברכות שהם נבואה גמורה. כאן נתנבא על דוד המע"ה. ועל המלכים שאחריו. ועל שמשון הגבור. ועל כל הדורות הבאים עד סוף ימי עולם:

אבל אפ"ל, כי ענין סילוק אשר הוא לשון תרגום על מלת עלה הוא באמת עליי' למעלה. כי מלת סליק הוא תמיד בלשון הזה, עליי'. כמבואר הרבה ויעל מתרגם וסליק דסלקין לעילא. כו' סליק בדרגא. לכן נאמר בשכינה הקדושה לשון סילוק שהוא עליי' למעלה. וכן אומרים במדריגת הצדיקים הגדולים שנסתלקו מן העולם. היינו שנתעלו למעלה גדולה ורמה מאוד ומעלת הרותגיים הרבה. וי"ל כי יעקב אע"ה ביקש לגלות את הקץ שיהי' גלוי ומפורסם לכל בפירוש. אבל נסתלקה ממנו השכינה וממילא גם קדושתו נתעלה כי האבות הם מרכבתו של המקום ב"ה. וכאשר נתעלה בקדושת מדריגתו אז התחיל אומר הנבואה הזאת וענין הקץ. דברים אחרים [כמו בדברים אחרים. כמו כי ששת ימים בששת ימים עיין בהרב אבע"ז] במאמרים אחרים [מיט אנדערע ווערטער] גבוהים ורמים. שנאמרה הנבואה באופן נסתר שלא תהי' גלוי ומפורסמת לכל כי אם ליודעי בינה:

ברש"י ז"ל בסודם אל תבא נפשי כו' בת יתרו מי התיר כו'. כבר בארנו ב"ה במ"א כי זה הקושיא אינו כלל. כמבואר כי כל ענין גליות הוא לקבץ נצוצי הקדושה. וכאשר ניצלה ונתרוקנה מצרים נגאלו כמבואר בסה"ק. ואיסור החיתון בז' עממין מפני כי אין בהם שום קדושה כלל. ועמון ומואב יש בתוכם ב' פרידות רות המואבי' כו'. והנה זה הוא שכל ישראל ביחד יכולין לקבץ ולשאוב הקדושה ולא יחיד. אבל משה רבינו ע"ה הי' שקול כנגד כל ישראל. וכאשר נשא בת יתרו קיבל כל חלק הקדושה ממדין ולכן בת מדינית אסורה מן אז והלאה. ורק החולקים ונותנים מגרעת בדבר משה וגדולתו המה טענו טענה הפסולה הזאת:

ברש"י ז"ל בקהלם כשיקהיל קרח כו' אבל על הדוכן כו'. כי כשעושין רצונו של מקום כל אחד הוא חשוב. אבל במחלוקת קרח שלא כדין כ"א לא הי' כלל רק הקהל כאחד. לזה כיון שאמר בקהלם מוכח שהוא על קהל קרח:

בפסוק כי באפם הרגו איש, שכם. וברצונם עקרו שור, יוסף. רק ברצונם הי' כן אבל לא נגמר:

ברש"י ז"ל ויבואו עד גורן האטד כו' שבאו מלכי כנען ונשיאי ישמעאל כו' תלו כתריהם כו' כגורן המוקף סייג של קוצים. ענין המשל הזה דוקא נראה בפשיטות על פי מאמרם ז"ל טובתן של רשעים רעה היא אצל הצדיקים. כי אינם חפצים כלל בחברתם. והכבוד הבא להם לצדיקים מיד הרשעים היינו כל מה שהם חושבים לכבוד הוא בעיני הצדיקים

הצדיקים לבוז ולהבל וכואב להם הדבר הזה כמבואר. והנה הגורן האמתי אשר שם התבואה הברורה לקיום כל הדורות הי' יעקב אע"ה. כמ"ש במדרש ריש ויחי המוץ והתבן והחטה מדיינים זע"ז כו' עד שיבוא הגורן כו' ויחי יעקב כו' עיי"ש ובבעה"ט שם: וזה שנוכל להמליץ כאן. כי כאשר באו מלכי כנען ונשיאי ישמעאל ועשו הכבוד הגדול לארונו של אותו הצדיק ע"ה. אבל באמת מהו הכבוד הזה ומה הכתרים האלה. כתרי שוא והבל ומכאיבים עוד כקוצים. והי' נדמה באמת ענין הארון הקודש הזה כמו גורן המוקף סייג של קוצים וקוצים כסוחים המה ובאש יצתו. וכתרו של יוסף הצדיק לבד הי' מכתיר את הארון הקודש. כתר יראה אמתית ומלכות עצמיי וכתר שם טוב עולה על גביהן:

בפסוק ויצוו אל יוסף לאמר כו' אנא שא נא פשע כו' ועתה שא נא לפשע כו'. וצריך להבין כפל הלשון:

ואפ"ל, כידוע שכל הענין שהי' ליוסף עם האחים הי' הכל מן השמים. והי' ההכרח שירד יוסף למצרים ולהוריד שם את אביו וביתו. כאשר בארו הראשונים ז"ל וגם האחרונים [ובי"ה כתבנו מזה הרבה למעלה]. והי' התכלית מזה קבלת התוה"ק וקיום העולם כולו. לכן אמרו אנא שא נא פשע אחיך וחטאתם כי' רעה גמלוך [כ"י' הוא לשון א"ס']. אם תחשוב כן בפשיטות כי הי' עשיית רע מצדם ומנפשם הבקשה הוא ג"כ למחול להם. אבל באמת, ופת"ה, כאשר רואים הסיבובים אשר מתהוים מזה מיום ליום בודאי תשא להם. כי שא נא לפשע עבד"י אלקי אביך, כי נראה בפירוש שעשייתם הי' כענין העבד העושה במלאכה כפי פקודת רבו עליו אם טובה העבודה בעיני העבד אם לא. אבל הרי אין בכחו להתפטר ולומר איני רוצה בעבודת האדון. כן הי' ענין עשייתם כל המעשה הזה. כי הי' עבדות הבאה עליהם ברצונו ית"ש בלי בחירתם כמעט. ובודאי ראוים לסליחה: ב"ה. **בפסוק** ויקרא יעקב אל בניו כו' באחרית הימים. וברש"י ז"ל [בשם ב"ר] ביקש לגלות את הקץ ונסתלקה ממנו שכינה התחיל אומר דברים אחרים. קשה מאוד כנ"ל, כי משמע כי הדברים שאמר אחר כך המה ח"ו דברים פשוטים בלי שצריך לזה רוה"ק אמתה. והרי הכל הוא דברי נבואה. כי הגיד וניבא וברך וגילה כל המאורעות שלהם עד ביאת משיח צדקינו משך זמן של אלפי שנים:

ואפ"ל, הנה מבואר כי הקב"ה בבריאת העולם חלק את ימי שנות העוה"ז לשני חלקים. חלק הא' הוא מן הבריאה ועד ימות המשיח. והב' הוא מן עת ביאת משיח צדקינו עד סוף ימי העולם. והב' חלקים האלה משונים לגמרי זה מן זה. בהיות מבואר כי עיקר בריאת העולם הי' בשביל ישראל. והתוה"ק. ועבודתו ית"ש. להכירו ולעבדו בלבב שלם כמבואר בדרז"ל. אבל מיני העבודה המה חלוקים זה מן זה. כי עד ימות המשיח הוא עבודת מלחמה וניצוח. כי חשך ויצה"ר בעולם ואו"ה גוברים וישראל רוב הזמן בגליות. וצריכים תגבורת גדול להשלים עבודתו ית"ש. ומפני זה באמת צדיקים שבעולם הזה מועטים המה אשר מתגברים בכל עוז ונוצחים לגמרי את כח הסט"א. אבל גם הבינונים נקראו בניו ועבדיו של המקום ב"ה. ואין הקב"ה מקפח שכר כל ברי'. אבל מן ימות המשיח והלאה אין עוד יצה"ר וחשך בעולם. רק אור הדעת ורוח הקדושה שולטת ומלאה הארץ דעה כו'. וכולם ידעו התוה"ק למגדולם ועד קטנם. והעבודה לשמו ית' יהי' באופן יותר גבוה ונשגב בהדרגות והשגות גדולות. כי הלבבות כולם יהיו ברות וקדושות ומצוחצחות. ואין מניעה מפני יצה"ר ואו"ה. ואת רוח הטומאה יעביר מן הארץ. וכל מחסורי העוה"ז לא יחסרו אז כי הכל יהי' שכיח ומצוי כמ"ש הרמב"ם ז"ל. שזהו מאמרם ז"ל עתידה א"י שתוציא גלוסקאות כו'. ודעת שארי הראשונים ז"ל יהי' בפשיטות ענין נסיי. אבל הכל מודים כי לא יהי' שום צורך לייגע בענין עולם הזה כלל רק בתורה ועבודה והשגות קדושה לבד. [ולפי שהאדם נקרא עולם קטן ונכלל בו כל עניני העולם. כמ"ש בדחז"ל ובשאר סה"ק. לכן הצדיקים שבדור כל אחד מהם כלול ג"כ ב' החלקים האלה, חלקי העולם, כי בבחרותם עובדים עבודת הניצוח ומלחמתם נגד כחות הגוף ויצר הרע. וצד האחר המתנגדת להם עד שלבסוף כבר הם חפשי מזה. כי כבר נצחו והתגברו על הכל. ורק עבודה ברורה ושלימה עובדים אז בהשגות והדרגות. כמ"ש דהמע"ה ולבי חלל בקרבי, כמו שארז"ל. ולא הי' לו עוד ב' לבבות כי אם לב א' אליו ית"ש]: ואפ"ל כי על זה כוון דהמע"ה ג"כ באמרו [קל"ט] אחור וקדם צרתני ותשת עלי כפכה [כי בפשיטות קשה שהי"ל בהיפוך קדם ואחור צרתני. כי צד של הקדם יש לו יתרון מצד האחור. ופנים של האדם הוא קדם והעורף הוא באחריתו]. כי י"ל שרמז לזה על ב' החלקים האלה, חלקי עוה"ז. כי מראשית הבריאה

עד

עד ימות המשיח המה ימי קדם, ראשונים. והחלק הב׳ הוא אחרית הימים, ימי המשיח. ומפני כי עיקר שלימות הבריאה תהי׳ אז באחרית הימים. כמ״ש כי על אותו הזמן נאמר יהי כבוד ד׳ לעולם ישמח ד׳ במעשיו. לכן הקדים החלק הזה ואמר אחור וקדם צרתני. ומפני כי בזמן המוצלח הב׳ לא יהי׳ חשך ויצה״ר וכח האומות וממשלתם בעולם. אבל בימי הקדם הנה מניעות רבות בדרך העבודה. עד שאמרו רז״ל אלמלא הקב״ה עוזרו לא יכול לו. ואמר הפסוק תהלים [ל״ז] צופה רשע לצדיק כו׳ ד׳ לא יעזבנו בידו כו׳. ואמר עוד [קפיטל ק״ט] כי יעמוד לימין אביון כו׳. על כן אמר כאן על ימי הקדם ותשת עלי כפכה, לסוככני ולגונני. כמ״ש [בפ׳ תשא] ושכותי כפי עליך כו׳. ותרגם אונקלוס ואגין במימרי עלך [ועיי״ש ברש״י]. ואפ״ל כי רמז דוד המע״ה על זה [קפיטל ע״ז] חשבתי ימים מקדם כו׳ ועוד שם אזכור מעללי כו׳ כי אזכור מקדם פלאך. היינו שלא יאמר האדם כי בזמן הזה שיש מניעות רבות מכל הצדדים יש אמתלא אל מניעת העבודה. ע״כ אמר לא כן. כי הקב״ה עמקו מחשבותיו ואין בכח שום נברא להבין. אבל הרי ברא גם ימי הקדם וגלוי וידוע לפניו כל המניעות. אבל הרי זהו רצון קדשו ית״ש. כי גם בימי הקדם נהי׳ עובדים במלחמת תנופה להתגבר על המניעות. והרי הי׳ כן בזמנים האלה צדיקים הגדולים ונוראים. והי׳ גם בזמן הזה נסים ונפלאות חוץ מדרכי הטבע. וכמ״ש בסה״ק [וכתבנו ב״ה במ״א הרבה] כי העבד הנאמן העובד כדי לעשות נחת רוח לאדונו באמת ובלב שלם אין חילוק אצלו מה ענין העבודה אשר יצוה אדונו עליו אם לטייל בגנים וללקוט שושנים. או בעבודת הפרך לחפור בארץ לבנות חומה או לפרוץ פרץ. כי רצון אדונו הוא רצונו. וכמו שאמר המשנה עשה רצונו כרצונך וכו׳ *):

וזה שאפ״ל בענין הזה. כי לפשוטו של מאמר חז״ל הוא כי רצה לגלות לבניו מתי יהי׳ קץ הפלאות שהוא סתום וחתום מכל. כמ״ש [דניאל י״ב] ואתה דניאל

*) הג״ה **וכן** אמר דוד המע״ה [קפיטל מ״ד] אבותינו ספרו לנו פועל פעלת בימיהם [הגם שהי׳] בימי קדם, ולא באחרית הימים. כי לא בחרבם כו׳ ואור פניך כי רציתם. ע״כ גם עתה צוה ישועות וכו׳:

ואפ״ל כי גם מרומז ענין זה בדברי דוד המע״ה [כ״ד] לדוד מזמור כו׳ מי יעלה כו׳ שאו שערים ראשיכם כו׳ וכל המזמור עיי״ש. והנה כבר דרשו רז״ל כל המזמור בנגלה ובנסתר בכמה אופנים. אבל הלא התוה״ק כפטיש כו׳ ובדרכי הנסתר אין אתנו יודע עד מה. ובנגלה יש רשות לתלמיד קטן לפרש כפי חלקו. ובעזה״י אומר כי הדיוקים בהמזמור היותר גדולים. כי כפל מאמרו שאו שערים כו׳ שאו שערים כו׳. ובא׳ אמר והנשאו ואח״כ ושאו. ובהא׳ אמר מי זה והב׳ מי הוא זה ובהא׳ ד׳ עזוז וגבור כו׳ ובהב׳ ד׳ צבאות כו׳. ואפ״ל כי מרמז ג״כ ב׳ חלקי העולם הזה. חלק הקדם. וחלק אחרית הימים. ומעורר את בנ״א שלא יתעצלו ויעבדו בכל הזמנים את מלך הכבוד ית״ש בברירת הלב ועבודה זכה. ועל ידי עבודת הלב באמת יזכה האדם כי יפתחו לו מן השמים שערי השכל אשר במוחו ויאיר שם מזיו כבוד הדר מלכותו ית״ש, חכמה בינה ודעת, להשגת אמיתות וברורות אפילו להשפל שבשפלים. כמ״ש [קל״ח] כי רם ד׳ ושפל יראה. ולכן אחר שהקדים התנאי העיקרי, נקי כפים ובר לבב כו׳. אמר אח״כ על זמן הא׳ שאו שערים [אשר] ראשיכם. [כמו כי ששת ימים כמו בששת] שאו השערים אשר בראשיכם, שערי הבינה והדעת, [כמ״ש בזוה״ק לפרש נודע בשערים בעלה שיעורין דלבא] ועי״ז והנשאו פתחי עולם [הוא מלשון הפועל הכבד הנשאל ע״י התעוררות גדול ונורא] פתחי עולם הנעלם והטמיר והגנוז [כמ״ש בסה״ק שלכן נקרא עולם מלשון העלם] ויבא מלך הכבוד. ואם תאמרו ותשאלו מי זה מלך הכבוד. הלא הוא נסתר ונעלם מכל נעלם ורחוק מאוד מן העולם הזה השפל אשר החשך יכסה אותה וחשך וצלמות בעולם. יצה״ר מצד א׳. והמון מים רבים יגרשו רפש וטיט מצד הב׳. אבל לא כן, כי ד׳ עזוז וגבור, ויתן לכם עוז וגבורה להתגבר על כל ההסתרות ולנצח כל המונעים. ד׳ גבור מלחמה. ומה שעכו״ם מרקדים בהיכלו ושה אחד בין ע׳ זאבים הן הן גבורותיו. הן הן נוראותיו. ואם אתם תתגברו מתניכם, ותאמצו לבבכם, ותרומו שכליכם, לעבודתו ית״ש. אזי הרי הוא ית״ש גבור מלחמה. והוא יפיל לפניכם אויביכם חללים. הם אויבי איש אנשי ביתו. כחות החומריות של הגוף. ועובי חשכת היצה״ר. והמונעים אשר מבחוץ. הכל יהי׳ לאפס ואין וכאירנא דיומא דלא שמי׳. וכל זה אמר על חלק הקדם מהעוה״ז שהוא זמן התגבורת והנצוח. אח״כ אמר על חלק הב׳ אשר באחרית הימים

זמן

דניאל סתום הדברים וחתום הספר עד עת קץ כו׳. ושם כי סתומים וחתומים הדברים עד עת קץ כו׳. ויעקב אע״ה ידע את הקץ וביקש לגלותו לבניו. אבל בער אני ולא אדע, מהו התועלת הגדול אשר יהי׳ אם ידעו בניו את הקץ הסתום העתיד להיות אלפי שנים אחריהם [כי מאז ועד עתה כבר עברו יותר מן ג׳ אלפים שנה]. על כן אפ״ל [דרך השערה ואפשרות] כי יעקב אע״ה בסוף ימיו אשר הי׳ עוד במדריגה רמה וגבוה יותר מקדם. כי קדושים כאלה מתגברים בקדושתם כל רגע ורגע. ובפרט בעת בוא פרידתם מעוה״ז כמ״ש [תהלים ק״ד] תוסף רוחם יגועון. הי׳ אז בעיניו ענין שפל לדבר מן העוה״ז, ימי הקדם. אבל ביקש לגלות לבניו סודות נוראות מעמקי רזי דרזין מאשר יהי׳ באחרית הימים. הייני בחלק הב׳ שהוא חלק האחרית מימי העוה״ז שהוא השלימות הגמור מכל סדרי הבריאה. וז״ש לגלות את הקץ. הוא הזמן אשר אחר ביאת משיח לדקינו בב״א סדרי הבריאה והנהגת כל העולמות בעת שלימות הבריאה כולה. [ויובן בזה כי בדניאל נאמר כמה פעמים הלשון, עת קץ, [בקפיטל י״א] ומן המשכילים יכשלו כו׳ וללבן עד עת קץ. [ובקפיטל י״ב] וחתום הספר עד עת קץ. ושם וחתומים הדברים עד עת קץ. אבל בסוף נאמר ותעמוד לגורלך לקץ הימין. וזה כי עת קץ הוא הזמן אשר קרוב להקץ. וכן מפורש בפסוק [קפיטל י״א] ובעת קץ יתנגח עמו מלך הנגב כו׳. וכתב רש״י ז״ל ובעת קץ כשתקרב גאולתינו עיי״ש. ואיננו עוד הקץ גופא כי עוד ימשלו הממלכות האלה ויתלחמו זע״ז. וכן כתב רש״י עוד שם [בקפיטל י״ב] וחתומים הדברים עד עת קץ, עד אשר תקרב גאולתינו]. וז״ש שביקש לגלות את הקץ. הדברים הנסתרים אשר סתומים וחתומים ובזמן הקץ גופא יתגלו. כמ״ש כי מלאה הארץ דעה כו׳. [זכרי׳ י״ד] והי׳ ביום ההוא לא יהי׳ אור יקרות וקפאון ואחז״ל [פסחים נ׳] א״ר אליעזר זה אור שיקר בעולם הזה וקפוי לעולם הבא [קפוי קל וצף מלמעלה]. ר׳ יוחנן אמר אלו נגעים ואהלות שיקרין בעוה״ז וקפוין לעוה״ב. ועיין במהרש״א שם ח״א בשם הערוך כי גם דברי ר״א מרמזין לאור תורה עיין שם. אותם הסודות הנפלאות וסדרי הבריאה בשלימות כל העולמות רצה לגלות להם. אבל נסתלקה ממנו השכינה. כי לא הי׳ רצונו ית״ש שיהיו נתגלים הדברים עד הזמן שלהם. ואין זה מהתועלת לעדת ישראל. רק זכותם של האבות הקדושים וצדקתם וזכות וצדקות כל הקדושים ותפלתם וברכתם המה תועלת לנו בכל הדורות האלה. אשר בחלק הראשון מימות עולם עד ביאת המשיח. ולזכות להגיע לזמן המוצלח ההוא לכן התחיל ואמר ברכותיו ותפלותיו ונבואתו אשר עומדים לנו עד כל ימי העולם עד בוא גאולתנו ופדות נפשנו בכל זמני החשך והגליות וגם בימים המאירים. אבל אין עוד השלימות הגמור שלימות הבריאה. על כן כאשר בא לברכת יהודה שהוא שבט המלכות וממנו יצמח צמח דוד משיח צדקינו, אמר לא יסור שבט מיהודה כו׳ עד כי יבא שילה [משיח, כמשרז״ל] כי כל מה שיש בברכותי ותפלותי הוא עד הזמן ההוא עד כי יבא המוכן ומזומן מן השמים לפדות את בני. ומן העת ההוא ישתנה כל סדרי הבריאה. ולו יקהת עמים [יקהת יש לו ב׳ פירושים כמ״ש ברש״י לשון קיבוץ וגם לשון חלישות כמו אם קהה הברזל. וגם תיבת עמים יש לו ב׳ משמעות. אם השבטים כולם נקראו עמים. כמ״ש רש״י בפסוק אף חובב עמים. או כפשוטו עמים רבים מאו״ה]. לכן כללם כא׳ ולו יקהת עמים. אליו יקבצו כל בית ישראל כולו והוא

יכנס

זמן הדעת אשר ישטוף ויושפע בעוה״ז עד בלי די. ורוח הטומאה יהי׳ מבוער. אמר שאו שערים ראשיכם [ככ״ל] ושאו פתחי עולם [לשון הקל. כי אור יקרות של עתה אז יקפאו וצפים למעלה כמשארז״ל] ויבא מלך הכבוד. אבל אולי תשאלו ג״כ ותאמרו מי הוא זה מלך הכבוד [הוסיף תיבת ה׳ו׳א׳ שמורה על הנסתר]. כי אחרי שיהי׳ השכל בעולם מלוי אז יבינו יותר מגודל רוממותו ית״ש. וגודל הרחק השגתו מכל נברא. על זה אמר אמת הדבר. אבל הרי הוא ית״ש, הוא ד׳ צבאות, וכביכול מתכבד בעמו כמ״ש ישראל אשר בך אתפאר. וקרא שמו ד׳ צבאות. כי אנחנו צבאותיו כמו שאמר עלינו בתורתו הק׳ והוצאתי את צבאותי את עמי בנ״י כו׳ [בפ׳ וארא]. ואמר [בפ׳ בא] ויהי בעצם היום הזה יצאו כל צבאות ד׳ מארץ מצרים כו׳. [וכמ״ש במ״א לפרש הפסוק ד׳ צבאות עמנו כו׳ ומצאנו ב״ה כן בספר הק׳ מג״ע]. ואמרו רז״ל כי ע״כ נקרא מלך הכבוד. כי חולק מכבודו אל יראיו. ומפני זה יש לנו הכח לצפות ולחכות על גילוי כבוד זיו מלכותו עלינו מהרה ויופיע עלינו הדר מלכות שמים ברוב עוז. נגילה ונשמחה בישועתו. ונאמר לפניו, ד׳ צבאות הוא מלך הכבוד סלה. כן נזכה לראות ב״ב אורה ושמחה אמן ואמן:

ינחם וידעה אותם חכמה בינה ודעת. וגם ולו יקהת עמים. כי הוא המחליש כל או"ה להכנע לפניו כמ"ש [ישעי' ס'] והלכו אליך שחוח כו' והשתחוו על כפות רגליך כו' וכל הפסוקים שם. ואמר שם כי אני ד' מושיעך וגואלך אביר יעקב:

והנה טוב ראיתי בדברי רז"ל במדרשים שיש ב"ה ראי' ברורה לדברינו הנ"ל. במד"ר פרשה זאת אמרו את אשר יקרא כו' באחרית הימים. ר' סימון אמר מפלת גוג הראה להם [ובמד"ר שלנו כ' המד"א באחרית הימים הנה על אדום תרד ולייו (ישעי' ל"ד) ובאמת אין שם לגמרי פסוק כזה. רק ורותה בשמים חרבי הנה על אדום תרד. והנכון הוא מה שהביא במ"כ גירסת ספר אות אמת] המד"א באחרית הימים תהי' והבאתיך אל ארצי כו' והוא ביחזקאל (קפיטל ל"ח) ושם בפרשה וגם בפרשה שאחרי' (סימן ל"ט). מפורש ברוחב כל הנבואה של מפלת גוג. ואמר שם הנביא ע"ה כה אמר ד' כו' אשר דברתי בימים קדמונים ביד עבדי נביאי ישראל הנבאים בימים ההם שנים להביא אותך עליהם והי' ביום ההוא ביום בא גוג כו' עיי"ש. וברש"י שם ביד עבדי נביאי ישראל כגון יחזקאל וזכרי' שגם הוא נתנבא על מלחמת גוג ומגוג. ואספתי את כל הגוים כו' [זכרי' י"ד] ורבותינו אמרו אלדד ומידד נתנבאו עליו. וזהו שנים האמור א"ת שנים אלא שנים שני נביאים נתנבאו וכו' עיין שם:

והנה לדברי ר' סימון אפ"ל [דרך השערה] כי רמז הפסוק ג"כ באמרו ביד עבדי לרמוז גם על יעקב אע"ה [שרצה לגלות את הסוד הזה של מפלת גוג] שידע ענין הזה. כי כן רגיל לקרוא לו אל תירא עבדי יעקב. יעקב עבדי, הרבה בתנ"ך. ועוד שם במד"ר ר' יהודה אמר בנין בהמ"ק הראה להם המד"א [מיכה ד'] והי' באחרית הימים יהי' הר בית ד' נכון בראש הרים כו' עיי"ש. עכ"פ נראה מפורש מדברי המד"ר כי גם רז"ל לא אמרו כי רצה לגלות את הזמן אשר בו תהי' הגאולה. רק המעשים הנפלאים והנסים הגדולים אשר יהי' באחרית הימים כמו מפלת גוג ומגוג ובנין בהמ"ק. ושם אחר זה במדרש רבה רבנן אמרי ביקש לגלות להם את הקץ כו'. י"ל כי לא פליגי המד' ואלו ואלו דברי אלקים חיים. רק ר"ס דרש על ענין פרטי מלחמות ומפלת גומ"ג שנאמר בו הלשון באחרית הימים. ור"י דרש על בנין בהמ"ק שנאמר בו גם כן לשון באחרית הימים. ורבנן אמרי כי רצה לגלות כל עניני הקץ בכלל. הסודות הגדולות והטובות השלימות אשר יהיו

אז שהוא באחרית הימים. היינו החלק הב' מהעוה"ז שהוא באחרית וסוף שלימות העולם כולו. וכאשר מפורש בפסוקי יחזקאל ברוחב. הנה ענין גומ"ג יהי' אחרי אשר נקבצו כל ישראל לארצם ויושבים כבר בטח שלוים ושקטים יבוא עליהם גומ"ג עם עמים רבים כחול הים עם הרבה שלל בידם וירצו עוד הפעם להחריב ח"ו. אבל מן השמים תהי' זאת כדי שיבואו ויהי' שם מפלתם. כדי לקדש שמו יתברך בכל העולם. כמ"ש שם [ל"ח] והתגדלתי והתקדשתי ונודעתי לעיני גוים רבים וידעו כי אני ד'. ושם [ל"ט] ונקדשתי בם לעיני הגוים רבים כו' עיין שם. ואמרו רז"ל כי כל הקפיטל שאמר דוד המע"ה למה רגשו גוים כו' נאמר על זה על מלחמות ומפלת גומ"ג ננתקה את מוסרותימו כו' אז ידבר אליהם באפו כו' ואני נסכתי מלכי כו': [הג"ה. ואפ"ל, כי לדברי ר"ס הנה דבר א' מעניניס שיהי' בתחילת אחרית הימים הראה להם והוא מפלת גומ"ג. לכן אמר במד"ר הראה להם. וכן לדברי ר"י בנין בהמ"ק הראה להם. כי ב' אלה המה יהיו התחלה ויסוד לזמן ההוא. והוא כמו שאחז"ל עד ועד בכלל. ועל זה אמרו רבנן כי רצה לגלות הקץ כולו. היינו הסודות הנוראות שיתגלו בעת ההוא וכל הענינים שיתנהגו באחרית הימים עם כל שרשיהם בעליונים. ולא הסכים הקב"ה על זה. כי כבוד אלקים הסתר דבר והתחיל להתנבא בדברים אשר עד כי יבא שילה. עד כאן הג"ה]:

ובמד"ת פרשה זאת ויקרא יעקב כו' ביקש לגלות להם את הקץ כו'. ומסיים שם אמר הקב"ה כבוד אלקים הסתר דבר כבוד מלכים חקור דבר [משלי כ"ה]. אין המדה הזו שלך הולך רכיל מגלה סוד ונאמן רוח מכסה דבר [שם י"א] עיי"ש. ואין דברי המד' מובן כלל, כי למה הוסיף גם סוף הפסוק כבוד מלכים כו'. ומהו הלשון אין המדה שלך כו': אמנם לדברינו הנ"ל יובן בעזה"י. כי אפ"ל אשר שני חלקי העולם. ימי הקדם וימי האחרית. יש לכללם בפסוק הזה שאמר שלמה המע"ה כבוד אלקים הסתר דבר כבוד מלכים חקור דבר. כי מבואר אשר כל ענינו של מלך הוא להעמיד הדין על מכונו. להליל עשוק כו'. להכניע הרשעים. להתגבר על האויבים ולנלחם. לחקור ולדרוש אחרי הרשעים העושים בסתר ובמחשך ובמרמה כל דבר און ועמל וחמס ולהדוך אותם ולבער הרע. ולכן גם הת"ח נקראים מלכים, כי מלכים ימולוכו, כי

כל

כל עסקם הוא להתגבר על כח הטבעי. ועל המלך הזקן וכסיל. ולחקור ולדרוש אחרי כל מועצותיו לבטלם. וכן להעמיד הדין והיושר על מכונו, ואח"כ לברר וללבן ההלכה על אמתתה. כמ"ש את והב בסופה שדרשו רז"ל על זה. ואמר לא יבושו כי ידברו את אויבים בשער. ולכן י"ל כי קרא כן את החלק הראשון מהעולם, כבוד מלכים. כי בזה הזמן הוא ענין התגברות והנצחון וביעור הרע. וכבוד הוא חקור דבר. אבל החלק הב' אחרית הימים אין עוד שם מענין הזה. כי רוח הטומאה מבוער ומלאה הארץ דעה. רק כבוד אלקים, הדרגות והשגות רמות וגבוהות מאוד ביקר הוד כבוד תפארת אלקינו ית"ש. וכל עוד אשר החשך יכסה ארץ, עולם הזה שהחושך וצלמות בעולם. נאמן רוח מכסה דבר. כמ"ש רז"ל בפסוק דבש וחלב תחת לשונך. ואמר כבשים ללבושך כו'. וכן ולמכסה עתיק, מי שמכסה דברים שהסתיר עתיק יומין. ועוד הרבה פסוקים שדרשו רז"ל על זה:

והנה מבואר כי היו בני יעקב אע"ה וזרע זרעו בעת פטירתו הרבה מאוד. כמ"ש ויפרו וירבו מאוד [סוף ויגש]. ויש מרבותינו ז"ל שאמרו שלא נפטר עד שראה ס' רבוא מזרעו. וא"כ כאשר קרא לבניו, האספו ואגידה לכם, בודאי באו כולם קהל גדול מאוד. לכן כאשר רצה לגלות מהסודות הנוראות אשר מחלק של אחרית הימים. א"ל הקב"ה לא כן בני ועבדי יעקב, כבוד אלקים הסתר דבר, ואין עוד הזמן שיתפרסמו אלה הדברים הרמים והעמוקים מאוד לכל הקהל הזה, אבל הרי נבואתך ותפלתך וברכתך נתון מאד לבניך בזמן הראשון ימי הקדם שהוא כבוד מלכים חקור דבר. וענין אמרו אין המדה הזו שלך אפ"ל [בדרך הערה] כי מצינו אשר יעקב אע"ה הנהיג אותו הקב"ה שלא במנהג אבותיו אברהם ויצחק אבותינו ע"ה. כי כל ימיו הי' ביגיעות וברדיפות ושנאה עליו כמו שארז"ל. שעל זה נאמר [איוב ג] לא שלותי ולא שקטתי ולא נחתי כו'. ובמד"ת [פ' מקץ בפסוק ואל שדי יתן לכם רחמים] מונה והולך אותם וז"ל, עד שהייתי במעי אמי הי' עשו מריב עמי. שנאמר ויתרוצצו הבנים כו' וכן הוא אומר [עמוס א] על רדפו בחרב אחיו ושחת רחמיו. ברח מפני עשו ללבן והי' שם עשרים שנה בצרות רבות שנאמר הייתי ביום אכלני כו'. ואחר שיצא רדף לבן אחריו להרגו שנאמר וירדוף כו'. נמלט ממנו בא עשו ביקש עוד להרגו והפסיד ממנו כל אותו הדורון כו'. יצא מעשו בא עליו צרת דינה. יצא כו' בא עליו צרת רחל. אחר כל הצרות ביקש לנוח קימעא בא עליו צרת יוסף כו'. אח"כ צרת שמעון. אח"כ צרת בנימין כו' עיי"ש: ואפ"ל [דרך הערה] כי מפני אשר מדת יעקב אע"ה הוא מדת האמת כמ"ש תתן אמת ליעקב. והוא המכריע בין החסד והגבורה. לכן כל ימיו הי' באותו המדה. שהי' כל פעם נודה"ד מתוחה עליו והפכה לרחמים וחסד גמור. ושוב באה עליו נודה"ד ושוב הפכה לרחמים וחסד. ובכל הזמנים ובכל האופנים. ובכל המאורעות. עמד ברוב רוממות צדקתו ואמונתו ואמתתו כעמוד הברזל שלא ימוט מעשהו דמשהו ח"ו. והוא האמת האמתי כמ"ש שפת אמת תכון לעד. וכן המליצו חז"ל בפסוק ויתמוך יד אביו להסיר אותה מעל ראש כו' [עיין במד"ת שם] אמר לו ידי אתה מבקש להסיר שרפשה לשר המלאכים. א"ר יוחנן כשני עמודים שבתוך דמוסין של טבריא כך היו זרועותיו של יעקב כו' עיי"ש. והוא הוא הנצרך מאוד לבניו בימי הקדם ימי התגבורת והנצחון ובתוכם ימי חשך וגליות. וצריכים בכל עת שיהפוך להם הדין לחסד ורחמים. אבל בזמן הב', באחרית הימים, לזה כבר מוכן ומזומן אחד מיוחד שמבניך אשר עליו התנבאו כל הנביאים כי הוא הוא העומד לכך. וכמשארז"ל כי א' מן אשר נבראו קודם בריאת העולם הוא שמו של משיח צדקינו. והוא ינהג כל העולם בהנהגה אחרת לגמרי. הנהגה רוממה. וגשמי חסד. וגשמי טובה. וגשמי דעת. ירדו מן השמים בשפע רב מאוד. יערוף כמטר לקח. תזל כטל אמרי קודש. והאבות הקדושים שלשתם עם כל הצדיקים מבניהם. ומשה רבינו. ואהרן הכהן. וכל החסידים התמימים וישרים. ואלי' הנביא המבשר את הגאולה והוא יהי' ביחוד עם משיח צדקינו. כמ"ש שלח אורך ואמתך המה ינחוני כו' כמשרז"ל. וכולם יהיו עם משיח צדקינו. ואורו ית"ש יזרח על כל ישראל עד אין שיעור וערך כלל. והתגלות סודות נוראות גבוהות ועמוקות מאוד אשר עד אותו הזמן כבוד אלקים הסתר דבר. על כן התחיל לדבר מחלק הקדם וברכם והתפלל עליהם והתנבא נבואות רבות אשר יהיו ויבואו, עד כי יבא שילה, במהרה בימינו, אורה ושמחה, אמן ואמן כס"ו:

תם פרשת ויחי ונשלם ספר בראשית בעזהי' נ"ך וא'ע'י :

ב"ה לפרשת נח.

ברש"י ז"ל בדורותיו יש מרבותינו כו' אילו הי' בדורו של אברהם כו'. הנה באמת בגוף הענין אין הדורשים מחולקים כלל. כי בין הדורשים לשבח או לגנאי מודים כולם כי הי' צדיק כמפורש בתוה"ק. וכי נגד אברהם אע"ה לא הי' נחשב כלל. כי לולי זה הנה הי' הוא מהאבות שלנו. שהרי הוא אבי זקנו של אברהם אע"ה. והאחד הנשאר על פני תבל אחר המבול. רק ע"כ ענין האבות הוא דבר אחר לגמרי וקדושה יתירה מאוד כמבואר בשה"ק. רק הדורשים לשבח אומרים כי לולי הי' בדור צדיקים הי' צדיק יותר. והמשלנו הדבר כענין סוחר אחד בעיר מצער שקנה סחורה בסקלאד בווארשא פעם ושתים. והנה ביקש מן הסוחר הגדול שיתן לו בהלואה סך מה מסוים. ויענה הסוחר ויאמר לו ומה ענין הבטוחות. ויאמר כי יש לו בית גדול בעיר ומסחר נאה. וכי הוא איש נאמן בעצמו. טוב, אשאל לאיש יודע אותך אם אמת הדברים יהי' לך אצלי קרעדיט. ויהי בבוא איש אחד אשר מקום דירתו קרוב להסוחר הקטן וישאלהו הסוחר הזה על ענין האיש. אמת ענה האיש. יש לו בית גדול ולולי הי' הבית בעיר נכונה הי' שוה הרבה. אך יען כי העיר מצער מאוד ואין למי להשכיר דירות ועי"כ אין כדאי להוציא הוצאות לתקן הבית כפי הנצרך מדי פעם ועי"כ מתמוטט. ומה ענין מסחרו. מסחר נאה, ולולי הי' בעיר נכונה כי הי' לו מזה פרנסה בריוח. אך בעיר מצער אשר אין שם יומא דשוקא רק פעם בשלשה חדשים. מה יוכל להיות המסחר. ומה ענין האיש בעצמו. איש נאמן. ולולי הי' לו, הי' נותן להמלווים שלו כפי הלואתם. אבל דלות עושה פשלות כו'. ויהי אח"כ כבוא הסוחר הקטן עוד אודות הלואה ויענהו הסוחר. שמע נא ידידי. אתה באמת יש לך כאשר דברת: אבל רק „בלולי הי'". לולי הי' הבית בעיר. ולולי הי' המסחר בעיר. ולולי הי' לך ממון לשלם כו'. גם אנכי נותן לך הלואה „בלולי הי'". לולי הי' לך בית נכון ומסחר טוב. ולולי שלמת כל החובות כראוי. הייתי נותן לך קרעדיט. כן הענין לולי הי' נח בדור צדיקים הי' צדיק יותר. אבל סוף סוף הרי אינו כן והוא צדיק גדול של „לולי הי'". אבל אברהם אע"ה הי' באמת צדיק גדול עד אין שיעור. ומרחק רב ביניהם. והדורשים לגנאי אומרים ג"כ שהי' צדיק. רק שהי' לפי דורו צדיק גדול ונגד אברהם אינו חשוב כלום :

ב"ה לפרשת לך.

ברש"י ז"ל ויאמר אברם אל לוט כו' כי אנשים אחים כו'. אחים קרובים. ומ"א שהיו דומין בקלסתר פנים ע"ש. וצריך להבין הא בכתוב משמע שהוא נתינת טעם. שלא תהא מריבה מפני שהם אחים. ולדברי המדרש מה זה נתינת הטעם שמפני שהן דומין כו':

ואמרנו בדרך מליצה, כי ד"מ אם יריבו שני אנשים אחד מפורסם לצדיק וישר הולך. והב' מפורסם בעזותו ורשעתו. הנה הלא בודאי יאמרו הכל כי הצדק הוא עם הראשון. והב' ידונו לכף חובה. ולא יצא מזה שום חורבה. כי לא ישימו לב אל הרשע והחמסן הזה כי כן דרכו. אבל ח"ו כאשר תהי' מריבה בין שני אנשים אשר שניהם מוחזקים לצדיקים. אז יהי' ח"ו חילול השם. כי הא' הוא רק הצדק עמו והב' הרי עושה עול. וכל מי משניהם שעושה עול הוא צעקה גדולה. כי הרי שניהם היו מוחזקים לצדיקים. וזהו כי בודאי אם הי' רק אברהם אע"ה מפורסם בצדקותיו. ולוט הי' מפורסם בשקרותו ושכרותו. אין כ"כ דבר גדול אם מריבים זה עם זה. כי יבינו הכל שעם אברהם אע"ה הצדק ולא ישימו לב. אבל כיון שהיו דומין בקלסתר פנים. וגם לוט הי' לו פנים כבושים ומעוטף בטלית של מצוה דומה לאברהם אע"ה. א"כ אם תהי' מריבה יהי' ח"ו חילול השם. כי הרי שניהם צדיקים ומי משניהם שעושה החמס הרי צעקה גדולה. ע"כ אל נא תהי כו':

ברש"י

ב״ה לפרשת וירא׃

ברש״י ז״ל ישב כתיב כו׳ שב ואתה סימן לבניך כו׳. עיין בפנים מה שבארנו הקפיטל תהלים (פב). וי״ל עוד בהקפיטל הנ״ל. כי הנה באמת אם האדם עושה כפי השגת שכלו בכל עוז. אפילו אם טועה הוא אבל כיון שע״פ שכל האנושי כן הוא. כבר ניתנה לנו התוה״ק במתנה שהדין כן הוא אפילו אם קמי שמיא גליא שאין הדבר כן [כמ״ש בסה״ק שעל זה מברכין נותן התורה, במתנה. וממילא נמשך מזה כמו שיש להמקבל התורה כח למשול בדיני התורה. כן יש לו כח למשול על גזרתו ית״ש. מי מושל בי לדיק. כי התורה כוללת כל הבריאה כמבואר. וי״ל כי לכן נאמר לו עתה שיהי׳ יושב והקב״ה כבי׳ עומד. כאשר פירשתי ב״ה שניתן לו כח למשול על גזרתו ית׳. כיון שהי׳ לו במלוה זאת לווי והוא חלק קבלת התורה שלו וממנה הכח הזה. ונתן לנו את תורתו כו׳]. הבל לא שיהי׳ ביד האדם לעשות היפוך התורה ח״ו ולאמור כי כן ניתן לנו הברירה. וז״ש אמת הדבר כי אלקים נלב בעדת אל. הדיינים יושבים וכבי׳ הקב״ה נלב. מורה הענין כי הם יש בידם הכח שיהי׳ כבי׳ הקב״ה מסכים לדבריהם. אבל תדעו ותבינו כי, בקרב אלקים ישפוט. הנה הבוחן כליות יראה וישפוט אם בקרב ולב באמת כן הוא. אם באמת אין שכל שלכם מורה יותר בענין זה. אבל אם ח״ו תעשו בערמה אינני ח״ו מסכים. אם כן עד מתי תשפטו עול כו׳:

בפסוק ותצחק שרה בקרבה כו׳. עיין ברמב״ן ושארי מפרשים. ובאמת הוא ענין כפלא על שרה אמנו ע״ה שהי׳ אברהם טפל לה בנבואה. איך לא האמינה והי׳ מהראוי שתדע ברוה״ק שהאמת כן הוא. ועוד שהרי ראתה פלא שחזר לה ווסתה. כמשרז״ל לחם לא הביאה כו׳:

ואפ״ל עפ״מ שכתבנו ב״ה בענין חזקי׳ וישעי׳ במסכת ברכות (דף י׳) מד״כ מי כהחכם יודע פשר כו׳ דנפקי מנאי כו׳ בהדי כבשי דרחמנא כו׳, אינו מובן. דהא בפירוש אמרינן למעלה רני עקרה דלא ילדה בנים לגיהנם כוותייכו. ורק באמת מנשה עשה אחר כך תשובה. אבל א״כ יקשה הרי חזקי׳ ראה ברוח הקודש ולמה ראה הרשעות ולא התשובה. וי״ל ע״פ דמיון אחד שרצה לקנות קרקע גדולה בתשבו שיש שם מוצא ברזל לצרף. וכששאל לבעל מלאכה מבין. יועצו שלא לקנותו כי כפי מבינתו יעלה הוצאות הצירוף והחפירה [יותר] מן שווי הברזל. אחר כך בא אלכמיר א׳ וקנה הקרקע וצרף ממנה זהב. אבל באמת אין לתפוש על הבפ״מ הא׳ כי הגיד לפי הטבע הפשוטה. ומה שהאלכמיר עשה הוא באמת מסתרי הטבע היודע לעשות גם מעלים ואבנים זהב לרוף. כן הדמיון, על פי הפשוט לא עשה מנשה תשובה רק ע״י יסורין הרבה ובאופנים הידועים. ובאמת בקשו מלאכי השרת לדחותו רק הקב״ה חתר מתחת כה״כ וקבלו. והוא דבר חדש באמת מן אז והלאה. ויחזקי׳ ראה ברוה״ק רק הדבר שעתיד להיות לא מה שנתחדש עיי״ש. כן י״ל כי באמת ארז״ל במדרש כי בשעת עקדה פרחה נשמתו של יצחק. רק הקיש הקול בין כנפי הכרובים וחזרה נשמתו ועמד ובירך מחי׳ המתים. א״כ בפשיטות ראתה אמנו ברוה״ק כי אין דבר זה מתקיים. כי עתיד למות ולפרוח נשמתו. וכמ״ש בחבקוק שאמרה אמו אל הנביא אל תשלה אותי. כי גם היא היתה רואה שעתיד למות. ומה שהחי׳ אותו הנביא זהו דבר חדש למעלה מהטבע. והוא מהדברים הנסתרים וגבוהים מאוד והוא כבשי דרחמנא. לכן גם כאן אמרה בלבה ולחקה. כי לחוק הוא להורות על דבר הבל שאין לו קיום כלל. ותצחק שרה כו׳ לאמר. אמת הדבר, אחרי בלותי היתה לי עדנה. אבל ואדוני זקן. אפ״ל שחשבה כי הבן הנולד מזקן וזקנה אין בטבעו להתקיים כי הוא חלוש המזג רפה ההרכבה. וכל זה מפני שראתה ברוה״ק שאין לו קיום. אבל אמר הוא ית״ש למה זה לחקה כו׳ היפלא מד׳ דבר. ר״ל הלא יש עוד סתרי נסתרות למעלה מרוה״ק. ובהדי כבשי דרחמנא כו׳. למועד כו׳ ולשרה בן. לא אמר שתלד. כי זה ידעה גם כן שתלד. רק ולשרה בן, שיהי׳ לה הבן הנולד לקיום עולם ולצאת ממנו בנין העולם. ואחרי הרבה שנים מצאתי ראיתי בס׳ הנחמד יע״ד מהג׳ הק׳ הרר״י זללה״ה בח״א דרוש ט״ו שכתב לפרש מאמר של חזקי׳ וישעי׳ קצת באופן הזה שכתבתי. וב״ה שכוונתי:

בפסוק ויאמר שוב אשוב כו׳ והנה בן לשרה אשתך כו׳ ואברהם ושרה זקנים כו׳ ותצחק שרה כו׳ ויאמר ד׳ למה זה לחקה כו׳ היפלא מד׳ דבר כו׳. הנה כבר עמד הרמב״ן ז״ל ועוד הרבה מפרשים להקשות למה באמת אמנו שרה ע״ה הנביאה הצדיקת לא האמינה בדברי המלאכים. ותי׳ ב״א כפי דרכו בקודש עיין שם:

ואפ״ל

ואפ"ל, באשר יש להבין עוד כמה דקדוקים בפסוקים האלה. כי בתחילה אמר המלאך שוב אשוב אליך כו'. ואח"כ בדברי הקב"ה נאמר למועד אשוב אליך כו'. וכן יש לדקדק כי למה נאמר כאן ואברהם ושרה זקנים כו' מה שכבר נאמר בפ' לך ויאמר בלבו הלבן מאה שנה יולד ואם שרה הבת תשעים שנה תלד. ובדברי שרה כתיב אחרי בלותי כו'. וכשאמר הקב"ה למה זה לחקה כו' נאמר האף אמנם אלד כו'. על כן אפ"ל ע"פ מה שידוע וכ"כ החוקרים והרופאים כי האנשים והנשים הזקנים ותשי כח יקרה לפעמים כי יתעורר בהם כח הלידה. [וכתב בתשובת נו"ב מה"ק חלק אהע"ז סימן ס"ט באחד שדר עם אשתו ז' שנים ולא הוליד. וג' ימים לפני מותו כאשר כבר הכביד חליו עליו ל"ע נזקק לאשתו וילדה ממנו בת עיי"ש]. וכן הוא בנשים ג"כ לפעמים. ועיין במסכת נדה פ"א במשנה ר"א אומר ד' נשים דיין שעתן כו' זקנה כו' איזה זקנה כל שעברו עלי' ג' עונות כו'. ושם ובמה אמרו די' שעתה בראי' ראשונה כו' עיין שם. הרי מפורש שהוא דבר שיוכל להיות בלא נס [כי ממעשה נסים לא דברה המשנה] שאשה שכבר פסקה לראות חוזרה לראות. רק כי בראי' ראשונה הדין הוא כי די' שעתה ולא מחזיקינן למפרע כי עוד היא בחזקת מסולקת דמים. אבל בראי' שני' כבר היא כמו אשה בשנות הנעורים. ומובן כי באופן הזה היא ג"כ ראוי' להוליד. ועיין ברמב"ן פ' לך בפסוק הלבן מאה שנה יולד, כתב אין פלא שיוליד בן מאה כו'. רק לפי שלא הוליד בבחרותו מן האשה הזאת ויוליד בן מאה והאשה אחר תשעים כו' עיי"ש. וכ"כ עוד לפני זה בפסוק אני אל שדי התהלך לפני והי' תמים, בשם הגאון כי השם הזה הוא המשדד מערכות הטבע. וכתב כי נזכר השם הזה כאן. כי בו נעשו הנסים הנסתרים בשינוי מערכות הטבע. כמו אם בחקותי תלכו כו' ונתתי גשמיכם כו' והי' אם שמוע כו' פן יפתה לבבכם כו' ועצר את השמים. ואין זה בטבע המערכת לעצור הגשמים בעת אשר לא יעשו המצות כו'. אמנם אין נראה בפועל ענין זה שהוא נס. כי מי יודע מפני מה הגשמים נעצרים. לכן נקראים נסים נסתרים. אבל הנסים הנגלים כמו שנעשה ע"י משה רבע"ה קי"ם ושארי הנסים הנראים לכל שינוים גדולים בשמים ובארץ. זהו ענין אחר לגמרי [והוא ע"י השם בן ד' הנכבד והנורא] שהם לנסים נגלים לכל העולם. עיי"ש בדברי רבינו הרמב"ן ז"ל שכן

סוגתו. וכן י"ל בענין הזה, כי כאשר יוליד האיש בן מאה והאשה בת תשעים שנה. זה מן הנסים הנסתרים על פי מעשה הצדיקים וזכותם. אבל שישתנה איש או אשה זקנה להיותם כבימי הנערות תואר פנים וכל עדן לחלות הבשר [ולובן השערות יחזרו לשחורים] זהו נס נגלה ומפורסם. וסברה שרה אמנו ע"ה כי לנס נגלה כזה אינה ראוי' ע"פ מעשי'. אבל אמר הקב"ה, היפלא מד' דבר, בכח השם הנכבד והנורא שהוא רחמים גמורים אשר לא ישוערו כלל יוכלו לזכות לזה אפילו שלא על פי זכיות. כי הוא מאוצר מתנת חנם כמ"ש וחנותי את אשר אחון ורחמתי את אשר ארחם]. אבל כ' כי מפני אשר האברים של המולידים המה רפוים וחלושים. על כן גם הולד הנולד מהם הוא חלוש האברים ורפה כח. ועל פי דרך הטבעי לא יאריך ימים כ"א בדרך נס: והנה כאשר הבטיח הקב"ה לאברהם שיוליד בן משרה הי' אפשר להיות באחד מב' האופנים. או שהם בעצמם לא ישתנו כלל וימי זקנתם לא תחדל. רק אעפ"כ יולידו. אמנם יוכל להיות באופן אחר כי ישובו לימי נעוריהם לגמרי ויתחלף כל כחם. וכמ"ש דוד המע"ה [ק"ג] תתחדש כנשר נעוריכי. ואמר [איוב ל"ג] רוטפש בשרו מנוער ישיב לימי עלומיו. [ובשעי' מ'] וקוי ד' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים כו'. ואמרה התוה"ק [בפ' הברכה] ברזל ונחשת כו' וכימיך דבאך. וכתב התרגום יונתן ברירין הינון שבטא דאשר היך פרזלא וחסימין היך נחשא כו' והי' כיומא טליותהון היכדין יהון תקיפין בסיבותיהון. וכן כתב רש"י בפי' א' עיי"ש. והנה הנפ"מ הוא לענין בריאות וכח הילד היולד להם:

וזה שי"ל, כי כאשר אמר המלאך שוב אשוב כו' והנה בן לשרה אשתך, האמינה הצדיקת מאוד רק סיפר הכתוב כי בעבור, ואברהם ושרה זקנים באים בימים. כי הי' נראה לכל ענין זקנתם. והימים ימי נערות כבר עברו ובאו לימים אחרים תשי כח. וחדל לשרה אורח כו'. ע"כ חשבה שרה אמנו ע"ה כי לזכות גדול כזה אשר ישתנו השנים שלהם לגמרי ויתחלפו בימי נעורי' עם כח חדש כבנערותיהם. ואברים כברזל ונחושת. לזכות כזה אין מגיעים כפי מעשיהם [כמו כל הצדיקים השפלים בעלמם]. רק האמינה כי תלד בן לאברהם כמו שהם בזקנותם. אבל לא הי' שמחה שלימה. ותצחק שרה בקרבה. לחוק אינה שמחה שלימה רק כמו דבר העובר ונחלף. לאמר אחרי בלותי היתה לי

פדנה

עדנה. זהו דבר רחוק שאחרי אשר כמעט נתבלה בשרי יחזור להיות שוב מלואלא כבימי נערות. כי אינני ראוי' לנס גדול כזה. וגם והרי אדוני זקן. אינני רואה בו סימני נעורים והשבת והחלפת כח ואיך יתהפך במעט רגע. רק אעפ"כ אני מאמין כי יקוים דברי המלאך רק באופן הא' ללדת בימי הזקנה. ויאמר ד' אל אברהם למה זה צחקה כו' לאמר האף אמנם אלד ואני זקנתי. היינו ממש כמחשבתה. אני מאמין שאלד הגם שאני זקנתי כי תהי' לידה בזקנה. אבל לא כן, היפלא מד' דבר למועד אשוב אליך [הלמ"ד בפת"ח מורה המועד הידוע. הנבחר לאדם מועד הנעורים. שהם הימים הטובים לאדם כמ"ש רש"י בפי' וכימיך דבאך כימי נעוריך הטובים לך]. תדעו כי למועד הטובה מועד הנעורים. אשוב אליך, ואמלאך אותך ואשתך נערים עולי ימים. כבירי כח. חזקי האברים. כי יתחלפו ימי הזקנה לגמרי ויבואו ימי נעורים חדשים. ובזה האופן ולשרה בן [ויובן עוד יותר עפמ"ש [במ"א מכבר] דברי אדומו"ר זללה"ה בע"מ שפ"א כי הסובר בדעתו שהוא שוה קלת אינו בוטח על יותר. אבל מי שיודע שאין לו כלום והכל רחמים גמורים מאוצר מתנת חנם. א"כ יוכל לבטוח גם על דברים גדולים. וז"ש כאן היפלא מד' דבר [השם של בן ד' רחמים גמורים] האם יש שום מניעה במקום שיש רחמים גמורים [ואין מועיל שום קטרוג ח"ו וכל דברים המונעים]. א"כ כמו שאז לפני ימי הזקנה הרי הי' לך רצון ותקוה להוליד בן והשתדלת אודות זה [שהרי לפני י"ג שנים נתנה את הגר לבעלה בתקות אולי אבנה ממנה] ולא חשבת מאומה מפני שלא היו לך עוד ימי הזקנה. כן למועד הזה לאותו המועד בעצמו אשוב אליך ולשרה בן. כי אם ימי הזקנה יתחלפו הרי יהי' הזמן כמו שהי' אז. והוא כמו הענין שהי' בימי חזקי' המלך שהושב צל המעלות עשר מעלות [ישעי' ל"ח] אחורנית. ובעת שהי' צריך להיות ד' שעות אחרי הצהרים נעשה בוקר מחדש בוקר תחילת היום [עיין ברש"י קפיטל ל"ט]. אם כן הרי הי' בוקר לכל העולם. כן אם מחזירים ימי הזקנה אחורנית הרי הזמן הוא ימי נעורים ולא ימי זקנה. בוקר ולא ערב. וכאשר רצתה שרה להתנצל עצמה לפני בעלה אברהם שלא יחשוד אותה לחסר אמונה ח"ו גם בגוף הלידה. והתחילה לומר לא צחקתי [ורצתה לאמור כי הצחוק לא הי' באופן הספק בהלידה רק באופן הלידה. אבל אברהם לא הניחה לגמור. ויאמר, לא, אינני חושד אותך כו' וכנ"ל].

ועניין של ותכחש שרה הוא כמ"ש ויכחשו אויביך לך [בפ' הברכה]. משנאי ד' יכחשו לו [תהלים פ"א]. כי כן דרך האויב בעת שיראה ונכנע הוא מתנצל לומר שמה שעשה אז לפלוני לא הי' בדרך שנאה רק מפני אמתלא כו"כ. [ואפ"ל שזהו שהזהירה לנו התוה"ק בפרשת קדושים לא תגנובו ולא תכחשו ולא תשקרו כו'. כי הגונב לוקח ממנו בסתר. והמכחש הוא אומר אמתלאות להתפטר. והמשקר משקר ואומר להד"מ. וראי' לזה קצת, כי הנביא ע"ה אמר [הושע י"ב] סבבוני בכחש אפרים ובמרמה בית ישראל. הרי כי כחש ומרמה המה קרובים זל"ז]. כן אפ"ל כאן. לא ח"ו שרצתה לומר שקר אותה הצדיקת הנביאה שרה אמנו ע"ה. רק שרצתה להתנצל ולומר אמתלא אל דברי'. והאמת הי' כן שלא כוונה ח"ו שלא להאמין. ואבינו אברהם ע"ה הבין זה ג"כ ואמר כי אינני חושד אותה יותר ממה שהי'. וכן ענין הכחש הוא לסתור דברי חבירו ע"י שום טענה ואמתלא. יש לפעמים אמתלא בדוי'. ויש אמתית [ויתורגם בל"א אבוועגדין]. כן כי סברה אשר אברהם אע"ה חושד אותה לחסרה אמונה. על כן סתרה דבריו לומר אמתלא אמתית. וכן הוא החיוב לעשות כמשארז"ל ומפורש בפסוק והייתם נקיים מד' ומישראל [בפרשת מטות]. וכן [יהושע כ"ב] וישראל הוא ידע:

ותכחש שרה לאמר לא צחקתי כי יראה. הנה התנצלה א"ע כי לא יחשוב אברהם כי ח"ו צחקה מפני מעט האמונה גם בגוף הלידה. וזה הי' יראה מאוד שלא יחשוד אותה לחסר אמונה ח"ו. ע"כ רצתה לנקות עצמה. ויאמר, לא, אינני חושב כן. רק עכ"פ, כי צחקת, וחשבת אופן שאין ישועה כ"כ כלידת בן חלש בימי הזקנה. ע"כ אני מודיעך כי לא כן הוא. והוא שמחה וישועה שלימה. כן נושע אנחנו וכל עמו בית ישראל בישועה שלימה. אורה ושמחה:

ברש"י ז"ל ותבט אשתו מאחריו ותהי נציב מלח במלח חטאה ובמלח לקתה אמר לה תני מעט מלח לאורחים הללו אמרה לו אף המנהג הרע הזה אתה בא להנהיג במקום הזה עיי"ש. קשה מאוד להבין. כי הרי עשה להם משתה וסתם משתה בשר ויין וכדומה, ומצות אפה כו', ומן הסתם אין האיש עושה כי אם האשה אופה ומבשלת ולא הקפידה. ועל מעט מלח הקפידה ואמרה אף המנהג הרע כו'. אתמהה:

ואפ"ל

ואפ"ל בדרך מליצה, הנה יש אנשים המתפרנסים מן החזקת אכסניא למכור לאורחים מאכל ומשתה. מובן כי עושים כל השתדלות שיהיו כל המאכלים מבושמים ומתוקנים שיערב להאורחים כדי שיבואו עוד הפעם ויפרסמו האכסניא כי טובה היא. כי היא פרנסתם. וכן בעה"ב שהוא עושה שמחת משתה וקורא למאהביו רוצה גם כן שיהיו המאכלים מתוקנים ומתובלים כדי שיהנו בהם הקרואים. אבל הנותן לאכול בע"כ. כמו שהי' נוהג שמעמידין אנשי חיל בבית הבעה"ב ומכריחים אותם ליתן להם לאכול. או כמו שהי' נוהג שהיו מעמידין [קאזאק] על עקזעקוציע והבעה"ב מוכרח ליתן לו לאכול. אבל מובן איך הוא התבשיל שלהם. בלי מלח. ובלי שומן. תפל ומעופש. כי בדבר ההכרח אינו חושש שיהי' טוב וערב רק לצאת יד"ח. וכן הוא בענין הכנסת אורחים. אברהם אע"ה הי' מכנים אורחים בלב טוב עד מאוד וחפץ להנות אותם ומשתדל שיבואו. וכאשר הוציא הקב"ה חמה מנרתיקה בעת חלישותו מהמילה ולא באו אורחים הי' מצטער מאוד כמארז"ל. עד שבאו המלאכים בדמות ערביים ושמח עליהם וירץ לקראתם ורץ אל הבקר כו'. ולשרה אמר מהרי שלש סאים כו' וכתב רש"י ז"ל קמח לעמילן של טבחים לשאוב הזוהמא. כדי שיהי' התבשיל מוטעם ומבושם. והכל מפני שהי' זה כל חפצו וענינו להאכיל לאורחים. כדי שיבואו עוד ועוד ויגיירם וילמוד אותם דרך ד'. אבל לוט אם כי מבית אברהם למד להכנים אורחים. אבל לא הי' זה בהשתדלות גמור. וכ"ש וק"ו לאשתו שהיתה בסדום. ואם כי כאשר הביא בעלה שני אורחים מהשוק וצוה לעשות להם משתה וסעודת הערב. הנה היתה מוכרחת לעשות כי לא יתכן שתתקוטט עם בעלה ולא תתן להאורחים כלום. אבל עשייתה היתה כעשיית ההכרח שלא בטובתה. ומובן כי הי' התבשיל כמו לפני אנ"ח או לפני הקאזאק העומד על העקזעקוציא. בלא טעם וריח. ובלא מלח ותבלין. וכאשר טעם לוט התבשיל בעת שאכל עם האורחים ראה שאין באפשרות לאכול מכל התבשילים. והלך לאשתו ואמר לה תני מעט מלח לאורחים הללו לשום בתוך התבשיל כי הוא תפל מבלי מלח ואינו מאכל אדם. אז נתנה בקולה עליו. אף המנהג הרע אתה בא להנהיג במקום הזה. היינו לעשות משתאות טובות ומוטעמים בשביל האורחים כדי שיחזרו ויבואו מדי יום. זהו מנהג רע מאוד. ואם כבר באו הרי באו. אבל לא להרגיל אותם לבוא. וזהו במלח חטאה כו'. ואיתא בסה"ק כי אשת לוט עד היום עומדת נציב מלח ומדי יום באים העזים ומלקקים אותה עד שמלקקים כולה ולמחרת צומחת מחדש ובאים עוד העזים כו'. וי"ל כי זהו מדה כנגד מדה. כי כל כוונתה הי' שלא לתת מלח לאורחים כדי שלא יוטעם להם ולא יבואו. וכנגד זה העזים מוטעם להם המלח שלה ובאים כל יום לכלותה וללקקה:

בפסוק כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה. ברש"י ז"ל בקול רוה"ק שבה למדנו שאברהם הי' טפל לשרה בנביאות. לכאורה הוא ענין תמו' מאוד. הגם כי אמת הוא כי שרה אמנו ע"ה היתה נביאה כאשר קבלו חז"ל. אבל לומר כי אברהם אע"ה הי' טפל לה בנבואה. הלא הוא בן ג' שנים הכיר את בוראו ועבד כל ימיו במס"נ בכבשן האש ובכל הנסיונות הגדולות. ובריאת כל העולם הי' בשבילו. בהבראם באברהם. ושרה אמנו ע"ה לא מצינו שנגלה עלי' רוח נבואה מפורש. וכן אמרז"ל בב"ר בפרשת בראשית בפסוק אל האשה אמר ובפרשה זאת בפסוק ויאמר לא כי צחקת, מעולם לא נזקק הקב"ה לדבר כו' ואף זו על ידי בעלה. ושם כמה כרכורים כו'. ואיך נאמרה כי הי' אברהם אע"ה טפל לה בנבואה, אתמהה:

ואפ"ל הפי' כי הוא כמ"ש רש"י בפ' וארא בפסוק ואהרן אחיך יהי' נביאך כ' רש"י כתרגומו מתורגמנך. וכן כל לשון נבואה אדם המכריז ומשמיע לעם דברי תוכחות והוא מגזירת ניב שפתים כו' ויכל מהתנבאות דשמואל עיי"ש. והנה ארז"ל אברהם מגייר אנשים ושרה מגיירת נשים ומכניסן תחת כנפי השכינה. וידוע כי כל ענין הפעולה לגייר אנשים זרים, ערלי לב, אשר לא ידעו ולא ראו ולא שמעו כבוד ד' ונפלאותיו. הוא על ידי דיבור להכנים בלבם דברים היוצאים מלב ולהכניסם בעומק השכל האמתי. כמ"ש רש"י בפרשת יתרו [דברי מכילתא] בפסוק ויספר משה לחותנו כו' למשוך את לבו לקרבו לתורה. ע"כ אפשר לומר כי שהנשים דברניות הן ויש להם כח הדיבור יותר. ע"כ שרה אמנו ע"ה השתמשה בכח דיבורה יותר מאברהם אע"ה. להמשיך בדיבורה את הנשים לגייר אותם ולהכניסם תחת כנפי השכינה. ולכן נתקדש דיבורה יותר. וכמו שמשה רבע"ה שהי' נביא גדול יותר מאהרן אחיו קדוש ד'. אבל בענין הדיבור הי' נצרך לאהרן. כן הי' אברהם טפל לשרה בנבואה. היינו

בדיבור

בדיבור. ולכן אמר לו הקב"ה כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה. כי דיבור שלה הוא נקי וזך כי זככה את דיבורה יותר ויותר. והוא דיבור של קודש ואמתי:

בענין נסיון העקדה, כתבנו במ"א מזה כי הנסיון הי' שנתרצה אברהם אע"ה בשמחה גדולה לעשות רצונו ית"ש. לשחוט הבן אשר ממנו הובטח להיות לו זרות מפרסמין כבוד מלכותו בעולם. והוא הי' כל הצלחתו. ועל זה ביקש כל ימיו והתפלל להקב"ה מה תתן לי והובטח שיתן לו. וראה לפניו כבר בנין גדול ורם מזהיר ומתנוצץ בכל העולמות. וכמו שבאמת תקות כל איש ישראל כי באחרית הימים יהי' ענין זה על אופנו. והי' ד' למלך כו' וע"כ נקוה כו' לראות מהרה בתפארת כו'. ומה גדלה ההשתוממות והפחד על כל איש פשוט אם יהי' ח"ו קס"ד שיתבטל ענין זה. ומזה נבין גודל הצער לאין שיעור שהי' צריך להיות לאותו צדיק ע"ה באמור לו קח נא כו' והעלהו כו'. ובטל ח"ו הכל עם ביטול כל העולמות המזהירים. והוא הפסד יותר מהפסד אלפי נפשות. ועם כל זה אחרי כל הגעגועים והתקוה שהי' לו כל ימיו. ואחרי הבטחון שיהי' לו בן. וכבר ניתן לו הבן האהוב ורואה בו הצלחתו. וזיו איקונין שלו דומה לו בהארה וזיכוך נפלא. וראוי להתקיים בזרעו הענין המוצלח. אבל בהיות רצונו ית"ש לשחטו ולבטל כל הענין ח"ו. הולך אבינו ע"ה אל התמלאות הענין בזריזות נפלא ובחשק ורצון ושמחה שלימה. כהולך בחליל אל בית ד'. זהו באמת דבר נפלא שאין לצייר ברעיון שכלינו. ויותר ויותר נסיון מכבשן האש ונתינת חיותו וחית כל אשר לו הוא דבר זה. אמנם באמת מה רבו מעשיו ית"ש. ומה עמקו מחשבותיו. כי אדרבה ע"י הנסיון הזה הרי נתחזק ענין זה וקיום כל הדבר. ונאמר לו אז בי נשבעתי כו' הרבה את זרעך ככוכבי השמים. והוא ההבטחה אשר נאמר לו אז, כה יהי' זרעך. לפעול בעולם ולאור באור גדול ועי"ז יהי' גמר כל הענין וקיומו וקיום כל העולמות. [ובעז"ה הוא כוונה נאותה בגוף הענין, והבן]:

ב"ה לפרשת חיי שרה.

בענין אליעזר עאע"ה ובתואל. כאשר סיפר אליעזר עבד אברהם כל הענין לפני אנשי בתואל וביקש מהם בקשתו ושיגידו לו כו'. ויען לבן ובתואל ויאמרו מד' יצא הדבר לא נוכל דבר אליך רע או טוב. [הדיוק הוא, בשלמא רע למאן בדבר ניחא. כי לא יוכלו דבר שהרי מד' יצא הדבר. אבל טוב להיות נאות ליתן ליצחק את בתם למה לא יוכלו דבר. ועוד כי הרי תיכף ומיד אמרו הנה רבקה לפניך כו' כאשר דבר ד'] ויאכלו וישתו כו' ויאמר שלחוני לאדוני. ויאמר אחי' ואמה תשב הנערה אתנו כו' [הלשון ויאמר אחי' כו' מורה כי הוא הי' עיקר המדבר והאם טפלה. וצריך להבין הלא ידענו את האיש הזה ואת שיחו. מה זה שביקש דוקא כי תהי' עוד אצלם ולפרנסה בתכשיטים כמו שפירש"י. אם העבד מרוצה בלא תכשיטים ושתלך מיד בודאי טוב] ויאמרו נקרא לנערה כו'. ותאמר אלך ופירש"י מעצמי אלך אם אינכם רוצים [לכאורה אין זה מדרך המוסר שתאמר הבת כן לאבותי']. ויברכו את רבקה כו' ויירש זרעך את שער שונאיו [מה ענין לשונאים והוא נראה כפותח פה לשטן שיהי' להם שונאים. ואין כן מדרך הברכות של אבות לבניהם בעת הנשואין. ועיין במפרשים שתירצו זה]. ותקם רבקה כו' ויקח העבד את רבקה וילך [מה ענין קיחה הזאת. ועיין ברמב"ן ז"ל]. ויצא יצחק לשוח בשדה כו' ותשא רבקה את עיני' כו' ההולך בשדה לקראתינו כו'. [מבואר כי כאשר ראה אותם הלך לקראתם כמו שאמרה. ואין מובן ענין זה על יצחק אע"ה בגודל קדושתו. ובפרט בעת עסקו בתפלה כמאמרז"ל לשוח כמו ישפוך שיחו. ושתיקן אז תפלת מנחה. אין מקום שיפסוק וילך לקראת הבאים עם זווגו]. ויביאה יצחק האהלה שרה אמו ופירש"י והרי היא אמו שכל זמן ששרה קיימת הי' נר דלוק כו' וכשבאת רבקה חזרו [קשה באמת להבין מהיכן זכתה הנערה הזאת תיכף ומיד למדרגה כזאת והיא עוד רכה בשנים. וזה ביאתה מבית בתואל ולא למדה עוד מבית אברהם ויצחק. ואמת שהיתה בלידתה וטבעה צדיקת וטוב לב ובעלת גמ"ח וראוי' לכנוס בביתו של אברהם אע"ה כמ"ש אותה הוכחת כו'. אבל לעלות במהירות כ"כ למדרגת שרה אמנו ע"ה אשר נאמר עלי' שהי' אברהם טפל לשרה בנביאות, הוא ענין פלא]:

ואפ"ל בהבנת הפסוקים, כי הנה כאשר נשים לב נראה כי באמת כל הענין אשר נתרצו מיד בית בתואל לשלוח את רבקה עם אליעזר לא הי' בדרך מירוץ הטבעי וע"פ הנהוג על פי שכל האדם. כי אם על ידי תפלת אברהם אע"ה שהתפלל

שהתפלל, הוא ישלח מלאכו לפניך ולקחת אשה לבני משם. והי׳ כל הענין ע״פ דרכי השמים לבד. כי בפשיטות הי׳ לבית בתואל טעמים לתאן בדבר. הא׳ מי הכריחם להאמין לאליעזר אשר סיפר להם המופת של הסימן שעשה לו. ושנראה כי מן השמים הוא. וגם להאמין לו דבריו כי אדונו הוא עשיר גדול בצאן בבקר בכסף וזהב כו׳. ובפרט כי הרמאים חושדים לכל איש כי הוא רמאי ואין מאמינים תיכף לדברים. וע״י רמאות וזיוף נוכל להגדיל כל דבר קטן וליפותו כדי להכנים בלב חבירו המבוקש. והב׳. אם האמת כדברי העבד כי אדונו הוא גביר עצום ונשיא ומלך. ובנו הוא מושל בכל המעלות טובות עד להפליא. והוא בן יחיד. ויש לו שטר מתנה על כל נכסי אביו. א״כ למה זה ישלח את עבדו עם אנשים וגמלים וכסף וזהב ומגדנות. ולבקש בקשות ליתן לו לאשה נערה פשוטה בלי מוהר ומתן כלל. וגם אינו מבקש שיפרנסו אותה בתכשיטין. זה הוא פלא היוצא מגדר העולם. ובודאי יש בענין חסרון גדול המכריע כל הטובות. ומי יודע מהו החסרון. וכן מורגל בפי העולם מהצלחה יותר מדאי מהר ברח לך. ולהאמין כמו שהי׳ באמת למען שלא ישא מבנות כנען והרצון הוא רק מפני שהיא ממשפחתו ובית אביו. קשה לאנשים האלה להאמין כמבואר. אבל מן השמים הי׳ שלא יוכלו למאן בדבר. בפרט כמ״ש מד׳ אשה לאיש. והיא היתה זווגו של אותו צדיק כמו שנתבשר אברהם אע״ה בשובו מהעקדה, הנה ילדה מלכה גם היא כו׳. וכמ״ש שם ברש״י ובמד״ר:

וזה שי״ל שאמרו מד׳ יצא הדבר. רואים אנחנו כי מן השמים הוא. כי לא נוכל דבר אליך רע או טוב. היינו מיאון פשוט הוא ע״י דבר רע. כי אפשר הוא לגמרי זיוף או שקר. והמיאון השני הי׳ יכול להיות ע״י דבר טוב. היינו כי הוא טוב יותר מדאי והצלחה רבה שצריך להמלט ממנה. כי בודאי יש בתוכה דבר נסתר. אבל מרוצים אנחנו ואין חוששים. אמנם בבוקר כאשר אמר שלחוני ואלכה לאדוני, נתחזקו החששים עוד יותר בלבם. כי מה זה המהירות. בערב בא והתחיל לדבר. ובבוקר יקח את הנערה ויברח עמה. בלא מלבוש. בלא שום דבר. בלי הכנה. לכן נפל להם עלה בלבם, ויאמר אחי׳ כו׳ תשב הנערה כו׳. באמתלא כדי לפרנסה בתכשיטים כדרך העולם. אבל עיקר כוונתו הי׳ כי במשך ימים או עשור נוכל להתודע כל הענין ולהתחקות על שרשי הדברים. וכדרכו לדבר בפה ולחשוב בלב ענין אחר. לכן הי׳ הוא ראש המדברים וכוונתו כי באם יתוודע להם כי אמת הדבר הרי טוב. ובא״ל יחזרו בם ולא ישלחו אותה כלל. אבל כאשר הפציר בם הרבה, אל תאחרו אותי, לא הי׳ להם העזה למאן [בפרט כי מן השמים הי׳ מסובב הכל] ונפל בלבם עצה, ויאמרו נקרא לנערה ונשאלה את פיה, כי הי׳ ברור להם כי הנערה בודאי לא תשמע ולא תאבה ללכת מיד במהירות. ופתאום במשך איזה שעות משבאו עד שנסעו תתרצה לעוף על כנפי רוח למקום רחוק ולבוא אל מקום לא ידעה תמול שלשום. ובלי מלבושים ותכשיטים כמו נערה עני׳ המחזרת על הפתחים. ומי יודע מה מלב כל הענין שם. כן הי׳ ברור להם. על כן אמרו נקרא לנערה כו׳. אבל מד׳ אשה משכלת. וכאשר שמעה בערב שהסכימו כולם כי מד׳ יצא הדבר והוא רצון השמים. אז הוחלט בדעתה בהסכמה מוחלטת שלא לחקור עוד ושלא תדרוש. רק בכל עוז תתאמץ למלאות רצון שמים ויהי׳ עמה מה שיהי׳ מקבלת עלי׳ ברצון נפשה. ומובן ג״כ כי הגם אשר בתוה״ק לא נאמר בפרטות כל דבורי אליעזר עם בית בתואל. רק אמר על אדונו וד׳ ברך את אדוני מאוד ויגדל. אבל בודאי פירש להם אח״כ מרוב גדלות אברהם אע״ה. והנהגת ביתו. וגודל הנדיבות שלו. וכי ביתו פתוח מארבע רוחות העולם לעוברים ושבים ומקבלים כל האנשים ומאכילם ומשקם ונותן להם כל מחסורם. וגם אשל פרדס נטע שם רחב ידים להתלונן בצלו האורחים ולהביא ממנו בעבורם כל הפירות החמודות. ועוד כדומה. ואם כי באזנם לא נכנסו דבריו כל כך. אבל רבקה אמנו ע״ה הצדיקת ובעלת גמ״ח וטובת שכל נתלהבה ונתרגשה מזה הרבה. ומי יתן לה אבר כיונה לעוף ולשכון בבית הגדול והנכבד ההוא. ואינה חוששת לנפשה אם הוא ענין מוצלח בעבורה או ח״ו להיפוך. וגם לפי דברי רז״ל כי בתואל הי׳ מעכב בדבר ובא מלאך והמיתו. אם כי אנשי ביתו לא האמינו כ״כ כי בסיבת זה מת ותלו הדבר במקרה. אבל רבקה הצדיקת הי׳ ברור אצלה כי בעונו מת. יען כי הי׳ נגד רצון ד׳. וע״כ כאשר הם קראו לה ושאלו את פיה התלכי עם האיש הזה, בלשון תמי׳. האם אפשר שתתרצה לזה. קראה ברעש גדול, אלך, אנכי מוכן ומזומן תיכף ומיד ורצון אלקים אעשה. ויעבור עלי מה. וכתב רש״י ואף אם אינכם רוצים.

ר"ל כי מלשון שלכם בדרך חמי' ופלא הנני רואה כי איככם רואים. אבל אנכי אלך [והוא באמת ענין מסירת נפש לנערה כמוה להתפרד מבית אבי' וללכת בלי דרישה וחקירה. רק מפני הרצון העליון ולגודל אהבת הטוב באמת להרחיק נדוד לארץ אחרת מקום שהיא נכרי' ויחידה בודדה. אבל הרי היא זווגו של יצחק אע"ה שמסר נפשו בפועל לרצונו ית"ש]:

וישלחו את רבקה כו' ויברכו כו' אחותינו את היי כו'. כמו שהדרך הוא לברך הרבה את מי שהולך בדרך מסוכן הכל מלוים אותו ומברכים שיהי' דרכו לטובה. כן שלחו וליוו אותה בברכה את היי כו'. וגם אם יהי' לך שם שונאים הרבה. אבל הלואי שלא יוכלו השונאים להרע לך. ויירש זרעך את שער שונאיו. ואמר הכתוב ותקם רבקה כו'. מבואר כי לשון קימה יאמר בלה"ק על זריזות [בפ' וירא ויאיצו המלאכים בלוט לאמר קו"ם קח את אשתך כו' פן תספה כו'. ובפ' הזאת ויקם אברהם מעל כו'. ויקח העבד עשרה גמלים כו' ויק"ם וילך כו'. ותק"ם בעוד לילה כו' ורבים בתנ"ך]. אמר כאן כי קמה בזריזות גדול, ותרכבנה על הגמלים, כי אמרז"ל ריש פסחים כי נכתב זה לשון מפני ביעתותא דאורחי' עיי"ש. ויספר הכתוב כי לא חששה לפחד הדרך כלל. ותלכנה אחרי האיש, בלי שאלה כלל רק היכן שילך ילכו עמו אם לישוב או למדבר ובנהרות ויערות ואגמים:

ויקח העבד את רבקה וילך. אפ"ל כי העבד בראותו את גודל הענין ומסירת נפשה של רבקה. באשר אנשי בית בתואל הביאו לה פחד גדול בלבה רק שהיא בצדקתה הולכת במס"נ. נכמרו מאוד רחמיו עלי' ולקח עצמו לזה לדבר על לבה דברים טובים. והוא כמו שארז"ל בפסוק קח את אהרן משכהו בדברים אשריך שזכית כו' ועוד בכמה מקומות. כן אמר כאן ויקח העבד את רבקה שלקחה בדברים אל תירא בתי. אל תפחדו מאומה ח"ו איך הולך למקום סכנה ח"ו כי אם להצלחה גדולה. ואת תהיי גברת ושלטת בבית הגדול והנכבד ההוא. והאב והבן שניהם המה סגולות נפלאות ואנשי יקרי הערך מאוד מה שאינו במציאות בעולם. ויתענגו ממך בבואך אליהם בעבור שאת מבית אביהם ומשפחתם. ומדרך לעשות חסד הוא שמח המדה האהובה ביותר שאת ואשריך שתזכה לדבק בגוף קדוש כזה. כמ"ש רש"י בפ' לך בפסוק ותקח שרי כו' את הגר המצרית כו' אשריך כו' וכדומה דברים המתקבלים על הלב:

והנה כתבו המפרשים בענין ישראל כולם שזכו במתן תורה להדרגת הנבואה הגדולה. כמ"ש פנים בפנים דבר ד' עמכם כו'. מה שאינו מושג כלל איך יזכו קהל גדול כזה הם ונשיהם וטפם פתאום להדרגה רמה ונפלאה כזאת. אבל כתבו כי הוא מפני כי מדותיו ית"ש המה כן לעשות עם האדם כפי מדתו. היינו אם האדם עושה מצות כפי כחו לבד מתנהגין עמו מן השמים כפי ערך המצות. אבל אם האדם עושה בכל עוז נפשו יותר מכפי כחו כח האנושי. והוא מוסר עצמו וגופו ונפשו בשביל רצונו ית"ש. אז יוכל לבוא להדרגות יותר מכפי ערכו. ולכן בעבור כי יציאת ישראל למדבר שמם קהל גדול כזה עם נשיהם וטפם בלי שום שאלה וחקירה. רק כאשר אמר להם הרועה הנאמן מפיו ית"ש. הי' באמת ענין מסירת נפש יותר מכפי כח האנושי. לכן זכו ג"כ להדרגה יותר מערכם ויותר מכפי ההדרגה. ואמר על זה הכתוב זכרתי לך חסד כו' לכתך אחרי במדבר כו'. ונאמר על זה קודש ישראל לד'. כי ע"י מסירת נפשם לרצונו ית"ש למעלה מכח האנושי נעשו באמת קודש תרומה לד'. נבדלים מהעוה"ז ונפרשים לקדושה היותר נפלאה והיותר גבוה מערכם. וכן אפ"ל בענין הזה. כי בשביל שמסרה עצמה אמנו רבקה ע"ה באמת במס"נ כדי לעשות רצון שמים ולהתדבק בקדושה לאבותינו הקדושים ע"ה. ע"ז זכתה באמת לקדושה נפלאה פתאום יותר מערכה הרבה. ומה שאמרה בכל כחה ורצונה, אלך, הוא דוגמת לכתך אחרי במדבר. ונעשית קודש לד' נבדל ונפרש מפתיחות עוה"ז ומוכנת לקבל קדושה והדרגה לאין שיעור: ואפ"ל כי לכן בעת שבא יצחק מבוא באר לחי רואי [שהוא מקום אשל אברהם כפי דעת הרמב"ן והוא מקום קדוש ומוכן לתפלה עיי"ש] ויצא בשדה לשוח להתבודד ולהתפלל הרגיש בקדושת הצדיקת הבאה עם הגמלים אשר ראה אותם בארס וילך לקראתה כצאת לקבל פני שבת מלכתא. וכמ"ש לכה דודי נצא השדה כו'. כי הריח ריח גן עדן וקדושה נפלאה [כמו שהריח ריח גן עדן בבוא אליו יעקב בנו לקבל הברכות]. ולעומת זה גם היא בראותה את יצחק הדור ומאיר באור קדושתו, ותפול מעל הגמל. ואפשר שהוא כמו השתחוי' לארץ להודות ולהלל לד' כי זכתה לזה ליפול בגורלו [כמ"ש הרמב"ן כי הבינה וידעה כי הוא ההולך לקראתם לקבלם אל

אל ביתו עיי"ש. אמנם מדרך המוסר שאלה את העבד מי האיש הלזה כו'. ובאמרו, הוא אדוני, נפל עלי' שפעת יראת שמים מפחד יצחק ולא יכלה להביט באור קדושתו. ותקח הצעיף ותתכס [כמו ויסתר משה פניו. וכמ"ש בסה"ק כי באשר תבוא היראה הגדולה להאדם לא יכול למצוא לו מקום והוא מסתיר עצמו ומתחבא ועוצם עיניו ונתבטל עצמו ומהותו לגמרי]:

ויספר העבד ליצחק כל הדברים אשר עשה. עיין ברש"י. ולדברינו י"ל עוד, כי סיפר לו הצדקות הגדולה של רבקה שחוץ מזה שראה שהיא בעלת גמ"ח וטוב לב ואשה משכלת. אבל ראה צדקתה במס"נ ללכת בדרך אשר מנעו אותה בית בתואל והכניסו פחד בלבה והיא עמדה נגדם ותגרה בעוז מתני' ללכת עמו במסירת נפשה לעשות רצון שמים: והנה אחרי שהיו כבר ישראל כולם בהדרגה גבוה מוכנים ועומדים למתן תוה"ק נאמר ויוצא משה את העם לקראת כו' ויתיצבו בתחתית ההר. ואפ"ל כי הי' זה לתשלום ההכנה לקבל הדרגה הנוראה על ידי מקום הקדוש של הר סיני [כמ"ש בסה"ק מקדושת המקום כי ייחד ד' עליו כו']. וי"ל כי הוא כמו שאמר הרב"ב זללה"ה על אמרם ז"ל לשקוד על דלתותי דלת לפנים מן הדלת. היינו דלת א' לצאת מהעוה"ז ודלת א' לכנוס לעולם הבא, ודפח"ח. על כן על ידי לכתם אחרי רצונו ית"ש למדבר במס"נ שלהם נבדלו ויצאו מהעוה"ז. וע"י ביאתם להר הקודש נכנסו לדלת של עוה"ב. וכן אפ"ל בענינינו בענין רבקה אמנו ע"ה. כי ע"י אמרה, אלך, במס"נ יצאה מן הדלת של עוה"ז. ואח"כ כאשר הביאה יצחק למקום הקדוש אהל שרה אמנו ע"ה נכנסת לקדושה לגמרי. וזה שכתב רש"י ונעשית דוגמת שרה אמו. כלומר והרי היא שרה אמו. [וענין ג' הדברים שכתב רש"י ז"ל כי הי' בחיי שרה אמנו וחזרו להיות בביאת רבקה אמנו. נר דלוק כו'. וברכה בעיסה. וענן קשור על האהל. אפ"ל דרך השערה, כי הענין הוא על דרך שהי' באהל מועד. מנורה הטהורה. ולחם הפנים. וענן ד' על האהל כו']. כי בקדושת האהל גמר הענין הזה ונעשית עי"ז באמת כשרה אמו:

ויקח את רבקה ותהי לו לאשה ויאהבה כו'. עיין ברמב"ן. ואפ"ל כי באמת יש להבין הלא יצחק אע"ה הי' עולה תמימה ונתקדש בהר המורי' [ואמר אדומו"ר הזקן זללה"ה מגור כי הי' אסור לו עצמו ליהנות מגופו כי הי' לו דין קדשים]. וא"כ אסור לכל ליהנות מגופו ואיך אפשר לו לישא אשה. והוא נותן לפני' מכשול כי תהנה מגופו בעת הזווג. אבל אם האשה היא צדיקת גמורה ואין לה שום הנאה גופנית רק לקיים כפי התורה והמצוה. הרי מצות לאו ליהנות נתנו. ולכן כיון שהביא אותה לאהל שרה אמנו ונדמית לה בכל צדקתה. אז היו ליקוחים חדשים, ותהי לו לאשה, וכמו שהי' אדם וחוה קודם החטא מצוה כמו כל המצות שבתורה. ויאהבה. כמו שהאדם אוהב את התפילין שלו ונושק אותם וכורכם בסודר נאה ובשיראים נאים ומכבדם. [ואפ"ל כי ע"כ נאמר בפ' תולדות באבימלך שראה והנה יצחק מצחק את רבקה אשתו. ועיי"ש ברש"י ומפרשים כי הוא כמ"ש באדה"ר ויהיו שניהם ערומים כו' ולא יתבוששו. וכמ"ש המפרשים בזה. ואין אדם בוש לנשק לתפילין או לספר תוה"ק ושאר ספרי קודש]:

וינחם יצחק אחרי אמו. עיין ברש"י שכתב דרך ארץ כו' כרוך אצל אמו כו' [וכל רואה יראה כי דברי רש"י הנ"ל המה עמוקים ומעוטפים ובהוכם סתרי תורה ורזי דאורייתא. כי לא יאמר בפשיטות כן על יצחק אע"ה קודש הקדשים. וכפי אשר מתנוצץ מחרכי ספרי המקובלים. הנה האם היא דוגמת השכינה הקדושה. והאר"י סק' בליל שבת הי' מנשק ידי אמו. וי"ל כי זהו אשר אהל שרה אמנו הי' דומה להמשכן הקודש מקום השראת השכינה. וכמ"ש למעלה במוסגר. ואפשר שגם הבעה"ט רומז לזה שכ' האהלה ח' במסורה. כי בשמונה מקומות שרתה השכינה. משכן. גלגל. שילה. נוב. גבעון. בית ראשון. בית שני. ולע"ל עיי"ש. וזה אשר הי' חסר ליצחק במות אמו וחזר לו באשר היתה רבקה דוגמת אמו. אבל במופלא ממני בל אדרוש. וחלילה לאיש שפל כמוני להגיד בענינים אלה במה שאין לי ידיעה כלל לא דבר ולא חצי דבר. והמעט שכתבתי אולי משגה הוא והוא רחום יכפר]. אמנם בפשיטות אפ"ל קצת כי הוא כמ"ש שלמה המע"ה [קהלת ד] טובים השנים מן האחד כו' וכתב רש"י שני צדיקים בדור עיי"ש. והחוט המשולש לא במהרה ינתק וכתב רש"י אם שלשה הם כו'. וכאשר הי' שרה אמנו ע"ה בלוותא חדא עם אברהם ויצחק. החוט המשולש לא במהרה ינתק. ובמותה חסרה וחזר החוט השלישי בבוא רבקה הצדיקת. וכן אמרו רז"ל במדרש עד שלא שקעה שמשה של שרה זרחה שמשה של רבקה ע"ש:

מה

ב"ה לפרשת תולדות.

מה שבארנו הפי' מהמד' הסייף והספר כו' ע"ש בפנים. ובזה נוכל להבין עוד מה שבאמת ענין השפלות של עם ישראל בעודם בגלותם הוא ענין מורא מאוד כאשר הארכנו בזה. אמנם הוא מפני שכשאין עושים רצ"מ באמת אין להם ח"ו קיום. כיון שכל עיקר בריאה שלהם ותכלית היותם הוא דוקא לעשות רצון קונם ולזה נבראו. א"כ זהו ענין העצמי שלהם. ובהתבטל הענין העצמי בטל ח"ו קיומם. והוא כמו שבארנו, כי זהו ההפרש בין ישראל להבדיל לאו"ה. כי הם נבראו לישוב העולם לבד. וזהו ענין העצמי שלהם, כל עוד שיש להם כח לעבודה לחרוש ולזרוע לבנות ולנטוע הרי סיבת קיומם נמצא. ואם יש בהם מי שמשכיל קצת גם כן הוא ענין מקריי לבד. כי לא יוסיף שלימות לענין עצמיותם. וגם מה שמחדשים מידי פעם המצאות רבות, כמו מסילות ברזל טע"ג וטעליפאן או העלעקטריש וכדומה. הכל הוא רק להוספת תענוג ואיננו נוגע לישוב העולם כלל. כי גם לפני אלפי שנים הי' העולם בשלימות הישוב. ולא הי' חסר מאכל ומשקה ובגדים. שזהו עיקר צרכי האדם ההכרחי ולזה נבראו האוה"ע שיעסקו בזה. אבל מה שמוסיפין המצאות הוא לתענוג לבד וריבוי מותרות ולהמציא בגדי הופש ותענוגות בנ"א במעט זמן מה שהוא השחתת העולם. כמו שבעצמם קובלים על זה כאו"א בפרט כי הוא מטריד ראשם ומחשבותם. רק הגאיונים המעונגים נהנים מזה למלאות תאותם המזוהם. ויוכל להיות בשעות מועטות בפאריז ובשאר ערי מלוכה מחוץ למדינה לראות המותרות שנוהגים שם לתענוגים ותאוות ולעשות כמותם. וטוב מזה הי' בימים הראשונים שהיו נוהגים בענין מצוער ובמנוחה יותר. ולא על זה נאמר אל תאמר כו' שהימים הראשונים היו טובים מאלה כו' כי בודאי היו טובים. ובפרט לעם ישראל הי' טוב יותר. שהי' לבם פנוי לעבודת השי"ת ואין מטריד אותם הרבה. עכ"פ השכל שיש לאותם האנשים אין עצמיי להם רק מקריי. והוא ד"מ כמו הסוס שנברא לעבודה לחרישה ולמשוך בקרון. וכשמוכר אחד לחבירו סוס מפליג בשבחו שיש לו רגלים טובים ובנין הגוף בריא וכדומה. וכשמנהג אותו מנהגו בעניינים האלה. אבל לא נשמע שישבח מי את הסוס או שינהגו. שהוא חכם או שכל. בעבור שאין השכל עצמיי לו. לא כן עם ישראל שכלו הטוב ועשיית רצונו של יוצר בראשית הוא עצמיי לו. ובלעדו הוא כמו איש בלא אברים ובלי שכל או חסר החושים ל"ע. לכן כפה עליהם ההר כו' אם תקבלו כו' ואם לאו שם תהא כו' להורות שהוא דבר עצמיי כו':

ב"ה לחנוכה.

בפרק במה מדליקין א"ר כהנא דרש ר"נ כו' נר של חנוכה שהניחה למעלה מכ' אמה כו'. וא"ר כהנא וכו' מ"ד והבור ריק כו' עיי"ש. להבין סמיכות ב' המאמרים האלה. ובפשיטות משום דרב כהנא משמי' דרנב"י משמי' דר"ת אמר להו. אך עוד יש להבין מה שאמר הלשון דרש רנב"י במאמר הא' שהוא הלכה ולא דרש. וד"ת כפטיש כו':

ואפ"ל, הנה ידוע כי בין הנסים אשר הקב"ה עושה עמנו יש ב' מינים. נס בדרך גלוי כמו קי"ס והדומה. וגם בדרך הטבע שמלובש ונסתר הנס. וכמ"ש כי נקראת אסתר מפני שמצינו הרמז הסתר אסתיר. היינו שלא היו ראוים לנס נגלה רק לנס נסתר. שמלובש קצת בדרך הטבע באהבת המלך אותה וכדומה. וכמ"ש ע"ז המפרשים ז"ל כי זהו ענין משגיח מן החלונות. או באופן הב' מציץ מן החרכים. אך לפעמים יש שעושים לא' נס נגלה אעפ"י שאינו ראוי לכך. רק מפני שהוא עושה ענין שנגד כחו וטבעו להזדרז למצות הבורא ית"ש ומשליך נפשו מנגד. לכן מכ"מ עושים עמו מן השמים ג"כ נס למעלה מהדרגתו. והנה הרמב"ן ז"ל כתב בפסוק ונראה מה יהיו חלומותיו. כי אמרו אם ילילוהו בודאי מלך ימלוך עלינו ע"ש. נראה כי רצו לעשות בחינה מה ענינו. ואפ"ל עוד, כי בהיות האחים יודעים ששונאים אותו ושהוא גם כן יודע משנאתם. שהרי לא יכלו דברו לשלום. ואחר כל זה הנה בא אליהם בהיותם לבדם עמו בשדה ואיננו מתירא מהם. הנה א' משני אלה. או כי ח"ו לרמות רוחא דאית בי' ומדמה בנפשו מעלתו חושב כי האחים לא ירהיבו עוז לפגוע בו כענין וראו כו' ויראו ממך. או כי הוא באמת מסכן נפשו כדי לקיים מצות אביו. וכמ"ש באמת כמבואר ברש"י ז"ל בפסוק הנני ע"ש. לכן אמרו הנה בעל החלומות הלזה, אשר יודע משנאתינו בעבור חלומותיו, בא. ועתה לכו כו' ונראה כו'. כי יהי' הבחינה בזה אם יעלה בידינו להרגו ואם לא. הרי מפני שהשליך נפשו מנגד למצות אביו ממילא הוא ראוי לנס נגלה

למעלה מהטבע ובודאי מלך ימלוך עלינו כי הוא ראוי לכך. וישמע ראובן כו׳ אל תשפכו דם כו׳. ירצה אין ראי׳ מזה כלל כמו שמבואר בשה״ק כי נגד הרע שעושה בעל בחירה איש לרעהו ההצלה הוא רחוקה מאוד. רק אם תרצו להבחין, השליכו אותו אל הבור כו׳. והגם שכ׳ הרמב״ן שלא היו יודעים שבבור יש נחשים ועקרבים ע״ש. אבל הלא גם זה אינו מדרך הטבע להיות ניצל ממות בהיות מושלך בבור במדבר ברעב ובצמא ובקור. אבל יהודה הוסיף ואמר מה בצע כו׳ וכיסינו כו׳. ירצה שמה תועלת הוא בזה כי נהרוג אותו ונעשה היתר לעצמינו שלא הרגנוהו בידים. וזה ענין וכיסינו את דמו. שנכסה לעצמינו את הדם ונאמר שלום עליך נפשי. כי גם זה הוא ע״י מעשה בעל בחירה ונהורג בידים. אך העצה הוא לכו ונמכרנו שאין עבד יוצא ממצרים כמ״ש רז״ל וההצלה יהי׳ בדרך נס ויהי׳ בחינה טובה. והנה באמת הי׳ מיד נס נגלה כי באמת הי׳ בבור נחשים ועקרבים ולא הזיקוהו. כי גלוי וידוע לפני הקב״ה כי באמת ביאתו לאחיו הי׳ במס״נ על דבר המצוה: והנה גם בענין נס חנוכה אף שהי׳ בעת שהיו ישראל במצב שפל וכמ״ש אסתר סוף כל הנסים כו׳. אבל מפני שמסרו נפשם על קדושת השם ועל בהמ״ק ועל המצות ראוים היו לעשות להם נס נגלה יותר ממדריגתם. והנה דבר שהוא למעלה מעשרים אמה אין העין שולטת בו. אבל אמרו רז״ל באם יש אמלתרא כו׳ נראה כי הוא דבר הנראה אחרי ההבטה הטובה בעין. אבל למטה מכ׳ הוא נראה לכל. ולהורות על זה כי הנס הי׳ נגלה לכן הי׳ החיוב להדליק בפחות מכ׳ אמה:

וזה נוכל להעמיד במאמרם ז״ל א״ר כהנא דרש רנב״י כו׳. כי הוא דרך דרש וטעם. נר של חנוכה כו׳ למעלה מכ׳ אמה פסולה כסוכה וכמבוי. ר״ל הנס כי בדבר שיש לו היכר חדש ניכר ונראה גם למעלה מעשרים אמה. וכידוע כי אור הנר אף אם הוא גבוה מאוד מ״מ האור נוצץ וניכר קצת. אבל מ״מ פסול כמו סוכה ומבוי. כי שם באמת פסול מפני שאינו נראה כלל. אבל הכא אף שנראה קצת מ״מ פסול. וצריך טעם לזה מדוע באמת פסול. וע״כ אין זה אומר אלא דורשני והטעם הוא מפני שצריך להיות ניכר ונגלה לכל רואה בהשקפה הראשונה. והדרש הוא מפני כי נס חנוכה הי׳ נס נגלה ומפורסם חוץ לדרך הטבע. לכן צריך היכר הנס ופרסומו ג״כ להיות גלוי וניכר לכל. ורק יקשה באמת מהיכן באו לכך וזכו לנס כזה אחר סוף כל הנסים ובימים מאוחרים. על זה סמך המאמר הב׳ וא״ר כהנא דרש רנב״י כו׳ מאי דכתיב והבור ריק כו׳ נחשים ועקרבים הי׳ בו. וניצל אותו הצדיק מהם בדרך נס נפלא. וכמ״ש אגב אונסא מזקי. וזה הצדיק הפילוהו על המזיקים ולא ניזק. וזה מפני שמסר נפשו לרצון בוראו ית׳ לעשות מצות אביו וכהנ״ל. וכן נעשה להם נס נגלה ומפורסם מפני שמסרו את נפשם על המצות ועל הבהמ״ק. ולזכרון זה מחויבים להדליק בפירסום רב ובגלוי. ולהודות ולהלל לשם קדשו על הנסים והנפלאות. כן יעשה עמנו נסים וחסדים עדי עד. ונודה ונשבח ונגמור בשיר מזמור חנוכת המזבח במהרה בימינו אמן:

ב״ה עוד לחנוכה.

(פרק במה מדליקין) **ת״ר** מצות חנוכה כו׳ טעמא דב״ש כנגד פרי החג

וב״ה מעלין בקודש כו׳. עיין במהרש״א שדייק במה פליגי והלא מעלין בקודש מקרא יליף עיי״ש. וגם צריך להבין מהו הדמיון לפרים. ומ״ט דב״ה דפליגי:

ואפ״ל, בפ׳ עקב ונשל כו׳ מעט מעט לא תוכל כו׳ פן תרבה עליך חית השדה.

וכ׳ ברש״י ז״ל והלא אם ישראל עושין רצש״מ וחית השדה השלמה לך. אלא שגלוי וידוע לפניו ית׳ שעתידין לחטוא. וכן בפרשת משפטים מעט מעט אגרשנו ובמד׳ שם. ועיין בעל הטורים שם. ובפ׳ לך וישב אותם אברם, ברש״י ז״ל רמז דוד בן ישי בא לכלותם כו׳ עד שיבוא מלך המשיח. והדמיון הוא כמו המשחקים בדאמטן אם אחד כחו יפה ויודע בטיב השחוק ההוא ביותר אזי אינו חושש לנפשו כלל רק עושה תחבולה לחטוף מיד חבירו כל הכבשים בפ״א. אבל מי שאינו בטוח כ״כ העצה הוא שישמור בתחילה את עצמו ולא ישתדל לחטוף מחבירו. שאל״כ בעוד שרואה בשל חבירו יוכל הוא להפסיד בשלו יותר. אך אם הוא עושה א״ע בטוח בשלו ממילא נופלים את של חבירו בידו אחד אחד. כן דוד בן ישי הוא הגבר הוקם על. והי׳ כחו יפה ויכול הוא לכלותם בפעם א׳. רק שמשמים לא הניחו שצריכים אותם לישוב העולם לחרוש ולזרוע עד שיבוא מלך המשיח ב״ב. אז יהי׳ פסת בר בארץ ותוצא הארץ כלי מלח יוכל לכלותם. כי אין צורך

בהם

בהם. אבל כשאין עושים רצ"מ לא יוכל כלותם מהר כי שרי מעלה יתגברו נגדם ח"ו. ורק העצה הוא להבטיח ולשמור א"ע ע"י דברי קדושה ולעלות בקודש מעלה מעלה. וממילא יכלו אחד אחד. כי כן הי' המדובר וידו אוחזת בעקב כו' ולאום מלאום יאמץ כשזה קם זה נופל. כענין כפות המאזנים כשזה יורד זה עולה. והנה ידוע דברי הראשונים ז"ל בפלוגתת ב"ש וב"ה כי דברי שניהם דברי אלקים חיים. רק שהעולם הזה אינו יכול לקבל דברי ב"ש ולעתיד לבא יהי' הלכה כמותם. וב"ה היו נוחים בהכנעה ושפלות לכן הלכה כמותם בזמן הזה. שיוכל העוה"ז לקבל דבריהם. והדברים עתיקין ועמוקים. לכן ב"ש אומרים בראשון ח' נרות כו' כמו פרי החג. כדי לכלות האו"ה פוחת והולך. אבל ב"ה אומרים לא כן. אמת הדבר בבהמ"ק שהי' כחינו יפה יכולין היינו לעשות. אבל כעת שאין אנו עושין רצ"מ לא נוכל כלותם מהר פן תרבה כו'. רק העצה הוא מעלין בקודש מעלה מעלה. כמו שהראהו ליעקב אע"ה סולם מוצב ארצה כו' לילך שליבה אחר שליבה. וממילא כשזה קם זה נופל. והלכה כדברי בית הלל:

ב"ה לפרשת ויגש.

בפסוק ידבר נא עבדך כו' כי כמוך כפרעה. וברש"י ז"ל זקנתו של זה ע"י שמשכה פרעה לילה אחת לקה בנגעים גדולים כו'. הנה מה שהפקיד אותו בזה והלא כבר עיכב את כולם במאמר שלשת ימים. ויאסור את שמעון ולא ראה שום מופת. אבל הנה עד כה בהתוכחו עמהם לאמר מרגלים אתם וכיוצא. הנה כנראה שכוונתו לטובת המדינה כמנהג המושל ואין עליו אשמה. ואת"ל שהעליל עליהם יותר מדאי. מ"מ הדמיון לשותפים שא' גונב לטובת כולם נמצאו כולם צריכין לסבול העונש ולא הוא לבדו. ומושל שעושה בשביל המדינה עול מהדין שכל המדינה יענש. אבל כעת שאמר יהי' לי עבד, כנראה כי לטובת הנאתך לבד אתה מתכוון בעלילה זו. א"כ כי כמוך כפרעה, שעיכב להנאתו זקנתו של זה. ושותף שגנב והעלים לעצמו הוא לבדו יסבול. וכמו שלקה הוא כו'. ולפי שעירב בדברו למשל את המלך. חשש שיתודע זה וימסוך עליו חמתו. כי ריבך ריב וחרפת אחר אל תגל. ע"כ אמר לו אלו הדברים בחשאי לאזניו, ידבר נא עבדך דבר אחד באזני אדוני כו'. ואח"כ התחיל לוכח בפרהסיא, אדוני שאל כו':

ועל קושית הרמב"ן ז"ל על מה שאמרו וכי זו היא שימת עין כו' כי אינה טענה מפני שעשה רעה בגניבתו. נראה כי הכתוב נזהר מזה. במאמר יהודה לא יוכל הנער לעזוב את אביו ועזב כו' שנראה כפל. אך טעם הלא אמרנו כי לא יוכל לעזוב מפני שאביו מדריכו ומלמדו תמיד. ועוד ועזב ומת. וכאשר אמרת ואשימה עיני נראה שהקחהו תחת כנפיך כאב את בנו. וא"כ אם עשה רעה פ"א הלא הי' היושר להוכיחהו על פניו ולהדריכהו שלא יעשה עוד כזאת. אבל לא להענישו בעבדות עולם:

ברש"י ז"ל ואחיו מת. מפני היראה הי' מוציא דבר שקר מפיו. דקדק בלשונו לא שאמר יהודה ח"ו שקר כי באמת רק מותר לשנות כמו שהביאו רז"ל מהקב"ה שהגם שסרה אמרה ב' דברים אחרי בלותי היתה לי עדנה. דהיינו שהיא זקנה. ועוד ואדוני זקן. והקב"ה לא הזכיר רק ואני זקנתי. אבל לא ח"ו דבר שקר. כן הכא לא אמר שקר. כי ד' חשובים כמתים עני כו' ומכש"כ כי נמכר למצרים למקום פגרים מתים אין בהם חיות של הקדושה. רק הוציא מפיו כו':

ברש"י ז"ל וקרהו אסון. שהשטן מקטרג כו'. ידוע תירוצם של הראשונים על מה שאמרו אין מזל לישראל. ואמרו בני חיי ומזוני כו' רק במזלא תליא. שבאמת המזל יש לו מקום רק שישראל יוכלו לבטלו בזכותם. אבל אם זכותו אינו מרובה ממילא המזל פועל בו. אמר הנך רואה כי האם עם הבנים רעי המזל מאוד. ורק בהיותו אצלי בבית מדרשי ועוסק בתורה זכותה מגינת עליו. אבל ויצא האחד מאתי ולקחתם גם כו' מעם פני וקרהו אסון. כי השטן מקטרג כו':

בפסוק ועתה כו' והנער איננו אתנו כו' והי' כראותו כי אין הנער כו'. הדברים לכאורה כמיותרים. וגם בתחילה אמר איננו אתנו ואח"כ כי אין הנער:

ואפשר כי יוסף טען מה בכך שאתם מרעישים על זה הנער. הלא לפי דבריכם אתם אנשים יקרים ובל"ס אביכם כן הוא. וזה הנער מצאתי אצלו גניבה הניחו אותו יהי' עמו מה שירצה. ואתם עלו לשלום אל אביכם הישר כי לא יצטער כלל. אבל יהודה ענה אותו על זה. והמשל לאחד שהי' לו מלבוש חדש יקר עד מאוד ובלילה נגנב

ממנו

ממנו. ויהי בבוקר ויקרא לכל אוהביו ויספר להם אבידתו וכי הוא מצטער על זה עד מאוד כי הי' יקר בעיניו כנפשו. ובתוך כך בא א' בשמחה ויקרא הרפה מעצבך כי נמצא המלבוש. ואנה הי'. אנחנו מצאנוה מוטבע בתוך רפש וביצה אשר הטמינוה הגנבים שמה. לא ענה אותו. מה תשמחו הלא בין כך ובין כך כבר נשחת ואבד הדרו ומה לי בחזרתו. אמר יהודה ליוסף ממנ"פ כבואי אל עבדך אבי והנער איננו אתנו [ומת הכתוב אחריו מוסך אחר עמו. כמו תקות עניים תאבד והרבה]. ואם נספר לו כי נמצא גנב ועשה מעשה רע. והי' כראותו כי אין זה הנער כאשר הי' כי השחית דרכו גם כן ומת. נמצא בין כך ובין כך והורידו עבדיך כו':

ברש"י ז"ל כי עבדך ערב כו' וא"ת למה אני נכנס לתגר כו' מנודה בב' עולמות.

נראה שלמדו זה מדיוק הכתוב. כמו שמצינו למען תזכור את יום צאתך כו' וחכמים אומרים ימי חייך העוה"ז כל ימי חייך להביא לימות המשיח. כי באמת ימי העוה"ז אינם קרוים כל הימים כי הם חסרים תמיד ואינם בשלימותם כידוע. ואין רגע בלא כו'. וא"כ כיון שאמר וחטאתי לאבי כ"ל' הימים למד שקשר עצמו בנידוי ב' העולמות:

בפסוק ועתה לא אתם שלחתם כו'. כענין אבן מאסו הבונים כו' מאת ד' היתה זאת.

כי דבר שעולה משפל מצב לרום המעלה בפתע פתאום הוא דבר ברור כי מאת ד' היתה. ועוד אמר וישימני לאב כו'. הנה טובת יוסף הי' העיקר להמון העם שאל"כ היו מתים ברעב. אבל בית המלך לא הי' חסרים בלי ספק בלי זה רק מעט מהויתור. וכש"כ המלך עצמו שלא הי' חסר לו. וא"כ ע"פ דרך הנהוג היו ההמון מכבדים אותו מאוד והיו מקבלים עליהם מלכותו. ובית המלך פחות מזה. והמלך בעצמו עוד פחות. והי' כאן בהיפוך לאב לפרעה ואדון בביתו. ומושל [הוא בהכרח כאמרם ומושל בגוים] בכל ארץ מצרים. והרא' שאיננו על פי טבע:

ברש"י ז"ל ויפול על צוארי בנימין כו' על שני מקדשים כו' ליחרב ובנימין בכה כו'.

יש להבין מה ענין בכיית הבהמ"ק כאן. ומה ענין לזה בעת התועדו אליהם:

ונראה, בדברי המדרש כי הנה המלכים נועדו כו' זה יהודה ויוסף כו' ועוד שם ונגש חורש בקוצר כו' עיין באוה"ע. וכן מבואר שכל מעשיהם וענינם הי' רומז לדורות הבאים מה שיהי' בין מלכות יהודה למלכות עשרת השבטים דברי ריבות. והנה מלכות עשרת השבטים מאפרים שהוא מיוסף הי' קודם. אבל מלכות ב"ד עתיד להתקיים באחרונה לעת"ל. והנה נבין ע"פ דמיון יפתח נדר כל היוצא מדלתי ביתי כו'. ובשובו והנה יוצאה בתו ויקרע בגדיו כו' אהה בתי כי זאת קשי מזלך שיצאת בראשונה ותהי' מוכרחת לרדת חיים כו'. כן בחלום יוסף נראה והנה אנחנו מאלמים רומז עליו ועל בניו שימלכו. והנה קמה אלומתי כו' נראה שמלוכה שלו קיימת. אבל כעת בבוא אחיו הנה ונתקיים החלום של אחד עשר כוכבים במילואו.״ וגם לאביו שלא לבוא ומקוים השמש והירח כמבואר. נראה לזאת שהוא ימלוך בראשונה וממילא זרע יהודה באחרונה. וא"כ זרע יוסף בע"כ לא יהי' מלכותם מתקיימת ובית מקדשם חרוב יחרב. לכן כאשר התודע לאחיו וראה הפתרון התחיל לבכות על צוארי בנימין. אהה אחי בתי מקדשינו כבר חרוב. כיון שיצא מלכותי בראשונה:

במדרש ולא יכלו אחיו לענות כו'. אבא כהן ברדלא אומר אוי לנו מיום הדין כו'

בלעם הרשע לא הי' יכול לעמוד כו' יוסף קטנן של שבטים כו' לכשיבוא הקב"ה כו'. וכבר דברו מזה כל המפרשים:

ונראה בדברי הפסוקים הלד' תגמלו זאת כו' זכור ימות עולם כו'. וברש"י שם ד"א

לא נתתם לב לשעבר. בינו שנות דור כו' שיש בידו להטיב לכם כו'. והוא מבואר בדברי חוה"ל בשער הבחינה עיי"ש שמונה מספר הטובות שמקבל כ"א מהיצורים מן התחלות הויתו עד אין שיעור ומספר וכל איש שמיוחד בטובה הנה חיוב עליו עבודה מיוחדת כמבואר בחוה"ל בפ"ג משער חשבון הנפש עיין שם דבריו הנחמדים המתוקים מדבש. ותוכן הענין כי לא יתכן לאיש שמקבל מרעהו או מבו"ד שבעולם טובות כאלה בעבר בהוה ובעתיד. עם כל זה יורה השכל הבריא להודות לו ולהכניע ממטיבו. מכ"ש באלף פעמים לאין שיעור וערך לטובת היוצר ישתבח וית'. אמר זה התנא הקדוש, בלעם הרשע הוכיח אותו אתונו ואמר ההסכן הסכנתי כו'. ירצה אמת הדבר כי בפעם הזאת רעה עשיתי לך. אבל הלא אנכי אתונך כו', ותמיד הי' לך ממני השתמשות לטובה ומדוע הכיתני. כי הי' לך לזכור גם העבודות שלי. ולא הי' בכח בלעם להשיב

להשיב על זה. יוסף עם שהי' קטנן של שבטים והם גדולים נגדו ועושים עמו טובות תמיד כמ"ש והוא רועה את אחיו כו'. והם היו לו רעות ממנו כי הביא דבתם כו'. אבל כעת בראותם אותו ברום המעלה. וכי כל טובות שלהבא בידו הם. הכנעו מפניו במה שהרעו לו בתחילה ובידו להיטיב להם כעת. ורוצה בטובתם. לכשיבוא הקב"ה ויוכיח כ"א כפי מה שהוא ויראה כי לכל אחד הטיב מטיב ייטיב לו בטודף ויתרון בעבר ועתיד והם לא שמרו מצותיו ומאמרו שינו עאכו"כ:

במד"ר כמו שלא פיים יוסף את אחיו כי אם בבכי' כן אין הקב"ה כו' שנאמר בבכי יבואו כו'. להבין הדברים וקישורם עיין במפרשים. ונראה דהנה קשה מאוד איך אמר הנביא ע"ה שהגאולה תהי' בבכי. ומצינו היפוך זה אז ימלא שחוק פינו ופסוקים הרבה כאלו ששון ושמחה ישיגו ורבים: אבל נבין במה שידוע כי רנה הוא ענין התפעלות הנפש מה שלא תוכל להוציא מלב לא בדברים ולא בשום תנועה רק התפעלות וקול רנה. ולכן רנה משותף לשמחה וגם לצער מופלג כנאמר קומי רוני בלילה כו'. יאמר הנה אין אומר ודברים לגלות לערך רק התפעלות הנפש מרוב המצוקה. ויתפרשו הפסוקים בשוב ד' את שיבת ציון כו'. הרואה בחלום דברים המעגמים נפש ר"ל. אח"כ בהקיצו יראה שהי' הבל. ולא עוד אמרו כי חלמא בישא עציבותא מסתייע לבטלו. כן ידוע כי כל עניני יסורי עוה"ז והגליות המה הכנה להישועה כמבואר [ישעי' יב] אודך ד' כי אנפת כו'. וכמאמר החכם היסורין שמחות הנה ביום עברו ובא השמחה במקומם ועצבותם עוד מועיל לבטלם. זהו כחולמים אז ימלא שחוק, ולשון יהי' רנה, התפעלות בלי דיבור. אז יאמרו בגוים הגדיל, מכבר. ד' לעשות עם אלה. עוד בזמן, שהגדיל ד' עמנו והיינו שמחים. וכמדומים היינו כי היהודים האומללים מדוכאים לעפר. עתה רואים אנו כי אז הגדיל לעשות עמהם כי הי' הכנה לגדולתם. אחר כך מתפלל שובה ד'. והדמיון איש שהי' לו אשה השני' ומהראשונה הי' לו בן יחיד, ילד שעשועים, ותמיד השגיח עליו להושיט לו מדי פעם בלי ידיעת אם חורגתו מעט מאכל וכהנה. אבל פעם הי' הילד בחולי אשר אמרו הרופאים כי רפואתו ע"י מיעוט אכילה ד' שבועות עד שתתחזק אצטומכא שלו וישיג תאות אכילה. והנה כשמוע זאת האשה מסתמא שמרה הדבר ולא נתנה לו עוד כלום. ויהי כבוא אחד מרעי האיש וישאלהו מדוע תחשה ותתאפק ובנך הוא רעב ונפשו שוקקה. ויענה עד עבור ארבעה שבועות כדברי הרופאים. לא, ענהו האיש הלא ידעת כי אמו חורגתו הועילה לו בשבוע אחת כל הרפואה ועשתה לו תאות אכילה עד למרבה כי לא נתנה לו כלום. כן אנחנו, נתן אותנו ד' בידי הגליות כדי למרק כו' אבל המה הרעו מאוד אמר שובה ד' את שבותינו, כי כבר עשו הם הרפואה עד למדי. וכאפיקים הצמאים בנגב הזורעים בדמעה. כבר הגיע זמן שברנה יקצורו. כי הרעה הגדולה כבר סיבב זה. כאמרם וימררו את חייהם קושי השיעבוד השלים. קדמא ואזלא. אבל באמת אם הי' הזמן נשלם הנה לא יאחר ד' אף רגע אחד. רק כמו שאין אנו יודעים ומציירים הרנה העתידה כן לא נוכל לדעת עד כמה תכבד עבודת הרפואה וההכנה. ומפני שהרנה תהי' כפולה לכן מההכרח שגם הזריעה בבכי תכפל. לזה משיב לעצמו הלך ילך ובכה כו' מפני כי בא יבא ברנה כו'. היוצא כי יש משותף ענין א' לצער ולשמחה והוא הנקרא רנה. וכן בכי של אדם ידוע שהוא מהתפעלות הנפש כי צר לו בלב להכיל הדברים הן בצער ר"ל והן בשמחה לכן גם מרוב שמחה כשיתפעל הלב מאוד יתחיל לבכות: וזה מתרץ המדרש כתיב בבכי יבואו כו' מאין הבכי' אזי. על זה אמר כשם שיוסף לא פיים כו'. כי ידוע כי אדם שעולה משפל מצב כזה לרום המעלה וכל אשר הי' חסר לו לראות אחיו ובית אביו אצלו וגם זה כבר נתמלא כעת. ומה ענין הבכי. רק שנתפעל מאוד בראותו את כל הסיבות הסביבות וכל ההכנות שהי' שיתגלגל על ידי הירידה למצרים. הנה לא הי' לו מקום בלבו עד שנתן קולו בבכי כן הבכי שיהי' אז הוא מהתפעלות כזה *) ומתוך זה

---

*) הגה"ה **וזהו** אז ימלא שחוק פינו כו'. כי הפה הוא החיצון והלשון הוא כלי דיבור הפנימי. והנה בחוה"ל בחשבו מעלת הפרוש אמר כי אבלו בלבו וצהלתו בפניו. אמר כי אז יהי' השמחה בגלוי. אבל הפנימית יהי' הרגשה והתפעלות הנפש מאשר יראו כל הסיבובים שהי' ועברו עליהם ושהי' הכל הכנה וסדר נאות. ויבינו גודל הצער של הריחוק מרצונו ית' ויגעגעו ויכספו בכל לבבם ונפשם ובכל כחותם לשוב לאביהם שבשמים. וזהו באמת המבוקש מאבינו בוראנו ית"ש מאתנו

זה גואל הקב"ה את בניו. אבל באמת עת שמחה הוא. ורב ששון לבית ישראל:

במד"ר כי הנה המלכים נועדו עברו יחדו. כי הנה המלכים זה יהודה ויוסף. עברו יחדיו זה נתמלא עברה ע"ז וזה נתמלא כו'. המה ראו כן תמהו, ויתמהו האנשים כו'. נבהלו נחפזו כו' ולא יכלו אחיו כו' כי נבהלו כו'. רעדה אחזתם שם אלו השבטים. אמרו מלכים מדיינים אלו עם אלו אנו מה איכפת לנו [ובמד"ר שלנו מסיים יאה למלך מדיין עם מלך. ובילקוט לא גרס לי' ע"ש]. ושם אחד באחד יגשו זה יהודה ויוסף. ורוח לא יבא ביניהם אלו השבטים. אמרו מלכים מדיינים כו' אנו מה איכפת לנו ע"ש. והדברים אינם מובנים כלל. כי אמת הדבר אשר יהודה הי' יותר בעובי הקורה מפני כי הי' ערב בדבר. אבל היתכן כי שארי השבטים לא איכפת להם כלל. והלא הרבה עשו והשתדלו עד כה ופתאום התיישבו כי לא איכפת להם, אתמהה. ואיך יראו הם ח"ו בצער אביהם אם לא יבא בנימין בחזרה. ויותר מזה קשה מאוד כי הלא המדרש דורש הפסוק רעדה אחזתם שם [חיל כיולדה] על השבטים. הרי שאחזה אותם רעדה גדולה מאוד. ומפרש תיכף כי אמרו מלכים מדיינים כו' אנו מה איכפת לנו. והיכן הוא הרעדה אם לא איכפת להו. גם יש להבין הדרש בפסוק ורוח לא יבא ביניהם אלו השבטים כו'. מהו המשל של הרוח והשייכות אל המאמר מלכים מדיינים:

ואפ"ל, הנה מבואר כי כל השבטים כולם היו אנשים גדולים מאוד. מלאים בדעת בחכמה ובבינה ובתורה ויר"ש שלמדו מפי אביהם. ונקראים שבטי י'. והם מוסדות וקורות העולם אשר כל בית ישראל נבנה עליהם. ממילא שהיו בעלי חשבון גדול לחשוב כל תנועה מתנועתם וכל מחשבה ממחשבותם. והנה כאשר ראו גודל הויכוח והתחזקות בין שני בעלי הריב. יהודה ויוסף. וי"ל כי הם הרגישו בנפשותם חלישות גדול. וכמו איש העומד משתומם ודעתו נשתק ועומד. הנה הי' להם שני פליאות. כי מה שיהודה מתחזק לנגח את יוסף. י"ל בפשיטות כי עבדך ערב כו'. אבל מהו הענין שהמלך מושל מצרים מתחזק נגדו כל כך. ומהו כל התחבולות והענינים שעשה עמם מתחילה ועד כאן. האם אחר שיכבוש את אחד מהם או אפילו כולם כבר יהי' מנצח מלחמה חזקה וכבש מדינה גדולה או מדינות רבות ויצא שמו בעולם. הלא הם רק אנשים פרטים מארץ כנען הבאים לשבור רעבון בתיהם. אם כן למה יפריע המלך הזה מנוחתו וישבית מעשיו בעוד שהוא עומד וצובר עפרות זהב כחול הים וכל הארץ באו אליו. והוא עוזב הכל ומחשב תחבולות ועושה עלילות לתפוש איזה אנשים עבריט'. או אחד מהם. לשומו לו לעבד. וכי חסר לו במצרים עבדים. זה הי' פליאה אחת. והשנית נתפלאו על עצמם למה באמת עומדים ושותקים ואינם מתפעלים כלל. והלא הם במצודה גדולה כמובן. ע"כ שפטו בצדק כי אין הענין דבר פשוט הנוגע לפרטים לבד. אבל הוא ענין מדברים העומדים ברומו של עולם. וכבר הוחלט אצלם כי המלך הזה הוא איש גדול מאוד וירא אלקים כמו שאמר להם זאת עשו וחיו כו' [ועיין במ"ש בפנים בפרשת מקץ]. וע"כ כל הויכוח והתחזקות הוא בשביל דבר גדול שנוגע לדורות הבאים. כמו מלך שמתחזק עם מלך שכנגדו שאינו בדבר פרטי הנוגע לגופו ולנפשו. רק כל הענין הוא במה שנוגע לטובת המדינה או המדינות. לשעתו ולדורות. וכן הוא ענין יוסף מלך מצרים עם יהודה אשר הוא אבי המלוכה של ישראל. וענין השתיקה שלהם שהם עומדים

מאתנו. ועי"ז בא יבא ברנה. וזה פרי כל עניניו והאלומות שנקצר מכל זרע הצדקה וטובת לב. נושא אלומותיו וכו':

או יאמר בדברי המדרש הנ"ל לפמ"ש במ"א ב"ה בש"ס ברכות (ד"ג ע"א) המאמר תניא א"ר יוסי כו'. והעולה משם כי כל ענין הגלות הוא עד שיכירו וידעו כי חטאו ויתנו לבם כי גלו מעל שלחן אביהם ויהי' צר להם. וזה בעצמו הכנה אל הגאולה. ומבואר כי כל ענין הראשונים הוא סימן לאחרונים. וענין יוסף עם אחיו הוא רומז עד סוף כל הגליות כמ"ש במדרש על זה ונגש חורש בקוצר עיין שם. וכן הי' באמת כל הסיבובים שביניהם עד אשר ידעו שאשמו ואמרו אבל אשמים אנחנו כו' וכל הענין אשר אח"כ שהי' להם מזה דכאות רוח גדול ועי"כ הי' יכול לבוא הישועה. ומד' מצעדי גבר. וזה שאמר במדרש ויתן את קולו בבכי. ר"ל שמפרש שיוסף נתן את קולו לפרסם א"ע להם ע"י הבכי שלהם והבכי הי' הגורם לישועה. כן בכי ישראל ושפלותם הוא הכנת הישועה והגאולה במהרה בימינו אמן:

עומדים ומשתוממים ואינם מתרגשים ומתפעלים חשבו כי זהו בשביל שהם אינם בגדר זה של המלכים. וענין שלהם כבר הוא לאחר יאוש כי הגזירה כבר גזורה עליהם, ואע"ג דאינהו לא חזי מזלי' חזי. וכמו האיש אשר כבר נפל ל"ע במצודה שאין לו תקוה להוציא נפשו, והוא כבר מיואש ח"ו. אז נעשה כאבן דומם עומד שומם ומשתאה מבלי עשות מאומה. כן חשבו השבטים הצדיקים. [ובאמת כן הי' הדבר כי ויכוח יוסף (ובנימין) [ויהודה] הי' מה שנוגע למלוכה לדורות. וכמ"ש במד"ר בסמוך שם ודרשו על זה הפסוקים ונגש חורש בקוצר כו' ע"ש. והגזרה של גלות מצרים כבר היתה גזורה ומוכנת. ואשר גם אבינו הזקן אברהם אע"ה נפלה עליו אימה חשכה גדולה כאשר הראו לו הגליות. כמבואר ברש"י שם ובמדרשים]. ולכן מזה גופא נפל עליהם חרדה על מאוד:

וזה שיש להעמיד בכוונת דבריהם ז"ל, כי הנה המלכים נועדו זה יהודה ויוסף כו'. רעדה אחזתם שם [חיל כיולדה]. ומפרש המדרש מה הי' סיבת הרעדה הגדולה אשר אחזתם עתה יותר ממה שהי' בראשונה. ואמר כי הסיבה היתה כי אמרו הנה אנחנו רואים כי מלכים מדיינים אלו עם אלו. וכל הויכוח והתחזקות הוא המורה על ענין גדול ועמוק לא על פרטי דברים הנוגעים לעצמן. רק דברי מלוכה. וגם רואים אנחנו כי „אנו מה איכפת לנו". כי אנחנו הרי עומדים ומשתאים ואינם מתפעלים כלל. זהו סימן שהיא גזירה גדולה שכבר גזורה וכבר הוא אחרי היאוש. ע"כ חרדה ורעדה אחזתם מחדש ונפל עליהם אימה חשכה גדולה. [וניחא גירסת הילקוט שלא הביא הסיום, יאה למלך מדיין עם מלך. אך גם גירסת המד"ר שלנו נוכל ליישב. כי גם זה הי' בכלל החרדה שאמרו יאה למלך מדיין עם מלך. אבל אנחנו שאינם בגדר זה נראה שכבר גזירה שלנו מוחלטת. וכמו שהי' באמת הענין התחלות הגליות]:

ואפ"ל כי זהו ג"כ מה שדרשו רז"ל עוד הפסוק אחד באחד יגשו זה יהודה ויוסף. ורוח לא יבא ביניהם אלו השבטים. כי ראו השבטים כי יהודה ויוסף מתווכחים ומתחזקים ומתנצחים. ורוח לא יבא ביניהם [רוח הוא ענין חיזוק וכח הנפש. כמ"ש (ישעי' י"א) ונחה עליו רוח כו' רוח חכמה ובינה רוח עצה וגבורה רוח דעת כו' ועוד בכמה מקומות בתנ"ך. (ובד"ה א' י"ב) ורוח לבשה את עמשי כו']. כי ביניהם ובקרבם לא יבא רוח התפעלות כלל. אמרו מלכים מדיינים כו' וכנ"ל:

ואפ"ל עוד. כי זה שאמר הכתוב ולא יכול יוסף להתאפק לכל הנצבים עליו כו'. כי רבו הפירושים על מאמר „הנצבים עליו" ועיין ברמב"ן בפירושו. ולהנ"ל יאמר, כי יוסף ראה והבין זה מצבם של השבטים איך הם נצבים ועומדים ומשתוממים [כמו נצבו כמו נד כו' קפאו תהומות כו'. יאמר על דבר הנקפא ועומד כנד שהוא נצב] ורעדה אחזתם חיל כיולדה. לא יכול עוד להתאפק ולהתחזק כי כבר הגיע הדבר אל הגבול האחרון מהצער שלהם והתודע אליהם. ובאמת הי' כל זה סיבה הנחוצה וערוכה מן השמים לסבב גלות מצרים. והוא הי' ההכנה להגאולה וקבלת התורה כמ"ש כל המדרשים והמפרשים [וכבר כתבנו מזה בפנים]. והוא הרכוש הגדול אשר הובטח לאברהם אע"ה. והוא שעמדה לנו ולאבותינו. והוא יעמוד לנו ולדורותינו. ונזכה לראות הגאולה השלימה אורה ושמחה במהרה בימינו. אמן:

בכדי שלא להוציא הנייר חלק נעתיק גרגיר אחד מהגהמ"ח זצ"ל מחידושי אגדות שלו.

בילקוט תהלים י"ט.

יהיו לרצון אמרי פי. שיעשו לדורות ויחקקו לדורות ולא יהיו קורין בהם כקורין בספרי מירום [ספרי או"ה הפסולים] אלא יהיו קורין בהם והוגין בהם ונוטלים שכר עליהם. כנגעים ואהלות. ע"ש. ויש לדקדק. כי איך [יעלה] על דעתו שיהי' ישראל קורין בתהלים ח"ו כבס' מירום שהולרך תפלה ע"ז. ועוד קשה למה אמר דווקא כנגעים ואהלות. ולא שאר ד"ת. ובאמת בפשוטו הוא. מפני שהלכות אלו הם קשים להגות בהם. ולריכין יגיעה. אבל הרי גם קדשים כן הוא. שכן ארז"ל בפסוק מעיו עשת שן זה [ספר ויקרא] ת"כ וכו' נראית חלקה כו' והיא סדורה, דקדוקים רבים גז"ש ובנין אב וק"ו. עי' רש"י שה"ש:

ויש להמליץ עפ"י מ"ש רז"ל במדרש תזריע. אדם כי יהי' כו'. משל למטרונא שנכנסת לתוך הפלטין כו'. כך כיון ששמעו ישראל פרשת נגעים נתיראו. א"ל משה אל תתיראו. אלו לאו"ה אבל אתם לאכול ולשתות ולשמוח שנא' רבים מכאובים לרשע והבוטח בד' חסד יסובבנו. — והנה דבריהם ז"ל נפלאו במה שאמר אלו לאו"ה. והלא הלכה ברורה היא שאין עכו"ם מטמאין בנגעים. כי אדם כתיב כו'. וכבר כתבתי בזה במק"א:

ואפ"ל כי הנה ארז"ל ברית כרותה לשפתים ומביא בגמ' כמה ענינים ר"ל. א"כ יש לחוש ח"ו כי בעסוק בהלכות האלה. ובאמרי התוה"ק אדם כי יהי' כו' ובשר כי יהי' כו' אולי ח"ו ע"ז יבואו לידי כך. אבל באמת אנחנו עם ישראל מאמינים בטח. כי התוה"ק היא חיים. ולכל בשרו מרפא. שיקוי לעצמות קילורין לעין כו' וחלילה שע"י עסק והדיבור בהלכותי' יבא ח"ו כו'. כ"א חיים וברכה ורפואה וטובה. והלכות המה לעסוק בהם בעונג ושעשוע. ולקבל שכר טוב בזה ובבא. וזה שאמר. שנתיראו. א"ל מרע"ה אל תתיראו. אלו לאו"ה. להם נאה להתיירא. מדיבור בענינים כאלה. כיון שאין זה רפואתם. ואין להם שייכות אל ברכתה. אבל אתם לאכול ולשתות ולשמוח. ולעסוק מתוך העונג ושעשע בההלכות האלה לקבל שכר. —

וכן י"ל במדרש הנ"ל. *) כי הנה כאשר גמר אדונינו דהמע"ה ספרו הנחמד ומקודש. ומסרה לעם ישראל. והנה רובי הדברים של ס' תהלים המה מדברים על הישועה מן הצרות ר"ל ומן המצוקות ל"ע. וכל איש מר נפש ימצא בו תפלה ובקשה לשפוך שיחו לפני ד'. חשש אדוננו המלך שהוא ח"ו כמו ברית כרותה לשפתים. שיצטרכו ח"ו לזה. לבקש ע"י. רפואה והצלה וכדומה. לכן התפלל לפני הקב"ה. יהיו לרצון אמרי פי. שיהי' נאמר מבנ"י האמרים האלה. בעת רצון ועונג. לא חלילה בעת צר. וח"ו שיצטרכו לזה. וזה שאמר ולא יהיו קורין בהן כקורין בספרי מירום. ספרי עכו"ם שנמצא בהם רפואות. [א דאקטער בוכל] אלא יהיו קורין והוגין בהם ונוטלים שכר עליהם. שהקריאה תהי' בעונג ורצון כדי ליטול שכר טוב. והוא כמו נגעים ואהלות. שהובטחנו. שאין ח"ו הדברים בפועל לעושי רצונו ית' רק נתנו לנו בשמחה. לאכול ולשתות ולשמוח ולעסוק בהם בשמחה. כן יהי' ספר תהלים לא שיצטרכו ח"ו בנ"י להתרפאות על ידו וכדומה. אלא לאכול ולשתות ולשמוח. ולאמר מעט תהלים בעונג ורצון. להודות ולהלל לד'. וכמ"ש [ירמי' לג] קול ששון קול שמחה קול אומרים הודו לד' צבאות כי טוב ד' כי לעולם חסדו. —

ואגב

*) **והמשל** הוא. גביר גדול עשה שמחת חתונה לבתו. ושמח מאוד ושימח כל בני העיר. ובכל יום קרא קרואים למשתה גדול עם כל העניים כנהוג וגם המוזיק היתה מנגנת. וחזן העיר עם משוררים שלו מסדר כאן לפניהם כל סחורתו. [כמנהג בע"ב] מנגן „דרכך" של חזן פלוני. „זוכרתי לך" של פלוני. „ברוס עולס" של פלוני. והי' לו מסודר „שטוקע" נאה. של חזן מפורסם. מסודרת על סדר אווידוי הגדולה. ויצוה הגביר „חזן" נגנו נא הווידוי" ויהי כשמוע החתן דברים האלה. נתפחד ונשתומם. כי בהזכרת זה השם נזכר הזמן של אמירת ווידוי. וישחק הגביר. ויאמר. אמת הדבר כי לומר הווידוי בעת הידוע. הרגעים המרורים ר"ל בודאי אין זה העת הטובה. [איז איהם נישט צו וואהל] אבל לנגן אותה בעת משתה היין. אדרבה. מעט זכירה. ומעט שתיה. טוב מאוד:

ואגב דאתי לידן האי פסוק נעתיק עוד פי' על פסוק הזה מה שפי' הרב הג' המחבר זצ"ל בחידושי אגדות שלו . —

יהיו לרצון וכו' הנה אמרו ז"ל ג' דברים אין אדם ניצול מהם וכו' וא' מהם עיון תפילה היינו שאינו מכוון. וידוע ומבואר כי חלק התפלה שנאמרה רק בשפתים ולבו רחוק ממנה היא תפלה פסולה רק מבואר בספ"ק שכאשר מכוין אח"כ הנה יוכל להעלות בזה גם התפלה הפסולה. אפ"ל שזה רמז יהיו לרצון אמרי פה שלי לבד מה שלא כוונתי בלב רק נאמרה בפה גם זה יהי' לרצון ע"י שיצטרף עם ההגיון לב אשר גלוי לפניך —

ד' צורי וכו'. בכאן כלל ג' העיקרים הראשים וכלל היסודות הנאמנות אשר כל אדם מישראל מחויב לחקוק אותם על לבו ולא יסורו ממנו רגע ח"ו והמה. א') שהקב"ה הוא הי' הווה ויהי' והיוה כל העולמות ומהוה אותם בכל רגע בהוי' חדשה לעולם ולעולמי עולמים ומקיים אותם בחסדו ית'. ב) כי הוא ית"ש מקור כל הכחות כולם ובידו לסדר כח כל העולמות וכל תוקף וכח הנמצא בהעולמות כולם המה רק ניצוץ קטן הנאצל מכח קדשו ית"ש בלי ערך כלל ובלי שום דמיון לאילותו ית"ש. ג) שהוא ית"ש משגיח בכל העולמות ועל עם ישראל בפרט ואותם אהב ובחר בהם ועשה עמהם נסים ונפלאות ועתיד לעשות עמהם בחסדו ית"ש טובות בלי חקר ונפלאות עד אין מספר. והג' עקרי השרשים האלה מסתעפים לפרטי ופרטי דברים הרבה אשר עליהם תסוב יקר תפארת דתינו ויסוד אמונת תורתינו הקדושה כמבואר ברמב"ם וגם בכל שאר ספרי הקדש ונרמזו העיקרים האלה בלשון הפסוק הא' מי' הדברות. אנכי ד'. כידוע כי שם ההוי' כולל העיקר הראשון הנ"ל ולשונו הוא כן. אלקיך. מורה על אילתו ותוקפו ית"ש מקור כל הכחות כנ"ל והיא העיקר הב'. אשר הוצאתיך מארץ מ היא ענין העיקר הג' כמבואר. וזה אמר ג"כ כאן ד'. צורי. וגואלי. כי ד' מורה על הא'. צורי. הוא על הב' שהוא לשון חוזק ואיילות כענין צורי ומשגבי צור עוזי סלעי ומצודתי. וגואלי. הוא על הג' שבחסדו גאלנו ולרצון קדשו קרבנו לו נקוה ואליו ית' נתפלל ישוב יחיינו ומתהומות ארץ יעלינו ובנין עולמים יראנו במהרה בימינו אמן : —